
UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 06 12 14 008 8

سرّ قرآن

فخر رازی تفسیرندن مترجمدر

مترجمی

سرّی کریدی

والیٔ ولایت انقره

جلد اول

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر
رخصتنامه نومروسی ٤٦١

استانبول

مطبعهٔ (ا. ق. ت.) ادارهٔ شرکت مرتبیه باب‌عالی جاده‌سنده نومرو ٣٤

١٣٠٢

LIBRARY
APR 2 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

مقدمهٔ مترجم

شمدی‌یه قدر عالم انسانیتی شرفلندیرن اعاظمك کافه‌سی ، ظرف زمانه صیغمیان بونجـه بدایع آثاری ، مجرد نقد وقتی اضاعـه واسراف ایتمامك کبی ، برحرکت مجدانه وتعالی پروزانه سایه‌سنده وجوده کتیرمشلردر .

ایشته او اعاظمدن بریسی ده ، میـدان عرفانك یکه تازی ، امام محمد فخرالدین رازی درکه ، علوم وفنون شتاده وسعت احاطه جهتیله ، مادر ایامك مثلنی طوغورمقده پك از سماحت کوستردیکی نوادردندر .

امام جلیل مشارالیه تفسیر کبیر ، عنـوان واجب التوقیریله مشتهر اولان کتاب نفیسده ، حکمت تفسیری ، اویله بر طرز بدیع دلنشـین اوزره ، زیور صحیفهٔ بیان وتحریر ایتمشدرکه ، آندن اول کان مفسرین عظامك هیچ بریسی ، بو اسلوب خداپسند عالیده خامه‌ران تحقیق اوله‌مامشدر . هله سورهٔ شریفهٔ ام الکتابك ، حائز

اولدیغی مرتبهٔ عالیـهٔ اعجازی. ائمهٔ مفسرین ایچنده مهما امکن اظهار و ابراز ایدن وار ایسه اوده حضرت امام محمد فخرالدین رازیدر دیه بیلیرم •

مطالعـهٔ کتب دینیه یه رغبت وانهماکی . تهالك درجه سنده اولان محرر عاجزك . بو دفعه سورهٔ کریمهٔ مشارالیهایه متعلق تحریرات وتدقیقات حضرت امامی ، ترکجه یه نقل وترجمه کبی برامر خطیری درعهده ایتمه سی ، آرزوی افاده دن زیاده . هوس استفاده دن منبعث . براثر میلان وجدان اولمه سیله . بو حرکت جرأتکارانه سی، اهل علمك مظهر عفو و صفح جلیل عالیجنابا نه سی اولور امیدنده یم •

ترجمهٔ سالف الذکر ایله مشتغل اولدیغم لیال تنهاییده ، کاه و بیکاه. مصادف ظلام تردد واشتباه اولدقچه. درحال قارشیمده تجلی یه باشلایان . نور نظر فیض اثر حضرت خلافتپناهی، امین وحی آلهی کبی. بکا ارائهٔ منهاج هدی، وحل رموز معنی ایدر ایدی •

اشبو تجلیات قدسی آثار، کشف راه صوابه مدار اوله‌رق تحریر مراده خامه‌م، مثال آب روان، جداول سطورده آقار کیدردی .

« سر قرآن » تسمیه ایتدیکم بو ترجمهٔ دل آرای مطبوع که اوچ جزء مستقل ایچنده مجموع در . بلطفه السبحانی، مشمول لحاظهٔ حکمت افاضهٔ حضرت {عبد الحمید خانی} اولورسه شبهه یوق‌که نقصانی کماله مبدل، وشرف موضوعی نسبتنده‌ده حقیقةً مبجل اولور .

همان جناب حق شیرازه بند کتاب اکوان، نسخهٔ کبرای ذات پاك ظل اللهیلرینی الی الابد سریر آرای شوکت وشان وقبله‌گاه حاجتمندان جهان بیورسون آمین والحمد رب العالمین و الصلوة والسلام علی سیدنا ونبینا محمد و علی آله وصحبه الطیبین الطاهرین اجمعین وبالله التوفیق .

سری کریدی

انقره ١٣٠٢

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

سر قران

فصل اول

سورهٔ فاتحه‌نك متضمن اولدیغی علومی علی سبیل الاجمال بیان ایدر

سورهٔ شریفهٔ فاتحة الکتابك فوائد و نفائسندن اون بیك مسأله استنباطی ممکن اولدیغی نصلسه بر ارالق دیمش بولندم. بعض حساد ایله بعض اهل جهل و عناد ایسه بو سوزمی جداً استبعاد ایلدیلر. بن ده وقتاکه شو کتابی تصنیفه باشلادم. اولجه دیمش بولندیغم سوزك ممکن الحصول، قریب الوصول بر امر اولدیغنی کوسترمك ایچون اشبو مقدمه‌یی تقدیم ایلدم.

ایمدی مستنداً بتوفیق الله تعالی دیرزکه:

« اعوذ بالله من الشیطان الرجیم »

قولمزدن مراد، شبهه یوقکه کافهٔ منهیات و محظوراتدن استعاذه‌در. و ینه شبهه یوقکه منهیات یا اعتقادات، یاخود اعمال جوارح بابندندر. اعتقاداته کلنجه: خبر مشهورده وارد اولمشکه

رسـول اکرم صلی الله علیـه وسلم افندمز حضرتلری «قریب العهدده امتم یتمش اوچ فرقه‌یه آیریله‌جقدر. بو فرقه‌لرك بر دانه‌سندن ماعداسی نارده درلر.» بیورمشلردر.

بو حدیث شریف نبوی ایسـه فرق مذکـوره‌دن یتمش ایکیسنك عقائد فاسده و مذاهب باطله ایله موصوف اولدقلرینه دلالت ایدر.

قالدی‌که فرق ضالهٔ مذکوره‌دن هر بریسنك ضلالی‌ده یالکز بر مسأله‌یه مخصوص و منحصر دکلدر.

هر فرقه‌نك ضلالی الله ذو الجلالك ذاتنه، صفاتنه، احکامنه افعالنه، اسمائنه، متعلق مبـاحث ایله جبره، قدره، تعـدیله، تجویزه، ثوابه، معاده، وعده، وعیده، اسمایه، احکامه، امامته متعلق نیجه مسائلك ضمننده حاصلدر.

ایمدی اشبو یتمش ایکی فرقهٔ ضاله‌نك عددینی شو مسـائل کثیره‌یه توزیع ایتدیکمزده عدد حاصل. بر مبلغ عظیمه بالغ اولور. بونلرك هپسی ایسه امت اسلامیه فرقه‌لرنده حاصل اولان ضلالاتك انواعیدر.

قالدی‌که بو امت مرحومه‌دن خارج اولان اهل ضلال فرقه‌لرینك عددی ده یدی یوزه قریب اولدیغی مشهوردر.

ایمدی بونلرکده الهیاته، احکام ذوات وصفاته، متعلق کافهٔ مسائل عقلیه‌ده‌کی انواع ضلاللری فرق ضالهٔ اسلامیه‌نك موجود اولان انواع ضلاللرینه ضم اولنورسه، ضلالات واقعه‌نك مجموعی عددجه حقیقةً بر مبلغ عظیمه بالغ اولور.

« اعوذ بالله » قولمزك ایسه شبهه یوقکه شو ذکر اولنان
ضلالاتك جمیع انواعندن استعاذه‌یه شمولی واردر.
حالبوکه مستعاذ منهی و آنك قبح وبطلاننی بیلمکسزین آندن
استعاذه ممکن اوله‌ماز. ایشته شو طریق ایله ظاهر اولورکه
« اعوذ بالله » قولمز مسائل حقیقیهٔ یقینیه‌دن بیکلرجه مسأله‌یی
مشتملدر.
اعمال باطله‌یه کلنجه: معلومدرکه عمل باطل، دیه قرآنده،
یا اخبار متواترده‌ده. یا اخبار آحادده. یا اجماع امتده و یاخود
قیاسات صحیحه‌ده کندیسندن نهی. وارد اولان هر شیئه دنیر.
اشبو منهیات ایسه شبهه یوق که بیکلرجه عدددن زیاده اولوب
بونلرك‌ده جمله‌سنه « اعوذ بالله » قولمزك شمولی درکاردر.
ایشته شو طریق ایله‌ده مستبان اولورکه یالکز « اعوذ بالله »
قولمز مسائل مهمهٔ معتبره‌دن اون بیك، یا اندن زیاده و یا اکسك
مسأله‌یی مشتملدر.
قوله جل جلاله « بسم الله الرحمن الرحیم »
بونده ایکی نوع بحث واردر.
نوع اول — عند العلما مشتهر اولمشدرکه الله تعالی وتقدس
حضرتلرینك اسمای مقدسهٔ مطهره‌دن بیك بر اسمی واردر.
و بو اسمای حسنی، کتاب و سنتده موجوددر.
اسمای مذکوره‌نك هر برندن بحث ایسه شبهه یوقکه باشلی
باشنه برر مسألهٔ شریفهٔ عالیه‌در. برده بدیهیدرکه مسمی بیلنمدکچه
اسم بیانه‌مز.

شو مسمیاتك ثبوتندن ، و ثبوتنه دال اولان دلائلدن ، و نفیی حقنده مذکور اولان شبهاتك اجوبه‌سندن بحثده دخی مسائل کثیره واردرکه بونلرك عندالحساب عددلری بیکلری کچر.

نوع ثانی — « بسم‌الله » ده‌کی با ، بای الصاقدرکه فعله متعلقدر. (باسم الله اشرع فی اداء الطاعات) تقدیرنده درکه معناسی « اللهك اسم شریفیله ادای طاعاته شروع ایدرم . » دیمکدر . حالبوکه اقسام طاعاته واقف اولمدقجه بو معنی ملخص و معلوم اوله‌ماز .

اقسام طاعات دخی عقائد حقه و اعمال صالحه دیمکدرکه شو معنانك ملخص و معلوم اوله بیلمسی اول امرده بونلرك دلائل و بیناتیله ، وشبهاتندن ویریلان اجوبه ایله برابر جمله‌سنی بیلمکه متوقفدر . بونك یکونی ایسه محققدرکه اون بیك مسأله‌دن زیاده‌یه‌ده وارر .

استعاذه‌نك بسمله شریفه اوزرینه تقدیمنده بر سر وارکه آنی فخرالمفسرین حضرت امام فخر رازی لطائف جلیله‌دن اولمق اوزره بروجه آتی بیان بیورورلر . دیبورلرکه : « اعوذ بالله » قولی عقائد و اعمالدن مالا ینبغی‌یی نفیه ، « بسم الله » قول شریفی‌ده اعتقادات و عملیاتدن ماینبغی‌یی اثباته اشارتدر [تحلیه بعد التخلیه]

ایمدی عقائد حقه ایله اعمال صالحه‌نك کافه‌سنه کسب وقوف ایلمکسزین « بسم الله » نه‌در بیلمز .

بو بر ترتیبدرکه صحتنه عقل صحیح . وحق صریح شهادت‌ایدر.
قوله جل جلاله «الحمدلله»
معلوم اولسونکه حمد انجق نعمته اولور . نعمته حمد ایسه او نعمتی بیلمکسزین ممکن اوله‌ماز . شوقدرکه (وان تعدوا نعمة الله لاتحصوها) نص جلیلی حکمنجه نعم جلیلهٔ الهیه‌نك اقسامی تحدید و احصادن خارجدر .
او جهتله اللهك حدسز ، نهایتسز نعمتلرندن یالکز برینی مثال اوله‌رق موضوع بحث ایده‌لم .
شویله‌که : هر شخص عاقل کندی ذاتندن عبرت المق لازم کلیر . زیرا انسان ، نفس و بدندن مرکبدر : فضیلت ومنفعتجه شو جزئینك ادونی ایسه شبهه یوقدرکه بدندر ؛ اویله ایکن ینه ارباب فن تشریح . مصنوع دست قدرت اولان بدن انسانی تخلیق و ایجادده جناب حکیم متعال ، حکمت بالغهٔ سبحانیه‌سیله انواع منافع ومصالحدن بشیکه قریب : منفعت ومصلحت تدبیر بیورمش اولدیغنی بالتدقیق بیان و اثبات ایتمشلردر .
قالدی‌که کتب تشریحی مطالعه ایله شو منافع و مصالح مکشوفه‌یه واقف اولان ارباب فن و بصیرت بیلیرکه ، معلوم ومکشوف اولمیان منافع ومصالحه نسبتله معلوم ومکشوف اولانلرك مقداری بحر محیطه نسبتله قطره مثابه‌سنده‌در .
بو حالده ظاهر و اشکار اولورکه یالکز خلقت جهتیله جناب حکیم رحمانك بدن انسانده اظهار ایتدیکی اقسام حکمتك معرفتی اون بیك ، و بلکه دها زیاده مسأله‌یی مشتملدر .

ایمدی بو حاصل جمع «عرش و کرسی‌یی ، اطباق سمواتی ، ثابت و سیار اجرام نیراتی ، یاراتمه‌سنده ، و بو اجرامدن هر برینی بر قدر مخصوص ایله بر لون مخصوص و غیر مخصوصه تخصیص بیورمه‌سنده‌کی اثار حکم الهیه ضم و علاوه اولنورسه ، و بو جمله‌یه‌ده جمادات و نباتات و حیواناتدن اولان امهات و مولداتی ؛ و بونلرکده اصناف اقسامنی ، احوالنی خلق و تکوینده‌کی اثار حکم الهیه قاتیلیرسه ، مسائل مجموعه‌نك یکونی ملیون راده‌سنه وارەجغی معلوم اولور .

بوندن صکره شوراسیده خاطردن دور اولمسونکه جناب خلاق لم یزل ، اشبو کائناتك اکثرینی انسانك نفع و فائده‌سی ایچون یراتمش اولدیغنه (و سخرلکم مافی السموات والارض) آیت احسان غایتیله تنبیه بیورمشدرکه یرده کوکده نه وار ایسه انی خالق تعالی سزه مسخر قیلمشدر دیمکدر ایمدی بو تقدیرده ظاهر اولورکه «الحمدلله» قول شریفی ملیونلرجه مسأله‌یی مشتملدر .

قوله جل جلاله «رب العالمین»

معلوم اولسونکه بوراده (رب) قولی مضاف ؛ (العالمین) قولی‌ده مضاف الیه واقع اولمشدر . حال بوکه متضایفین بیانندکچه بر شیئك بر شیئه اضافتنی بیلمك متعذر . بو تقدیرده (رب) کیمدر (عالمین) نه‌دن عبارتدر ؟ بورالری بیلمکسزین الله ذو الجلالك رب العالمین اولدیغنی بیلمك محالدر .

ایمدی «عالمین» که عالمك صیغهٔ الجمعیدر ؛ سوی الله هر

موجوددن عبارتدر . و بو موجوداتده اوچ قسمدر . متحیزات . مفارقات ، صفات .

متحیزات — یا بسائطدر ؛ یا مرکباتدر .

بسائط — افلاك ، کواکب ، و امهاتدن عبارتدر .

مرکبات — موالید ثلاثه‌در .

بونکله برابر اجسامك اقسام ثلاثهٔ مذکوره‌یه انحصارینه‌دائر دلیلمزده یوقـدر . زیرا دلیل ایله ثابتدرکه خارج عالم . برخلای نامتناهی واردر . و ینه دلیل ایله ثابتدرکه مولای متعال حضر . تلری جمیع ممکنـاته قادردر . بنـاء علیه صانع تعـالی و تقدس حضرتلری عالمك خارجنده هر بری بوعالمدن بیوك اولمق اوزره ملیونلرجه عوالمی خلق و ایجاده قادردر .

اسکی فیلسوفلرك « عالم واحددر » دیه‌رك وحدت عالمه دائر ایراد ایتمش اولدقلری دلائله کلنجه : بو دلیللرك هپسی پك ضعیف پك رکیك شیلر اولوب مقدمات واهیه‌یه مبنی‌در .

قال ابو العلا المعری

یا ایها الناس کم لله من فلك   تجری النجوم به و الشمس و القمر
هین علی الله ماضینا وغابرنا   فما لنـا من نواحی غیره خطر

متحیزانك ذکر اولنان اقسامندن بحث ایسـه اویله بر بحث طویل الذیلدرکه ملیارلرجه مسأله‌یی مشتمل ایدوکی معلومدر . بو بحث عمیقك ضمنـنده‌کی مسـائله نصل حد وغایت تعیین اولنه‌بیلیرکه انسان بالفرض ایشنی کوجنی ، الحـاصل هر شیئی

بريكا براقسه‌ده يالكز ارحام جبالده‌كى فلزاتدن متولد اولان عجايب معادنى، احجار صافيه‌يى، كبريتلرك، زرنيخلرك، طوزلرك، انواعنى على وجه الاحاطه بيلمك اراده ايتسه ، وازهار وانوار و ثماريله برابر عجائب احوال نباتى ، وبهائم ووحوش وطيور وحشراتدن عجائب اقسام حيواناتى اوكرنمك ايسته‌سه شبهه‌سز شو مطالبك اقل قليلنى بيله استحصاله موفق اولمقسزين ، وهيچ برينك غورينه وارمقسزين عمرى بتر توكنير! ! نته‌كم حق سبحانه وتعالى قرآن كريمده (ولو ان مافى الارض من شجرة اقلام و البحر يمده من بعده سبعة ابحر مانفدت كلمات الله) آيت جليله‌سيله آثار قدرت الهيه‌سنى احاطه‌ده‌كى عجزمزى بيلديرمشدر .

اشبو مسائل ايسه تماميله « رب العالمين » قول كريمى تحتنده داخلدر .

قوله تعالى « الرحمن الرحيم »

معلوم اولسونكه « رحمت » انواع آفاتدن تخليص ، واصحاب حاجاته ايصال خيراتدن عبارتدر .

اقسام آفاتدن تخليص بحثنه كلنجه : بديهيدركه اقسام آفاتى بيلمدكجه اندن تخليصك يوليده بيلنه‌مز . آفاتك اقسامى ايسه اولقدر چوقدركه عدد ومقدارينى اللهدن بشقه‌سى بيلمز .

اقسام آفاتك بر جزء قليلنه واقف اولمق ايستيان ، كتب طبى مطالعه ايتسون . تاكه بدن انسانك اعضاسندن ، اجزاسندن هر برنده تولدى ممكن اوله‌بيلن اسقام وامراضى اكلاسون . آندن صكره‌ده الله تعالى وتقدس حضرتلرى كرك معادندن ، و

کرك نبـات وحیواندن انسـانه غدا ، و درده دوا اوله‌بیله‌جك شیلری بولمغه و بیلکه عقول خلقه نصل هدایت احسان بیورمش اولدیغنی دوشونسون . انسان ایسـه ایجه فکر و تأمل ایدنجه بو باب حکمت مآبك بی بحر بی پایان اولدیغنه بالبداهه حکم ایلر .

جالینوس حکیم ، حکایه ایتمش‌که : « منـافع اعضـاء العین » حقنده برکتاب تصنیف ایتمشدم. فقط دماغده‌کی بطنین مقدمینك غوزندن بدأ ایدرك بری یمیندن یساره . و دیکری یساردن یمینه طوغری اوزایوب بر پرده براشدکدن صکره صاغده‌کی صـاغ ، صولده‌کی صول کوزه منتهی اولان ایچـلری بوش ایکی عصبی یاراتمه‌سنده‌کی حکمت الهیه‌یی ناسه ایضـاح و بیان ایتمه‌یی نصلسـه اسیرکه‌مشدم . او ارالق عالم معناده کوردم‌که کویا جانب آسماندن روی زمینه بر ملك اینمش‌ده بکا خطاباً « ای جالینوس ! اللهك سکا دیبورکه : بنم حکمتی عبـادمه ایضـاح و بیان ایتمه‌یی نیچون اسیرکه‌دك؟ » دیه ندا ایتمش ؛ متعاقباً اویقودن اویاندم ؛ و درحال ذکر اولنـان عصبتین مجوفتینی یاراتمه‌سنده‌کی حقك حکمتی مبین اولمق اوزره بر کتاب مستقل تألیف ایتدم . »

ینه حکیم مشارالیهدن منقولدر دیمش‌که

بر ارالق طحالم شیشمش ایدی ، معالجـات طبیه‌دن بیلدیکم نه وار ایسـه هیسنی استعمـال ایتدم ، فائده ویرمدی . صکره هیکلده کوردم‌که کویا آسماندن یریوزینه برملك اینمش‌ده [خنصر

ایله‌بنصر آره‌سنده‌کی طماردن قان آل!] دیه بکا امر ایتمش! (١)
مترجم فقیر دیرکه:
«فنون و علوم، تجربه و تصادف و الهاملك نتیجه‌سیدر.»
دیدکلرینك صحتنه جالینوسدن مروی اولان شو حکایه دخی شهادت ایدر. حتی ابو علی بن سینا ترجمهٔ حالنی کندوسی یازوب نیجه مسائل مشکله‌یی رؤیاده حل ایتدیکنی بیان ایتمشدر. (انتهی)
ایشته علم طبك اوائل حالنده علاماتنك اکثری بو مثللو تنبیهات و الهاماته منتهی اولور:
ایمدی انسان بو مثللو مباحث دقیقه‌یه واقف اولدقچه الله تعالی و تقدس حضرتلرینك عبادی حقنده‌کی اقسام رحمتی ضبط و احصادن خارج اولدیغنی اکلار.
قوله جل جلاله «مالك یوم الدین»
معلوم اولسونکه انسان بو دنیاده مسافر کبیدر. سنه‌لری فرسخلره، آیلری میللره، نفسلری خطوه‌لره بکزر.
انسانك دنیایه کلمکدن مقصدی‌ده بر عالم دیکره انتقال و وصولدر. زیرا باقیات صالحاته فوز وظفر بو عالم دنیاده میسر اولور.
ایمدی انسانك اثنای راهده مصادف نظر امعانی اوله‌جق

---

(١) هیکلدن مراد اسکی یونانیلرك بتخانه‌سیدر.
خنصر، خانك کسریله منتهای اصابع اولان کوچك پارمق.
بنصر، بانك کسریله منتهای اصابع اولان کوچك پارمغك یانده‌کی پارمق.

سو انواع عجائب ملكوت ارض و سمايه نسبتله غبطه‌ده ، نتيجده سعادتده عالم آخرتك عجـائب حالى نصل اولمق لازم كله‌جكنى فكر و ملاحظه‌يه محتاج قالير .

بوراسنى بلمه‌دك يا ؟ ايمدى ديرزكه :

« مالك يوم الدين » قول شريفى معاذ ، حشر ، نشر ، مسا. ئلنه اشارتدر . مسائل مشاراليهـا دخى ايكى قسمدر . بعضيلرى مسائل عقليهٔ محضه ، بعضيلرى‌ده مسائل سمعيه‌در .

مسائل عقليهٔ محضه

« بو عالمى ييقوب يوق ايتمك ، صكره بركره دها وارايدوب اولكى حالنه كتيرمك و انسـانى اولدكدن صكره تكرار ديرلتمك ممكندر . » كبى قولمز ، مسـائل عقليهٔ محضه‌دندركه بو باب انجق جوهر نفسك حقيقتندن . واحوال وصفاتى ، و بعدالبدن بقاسى كيفيتندن . و سعادت و شقاوتندن ، و الله تعـالانك آنى اعاده‌يه قدرتندن بحث ايله تمام اولور .

اشبو مباحث ايسه مسـائل دقيقهٔ عقليه‌دن بشيوزه قريب مسأله ايله انجق تمام اوله‌بيلير .

مسائل سمعیه

بونلرده اوچ قسمدر.

قسم اول — قیام قیامتدن اولکی احوالدرکه بو علاماتك بعضیسی صغیر، بعضیسی کبیردر. و بونلرده قریباً ذکر ایده‌جکمز اون علامتدن عبارتدر.

قسم ثانی — قیام قیامتده‌کی احوالدرکه نفخ فی الصور، موت خلائق، تخریب سموات وکواکب. روحانیلرك جسمانیلرك موتی کیفیتیدر.

قسم ثالث — قیام قیامتدن صکره‌کی احوال ایله اهل موقفك شرح احوالیدرکه بونلرپك چوق اولوب « خالقك موقفده کیفیت وقوفی ایله بونلرك اوراده مشاهده ایده‌جکلری احوال، ملائکهٔ کرام و انبیای عظام علیهم السلامك موقفده کیفیت حضوری، کیفیت حساب، کیفیت وزن اعمال، بر طاقمك جنته، دیکر طاقمك جهنمه ذهابی، اهل جنتك، اهل نارك صفتلری: » هپ بو جمله‌ده داخل اولور.

اهل جنت و نارك. جنت و ناره وصوللرندن صکره‌کی حاللرینك شرحی ایله اوراده سویلشه‌جکلری کلماتك، و مباشرت ایده‌جکلری اعمالك شرحی‌ده بو بابدن اولوب اشبو مسائل عقلیه ونقلیه‌نك مجموعی ایسه جائزکه بیکلره وارر. ایشته بونلرك‌ده هپسی (مالك یوم الدین) قول شریفی تحتنده داخلدر.

قوله تعالى «اياك نعبد و اياك نستعين»

معلوم اولسونكه عبادت ، آمرى تعظيماً مأموربه اولان اولان فعلى اتيان و اجرادن عبارتدر .

ايمدى «بو عالمك بر آلهى واردركه نهايتى اولميان مقدوراته قادر . نهايتى اوليان معلوماتى عالمدر ؛ كافهٔ حاجاتدن غنىدر ؛ عبادينه بعض شيلر امر ايتمش ؛ انلرى بعض شيلردن ده نهى بيورمشدر ؛ اكا اطاعت ، و تكاليفنه انقياد ايتمك خلائق اوزرينه واجبدر .» ديه بورالرى دليل ايله ثابت اولمدقجه «اياك نعبد» قولنك لوازميله قيام ممكن اولهماز .

برده مقام مذكوردن بعد الفراغ ، او تكاليفك اقسامنى تفصيل ، وشو اوامر ونواهينك انواعنى وديمزده تصنيف اولنمش نه قدر فقه كتابى وار ايسه هپسنى بيان ايتمك لازم كليركه بوبابده شريعت مطهرهٔ محمديه‌ده‌كى تكاليف الهيه‌دن بشقه انبياى متقدمينك شرائع سابقه‌لرنده‌كى تكاليف الهيه‌ده ؛ الله ذو الجلالك ملائكهٔ كرامى يارادالى ، و آنلره عبادات وطاعات ايله اشتغالى امر ايده‌لى دنبرى كنديلرينى تبعيتيله مكلف و مأمور قيلديغى شرائع الهيه‌سى‌ده داخل اولور .

برده كتب فقه ، اعمال جوارحه متوجه اولان تكاليفك شرحنى‌ده مشتمل اولديغندن ايش دها زياده‌لشير .

اعمال قاوبده موجود اولان تكاليفك اقسامى ايسه . اوته‌كيلردن اكبر و اعظم و اجلدر . بونلرده ملل مختلفه ، و امم متباينه‌دن هر بريسنك حال و شانه كوره تأليف اولنمش اولان

اخلاق وسياست كتابلرينك مشتملاتندن عبارتدر .

انسان ايسه اشبو مباحثك مجموعنى پيش نظر اعتباره آلوبده بو نلرك تماميله « اياك نعبد » قولى تحتنده داخل اولديغنى اكلاديغى تقديرده شبهه‌سز جزم ويقين حاصل ايدركه اشبو آيت جليله‌نك مشتمل اولديغى مسائل شريفه عقول و افكارك انجق مقدار قليلنه رهياب وصول اوله‌بيلديكى بر بحر محيط كبى‌در .

قوله جل جلاله « اهدنا الصراط المستقيم »

معلوم اولسونكه بوقول كريم طلب هدايتدن عبارت اولوب تحصيل هدايت ايچونده ايكى يول واردر .

برنجيسى — دليل وحجتله ، ايكنجيسى — تصفيهٔ باطن و رياضتله طلب معرفتدر .

طرق استدلاله كلنجه : استدلالك يوللرى غير متناهيدر .

زيرا ذرات عالم اعلى و اسفلدن هيچ بر ذره يوقكه صانع تعالى وتقدس حضرتلرينك كمال الاهيتنه ، عزت عزتنه ، جلال صمديتنه شاهد اولمسون .

نته‌كيم شاعر ديمشدر .

و فى كل شئ له آية　　تدل على انه واحد

بونك تقرير و بيانى شو وجهله دركه اجسام عالم ، ماهيت جسميتده متساوى ايسه‌لرده صفاتده مختلفدرلر . هر جسمك لونى ، مكانى ، حالى بشقه‌در . آيرى آيرى هر برينك كندى صفت معينه‌سنه اختصاصى‌ده جسميتدن ، ياخود لوازم جسميتدن ناشى اولمق مستحيلدر .

و الا حصول استوا لازم كلير .

بناء عليه هر جسمك كنديته مخصوص و معين اولان صفته اختصاصی بر مخصصك تخصیصندن ، بر مدبرك تدبیرندن ناشی اولمق واجب اولور ، او مخصص دخی اكر جسم اولسه اكاده كلام عودت ایدر و اكر جسم دكلسه فهو المطلوب »

صكره او موجود اكر (حاشا) حی ، عالم ، قادر اولمسه ، بلكه بونك اجسام كائناته تأثیری فیض و طبع طریقیله اولسه ینه وجوب استوا حقنده‌كی الزام عودت ایدر . و اكر مخصص ومدبر كائنات ، جسمك غیری اوله‌رق حیات ، علم ، قدرت صفتلریله متصف بر موجود ایسه فهو المطلوب »

بوراسی معلوملك اولدقده ذرات كائناتدن هر بریسی قادر ، حكیم ، علیم بر آلهك وجودینه شاهد صادق ، و وحدانیت سبحانیه‌سنی مخبر ناطق اولدیغی ظاهر اولور .

پدرم (١) شیخ امام ضیاء الدین عمر رحمة الله علیه دیردی‌كه: « هر بر جوهر فردده قدرت بالغهٔ سبحانیه . و حكمت و رحمت شاملهٔ ربانیه‌یه دلالت ایدر انواع دلائل غیر متناهیه واردر . »

طوغریدر . چونكه هر برجوهر فردك احیاز غیر متناهیه‌ده علی سبیل البدل وقوعی ممكن اولدیغی كبی كذلك صفات غیر متناهیه ایله علی سبیل البدل اتصافیده ممكندر .

---

(١) فخر الدین رازینك پدری .

او احوال مقدره‌دن هر بریسی ایسه بتقدیر الوقوع بر صانع حکیم رحیمك وجودینه افتقاره دلالت ایدر .

ایمدی بر نوع مباحث شریفه‌یه نهایت اولمدیغی بیانات و ایضاحات واقعه‌مزله واصل درجهٔ ثبوت اولمشدر .

ریاضت و تصفیه طریقیله استحصال هدایت بحثنه کلنجه :

بو یول ساحلسز بر دریادر .

سائر الی الله اولنلردن هر بریسنك منهج خاصی ، برمشرب معینی واردر . نته‌کم مولای متعال « و لکل وجهة هو مولیها » بیورمشدر . شو اسرار خفیه‌یه ایسه عقللر ایرمز . فهملر ایسه او انوارك میدانلرینك مبادیسندن بیله خبردار دکللردر . اهل تحقیق اولان عارفلر بونده اویله مباحث عمیقه ، و اسرار دقیقه ملاحظه بیورمشلرکه چوق کیمسه‌لرك فهملری . اودرجهٔ عالیه‌یه پك از ترقی ایده‌بیلمشدر .

قوله جل جلاله « صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین »

اشبو مقدماتدن اجل واعلی بر مقام ، بو مراتبدن اعظم بر مرتبه اوله‌ماز . بیانات واقعه‌مزه واقف اولان مرد بصیره ، اشبو حالات شریفه‌نك مبادیسنه کسب اطلاع امکان پذیر اولور .

ایمدی محققدرکه سبق ایدن بیان و ایضاح ایله اشبو سورهٔ شریفه‌نك نهایتسز مباحثی ، و غایتسز اسراری مشتمل اولدیغی

و «بو سورۀ شريفه اون بيك مسأله‌يى مشتملدر» دينن كيمسه «كلموا الناس على قدر عقولهم» مصداقنجه مجرد سامعينك ا كلايشنه كوره بر سوز سويلمش بولنديغى ظاهر اولور.

فصل ثانى

الفاظ قليله‌دن مسائل كثيره استنباطى ممكن اولديغنه دلالت ايدر

بر مشرع اخرك تقريرى

«اعوذ بالله» قولمزدن سوزه باشلايه‌لم.

ايمدى ديرزكه:

«اعوذ» فعل مضارع انواعندن بر نوعدر. فعل مضارعده انواع فعلدن بر نوعدر. و (بالله) قولنده‌كى با باى الصاقدر. و بوده حروف جر انواعندن بر نوعدر. حروف جر دخى انواع حروفدن بر نوعدر.

(بالله) ده‌كى لفظۀ جلاله دخى على اختلاف القولين فيه، يا اسماى اعلامدن. يا اسماى مشتقه‌دن بر اسم معيندر. كرك اسم علم. و كرك اسم مشتق بونلرك ايكيسيده اسم مطلق انواعندن بر نوعدر.

علوم عقليه‌ده ايسه ثابت اولمشدركه جنس بيلنمدكجه نوعك بيلنمسى ممتنعدر. زيرا جنس، نوعك ماهيتندن برجزدر. بسيطه

يعنى جزئه علمك تعلقى ايسه لابد مركبه علمك تعلقندن مقدمدر.

ايمدى اولا — اسمى، فعلى، حرفى بيلمدكجه ﴿ اعوذ بالله ﴾ قولمزك مفهومى كماينبغى بيلمك ممكن اولهماز.

اشبو معرفت دخى اسمك، فعلك، حرفك حدود وخواصى ذكر اولنمدقجه حاصل اولهماز.

و بونلرك ذكرندن فارغ اولدقدن صكره اسمى اسم علمه، اسم مشتقه، اسم جنسه تقسيم؛ و اقسام مذكورهدن هر برينى حديله، رسميله، خواصيله تعريف ايتمك لازم كلير.

بو تقسيم وتعريفدنده فارغ اولنجه: لفظة الله، اسم علمميدر؟ اسم مشتقميدر؟ مشتق اولديغى تقديرده نه دن مشتقدر؟ بونلره دائر ايضاحات ويرلمك، و احوال مذكورهدن هر برى حقنده علماى كرامك ذكر و بيان ايتمش اولدقلرى وجوه كثيره درميان ايدلمك لازم كلير.

بزده حقيقت فعل مطلقدن بحث ايدلمك؛ و آندن صكرهده اقسام فعلى، و ازان جمله فعل مضارعى، و بونكده حدينى، خواصنى، اقسامنى و بعده على التخصيص ﴿ اعوذ ﴾ قولمزه متعلق اولان مباحثى ذكر ايلك واجب اولور.

كذلك حقيقت حرف مطلقدن بحث ايله برابر حرف جزى، و آنكده حدينى، خواصنى، احكامنى ودها صكره باى الصاقى. و آنكده حدينى، خواصنى، ذكر ايتمك لازم كلير.

ايشته شو مباحثك تمامنه كسب وقوف ايدلديكى حالده «اعوذ بالله» قولمزه متعلق اولان مباحث لفظيهنك تمامندهده

وقوف حاصل ایدلمش اولور. معاقدینه اشارت ایتدیکمز شو مباحثك ایسه جداً چوق اولدیغی امور معلومه‌دندر.

بحثك دردنجی مرتبه‌سی

اسم، فعل، حرف اوچ نوعدرکه اوچیده جنس کلمه تحتنده داخلدر. بناء علیه کلمه‌نك‌ده ماهیتندن، حدندن، خواصندن بحث ایتمك لازم کلر.

اندن بشقه بو مقامده کلمه‌یه شبیه بعض شیلر دها وارکه انلرده کلام، قول، لفظ، لغت، عباره‌در. بناء علیه بونلرك‌ده اولاً هر برندن. ثانیاً بونلر الفاظ مترادفه‌دنمیدرلر؛ الفاظ متباینه‌دنمیدرلر؟ نه‌درلر؟ ثالثاً الفاظ متباینه‌دن اولدقلری تقدیرده فرقلری نه‌در؟ بورالردن بحث اولنمق لازم کلیر.

بحثك بشنجی مرتبه‌سی

شو کلمه‌لرك اصوات و حروفدن حاصل اولدیغنده شك یوقدر. ایمدی بو حالده صوتك حقیقتندن، و اسباب حدوث و وجودندنده بحث ایتمك لازم کلیر.

حیوانده صوتك حدوثی ایسه معلومدرکه صدردن نفسك خروجی سبیله‌در. دیمك‌که اولاً متنفس اولدیغمز نفسك حقیقتندن؛ ثانیاً انسانك علی سبیل الضروره متنفس اولمسنده‌کی

حکمت نه‌در؟ و بو صوت و صدا نفسك استدخالی ، و یاخود اخراجی سبیلیله‌می ؟ نه سببله حاصل اولیور ؟ بونده بحث ایتمك لازم کلیر .

بناءعلیه مباحث دقیقهٔ مذکوره‌دن بحثه کیرشمك احوال قلبی، رئه‌ یی ، صوتك حرکتنك مبدأ اولی اولان حجابی [پرده‌یی] بطنك سائر عضلات محرکه‌سنی ، حنجره‌یی ، لسانی ، شفتینی بیلمکه احتیاج مس ایدر .

و حرف ، نفس صوتمیدر ؟ یوقسه صوته مغایر اوله‌رق صوتده موجود بر هیئتمیدر ؛ بونده بحث ایتمك لازم کلیر .

برده شبهه یوقکه اشبو حرفلر صوتك تقطیعندن تولد ایدییور ؛ و بوده حلقده ، لسانده ، اسنانده ، شفتینده ، بر طاقم مخارج مخصوصه‌دن عبارتدر . بناء علیه او مخابسدنده بحث ایتمك لازم کلیر . حالبوکه علم تشریح بیلمدکچه اشبو مباحثك حرف و صوته دلالتی تمام اولماز .

بحثك التنجی مرتبه‌سی

حرف و صوت ، حاسهٔ سمع ایله ، رنکلر ، ضیالر حاسهٔ بصرله ؛ طعوم دخی حاسهٔ ذوق ایله حس اولنور کیفیات اولوب سائر کیفیات محسوسه‌دده حال بو منوال اوزره‌در .

ایمدی « بو کیفیات بر طاقم انواعدرکه جنس واحد تحتنده داخلدر ؛ تمام ماهیتده یکدیکرینه مباینر ؛ آرالرنده لوازم

خارجیه‌دن بشقه مشارکت یوقدر . » دیمك صحیح اوله‌بیلیرمی ؛ دیو بو مسأله‌دنده بحث ایتمك لازم کلیر .

بحثك یدنجی مرتبه‌سی

مشهورده کیفیات محسوسه ، انواع جنس کیفدن برنوعدر . بناء علیه اولا مقولهٔ کیفدن ؛ ثانیا کیفك تحتده‌کی انواعه حملی . جنسك انواعی اوزرینه مقولیت و محمولیتی قبیلندنمی دکلمی ؛ بونلرده بحث ایتمك لازم کلیر .

بحثك سکزنجی مرتبه‌سی

مقولهٔ کیف ، مقولهٔ کم ، مقولهٔ نسبت ؛ بونلرك اوچیده عرضدر . بناء علیه مقولهٔ عرضدنده ، انك اقسامندن ، احکامندن ، لوازمندن ؛ توابعندنده بحث ایتمك لازم کلیر .

بحثك طقوزنجی مرتبه‌سی

عرض وجوهر [ممکن] ك تحتنده دخولده مشترك اولدقلری کبی ممکن وواجب دخی [موجود] ك تحتنده‌دخولده مشترکدرلر . بناء علیه [موجود] ك واجب وممکن اوزرینه حملی ، جنسك انواعی

اوزرینه مقولیت و محمولیتی قیلاندنمیدر؟ یوقسه لوازمك موصو-
فاتی اوزرینه مقولیت و محمولیتی قیلندنمیدر؟ دیو لواحق وجود
و عدمدن دخی بحث ایتمك لازم کلیر؟

معلوم اولسونکه: مراتب مذکوره‌یی موجوداتك جزئیا-
تندن هر جزده تطبیقه قالقیشیله‌جق اولورسه، بر طاقم مباحث
غیر متناهیه قپولری آچیلیرکه انسانك عقل و ادراکی او مباحثك
چوغنی احاطه‌دن عاجز قالیر.
ایشته الفاظ قلیله‌دن علوم کثیره‌نك کیفیت استنبـاطی شو
ایضاحات و تفصیلات ایله معلوم اولور.

فصل ثالث

اشبو سورۀ جلیله‌دن مسائل کثیره استنباطی ممکندر دیدیکمزی
تصحیح ایچون بر مشرع آخرك تقریری

معلوم اولسونکه بز بو کتابده موضوع بحث ایده‌جکمز بر
مسأله‌نك صحتنه مثلا اون وجه ایله استدلال ایده‌جك اولورسه‌ق
او وجوه و دلائلدن هر بریسی باشلی باشنه بر مسأله دیمکدر.

آندن صکرده‌ده او مسأله حقنده مثلا بش شبهه نقل وحکایه ایده‌جك اولورسه‌ق ، اشبو شبهات خمسه‌دنده هر بریسی بنفسها بر مسأله مستقله اولور . بعده شبهات مذکوره‌نك هر بریسندن ایکیشر ویا اوچر وجه ایله جواب ویره‌جك اولورسه‌ق ، او اجوبهٔ ثلاثه‌ده اوچ مسأله دیمکدر .

برده مثلا کلام عربده وارد اولان الفاظ و لغاتدن بریسنی موضوع بحث ایدوبده بونك التمش معناسی وار دیر و او التمش وجهی‌ده تفصیلا بیان ایدرسه‌ك ، حقیقتده التمش مسأله دها میدانه قویمش اولورز . زیرا (مسأله) نك معناسی موضع سؤال و تقریردر . مسأله‌نك بوندن بشقه معناسی یوقدر . ایمدی مادامکه شو وجوه ستین‌دن‌ده هر بریسی بویله بر موضع سؤال و تقریردر ؛ بر مسألهٔ مستقله دیمکدر .

بوراسی اکلاشلدی یا ؛ ایمدی دیرزکه :

بز اسم وفعله متعلق مباحثی نظر دقت و اعتباره آلوبده ، صکره‌ده افعالی معلوم و مذکوره تقسیمه متعلق اولان مباحثه ، برده موجود و معلومه وکذا واجب وممکنه ، جوهر وعرضه ؛ مقولهٔ کیفه ، و بونك کیفیت محسوسه و غیر محسوسه‌یه کیفیت انقسامنه ، صوته ، صوتك کیفیت حدوثنه ، وصوتی احداث ایدن عضلاتك کیفیتنه متعلق مباحثه نزول ایتدیکمزده ایشی فوق العاده بیوله‌رك بر باب واسع آچمش اولورز .

شوقدرکه بز بو کتابده کلمه‌یه . کلامه . قوله . لفظه . عبارده‌یه متعلق اولان مباحثدن باشلایه‌رق . تا «اعوذ بالله» قولنده موجود

اولان انواع ثلاثه‌یه منتهی اولنجه‌یه‌دك یالکز اسم وفعل وحرفه متعلق مباحثه، آندنده اسمانك، افعالك، حروفك تقسیماتنه متعلق مباحثه نزول ایده‌جکز.

همان شو مطلوب کریمه رهیاب وصول اولمغه بزی موفق بیورمسنی الله تعالی حضرتلرینك فضل عمیمندن رجا ایلرز.

برنجی کتاب

« اعوذ بالله من الشيطان الرجيم » قوندن مستنبط اولان علوم بياننده‌در

معلوم اولسونکه شو کلمه‌دن مستنبط اولان علوم ایکی نوعدر. نوع اول — لغت و اعرابه . نوع ثانی — علم اصول وفروعه متعلق اولان مباحثدر .

برنجی کتابك قسم اولی

کلمه‌یه متعلق اولان مبحث ادبیه بیانده اونوب بر قاچ بابی مشتملدر

باب اول

کلمه‌یه و مجرای کلمه‌ده جاری اولان الفاظه متعلق مباحثك بیننده اونوب بر قاچ مسأله‌یی مشتملدر

برنجی مسأله

معلوم اولسونکه مدلولات الفاظی تعریفده الڭ مکمل یول طریق اشتقاقدر . اشتقاق دخی ایکی نوعدر .

اشتقاق اصغر ، اشتقاق اکبر .
اشتقاق اصغر ، صیغهٔ ماضی و مستقبلك ، اسم فاعلك ، اسم مفعولك و سائر صیغه‌لرك مصدردن اشتقاقنه دینور .
اشتقاق اکبر ، چند حرفدن مرکب اولان بر کلمه‌نك لامحاله انقلابات عدیده‌یی قبول ایتمه‌سندن عبارتدر .
بونك برنجی مرتبه‌سی ، کلمه‌نك ایکی حرفدن مرکب اولمه‌سیدر . و بویله ایکی حرفــدن مرکب اولان کلمه یالکز ایکی نوع تقلیب قبول ایدر . (من) و (نم) کبی .
ایکنجی مرتبه‌سی کلمه‌نك اوچ حرفدن مرکب اولمه‌سیدر .
(حمد) قولمز کبی که اشبو کلمه تقلیباتدن آلتی نوع تقلیبی قبول ایدر .
شــویله‌که : او حروف ثلاثه‌دن هر بری کلمهٔ ثلاثیهٔ مذکوره‌نك ابتــداسی اوله بیلدیکی کبی ، باقی قالان ایکی حرف دخی تقادیر ثلاثهٔ مذکوره‌دن هر برنده ایکی وجه اوزره واقع اولمق ممکندر . اوچك ایکی‌یه ضربندن آلتی حاصل اولور . بنــاء علیه کلمات ثلاثیاتده واقع اولان اشبو تقلیبات التی وجه اوزره وقوع بولمق ممکندر .
اوچنجی مرتبه‌سی — کلمه‌نك رباعیه اولمه‌سیدر .
(عقرب) و (ثعلب) قولمز کبی‌که بویله درت حرفلی کلمه‌لر یکرمی درت وجه ایله تقلیبی قبول ایدر .
شویله‌که : اوحروف اربعه‌دن هر بری کلمهٔ رباعیهٔ مذکوره‌نك ابتداسی اوله‌بیلدیکی کبی ، حروف ثلاثهٔ باقیه‌نك دخی تقلیباتدن

التی نوع اوزره وقوعی ممکندر . دردك التی‌یه ضربی یکرمی‌درت وجهی مفید اولور .

دردنجی مرتبه‌سی — کلمه‌نك خماسیه اولمه‌سیدر .

(سفرجل) قولمز کبی که بو یوز یکرمی نوع تقلیبی قبول ایدر . شویله‌که او حروف خمسه‌دن هر بری مذکور کلمهٔ خماسیه‌نك ابتداسی اوله بیلدیکی کبی ، اشبو تقادیرك هر برنده تقریر و بیانی سبق ایتدیکی وجهله حروف اربعهٔ باقیه‌نك‌ده یکرمی درت وجه اوزره وقوعی ممکندر .

بشی یکرمی دردده ضرب ایدنجه حاصل ضرب یوز یکرمی اولور .

ایکنجی مسأله

معلوم اولسون‌که اشتقاق‌اصغر قولایدر ، معتاددر ، مألوفدر . اما اشتقاق اکبره رعایت کوجدر : شویله‌که بیاغی کلمات ثلاثیه‌دن بشقه‌لرنده اشتقاق اکبره رعایت ممکن دکل کیبدر . چونکه کلمات ثلاثیه‌نك تقالیبی التی وجهی کچمز . انك ایچون انلرده اشتقاق اکبره رعایت سهلدر . اما دردر و بشر حرفلی کلمه‌لرك تقالیبی پك چوق . و بونلرك‌ده اکثری مهمل و غیر مستعمل اولوب . بناء علیه رباعیات و خماسیاتده اشتقاقك بو نوعنه بالکز علی سبیل الندره رعایت اولنور . یوقسه هر وقت رعایت ممکن دکلدر .

کلمات ثلاثیه‌ده دخی جمیع تقالیب ممکنه‌سی معتبر و مستعمل

اولانلر پك آز بولنور . اكثر كلمات ثلاثیه‌ده تقالیب ممكنه‌نك بعضیلری مستعمل ایسه‌ده بعضیلری مهملدر .

اوچنجی مسأله

كلمه‌نك تفسیری

معلوم اولسون‌كه كاف ولام ومیمك تركیبی بوحروفك تقالیب ممكنه‌سی حسبیله قوت وشدت افاده ایدر . تقالیب مذكوره‌دن بشی معتبر ومستعمل اولوب بری‌ده ضایع ومهملدر .

اولكیسی : — ك، ل، م .

سوز معناسنه اولان (كلام) اشبو ماده‌دن مشتقدر . كلام؛ شدتدن خالی دكلدر . زیرا كلام، سمعی قرع ایله آنده تأثیر ایدر. افادهٔ معنی واسطه‌سیله ذهنده‌ده تأثیر ایدر .

جرح، معناسنه اولان (كلم) دخی بوندن مأخوذدر . (كلم) كافك فتحی ولامك سكونیله یاره‌یه دنیر . جرح دخی جیمك ضمیله یاره‌نك اسمیدر .

كلمده ایسه شدت واردر .

(كلام) غراب وزننده طوپراغی قالین اولان یره دنیر . بوتسمیه‌یه‌ده سبب اومثللو ارضك شدتیدر .

ایكنجیسی . — ك، م، ل .

بوتركیب دخی قوتی مفیددر . زیرا كامل، ناقصدن اقوادر،

اوچنجیسی . — ل، ك، م .

(لكم) لامك فتحی وكافك سكونیله یومرق ایله اورمق،

وعلى قول بر آدمك كوكسنه اورمق، ياخود بر آدمى اوته قاقمق معناسنه‌دركه بونده‌ده شدتك معناسى ظاهردر.

دردنجيسى. — م، ك، ل.

(بئرمكول) بوندن مأخوذدر. (مكل) كتف وزننده بالجمله صويى چكيلوب اخراج اولنمش قيويه دنير.

(مكول) قعود وزننده قيونك ديبنده «مكله» دينلان صو اولمق معناسنه‌در.

(مكله) ميمك فتحى وضمى وكافك سكونيله قيونك ديبنده ايركيلوب بريكمش صو ماده‌سنه دنير.

(مكول) صبور وزننده ايچنده «مكله» دينيلان صو اولان قيويه دنير. وشول قيويه‌ده دنيركه صويى آزالمغله اطرافندن آزجه آزجه ايركيلوب برمقدارجه ديبنده مجتمع اوله.

بوماده‌دخى معناى شدتى متضمندر. زيرا قيو بوحالده‌كانجه صوينك ورودى مكروه وبناءً عليه ورودنده برنوع شدت حاصل اولور.

بشنجيسى. — م، ل، ك.

«ملكت العجين واملكت العجين» دنير. ملك، ميمك فتحيله خميرى قوتله اوزه‌يه‌رك يوغورمق معناسنه‌در. املاك وتمليك دخى بومعنايه كلير.

(محين) امير وزننده يوغورلمش شيئه دنير. خمير كى.

(عجن) عينك فتحى وجيمك سكونيله يوغورمق معناسنه‌در.

تمليكك دها بشقه معنالرى ده واردر. كذلك «املاك» دخى ديكر معناليده‌ده استعمال اولنور.

ازجمله املاك، همزه‌نك كسريله بر آدمه خاتون تزويج ايلك معناسنه مستعملدر . برده امر تطليق محلنده استعمال اولنور .
« ملك الانسان » قوليده اشبو ماده‌دن مأخوذدر . زيرا ملك دخی برنوع قدرتدر .
« إملكت الجارية » قولنده‌ده قدرت، دركاردر . زيرا بعلك قدرتی جاريه اوزرينه تعلق ايدر .
بعل، بانك فتحی وعينك سكونيله برشيئك صاحب و مالكنه دنير . زوج وزوجه‌يه‌ده اطلاق اولنور .

دردنجی مسأله

كلمه، لفظی بعضاً لفظهٔ واحده‌ده استعمال اولنورده انكله بعض اجزاسی بعض اجزاسنه مرتبط اولان كلام كثير مراد اولور .
سراپا برقصيده‌يی « كلمه » تسميه ايديشلری كبی .
« كلمهٔ شهادت » « كلمهٔ طيبه صدقه‌در » ديمسی‌ده بوقبيلدندر .
وچونكه مجاز، اشتراكدن اولی اولديغندن بيلدككه مركبه (كلمه) اطلاقی مجازدر . و بودخی ايكی وجهدن ناشيدر .
وجه اول . — محققدركه مركب آنجق مفرداتدن تركب ايدر . بناءعليه كلام مركبه « كلمه » اطلاقی جزئك اسمنی كله اطلاق قبيلندن اولمش اولور .
وجه ثانی . — ينه محققدركه كلام كثيرك بعض اجزاسی

بعض اجزاسنه مرتبط اولنجه انك ايچون برنوع وحدت، حاصل اولور. بناءً عليه اوكلام كثير شو وجوه ارتباطده مفرده شبيه اولمش اولور.

مشابهت ايسه حسن مجاز اسبابندن بريسيدر. ايشته بوسببدن ناشيدركه كلام طويله «كلمه» لفظى اطلاق اولندى.

بشنجى مسأله

قرأن كريم ناطق اولديغى اوزره «كلمه» لفظى ديكر ايكى مفهومدهده استعمال اولنمشدر.

مفهوم اول. — حضرت عيسى عليه السلامه (كلمة الله) دنير. بواطلاق دخى يا جناب رسالتمأبلرينك خلقت وفطرتى بلا اب، همان (كن) امر شريفيله وجود بولديغيچوندر. ياخود كلمه نصل زمان قليلده حادث اوليورسه حضرت عيسى دخى اويله زمان قليلده كهواره زيب حدوث ووجود اولديغيچوندر.

مفهوم ثانى. — الله ذو الجلال، افعال حكمت مآلنى كلمات، تسميه بيورمشدر. نصلكه (قل لوكان البحر مداداً لكلمات ربى لنفد البحر قبل ان تنفد كلمات ربى) آيت جليله سنده مذكوردر. بوندهكى سبب دخى مسأله رابعه ده بيان اولنان وجهين در. يعنى لفظ كلمه نك معناى موضوع لهى بردر. كرك جناب عيسى وكرك فعل خدايه كلمه اطلاقى يا مجاز مرسل. ياخود استعارهٔ مصرحه طريقيله در. والله اعلم.

التنجی مسأله

قول

اشبو ترکیب تقالیب ستهسی حسبیله حرکت وخفته دلالت ایدر.

اولکیسی. — ق، و، ل.

قول، بومادهدن مأخوذدر. بونده ایسه خفت درکاردر. زیرا قولك لسان اوزرینه جریانی امر سهلدر. مترجم فقیر دیرکه: قاموسك بیانته کوره قول، قافك فتحی وواوك سکونیله سوزه دنیر. کرك تام وکرك ناقص اولسون.

قول، وجوه عدیدهیه اطلاق اولنور. اظهری نطق، واسطهسیله خارجه ابراز اولنان حروفدن مرکب، لفظدر. کرك مفرد، کرك جمله اولسون. بوکا فارسیده سخن، ترکیده سوز دنیر. نفس انسانیده قبل الابراز متصور اولان سوزدهده «قول» اطلاق اولنور. وجوه سائرهسیده کتب لغاتده مسطوردر [انتهی]

ایکنجیسی. — ق، ل، و.

قلو، بومادهدن مأخوذدر.

قلو قافك کسری ولامك سکونیله حمار وحشییه دنیر. اکا (قلو) دینلمسی خفیف الحرکه اولمسندن ناشیدر.

عرب «شیء قلو» دیرکه خفیف دیمکدر.

قلولی، دخی یوکسك اوچان قوشه دنیر.

اوچنجیسی. — و، ق، ل.

وقل، وعل دیمکدر .

وقل. جبل وزننده طاغه چیقمق بابنده قوی وتوانا انسان وحیوانه دنیر .

وعل، واوك فتحیله نلس، ووعل، کتف وزننده ووعل، دئل وزننده طاغ کچیسنك تکه‌سنه دنیر. ووعل، مصدر اولورکه یوکسکه چیقمق معناسنه مستعملدر .

وقل، دخی نقل وزننده طاغه چیقمق معناسنه‌در . بریسی طاغه چیقدیغنده «توقل فی الجبل» دنیر .

دردنجیسی . — و، ل، ق .

ولق، خلق وزننده سرعت ایتمك معناسنه‌در .

وآهسته‌جه دورتمك، قلیجله اورمق، بردوزی‌یه کتمك، بردوزی‌یه یالان سویله‌مك معنالرنده‌ده مستعملدر .

قاموسك بیانه کوره

(اذا تلقونه بالسنتکم) قول کریمی دخی بویابندرکه تانك فتحی ولامك کسریله «تسرعون الکذب» دیمکدر. صاحب تفسیردرکه بوقول کریم (اذا تلقونه بالسنتکم) دخی اوقوندی. معنای شریفی «تخفون وتسرعون» دیمکدر .

بشنجیسی . ـ ل و، ق.

لوق، سوق وزننده یومشاتمق معناسنه‌در .

لوق، لامك ضمیله قایمغه، یاخود تره‌یاغنه دنیر. برقوله‌کوره قایمقله. یاخود تره‌یاغیله تازه خرمادن، یاخود صافی یاغله تازه خرمادن مرتب طعامه دنیر .

تلويق ، ترەياغيله طعامى اصلاح ايلمك معناسنەدر .
نصلكه حديث شريفده كلمشدر. «لااكل الطعام الا مالوقلى»
اى اعملت اليد فى تحريكه وتليقه حتى يصلح .
التنجيسى . ـ ل ، ق ، و .
لقوه ، كه عقابك اسميدر ؛ بومادەدن مأخوذدر .
عقابه (لقوه) دينلسى خفتدن وسرعت طريانندن ناشيدر .
قاموسده ديركه «لقو، لقوه» لامك فتحى وكسريله ديشى
طوشنجل قوشنه ، ياخود چابك وچالاك اولانه دنير . »

يدنجى مسأله

ابن جنى، رحمه الله ديمشكه :
(لغت) سويلشدم معناسنه اولان (لغوت) مادەسندن مأخوذ
فعله دركه اصلى لغوة در. آخرندەكى هاء واودن عوضدر .
مترجم فقير ديركه .
قاموس شارحنك بيانەكوره اصل (لغو) قوش جولديسنه
موضوعدر. بعده مفهومسز بيهوده كلامده استعمال اولنـدى .
صكره توسيعله مطلق كلامده مستعمل اولدى . هرقومك كندى
لسانلرى اوزره اولان كلامه (لغت) اطلاقى معناى موضوعندن
ياخود ذكر اولنان معناى مجازدن مأخوذدر . [انتهى]
لغتك لغى يلغىدن كلديكى دخى منقولدر . حتى (واذا مروا
باللغو مروا كراما) آيت جليلەسنده واقع (لغو) دخى بوندن
مأخوذدر .

ينه مترجم فقير ديركه :
قاموسك بيانته كوره « لغى » ذتى وزنـنده لغو كبى بيهوده و بيمعنى شيئه دنير . [انتهى]
ابن جنى (كلمه) ايله (قول) ده اشتقاق اكبره اعتبار ايتمش ده (لغت) ده اكا اعتبار ايتمامشدر . حالبوكه اشتقاق اكبر بونده ده حاصلدر .
شويله كه :
برنجيسى . ــ ل ، غ ، و .
بالاده بيان اولنديغى وجهله لغت كلمه سى بو ماده دن مأخوذ اولديغى كبى كلام لغو ، وعمل لغو دخى بو معنادن آلنمشدر .
ايكنجيسى . ــ ل ؛ و ؛ غ .
مترجم ديركه :
قاموسك بيانته كوره (لوغ) سوغ وزننده برشيئى اغزده اوته برى يوارلايوب دوندردكدنصكره آتمق و بر آدمه دخى ملازمت ايتمك معنالرينه مستعملدر . [انتهى]
اوچنجيسى . ــ غ ، ل ، و .
غلو . سمو وزننده حدى تجاوز ايتمك معناسنه دركه عربك « فلانك شوشيده غلوى واردر » ديشلرى بو معنادن مأخوذدر . (غلوه) ده بو معنادن مأخوذدر .
غلوه ، تمره وزننده اوق آتيمى مسافه يه دنير .
دردنجيسى . ــ غ ، و ، ل
مترجم فقير ديركه :

قاموسك بيانه كوره غول، غينك ضميله سبب هلاك اولان
شيئه دنير. [انتهى]
(لافيهاغول) قول كريمى بو معنادن مأخوذدر.
بشنجيسى. ـ و، غ، ل.
عربك «فلان اوغل فى كذا» ديشلرى بوندن مأخوذدر.
مترجم فقير ديركه:
قاموسـك بيانه كوره وغل، واوك فتحى وغين معجمه‌نك
سكونيله ضعيف وناكس وبى اعتبار وهر خصوصده دون همت
ومقصر آدمه دنير.
اوغل، ايغالدن فعل ماضيدر. ايغال، همزه‌نك كسريله پك
ايراق گيتمك وبر آدمى عجله ايله بر يره صوقمق معنالرينه‌در. [انتهى]
التنجيسى. ـ و، ل، غ.
«ولغ الكلب فى الاناء» قولى بوندن مأخوذدر.
مترجم فقير ديركه: قاموسك بيـانه كوره «ولغ» واوك
فتحى وضمى ولامك سكونيله و «ولوغ» قعود وزننده و «ولغان»
فتحاتله كوپك قسمى دلنك اوجيله قابدن برشى ايچمك، على قول
ديلنى قابه، چناغه صوقوب يالامق معناسنه‌در. [انتهى]

سكزنجى مسأله

لفظ

ظن ايدرمكه افادهٔ معنى ايدن بو اصـوات وحروفه (لفظ)
اطلاقى على سبيل المجازدر.

چونکه بو اصوات وحروف، نفسك داخل صدردن خارجه اخراجنده حادث اولور .

شویله‌که انسان متنفس اولدیغی نفسی داخل صدردن خارجه چیقاررکن ابتدا محابس معینه‌ده حبس ایدر . صکره اوحبسی ازاله ایلر ودرحال حرفلر بللو اولمغه وسس ایشیدلمکه باشلار . وتعبیر آخرله بو متلفظ اولدیغمز حرفلر نفسك آخر زمان حبسنده واول زمان اطلاقنده تولد ایدر .

الحاصل لفظك اصل معنای موضوع لهی (رمی)درکه آتمق دیمکدر . وبومعنای رمیك اشبو اصوات وحروفده حصولی دخی ایکی وجهدندر .

وجه اول — انسان، حروف واصواتی احداث ایدن نفسی داخل صدردن خارجه آتارکه بوده اخراجدن عبارتدر . لفظ دخی شو تکلم ایتدیکمز کلماتك حدوثنه سببدر . بناءً علیه اشبو کلماته شو سببدن ناشی اسم لفظ اطلاق اولندی .

وجه ثانی . — محققدرکه حروفك تولدینه سبب اوهوای محبوسك داخلدن خارجه لفظ ورمیدر . بناءً علیه انسان کویاکه شو حرفلری داخلدن خارجه آتیویرمش کبی اولور . مشابهت ایسه مجاز اسبابندن بریسیدر .

طقوزنجی مسأله

عباره

عبارەنك ترکیبی [ع، ب، ر] مادەسندن مأخوذدر .

بوماده دخی تقالیب ستەسندە عبور وانتقال معناسنی افاد ایدر .
اولکیسی . — ع، ب، ر .
بوماده برحالدن برحاله تجاوز ایلمکه موضوعدر . بومعنادندرکه
عبور ماده‌سی صویی تجاوز ایلمکده کثیر الاستعمال اولدی . کرك
سیاحت وکرك سفینه ودواب وقنطره ایله اولسون .
ایشته «عباره» که لسان متکلمدن سمع سامعه عابر اولان
کلام اولەجقدر بومادەدن متفرعدر .
زیرا انسان برحرفدن دیکر حرفه انتقال ایتدکچه عباره ایله
تکلم ایدەمز . کویا متکلمك تکلم ایتدیکی عباره واسطەسیله معنی
کندی ذهنندن سامعك ذهننه انتقال ایدر .
ودمعه معناسنه اولان (عبرة) دخی آندن منشعبدر . زیرا
دمعەکه اشك خونین دیمکدر . چشمك داخلندن خارجنه سایل
ومنتقل اولور .
و (عبرت) که معرفت مشاهددن مشاهد اولمیانه وسیله
توصل اولان حالتدن عبارتدر . بوده مادۀ مذکورەدن متفرعدر .
زیرا بونددە شاهددن غائبه انتقال واردر .
معبر منبر وزننده کوپری‌یه دنیر ؛ بوده مادۀ مذکورەدن
مأخوذدر . زیرا انسان بوواسطه ایله دکزك یاخود نهرك اوته
یاقەسنه بچر .
وتعبیرکه رؤیانك ظاهرندن باطننه عبوردر ، اندن متفرعدر .
زیرا انسان عالم منامده کوردیکی شیلردن معانئ غائبەیه انتقال
ایدر .

ایکنجیسی . — ع ، ر ، ب .

عرب که عجمك غیریسنه دنیر . صیف وشتا موسملرنده بشقه بشقه محلره نقل ورحلتله پك چوق انتقالاتده بولندقلری جهتله عرب تسمیه اولنمشدر .

« فلان اعرب فی کلامه » قولیده بوندن منشعبدر . زیرا لفظ قبل الاعراب مجهول اولوب اکا اعراب داخل اولنجه مجهولیتدن معرفت و بیانه منتقل اولور .

المترجم — قاموسك بیاننه کوره اعراب همزه‌نك کسریله بر شیئك کنه و حقیقتنی اظهار و عیان ایتمك وکلام عربده لحن و خطا ایتمیوب فصاحت اوزره قواعد نحویه‌یه رعایتله سویلمك معناسنه‌در .

« یقال اعرب کلامه ای افصح و لم یلحن فیه » انتهی

اوچنجیسی — ب ، ر ، ع .

عربك « برع فی کذا اذا تکامل و تزاید » قولی بوندن مأخوذدر .

قاموسك بیاننه کوره « براعت » سماحت وزننده و (بروع) قعود وزننده بر آدم علم و شجاعت مقوله‌سی اوصافده فائق الاقران اولمق و علی قول جمال و فضیلت کبی هر وصفده تام وکامل اولمق معناسنه‌در . انتهی

دردنجیسی — ب ، ع ، ر .

بعر بانك فتحی و عینك سكونی وفتحیله‌ده دوه وقیون وكچی و اهو قسمنك ترسنه دنیر . داخلدن خارجه منتقـل اولدیغیچون بعر تسمیه اولنمشدر .

بشنجیسی — ر ، ع ، ب .

قورقویه « رعب » دنیلمسی خوفك حدودنده انسان ، حالدن حاله منتقل اولدیغی ایچوندر .

التنجیسی — ر ، ب ، ع .

ربع ، رانك فتحی وبانك سكونیله خانه‌یه ، محله‌یه ، قوناغه دنیر . ناس دائمـا بر خانه‌دن دیكر خانه‌یه ، بر محله‌دن دیكر محله‌یه ، بر قوناقدن دیكر قوناغـه نقل ایده‌كلدیكندن خانه‌یه ، محـله‌یه ، قوناغه ربع دنیلدی .

اوننجی مسأله

نحویونك اكثری « كلمه ، كلامك غیریدر (كلمه) لفظهٔ مفرده‌در (كلام) جملهٔ مفیده‌در . » دیمش .

اصولیونك اكثریده كلمه ایله كلام بیننده معناجه فرق اولمدیغی و ایكیسندن هر بری مفردی‌ده ، مركبی‌ده متناول اولدیغی رأینده بولنمشدر .

ابن جنی ، بو بابده نحویونه اویوب متكلمینك كلامنی استبعاد ایلدی .

اما بن ، ابن جنی‌نك كلامنـده سیبویه‌دن منقول « كلام ، جملهٔ تامه‌یه مختصدر . »

سوزندن بشقه بر حجت قویه کورهمدم. واقعا ابن جنی کلمه وکلام اره‌سنده‌کی فرق معنوی‌یه دائر سیبویه‌نك شوسوزندن بشقه دها برچوق سوزلر ایراد ایتمش ایسه‌ده انلرغایت ضعیف شیلردر.

کلمه ایله کلام آره‌سنده معناجه فرق یوقدر دیین اصولیون بو مسأله‌ده بر قاچ وجه ایله احتجاج ایلدیلر.

وجه اول — کلام‌که ترجمه‌ی سوز دیمکدر. خرس یعنی دیلسزلکه وبرده سکوته ضداولان شیدر دیه عقلا متفق ومتحددر. کلمهٔ واحده ایله تکلم ایسه خرس و سکوته ضددر. بناءً علیه کلمهٔ واحده دخی کلامدن معدود اولمش اولور.

وجه ثانی — کلمه، کلم‌دن مشتقدرکه بالاده بیان اولندیغی وجهله جرح و تأثیر معناسنه‌در. کلمهٔ واحده ایشیدن کمسه ایسه معلومدرکه اوکلمه‌نك معناسنی فهم ایدر. دیمك‌که بوندده معنای تأثیر، حاصلدر. اویله ایسه کلمهٔ واحده دخی کلامدن معدود اولمق لازم کلیر.

وجه ثالث — «فلان شو کلمهٔ واحده‌یی تکلم ایتدی» «فلان شو کلمهٔ واحده‌دن بشقه تکلم ایتمدی.» دنیلك صحیح اولورکه شو استعمالك صحتی کلمهٔ واحده‌نك‌ده کلام اولدیغنه دلالت ایدر. یوقسه بویله دنیلسی صحیح اولماق لازم کلیردی.

اون برنجی مسأله [١]

اون ایکنجی مسأله [٢]

اون اوچنجی مسأله

لفظ کلمه وکلام ، مهملی متناولمیدر ؟
یعنی الفاظ مهمله وغیر مستعمله‌یه‌ده کلمه‌وکلام دنیرمی دیمزمی؟
کیمی متناولدر . یعنی مهمله‌ده سوز معناسنه اولان کلمه وکلام اطلاق اولنور زیرا « شو کلام ، مهملدر . بو کلام ، مستعملدر . » دنیلمك صحیح اولور . وکذا « فلان غیرمفهوم برکلام تکلم ایلدی . یعنی مألی اکلاشلماز برسوز سویلدی . » دنیلمك دخی صحیح اولور . برده لفظ مستعمـل کبی لفظ مهمل دخی قولاغـه تأثیر ایده‌ کلدیکندن لفظ مهمله‌ده معنای تأثیر وکلام حاصل اولمش اولور .
کیمی‌ده کلمه وکلام اطلاقی مفید اولان سـوزه مقصوردر . مفید اولمیان سوزه کلمه‌ده ، کلام‌ده دیمز ، چونکه بو قاعده‌اعتبار اولنمیه‌جق اولسه اصوات طیوره یعنی قوشلرك جولدیسنه‌ده کلمه وکلام دیمه‌یی تجویز ایتمك لازم کلیر .

---

[١] [٢] اختلاف مذکور اوزرینه بر مسأله‌ٔ فقهیـه تفرع ایتدیکنی حضرت مفسر اشبو اون برنجی و اون ایکنجی مسأله‌لرده تفصیل وایضاح بیورمش ایسه‌ده مترجم فقیر آنی طی ایلدی .

اون دردنجی مسأله

معانی‌یه دلالت ایدر بر ترکیب ایله مترکب، اصوات حاصل اولدقده، شوقدرکه او ترکیب. ترکیب وضعی دکل‌ده ترکیب طبیعی اولسه، اومثللو اصواته کلمه وکلام تسمیه اولنورمی؟ مثلا انسان وجع واضطراب، یا راحت حالنده یاخود بر ماده‌دن اظهار حزن وملال ایلدکده «آخ، اوخ» دیدیکی کبی بر کیمسه‌دن نامعقول بر حرکت صدور ایتدکده دخی آنی استکراهله «آخ بویله ایتدك؟ آخ آدم نیچون سوز دکله‌مزسین؟» دیر.
اوکسوردکن‌ده «اح اح» دیر. ایشته بونلر برطاقم اصوات مرکبه وحروف مؤلفه درکه واقعا معانیٔ مخصوصه‌یه دلالت ایدرلر؛ لکن بونلرك مدلولاتنه دلالتلری وضعی دکل، طبیعیدر. انکچون بو مثللو سسلرده عجبا کلمات دنیلیرمی؟
کذلك قطا دنیلان قوشك سسی قطایه لقلقك سسی لق لقه بکزر. ایمدی بومثللو سسلرده آیا کلمات تسمیه اولنورمی؟ دیه بونده اهل لسان اختلاف ایتمشدر. فقط بن ایکی طرفده‌ده بر حجت معتبره کوره‌مدم.
بوبحثك فائده‌سی مسألهٔ آتیه‌ده ظاهر اولور.
مثلا بریسی دیسه‌که «اکر برکلمه طویارسه‌م عبدم حر اولسون» صکره‌ده شوسسلر مثللو برسس ایشتسه، اوکیمسه‌نك اوزرینه حنث وبر ترتب ایدرمی ایتمزمی؟

اون بشنجی مسأله

ابن جنی « لفظ (قول) کلام تامه‌ده، کلمهٔ واحده‌یه‌ده علی سبیل الحقیقه اطلاق اولنور. اما لفظ کلامك اطلاقی جملهٔ تامه‌یه، ولفظ کلمه مفرده مقصور ومخصوصدر. » دیدی.

مابینی فرقده ابن جنی‌نك حاصل کلامی شو اولیورکه آنفا بیان اولندیغی وجهله (قول) ماده‌سنك ترکیبی خفت وسهولته دلالت ایدر. بناءً علیه (قول) کلمهٔ واحده‌یی‌ده متناول اولمق لازم کلیر. کلام ماده‌سنك ترکیبنه کلنجه: بوترکیب دخی تأثیر افاده ایدر. وتأثیر ایسه جملهٔ تامه‌دن بشقه‌سنده حاصل اوله‌ماز. شوقدرکه بواستدلال کلمه لفظیله دوچار اشکال اولور. بواشکاله تقویت ویرن شیلردن بریسیده شاعرك « قلت لها قفی فقالت قاف » قولنده محبوبه‌سنك مجرد (قاف) دییشنی (قول) تسمیه ایتمش اولمسیدر.

اون التنجی مسأله

ینه ابن جنی دیمشکه:

(قول) لفظی مجازاً اعتقادات و آرا معناسنه استعمال اولنور. « فلان یقول بقول ابی حنیفة و یذهب الی قول مالك » دنیر. کورمزمیسین‌که مثلا رؤیة اللهك صحتی صوردیغك بر کیمسه‌دن « رؤیت باری جائز دکلدر » جوابنی آلسه‌ك، اکا « بو معتزله‌نك

قوليدر. » سوزيله رد جواب ايدرسين‌ده تعسف يولنى التزام ايتمدكجه « بو معتزله‌نك كلاميدر. » ديمزسين.

اون يدنجى مسأله

(قال) لفظى اتساع ومجاز اوزره نطقك غيريده‌ده استعمال اولنور.

قال ابوالنجم

قال له الطير تقدم راشداً انك لاترجع الا حامداً

ايما معناسنه‌ده استعمال اولنور.

شعر

وقالت له العينان سمعاً وطاعة وحدرتا كالدر لمايثقب

دلالت معناسنه‌ده مستعملدر.

شعر

امتلاء الحوض وقال قطنى مهلاً رويداً قدملات بطنى

استعيذ بالله (انما قولنا لشئ اذا اردناه ان نقول له كن فيكون) و قوله تعالى (فقال لها وللارض ائتيا طوعاً اوكرهاً قالتا اتينا طائعين) آيت كريمه‌لرنده‌كى (قول) دخى بوبابدندر.

اون سكزنجى مسأله

كلام نفسى‌يى انكار ايدنلر كلام، قول، شو تلفظ وتكلم ايتديكمز الفاظ وكلماتك اسميدر ديه اتفاق ايتمشلردر.

كلام لفظيدن بشقـه برده كلام نفسى‌يى اثبات ايدنلر دخى الفاظ وكلمات مذكوره‌نك مدلولى اولان معناى نفسـانى‌يه‌ده هم كلام، هم ده قول دنيلديكنه اتفـاق و بوبابده قرأن ايله، اثرله، شعر ايله احتجاج ايلمشلردر.

قرآندن حجتلرى (والله يشهد ان المنافقين لكاذبون) نظم جليليدر.

جناب پروردكار «منافقلر [يا محمد سن محقق اللهك رسوليسين] ديه شهادت ايدرلر. اللهده سـنك محقق آنك رسولى اولديغنه شهـادت ايدر. آنجق الله منافقلرك بوشهادتلرنده تحقيقاً كاذب اولدقلرينه ده شهادت ايلر.» مآل منيفنى متضمن بر آيت جليـله انزال بيورمشدر. منافقين ايسه ظاهردركه لفظـده كاذب دكل ايديلر. زيرا انلرده لفظاً ولساناً حضرت نبى اكرم صلى الله عليه و سلم افندمزك حق پيغمبر اولديغنى اقرار ايدرلر ايدى‌كه اشـبو اقرار واخبار لفظى ولسانى‌ده صادق ايديلر.

حالبوكه آنفاً بيان اولنديغى وجهله جناب حق آنلرك كاذب اولدقلرينى بيلديرييور. بناءً عليه منافقينك يالانلرينى كلام لفظيدن بشقه بر كلامده آرامق لازم كليركه اوده انجق كلام نفسيـدر.

اثردن حجتلرى، حضرت عمرك «رضى الله عنـه» يوم سقيفه‌ده (كنت زورت فى نفس كلاماً فسبقنى ابوبكر) دييشيدر.

مترجم فقير ديركه:

ابن اثيرك (الكامل) نام تاريخـنده مسطور اولديغنه كوره اشبو كلام عمر يوم سـقيفه‌ده بين الاصحاب جريان ايدن مباحثهٔ

معروفه ومنازعهٔ مشهورهیه دائر مشارالیهك مؤخراً زمان خلا-
فتنده ایراد ایتدیکی برخطبهدن مأخوذدر .

حضرت عمر اشبو خطبهسنده انصار کرامك ارتحال حضرت
رسالتپناهی کونی بریسنی نامزد امامت ومسندنشین خلافت ایتمك
ایچون مدینهٔ منورهده واقع «سقیفهٔ بنی ساعده» نام موضعده
طوپلانوب عقد انجمن مشـورت ایتدکاری طویولنجه اجـلهٔ
اصحابدن حضرت «ابو بکر الصدیق» و «ابو عبیدة بن الجراح»
رضی الله عنهما ایله برلکده محل جمعیته واروب بینلرنده جریان
ایدن محاورهٔ مشهورهیی مؤخراً بالمناسبه نقل وحکایه بیوردقلری
صرهده شو وجهله ادارهٔ کلام ایدوب دیمشکه

« او آرالق بنده نفسمده تحسین ایتدیکم برسوزی سویلمکه
برقاچ کره طوراندم ایسهده ابو بکر «هله سن صبر ایت طور»
دیهرك بکا تأنی و ترك استعجال ایله امر ایدر . و ضمیرمدن کچنی
بیلیرمش کبی هر دفعهسنده بنم سویلك استدیکم شیلردن بریسنی
ترك ایتمیوب عینیله آنی و بلکهده آندن احسننی سویلردی . »

قاموسك بیانه کوره [تزویر] بر نسنهیه قوام و اعتـدال
و استقامت ویرمکله آنی تحسین وتهذیب ایلك معناسنهدر . بونده
تفعیل، سلب ایچوندرکه اعوجاجنی ازاله ایلمکله اولور . انتهی

شعردن حجتلری، شاعر اخطلك

ان الكلام لفى الفوأد و انما
جعل اللسان على الفوأد دليلاً

قوليدر .

شاعر بو قولنده « سوز قلبده‌در . لسان يالكز قلبده دوزان ايدن سوزه ترجماندر » ديمش‌كه بوده كلام لفظى و لسانيدن‌ بشقه نفس متكلم ايله قائم برده كلام نفسينك وجودينه دلالت ايدر .

اشبو كلام نفسى‌يى انكار ايدنلر دخى وجه آتى اوزره احتجاج ايدوب ديمشلركه :

« نطق ايتميان و حروف ايله متلفظ اولميان كيمسه ايچون عرف ولغتده [تكلم ايتمدى] دنير ؛ وحنث وبردخى اشبو الفاظه تعلق ايدر . بناءً عليه كلام الحق كلام لفظى‌يه اطلاق اولنور . »

بزم اصحابمزدنده قول وكلامك، معناى نفسانى ايله لفظ لسانى بيننده مشترك اولديغى رأينده اولانلر واردر .

اون طقوزنجى مسأله

اشبو كلمات و عبارات بعضاً (احاديث تسميه اولنور .
الله تعالى (فليأتوا بحديث مثله) بيورمشدر .

بو تسميه‌ده سبب بودركه اشبو كلمات، متعاقب ومتوالى‌الورود اولان حرفلردن تركب ايدر . شو حروف متعاقبۀ متواليه‌دن هر بريسى ايسه ديكرينك عقبنده حادث و حاصل اولور . ايشته بو سببدن ناشى كلمه‌يه (حديث) دينلمشدر .

برده حروفك تماعى قلوبده علوم ومعانى احداث ايتديكندن بو تسميه‌ده بوده بر سبب ديكر اوله‌بيلير . والله اعلم .

يكرمنجى مسأله

بو مسأله‌ده پك چوق لفظلر واردر . برنجيسى كلمه ، ايكنجيسى كلام ، اوچنجيسى قول ، دردنجيسى لفظ ، بشنجيسى عبـاره ، التنجيسى حديث دركه بونلرى باسرها شرح ايتمشزدر .

يدنجيسى نطقدركه بونكده هم كيفيت اشتقاقندن همده نطق شو الفاظ مذكوره‌نك بعضيسنه مرادفيدر مباينميدر؟ مباين اولديغى تقديرده فرقلرى نه در؟ بوندن بحث ايتمك لازم كلير .

يكرمى برنجى مسأله

كلمه‌نك حدى (تعريفى) بيانده‌در

زمخشرى (مفصل) ك اولنده ديمشكه : «الكلمة هى اللفظة الدالة على معنى مفرد بالوضع» يعنى كلمه معنـاى مفرده بالوضع دلالت ايدن لفظه دنير .

بو تعريف ايسه جيد دكلدر . زيرا صيغهٔ ماضى دخى كلمه‌در. معهذاكه صيغهٔ ماضى معناى مفرده بالوضع دلالت ايتمز .

بناءً عليه بو تعريف غلطدر .

زيرا كلمه ايكى امره يعنى حدث و زمانه دالدر .

صه، مه، قوللر كبى اسماى افعالده‌ده حال بومنوال اوزره‌در

يعنى اسم فعللر دخى كلمه درلر . فقط صيغهٔ ماضى كبى بونلر دخى
معناى مفرده بالوضع دلالت ايتمزلر .
سبب غلط دخى شوكه زمخشرى مفردى لفظه صفت قيلمق
لازم كليركن غلط ايدوب معنايه صفت قيلمشدر .

للمترجم

قاموسده بيان اولنديغى وجهله
[صه] صادك فتحى و هانك سكونيله وهـانك منوناً كسريله
متكلمه كلمـهٔ زجردر . يعنى تكلم ايدن آدمـه زجر و آزار ايله
« صوص » معناسنده استعمال اولنور.
[مه] ميمك فتحى و هانك تشديديله دوه‌لرى رفق وسهولتله
قوللانمق معناسنه‌در .
مترجم قاموس ديركه : مه كبى صـه دخى فى الاصل مصدر
مقامنه قائم صوت اولوب بعده اسم فعل امر اولمشدر . «صوك»

يكرمى ايكنجى مسأله

لفظ يا مهمل اولوركه بو معلومـدر ، يا مستعمل اولوركه
بو اوچ قسمدر .
قسم اول ، مفرددركه اجزاسندن برشى معانيدن هيچ برشيئه
دلالت ايتمز (فرس وجمل كبى) .
قسم ثانى ، مركبدركه بر اعتباره‌كوره اجزاسندن هيچ بريسى
اصلا برشيئه دلالت ايتمزسه‌ده اعتبار آخرله دلالت ايدر (عبدالله)

قولمز کبی که اشبو مجموعی اسم علم دیه اعتبار ایدرسه‌ك اجزاسندن هیچ بریسی بشقه بر شیئه اصلا دلالت ایتمز. اما آنی مضاف و مضاف الیه قیلدیغمزده اجزاسندن هر بر جزء شیء آخره دال اولور.

قسم ثالث. مؤلفدرکه اجزاسندن هر بر جزء ایچون علی جمیع الاعتبارات مدلول آخره دلالت حاصل اولور. عالم حادثدر. سما کره‌در. زید منطلقدر. » قولمز کبی.

یکرمی اوچنجی مسأله

مسموع مفید. درت قسمه منقسم اولور. زیرا یا لفظ ومعنانك ایکیسیده مؤلف اولور. « انسان حیواندر. زیدك غلامی » قولمز کبی.

یاخود مسموع و معنانك ایکیسیده مفرد اولور. وحدت و نقطه قولمز کبی. و یاخود لفظ (مفرد) معنی (مؤلف) اولور (انسان) قولمز کبی. زیرا لفظ انسان اگرچه مفرددر. انجق معنی ماهیت مرکبه‌درکه امور کثیره‌دن ترکب ایدر. یاخود لفظ (مرکب) معنی (مفرد) اولورکه بو محالدر.

یکرمی دردنجی مسأله

« الکلمة هی اللفظة المفردة الدالة بالاصطلاح علی معنی » یعنی کلمه بر لفظ مفرددرکه بر معنایه بالاصطلاح دلالت ایدر.

بو تعریف قیود اربعه‌دن مرکبدر .
قید اول، کلمه‌نك لفظ اولمسیدر . قید ثانی، مفرد اولمسیدر
قید ثالث، دال اولمسیدر . (بو قید مهملاتدن احتراز ایچوندر .)
قید رابع، بالاصطلاح دال اولمسیدر .
الفاظك دلالتلری ایسه دلالت وضعیه اولوب دلالت ذاتیه اولمدیغنه قریباً دلیل اقامه ایده‌جکز .

یکرمی بشنجی مسأله

«قیل الکلمة صوت مفرد دال علی معنی بالوضع» یعنی «کلمه بر صوت مفرددرکه معنایه بالوضع دلالت ایدر» یولنده‌ده تعریف اولنمشدر .
ابو علی بن سینا کتاب (اوسط) ده دیمشکه «بو جائز دکلدر زیرا صوت ماده‌در . لفظ ایسه جنسدر . حالبوکه جنسك ذکری ماده‌یی ذکردن اولادر»
ابن سینا ماده وجنس بیننده‌کی فرقك بیانه دائر پك دقیق سوزلر سویلمش ایسه‌ده او سوزلر دقیق اولمغله برابر ضعیفدرلر. وجه ضعفی‌ده عقلیاتده بیان ایتمشزدر .
کلمه‌یی تعریفده صوتی ذکر ایتمه‌نك جائز اولماسی حقنده بن سبب آتی‌یی بولیورم . شویله‌که :
صوت ، حیوان ایله غیریسنك صوتنه منقسم اولور .
صوت انسان دخی انسانك حلقندن (بوغازندن) وحلقنك غیریسندن حادث و حاصل اولان صوته منقسم اولور . حلق

انساندن حادث و حاصل اولان صوت دخی حدوث و حصولی شو متلفظ اولدیغمز حرفلر مثللو احوال مخصوصه‌یه مخصوص اولان صوته، برده بویله اولمیـان یعنی وجع و اضطراب و یا استراحت و اوکسـورك حالنده آخ آخ آح آح دیه‌رك حدوث ایدن اصواته منقسم اولور. بنـاءً علیه (صوت) جنس بعید (لفظ) جنس قریب اولوب جنس قریبی ایراد ایسـه جنس بعیدی ایراددن اولادر.

یکرمی التنجی مسأله

معتزله «کلمه‌نك مفید اولمه‌سنك شرطی ایکی یاخود دها زیاده حرفدن مرکب اولمه‌سـیدر» دیمشسه‌ده بوقوللرینی (ق) و (ع) کلمه‌لری نقض ایدر.

زیرا (ق) (ع) برر حرفدن عبارت اولدیغی حالده ایکیسیده امر حاضر اولوب برر معنی افاده ایدر. واقعا معتزله طرفندن جواب ویرلمشکه بونلر تقدیراً مرکبدرلر.

زیرا تثنیـه حالنده (قیا) (عیا) دنیلمسی دلیلیله ثابت اولدیغی اوزره اصللری (قی) و (عی) در.

فقط جواب الجواب اوله‌رق دنیلمشکه «ترکب مقـدردر! اما واقعده حرف واحددر»

معتزله‌نك بو قولنی کذلك لام تعریف، نون تنوین، اضافت دخی نقض ایدر.

زيرا بونلرك اوچيده مفيد اولان حرفلردندر .
حرف ايسه بر نوعدركه جنس كلمه تحتنــده داخل اولوب نوع، صادق اولديغى وقت جنس دخى صادق اولور . بناءً عليه اشبو حرفلر مركب اولمامقله برابر برر كلمه‌درلر .

يكرمى يدنجى مسأله

اولى اولان « هر منطوق‌به‌كه بالوضع بر شیٔی افاده ايدر كلمه‌در » دنيلمليكه بو تقــديرده، مفردده مركبده تعريفده داخل اولور .
(منطوق‌به) قيدى خط و اشارتدن احتراز ايچوندر .

يكرمى سكزنجى مسأله

الفاظك مدلولاتنه دلالتلرى دلالت ذاتيهٔ حقيقيه دكلدر .
عباد، بو رأيك خلافنده‌در .
بزم دليلمز — امكنه وازمنه‌نك اختلافيله الفاظ، تغير ايدر. ذاتيات ايسه الفاظ كبى اختلاف امكنه وازمنه ايله متغير اولماز .
عبادك حجتى — « الفاظ معينه ايله معــانئ معينه بيننــده مناسبات مخصوصه اولمســه‌ايدى، الفــاظدن هر بريسنك كندى مسماسنه تخصيصى ممكنك من غير مرجح ترجيحى قبيلندن اولمق لازم كليردى . بو ايسه محالدر . »

جوابمز

عالمك البته حادث اولديغى بر زمان واريا؟ يك اعلى يا آندن اول ياخود آندن صكره حادث اولميوبده حدوثنك او زمان معينه اختصاصى نه‌دن نشأت ايدييور؟ ايمدى حدوث عالمك او زمان معينه اختصاصى نصاسه الفاظك معناى الرينه تخصيص دخى او قبيلدندر .

ايشته حدوث عالمك وقت معينه اختصاصى عبادك حجت مسرودەسنى نقض ايدر .

كذلك هر انسانك اسم علم معيننه اختصاصيله‌ده عبادك حجتى دوچار اشكال اولور .

يكرمى طقوزنجى مسأله

كاه بعض الفاظك معناى موضوع لهنه راست كله مناسب دوشديكى‌ده اولور .

(قطا) دنيلان طير معروفه (قط) تسميه ايديشلرى كبى .

چونكه (قط) لفظى قطانك صوتنه بكزەيور .

لقلقك لقلق تسميه اولنمسيده بو قبيلدندر .

كذلك عربك قارپوز و خيار كبى رطب اولان شيلرك اكلنه (خضم) ويا بس اولان شيلرك اكلنه (قضم) لفظلرينى وضع ايديشلرى دخى خاء معجمه حرفنك سسى ياش بر شى يينوركن آغزده حاصل اولان خيشرديه و قاف حرفنك سسى قورى

بر شی ینورکن کذلك آغزده حاصل اولان قیجردی‌یه بکزه. دیکندن باشیدر. ابن جنی (خصائص) ده بوکا دائر بر چوق مثاللر ایراد ایتمشدر.

اوتوزنجی مسأله

الفاظك دلالتلری توقیفیه‌در دیه قطع وجزمه امکان بوله‌میز. واقعا الفاظك دلالتلری توقیفیه اولدیغنی قطع وجزم ایدنده واردر. حتی بو بابده عقل ونقل ایله‌ده احتجاج ایتمشدر.

دلیل عقلی

الفاظ مخصوصه‌نك معانیٔ مخصوصه‌یه وضعی قولسز ممکن اوله‌ماز. هر حالده سوزه، تکلمه محتاجدر، ایمدی اوسوز دخی بالفرض ناس طرفندن وضع آخرله وضع اولنمش اولسه هر وضعك لا الی نهایه وضع دیکرله مسبوق بولنمسی لازم کلیر، بو ایسه محالدر. بناءً علیه توقیف الهی ایله حاصل اولان وضعه انتها لازم کلیر.

دلیل نقلی

(و علم آدم الاسماء کلها) نظم جلیلدر.

دلیل عقلی‌یه جواب

الفاظك معانی‌یه وضعی اشارات ایله‌ده حاصل اولمق نیچون جائز اولمسون؟

دلیل نقلی‌یه جواب

حضرت آدمه تعلیم اسمادن مراد، الهام اولمق نه‌دن جائز اولمسون؟

وكذا جائزكه بو لغتلرى حضرت آدمدن اول موجود اولان اقوام وضع ايتمش بولنسونده مؤخراً الله ذو الجلال حضرتلرى جناب آدم عليه السلامه تعليم ايتمش اولسون .

اوتوز برنجى مسأله

الفاظ و لغـاتك بالاصطلاح حاصل اولديغنه‌ده جزم وقطعه امكان يوقدر . يالكز معتزله الفاظ و لغـاتك بالاصطلاح حصولى ممكن اولديغى رأينده اولوب بر وجه آتى احتجاج ايتمشدر .

ديمشلركه : صفته علم ، علم ضرورى اولديغى حالده موصوفه علم دخى علم ضرورى اولمش اولور .

ايمدى الله تعالى اشـبو لفظى بو معنايه وضع ايتديكنه دائر قلب عاقلده علم ، خلق ايتسه علم بالله دخى ضرورى اولمق لازم كلير . بوايسه تكليفك صحتى قادح ومانع اولور .

جواب

الله تعالى واضع كندى اولديغنه دائر علمى خلق ايتمكسزين يالكز « واضع لغات شو لفظى بومعنايه وضع ايتمشدر » ديه قلبده علم ضرورى خلق ايدر دنيلك نيچون جائز اولمسـون ؟ بونك جوازى تقديرنده اشكال زائل اولور .

اوتوز ايكنجى مسأله

وقتاكه شو دلائلك ضعفى اكلاشلديسه لغتلرك كافه‌سى توقيفيه‌ده

اوله بیلیر؛ اصطلاحیه ده اوله بیلیر، بعضیسی توقیفیه، بعضیسی اصطلاحیه ده اوله بیلیر؛ دیه دن چکنیز.

اوتوز اوچنجی مسأله

لفظ مفرد البته کندی مسماسنی مفید دکلدر.

زیرا او لفظك او معنایه موضوع اولدیغی بیلنمدکچه لفظ کندی کندینه هیچ برشی افاده ایتمز.

لکن لفظ مفردك او معنایه موضوع اولدیغنی بیلمك اولفظ ایله او معنی بینندهکی نسبت مخصوصهیه علمدر، بین الامرین مخصوص اولان نسبته علم ایسه لفظ و معنانك ایکیسندنده مقدم حاصل اولور. یعنی نسبت مذکوره بیلنمدکچه لفظ و معنی بیلنهمز. ایمدی اگر لفظك معنای موضوع لهنه علمزینه اولفظدن مستفاد اولسه دور لازم گلیرکه بو محالدر.

بوکا شویله جواب ویرلمشکه: خیالده لفظ معین ایله معنای معین بیننده مقارنت مستقر اولنجه احتمالکه لفظه شعور حاصل اولدقده خیال معنایه منتقل اولور.

و بو تقدیرده دورك فسادی مندفع اولور.

اوتوز دردنجی مسأله

مفردده کی اشکال مذکور، مرکبده حاصل دکلدر. زیرا الفاظ مفرده نك کندی معنالرینی افاده لری افادهٔ وضعیه در. ترکیباتك افاده لری ایسه افادهٔ عقلیه در.

بناءً على ذلك شو مفرداتى ايشيدنجه عقل آنلرك تركيباتنى نظر دقت واعتباره آليرده صكره او تركيبات عقليـه واسطه‌سيله او مركباته تحصيل علم و وقوفه رهيـاب وصول اولور. ايشته آره‌ده‌كى فرق ظاهر اولدى.

اوتوز بشنجى مسأله

الفاظك دلالتلرى معانئ ذهنيه‌يه منحصر اولوب مافى الاعيانه دلالتلرى يوقدر و بو سببدن ناشى «الفاظ، معانى‌يه دلالت ايدر. زيرا معانى عانى‌نك يعنى قاصدك قصد ايتديكى شيلردركه آنلرده امور ذهنيه‌در» دنيلير.

الفاظك دلالتلرى معانئ ذهنيه‌يه منحصر اولديغنه برنجى دليلمز

براوزاقدن بر جسم كوروبده آنى طاش ظن ايتسه‌ك ديرزكه شو كورديكمز جسم بر طاشدر. صكره او جسمه براز دها ياقلا-شوبده آنى متحرك برحالده كورمه‌مزله قوش ظن ايلسه‌ك ديرزكه خير! بو قوشدر. دها صكره بسبتون ياقلاشوبده انسان اولديغنى بيلنجه ينه ديرزكه خير! بو انساندر.

ايمدی تصورات ذهنيه‌نك اختلافنده اسمانك دكيشی ويرمسی دلالت ايدركه الفاظك مداولی صور ذهنيه‌دن عبارتدر . اعتبارات خارجيه دكلدر .

ايكنجی دليلمز

لفظ اگر موجود خارجی‌يه دلالت ايتسه‌يدی، بريسی «عالم، قديمدر.» ديكری‌ده (عالم، حادثدر.) دينجه عالمك هم قديم، همده حادث اولمسی لازم كليردی . بو ايسه محالدر .
اما الفاظك دلالتلرينی معانئ ذهنيه‌يه منحصر قيلديغمز حالده قولين مذكورين اشبو ايكی حكمك اشبو ايكی شخص مفروضندن حصولنه دال اولمش اولوب ايكی شخصدن بويله ايكی حكم متضادك حصولی ايسه تناقضی ايجاب ايتمز .

اوتوز التنجی مسأله

جميع ماهياتك (معانی‌نك) الفاظ ايله مسمی اولمسی ممكن اوله‌ماز . زيرا ماهيات، غير متناهيدر . نهايتی اولميان شيلرك ايسه علی التفصيل مشعوربه اولمسی ممكن دكلدر . مشعوربه اولميان شيئك‌ده يانته اسم وضعی ممتنع‌در .

اوتوز يدنجی مسأله

افصاح و بيانه اك زياده احتياج مس ايليان معنی هانكيسی

ایسه انك یانه وضع لفظ اولنمغه معانیٔ سائره‌دن اوده‌ا لایق و مناسبدر، اوامر ونواهی، عموم وخصوص صیغه‌لری کبی.

بونك دلیلی‌ده شودرکه او معنای اهمی اکلاتمغه حاجت مس ایدر. بناءً علیه او وضعه داعی، کامل ومانع، زائل اولور. داعی ایسه قوی و مانع زائل اولدیغی وقت انك نعلی واجب الحصول اولور. یعنی ایش بو پرده‌یه کلنجه افصاح و بیانه احتیاج مس ایلیان معنای اهمی تعبیر وتعریف ایچون وضع لفظه مجبوریت الویرر.

اوتوز سکزنجی مسأله

عند الجمهور خفی اولان معنانك لفظ مشهوربه ایله مسمی اولمسی ممتنعدر.

مثالی — حرکت، لفظی بر لفظ مشهوردر. جسمك بر جانبدن دیکر جانبه منتقل اولدیغی‌ده هر کسك معلومیدر. متکلمین ایسه حرکتی بشقه درلو تفسیر ایدرلر. دیرلرکه «حرکت او انتقالی ایجاب ایدن معنادر» ایشته بو معنی بر امر خفیدر. زیرا بو معنانی خواص ناسدن بشقه‌سی تصور ایتمز. بویله اولدیغی حالده «حرکت، نفس اشبو انتقالك اسمیدر؛ انتقالی ایجاب ایدن معنانك اسمی دکلدر.» دیمك لازم کلیر. وکذلك علم وقدرت، عالمیت و قادریتی موجب اولان معنانك اسمی دکل، بلکه علم، نفس عالمیتك، قدرت، نفس قادریتك اسمی اولمق لازم کلیر.

اوتوز طقوزنجی مسأله

معنی

معنی صورت ذهنیه‌نك اسمیدر. موجودات خارجیه‌نك اسمی دکلدر. زیرا معنی قاصدك قصد ایتدیکی شیدن عبارتدر. بو شیٔ ایسه بالذات امور ذهنیه و بالعرض اشیای خارجیه‌دندر.
ایمدی «قائل بر لفظ ایله اشبو معنایی اراده ایتدی.» دنیلدیکی وقت مراد، قائل لفظی ذکر ایله او امر متصوری تعریف ایتمك ایستدی دیمك اولور.

قرقنجی مسأله

بعض معانی وارکه الفاظ ایله تعریفلری ممکن اولەماز.
مثلا، بر بال ایله شکرك طاتلیلقلری آره‌سنده‌کی فرقی حس ذوق ایله ادراك ایدرز. آغزیمزه آلنجه بو بال، شوشکردر دیرز.
کذلك بعضاً نفسمزده بر حال حاصل اولورکه آنی دخی لفظ و لسان ایله تعریفه مقتدر اوله‌مایز.
بو طوغریدر.
زیرا واضع لغات بالك حلاوتیله شکرك حلاوتی بیننده‌کی فرقه دلالت ایده‌جك برلفظ معین وضع ایتمامشدر. وضع ایتمش اوله‌یدی، ذوقاً حس ایتدیکمز شو فرقی لفظاً ولساناً دخی

تعریفه مقتدر اولوردق. حتی واضع آیری آیری هر طاتلینك حلاوتنده دلالت ایده‌جك الفاظ مخصوصه وضع ایتمامش اولد. یغندن ناشیدرکه هیچ بر طاتلینك حلاوتی اضافتسز ذکر وبیانه مقتدر اوله‌میورزده لدی الایجاب اضافتله بالك، شکرك حلاوتی دیمکه مجبور اولورز.

بعضاً نفسمزده حس و ادراك ایلدیکمز حالات مخصوصه‌یی‌ده لفظاً و لساناً تعریفه مقتدر اوله‌میشیز مجرد اوحالاته دلالت ایده‌جك مخصوص لفظلر وضع ایدلمامش اولماسندن ناشیدر. وچونکه مسمی اولجه مخاطبك‌ده مدرك و معلومی اولمدقچه سنك خود بخود وضع ایده‌جکك اسمدن کیمسه بر شی اکلایه‌ماز. اشته سبب بودرکه مثلا سن نفسکده حس ایتدیکك بر حالی تعریف ایچون کندیلککدن بر لفظ وضع ایده‌مزسین، ایتسه‌کده آنکله کیمسه‌یه دردینی اکلاته‌مزسین.

اما وقتیله هر طاتلی‌نك حلاوتنه دلالت ایده‌جك برر لفظ مخصوص وضع ایدلمش و هرکس‌ده آنی بالمه‌مش اولسه‌یدی، اوحلاوتی اضافتسز دخی ذکر ایده‌بیایردك. کذلك بال ایله شکرك و سائر حلویاتك آره‌سنده ذوقاً محسوس اولان فرقه دلالت ایلیه‌جك برر لفظ مخصوص وضع ایدلمش اولسه‌یدی، بوفرقی‌ده لفظاً تعریفه مقتدر اولوردق. بونك کبی سن نفسکده حس ایدوبده آخرك محسوسی اولمیان حالات مخصوصه‌یی وقتیله دها بر چوق آدملر تصور ایدرك هر برینه بشقه بشقه برر لفظ

مخصوص وضع ایتمش اولسه‌لردی، بونلرك‌ده معانیٔ سائره کبی بیانات لفظیه ایله تعریفی ممکن اولوردی.

قرق برنجی مسأله

معانی‌یه الفاظك وضعنده حکمت نه‌در؟

معلومدرکه انسان جمیع حوایج ومهماتنی بالاستقلال استحصاله مقتدر اوله‌میه‌جق صورتده یارادلمش اولدیغندن مطلقا تعاون وتناصره محتاجدر. تعاون وتناصر دخی هرحالده یکدیکره افادهٔ مافی الضمیر ایله تعاطیٔ افکار وآرایه متوقف اولوب افادهٔ مرام‌ه‌ده البته برطریق وواسطه لازمدر. کتابت واشارت کبی، تصفیق بر (ال چرپمق) کبی، اعضای سائره‌یی قیملداتمق کبی، طرق تعریف ایسه چوقدر. شوقدرکه طرق مذکوره‌نك اسهل واحسنی اشبو متلفظ ومتکلم اولدیغمز الفاظك استعمالی اولدیغندن ایشته معانی‌یه الفاظك وضعنده‌کی حکمت بودر.

طرق تعریفك اسهل واحسنی بو اولدیغنه وجوه آتیه دخی دلالت ایدر.

وجه اول. — متنفس اولدیغمز نفس، درون دلدن خارجه چیقدیغنده صوتك، واصوات، تقطیعاتی حالنده حروف مختلفه‌نك حدودثنه سبب اولوب بو واسطه ایله معانیٔ قلبیه‌نك تعریف وتفهیمی بغایت آسان اولور. بوقولایلق وکلفتسزلك ایسه کتابت واشارت کبی سائر طرق تعریفده بولنه‌ماز.

وجه ثانی ـ افادهٔ مرام خدمتنده قوللاندیغمز بو سسلر وجودی عقیبنده فانی اولیویرر. شویله‌که انسان افادهٔ مرام ایچون تکلمه محتاج اولنجه درحال صوت. حصوله کلیر و حاجت زائل اولنجه‌ده فانی ومنقضی اولور.

وجه ثالث. ـ مخارج حروفده‌کی تقطیعات کثیره حسبیله اصواتدن حروف کثیره تولد ایدر. و ترکیبات کثیره‌سی حسابیله او حروف کثیره‌دن کلمات غیرمتناهیه حصوله کلیر. ایمدی او کلمات حاصله‌دن هرمعنایه برکلمه تخصیص ایتدیکمزده الفاظ؛ التباس واشتباهه محل قالمیه‌رق معانی‌یه توزیع ایدلمش اولور. بونده‌کی سهولت و محسناتك مثلی ایسه بدیهیدرکه اشارت وتصفیق کبی سائر طرق تعریفده بولنه‌ماز.

ایشته شو اوچ سببدن ناشیدرکه عقول سلیمه مافی القلوبك احسن تعریفاتی الفاظ اولدیغنه حکم ایدر.

قرق ایکنجی مسأله

کمال انسان، حقی حق طانیوب خیری دخی مقتضاسیله عمل ایچون بیلمه‌ده‌در. جوهر نفس ایسه اصل خلقتده بوکماللردن عاری اولمغله اره‌ده بوبدن خاکدانی واسطه اولمادقجه ممکن دکل اکتساب کمال ایده‌مز بناءً علیه مصنوع دست قدرت اولان بدن انسانك خلق وتکوینی مجرد اشبو حکمتدن ناشی مطلوب اولدی. برده محققدرکه قلب دنیلان کوشتپارهٔ صنوبری الشکل

حرارت غریزیه‌نك ینبوعی اولمسه بو بدنك ده مصالحی تمام اوله‌ماز . وچونكه بو حرارت غریزیه بغایت قوتلی بر حرارت اولدیغندن لاجل التعدیل قلب ترویحه محتاج اولدی . بناءً علیه رحیم، حكیم اولان صانع تعالی وتقدس حضرتلری بومقصودی شویله تدبیر بیورمشدر .

قلبه برقوهٔ انبساط ویرمش كه خارج بدندن هوای باردی كندینه جذب ایدر . آندن صكره بو هوای باردك درون دلده برلحظه طورمسیله سخونت وحدت وحرارتی شدت وقوت كسب ایده‌كلدیكندن قلب آنی ینه خارجه دفعه محتاج اولور . انقباض بودیمكدر . زیرا قلب، منقبض اولدقجه ایچنده‌كی هوا صیقیله‌رق خارجه چیقار .

ایشته حیوانی متنفس قیلمقده‌كی حكمت خدا بودر .

قصد اول ایله مقصود اولان شی ایسه جوهر نفس علم و عمل ایله تكمیلدن عبارتدر . بناءً علیه بوكمالی اكتسابه واسطهٔ منفرده اولان بدنك خلق وتكوینی مطلوبیتك مرتبهٔ ثانیه‌سنده، وقلبی تخلیق ایله آنی حرارت غریزیه‌نك منبعی قیلمق مطلوبیتك مرتبهٔ ثالثه‌سنده، ولاجل الترویح خارجدن هوای طیبك انجذابنی موجب اولان انبساطه قلبی اقدار بیورمق مطلوبیتك مرتبهٔ رابعه‌سنده، واوهوای محرفك خروجنی ایجاب ایدن انقباضه ینه قلبی قدرتیاب ایتمك مطلوبیتك مرتبهٔ خامسه‌سنده، وقلبك انقباضی حالنده خارج اولان هوایی مادهٔ صوته صرف ایدیویرمك مطلوبیتك مرتبهٔ سادسه‌سنده واقع اولدی. صكره‌ده مقدر حكیم

ومدبر رحيم اولان الله ذوالجلال حضرتلری مرتبهٔ سابعه‌ده علی سبیل الغرض واقع اولان اشبو امر مطلوبی‌ده مادهٔ صوت قیله‌رق حلق ولسان واسنان وشفتین‌ده صوته مخصوص برطاقم محبسلر، مقطعلر خلق وایجاد بیورمشدرکه اشبو مختلف حرفلر و بوحرفلرك ترکیباتندن نهایتسز کله‌لر او سببله حادث وحاصل اولور . اندن صکرده‌ده اشبو نطق وکلامده برطاقم حکم عالیه و اسرار باهره ایداع بیورمشکه عقول اولین و آخرین انك بحرندن برقطره‌یی، انك شمسندن بر شعله‌یی بیله احاطه‌دن عاجز قالمشدر .

﴿ فسبحان المدبر بالحکمة الباهرة والقدرة الغیر المتناهیة ﴾

قرق اوچنجی مسأله

بیانات سابقه‌مزله ظاهر اولدی‌که کلام لسانی‌نك معناسی براصطلاحدن عبارتدر .

شویله‌که : ناس قلوب و ضمائرده دوران ایدن معانی‌یه اشبو اصوات ومقطعه و حروف مرکبه‌یی معرف قیله‌رق کلام لسانی بوصورتله میدانه کلدی . بالفرض والتحقیق مافی الضمیری تعریف وتعبیر ایچون اشبو اصوات مقطعه وحروف مرکبه‌نك یرینه بشقه شیلر وضع ایتمش اولسه‌لردی، او اشیا دخی بریکیلر کبی کلام اولوردی .

بویله اولنجه دیمك‌که کلام لسانی علم وقدرت واراده صفتلری کبی برصفت حقیقیه دکل، بلکه برامر وضعیٔ اصطلاحیدر .

{ تحقیق }

«کلام لسانی، حیات وقدرت صفتلریله متصف اولان کیمسه‌نك ضمیرنده‌کی ارادات و اعتقاداتی آخره تعریف ایچون ایشلدیکی برفعل مخصوصدن عبارتدر.»

بوحالده ظاهر اولورکه انسانك بو حرفلرله متکلم اولمسندن مراد، مجرد شو غرض مخصوص یعنی افادهٔ مافی الضمیر ایچون اوحرفلرك فاعلی اولمه‌سیدر.

فاما کلام نفس که ذات متکلم ایله قائم اولان معنادر. بوکلام لسانی کبی اولمیوب علم و قدرت واراده صفتلری کبی برصفت حقیقیه‌در.

فرق دردنجی مسأله

وقتاکه الفاظ، مافی الضمائر و القلوبك دلائلی ایدوکی ثابت اولدیسه اشبو الفاظك مدلول علیهی دخی ارادات واعتقادات یاخود نوع آخر اولمق لازم کله‌جکندن معتزله (افعل) صیغه‌سی ارادهٔ فعل ایچون موضوع بر لفظدر. (خبر) دخی (اوقائلك فلان شی شویله بویله‌در دیه اعتقاد ایدر اولدیغنی تعریف ایچوندر.) دیدی.

بزم اصحابمزده (طلب نفسانی اراده‌یه مغایردر. حکم ذهنی دخی اعتقاده مغایر برامردر.) دیدیلر.

طلب نفسانی‌نك اراده‌یه مغایر اولدیغنه دلیلمز

متفق علیهدرکه الله تعالی وتقدس حضرتلری کافرده‌ده ایمان ایله امر ایتمش ولکن کافرك ایمانی اراده ایتمامشدر . اراده بیورسه‌ایدی، کافر کفرده قالماز مؤمن اولوردی .

بوکاده شو ایکی وجه آتی دلالت ایدر .

وجه اول . — کافرك قدرتی اکر کفری موجب ایسه اوقدرتك خالقی کفری مرید اولمش دیمك اولور . زیرا مرید علت، مرید معلولدر .

واکر کفر وایمانك ایکیسنه‌ده صالح ایسه چونکه مرجحسز احد همانك آخر اوزرینه رجحانی ممتنع ایدوکندن مرجح یا عبد یا الله اولمق لازم کلیر . اکر مرجح عبددر دنیرسه بوحالده تقسیم اول عودت ایدر . اکر ترجیح طرف الهیدن ایسه بوتقدیرده‌ده قدرت وداعیه‌نك مجموعی کفری موجب اولمش اولور . مرید علت ایسه مرید معلولدر . اویله ایسه کافردن کفری مرید اولان الله تعالی وتقدس حضرتلری ایدوکی ثابت اولدی .

وجه ثانی . — الله تعالی کافرك کفر ایده‌جکنی بیلیر . بوعلمك حصولی ایسه ایمانك حصولنه ضددر . ضدین بینی جمع دخی محالدر . برشیئك ممتنع الوقوع اولدیغنی بیان ذات ایسه آنی اراده ایتمز .

ایمدی الله تعالی کافره ایمان ایله امر بیورمش اما انك ایمانی اراده بیورمامش اولدیغی ثابت اولدی . بناءً علیه امر الهینك

مدلولی ارادەدن بشقه برشیئك فعلی اولمق لازم كلیر. وهو المطلوب.

حکم ذهنی‌نك اعتقادده عمله‌ده مغایر اولدیغنه دلیلمز

بریسی «عالم، قدیمدر.» دیدکده بو قولك مدلولی قائلنك قدم عالمه حکمندن عبارت اولوب حال بوکه بعضاً قائل هم بویله «عالم، قدیمدر» دیر همده عالمك قدیم اولمادیغنی اعتقاد ایدر. بوندن بیلیرزکه حکم ذهنی حاصل، اعتقاد غیر حاصلدر. آنك ایچون حکم ذهنی اعتقاده مغایردر.

قرق بشنجی مسأله

الفاظك مدلولاتی بعضاً الفاظه مغایر شیلر اولور. سما و ارض لفظلری کبی.
بعضاً دخی الفاظك مدلولاتی ینه الفاظ اولور.
اسم، فعل، حرف، عام، خاص، مجمل، مبین قوللرمز کبی.
چونکه بولفظلر بر طاقم استلردرکه مسمالری‌ده ینه الفاظدر.

قرق التنجی مسأله

لغاتی بیلمه‌نك یولی

لغات یالکز عقل ایله بیلنمك محالدر.
لغات یالکز نقل متواتر، و روایات آحاد ایله بیلنه‌بیلیر.
و صحیح اولانده بودر.

کرچه عقل و نقلدن مرکب اولان استدلال ایله‌ده بیلنیر دینلر اولمش و چوق کیمسه‌لرده بر چوق لغاتی اثباتده بو یولی طوتمش ایسه‌ده بو طریق استدلال ضعیفدر .

عقل و نقلدن مرکب استدلال

مثلا دیرزکه : (من) صیغه‌سی اوزرینه استثنانك ادخالی جائز اولدیغی نقل ایله ثابتدر . وکذا استثنانك حکمی اول شیئی اخراجدرکه اکر اخراج اولنمسه مستثنی منه‌ده داخل اولور» دیه ینه نقل ایله ثابتدر .

ایمدی شو ایکی نقلك مجموعندن بحکم العقل (من) صیغه‌سنك عمومه موضوع اولمسی لازم کله‌جکی استدلال اولنور .

شوقدرکه بو استدلالك صحیح اوله‌بلمسی مقدمین مذکورتینك واضعی دخی اشبو ملازمه‌یی معترف اولمغه متوقفدر . یوقسه یعنی واضع بونی معترف اولمازسه تناقض لازم کلیر .

لکن واضع لغات اکر الله تعالی وتقدس حضرتلری اولدیغی ثابت اولورسه انك ذات پاکنی مناقضه‌دن تنزیهی واجب اولور .

اما واضع او دکل‌ده ناس ایمشسه چونکه ناس، کلاملرنده تناقض ایده‌بیله‌جکلرندن انلری مناقضه‌دن تنزیهه لزوم یوقدر .

و وقتاکه اشبو اصل، مشکوك اولدیسه دلیل دخی اصلی کبی مشکوك اولور .

یعنی مادامکه واضع لغات جناب اللهمی ناسمی کیمدر؟ بوراسی

قطعياً ثابت اولميوب دائرهٔ شك واشتباهده قالمشدر . بوبابده ايراد اولنان دليل دخی كذلك مشكوكيتدن قورتيله‌ماز .

قرق يدنجی مسأله

بزه منقول اولان لغاتك بعضيلری تواترله ، بعضيلری ده روايت آحاد ايله منقولدر .

اهل لساندن بعضيسی شو استعمال ايده‌كلديكمز لغتلرك تواتراً منقول اولديغنی قبول ايتميوب ديمش‌كه :

اشهر الفاظ، لفظهٔ (الله) در . حالبوكه اشبو لفظهٔ جلاله‌ده‌ده اختلاف، واقع اولوب كيمی ديدی‌كه (الله) لفظی عربی دكلدر ؛ عبری‌در . كيمی ديدی‌كه اسم علمدر . بعضيلری‌ده اسمای مشتقه‌دندر ديوب كيفيت اشتقاقنده اون وجه ذكرايلديلر . ايشته‌امر بو آنه‌دك شو اختلافات ايچنده موقوف قالمشدر .

كذلك الفاظ مشهوره‌دن اولان (ايمان) و (كفر) لفظلرنده‌ده اختلاف شديد ايله اختلاف ايتديلر . بونك كبی اوامر ونواهی، عموم وخصوص صيغه‌لری مختلف فيها اولوب مع هذاكه بونلرده الفاظ مشهوره‌دندرلر .

ايمدی دوشونملی‌كه اظهر واشهر اولان الفاظك حال وشانی بو اولورسه ياظهور وشهرتی بو درجه‌ده اولميان الفاظك تواترينه نصل ايناننيله‌بيلير ؟

دها طوغریسی آرانیرسه دیرزکه الفاظ مذکوره‌نك اشبو اصول مواردده ورودی تواترله معلومدر. ماهیات و اعتباراتنه کلنجه ایشته مختلف فیها اولان بونلردر. فقط انلرك مختلف فیها اولمسی فی الاصل تواترك حصولنده قدحی موجب دکلدر.

قرق سکزنجی مسأله

کیمسی‌ده « اشبو الفاظك بعضیسنده یالکز حال حاضرده تواترك حصولنی تسلیم ایلدی. شوقدرکه ادوار ماضیه‌نك حالی معلوم اولمدیغی ایچون جائزکه ادوار ماضیه‌نك بعضیسنده نقل، روایت آحاده منتهی اوله. و بر کیمسه (اکر ادوار ماضیه‌نك بعضیسنده نقل، آحاده منتهی اولسه‌یدی. مشتهر وحد تواتره بالغ اولوردی) دیه‌مز. زیرا بو مقدمه صحتی تقدیرنده بیله وقائع عظیمه حقنده صحیح اوله‌بیلیر. تصرفات الفاظه کلنجه: بونلرك وقائع حقیره‌دن اولمسیله اشتهاری وحد تواتره بلوغی لازم کلمز.

طوغریسی بودرکه مثلا سما، ارض، جدار، دار لفظلرینك و اشتباهنك ازمنهٔ ماضیه‌ده‌کی حاللری بو زمانده‌کی حاللری کبی اولدیغنه علم ضروری حاصلدر.

قرق طقوزنجی مسأله

شك یوق‌كه لغتلرك اكثری روایت آحادایله منقولدر . واحدك روایتی ایسه ظندن بشقه بر شی افاده ایتمز .

برده احادیث شریفهٔ نبویه‌نك راویلری حقنده بر چوق شرطلره رعایت اولنمقده اولدیغی حالده لغتلرك راویلری حقنده اویله شرطلره رعایت و اعتبار ایتمامشلردر . مع هذاكه لغات احادیث شریفه‌نك اصولی مجراسنده جاریدر .

اشبو سؤالی مؤكد اولان احوالدندر شوكه ادبادن بعضیلری یكدیگرینی كاه‌تجهیل وكاه‌تفسیق ایله طعن وتشنیع ایتدی . كوفیون ایله بصریون آره‌سنده حاصل اولان عداوت دخی مشهوردر . اكثر محدثینك اكثر اربابی مالاینبغی‌یه نسبت ایدیشی‌ده كذلك مشهوردر .

بویله اولدیغی حالده ادبانك روایتلری مقبول اوله‌ماز . ایشته بو طریق ایله لغاتك اكثری درجات قبولدن ساقط اولور .

طوغریسی بودركه: لغتلرك چوغی تواتره قریبدر. وبوطریق ایله اشبو طعن دخی ساقط اولور .

اللنجی مسأله

الفاظك معنالرينه دلالتلرى دلالت ظنيه‌در .

زيرا الفاظك معنالرينه دلالتلرى هم لغاتك. هم اعرابات و تصريفاتك نقلنه موقوفدر. معهذا اوناقلارك اوائل احوالنه نظر اولنورسه هر برينك خبرى خبر واحد اولديغى اكلاشيلير. روايت آحاد ايسه ظندن بشقه برشى افاده ايتمز .

كذلك الفاظك معنالرينه دلالتلرى عدم اشتراكه (١) عدم مجازه (٢) عدم نقله (٣) عدم اجماله (٤) عدم تخصيصه (٥) عدم معارض عقلي‌يه (٦) موقوفدركه معارض حاصل اولديغى تقديرده لفظى مجازه صرف ايتمك لازم كلير .

اشبو مقدمات منفيه‌يه اعتقاد ايسه شك يوقكه ظن محضدر. ظنه موقوف اولان دخى ظن اولمغله اولادر . والله اعلم

---

(١) لفظك معناى واحده منحصر اولمسى (٢) لفظك وضع اول ايله موضوع اولديغى معناده مستعمل اولمسى (٣) لفظك وضع اول ايله موضوع اولديغى معنادن معناى اخره منقول اولمامسى (٤) معناسنك بيانه محتاج اولمامسى (٥) لفظك الفاظ عمومدن اولمامسى (٦) لفظك متشابهاتدن اولمامسى .

(للمترجم)

باب ثانی

صوت و حروفدن مستنبط اولان مباحثه و صوت و حروفك احكامنه دائر اولوب چند مسأله‌یی مشتملدر

برنجی مسأله

رئیس حکما ابوعلی بن سینا صوتی تعریفده «انه کیفیة تحدث من تموج الهواء المنضغط بين قارع ومقروع» دیمش که: ترکجه‌سی «صوت، قارع و مقروع یعنی یکدیکرینه شدتله ضرب ایدیلان ایکی جسم متصوت آره‌سنده صیقیشان هوانك تموجندن حادث اولور بر کیفیتدر.» دیمکدر. بن دیرم‌که. ماهیت صوت عضو سمع اولان قولاقله حس و ادراك اولنور.

موجودات ایچنده ایسه محسوسدن اظهر برشی یوق‌که محسوس انکله تعریف اولنه‌بیلسون،

بناء علیه ابن سینانك بو سوزی صوتك سبب حدوثنه اشارتدر. یوقسه ماهیتنی تعریف دکلدر.

للمترجم، درویش پاشانك حکمت طبیعیه کتابنده مذکور درکه: هر هانکی جسم الاستیقینك بر سبب خارجینك تأثیریله

جزؤ فردلری وضعیت اصلیه‌لرندن خروج ایلسه اجزای مرقومه ینه اول وضعیتی اخذ ایتمك ایچون بر طاقم حرکات رقاصیه اجرا ایدرك اشبو حرکات، جسمه دخی سرایت ایدر.

ایشته حرکات رقاصیهٔ مذکوره پك سریع اولدقلری حالده «اهتزازات تعبیریله معروف اولوب ذکر اولنان جسم الاستیق بو مثللو اهتزاز ایلدیکی صورتده درونده بولندیغی واسطه‌نك تموجنی دخی موجب اولمغله کندوسنك اهتزازندن حادث اولان کیفیته «صدا» و یا «صوت» اطلاق اولنه‌رق اول دخی واسطه‌نك تموجی حسبیله عضو سمع اولان قولاغه بالوصول حس اولنور. و بو جهتله صدا حاصل ایدن جسم الاستیقیه دخی «جسم متصوت» تسمیه قلنور.

شو مناسبتله الاستیقیتك‌ده تعریفی لازم کلمکله بند آتی‌یی کذلك کتاب مذکوردن عیناً نقل ایلرز.

اجسامك جزؤ فردلری اکثریا تضییق واسطه‌سیله وضع اصلیلرندن آیرلدقلرنده یعنی بر برلرینه دها زیاده تقریب اولندقلرنده اجزای مرقومه بیننده واقع قوهٔ دافعه زیاده‌لشوب اول جزئلری تقریب ایدن سبب رفع اولندیغی کبی ینه وضع اصلیلرینه بالورود اول وضعی بر مقدار مرور وینه کیرویه عودت ایدوب تکرار وضع اصلیلرینه کلدکدن صکره اول وضعی ینه بر مقدار مرور و بعده عودت ایدرك بو سیاق اوزره بر طاقم حرکات رقاصیه‌دن صکره وضع اصلیلرندن ساکن قالورلر.

ایشته اجزای مرقومه‌نك بو مثللو حرکات رقاصیه‌لرینك

سببی انجق بینلرنده اولان قوهٔ جاذبه ایله قوهٔ دافعه اولوب کیفیت مذکورهیه (الاستیقیت) و یا « قوهٔ الاستیقیه » تعبیر اولنور.
انتهی

ایکنجی مسأله

محکیدرکه متکلمین معتزلیندن مشهور نظام کویا صوت، جسمدر دیه زعم ایدرمشده انك بو زعمنی وجوه آتیه ایله ابطاله قالقشمشلردر :

(١) اجسام، جسمیتده مشترکدرلر . صوتده ایسه مشترك دکلدرلر .

(٢) اجسام اولا و ثانیاً کورینور ؛ لمس اولنور شیلردن اولوب صوت ایسه اویله دکلدر .

(٣) جسم، باقیدر، صوت ایسه باقی اولمیوب حدثیله برابر زائل وفانی اولور . بناءً علیه صوت وصدا اجسامدن معدود اولهماز .

بن دیرمکه : نظام، اذکیای ناسدن بر آدم ایدی . بناءً علیه اویله ذکی بر ذاتك صوتك نفس جسم اولدیغنه ذاهب اولمسی پك بعید کورینور . شوقدرکه نظام وقتاکه صوتك سبب حدوثی هوانك تموجی اولدیغنه ذاهب اولدیسه جاهللر ظن ایتمشلرکه نظام کویا صوت او هوای متموجك عینی اولدیغنه قائل اولیورده انکچون بویله رد وجرحه قالقیشمشلر .

اوچنجی مسأله

بعضیلری « صوت، اجسام صلبه‌نك اصطكاكی یعنی طوقو- شمسیدر . » دیمش ایسه‌ده بو طوغری دكلدر . زیرا اصطكاك دنیلان طوقوشمق بر مماستدن عبارتدر . مماست ایسه مبصراتدن اولوب حال بوكه صوت ، مبصراتدن دكلدر . كیمسی‌ده دیدی كه « صوت، نفس قرع — یاخود — نفس قلعـدر . » یعنی صدا بر جسمه دیكر بر جسم ایله خیزلیجـه اورمق، یاخود بر جسمی دیكر جسمـدن خیزلیجـه قوپارمق دیمكدر . كیمسی‌ده دیدی‌كه « صوت، حركه‌نك تموجیدر . »

بوتعریفاتك ایسه هیچ بریسی طوغری دكلدر . زیرا احوال مذكوره مبصراتدن اولوب صوت ایسه غیر مبصردر . والله اعلم

دردنجی مسأله

دنیلدی‌كه : صوتك سبب قریبی تموج هوادر . تموجـدنده مرادمز برمبدأ معیندن بر منتهای معینه‌دك حركت انتقالیه دیمك دكلدر . بلكه مراد هوانك تموجنه شبیه اولان بر حالتدر . زیرا تموج هوا، صدمات وسكنات متعاقبه ایله شیئاً نشیئاً حادث‌اولور بر امردر .

تموجك سببی ایسه یا امسـاس عنیفدركه قرع بودر . یاخود تفریق عنیفدركه قلع‌ده بودر .

بو مبحثك تحقيقنى ارزو ايدن كتب عقليه‌مزه مراجعت ايتسون .

بشنجى مسأله

الشيخ الرئيس ابو على بن سينا حرفى تعريفده «انه هيئة عارضة للصوت تميز بها عن صوت آخر مثله فى الخفة و الثقل تميزاً فى المسموع» ديمش‌كه تركجه‌سى «حرف، صوته عارض بر هيئتدركه خفت و ثقلده مثلى اولان صوت آخردن او هيئت واسطه‌سيله مسموعده تميز ايدر» ديمكدر .

التنجى مسأله

حروف يا مصوته اولوركه بونلر نحوده مد ولين تسميه قلنان حرفلراولوب بونلرله ابتدا ممكن اوله‌ماز . ياصامته اولوركه بونلرده مصوته‌نك غيرى اولان حرفلردر . صدالى ديمك اولان حروف مصوته‌يه كلنجه شبهه يوق كه بونلر صوته عارض اولان هيئاتدندر .

صداسز حرفلر ديمك اولان صوامته كلنجه : بونلردنده با، تا، دال، طا كبى بعضيلرى واركه آنلرك تمديدى ممكن اوله‌ماز. وحروفك هرايكى قسمى‌ده نفسك آخر زمان حبسيله اول زمان ارسالى اولان آنده حاصل و حادث اولور . حرفلرك صوته نسبتى نقطه‌نك خطه، آنك زمانه نسبتى كبى‌در .

حرفلر نه اصواتدر، نه ده عوارض اصواتدر. حرفلر اصواتك مبدأ حدوثنده حادث اولور شيلردر.

حرفلره «حرف» تسميه‌سيده كوزل بر تسميه‌در.

زيرا حرف، طرف ديمك اولوب بو حرفلر دخى اصواتك اطراف ومباديسيدر.

صداسز حرفلردن بحسب الظاهر تمديدى ممكن اولنلر ده واردر.

صكره اشبو صداسز حرفلر دخى ايكى قسمه آيريلير.

برقسمى حا، خا كبى حرفلردركه بونلر هرنقدر بحسب الحس زمانية الوجود ايسه‌ده ظن غالبه كوره نفس الامرده آنية الوجوددر.

زيرا حا، خا حرفلرى هرنه‌قدر بربرينى تعقيب ايدن آناتده حاصل اولور كبى ظن اولنورسه‌ده نفس الامرده هربريسى آنى الوجوددر.

لكن حس، بعضيسنك بعضيسندن ممتاز اولديغنى فرق ايده مديكندن آنلرى حرف واحد زمانى ظن ايلر.

ديكر قسمى سين، شين كبى حرفلردركه بونلرده ظن غالبه كوره حقيقتده زمانية الوجوددر. زيرا بو حرفلر صوته عارض، وصوتك استمراريله مستمر اولور هيئتلردر.

يدنجى مسأله

حرف، مطلقا يا ساكن، ياخود متحرك اولور.

بو تعبير ايله مرادمز حركت وسكون، حرفه حلول ايدن ديمك دكلدر. زيرا حركت وسكون، اوصاف وخواص عمومية اجسامدندر. بوراده حركت وسكون ايله مراد حرف صامتك عقيبنده صوت مخصوص ايله حاصل وحادث اولان حالتدر.

سكزنجي مسأله

حركه‌لر صدالى حرفلرك ابعاضيدر.

بوكا دليلمزده شودركه اشبو صدالى حرفلر زياده ونقصانى قبول ايدرلر.

نقصان جانبنده ايسه اشبو حركاتدن بشقه طرف يوقدر.

برده اشبو حركات، مد اولندقده صدالى حرفلر حادث اولوركه بوده حركه‌لر صدالى حرفلرك ابعاضى اولديغنه دلالت ايدر.

طقوزنجي مسأله

صداسز حرف، حركه تسميه اولنان صدالى حرف مقصور اوزرينه متقدم وسابقدر.

دليلمزده شودركه اشبو حركات ايله تكلم، حرف صامتله تكلمه موقوف اولديغندن، اكر حركات، صداسز حرفلر اوزرينه متقدم وسابق اولسه ايدى دور لازم كليردى. دورايسه محالدر.

اونجی مسأله

حروف و اصواتدن مرکب اولان (کلامك) قدیم اولمه‌سی ممتنعدر دیه عقل بالبداهه حکم ایلر.

بونك بداهتی‌ده ایکی وجهدن ناشیدر.

وجه اول. — حرفلری متوالی اولمدقجه کلمه، کلمه اوله‌ماز. ایمدی منقضی اولان حرف اول محدثدر. زیرا عدمی ثابت اولانك قدمی ممتنعدر.

برنجی حرفك انقضاسندن صکره حادث اولان حرف آتی دخی اولسکیسی کبی شبهه یوقکه حادثدر.

وجه ثانی. — کلمه‌نك متألف و متركب اولدیغی حرفلرك هپسی دفعةً واحدةً حصولی فرض اولنسه کلمه حصوله کلمز. زیرا مثلا کلمهٔ ثلاثیه‌نك التی وجهله تقلیبی ممکندر. بناءً علیه اوکلمه‌نك متألف ومترکب اولدیغی حرفلرك یکدیکرینی ولی وتعقیب ایتمیه‌رك اوچی بردن حاصل اولسه بیله کلمه‌نك تقالیب سته‌سندن یالکز بریسی میدانه کله بیلیر اوته‌کیلر قالیر.

حالبوکه وجوه ستهٔ مذکوره‌دن برینك وقوع و حصولی دیکرلرینك وقوع وحصولندن اولی دکلدر.

وجوه متروکه‌نك ترکنه‌ده برسبب یوقدر.

واکر کلمه‌نك متألف اولدیغی حرفلر اویله دفعةً حاصل اوله‌میوبده بیلدیکمز کبی علی التعاقب حاصل یعنی حرف ثانینك

حدوث و حصولی حرف اولك انقضاسنه متوقف. اولورسه دیمك كه اشبو حروف واصواتدن متركب اولان كلامده حادثدر .
حروفك قدمنه قائل اولنلر دخی بروجه آتی عقل ونقل ایله احتجاج ایتمشلردر .

عقل ایله احتجاجلری

« هرحرفك بر ماهیت مخصوصه‌سی واردركه او ماهیت، اعتباریله یكدیگرندن ممتاز اولور . ماهیات ایسه زوال و عدم، قبول ایتمز . بناءً علیه حرفلر قدیمدر . »

نقل ایله احتجاجلری

« محققدركه كلام الله قدیمدر . كلام الله دخی بوحرفلردن عبارتدر . بناءً علیه بوحرفلرك قدمنه حكم ایتمك لازم كلیر . »
كلام اللهك قدمی بحثنه كلنجه: بدیهیدركه كلام، صفت كمالدر. عدم كلام دخی صفت نقصدر.
ایمدی اكر كلام الله قدیم اولمسه حاشا « الله تعالی ازلده ناقص ایمشده صكره مالایزالده كامل اولدی . » كبی مناسبتسز برسوزك تفوهنه جواز ویرمك لازم كلیر . بو سوز ایسه اجماع مسلمین ایله باطلدر .
« كلام الله بوحرفلردن عبارتدر » دیمشمزك برقاچ وجهی واردر .
وجه اول . ــ الله تعالی (وان احد من المشركین استجارك فأجره حتی یسمع كلام الله) بیورمشدر .

مع هذا معلومدركه مسموع اولان كلام بو حرفلردن بشقه‌سى دكلدر.
بناءً عليه بو آيت جليله دلالت ايدركه كلام الله شو حروف مسموعه‌در.
وجه ثانى. — بر كيمسه كلام اللهك سماعى اوزرينه يمين ايتسه، صكره اشبو حروف قرآنيه‌يى ايشتسه اوزرينه بر وحنث ترتب ايدر.
وجه ثالث. — بزه تواتر ايله نقل اولنمشدركه نبى اكرم صلى الله عليه وسلم افندمز «اشبو متلو ومسموع اولان قرآن. كلام اللهدر.» بيوررلردى.
بناءً عليه بونى منكر اولان دين محمد عليه الصلوة والسلامدن تواترله بيلنان شيئى منكر ديمك اولوب اكا كفر لازم كلير.

احتجاج عقلى‌يه جواب

بوديديككز يالكز ماهيت حروفه مخصوص ومقصور دكلدر. ماهيات سائره‌نك دخى شانى بودر. بناءً عليه بو استدلاله معتمد ايسه‌كز كافهٔ ماهياتك قدمنه قائل اولمكز لازم كلير.

احتجاج نقلى‌يه جواب

اشبو استدلالكز بديهيات مقابلنده خفى اولديغندن باطلدر.

اون برنجى مسأله

اشبو حروف متواليه و اصوات متعاقبه ايچون «بونلر كلام اللهدر» ديديكمزده ذات الله ايله قائم اولان صفته دلالت ايدن

الفاظی اراده ایتمش اولورز .. بناءً علیه حروف واصوات مذکوره‌یه اسم کلامك اطلاقی یعنی بونلره کلام الله دینلمسی علی سبیل المجازدر .

حنث وبر، سوزینه گلنجه: برمنوال محرر حروف واصوات قرآنیه‌نك سماعندن حنث وبرك ترتبی یمینلرك بناسی عرف اوزرینه مبنی اولدیغیچوندر .

وصورت مطلقه‌ده «کلام الله قدیمدر . » دیدیکمزده بوافاده‌مزاله اشبو الفاظ وعباراتك مدلولی اولان صفت قدیمهٔ الهیه‌دن بشقه‌سنی اراده ایتمیز .

و «کلام الله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم افندمزك معجزه‌سیدر . »

دیدیکمزده حدوثلری بدیهی اولان اشبو حروف واصواتی قصد واراده ایدرز .

زیرا ذات الله ایله قائم اولان صفت کلام که قدیم اولان اودر، حضرت محمد علیه الصلوة والسلام افندمز زینتساز عالم امکان ووجود اولمه‌دن مقدم دخی موجود ایدی .

بناءً علیه او کلام قدیم نفس رسالتپناه افندمز حضرتلرینك معجزه‌سی نصل اوله‌بیلیر ؟

و «کلام الله، سور و آیاتدر . » دیدیکمزده دخی ینه بوحرفلری قصد واراده ایدرز .

و «کلام الله فصیحدر . » دیدیکمزده‌ده اشبو الفاظی اراده ایلرز .

وكلام اللهى تفسيره شروعدنده مقصودمز ينه الفاظ قرآنيه‌يى تفسيردن عبارتدر

اون ايكنجى مسأله

حشويلر قرائت قرآن ايدن انساندن ايشتديكمز اصواتك عين كلام الله اولديغنى زعم ايدرلر ! حشويه‌نك بوزعمى ايسه باطلدر. زيرا بز بالبداهه بيليرزكه اشبو انساندن ايشتديكمز حروف و اصوات او انسانك لسانيله، سسلريله قائم برصفتدر. بناءً عليه اكر او حروف واصوات مسموعه‌نك عين كلام الله اولديغنه قائل اولسه‌ق او حالده صفت واحده‌نك بعينها هم ذات الله ايله قائم اولديغنه و هم انسانك بدننه حلول ايتمش بولنديغنه قائل اولمه‌مز لازمكلير. بو اعتقاد ايسه بالضروره معلوم الفساددر.

حشويلرك بو زعم فاسدلرى نصارانك «اقنوم كلمه، ناسوت صريحه حلول ايتدى.»

و ينه «اقنوم كلمه، حضرت عيسى عليه السلامك ناسوتنه حلول ايتمش اولمغله برابر الله تعالى وتقدس حضرتلرينك صفتيدر. و آندن زائل دكلدر» ديدكلرينك عينيدر.

زيرا حشويه نه ديور ؟ «كلام الله بو انسانك لسانه حلول ايتمشدر.

مع هذا ذات اللهدن‌ده زائل دكلدر.» ديور.

قولين اراسنده ايسه هيچ بر فرق يوقدر. شوقدركه نصارى

بو قولی یالکز حضرت عیسی علیه السلام حقنده ایراد ایلدیلر. حالبوکه احمق حشویلر مشرقدن مغربه‌دك دنیاده‌کی ناسك هپسی حقنده بو قول خبیثی تفوهه جرأت ایتمش اولدیلر.

اون اوچنجی مسأله

کرامیلر «کلام، سوزه قادر اولمه‌نك اسمیدر.» دیدیلر. و بو بابده «نطقه قادر اولانه هر نه قدر حال حاضرده سوزله مشتغل اولمسه دخی ینه متکلم دنیر. کذلك کلامك ضدی خرسدر. خرس ایسه سوز سویله‌دن عاجز اولمقدر [١]
بناءً علیه کلام دخی سوز سویله‌یه قادر اولمقدن عبارت اولمق لازم کلیر.» یولنده استدلال ایلدیلر.
بونلر دیمك ایسترلرکه «الله تعالی وتقدس حضرتلرینك سوز سویله‌یه قدرتی قدیم اولدیغندن بو معناجه کلام الله قدیمدر. اما سوز حادثدر.»
ایشته سوزلرینك تفصیلی بواولنوب بز ایسه انلرك بوسوزلرینی ابطال ایتمشزدر،

اون دردنجی مسأله

حشویلر، اشعریلره دیمشلرکه: اکر قرآن، قدیمدر دیمه‌دن

[١] خرس، فتحیتله درکه دیلسزلك دیمکدر.

مرادكز اشبو قرآن، جميع مأمورات ومحرماته متعلق اولان صفت قديمه‌يه دالدر ديمك ايسه دنياده تصنيف اولنمش اولان هر بر كتابكده قديم اولمسی لازم كلير. زيرا او هر بر كتابك‌ده برر مدلولی، برر مفهومی واردر. و چونكه كلام اللهك جميع متعلقاته تعلق تام و شامل اولديغندن كلام الله مصنفات مذكوره‌دن هر برينك مدلولاتندن‌ده بر خبر اولمش اولور.

ايمدی بو تقدير و تفسيره كوره قديم اولمقدن قرآن كريم ايله بر طاقم فحش و هجوی متضمن اولان سائر كتب مؤلفه بيننده فرق قالماز.

و اكر قرآنك قدمندن مراد شوندن بشقه بروجه ايسه او وجهی‌ده بيان و ايضاح ايتمكز لازم كلير.

اشاعره‌نك جوابی — بز كلام اللهك جميع مخبراته متعلق اولمسنی التزام ايتميز.

بو تقديرده اشبو سؤال ساقط اولور.

معلوم اولسونكه هر اخبار اولنان شی طوغری اولمق لازم كلز. مخبراتك لابد يالانی‌ده واردر.

كلام اللهده ايسه احتمال كذب، محالدر. آنك ايچون كلام الله جميع مخبراته تعلق ايتمز دييورز.

ظن اولنمسون! بزم كلام اللهك جميع مخبراته متعلق اولمسنی التزام ايتميشمز بوندن ناشی دكلدر.

زیرا الله ذوالجلال حضرتلری بعض اقوامك اكاذیب و فحشیاتی اخبار ایتدكلرینی‌ده اخبار بیورمشدر.

بناءً علیه جناب حقك بو اخباری كذب اولماز.

كلام اللهك جمیع مخبراته تعلقی مجرد الله تعالی وتقدس حضرتلرینی نقائصدن تنزیهه راجع اولان بر امر دیكردن ناشی منع اولنور.

زیرا اشبو فحشیات و سخفیاتك اخباری مجرای نقصده جاریدركه بو جناب حقه كوره محالدر.

معلوم اولسونكه حروفك، صوتك، مباحثی وحروفی فاعل اولان عضلاتك تشریحی و قدم قرآن حقنده‌كی اشكالات مذكوره‌نك بیانی پك كوچ پك دقیق شیلر اولوب بناءً علیه بوقدرله اكتفا ایتمك اولادر. والله اعلم بالصواب.

باب ثالث

اسم وفعل و حرفه متعلق مباحث بيانده اولوب مسائل شتايى مشتملدر

برنجى مسأله

معلوم اولسونكه كلمه‌نك شو انواع ثلاثه‌يه تقسيمنى ايكى وجه ايله ايراد ايتمك ممكندر.

برنجسى — كلمه يا كنديسندن ياخود كنديسيله اخبار صحيح اولوركه بو (اسم) در.

ياخود كنديسندن اخبار صحيح اولمازده يالكز كنديسيله اخبار صحيح اولوركه بو (فعل) در.

ياخود نه كنديسندن نه كنديسيله اخبار صحيح اولوركه بوده (حرف) در.

« اسمدن اخبار صحيح اولور اما حرف و فعلدن اخبار صحيح

وقت فعلك عملی کبی عمل ایدر » دیمشلر . بنـاء علی ذلك اسم فاعلك حال و استقباله مقصوریتنی تسلیم ایتمیز .

سکزنجی مسأله

کلمه‌نك معناسی معلومیت ومفهومیتده یامستقل اولور یااولماز.
ایکنجیسی حرفدر .
ایمدی حرفك اسم و فعلدن امتیازی قید عدمی ایله‌در .
معناسی معلومیت و مفهومیتده مستقل اولان کلمه‌یه کلنجه :
بودخی کندی مسماسنه مخصوص اولان زمان معینه یادلالت ایدر.
یاایتمز .
بونك ایکنجیسی دخی اسمدر .
ایمدی اسم دخی فعلدن قید عدمی ایله ممتاز اولدی .
فعلك ماهیتیده قیود وجودیه ایله مترکبدر .

طقوزنجی مسأله

صیغـهٔ ماضیٔ معلوم اوزره (ضرب) دیدیکمزده بو قولمز علی الاطلاق بر شیدن ضربك صدورینه دلالت ایدر . شوقدرکه اوشیئی اشبو (ضرب) لفظی علی التعیین ذکر وایضاح ایتمش اولماز.

سؤال

دیرلرسه‌که بو محالدر . محال اولدیغنه‌ده شوایکی وجه دلالت ایدر.

وجه اول . — اكر اويله اولسه‌يدى يالكز باشنه صيغهٔ فعلك صدقه كذبه احتمالى اولوردى .

وجه ثانى . — (ضرب) صيغه‌سى اكر نفس الامرده ضربك بر شى مبهمه اسنادينه دلالت ايتسه فعل ضربك شئ معينه اسنادى ممتنع اولور . والا تناقض لازم كلير . و اكر فعل ضربك شئ معينه اسنادينه دلالت ايتسه بوده باطلدر . زيرا بز بالضروره بيليرزكه مجرد (ضرب) قولمز ضربك بعينه زيده ياخود بعينه عمروه اسنادى ايچون وضع اولنمامشدر .

جواب

شو ايكى سؤاله بر جوابمز واردر ، ديرزكه :

(ضرب) صيغه‌سى نفس الامرده مبهم اولان برشيئه ضربك اسنادى ايچون وضع اولنمامشدر . بلكه (ضرب) دين كيمسه‌نك ذكر ايتديكى شيئه ضربك اسنادى ايچون وضع اولنمشدر . بناءً عليه قائل ، او شيئى ذكر ايتمكسزين يالكز باشنه (ضرب) صيغه‌سى نه كلام تام اولور و نه‌ده صدق وكذبى محتمل اولور . و بو تقديرده سؤال مذكور دخى مندفع و زائل اولور .

اوننجى مسأله

حرفى تعريفده (الحرف ماجاء لمعنى غيره) ديديلركه : « حرف ، غيريده اولان معنايه كلان شيدن عبارتدر . » ديمك اولوب بو ايسه برلفظ مبهمدر . زيرا حرفى بو يولده تعريف

ایدنلر اکر « حرف حرفك غیریسنده حاصل و غیریسنده حال اولان معنایه دلالت ایدن شیدر . » دیمك ایسته‌مشلرسه جمیع اعراض و صفاتك اسملری‌ده حرون اولدیغنه قائل اوملری لازم کلیر . و اکر « شول بر معنایه دلالت ایدن لفظدرکه اولفظك مدلولی او معنانك غیریدر . » دیمك ایسترلرسه بوده ظاهر الفساددر . و شاید اوچنجی بر معنا اراده ایدرلر ایسه انی بیان و ایضاح ایتملری لازم کلیر .

اون برنجی مسأله

اشبو اسم وفعل وحرفدن ممکن اوله‌بیلان ترکیبات التیدر .
اولکیسی . — (اسم مع الاسم) درکه بو، مبتدأ ایله خبردن حاصل اولان جمله‌در .
ایکنجیسی . — (اسم مع الفعل) درکه بوده فعل ایله فاعلدن حاصل اولان جمله‌در .
ایشته بو ایکی جمله‌نك مفید اولدقلری متفق علیهدر .
اوچنجیسی . — (اسم مع الحرف) درکه بونلردن حاصل اولان ترکیبك کیفیت افاده‌سی مختلف فیهدر . کیمی دیدی‌که بو ایکی صورتده مفید اولور .

صورت اولی

(یا زید) ترکیبیدر . ایمدی دنیلدی‌که (یا زید) ترکیبنك مفید اولمسی مجرد (انادی) تقدیرنده اولدیغی ایچوندر .

بونی دیینلر ایکی وجه ایله احتجاج ایتمشلر .

وجه اول . — (یا) لفظنه اماله داخل اولور . اماله ایسه اسم وفعلدن بشقه‌سنه دخول ایتمز .

وجه ثانی . — لام جر، (یا) حرفنه تعلق ایدرده (یالزید) دنیر. زیرا بو لام، لام اشتغاثه درکه اوده حرف جردر . حالبوکه (یا) قولمز مقام فعلده قائم اولمسه یدی ، اکا حرف جرك تعلق ایتمسی جائز اولمازدی . زیرا حرف اوزرینه حرف داخل اولماز.

کیمسی‌ده (یا) نك (انادی) معناسنه اولدیغنی بالانکار مقام احتجاجده دیدی‌که :

(١) (انادی) سوزی ندادن اخباردر . برشیدن اخبارایسه مخبرعنهه مغایردر . بناءً علیه (انادی زیداً) قولمزك (یازید)قولمزه مغایر اولمسی لازمکلیر .

(٢) (انادی زیداً) سوزمز صدق وکذبی محتمل اولان برکلامدر . (یازید) قولمزك ایسه صدق وکذبه احتمالی اولماز .

(٣) (یازید) قولمز مناد ایله برابر برخطابدر (انادی‌زیداً) قولمز ایسه منادایه مقصود دکلدر .

(٤) (یازید) قولمز حال حضرده ندانك حصولنه دلالت ایدر . (انادی زیداً) سوزمز ایسه ندانك حال‌حاضره اختصاصنه دلالت ایتمز .

(٥) (انادی زیداً قائماً) دیمك صحیح اولورده (یازید قائماً) دیمك صحیح اولماز .

ایمدی شـووجوه خمسه (یا) حرف نداسیله (انادی) کلمه‌سی بیننده فرق اولدیغنه دلالت ایدر .

صورت ثانیه

(زید فی الدار) قولمزدر . ایمـدی (زید) قولمز مبتـدادر . خبری‌ده (فی) قولمزك دلالت ایتدیکی معنادر. شوقدرکه ظرفیت معناسنك مفهومی بعضاً داره، بعضاً مسجده وسائر محله شـامل اولدیغندن مجرد ادات ظرف اولان (فی) حرفی افادهٔ خبرده کافی اولمیوب شوظرفیت، سائرانواعندن تمیز ایچون‌داره اضافت‌اولندی.

ایمدی «اشبو (زید فی‌الدار) سوزینك مفید اولمسی مجرد (زید اسـتقر فی الدار) و (زید مسـتقر فی الدار) تقدیرنده اولدیغیچوندر .» دیرلرسه جواب ویررزکه: بوسـوزکز باطلدر . زیرا (استقر) قولمزك معناسی (حصل فی الاسـتقرار) دیمکدر . بناءً علـیه (فیـه) قولمز حصول آخری مفیـد اولمش اولور . بوحصول آخر دخی کندیسـنده اواسـتقرارك حاصل اولدیغی حصولدن عبارتدر . بوایسه محال وباطل اولان تسلسلی مفضی ومؤدی اولور .

بناءً علیه ثابت اولدیکه (زید فی الدار) سوزمز برکلام تام اولوب آنی برفعل مقدر مضمره تعلیق ایتمك ممکن دکلدر.

اون ایکنجی مسأله

جملهٔ مرکبه، یا [ترکیب اولی] یا [ترکیب ثانوی] ایله مرکب اولور ،

ترکیب اولی ایله مرکب اولان جمله دخی جملهٔ اسمیه. یا جملهٔ فعلیه‌در .

رتبه‌ده جملهٔ اسمیه‌نك جملهٔ فعلیه اوزرینه مقدم اولمسی دها زیاده یاقیشر . زیرا اسم، بسیطدر. فعل، مرکبدر. بسیط ایسه مرکب اوزرینه مقدمدر . بناءً علیه جملهٔ اسمیه‌نك جملهٔ فعلیه‌دن اقدم اولمسی واجب اولور .

شویله‌ده دیمك ممکندرکه :

« خیر ! جملهٔ فعلیه اقدمدر . زیرا اسم غیریسنه اسناد اولنمقده غیر اصیلدر . بناءً علیه جملهٔ فعلیه جملهٔ اسمیه‌دن اقدم اولمش اولدی . »

ترکیب ثانوی ایله مرکب اولان جمله دخی جملهٔ شرطیه‌در . (ان کانت الشمس طالعة فالنهار موجود) قولك کبی .

زیرا (الشمس طالعة) قولك برجمله‌در . (النهار موجود) قولك دخی جملهٔ اخرادر . صکره جملتینك برینه حرف شرط و دیکرینه حرف جزا ادخال اولنمغله جملتینك مجموعندن جملهٔ واحده حاصل اولدی . « والله اعلم »

باب رابع

اسمك كندى انواعنه تقسيماتى

تقسيم اول

معناى اسمك نفس تصورى وقوع شركتدن يا مانعدر؛ يا دكلدر. مانع ايسه اسم يا مظهردركه اكا علم دنير. يا مضمردركه بوده معلومدر. اما وقوع شركتدن مانع اولماديغى حالده، او معناى متصورك مفهومى يا ماهيت معينه اولوركه اسماى اجناس بونلردر؛ ياخود مفهومى ماهيت معينه اولمازده صفت فلانيه ايله موصوف برشى اولوركه بوده اسم مشتقدر. اسود، قولمز كبى.
زيرا اسودك مفهومى سواد ايله متصف اولان شى ديمكدر.
ايمدى شو بيانمزله ثابت اولديكه (اسم) تحتنده انواع ثلاثه بولنان برجنسدر.
اسماى اعلام، اسماى اجناس، اسماى مشتقه.
اويله ايسه اشبو اقسامكده احكامنى ذكر ايدهلم.

نوع اول

اعلامك احكامى

احكام اعلام چوقدر. [مترجم فقير يالكز ايكيسنك ذكريله اكتفا ايلدى.]

حکم اول . — متکلمین، اسم علم اصلا برشیئی مفید دکلدر دیمش !

بن دیرم که : واقعــا اسم علم مسمــاده بر صفت افاده ایتمز . بوطوغریدر . اما اصــلا برشی افاده ایتمز دیدکلری طــوغری دکلدر . نصل طوغری اوله‌بیلیر که اسم علم، موضوع‌لهی اولدیغی ذات مخصوصه‌یی تعریف ایدر . [حضرت مفسر بوتعریف‌دخی برافاده‌در دیمك ایستر.]

حکم ثانی . — متفق علیهدرکه اسمای اجناســك ده اسمای اعلامی واردر .

مثلا «اسد» اشبو حقیقتك اسم جنسیدر . «اسامه» دخی انك اسم علمیدر .

کذلك «ثعلب» اشبو حقیقتك اسم جنسیدر . «ثعاله» دخی انك اسم علمیدر .

تقسیم ثانی

اسم علم، یا مفرد اولور «زید» کبی .

یا بیننده علاقه اولمیان ایکی کلمه‌دن مرکب اولور «بعلبك» کبی .

یاخــود بینــده علاقه اولان ایکی کلمه‌دن مرکب اولورکه بوعلاقه دخی یا اضافت علاقه‌سی اولور «عبدالله» و «ابی زید» کبی .

یاخود اسناد، علاقه‌سی اولورکه بوده یا جملهٔ اسمیه، یاخود جملهٔ فعلیه‌در .

تقسیم ثالث

علم یا منقول اولور . یا مرتجل اولور .

منقول دخی یا برلفظ مفیدن، یاخود لفظ غیرمفیدن منقول اولور.

لفظ مفیددن منقول اولان علم یا اسمك، یا فعلك، یا حرفك، آیری آیری هربرندن و یاخود بونلرك مجموعندن منقول اولور.

اسمدن منقول اولان «علم» یا اسم عیندن منقول اولور. اسد کبی. ثور کبی.

یا اسم معنادن منقول اولور. فضل، نصر کبی.

یا بر صفت حقیقیه‌دن منقول اولور. حسن کبی.

یا بر صفت اضافیه‌دن منقول اولور. مذکور، مردود کبی.

فعلدن منقول اولان علم دخی یا صیغهٔ ماضیدن منقول اولور. شمر کبی.

یا صیغهٔ مضارعدن منقول اولور یحیی کبی.

یا صیغهٔ امردن منقول اونور. اطرق کبی.

حرفدن منقول اولان علم دخی «رجل» کبی درکه صیغ حروفدن بر صیغه ایله تسمیه اولنمشدر.

کلمهٔ اسم و فعل و حرفك ترکیبندن منقول اولان علمه؛ بونده نظر اولنور: مرکب اگر مفید ایسه بو تقسیم ثانیده مذکور اولان علمدر. یعنی تقسیم ثانیده مذکور اولان (عبدالله) ترکیبی کبی اولورکه بو من حیث الترکیب اللهك قولی دیمکدر. و من حیث العلم شخص معینه دلالت ایدر. اگر مفید دکل ایسه علمك کندی مفید اولور. یعنی من حیث الترکیب بر معنایی مفید دکل ایسه‌ده من حیث العلم بر شخص معینه دلالت ایدر.

صوتدن منقول اولان علمه کلنجه بوده بعض ملوك علويه‌يه « طباطبا » تسميه اولنمش اولمسی کبيدر [١]

مرتجل اولان اسم علم دخی بعضاً قياسی اولور (عمران . حمدان) کبی . زيرا بو ايکی اسم . سرحان [٢] ندمان [٣] مثللو اسمای اجناسدندر . بعضاً دخی شاذاولورکه نظيری يك ازبولنور « تحبيب » و « موهب » کبی .

تقسيم رابع

اعلام ، يا ذواته ، ياخود معانی‌يه وضع اولنور . و علی کلا التقديرين علم ، يا علم شخص ، ياخود علم جنس اولور . ديمك‌که بونده درت قسم واردر . اشبو اقسامی شرحه باشلامزدن اول شوراسنی بيلديرمه‌مز لازم کليرکه اعلامك ذواته وضعی . معانی‌يه وضعندن اکثردر . زيرا اشخاص ذوات ، احوالندن علی سبيل التعيين اخباره غرض ، تعلق ايدن شيلردندر . اشخاص صفات اينسه اغلب احوالده اويله دکلدر .

---

[١] طبا طبا . — علويلردن (يحيی بن الهادی) نام ذاتك يمنده ٢٨٨ تاريخ هجريسنده تشکيل ايلديکی حکومتدر . بو حکومت ٣٤٥ تاريخنه قدر پايدار اولدی . مرکز اداره‌سی (صنعا) و (صعد) شهرلری ايدی . مؤسس مشاراليهك لساننده بر نوع لکنت وارايمش‌ده دائما (طبا طبا) دير ايمش . بناء عليه (طبا طبا) هم کنديسنه همده تشکيل ايتديکی حکومته علم اولمشدی .

[٢] سرحان ، کسرسين ايله قورده دنير . جمعی سراحين و انثاسی سرحانه‌در .

[٣] ندمان ، پشيمان اولمش کيمسه‌يه و برده قدح ارقداشنه دنير .

كلهلم اقسام اربعه‌نك احكامنه :

قسم اولكه ذواته موضوع اولان علمدر ؛ بونك شرطی مسمی واضعك مألوفی اولمقدر . مألوفات‌ده‌ده اصل اولان (انسان) در . زیرا اسمای اعلامی استعمال ایدن انساندر . شیئك كندی نوعنه اولان انس والفتی ایسه نوعنك غیری‌یه اولان انس والفتندن اتم واكملدر .

درجهٔ ثانیه‌ده‌كی مألوفات دخی انسانك محتاج الیهی اولدیغی و دائما مشاهده ایده‌كلدیكی شیلردر .

انسانك مألوف و مأنوس اولمدیغی شیلرك اشخاصه اعلام، وضعی ایسه قلیل و نادردر .

قسم ثانی . — ذواته موضوع اولان علم جنسدر . اسد «اسامه» . ثعلبه «ثعاله» دیدكلری كبی .

قسم ثالث . — صفاتك افراد معینه‌سنه وضع علم ایتمكدركه فائده‌سزلكندن ناشی بو درلوسی مفقوددر :

قسم رابع معانی‌یه موضوع اولان علم جنسدر .

برلفظك غیر منصرف اولمسی قاعدةً اسباب تسعهٔ معلومه‌دن ایكی سببك اجتماعنه متوقفدر . ایمدی یالكز بر سبب حاصل و موجود اولوبده سبب ثانی موجود دكل ایكن ینه او لفظی صرفدن منع ایتدكلری كوریلنجه بیلانیركه آنی اسم علم قیلمشلرده آنك ایچون صرفدن منع ایلمشلردر .

ایشته معانی‌یه موضوع اولان اسم علمی بیلمه‌نك قاعده‌سی بودر.

ابن‌جنی بوبابده بعض مثاللر دخی ذكر وایراد ایدوب دیمش‌كه:

تسبیحی «سبحان» دشمنی «کیسان» تسمیه ایدیشلری بو قبیلدندر. زیرا بونلرك ایکیسیده غیر منصرفدر. ایمدی سبب واحد اولان الف ونون ذاتاً موجود اولوب بناءً علیه علمیتك‌ده حصولی لابد ولازمدرکه منع حرف ایچون مشروط اولان سببین تمام اولسون.

تقسیم خامس

معلوم اولسونکه اسم جنس بعضاً اسم علمه منقلب اولور. شویله‌که: لفظك مفهومی امور کثیره‌ده اشتراکه صالح بر امر کلی اولدیغی حالده اکا لام تعریف داخل اولورسه شخص معینه مقصور اولورده اولفظه. اسم جنس ایکن اسم علمه منقلب اولور نته‌کم النجم، فی الاصل هر نجمك اسمی ایکن بویله معرف اولەرق کوکب ثریایه علم اولدیغی کبی.

کذلك (سماك) دخی ارتفاعدن مشتق بر اسم اولدیغی حالده معرف اولەرق السماك، کوکب معینه علم اولمشدر.

باب خامس

اسمای اجناس ایله اسمای مشتقه‌نك احکامی بیانده‌در

اسمای اجناسك احکامی

حکم اول. — ماهیت و تعبیر دیکرله مضی بعضاً مرکب،

بعضاً بسیط اولور علوم عقلیه‌ده ایسه ثابت اولمشدرکه مرکب،
جنسده بسیطدن و بسیط فصلده مرکبدن مقدمدر .

برده بحسب الاستقرا ثابت اولمشدرکه جنسك قوتی شدتده
فصلك قوتندن ایلریدر . بناءً علیه ماهیات مرکبه‌نك اسملری
ماهیات بسیطه‌نك اسملری اوزرینه سابق و متقدم اولمق لازمکلیر.

حکم ثانی . — اسمای اجناس، رتبه‌جه اسمای مشتقه‌دن
ایلریدرلر. زیرا اسم مشتق، اسم مشتق‌منهه متفرعدر . بناءً علیه
اسم مشتق منه دخی اسم مشتق کبی مشتق اولیدی، یا تسلسل
یا دور لازم کلیردی .

حالبوکه دور و تسلسلك ایکیسیده محالدر . بناءً علیه اشتقاق
قاتده اسمای موضوعهٔ جامده‌یه انتها واجب اولور .

ایمدی بوندن شو نتیجه حاصل اولورکه (اسم موضوع جامد)
اسم مشتقدن مستغنی اولوب اسم مشتق ایسه بالعکس اسم موضوع
جامده محتاج ایدوککندن اسم موضوع جامدك رتبه‌جه اسم
مشتقدن ایلری اولمسی لازم کلیر .

وشو ایضاحات ایله‌ده ظاهر اولورکه کرك اهل لغاتك وکرك
نحاتك هر لفظ ایچون مطلقا برمحل اشتقاق ارامغه کمال تهالکله
چالیشملری بوش بوشنه بر یورغونلق و باطل برسعی ایمش !

حکم ثالث . — موجود یا واجبدر . یا ممکندر .
ممکن دخی یا متحیزدر . یا متحیزده حالدر . یاخود نه متحیزدر .
نه‌ده متحیزده حالدر ؟ شوقدرکه بینان یالکز قسمین اولیندر .

بعد ازین دلیل ایله ثابت اولمشدرکه متحیزات، ذاتلرینك

تمامنده یکدیکرینه مساویدر . و بونلرك اراسنده‌کی اختلاف یالکز کندیلریله قائم اولان صفات سببیله وقوعه کلیر . بناءً علیه اجسامك هر نوعنه ویریلان اسملرك مسمالری یالکز ذات جسم دکل، یالکز جسمك صفتیده دکل، بلکه هم ذاتك، همده آنکله قائم اولان صفات مخصوصه‌نك مجموعیدر .

«اسمای مشتقه‌نك احکامی» درتدر

حکم اول . — ذاتك مشتق منه ایله موصوف اولمسی اسم مشتقك شرطندن دکلدر . زیرا (معلوم) دخی علمدن مشتقدر . مع هذا علم، معلوم ایله قائم دکلدر . مذکور، مرئی، مسموع، لائق، رامی‌ده‌ده حال بو منوال اوزره‌در .

حکم ثانی . — اسم مشتقك صدقنك شرطی مشتق منهك درحال حصولیدر . زیرا کافرده‌ده اسلامه کلدیکی آنده «کافر دکلدر» دیمك صادق اولور .

ایشته بو دلالت ایدرکه مشتق منهك بقاسی اسم مشتقك صدقنده شرطدر .

حکم ثالث . — مشتق‌منه اکر ماهیت مرکبه‌ایسه اجزاسنك مجتمعاً حصولی ممکن اوله‌ماز . کلام، قول، صلاة کبی .

زیرا اسم مشتقك علی سبیل الحقیقه صادق اولمسی انجق اجزای مذکوره‌دن جزء اخیرك حصولنه متوقفدر .

حکم رابع . — (ضارب)ضربدن مشتق بر اسمدرکه مفهومی فعل ضرب کندیسیله قائم اولان شخص دیمکدر .

فاماواوذات، جسم میدر. جسمك غیریمیدر. بوراسی مفهومدن خارج اولوب انجق دلالت التزام ایله بیلنیر.

باب سادس

اسمی معربه؛ مبنی‌یه تقسیم ایله برابر بو ایکی قسمه متفرع اولان احکام بیاننده اولوب مسائل شتایی مشتملدر

برنجی مسأله

اعراب، لفظنده ایکی وجـه واردر. برنجیسی. — لفظ اعرابك «اعرب عن نفسه» قولندن مأخوذ اولمسیدرکه بر کیمسه ضمیرنده‌کنی بیان ایتدیکی وقت دنیر. زیرا اعراب، ایضاح معنی دیمکدر. ایکنجیسی. — لفظ اعرابك «عربت معدة الرجل» قولندن منقول اولمسیدرکه معده‌نك فسـادنده دینیر. بوتقدیرده اعرابدن مراد، ازالهٔ فساد و رفع ابهـام دیمك اولور. کتابك عجمه‌سنی ازاله معناسنه اوله‌رق «اعجمت الکتاب» دنیلدیکی کبی.

ایکنجی مسأله

برلفظ، احوال مختلفه‌یه مورداولان بر معنایه وضع اولندقده

احوال مختلفهٔ لفظیه احوال مختلفهٔ معنویه‌یه دال اولمق ایچون او لفظك دخی احوال مختلفه‌یه مورد اولمسی لازم کلیر .

نصلکه جوهر لفظ . اصل ماهیته دال اولدیغی ایچون آنك اختلاف احوالی احوال معنویه‌نك‌ده اختلافنه دال‌اولور . ایمدی اعراب دنیلان شی احوال مختلفهٔ معنویه‌یه دال اولان شو احوال مختلفهٔ لفظیه‌دن عبارتدر .

للمترجم

احوال مختلفهٔ لفظیه « فاعلیت و مفعولیت و اضافت » علامتیدرکه احوال مختلفهٔ معنویه‌یه دلالت ایدن بونلردر . بتدی .

اوچنجی مسأله

افعال وحروف . (ماهیاته) وتعبیردیکرله (معانی‌یه) عارض اولان احوالدر . عوارضه ایسه دیکر عوارض، عارض اولماز . بو قاعدهٔ کلیه دکلسه‌ده بر حکم اکثری‌در .

احوال مختلفـه‌یه معروض اولان انجق ذواتدر . بو ذواته دلالت ایدن الفاظ دخی اسملردر . بناءً علیه وضع‌اول ایله اعرابه مستحق اولان یالکز اسملردر .

دردنجی مسأله

اعرابك، کلمه‌نك حرف اخیرینه اختصـاصی ایکی وجهدن ناشیدر .

وجه اول . — ذاته عارض اولان احـوال، ذاتك وجود
و حصولندن صکره وجوده کلیر .
لفظ دخی حروف مرکبه‌سندن حرف اخـیرك وجود
و حدوثندن صکره حصوله کلیر .
بنـاءً علیه احوال مختلفهٔ معنویه‌یه دال اولان علامتلر دخی
کلمه‌نك تمامندن صکره حاصل اولمق لازم کلیر .
وجه ثانی . — کلمه‌نك برنجی وایکنجی حرفنك احتلاف حالی
اوزان کلمه‌نك اختلافنه دلالت ایچوندر . بناءً علیه احوال اعرا.
بیه‌یی قبول ایچون کلمه‌نك حرف اخیرندن بشقه حرف قالماز .

بشنجی مسأله

اعراب، اواخر کلمـاتده موجود اولان حرکات وسکناتدن
عبـارت دکلدر . چونکه اعرابدن خالی اولان مبنیـاتك دخی
اواخرنده حرکات و سکنات بولنور .
یا اعراب نه‌در ؟
اعراب، کلمـاتك عوامل محسوسه حسـبیله اشبو حرکاته
استحقاقندن عبارتدر . و بو استحقاق معقولدر ، محسوس دکلدر .
اعراب دخی بر حالت معقوله‌در . حالت محسوسه دکلدر .

آلتنجی مسأله

حرفه متحرك یاخود ساکن دیمسی مجـاز طریقیله در. زیرا

حركت وسكون صفات اجسامدندر . حرف ايسه جسم دكلدر .

يا حرفك حركه‌سندن مراد نه‌در ؟

حرفك حركه‌سندن مراد لفظك تلفظى عقبنـده حصوله كلان صوت مخصوصدر .

يا حرفك سكونندن مراد نه‌در ؟

حركه دنيلان صوت مخصوص كنديسنى تعقيب ايتمكسزين حرفك حصوله كلسندن عبارتدر .

(يدنجى مسأله‌دن اون يدنجى مسأله‌يه قدر) [١]

اون سكزنجى مسأله

اعراب، حرف وياحركه واسطه‌سيله عواملك وقوعه كلان اختلافيله آخر كلمه‌نك تحقيقاً ياخود تقديراً مختلف اولمسيدر .

اختلاف دخى آخر كلمه‌نك مثلا متحرك ايكن سكون وساكن ايكن حركه ايله موصوف اولمسندن عبارتدر .

اشبو موصوفيت ايسه شك يوقكه بر حالت معقوله‌در . حالت محسوسه دكلدر .

ايمدى بو معنادن ناشيدركه عبد القـاهر نحوى « اعراب بر حالت معقوله‌در . حالت محسوسه دكلدر » ديدى .

[١] اشبو مسائل حركات و سكناته وعلم قرائته متعلق مباحثى شامل اولوب ترجمه‌سندن صرف نظر قلنمشدر .

اعرابك تعريفنده «عواملك اختلافيله» دنيلمشيدى . بونك
نه ديمك اولديغنى ايضاحات آتيه بيلديرر ،
شويله‌كه :
آخر حرفى دائماحالت واحده اوزره مستمراولوب دكيشميان
لفظ انجق (مبنى) در .
آخرلرى اختلافدن خالى اولميانلر دخى ايكى قسمدر .
برقسمى شـول لفظدركه آخر حرفى حركات وسكنـاتجه
اختلافدن خالى دكلسه‌ده بواختلاف سببيله معناسى احوال مختلفه‌يى
قبول ايتمز . يعنى معناسى دكيشمز (من) كلمه‌سى كبى كه (اخذت
المال من زيد) تركيبنده ساكن الآخر ايكن (اخذت المال من
الرجل) دينجه نونى مفتوح اوقونور .
(اخذت المال من ابنك) دينجه‌ده مكسور اوقونور .
شوقدركه بو اختلاف، اعراب دكلدر . زيرا (من) كلمه‌سندن
مفهوم اولان معنى واحد اولوب احوال مختلفه‌يى قبول ايتمز .
قسم ثانى . ــ صوك حرفنك احوالى دكشدكجه معنـاسى‌ده
دكيشن لفظدركه اعراب ايشته بو اختلافى ايجـاب ايدن حالت
معقوله‌دن عبارتدر .

(اون طقوزنجى مسأله‌دن يكرمى دردنجى مسأله‌يه قدر متروك)

يكرمى بشنجى مسأله

«غير منصرف اولان بركلمه‌يه الف ولام داخل اولنجه وياخود

برنجی کتاب

« اعوذ بالله من الشيطان الرجيم » قولندن مستنبط اولان علوم بیانندهدر

معلوم اولسونکه شو کلمهدن مستنبط اولان علوم ایکی نوعدر. نوع اول — لغت و اعرابه . نوع ثانی — علم اصول وفروعه متعلق اولان مباحثدر .

برنجی کتابك قسم اولی

کلمهیه متعلق اولان مباحث ادبیه بیانده اولوب بر قاچ بابی مشتملدر

باب اول

کلمهیه و مجرای کلمهده جاری اولان الفاظه متعلق مباحثك بیانده اولوب بر قاچ مسألهیی مشتملدر

برنجی مسأله

معلوم اولسونکه مدلولات الفاظی تعریفده الڭ مکمل یول طریق اشتقاقدر . اشتقاق دخی ایکی نوعدر .

اشتقاق اصغر ، اشتقاق اکبر .

اشتقاق اصغر ، صیغهٔ ماضی و مستقبلك ، اسم فاعلك ، اسم مفعولك و سائر صیغه‌لرك مصدردن اشتقاقه دینور .

اشتقاق اکبر ، چند حرفدن مرکب اولان بر کلمه‌نك لامحاله انقلابات عدیده‌یی قبول ایتمه‌سندن عبارتدر .

بونك برنجی مرتبه‌سی ، کلمه‌نك ایکی حرفدن مرکب اولمه‌سیدر . و بویله ایکی حرفـدن مرکب اولان کلمه بالکز ایکی نوع تقلیب قبول ایدر . (من) و (نم) کبی .

ایکنجی مرتبه‌سی کلمه‌نك اوچ حرفدن مرکب اولمه‌سیدر .

(حمد) قولمز کبی که اشبو کلمه تقلیباتدن آلتی نوع تقلیبی قبول ایدر .

شـویله‌که : او حروف ثلاثه‌دن هر بری کلمهٔ ثلاثیهٔ مذکوره‌نك ابتـداسی اوله بیلدیکی کبی ، باقی قالان ایکی حرف دخی تقادیر ثلاثهٔ مذکوره‌دن هر برنده ایکی وجه اوزره واقع اولمق ممکندر . اوچك ایکی‌یه ضربندن آلتی حاصل اولور . بنـاء علیه کلمات ثلاثیاتده واقع اولان اشبو تقلیبات آلتی وجه اوزره وقوع بولمق ممکندر .

اوچنجی مرتبه‌سی — کلمه‌نك رباعیه اولمه‌سیدر .

(عقرب) و (ثعلب) قولمز کبی‌که بویله درت حرفلی کلمه‌لر یکرمی درت وجه ایله تقلیبی قبول ایدر .

شویله‌که : اوحروف اربعه‌دن هربری کلمهٔ رباعیهٔ مذکوره‌نك ابتداسی اوله‌بیلدیکی کبی ، حروف ثلاثهٔ باقیه‌نك دخی تقلیباتدن

امام خليل ديديكه « رفعده اصل أولان فاعلدر ؛ باقيلری فاعله تشبيه اولنمشدر . »

سيبويه ديديكه « رفعــده اصل اولان مبتــدادر ؛ باقيلرده اكا تشبيه اولنمشدر . »

اخفش ديديكه « رفعده كرك فاعلك وكرك مبتــدانك هر بريسی بنفسه اصلدر . »

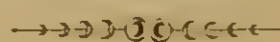
برنجی کتابك ایکنجی قسمی

استعاذه‌یه متعلق مباحث نقلیه و عقلیه‌یی متضمن اولوب
چند بابی مشتملدر

باب اول

« اعوذ بالله من الشیطان الرجیم » قولمزدن مستنبط اولان
مسائل فقهیه بیانده‌در

برنجی مسأله

اکثر ائمهٔ دین، قرائت استعـاذه‌نك وقتی قرائت فاتحـه‌دن اولدر دیه اتفاق ایتمشلر.

یالکز (نخعی) دن مرویدرکه قرائت استعاذه‌نك وقتی قرائت فاتحه‌دن صکره‌در. بو، داود اصفهانی‌نك قولی و ابن سیریندن منقول اولان روایتینك بری‌در.

بونلر دیمشلرکه صلاته قیام ایدن کیمسه سورهٔ فاتحه‌یی تمامها اوقویوب « آمین » دیدکدن صکره « اعوذ بالله » دیملیدر.

«جبیر بن مطعم» روایت ایتمشکه حضرت نبی‌اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز نمازه باشلارکن اوچ کره (الله اکبر کبیراً) اوچ کره (والحمد لله کثیراً) اوچ کره (وسبحان الله بکرةً واصیلاً) دیرلر و آندن صکره‌ده (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم من همزه ونفخه ونفثه) بیوررلردی.

بناءً علیه استعاذه‌نك قرائتی، قرائت فاتحه‌یه تقدیم ایتملیدر دیه اولنلر بو روایتله احتجاج واستدلال ایلمشلردر.

بورأیه مخالف اولان دخی (فاذا قرأت القرأن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم) آیت کریمه‌سیله احتجاج ایلدی.

دیدی‌که: «بو آیت جلیله قرائت‌قرأن شرط، وذکر استعاذه جزا اولدیغنه دلالت ایدر. جزا ایسه شرطدن متأخردر.»

«بناءً علیه استعاذه، قرائت قرأندن متأخر اولمق لازم کلیر. و بو عقله‌ده موافقـدر. زیرا قرائت قرآن، قارئه ثواب عظیمی مستوجبدر. آنك ایچون شو طـاعتی اادن طولایی قارئه عجب کله‌جك اولورسـه ثواب مذکور ساقط اولور. زیرا خواجـهٔ کائنات علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلری بر حدیث شریفلرنده (ثلاث مهلکات) بیورمش و بو اوچـدن بریسـیده (اعجاب المرأ بنفسه) در دیمشدر.»

«ایشته بو سببدن ناشیدرکه حق سبحـانه وتعالی حضرتلری رسالتپناه افندمزی قرائت قرآندن صکره شیطان، طاعت مذکوره‌نك ثوابنی اسقاط ایده‌جك بر عمله حمل و سوق ایده‌مامك ایچون شیطاندن استعاذه ایله مأمور بیوردیلر.»

دیدیلرکه (اذاقمتم الی الصلاة فاغسلوا وجوهکم) قول کریمی (اذا اردتم القیام الی الصلاة) معناسنه اولدیغی کبی (اذا قرأت القرأن) قول کریمی دخی (اذااردت قراءة القرأن) تقدیرنده‌در بولنده تأویله‌ده جواز یوقدر. زیرا موضع دلیلده ظاهری ترك، سائر موضعلرده‌ده لغیر دلیل ترکی ایجاب ایتمز.

جمهور فقهایه کلنجه: بونلر دیدیلرکه: (فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله) آیت کریمه‌سندن مراد (اذا اردت) اولمق احتمالی واردر. وبوده شکسزدر. حالبوکه احتمال، ثابت اولدقده اشبو آیت جلیله ایله انفاً روایت ایلدیکمز خبر بینی توفیق ایچون (اذا قرأت القرآن) لفظنی «اذا اردت قراءة القرآن» معناسنه حمل، واجب اولور.

جمهور فقهانك بوقولنی تقویه ایدن مناسبات عقلیه‌دن ده شوراسی وارکه استعاذه‌دن مقصود، اثنای قرائت قرآنده وساوس شیطانی نفیدر. جناب حق (وما ارسلنا من قبلك من رسول ولا نبی الا اذا تمنی القی الشیطان فی أمنیته فینسخ الله مایلقی الشیطان) بیورءی. ایشته حق سبحانه وتعالی حضرتلرینك قرائت قرآنه استعاذه‌نك تقدیمنی امر بیورمسی مجرد بوسببدن ناشیدر.

بن دیرمکه بوراده برقول ثالث واردر. شویله‌که بقدرالامکان دلیلینك بینی جمع ایچون استعاذه‌یی مقتضای خبرله قرائت قرآندن مقدم، ومقتضای قرآن ایله قرائت قرآندن صکره اوقومقدر.

ایکنجی مسأله

عطاء، استعاذه هرقرائت ایچون واجبدر. نمازده اولسون اولمسون» دیدی.

ابن سیرین، «کشی مدت عمرنده برکره قرآن اوقورکن تعوذ ایتسه اسقاط وجوبده کفایت ایدر.» دیدی.

باقیلری ده «استعاذه، واجب دکلدر.» دیدیلر.

جمهورك حجتی

«نبی اکرم ورسول محترم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلری ــ اعرابی‌یه جملهٔ اعمال صلات صره‌سنده استعاذه‌یی تعلیم بیورمامشدر.»

للمترجم. ــ انکچون استعاذه‌نك وجوبنه قائل اوله‌میز دیمك ایسترلر. بتدی.

قائل دیه‌بیلیرکه: خبر مذکور بالجمله واجبات صلاتك بیاننی مشتمل دکلدر. بناءً علیه خبر مذکورده استعاذه‌نك عدم ذکرندن عدم وجوبی لازم کلمز.

عطاء، استعاذه‌نك وجوبنه برقاچ وجه ایله احتجاج ایتمشدر.

وجه اول. ــ علیه الصلاة والسلام افندمز استعاذه‌یه مواظبت بیورمشلر. بناءً علیه بزه‌ده استعاذه واجب اولور. زیرا جناب حق (واتبعوه) قولیله هرخصوصده حضرت پیغمبره متابعت ایتمه‌مزی امر بیوردیلر.

وجه ثانی . — « فاستعذ » قول کریمی امردر . وبوده وجوب ایچوندر . برده هر قرآن اوقوندقجه استعاذه ایتمك لازمکلیر . زیرا الله تعالی (فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله) بیورمشدر . وصف مناسب عقیبنده حکمی ذکر ایسه تعلیله دلالت ایدر . انکچون حکم وتعبیر دیکرله (وجوب) علتك تکرریله تکرر ایدر .

وجه ثالث . — الله تبارك وتعالی حضرتلری شیطان رجیمدن دفع شر ایچون درکاه عزتنه استعاذه والتجا ایله امر بیوردی . زیرا (فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم) قول کریمی بونی مشعردر . شر شیطانی دفع ایسه واجبدر . دیمکه بوبابده واجبی ادا استعاذه‌یه متوقفدر . اویله ایسه استعاذه‌ده واجبدر . زیرا تمام واجب ، اکا منحصر اولوب واجب آنسز تمام اوله‌ماز .

وجه رابع . — محققدرکه طریق احتیاط هر قرائتده استعاذه‌یی ایجاب ایدر .

اوچنجی مسأله

اکثر فقها عندنده قبل القرائه تعوذ مستحبدر .

دردنجی مسأله

امام شافعی رضی الله عنه (ام) ده دیدی‌که عبدالله بن عمر رضی الله عنهما استعاذه‌یی اخفا ایدردی دیه روایت اولنمشدر . ابو هریره‌دن‌ده مرویدرکه او استعاذه‌یی جهراً اوقوردی : ینه امام

مشاراليه علاوةً ديديكه استعاذهده كرك اخفا وكرك جهر جائزدر.
ينه امام مشاراليه (املا) ده ديديكه «استعاذه جهراً اوقونمليدر. شايد اخفاده ايديليرسه ضررى يوقدر.»
امام مشاراليه كندى عندنده جهر. اولى اولديغنى بيان ايتدى.
بن ديرمكه استعاذه الحق بعد الافتتاح وقبل الفاتحه اوقونور. ايمدى اكر استعاذه‌يى فاتحه‌نك ماقبلنه الحاق ايدرسه‌ك اخفا لازم كلير. واكر فاتحه‌يه الحاق ايدرسه‌ك جهر لازم كلير.
شوقدركه استعاذه و افتتاح بيننده مشابهت اتمدر. چونكه هرايكيسيده عند الفقهـا نافله‌در. [*] وچونكه جهر. كيفيت وجوديه اولوب اخفا. ايسه اوكيفيتك عدمندن عبارت ايدوكندن اصل اولانده عدمدر.

بشنجى مسأله

امام شافعى رضى الله عنه هر ركعتده تعوذ اولديغنى (ام) ده صيغهٔ تمريض ايله بيان ايتدكدن صكره «بنم رأيمجه يالكز ركعت اولاده تعوذ اولنور» ديدى.
بن ديرمكه امام مشاراليه ايچون شويله احتجاج ايتمك ممكن ايدى. ديه‌بيليردى‌كه: اصل اولان عدمدر. ذكر استعاذه ايله مأمور اولمه‌مزى ايجاب ايدن شى دخى (فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله) آيت جليله‌سيدر. (اذا) كلمه‌سى ايسه عموم افاده ايتمز.

[*] نافله‌در يعنى استعاذه وافتتاحك ايكيسيده خارج صلاتدر. (للمترجم)

قائل دیه‌بیلیرکه بالاده بیان اولندیغی اوزره وصف مناسب اوزره حکمی ترتیب، علیته دلالت ایدر. بناءً علیه علتك تکریله حکمك تکرری لازم کلیر.

التنجی مسأله

حق سبحانه وتعالی حضرتلری سورهٔ نحلده (فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم) دیکر برسوره‌ده دخی (انه هو السمیع العلیم) — اوچنجی برسورهٔ شریفه‌ده ده (انه سمیع علیم) بیوردی.

ایشته بوسببدن ناشی علما اختلاف ایدوب امام‌شافعی (اعوذبالله من‌الشیطان الرجیم) دیمك واجبدر دیدی. امام ابی حنیفه‌نك ده رأیی بودر.

علما بویله دیملیدر؛ دیدیلر. زیرا اشبو نظم [*] (فاستعذ بالله من‌الشیطان الرجیم) قول کریمنه موافقدر. کذلك جبیربن مطعمدن روایت ایتدیکمز خبرك‌ده ظاهرینه موافقدر.

امام (احمد بن حنبل) آیتینی جمع ایچون اولی اولان (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم انه هو السمیع العلیم) دیمکدر بیوردیلر.

بعض اصحابمز دخی اولی اولان (اعوذ بالله السمیع العلیم من الشیطان الرجیم) دیمکدر. زیرا بودخی آیتینی جمع ایتمشدر دیدی.

محدثیندن (امام بیهقی) کتاب سننده ابی سعید الخدری

---

[*] یعنی اعوذ بالله من الشیطان الرجیم. (للمترجم)

رضی الله عنه حضرتلرندن نقلاً روایت ایتمشکه رسول‌الله صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلری کیجه قائم اولدقلری وقت اوچ کره تکبیر ایدوب «اعوذ بالله السمیع العلیم من الشـیطان الرجیم» بیوررلردی .

(امام ثوری) ایله (اوزاعی) دخی اولی اولان «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم ان الله هو السمیع العلیم دیمکدر بیوردیلر.

(ضحاك) حضرت ابن عباسدن «رضی‌الله‌عنهما» نقل وروایت ایتمشکه جبریل علیه السـلامك جناب مصطفایه اولا «استعیذ بالله السمیع العلیم من الشیطان الرجیم» وثانیاً «بسم الله الرحمن الرحیم اقرأ باسم ربك الذی خلق» نظم جلیللرینی تنزیل ایلدی .

وبالجمله شبهه‌سزدرکه استعاذه استغراق فی اللهدن مانع نه وار ایسه آنك هپسندن قلبی تطهیر ایلر. تسمیه دخی قلبی هیبت جلال اللهه توجیه ایدر .   (والله الهادی)

یدنجی مسأله

نمازده تعوذ، قرآئت ایچونمی صلات ایچونمی ؟

امام (ابی حنیفه) ایله امام (محمد) عندنده قرائت ایچوندر .

امام (ابی یوسف) عندنده‌ده صلات ایچوندر .

بواصل اوزرینه ایکی فرع، تفرع ایدر.

فرع اول . ــ مؤتمکه امامه اقتدا ایدن دیمکدر. خلف‌امامده تعوذ ایتملی‌می ؟ ایتماملی‌می ؟ امام اعظم ایله امام محمده کوره مؤتم

ایچون تعوذ واجب دکلدر. زیرا اوقرائت ایتمز. امام ابی یوسفه کوره ایسه مؤتم دخی تعوذ ایتملیدر.

امام اعظم ایله امام محمدك وجه اجتهادی (فاذا قرأت القرآن فاستعذ بالله من الشیطان الرجیم) قول کریمیدر. زیرا جناب باری بو آیت کریمه‌ده استعاذه‌یی قرائته تعلیق بیوردی. مقتدی‌یه ایسه قرائت واجب دکلدر. بناءً علیه اکا تعوذ دخی لازم کلمز.

امام ابی یوسفك دخی وجه اجتهادی شودرکه اکر تعوذك وجوبی قرائت ایچون اولسه‌یدی قرائتك تکریریله تعوذ دخی متکرر اولمق لازم کلیردی. ایمدی مادامکه قرائتك تکریریله تعوذ تکرر ایتمیور بلکه یالکز صلاتك تکریریله تکرر ایدییور. ایشته بو دلالت ایدرکه استعاذه قرائت ایچون دکل صلات ایچوندر.

فرع ثانی. — صلات عیدك افتتاحنده «سبحانك»ی اوقویوب «اعوذ بالله» دیرده آندن صکره‌می یوقسه آندن اول‌می تکبیر کتیرملیدر؟

امام اعظم ایله امام محمده کوره اولا تکبیرلری کتیرملی؛ صکره قرائته باشلایه‌جغی وقت تعوذ ایتملیدر.

امام ابی یوسفه کوره‌ده تعوذی تکبیراته تقدیم ایتملیدر.

مسائل فاتحه‌دن بعض شیلر قالمشدرکه انلری ده بوراده ذکر ایده‌جکز.

سکزنجی مسأله

قرآنی ترتیل اوزره اوقومق سنت سنیه‌در. زیرا الله تبارك و تعالی حضرتلری (ورتل القرآن ترتیلاً) بیورمشدر.

ترتيل. ديه حروف وكلماتى اكلاشيله‌جق صورتده آچيق آچيق ذكر ايتمكه دنير. بونك قاعده‌سى شودركه قرآن عظيم الشانك قرائتى بو وجه اوزره واقع اولديغى وقت اوقونان الفاظك معانئ شريفه‌سنى قارئ همكندى اكلار، همده غيرينه يعنى سامعينه اكلاتير. اما سرعتله اوقوينجه معانئ شريفه‌سنى نه كندى اكلار: نه ده آخره اكلاته‌بيلير بناءً عليه ترتيل، سرعتله قرائتدن اولادر.

طقوزنجى مسأله

قرآن، جهراً اوقونديغى وقت قرائتده تجويد، سنتدر.
ابو داود (براء) ابن غازبدن نقلاً روايت ايدوب ديديكه رسول الله صلى الله عليه وسلم افندمز «زينوا القرآن باصواتكم» بيورمشدر. قرآنى سسلركزله تزيين ايديكز ديمكدر.

اوننجى مسأله

بزم عندمزده مختار اولان بودركه (ضاد) حرفنى (ظا) حرفنه مشابه برصورتده تلفظ ايتمك صلاتى ابطال ايتمز. زيرا ايكيسنك بيننده جداً مشابهت واردر. برصورتده‌كه يكديكرندن فرق و تمييزى كوچدر. بناءً عليه اثناى قرائتده بهمه حال ايكيسنك بينى فرق ايله تكليف ساقط اولمق واجب اولور.

للمترجم . ــ حضرت مفسر ضاد ایله ظــا حرفلرینك اره .
سندەکی مشابهتی بر قاچ وجه ایله بیــان بیوردقدنصکره دیمشکه
حرف ضادی کماهی حقها ادا عربه مخصوصدر .

حضرت پیغمبر افندمز «انا افصح من نطق بالضاد» بیور .
مشدر . ایمدی ثابت اولورکه ضاد و ظا حرفلری بیننده مشابهت
شــدیده واردر . بر صورتدەکی ایکیسنك اراسنی فرق و تمیز
ایدەبیلمك غایتله کوچدر .

بوراسی ثابت اولنجــه دیرزکه اکر بو فرق، معتبر اولیدی ،
رسول الله صلی الله علیه و سلم افندمز حضرتلرینك زمان سعا.
دتلرنده، ازمنهٔ صحابەده، لاسیما عجمك اسلامه دخولنده بوفرقدن
سؤال واقع اولوردی . ایمدی مادامکه اشبو مســألەدن سؤال
وقوعی قطعاً منقول دکلدر . اشبو ضاد وظا حرفلرینی اثنــای
قرائتده یکدیکرندن فرق وتمیز ایتمك تحت تکلیفده واقع دکلدر.

اون برنجی مسأله

لام مغلظه لغات فصیحەدنمی دکلی دیه اختلاف اولندی .
لغات فصیحەدن اولدیغنك ثبوتی تقــدیرندەده علمــا اتفاق
ایتمشــدرکه مکســور اولدیغی حالده تغلیظی جائز دکلدر . زیرا
کسرەدن لام مغلظه ایله تلفظه انتقال لسانه ثقیل کلیر . بنــاءً علیه
او ثقلتك لغت فصیحەدن نفعی و ازالەسی لازمدر .

اون ایکنجی مسأله

نمازده مثلا (الحمدلله) یی حمدنك دالنی مکسور ویاخود (لله) نك لامنی مضموم اوقومق کبی شاذ اولان وجوه ایله قرائت قرآن جائز دکلدر دیو اتفاق ایتمشلردر.
زیرا دلیل، وجوه شاذه ایله قرائت قرآنك جوازینی صورت مطاقه‌ده نفی ایلر. چونکه او وجوه شاذه اکر قرآندن معدود اولسیدی، شهرتده حد تواتره بالغ اولمق لازم کلیردی.
ایمدی مادامکه شهرتده حدتواتره بالغ اولمامشدر. وجوه شاذهٔ مذکوره قرآندن دکلدر دیه جزم ایلرز.
شوقدرکه بز نماز خارجنده جواز قرائتده اشبو دلیلدن عدول ایلدك. بو تقدیرده وجوه شاذه‌نك نمازده قرائتی اصل منع اوزره باقی قالمق واجب اولور.

اون اوچنجی مسأله

قرأات مشهوره‌نك نقل متواترله منقول اولدیغنه اکثر علما اتفاق ایتمشدر. الحق بو قول جای اشکالدر. زیرا بز دیرزکه اشبو قراآت مشهوره یانقل متواترله منقولدر، یادکلدر. ایمدی اکر نقل متواترله منقول ایسه او تقدیرده ینه نقل متواترله ثابت اولمش اولورکه الله تعالی وتقدس حضرتاری مکلفینی اشبو قرا أتده تخییر وقراآت مذکوره‌نك بینی جوازده تسویه بیورمشدر.

بویله اولدیغی حالدهده قرا آت مـذکورهدن برینك دیكرینه
ترجیحی تواترله ثابت اولان حكمك خلافنه واقع اولمش اولور .
بناءً علیـه بعض قرائتی بعض آخری اوزرینه ترجیحـه ذاهب
اولانارك تكفیری لازمكلزسه مستوجب تفسیق اولملری لازمكلیر.
بز ایسه كوریبورزكه قراء مومیالیهمدن هر بریسی قرائتك بر
نوعنی ترجیح ایدرك ناسی اولوجهله قرائت قرآنه سوق وتشویق
وقراآت سائرهدن منع ایدییور . بناءً علیه قراء مومیالیهم حقنده
بیان ایتدیكمز تفسیقك لزومی تحقق ایدر .
اما اشبو قراأت مشهوره تواترله دكل، بلكه آحاد طریقیله
ثابت اولمشدر دیرسـهك، بو تقدیردهده قرأن كریم جزم وقطع
و یقین ایله مقید اولمقدن خروج ایلر . بو ایسه بالاجماع باطلدر .
بوكا شو وجهـله جواب ویریله‌بیلیركه قراأت مذكورهنك
بعضیسی متواتردر و بونده بین الامة اختلافده یوقدر . قراأت
مذكورهنك هر بریسیله و بعضیسـیله قرائتی تجویز دخی آحاد
بابندندر . بعض قرآتلرك آحاد بابندن اولمسی ایسه قرأن كریمك
بكلیته قطعی اولمقدن خروجنی اقتضا ایتمز (والله اعلم)

باب ثانی

« اعوذ بالله من الشیطان الرجیم » قولمزدن مستنبط اولان مباحث عقلیه بیانندەدر

معلوم اولسونکه بو بابده سوز ارکان خمسەیه تعلق ایدر. استعاذه، مستعیذ، مستعاذبه، مستعاذ منه، برده کندیسی ایچون استعاذه حاصل اولان شی.

رکن اول

استعاذه

استعاذه مسائل شتایی مشتملدر.

برنجی مسأله

« اعوذ بالله من الشیطان الرجیم » قولمزك بحسب اللغه تفسیری بیانندەدر

اعوذ، کلمەسی (عوذ) دن مشتقدر.

عينك فتحى و واوك سكونيله عوذك ايكى معناسى واردر.
بريسى ــ التجا و استجاره؛ وديكرى التصاقدر. التجا واستجاره‌نك
تركجه‌سى صغنمق، والتصاقك‌ده معناى تركيسى ياپشمق واولاشمقدر.
«اطيب اللحم عوذه» دنيركه كميكه ملتصق اولان لحم ديمكدر.
چونكه عوذ، سكروزنده كميكه ياپشق اولان اته اطلاق اولنور.
ايمدى وجه اوله كوره «اعوذ بالله» قولنك معناسى «الله‌تعالانك
رحمت وعصمتنه صيغنيرم» ديمكدر. وجه ثانى يه كوره‌ده معناى
شريفى «نفسمى الله‌ذوالجلالك فضل ورحمتنه الصاق ايلرم» ديمكدر.
شيطان، لفظنه كلنجه: بو ماده‌ده ايكى قول واردر.
قول اول. ــ شيطان، بعد معناسنه اولان (شطن) دن
مشتقدر. (شطن دارك) دنير. بناءً عليه انس وجن و دابه‌دن
متمرد اولانه، رشاد و سداددن بعدى جهتله شيطان، اطلاق
اولنور.
الله تعالى (وكذلك جعلنا لكل نبى عدوا شياطين الانس
والجن) بيورمشدر. حضرت عمر بركون برباركيره بينر، باركير
شاخلانمغه صچرامغه باشلار، اوشاخلاندقجه حضرت عمرده
قرباچلادى، قرباچلادقجه حيوانك آزغنلغى آرتدى، نهايت
حيواندن ايندى و آدملرينه «ماحملتمونى الا على شيطان»
بيوردى‌كه آزغين حيوانه شيطان اطلاق اولنديغى مشاراليهك
بوكلاميله‌ده مستدلدر.
قول ثانى. ــ شيطان، [شاط يشيط] قولندن مأخوذدر.
متمرد، تركجه‌سى آزغين كيمسه كندى وجوه مصالحنى مبطل

اولدیغی سببیله نفسنده باطل کبیدر . آنك ایچون هر آزغینه
شیطان، اطلاق اولندی .
لمترجم .ــ ترجمهٔ قاموسده دخی «شیطان» مادهسی بووجهله
مضبوط اولمقله برابر انده بعض ایضاحات زائده مندرج ایدو.
کندن بروجه آتی نقل اولنور .
«شیطان» جیحان وزننده معلومدرکه فارسیده دیوه دنیر.
مؤلفك [١] بصائرده بیانه کوره شیطان مادهسنده ایکی
قول واردر .
بری «بعد» معناسنه اولان (شطون) دن مأخوذدر .
بعید عن الحق، یاخود بعید عن الرحمه اولدیغی ایچون اطلاق
اولندی .
بو صورتده نونی اصلیه اولوب وزنی فیعال اولور. قول
ثانی (شیط) مادهسندن مأخوذدرکه احتراق معناسنهدر ابلیس
قوهٔ ناریهدن مخلوق اولدیغی ایچون اطلاق اولندی .
بو صورتده وزنی فعلان، ونونی زائده اولور. و بر قول
دها واردرکه هلاك معناسنه اولان (شیط) دن مأخوذدر.
اسم اصلیسی عزازیل ایدی. و شیطان مطلقا ازغین اولان
شخصه دنیر. کرك انس، و کرك جن اولسون. (نهایت)
رجیم دخی فعیل بمعنی مفعولدرکه مرقوم دیمکدر.
«کف خضیب» و «رجل لعین» دیدکلری کبی که مخضوب

[١] مؤلف قاموس

و ملعون معناسنه‌در [١] شیطانك مرجومیتنده دخی ایکی وجه واردر .

وجه اول ــ شیطانك مرجوم اولمه‌سی من قبل الله ملعون اولیشندن کنایه‌در . الله تعالی شیطانه « جنتدن چیق! سن ملعون ومطرودسین » مألنــده اوله‌رق (اخرج منهــا فانك رجیم) بیورمشدر .

ایشته بو آیت کریمه‌دنده اکلاشیلیرکه «لعن» رجم تسمیه اولنور.

للمترجم . ــ قاموسك بیانه کوره «رجم» رانك فتحی وجیمك سکونیله قتل ایلك معناسنه‌در . بو معنا و آتی الذکر معانیٔ سائره رمی بالحجاره معناسندن متفرعدر . و بر آدمك ناموسنه طوقنمغه دنیر . وغیب، ظن وکمان، دوست، ندیم‌ومصاحب، لعن ونفرین، سوکمك، وبرشیئی کلیاً ترك وقطع ایلك، قوغمق، بر آدمی طاشه طوتمق کبی معنالرده‌ده کلیر . برده «رجم» بر کیمسه‌یه آتیلان‌طاشك اسمیدر (بتدی) .

ینه قرآن کریمده جناب‌حق ابراهیم علیه السلامك پدرندن حکایةً بیورمشــلرکه پدر ابراهیم جنــاب ابراهیمه (لئن لم‌تنته لنرجمنك) دیدی . بعضیلری دیمش‌که پدر ابراهیم بو تعــبیر ایله «رجم بالقول» اراده ایتدی .

ینه جناب حق قرآن مبینده قوم نوحــدن حکایه طریقیله

---

[١] خضاب، بو یا خضیب، بویانمش معنــاسنه‌در «کف خضیب» قنــه‌لنمش رنکین ال دیمکدر . «کف خضیب» بر یلدزك‌ده آدیدر . کمال جرتندن انکله کنایه اولنمشدر .

بیورمشلرکه قوم نوح، جناب نوحه (لئن لم تنته یانوح لتکونن من المرجومین) دیدیلر.

یسن، سورهٔ شریفه‌سنده‌ده (لئن لم تنتهوا لنرجمنکم) بیورلمشدر.

وجه ثانی. — شیطانك مرجومیتله موصوف اولمسنك سببی شودرکه الله تعالی شیاطینی سموا‌تدن طرد ایچون شهب وثواقبله رمی ایتملرینی ملائکهٔ کرامه امر بیورمغله بعدازان لفظ رجیم، هر آزغین، شریر متمرد کیمسه‌یه وصف ایدلمشدر.

(ان الله هو السمیع العلیم) قولنده دخی ایکی وجه واردر.

وجه اول. — استعاذه‌دن غرض، وسوسه شرندن احترازدر. وسوسه ایسه معلومدرکه قلب انسانده کویا حروف خفیه ایمش‌ده انلره هیچ کیمسه مطلع دکل ایمش! انك ایچون عبد کویا دیرمش‌که «ای هر مسموع ایشیدن، هر کیزلی سری بیان باری تعالی؟ سن شیطانك وسوسه‌سنی ایشیدر و بونده‌کی غرضنی‌ده بیلیرسین؛ آنك بووسوسه‌سنی بندن دفعه قادر اولانده انجق سنسین؛ اویله ایسه او وسوسهٔ شیطانیه‌یی فضل وکرمکله بندن دفع ایت!»

ایشته بو سببدن ناشی بو موضعده السمیع العلیمك ذکری اذکار سائره‌دن اولی وانسبدر.

وجه ثانی. — السمیع العلیمك بوموضعده تعینی مجرد لفظ قدأنه اقتدادن ناشیدر؛ چونکه قرآن کریمده (واما ینزغنك من الشیطان نزغ فاستعذ بالله انه سمیع علیم) بیورلمشدر.

حم السجده ســورهٔ شريفه‌سنده‌ده (انه هو السميع العليم) بيورلدى.

ايكنجى مسأله

ماهيت استعاذه‌دن بحث عقلى بيانده‌در

معلوم اولسون‌كه «استعاذه» انجق علم ايله، حال ايله، عمل ايله تمام اولور.

علم. ــ عبدك جميع منافع دينيــه ودنيويه‌يى جلبدن، وجميع مضار دينيه ودنيويه‌يى دفعدن عاجز اولديغنى، والله تعالى وتقدس حضرتلرينك ايسه جميع منافع دينيه و دنيويه‌يى ايجــاده، وجميع مضار دينيه و دنيويه‌يى دفعه قادر اولوب آندن بشقه‌سى نه او منفعتلرى جلبه، و نه‌ده بو مضرتلرى دفعه اصلا مقتدر اولمديغنى بيلمه‌سيدر.

ايمدى قلبده بو علم، حاصل اولدقده بوندن ينه قلبــده بر حالتك حصولى تولد ايدركه اوده انكسار و تواضعدن عبارتدر. وبو حالت شريفه‌يه اللهه تضرع وخضوع تعبير اولنور.

و بو حالتك حصولى ينه قلبده ديكر بر صفتك، لســانده‌ده بشقه بر صفتك حصولنى ايجاب ايدر.

قلبــده حاصل اولان صفت، عبــد عاجزك الله ذو الجلال كنديسنى آفاتدن مصون، وخيرات وحسناتك افاضه‌سنه مخصوص ومقرون بيورمسنى مريد اولمه‌سيدر.

لسـانده حاصل اولان صفت دخی کذلك عبد عاجزك اشبو معنایی حق سبحانه وتعالی حضرتلرندن لسانیله طالب اولمه‌سیدر. واو طلب دخی استعاذه‌دن عبارتدر. استعـاذه‌ده (اعوذ بالله) قولیدر.

بیانات واقعه‌مز محاط علم یقینك اولدقده استعـاذه‌نك رکن اعظمی (علم العبد بالله و علمه بنفسه) ایدوکی سکا ظاهر اولورکه عبدك هم اللهنی، همده کندی حالنی بیلمه‌سی دیمکدر.

علم العبد بالله نه‌در؟

بو حق سبحانه وتعالی حضرتلرینك جمیع معلوماتی عالم، یعنی کافهٔ ممکنات و ممتنعاتی علماً احاطه ایتدیکنی بیلمه‌سیدر. زیرا امر بویله اولمسه الله تعالا‌نك عبدی‌ده، عبدك احوالنی‌ده بیله‌مامسی جائز اولور. بناءً علیه بو تقدیرده حق تعالی حضرتلرینه استعاذه و التجا عبث اولمش اولور.

برده «علم العبد بالله» حق سبحانه و تعـالی حضرتلرینك جمیع ممکناته قادر اولدیغنی دخی عبدك بیلمه‌سیدر. و الا حق تعالی حضرتلری بالفرض جمیع ممکناته قادر اولمسـه، عبدك مرادینی تحصیلدن بعضاً عاجز قاله‌بیلیر.

وکذا «علم العبد بالله» الله ذوالجلالك مطلقا جواد اولندیغنی‌ده عبدك بیلمه‌سیدر. زیرا الله ذوالجلال حقنده بخل جائز اولسـه، اکا استعاذه والتجاده فائده اولماق لازم کلیر.

وكذا «علم العبد بالله» اللهدن بشقه‌سى مقاصد و آمالنك حصولنه معاونت ايتمكه مقتدر اولماديغنى‌ده عبدك بيلمه‌سيدر زيرا عبدك مقاصد و آمالنه اللهك غيرى معين اوله‌بيلمك جائز اولمادى. الله تعاليه استعاذه‌ده رغبت، قوى اولمازدى. اشبو علوم ايسه انجق توحيد مطلق ايله تمام اولور.

توحيد مطلق ايله مراد، «مدبر عالم، واحددر. عبد كندى افعالنده مستقل دكلدر. زيرا مستقل اولسه غيره استعاذه والتجاده فائده اولمازدى.» ديه عبدك بيلمه‌سيدر.

ايمدى شو ايضاحاتمزله ثابت اولديكه عزت ربوبيتى وذلت عبوديتى بيلمدكجه عبدك «اعوذ بالله من الشيطان الرجيم» ديمه‌سى صحيح اوله‌ماز.

واقعا «استعاذه‌ده مطلقا شومقدماتى على سبيل التفصيل بيلمكه حاجت يوقدر. بلكه انسان يالكزجه امر بويله اولديغنى على سبيل الاجمال تجويز ايدنجه (اعوذ بالله) ديمك تجادر» دينلرده واردر. انجق بوقول جداً ضعيفدر. زيرا ابراهيم عليه السلام (لم تعبد مالايسمع ولايبصر ولايغنى عنك شيئاً) قولنده پدرينى تعييب ايلدى. ايمدى آله واحد، جل شانه حضرتلرى جميع معلوماتى عالم، جميع مقدوراته قادر اولماديغى تقديرده عبدك اكا سؤالى ايشتمز كورمز كيمسه‌يه ايديلان سؤاله بكزديه‌جكندن حضرت ابراهيم عليه السلامك پدرينه عيب صايديغى شيئك تحتنده داخل اولمش اولور.

علم العبد بمحال نفسه نه‌در ؟

بودخی عبدك كندی مصالحنه علی سبیل التمام رعایتدن عاجز وقاصر اولدیغنی وبالفرض كندی مصالحنی كمیت وكیفیت حسبیله بیلمك ممكن اولسه بیله، انلری فقدانی حالنده تحصیله، ووجودی حالنده‌ده ابقایه مقتدر اولمادیغنی بیلمه‌سیدر.

بوراسنی بلمه‌دك یا؟ ایمدی دیرزكه:

عبدك قلبنده علوم مذكوره حاصل، وبونلری مشاهده ایله علمی مرتبهٔ یقینه واصل اولدقده مرآت دل تابناكنده انكسار وخضوع دنیلان حالت شریفه واجب الحصول اولور.

وبو تقدیرده عبدك جناننده طلب، ولساننده اوطلبه دال اولان لفظ، حاصل اولوركه بوده «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم» قولیدر.

انسانك دنیایه، عقبایه متعلق مصالح نفسنی تحصیلدن عاجز اولدیغنی مقام استدلالده دیرزكه: انساندن صادر اولان یا عملدر؛ یا علمدر. انسانك ایسه بو ایكی بابده‌ده عجزی درجهٔ نهایه‌ده‌در.

انسانك علم بابنده‌كی عجزینه‌گلنجه: تحصیل علمده اللهه استعاذه والتجایه، وعلمك ضدینك حصولندن احترازده‌ده ینه اللهه استعاذه والتجایه عبد اشد احتیاج ایله محتاج اولوب بوكاده وجوه آتیه دلالت ایدر.

وجه اول. — عقلای محققیندن نیجه كیمسه‌لری كورمشزدركه ایلیشدكلری بر مسأله‌نك حقیقتنی كشف وحل ایده‌میه‌رك مدت عمرلری شبهه ایله‌كچر. یالكز شبهه‌ده قالسه‌لر ایی؛ فقط بعضیلری

ياكاش باللهدكارى مسألهنك صحتنه قائل، و خطالرنده مصر اوله.
رق اوشبهه وخطالرينى علم يقينى وبرهان جلى ظن ايدرلر. نهدن
صكره بشقهلرى كليركه اومحققلرك وجه غلطنى كشف ايدرك
مسألهدهكى خطالرينى فناً اظهار و اثبات ايله حقيقت حالى ميدانه
قورلر. ايمدى مادامكه بو حال ناسك بعضيسى حقنده جائز
الوقوعدر؛ بونك مثلى هركس حقندهده جائز اوله بيلير. حتى
بو ياكاش آكلايش اولمسهيدى، اهل علم آرهسنده اديان ومذاهب
حقنده بوقدر اختلاف واقع اولمازدى. ايمدى امر بويله اولنجه،
عجبا الله تعالى وتقدس حضرتلرينك عون و عنايتى وفضل و كرم
و ارشادى اولمسه، بركيمسه بولنهبيليرمىكه ضلالات طالغهلرى
وظلمت كردابلرى آرهسندن مجرد كندى سفينهٔ فكريله رهياب
خلاص، وساحلرس نجات اولهبيلسون؟ هيهات!

وجه ثانى. ــ دنياده هركس بر دين حق، بر اعتقاد صحيح
حاصل ايتمكه چاليشير. كيمسه يوقكه كنديسنك جهل وكفرينه
راضى اولسون. ايمدى امر هركسك سعى وارادتنه وابسته
اولسهايدى، عمومك محق وصادق اولمسى لازم كليردى. حالبوكه
عموماً خلقك محق وصادق اولمسى شويله طورسون! بلكهبالعكس
محق اولانلر مبطللره نسبتله ثور اسودك جلدنده بر بياض قيل
مثابهسنده قاليور. يعنى اهل حقك آزلغى بو نسبتدهدر. ايشته
بوندنده اكلايهبيليرزكه خالق الارض والسمانك عون و عنايت
الهيهسى منضم اولمادقچه ظلمات ضلالاتدن خلاصه يول يوقدر.

وجه ثالث. ــ انسان، صحت وفسادنده متوقف اولديغى

بر قضیه‌نك موضوعیله محمولی آره‌سنده حد اوسط داخل اولما.
دقجه صحیح ویا فاسد اولدیغنی جزمه یول بوله‌مز .
ایمدی اکر حد اوسط او انسانك مستحضری ایسه قیاس،
منعقد، نتیجه لازم اولور . اول حالده دیمك‌که قضیهٔ مذکوره‌ده
عقل متوقف دکل، بالعکس جازم ایمش ! بز ایسه آنی متوقف،
فرض ایتمشدك: معهذا که جازمه متوقف دیمز . واکر حد اوسط
او انسانك مستحضری دکل ایسه بو حالده او آدم حد اوسطی
طلب ایده‌بیلیرمی ؟ ایده‌مزمی ؟ یولنده برسؤال وارد اولور .
اولکیسی ایسه یعنی امکان طلب باطلدر . زیرا شخص متوقف
اکر حد اوسطی بعینه بیلیورسه بیلدیکی شی‌یی نصل طلب ایده‌
بیلیرکه برشی‌یی بعینه آرامق اولا آنی بیلمکه متوقفدر .
واکر بعینه بیلورسه بو تقدیرده حد اوسط مستحضری دیمك
اوله‌جغندن آنك طلبی حاصلی تحصیل قبیلندن اولمش اولور .
واما حد اوسطی طلبه شخص متوقف، طریق امکان بوله‌
مدیغی تقدیرده دیمك‌که توقف مذکوردن قورتلمغه، وظلمت حیرتدن
چیقمغه مدار اولان طریقی تحصیلدن عاجزدر .
ایشته عبدك درجهٔ نهایه‌ده حیرت و دهشتده بولندیغنه بو بر
دلیل عانی در .
وجه رابع .ــ حق تعالی حضرتلری رسول اکرم صلی الله
علیه وسلم افندمزه (وقل رب اعوذبك من همزات الشیاطین)
بیورمشدر .
اشبو امر استعاذه ایسه مطلقدر . بر حالت مخصوصه ایله

مقيد دكلدر . بناءً عليه بو امر الهی عقـائد وعلومی تحصيلدن
عبدك كمال عجزينی بياندر .

عبدك كنديته جلب منفعته ونفسندن دفع مضرته مدار اولان
اعمال ظاهرهسی

ايشته بو اعمال ظاهرهدنده عبدك عجزی همان تحصيل علمدهكی
عجزی كبيدر . . . . بوكاده وجوه آتيه دلالت ايدر .
وجه اول . ــ ارباب بصائره منكشف اولمشدركه اشبو بدن
خاكدانی دوزخه بكزر ؛ و بو دوزخك قپوسنده اون طقوز نوع
زبانی اوطوريبوركه بونلر حواس خمس ظـاهره ، حواس خمس
باطنه ، شهوت ، غضب ، برده يدی قوۀ طبيعيهدن عبارتدر . و بو
اون طقوز نوع زبانيدن هر بريسی بحسب الجنس واحـدر .
شوقدركه بونلردن هر برينك تحتنده بحسب الشخص و العـدد ،
اعـداد غير متنـاهيه داخل اولور . بو كثرتی قوۀ باصره ايلهده
اعتبـار ايدهبيليرسين ! زيرا قوۀ باصرهيی ادراكی اوزرينه تقويه
ايدن شيلر امور غير متنـاهيهدركه امور مذكورهنك هر برينی
كورمكدن قلبده بر اثر مخصوص حاصل اولور . اواثر مخصوص
دخی قلبی عالم روحانياتك اوجندن عالم جسمانياتك خضيضنه جر
و تنزيل ايلر .
بو دقيقه معلومك اولدقده ظاهر اولوركه شوعوائق وعلائقك

كثرتيله برابر اعانت و اغاثت الهيه مدد رس اولمازسه، بو كرداب ظلماتدن قلبك قورتيله‌جنى يوقدر .

و وقتاكه جهات نقصانات عبده نهايت. وكمال رحمت وقدرت و حكمت خدايه‌ده حد و غايت اولماديغى ثابت اولديسه: جميع اوقاتده الله تعالايه استعاذه والتجانك واجب اولديغى‌ده ثابت اولور.

ايشته بو سببدن ناشيدركه هر قولك، هر عملك اولنده، هر لفظه ولحظه‌نك مبدأنده (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) ديمك اوزرمزه واجب ولازمدر .

وجه ثانى .ــ بو حيات عاجله‌ده حاصل اولان لذتلر ايكى قسمدر . بريسى لذات حسيه، و ديكرى لذات خياليه‌در . لذات خياليه، لذت رياستدن عبارتدر . و انسان بوايكى قسم لذاتدن هر هانكيسنك تحصيلنده ممارسه‌حاصل ايتمامش ايسه اولذتى طويه‌مز، واكلايه‌مز، لذتى طويمديغى شيئه‌ده انسانك رغبتى بالطبع آزاولور.

فقط او لذتلره بالممارسه وقوف، حاصل ايتدكدن صكره انلرله متلذذ اولمغه باشلار . و التذاذينك تزايدى نسبتنده آنلره رغبتى‌ده آرتار . شويله‌كه انسان، تحصيل لذات وطيباتده نه قدر عالى بر مقامه واصل اولورسه اولسون، مطلقا آندن ايلرى. آندن يوجه بر مقام آخره وصول ايچون شدت رغبتى، و قوت حرصى دخى او نسبتده تزايد و ترقى ايلر.

الحاصل انسان، مطالب و مقاصدينه نه‌قدر چوقجه نائل اولورسه. آندن زياده‌سنى تحصيلده‌ده، حرصى اوقدرعظيم، ورغبتى او مرتبه شديد اولور.

وچونکه مراتب کمالاته نهایت اولمادیغی کبی، حرصك درجاتنه‌ده کذلك حد وغایت یوقدر. و نصل که نهایتی اولمیان کمالاتك تحصیلی ممکن دکلسه، کذلك الم شوق وحرصی دخی قلبدن ازاله‌یه عبد ایچون امکان، مفقوددر.

الحاصل بو برمرضدرکه علاجنه عبدك قدرتی تعلق ایتمز.

بناءً علیه بوبابده رحمی، کرمی، نصرتی قوللرینه مبذول ورایکان اولان واجب تعالی حضرتلرینه رجوع ایله (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) دیمك، و آنك درکاه عزتنه استعاذه والتجا ایلمك لازم کلیر.

وجه ثالث. — آتی الذکر آیات جلیله دخی تقریر سابقمزی تأیید ایلر.

قال الله تعالی (ایاك نعبد وایاك نستعین)

وقول جل جلاله (واستعینوا بالصبر والصلاة)

وقوله موسی لقومه (استعینوا بالله واصبرو ان الارض لله یورثها من یشاء ومن عباده والعاقبة للمتقین)

بعض کتب الهیه‌ده ده مذکوردرکه باری تعالی وتقدس حضرتلری عزت وجلالنه قسم ایدرك بیوررلرکه:

بنم درکاه عزتمك غیری یردن امیدوار عنایت اولانی البته مقطوع الامل والباس ثوب مذلتله مذلل ایدرم.

شرف قربمدن خائب وخاسر و وصالمدن ابعاد ایله الی الابد حیران ومتفکر قیلارم. اثنای شدائدده او، غیرمدن مدد اومیور! حالبوکه شدائد بنم ید قدرت قاهره‌مده‌در. حی و قیوم اولان

بنم؛ او بشقه‌سندن رجامند اولیور ؛ بشقه قپولری چالیور ! حالبوکه قپالی قپولرك اناختارلری بنم دست مشیئتمده‌در. بنم باب رحمتم بکا دعا ومناجات ایدنه آچیقدر . »

اوچنجی مسأله

مذهبِ اهل جبر ایله مذهب قدریه‌یه کوره استعاذه نصل صحیح اوله‌بیلیر ؟

معتزله دیمشکه « اعوذ بالله » یعنی اللهه استعاذه والتجاء اعتقاد جبری برقاچ وجه ایله ابطال ایدر .

وجه اول . ــ « اعوذ بالله » قولی عبدك فعل استعاذه‌یی فاعل اولدیغنی اعترافدر .

ایمدی اکر اعمالك خالقی الله ذوالجلال اولسه، عبدك فعل استعاذه‌یی فاعل اولمسی ممتنع اولوردی . زیرا حاصلی تحصیل محالدر .

کذلك فعل استعاذه‌یی الله تعالی عبدده خلق ایتدیکی وقت آنك دفعی ممتنع اولدیغی کبی، خلق ایتمدیکنده تحصیلی ینه متعذردر . بناءً علیه « اعوذ بالله » قولی عبدك کندی افعالنی موجب اولدیغنی صراحةً اعترافدر .

وجه ثانی . ــ مستعاذ منها اولان امور اکر الله تعالانك مخلوقی دکلسه واقعا الله تعالی حضرتلرینه استعاذه بجادر . اما امور مذکوره‌نك فاعلی الله تعالی اولنجه، او اموردن الله تعالایه

استعاذه ممتنع اولور . زيرا بوتقديرده عبد كويا اللهك عين ايشلديكى شيده اللهدن ينه اللهه صغنمش اولور .

وجه ثالث . ــ معاصيدن اللهه استعاذه، عبدك معاصىيه راضى اولماديغنه دلالت ايدر . ايمدى معاصى اكر الله تعالانك تخليقيله قضاسيله، حكميله، حاصل اوليورسه، عبدك معاصىيه رضاداده اولمسى لازم كلير . چونكه قضاء اللهه رضا، واجب اولديغى اجماع امتله ثابتدر .

وجه رابع . ــ اكر وسوسه شيطانك فعلى ايسه واقعا وسوسهٔ شيطاندن اللهه صغنمق، معقول و مستحسن اولور . اما وسوسه اللهك فعلى اولوبده وجود وسوسهده شيطانك قطعاً دخل واثرى يوق ايسه، اول حالده شر شيطاندن استعاذه، نصل معقول و بجا اولهبيلير ؟ بلكه بوتقديرده اللهك شرندن استعاذه ايدلمك لازم كلير. زيرا هيچ برشر يوقكه من قبل الله صادر اولمش اولمسون.

وجه خامس . ــ شيطان عليه ما يستحق ديه بيليركه : « بن حقيقتده هيچ بر شيئك فاعلى اولماديغم حالده يا اله العالمين ! سن وسوسهنك صدورينى بندن بيلدك . بنده ايسه قدرتكه مخالفته قدرت يوق . صكرده (لايكلف الله نفساً الا وسعها) و (يريد الله بكم اليسر و لايريد بكم العسر) و (ماجعل عليكم فى الدين من حرج) بيوردك . ايمدى بو اعذار ظاهره و اسباب قويه ميدانده ايكن بنى ذم و لعن ايتمك سنك نزد حكمت و رحمت ربانيهكده نصل جائز اولهبيلير ؟

وجه سادس. ــ ينه شيطان ديه‌بيليركه: «بندن صادراولان برجرم سببيله، یاخود بندن صادر اولمیان برجرم سببیله بنی مرجوم وملعون قیلدك. ایمدی بنم مرجومیت وملعونیتم اکر بندن صادر اولان جرم سببیله ایسه شبهه یوقکه جبر، باطل اولور. و اکر بندن صادر اولمیان برجرم سببیله ایسه ینه شبهه یوقکه بومحض ظلمدر. سن ایسه بیورمش سینکه (وماالله یرید ظلما للعباد) ایمدی یارب! بوظلم سکا لایقمیدر؟

بونك اوزرینه دنیرسه‌که اشبو اشکاللر جبره قائل اولانه وارد اولور. بن ایسه نه‌جبره قائلم، نه‌قدره. بلکه بن دیرم‌که حق جبر وقدر بیننده متوسط اولان امردرکه اوده کسب‌در.

بزده دیرزکه بوجواب ضعیفدر. زیرا فعلده عبدك قدرتی یا علی سبیل الاستقلال مؤثردر. یا دکلدر. اکر مؤثرایسه سوز مذهب اعتزاله منجر اولور. دکل ایسه جبر محضه وارر. ذکر اولنان سؤاللر ایسه جبر محض اوزرینه وارد اولوب بناءً علیه جبر وقدر بیننده واسطه نصل تعقل اولنه‌بیلیر؟

اهل سنتك معتزله‌یه جوابی

ای اهل اعتزال! سزك بزه الزام ایتدیککز اشکاللرك هپسی ایکی وجهدن طولایی سزه وارد اولور.

اولا. ــ عبدك قدرتی یا احد طرفینی تعیینه منحصر، یاخود هرایکی طرفده صالح اولور. ایمدی شق اول، اختیار اولنورسه جبر لازمکلیر. شق ثانی اختیار اولنورسه اول‌حالده احد طرفینك آخر اوزرینه رجحانی یا برمرجحه متوقف اولور، یا اولماز.

برمرجحه متوقف اولنجه‌ده اومرجحك فاعلی یا عبددر؛ یاجناب باریدرکه شق اوله کوره تقسیم اول عودت ایدر. شق ثانی‌یه‌کوره دخی الله تعالی او امر مرجحی فاعل اولنجه فعل، واجب الوقوع وفاعل اولمینجه‌ده ممتنع الوقوع اولور. وبوتقدیرده بزم علیهمزده ایراد ایتدیککز اشکالاتك کافه‌سی سزه وارد اولمش اولور.

ثانیاً. — «احد طرفینـك آخر اوزرینه رجحانی مرجحه متوقف دکلدر» دنیله بیلیر که بوسوزك‌ده بطلاننه شو ایکی وجه آتی دلالت ایدر.

وجه اول. — اکر بوجائز اولسه، ممکنك طرفیندن — یعنی وجود وعدمندن — برینك دیکری اوزرینه ترجیحی ایله وجود مرجحه استدلال باطل اولوردی.

وجه ثانی. — احد طرفینك آخر اوزرینه رجحانی مرجحه متوقف اولمادیغی تقـدیرده او رجحان، عـبدن صادر اولمش صایلماز. بلکه راست کله اولمش صاییلیر. بوحالده جبر محض، عودت ایدر.

ایشته بزم علیهمزده هرنه‌که ایراد ایتمش ایسه‌کز انك تمامیله سزه وارد اولدیغی بو بیان و ایضاح ایله ثابت اولور.

برده ای اهل اعـتزال! سزکده مسلمکز اولدیغی وجهـله مادامکه الله ذوالجلال جمیع معلوماتی عالمدر. بر شیئك علی خلاف علیه وقوعی علم الهیسنك جهله انقلابنی اقتضا ایتمزمی. و بو ایسه محال دکلیدر؟ حالبوکه محاله نتیجه ویرن شی‌ده محـال اولدیغنده شبهه یوقدر. بناءً علیه قضا و قدر بحثنده بزم علیهمزده هرنه که

ایراد ایتمش ایسه‌کز علم بحثنده تمامیله سزه وارد اولور . بوبابده اویله بر لزوم قطعی ایله ملزمسیکزکه ویره‌جك جوابکز یوقدر . آندن صکره اهل سنت وجماعت دیمش‌که (اعوذبالله من الشیطان الرجیم) قول شریفی اعتقاد قدری برقاچ وجه ایله ابطال ایدر.

وجه اول . — « اعوذ بالله من الشیطـان الرجیم » قولك ایله مطلب، الله تعـالانك یانهی و تحذیر صورتیله، ویاخود قهر طریقیله عمل وسوسه‌دن شیطانی منع ایتمسی اوله‌جقدر .

اولکیسنه کلنجه : بو اولمش بتمش بر ایشدر . بناءً علیه بویله اولمش بتمش اولان بر ایشی یعنی نهی و تحذیر صورتیله شیطانی عمل وسوسه‌دن منع ایتمه‌یی تکرار اللهـدن طلب ایتمك حاصلی تحصیل دیمکدرکه محالدر .

ایکنجیسنه کلنجه : بوده غیر جائزدر . زیرا الجـا، شیـاطینك مکلفیتنه منافیدر . حالبوکه شیاطینك دخی مکلف اولدقلری ثابتدر .

معتزله‌نك بو سؤاله جوابی

دیدیلرکه : استعاذه ایله جنـاب حقدن مطلوبمز مجرد عبد مکلفی فعل حسنه و ترك قبیحه دعوت ایدن الطـافی ایشله‌مکدن عبارتدر .

او الطاف، باسرها جنـاب حقك فعلی اولوب فعلی اولنجه آنلری طلبده نه فائده واردر؟ دنیلمسون .

زیرا بعض الطاف وارکه آنك ایشلنمسی یالکز بو دعا وقتنده یعنی حین استعاذه‌ده بجا اولور ؛ بنـاءً علیه دعای مذکور یعنی استعاذه تقدم ایتمدکچه او الطافك فعلی بجا اوله‌ماز دیرز .

اهل سنت و جماعتك جواب الجوابى

دیدیلرکه : جناب حقدن فعلى مطلوب اولان او الطافى ایشلمه‌نك جانب فعلى جانب ترك اوزرینه ترجیحده اثرى یاواردر؛ یا یوقدر . وارایسه ترجیحك حصولى حالنده فعل، واجب‌الوقوع اولور .

بونك دلیلیده شودرکه وجود جانبنك رجحاننك حصولى حالنده بالفرض عدم حاصل اولسه او تقدیرده وجود، جانبنك رجحانى حاصل اولمق لازم كلیر . بو ایسه نقیضین بینى جمع دیمكدرکه محالدر . بناءً علیه ثابت اولدیکه رجحانك حصولى حالنده فعلك وجوبى حاصل اولور؛ و بوده اعتقاد اعتزالى ابطال ایلر .

و شاید او الطافك فعلى حسبیله وجود، طرفنك رجحانى حاصل اولمازسه دیمككه الطاف مذكوره‌یى ایشلمه‌نك ترجیحده اصلا بر تأثیرى یوقدر . بناءً علیه او الطافى ایشلمه‌مك عبث محض اولمش اولور؛ بو ایسه حق باریده محالدر .

وجه ثانى . — دنیلیرکه الله‌تعالى عبدك صلاح حالنى یاایستر؛ یا ایسته‌مز . فعل افسادیده شیطاندن یاتوقع ایدر ؛ یاایتمز . ایمدى عبدك صلاح حالنى اراده ایله برابر شیطاندن توقع فساد ایدر‌یورسه، بونك بینى نصل توفیق اولنه‌بیلیر . زیرا واجب تعالى مادامكه عبدك صلاح حالنى اراده بیوریور، و بونكله برابر شیطاندن دخى فعل افسادى توقع ایدییور ! بارى شیطانى هیچ یاراتمامق و مادامكه یاراتدى، عبد اوزرینه مسلط ایتمامك لازم

كليردى . واكر شيطاندن فعل افساد بكلنميورسه، اول حالده‌ده شيطاندن استعاذه‌يه عبدك نه احتياجى قالير ؟

اما الله تعالى عبدك صلاح حالى اولان شيئى اراده ايتمز دنيليرسه، بوتقديرده‌ده اللهه استعاذه شرشيطاندن اعتصامى نصل مفيد اوله‌بيلير ؟

وجه ثالث . — شيطان يا منحصراً شر ايشله‌مه‌يه مجبوردر ؛ ياخود شرى‌ده خيرى‌ده ايشله‌مه‌يه قادردر . ايمدى بونك طوغريسى اولكيسى ايسه ديمك‌كه الله تعالى آنى شره اجبار بيورمشدر . بواجبار ايسه معتزله‌نك « بارى تعالى صلاح وخيردن بشقه برشى اراده ايتمز » ديدكلرينى قدح و جرح ايلر .

وشايد طوغريسى ايكنجيسى ايسه‌كه بوده شيطانك فعل شره‌ده؛ فعل خيره‌ده قادر اولمسندن عبارتدر . بو صورتده فعل خيرك فعل شر اوزرينه مرجحسز ترجيحى ممتنع اولور . واو مرجح دخى الله تعالى اولمق لازم كلير . اويله اولنجه شرشيطاندن استعاذه‌ده نه فائده واردر ؟

وجه رابع . — طوته‌لم كه بشرك ارتكاب معاصى ايتمسى شيطانك وسوسه‌سى سببيله‌در .

يا شيطانك، معصيتى عجبا نه صورت و سببله وقوعبولمشدر ؟ ايمدى اكر شيطانك معصيتى‌ده ديكر شيطانك وسوسه‌سيله وقوعبولمش ديرسه‌ك؛ باهر البطلان اولان تسلسل لازم كلير .

شيطان آخرك وسوسه‌سى سببيله دكلدر ديرسه‌ك ؛ يا بونك مثلى حق بشرده نيچون جائز اولمسون ؟

جائز اولدیغی تقدیرده‌ده شر شیطاندن اللهه صیغنق‌ده فائده یوقدر .

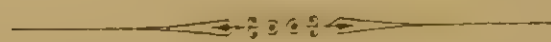
واكر الله تعالى بشره شیطـانی مسلط ایتمش اما شیطـانه شیطان آخری مسلط ایتمامش دیرسه‌ك، یا بوبشره یازق دكلیدر؟ حالبوكه بالخـاصه بشری بویله تحملكداز بر باره، بویله بر اضراره دوچار ایدیویرمك جناب رب العالمینك عبادی حقنده‌كی مرحمت شامله‌ٔ الهیه‌سنه منافیدر .

وجه خامس . — مستعاذمنه اولان فعل، اكر معلوم الوقوع ایسه دیمككه واجب الوقوعدر . بناءً علیه آندن استعـاذه‌ده نه فائده وار ؟ و اكر معلوم الوقوع دكل ایسه ممتنع الوقوع اولمش اولوركه ینه آندن استعاذه‌ده فائده تصور اولنه‌ماز .

معلوم اولسونكه اشبو مناظره «اعوذ بالله» قولنك حقیقتی اولمـادیغنه دلالت ایدر . مكركه خیر و شر هپ اللهدن اولدیغی عبده منكشف اوله .

حضرت رسول اكرم صلى الله علیه‌وسلم افندمز حضرتلری [اعوذ برضاك من سخطك و اعوذ بعفوك من غضبك واعوذبك منك لااحصی ثناء علیك انت كما اثنیت علی نفسك] بیورمشلردر . ایشته خلاصه‌ٔ كلام ونتیجه‌ٔ مرام بودر والسلام .

ركن ثانى

مستعاذبه

معلوم اولسونكه مستعاذبه، قرآن و اخبارده ايكى وجه اوزره وارد اولمشدر .

بريسى « اعوذ بالله » ديكرى « اعوذ بكلمات الله »

« اعوذ بالله » قولنك بيانى آنجق لفظـة اللهدن بحث ايله تمام اولوركه بو بحث دخى قريباً بسم اللهك تفسيرنده كله جكدر .

« اعوذ بكلمات الله التـامات » قول شريفنه كلنجه : معلوم اولسونكه « كلمات الله » ايله مراد (انما قولنا لشئ اذا اردناه ان نقول له كن فيكون) قول شريفيدر .

(كن) قوليله ده مراد، قدرت قاهرهٔ سبحانيه سنك ممكناتده، ومشيئت نافذهٔ الهيه سنك كائناتده هيچ بر عائق ومانعك عروضى ممكن و متصور اوله ميه جق بر حيثيتله نفاذ و سريانيدر .

شك واشتباه ايسه يوقدركه اللهه استعاذه نك بجا اولمسى آنجق كندى ذات پاكى بويله بر قدرت قاهره و بر مشيئت نافـذه ايله موصوف اولديغى ايچوندر .

كذلك معلومدركه جسمانيـات قوه دن فعله تدريجـاً خروج ايتمك طريقيله جلوه كر ساحهٔ حدوث و وجود اولور .

روحانياتك تكونيله قوه‌دن فعله خروجى ايسه بالعكس دفعى و آنيدر .

بناءً عليه روحانياتك حدوث وتكونى آن غير منقسمده موجود اولان حرفه شبيه اولوب ايشته بو مشابهتدن ناشى دركه قدرت صانعك نفاذى (كلمه) تسميه قلنمشدر .

كذلك علم معقولاتده ثابت اولمشدركه عالم ارواح، عالم اجسام اوزرينه مستوليدر . وبوعالم جسمانى‌نك مدبراتى ارواح علويه‌در. نته‌كم بارى تعالى (فالمدبرات امراً) بيورمشدر .

ايمدى « اعوذ بكلمات الله التامات» قول شريفى ارواح بشريه‌دن اوراح خبيثهٔ ظلمانيهٔ كدره‌نك شرلرينى دفعده عالى، مقدس، طاهر، طيب اولان ارواحه استعاذه ديمك و بو تقديرده اللهك كلمات تاماتيله‌ده مراد، شو ارواح عاليهٔ طاهره ايدوكى بى شكدر .

بو مقامده بر دقيقه دها واردر . شويله‌كه :

(اعوذ بكلمات الله التامات) قول شريفنك ذكرى آنجق عبدك نظرنده هنوز غير اللهه التفات باقى قالديغى مدتجه بجا اولور . اما عبد، بحر توحيده طالوب‌ده قعر حقائقده متوغل اولديغى و اللهدن غيرى وارلقده كيمسه‌يى كورمز برحال استغراقه كلديكى وقت اللهدن غيرى‌يه استعاذه، اللهدن غيرى‌يه التجاء، اللهدن غيرى‌يه اتكال و اعتماد ايده‌ميه‌جكندن اول حال شرف مآلده آنجـق «اعوذ بالله» و « اعوذ من الله بالله » ديه‌جكنده شبهه يوقدر .

نصل كه خواجهٔ كائنات عليه افضل التحيات افندمز حضرتلرى دخى «اعوذ بك منك» بيورمشلردر .

شوراسيده معلوم اولسونكه بو مقـامده‌ده عبد غير الله ايله مشتغل اولمش اولور . زيرا استعاذه مطلقا ياطلب و ياخود هرب ايچون اولور . كرك طلب وكرك هرب ايســه شبهه يوقكه الله تعالانك غيريله اشتغال ديمكدر . ايمدى عبد بو مقامدن ايلرى‌يه ترقى ايدوب‌ده نفسندن فانى و نفسنك فنـاسندن‌ده كذلك فانى اولدقده درحال «اعوذ بالله» مقـامندن دخى ايلرى كچه‌رك بحر نور بسم اللهده مستغرق اولور . كورمزميسين‌كه عليـه الصلاة و السلام افندمز دخى اولا «اعوذ بك منك» ديوب بعــده بو مقامدن ترقى ايدرك «انت كما اثنيت على نفسك» بيورديلر .

لمترجمه الحقير

كوكل كيم محو محويتله ايرمش سرتوحيــده
نصل ضبط ايليور ملك فنافى اللهى كورسونلر

ركن ثالث

مستعيذ

معلوم اولسونكه «اعوذ بالله» سوزى الله طرفندن «بويله سويليك!» ديه قوللرينه بر امر ايدر. و بو امر دخى بر شخص معينه مختص ومقصور اولميوب على سبيل العموم وارد اولمشدر. زيرا الله تعالى اشبو استعاذه‌يى اوليا و انبياسى لسانندن ده حكايه بيورمشلردر. بو ايسه هر بر مخلوقك الله ذوالجلاله مستعيذ اولمسنى ايجاب ايلر.

قرآن كريمده السنهٔ انبيادن منقول اولان استعاذه‌لر

اولكيسى. — بارى تعالى و تقدس حضرتلرى نوح نبى عليه السلامدن حكايةً (قال انى اعوذبك ان اسألك ماليس لى به علم) بيورمشلر.
حضرت نوح بو استعاذه‌سى اوزرينه «سلام و بركات» خلعتلريله مظهر اعزاز الهى اولمشدر.
شويله‌كه بارى تعالى و تقدس حضرتلرى اكا (يا نوح اهبط بسلام منا و بركات عليك) بيورمشلردر.
ايكنجيسى. — زليخانك مراودهٔ معلومه‌سى اوزرينه حضرت

يوسف عليه السلامدن حكايةً (قال معــاذ الله انه ربى احسن مثواى) بيورمشلردر .

اشبو آيت كريمه ناطق اولديغى اوزره حضرت يوسف ار. تكاب فحشدن جناب اللهه استعاذه ايتمسى اوزرينه «حرف سؤ وفحشاء» خلعتلريله نائل عصمت خدا اولمشدر .

شويله‌كه : مولاى متعال حضرتلرى آنك حقنده (لنصرف عنه السؤ و الفحشاء) بيورمشلردر .

اوچنجيسى . — قحط سنه‌لرنده حضرت يوسفك قرداشلرى ايكنجى دفعه اوله‌رق ذخيره مبــايعه‌سيچون مصره كلدكلرنده نبئ مشاراليه بالآخره كنديني طانتديرمغه وپدر بزركوارلرينى مصره كتيرتمكه وسيله اولمق اوزره اتخاذ بيوردقلرى تدبير معروف ايله لابوين اولان برادرينى نزدنده آليقويمق ايستينجــه هنوز واقف حقيقتِ حال اولميــان ديكر برادرلرى اكا « خذ احدنا مكانه » ديمشلر ايدى‌كه خلاصهٔ مألى آنك يرينه بريمزى آليقوى‌ديمكدر.. نبئ مشــاراليه دخى آنلره « معــاذ الله ان نأخذ الامن وجدنا متاعنا عنده » يولنده جواب ويرمشدى‌كه خلاصهٔ مضمون شريفى نزدنده متــاع مسروقمزى بولديغمز ذاتى براقوب‌ده آنك يرينه ديكرينى اخذ و توقيف ايتمك كبى بر ظلمده بولنمقدن جنــاب حقه صغنيرز ديمكدر .

ايشته بو استعاذه سببيله حضرت مشاراليه « ورفع ابويه على العرش و خرواله سجداً » اكراميله مكرم ومشرف اولمشدر .

دردنجيسى . — موسى عليه السلام ذبح بقره حقنده‌كى امر

الهی‌یی نی‌اسرائیله تبلیغ ایدوب‌ده آنلرده (اتخذنا هزواً) دینجه نبیٔ مشارالیه دخی (اعوذ بالله ان اکون من الجـاهلین) دیدی دیه جناب حق قرآن کریمده حضرت موسادن حکایةً بیان بیورمشدر .

ایشته بو استغاذه‌سی اوزرینه حضرت موسایی مولای متعال حضرتلری ایکی خلعت فاخره احسـانیله تبجیل بیورمشدرکه بری ازالهٔ تهمت، و دیکری احیای مقتولدر . شویله‌که جناب‌حی وقیوم (فقلنا اخربوه ببعضهاکذلك یحیی الله الموتی) بیورمشدر.

للمترجم . — امام فخر رازی رحمة الله علیه (واذقال موسی لقومه ان الله یأمرکم ان تذبحوا بقرة . . . . .) آیت کریمه‌سنك تفسیرنده حضرت ابن عباس رضی الله عنهمادن و سائر مفسر. یندن مروی اولمق اوزره نقل و بیان بیوررلرکه بنی اسرائیلدن برکیمسه میراثنه قونمه‌یی استعجال ایتدیکی اقرباسندن بریسنی قتل ایدوب یولك اورته‌سـنه اتی‌ویردی . صکره‌ده حضرت موسی علیـه السـلامه واروب « بنم بر قریبمی اولدردیلر » دیه شکایت ایلدی .

نبی مشارالیه دخی بك چوق تحقیق وتحری ایتمش ایسه‌ده ممکن دکل قاتلی بوله‌مدی . وقتاکه تحریات واقعه ایله قاتلك ظاهره اخراجی ممکن اوله‌مدی . بنی اسرائیل حضرت موسایه « شونك قاتلنی میدانه چیقـارمق ایچون اللهه یالوار » دیدیلر . حضرت موسی دخی بونی جناب، حقدن طلب و نیاز ایتمسی اوزرینه ذبح بقره ایله مأموراولدی. بنی اسرائیل‌ایسه اشبوامرالهی کندیلرینه

يلرينه تبليغ ايديلنجه تعجب و استغراب ايدرك جنـاب كليم اللهه « بزمله اكلنيورميسين ؟ » مألنده بر سوز سـويلديلر . كليم الله دخی استهزا جهلدر . بن ايسه اويله بر جهالتده بولنمقدن اللهه صيغينيرم » سياقنده جواب ويردی [١] بنی اسرائيل ايشك جديتنی اكلاينجه ذبحيله مأمور اولدقلری بقره‌نك وصفنی طلبده استقصا ايلديلر . صكره‌ده پك چوق ارادیلر طراديلر؛ فقط او وصفده بر اوكوز بوله‌مديلر . نهايت بر آدمده اوصاف مطلوبه ايله موصوف بر اوكوز بولديلر . و دكر بهـاسنك بر قاچ قاتنی ويروب آلديلر؛ كسديلر . حضرت موسانك امر و تعليمی وجهـله بقر مذبوحك برعضويله نعش مقتوله اورديلر . اورر اورماز مقتول جناب حقك اذنيله ديرلدی . وكنديسنی اولدورن شخصك اسمنی خبر ويردی . و روايته كوره ينه جانسز اوله‌رق يره سريلدی .

قاتل مقتولك وارثی اولان شخص معهود ايمش‌كه جنـايت قتلی ارتكاب ايتدكدن صكره حضرت موسايه واروب جعلی اوله‌رق شكايت ايلشـدی . بونك اوزرينه قاتل مرقوم دردست ايديله‌رك قصاصاً اعدام اولندی . «تم استطراد المترجم»

بشنجيسی . — كنديني قتل ايله تهديد واخافه ايتدكلرنده‌ده حضرت موسی (وانی عذت بربی وربكم ان ترجمون) وديكر بر آيتده دخی (انی عذت بربی وربكم من كل متكبر لايؤمن بيوم الحساب) ديمش اولديغی طرف الهيدن حكايةً بيان بيورلمشدر .

---

[١] استهزاء جهل معناسنه اولديغی كبی آيت كريمه‌ده مذكور اولان (جاهلين) ده مراد (مستهزئين) ديمكدر .

بو سببدن ناشی الله تعالی دخی آنی نائل مراد و دشمنی محو و برباد ایدرك اعداسنك ممالك و اراضیسنه وارث ومالك ایلدی.

التنجیسی. — حضرت مریمك والدهٔ محترمه‌سی مریمی طو-غوردقده (و انی اعیذها بك و ذریتها من الشیطان الرجیم) دیدی. بو جهتله ام مریم دخی نائل خلعت قبول اولوب حقنده (فتقبلها ربها بقبول حسن و انبتها نباتاً حسناً) بیورلدی.

یدنجیسی. — حضرت مریم علیها السلام تنهانشین اولدیغی بر زمانده نفخ روح ایچون جبریل امینك صورت بشرده متمثل اوله‌رق نزد عصمتپناهیلرینه کلدیکنی کورنجه انی انسان ظن ایدرك (انی اعوذ بالرحمن منك ان کنت تقیاً) دیدی، انکچون مشارالیها دخی نعمتین عظیمتینه نائل اولدیکه آنك بریسی باباسز بر ولد نبیه و دیکری او طفل نوزادك لسانیله طرف حقدن مظهر اولدیغی تنزیهدر.

سکزنجیسی. — ولادت عیسایی طویان و حقیقت حاله واقف اولمیان اقارب وخویشانی نزد مشارالیهایه واروبده «ای هارونك همشیره‌سی سنك باباك کوتو آدم، اناك فاحشه دکل ایدی. سن بو جنایتی نصل ارتکاب ایتدك؟ دیه تقریع و تشنیعه باشلا-دقلرنده حضرت مریم دخی بشیکده قماط آرای عز و حرمت اولان جناب عیسایه اشارتله بو سر سربستهٔ قدری او بیان ایتسون کبی بر ایمای معصومانه‌ده بولندی.

«هیچ بشیکده‌کی طفل نوزاد سوز سویلرمی؟» کبی مقالات ایله بریکیلر تعجب واستغرابلرینی آرتدیرمقده اولدقلری بر آنده

ایدی‌که حضرت عیسی علیه السلام لسان فصیح البیان ایله (انی عبد الله . . .) دیو سوزه اغاز ایله والدهٔ ماجده‌سنك عفت وعصمتنه وحتمنده ایدیلان سؤظندن برائت ذمتنه شهادت ایلدی.
تم الاستطراد

سکزنجیسی . — الله تعالی حضرتلری خاتمهٔ شرفنامهٔ نبوت علیه اجمل التحیة افندمزه‌ده (قل اعوذ بك من همزات الشیاطین) و (اعوذ بك رب ان یحضرون) و (قل اعوذ رب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس) آیتلرنده استعاذه‌ایله مکرراً امر بیوردی .

طقوزنجیسی . — ینه جناب حق سورهٔ اعرافده (خذ العفو و أمر بالعرف و أعرض عن الجاهلین و امایترغنك من الشیطان نزغ فاستعذ بالله انه سمیع علیم) وحم السجده سوره‌سنده (ادفع بالتی هی احسن فاذا الذی بینك و بینه عداوة کانه ولی حمیم ـ الی ان قال ـ واما ینزغنك من الشیطان نزغ فاستعذ بالله انه هو السمیع العلیم) بیوردی .

ایشته شو آیات بینات، دلالت ایدرکه انبیای عظام علیهم السلامك کافه‌سی شیاطین انس وجن شرندن دائما استعاذه‌ده ایدیلر .

استعاذه حقنده‌کی اخبار مرویه‌یه کلنجه بونلر پك چوقدر

خبر اول

معاذبن جبل رضی الله عنهدن مرویدر . دیمش‌که حضور پرنور جناب رسالتپناهیده ایکی کشی یکدیکرینی شتم ایدرك نهایت

درجـەدە حدتلندیلر . بونك اوزرینه حبیب ادیب خدا «بن بر کلمه بیلیرمکه بو آدملر آنی ذکر ایتسەلر . ایکیسندندە بو غضب و حدت حالی زائل اولور؛ او کلمه دخی (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) در . » بیوردیلر .

بن دیرمکه بو معنی عقـلەدە قریب اولوب بر قاچ وجه ایله ایضاح و بیان اولنەبیلیر .

وجه اول . — انسـان یك اعلی بیلیرکه بو عالمك مصـالح و مفاسـدینه اولان علم و وقوفی غایت آزدر . و اولانجه علم و وقوفیدە مجرد عقلك اعانەسـیله حاصلدر . حالبوکه وقت غضبدە انسانك باشندن عقلی کیدی ویرر . بناءً علیه کشی اوحال غضبدە هر نە دیر و هر نە یاپارسـه قانون حکمتـه اصلا توافق ایتمز . ایمدی انسان بونی درخاطر ایدنجه معنای مذکور اومثللو قانون حکمته مغـایر اقوال و افعـاله اقدامدن کندینی منع و تحصیل خیرات ودفع آفاتدە جنـاب اللهه رجوعه مجبور ایدردە شبهه یوقکه (اعوذ بالله) دیەرك عصمت خدایه صغنیر .

وجه ثانی . — انسان، حق کندی جانبـدەمی خصمندەمی بوراسنی قطعیاً بیلەمز . ایمدی مادامکه حق نه طرفده اولدیغنی بیلەمیور؛ اللهه تفویض امر ایدرك «اکر حق بندە ایسه شبهه یوقکه عادل حقیقی اولان الله حقمی خصممدن آلیر . اکر حق خصممدە ایسه اوحالدە اولی اولان اکا ظلم ایتمـاملییم . » دیر، و بر منوال محرر دعوانك فصلنی جناب احکم الحاکمینه بالاحاله (اعوذ بالله) قولیله اللهه التجا ایدر .

وجه ثالث . — انسان، خصمنه غلبه‌سنی تأمین ایده‌جك صورتده نفسنده بر قوت وشدت مفرطه حس ایتمسه غضبه كلمز. انسانك غضبلنمسی مجرد نفسنده بویله بر قوت و شدت حس ایتمسندن ناشیدر . ایمدی غضبی فورانه باشلایان انسان دوشونسه دیسه‌كه «یاهو ! بن كیم؟ بن بر عبد عاجزم: آله عالم بندن دها قوی، دها قادر ایكن، و بن عجز ومسكنتمله برابر اكا پك چوق دفعه عصیان ایتمش ایكن او، كمال فضل وكرمیله بنم عصیانمدن كچدی؛ بكا لائق اولدیغ معامله‌یی ایتمدی؛ اویله ایسه اولی اولان بن دخی شو مغضوب علیهك قصورینه باقمامليیم.»

ایشته بو معنی اوغضبناك انسانك خاطرینه كلدیكی آنده خصومت و منازعه‌یی ترك ایله (اعوذ بالله) دیمكه وعفوومرحمت الهیه‌یه التجا ایلمكه مجبور اولور .

اشبو معانی‌نك كافه‌سی (ان الذین اتقوا اذا مسهم طیف من الشیطان تذكروا و اذاهم مبصرون) آیت جلیله‌سندن استنباط اولنمشدر .[۱]

آیت جلیله‌نك خلاصهٔ مضمون شریفی شو دیمك اوله‌جق‌كه انسان اشبو اسرار و معانی‌یی تذكر وتخطر ایتدیكی وقت، طریق رشد و سدادی كوررده نزاع ودفاعی ترك ایله حكم و قضای مولایه كردندادهٔ انقیاد و رضا اولور .

---

[۱] طیف، حیف وزننده خشم و غضب معناسنه‌در .

خبر ثانی

معقل بن یسار رضی الله عنه حضرت رسول‌اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزدن روایت ایدوب دیمش‌که جناب رسالتمآب « هر کیم صباح وقتی اوچ کره (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) دیر ؛ و سورۀ حشرك آخرندنده اوچ آیت قرائت ایدرسه او کون اقشامه قدر کندیسنه صلات و سلام کتیرمك اوزره جناب حق یتمش بیك ملك مؤکل ایدر. و شاید اجلی کلمش بولنورده او کون وفات ایلرسه مرتبۀ عالیۀ شهادته نائل اولور. واقشام وقتی بونی یاپان کیمسه دخی ینه او شرف و منزلتی حائز اولور. » بیوردیلر.

اشبو حدیث شریفك مدلول منیفنی عقلاً شویله ایضاح و بیان ایده‌بیلیرزکه : « اعوذ بالله » قولی نفسك کمال عجزینی و نهایت مرتبه‌ده‌کی قصورینی مشاهده و سورۀ حشرك آخرندن اوقونه‌جق اوچ آیت کریمه دخی الله تعالانك کمالنی، جلالنی، عظمتنی مشاهده دیمك اولوب مقام عبودیتده کمال حال ایسه بو ایکی مقامسز متیسر اوله‌ماز.

خبر ثالث

انس رضی الله عنه حضرت پیغمبر افندمزدن روایت‌ایتمش‌که رسالتپناه افندمز حضرتلری « کونده اون کره استعاذه ایدن کیمسه‌یه جناب حق بر ملك مؤکل قیلارکه آندن دائما شیطانی طرد و تبعید ایدر. » بیوردیلر.

بوندهكی سبب شودركه انسان وقتاكه معناسنی اكلايه‌رق وبيله‌رك «اعوذبالله» دير. بواستعاذه‌دن كنديسنك نقصان قدرتی، نقصان علمی فهم و ادراك ايتمش ديمك اولور. بونی ادراك ايدنجه‌ده نفس امارهسنك امر ايتديكی شيئه بالطبع التفات ايتمز. ونفسك كنديسنی دعوت ايتديكی اعمال فاسده‌يه‌ده اقدام ايلمز. الكبيوك شيطان ايسه نفسدر. ديمك‌كه شو كلمه‌نك قرائتی انساندن شيطانی طرد و تبعيد ايلديكی ثابت اولدی.

خبر رابع

خولة بنت حكيم رضی الله عنها نبی محترم صلی الله عليه وسلمدن روايت ايتمشكه سلطان انبيا «بريسی بر منزله نازل اولدقده (اعوذ بكلمات الله التامات من شر ماخلق) ديسه او منزلدن منزل ديكره ارتحال ايدنجيه‌دك اكا هيچ بر شی ضرر ويرمز» بيورديلر.

بونده‌كی سبب دخی شودركه اشخاص روحانيه‌نك كثرتی اشخاص جسمانيه‌نك كثرتنه فائق اولديغی و سمواتك دخی ارواح طاهره ايله مملو بولنديغی علوم عقليه‌ده ثابت اولمشدر. نتهكم عليه الصلاة والسلام افندمز (اطت السماء و حق لها ان تئط مافيها موضع قدم الاوفيه ملك قائم اوقاعد) بيورمشلردركه خلاصهٔ مضمون شريفی كوك ايكله‌دی؛ ايكلمه‌يه‌ده حق وار؛ زيرا كوكده آياق باصه‌جق قدر بر بر يوقكه آنده بر ملك ياقائم، ياخود قاعد اوله‌رق عبادت خدا ايله مشغول بولنمسون ديمكدر. اثير وهوا دخی سما كبی ارواح ايله مملودر. بو ارواحكده

بعضیلری طــاهر، مشرق، خیردر . و بعضیلری کدر، مؤذی، شریردر .

بناءً علیــه بر کیمسه (اعوذ بکلمات الله التــامات) دیدکده ارواح خبیثه‌نك شرندن ارواح طاهرهٔ مذکوره‌یه صغنمش اولور. «کلمات الله» دخی بالاده‌ده بیان اولندیغی وجهــله (کن) قولیدرکه بوده قدرت نافذه‌دن عبارتدر . ایمدی هر کیم که اللهك قدرتنه صغنیرسه اکا هیچ بر شی ایراث ضرر ایده‌مز .

خبر خامس

عمرو بن‌شعیب باباسندن اوده‌جدندن روایت ایدرك دیمش‌که سید الانبیا علیه اکمل التحــایا افندمز حضرتلری « بریکز اویقو اره‌سنده حایقرر قورقارسه (اعوذ بکلمات الله التامة من غضبه وعقابه و شرعباده و من شرهمزات الشیاطین وان‌یحضرون) دعاسنه مواظبت ایتسون، اکا هیچ بر ضرر کلمز . » بیوردیلر .

و عبدالله بن عمر اشبو دعایی کوله‌لرندن حد بلوغه واصل اولنلره تعلیم و بر ورقه‌یه یازوب بالغ اولمیانلرك بیونلرینه تعلیق ایدردی .

خبر سادس

ابن عباس رضی الله عنهمــادن مرویدر دیمش‌که نبی اکرم صلی الله علیــه و سلم افندمز حضرت حسن و حضرت حسین رضی الله تعالی عنهمایی تعویذ ایدرك «اعوذ بکلمات الله التامة من کل شــیطان و هامة و من کل عــین لامة» دیرلر وجنــاب

رسالتمأبلری «بابام ابراهیم علیه السلام اسمـاعیل واسحق علیهما السلامی بو استعاذه ایله تعویذ ایدردی» بیوررلردی .

خبر سابع

علیه الصلاة و السلام افندمز حضرتلری امر استعـاذه‌یه فوق العـاده اهمیت ویررلردی . حتی بر وقت بر خاتون تزوج بیورمشلردی . زفاف کیجه‌سی خاتون رسالتپناه افندمزه خطاباً (اعوذ بالله منك) دیدی . حضرت پیغمبر افندمز دخی درعقب (عـذت بمعـاذ فالحقی بأهلك) دییوب خاتونی اقرباسی نزدینه اعادهٔ ایلدی .

معلوم اولسون‌که حضرت مشارالیهك اشبو معامله‌لری شوکا دلالت ایدرکه نورالله ایله مستبصر اولان کیمسه قائله التفات ایتمز؛ آنك التفاتی قوله‌در .

بناءً علیه او خاتون وقتاکه (اعوذ بالله) کلمه‌سنی ذکر ایلدی، حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزك قلب منورلری کلمهٔ مذکوره‌نك مزایای عالیه‌سیله مشتغل قاله‌رق اوخاتون بوکلمه‌یی عن قصدمی یوقسه من غیر قصدمی سویلدی بورایه التفات بیورمامشلردر .

خبر ثامن

حسن بصریدن مرویدر؛ دیمش‌که بر وقت بریسی کوله‌سنی دوکمکه باشلادی؛ بیچاره کوله «اعوذ بالله» دیمکه یعنی االهه التجا ایتدیکنی سویله‌مکه‌دوام ایتدیسه‌ده حریف انی دوکمکدن وازکچمدی . اوصره‌ده نبی محترم افندمز اوزرلرینه واردی . کوله حضرت

پیغمبری کورنجه «اعوذ برسول الله» دیه‌رك مرحمت سنیهٔ رسا.
لتپناهی‌یه صغندی. حریفده درحال کوله‌یی صالیویردی. رسا.
لتپناه افندمز «اللهه عائذ و ملتجی اولان صالیویرلمکه احقدر.»
مقال حکمت مآلیله کوله جناب حقه صغندیغی وقت صالیویرلسه
ایدی، صفت عبودیته دها موافق اولوردی، دیمك ایستدیلر.
شخص ضارب دخی خطاسنه واقف اولوب درحال تدارك مافات
ایچون «یا رسول الله بو کوله‌مك لوجه الله حر اولدیغنه سنی
شاهد طوتارم.» دیدی. بونك اوزرینه رسول اکرم صلی الله
علیه وسلم افندمز «نفسم ید قدرتنده مسخر اولان مولای متعال
حضرتلرینه قسم ایدرمکه اگر بونی یاپمه‌یدك مظهر عذاب وعقاب
الهی اولوردك» مآلنده ایراد مقال بیوردیلر.

خبر تاسع

سوید دیمشکه ابوبکر الصدیق حضرتلری بر کون منبره
چیقوب خطابت ایدر ایکن (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم)
دیوب بعده «بن رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمزی شیطان
رجیم شرندن اللهه تعوذ والتجا ایتدیکنی ایشتمشمدر. بناءً علیه
دنیاده باقی اولدیغم مدتجه استعاذه‌یی ترك ایده‌مم.» بیورمشلردر.

خبر عاشر

صلی الله علیه وسلم افندمزدن مروی اولان شو حدیث شریفدر.
(اعوذ برضاك من سخطك و اعوذ بعفوك من غضبك
و اعوذ بك منك)

ركن رابع

مستعاذ منه

مستعـاذ منه، شيطاندر، استعـاذه‌دنده مقصود، دفع شر شيطاندر، معلوم اولسون كه شر شيطان ياوسوسه ايله، ياوسوسه‌نك غيريله اولور. نته‌كم مولاى متعـال حضرتلرى (كما يقوم الذى يتخبطه الشـيطان من المس) آيت كريمه‌سنده بيان بيورمشدر.

بو بابده عقليات و علوم مكاشفاتدن بر چوق مسائل غامضهٔ دقيقه واردر.

برنجى مسأله

جن وشياطينك وجودنده ناس اختلاف ايتمشدر، بعضيلرى جن وشياطينى انكار ايدوب نه جن وار، نه شيطان ديديلر.

تدقيقاته كيرشمزدن اول جن وشياطينك ماهيتندن بحث ايتمك لازم كلمكله ديرزكه جن و شياطينك ناس و بهائم مثللو كلير كيدر اشخاص جسمانيهٔ كثيفه‌دن عبارت اولماديغى متفق عليهدر، بو بابده ايكى قول واردر.

قول اول — جن وشياطين، اشكال مختلفه ايله كنديلرينى

تشكيله مقتدر اجسام هوائيه‌در، عقللری، فهملری و اعمال صعبهٔ
شاقه‌یه قدرتلری واردر .

قول ثانی . — چوق كيمسه‌لر جن و شيـاطين موجودات
متحيزه قسمندن دكلدر .

متحيزده حلول ايتمش‌ده دكلدر ديه اثبـاته قالقيشوب جن
و شيـاطين، جسميتـدن مجرد موجـوداتدر ديه زعم ايلديلر .

تفصيل . ـ اشبو موجودات مجرده‌نك بر طاقمی تدبير اجسامدن
بالكليه مقدس و عالی دركه بونلر ملائكهٔ مقربيندر، نته‌كم الله تعالی
(ومن عنده لايستكبرون عن عبادته ولا يستحسرون) بيورمشدر.

مرتبهٔ اولاده اولان اشبو ارواح عاليهٔ مقدسه‌يی تدبير اجسامه
متعلق اولان ارواح لطيفه ولی و تعقيب ايدركه بو ايكنجی مرتبه‌ده.
كيلرك‌ده اشرفلری حملهٔ عرشدر؛ نته‌كم الله تعالی (و يحمل عرش
ربك فوقهم يومئذ ثمانية) بيورمشدر.

مرتبهٔ ثالثه . — ملائكهٔ كرسی .

مرتبهٔ رابعه . — ملائكهٔ سموات .

مرتبهٔ خامسه . — ملائكهٔ كرهٔ اثير .

مرتبهٔ سادسه . — ملائكهٔ كرهٔ هوا (نسيم)

مرتبهٔ سابعه ، — ملائكهٔ كرهٔ زمهرير .

مرتبهٔ ثامنه . — دكزلره متعلق ومؤكل اولان ارواح.

مرتبهٔ تاسعه . — جباله متعلق اولان ملائكه .

مرتبهٔ عاشره . — اشـبو عالمده موجود اجسـام نبـاتيه
و حيوانيه‌ده متصرف اولان ارواح سفليه .

معلوم اولسون که هر ایکی قوله کوره اشبو ارواحك بعضیلری نورانی، الهی، خیر، سعید اولورکه بونلره طائفهٔ جنك صالحلری دنیر.

بعضیلریده ظلمانی، سفلی، شریر، شقی اولورکه شیاطین ایله مسمی اولانلرده بونلردر.

جن وشیاطینك وجودینی انکار ایله (نه جن وار، نه شیاطین) ـ دیانلر برقاچ وجه ایله احتجاج ایتمشلردر.

حجت اولی

شیطان، موجود اولسه‌یدی، یا جسم کثیف، یاجسم لطیف اولمق لازم کلیردی. حالبوکه هر ایکی قسمده باطلدر. بناءً علیه شیطان وار سوزیده باهر البطلاندر کوزدن نهان اولان شیطانك جسم کثیف اولمسی ممتعدر دیمه‌مزك سببی شودرکه اکر شیطان بر جسم کثیف اولسه‌یدی، سلیم الحس اولان هرکس آنی کوره بیلمك لازم کلیردی. اکر کوزمزك اوکنده بر طاقم اجسام کثیفه موجود اولدیغی حالده بزم انلری کوره‌مامکلکمز جائز اوله بیلسه‌یدی، کذلك پیش نظرمزده برطاقم یوکسك طاغلر، پارلاق کونشلر، رعدلر، برقلر موجود اولدیغی حالده بزم آنلردن‌ده هیچ برشی کوره‌مامکلکمز جائز اولمق لازم کلیردی عقلدن خارج اولان بویله برشیئی تجویز ایدن ایسه ذوی العقولدن معدود اوله‌مز.

«شیطانك اجسام لطیفه‌دن اولمسی‌ده جائز دکلدر» دیمه‌مزك سببی‌ده شودرکه اکر شیطانلرك اجسام لطیفه‌دن اولملری جائز

اولسه‌یدی ریاح عاصفهٔ قویه‌نك هبوبی حالنده متخرق و متفرق اولملری
یعنی پارچه‌لانوب طاغلملری و برده اعمال شاقه‌یه قادر اولمامالری لازم
کلیردی، حالبوکه جن واردیانلر « جن طائفه‌سی اعمال شـاقه‌یه
قادردر » دیرلر. و وقتاکه کرك جسم کثیف کرك جسم لطیف
اولدقلرینك بطلانی تحقق ایتدی (جن‌وار) سوزینك‌ده فسادی
ثابت اولدی.

حجت ثانیه

جن، دنیلان بو اشخـاص اکر بو عالمده حاضر و موجود
اولوب‌ده بشر ایله مخلوط ایمشـه‌لر بوقـدر اوزون اختلاط
و مصاحبت سبیله مطلقا بینهمـاده یاصداقت یاخود عداوت،
حاصل اولملی ایدی ایمدی اکر صداقت حاصل اولمش ایسـه او
صداقت سببیله بر طاقم منافعك ظهوری. واکر عداوت حصوله
کلمش ایسه او عداوت سببیله‌ده برطاقم مضرتلرك ظهوری بالطبع
لازم کلیردی. حالبوکه بز نه اویله بر صداقتـدن نه ده اویله بر
عداوتدن اثر کوردیکمز یوقدر. و صنعت تعزیمه (افسونحبلیغه)
ممارسه ایدن شو معهودلر دخی اکا ذیبدن تائب و مستغفر او-
لدقلرنده صورلسه‌لر عمرلرنده جندن اثر مشاهده ایتمامش اولد-
قلرینی اعتراف ایدرلر.

اشته جن وشیطانك عدم‌وجودی حقنده‌کی ظنه قوت ویرن
احوالدن بریسی‌ده بودر.

واقعـا جنجیلکی ترك ایله تائب و مستغفر اولمش اولان بر
کیمسه‌دن بن دخی ایشتدم؛ دیردی‌که « بن فلان غریمته (افسونه)

شوقدر کون مواظبت ومداومت ایلدم . همان بر دقیقه بیله بوش طورمـدم . بونکله برابر عزائم خوانلرك بیـان ایده‌کلدکلری احوالدن بر اثر وخبر مشاهده ایده‌مدم . »

حجت ثالثه

معرفت اشیایه اوچ یول واردر؛ بری حس؛ دیکری خبر؛ اوچنجیسی‌ده دلیل‌در . حسك ایسه بو شیلرك یعنی جنك، شیطانلرك؛ وجودینه قطعـاً دلالتی یوقدر . زیرا بو شیلر موجـود اولسه‌لردی وجودلرینی یا صورت و یا صوت ایله حس و ادراك ایتمه‌مز لازم کلیردی . ایـدی مادامکه بونلرك وجودینه دلالت ایده‌جك نه بر صورت کوره‌بیلمز و نه‌ده بر صوت ایشـتدیکمز واردر؛ جن وشیاطین حقنده نصل ادعای احساس ایده‌بیلیرز .

بز آنلرك صورتلرینی کوردك، یاخود سـسـلرینی ایشتدك دیانلر ایسه ایکی طائفه‌درکه بریسی مزاجلرینك خللی سببیله اویله بعض شیلر تخیـل ایدرك کوردك ظن ایدن مجنونلر، و دیکری معهود یالانجی جنجیلردر.

انبیا و رسل حضراتنك اخبارلری واسطـه‌سیله بو شیلرك اثباتی ایسه باطلدر . چونکه بوشیلر ثابت اوله‌جق اولسه انبیانك نبوتی باطل اولمق لازم کلیر. زیرا بونلرك وجودی ثابت اولدیغی تقـدیرده انبیای کرام علیهم السـلامك ید مؤیدلرنده ظهور ایدن معجزات، (حاشا) جن وشیاطینك اعانه‌سیله‌در دیمك جائز اولور؛ حالبوکه اصلك ابطالنی مؤدی اولان هر فرعك‌ده بطلانی طبیعی وضروریدر .

بونك مثالى ــ بز بركره جنك بو اطن انسـانه دخولنى تجويز ايده‌جك اولسه‌ق صكره دنيله‌بيليركه جدغك حنينى يعنى حضرت پيغمبره سس‌ويرن خرما اغاجنك صداسى معجزه اثرى دكلدى . بلكه شيطان جذعه نفوذ ايتدى‌ده سس ويرن اوايدى.

كذلك دنيله‌بيليركه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمزه ناقه‌نك تكلم ايتمسى معجزه اثرى دكلدى بلكه شيطـان، ناقه‌نك جوفنه كيردى‌ده تكلم ايدن او ايدى؛ ينه دنيله‌بيليركه شجره‌نك كوكندن سوكيلويرمسى معجزه اثرى دكلدى؛ بلكه شيطان آنى سوكيويردى .

بناءً عليه جن وشياطين وار ديمك بالآخره انبياى عظـام عليهم السلامك بطلانِ نبوتلرينه قائل اولمه‌يى ايجاب ايدر .

بو شيلرك دليل و نظر واسطه‌سيله اثباتى بحثنه كلنجه هله بو بسبتون متعذردر . زيرا بز بر دليلِ عقلى بيله‌ميورزكه جن وشيا- طينك وجودينه دلالت ايده‌بيلسون . ديمك‌كه بوشيلرك وجودينه تحصيل علم ومعرفته بزم ايچون يول يوقدر .

اويله ايسه جن وشياطين وار ديدكلرى باطل برسوزدر .

اشته جنى، شياطينى انكار ايدنلرك بالجمله شبهه‌لرى بونلردر.

جواب

اولـكى شبهه‌لرينك جوابنـده ديرزكه : سزك ذكر وبيـان ايتـديككز شبهه جنك جسم اولمسى ممتنع ايدوكنه دلالت ايدر؛ بونده حقكز وار ديه‌لم فقط «جن جسميتدن مجرد برجوهردر.» ديمك نيچون جائز اولمسون ؟

شوراسیده معلوم اولسون که «جن جسمیتدن مجرد بر جوهردر» دیانلر فرق عدیدهیه منقسمدرلر.

فریق اول. — بونلر دیمشلرکه ابدان انساندن آیریلان نفوس ناطقهٔ بشریهدن بعضیلری خیر، بعضیلری شریر اولور. خیر اولانلر یریوزی ملکلریدر. شریر اولانلرده یریوزی شیطانلریدر

صکره او نفوس مفارقهنك بدننه مشابهت تامهسی اولان بر بدن دیگر حادث اولوبده او بدن حادثه نفس مفارقهیه بغایت مشابه بر نفس، تعلق ایدنجه او نفس مفارقه ایچون بو بدن حادثه بر نوع تعلق حادث و حاصل اولور. بناءً علیه او نفس مفارقه بو بدن حادثه متعلق اولان نفسه کندینه لائق اعماله معاونت ایدر.

ایمدی بو تقدیرده نفسلرك ایکیسیده طاهر، نورانی خیر اولان نفوسدن ایسهلر او معاونت و معاضدته (الهام) و اگر نفوس خبیثهٔ شریرهدن ایسهلر او معاونت و مناصرته (وسوسه) دنیر.

اشته فریق اولی قولنجه الهام و وسوسه بودیمکدر.

فریق ثانی. — «جن و شیاطین» بر طاقم جواهردرکه جسمیتدنده، جسمیتك علائقندنده مجرددرلر. و بونلرك جنسلری، نفوس ناطقهٔ بشریهنك جنسنه مخالفدرلر» دیانلردر. بعدازین معلوم اولسون که نفوس ناطقهٔ بشریهنك جنسی متنوع اولدیغی کبی مجردات مذکورهنكده جنسی تحتنده انواع، مندرج اولور. شویلهکه: جواهر مجردهٔ مذکورهنك طاهر و نورانیلری بر ملائکهسیدرلرکه بونلره طائفهٔ جنك صالحلری دنیر.

خبیث و شریرلری دخی شیاطین مؤذیه‌در .

بونی بلله‌دك یا، ایمدی دیرزکه جنسیت، ضمه سبب و علت اولدیغندن طاهر و نورانی اولان نفوس بشریه اوته‌کی ارواح طاهرهٔ نورانیه‌یه منضم وخیر و بر وتقوی ابوابندن اولان اعماله معین اولورلر .

فریق ثالث . — بونلر ارواح سفلیه‌نك وجودینی انکار و فقط ارواح مجردهٔ فلکیه‌یی اثبات و اقرار ایدنلردر .

بونلرك زعمنجه کویا ارواح مجردهٔ فلکیه، عالی، قاهر، قوی برطاقم ارواحدرکه جواهر وماهیاتجه مختلفدرلر . وارواح بشریه‌دن هر بر روحك نصل بر بدن معینی وارایسه ارواح فلکیه‌دن هر بر روحك‌ده اویله بر بدن معینی واردرکه اوبدن دخی فلك معیندن عبارتدر .

وبشرك روحی نصل‌که اولا قلبه تعلق ایدرده صکره تعلق مذکور واسطه‌سیله او روحك اثری مجموع اعضای بدنه ساری و منتشر اولیورسه روح فلکی دخی کذلك اولا کواکبه تعلق ایدرده صکره تعلق مذکور واسطه‌سیله او روحك اثری هم او فلکك، همده عالمك کلیتنه ساری و منتشر اولور .

وقلب ودماغده نصل ارواح لطیفه تولد ایدییور، و ارواح نصل شرآیین واعضایه وبالجمله اجزای بدنه متأدی ومنتشر اوله‌رق حیات، حس، حرکه قوتی اجزای اعضادن هر جزئه بو طریق ایله نصل وصول بولیورسه کذلك جرم کواکبدن دخی برطاقم خطوط شعاعیه منبعث اوله‌رق جوانب عالمه واصل وکواکب

مذکوره‌نك قوتی او خطوط شعاعیه واسطه‌سیله اجزای عالمه متأدی و منتشر اولور.

وقلب ودماغدن اجزای بدنه فیضی ساری اولان ارواح واسطه‌سیله نصل‌که او بدنك اجزاسندن هر جزده غاذیه، نامیه، مولده، حساسه کبی مختلف قوتلر حاصل اولیور و بو قوتلر کلیت بدنی مدبر اولان جوهر نفسك نصل‌که نتایج واولادی کبی صاییلیورسه، کذلك کواکبدن طاغیله‌رق بوعالمك اجزاسنه واصل اولان خطوط شعاعیه واسطه‌سیله اجزای عالمده نفس زید کبی، نفس عمرو کبی، برطاقم نفوس مخصوصه حادث وحاصل اولورکه بو نفوس حادثهٔ مخصوصه دخی او نفوس فلکیه‌نك اولادی کبی صاییلیر.

ونفوس فلکیه جواهر و ماهیاتنده نصل مختلف ایسه‌لر کذلك مثلا نفس فلك زحلدن متولد اولان نفوس ایله نفس فلك مشتریدن متولد اولان نفوس بشقه بشقه برر طائفه اولوب بناءً علیه روح زحله منتسب اولان نفوس، متجانس و متشارك و بینلرنده محبت ومودت حاصل اولورسه‌ده روح زحله منتسب اولان نفوس، طبع وماهیتجه روح مشتری‌یه منتسب اولان نفوسه مخالف اولور.

بونی بیله‌دك یا! ایمدی دیرزکه:

قدمای حکمانك قولنه کوره علت، معلولدن اقوی اولور. نفوس بشریه ایسه ارواح فلکیه‌دن برروحك معلولی درلر طوائف نفوس بشریه‌دن هر طائفه‌نك‌ده کندینه مخصوص بر

طبیعتی واردر. بناءً علیه طبیعت مذکوره‌نك روح فلکی‌ده‌کی قوتی ارواح بشریه‌ده‌کی قوتندن دها زیاده، دها عالیدر.

وشو ارواح فلکیه، ارواح بشریه‌نك شو طائفه‌سنه نسبتله اب مشفق وسلطان رحیم کبی‌در. ایشته بو سببدن ناشی ذکر اولنان ارواح فلکیه اولادلری مثابه‌سنده اولان انسانلرك مصالحنه معاونت ایله آنلره که اویقوده علی سبیل الرؤیا وکاه یقظه‌ده علی سبیل الالهام ارائهٔ طریق رشد وسداد ایدرلر.

برده اشبو نفوس بشریه‌نك بعضیسی خاصیت مذکوره جنسندن بر قوهٔ قویه‌یه راست که مظهر اولوب کندینك اصلی و معدنی اولان روح فلکی‌یه اتصالی قویلشدیکی وقت او نفسده افعال عجیبه، وعادته مخالف اعمال غریبه ظهور ایدیورر.

ایشته جن وشیاطینی اثبات ایله [بونلر برطاقم موجوداتدرکه نه اجسامدرلر. نه‌ده جسمانیدرلر] دیه زعم ایدنلرك مذهبلرینك تفصیلی بودر.

معلوم اولسونکه فلاسفه‌دن بعضیلری بو مذهبی طعن وتزییف ایله « ماده‌دن مجرد اولانك جزئیاتی ادراك ایتمسی‌ده، مجرداتك افعال جزئیه‌یی فاعل اولمسی‌ده، ممتنعدر. » دیه زعم ایلدیلر. بو زعمك بطلانی ایسه آتی الذکر ایکی وجه ایله اثبات اولنور.

وجه اول. — « شو شخص معین، انساندر فرس دکلدر. » دیه حکم ایده‌بیلیرز. ایکی شیئه حکم ایده‌نك نفسنده ایسه مقضی علیهمانك حضوری لابددر. ایمدی بو بابده کلی‌یی مدرك اولان

يالكز شئ واحددركه اوده نفسدر بناءً عليه نفسك جزئىيىده مدرك اولمسى لازم كلير.

للمترجم. — حضرت مفسر ديمك استركه انسان كلى‌در؛ اشخاص معين دخى جزئى‌در؛ ايمدى نفس ناطقه انسانك كليته حكم ايتديكى وقت مقضى عليه اولان انسان نصل نفسده حاضر اوليورسه كذلك «شو شخص معين انساندر فرس دكلدر» ديه حكم ايتديكى وقت ينه مقضى عليه اولان شخص جزئينك دخى عند النفس حضورى طبيعى و ضروريدر. حالبوكه شو حكملرك ايكيسنيده ويرن شئ واحددركه اوده نفسدر. بناءً عليه نفس ناطقه كلى اولان انسانى مدرك اولديغى كبى جزئى اولان شخص معينى‌ده ادراك ايدن ينه اودر. بو تقديرده بعض حكمانك نفس ناطقه جزئياتى ادراك ايتمز ديدكلرى باطلدر. «تم كلام المترجم»

وجه ثانى. — طوته‌لمكه نفس مجرده ابتداءً يعنى بلاواسطه جزئياتى ادراكه مقتدر اوله‌ميور. لكن آلات جسمانيه واسطه‌سيله جزئياتى‌ده ادراك ايتمكه قدرتياب اولديغنده نزاع يوق يا؟ ايمدى «جن وشياطين ديلان ارواح مجرده‌نك كرهٔ اثيردن ياخود كرهٔ زمهريردن آلات جسمانيه‌لرى واردركه او آلات جسمانيه واسطه‌سيله جزئياتى ادراكه وبوابدان انسانده تصرفه مقتدر اوليورلر.» ديمك نيچون جائز اولمسون؟

ايشته بو مذهبك شرحنده ديه‌جكمز سوزك تمامى بودر.

جن؛ اجسام هوائيه ياخود اجسام ناريه ديه زعم ايدنلرك مذهبنه كلنجه، بونلر ديمشلركه: اجسام، حجميت و مقدارده

متساويدر . حالبوكه بومعنالرك ایکیسیده ــ يعنى حجميت مقدارده ــ اعراضدن اولوب بناءً عليه اجسام بو اغراضى قبولده متسا- ويدر . بالماهيه مختلف اولان اشيانك ايسه بعض لوازمده اشتراكلرى ممتنع دكلدر . بوحالده «اجسام، هر نه قدر حجميت ومقدارى قبولده مشترك ايسهلرده ذوات مخصوصه و ماهيات معينهلرى حسبيله مختلفدرلر . » ديمك نيچون جائز اولمسون .

ايشته بو ثابت اولدقده بزده ديرزكه : «اجسامك بر نوعى اجسام لطيفهدر . نفاذدر . كنديلكندن حىدر . آلاتهمحتاجاولميهرق عاقلدر . كذلك آلاته محتاج اولميهرق اعمال شاقهيه قادردر . و لطيف اولمقله برابر تفرق و تمزقى غيرقابلدر . » ديمك نيچون جائز اولمسون؟ بويله اولدينى حالده اجسام مذكوره كندى كند- يلرينى اشكال مختلفهايله تشكيله قادر اولهبيليرلر . وبومثللو اجسام لطيفهيى نهرياح عاصفه تمزيق ونهده اجسام كثيفه تفريق ايدهبيلير. فلاسفه «صاعقهلردن منفصل اولان آتش (سيالهٔ برقيه) برلحظهٔ لطيفهده احجار وحديدك بو اطننه نفوذ ايدرك ديكر جانبدن چيقورر . » ديمديلرمى ؟ اويله ايسه لطافت جسميهلرى حسبيله جن وشياطين حقندهده بو نفوذ و خروجك امكان و احتمالى مستبعد و نامعقول اولهميهجغندن بونلرك بواطن ناسه نفوذ ايله آنده تصرفه قدرتلرى و اجل معين و وقت معلومك حلولنهدك حى وفعال قالهرق فساددن يعنى موتدن مصونيت و محفوظيتلرى شايان قبول كوريلور .

ایمدی بو احوالك کافه‌سی احتمالات ظاهره‌دن اولوب ابطا.
لنه‌ده دلیل قائم اولمادیغندن بطلاننه حکم اولنه‌من .

شبهۀ ثانیه‌نك جوابی

جن وشیاطینك مفروض اولان صداقت وعداوتلری مطلقا
هر بر انسان ایله حاصل اولیویرمك لازم کلمز . هر کس ایسه یالکز
کندی حالنی بیله‌بیلیر . کندندن بشقه‌سنك حالنه واقف و آکاه
دکلدر . بناءً علیه بو امر، حیز احتماله قالمشدر .

شبهۀ ثالثه‌نك جوابی

جن وشیاطینك وجودی، انبیای عظام علیهم السلام
حضراتنك نبوتلرنده طعنی ایجاب ایتدیکنی بز تسلیم ایده‌میز .
بونك جوابیده بوندن صکره قریباً ذکر ایده‌جککز اجوبه‌دن
ظاهر اولور . ایشته اشبو شبهه‌لرك جوابنده سوزمزك صوکی بودر .

ایکنجی مسأله

معلوم اولسونکه کرك قرآن کرك اخبار، جن وشیاطینك
وجودینه دلالت ایدر .

جن وشیاطینك وجودینه دلالت ایدن آیات قرآنیه

آیت اولی . — « واذ صرفنا الیك نفراً من الجن یستمعون
القرآن فلما حضروه قالوا انصتوا فلما قضی ولوا الی قومهم منذرین؛
قالوا یاقومنا انا سمعنا کتاباً انزل من بعد موسی مصدقاً لما بین یدیه
یهدی الی الحق والی طریق مستقیم »

ايشته بو آيت كريمه طائفهٔ جنك وجودينه، وقرآنى ايشتد كلرينه، وكندى قوملرينى انذار ايتدكلرينه، دلالت ايدر بر نص صريحدر.

للمترجم. — اشبو آيت كريمه جندن بر جماعتك حضور فائض النور حضرت رسالتپناهى يه كونديلوب عليه الصلاة والسلام افندمزك قرائت بيوردقلرى آيات قرآنيه يى استماع ايلدكدن صكره قوم و قبيله لرى نزدينه عودتله «يا قومنا! بز موسادن صكره انزال بيورلمش بر كتاب ايشتدككه موسايه منزل اولان توراتى مصدق اولوب حقى و طوغرى يولى كوسترر.» ديمش اولدقلرينى ناطقدر. صوك

آيت ثانيه. — (واتبعوا اما تتلوا الشياطين على ملك سليمان)

آيت ثالثه. — قوله تعالى فى قصة سليمان عليه السلام (يعملون له مايشاء من محاريب وتماثيل وجفان كالجواب و قدور راسيات اعملوا. — وقال تعالى (و الشياطين كل بناء وغواص واخرين مقرنين فى الاصفاد) و قال تعالى: — (و لسليمان الريح الى قوله تعالى. — و من الجن من يعمل بين يديه باذن ربه)

آيت رابعه. — (يا معشر الجن والانس ان استطعتم ان تنفذوا من اقطار السموات والارض فانفذوا)

آيت خامسه. — (انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب و حفظاً من كل شيطان مارد)

جن وشياطينك وجودينه دلالت ايدن خبرلر

خبر اول. — امام مالك (موطأ) نام تأليف شريفنده

سیفی بن افلحدن، اوده هشام بن زهره‌نك ازادلوسی ابی السا.
ئبدن نقلاً شویله روایت ایتمشدر . ابی الســائب دیمش‌که، «ابی
سعید الخدری رضی الله عنــه حضرتلرینك نزدینه کیتمش ایدم؛
آنی نمازده بولدیغمدن اوطوردم؛ نمازنی بتیرسون دیه بکلیوردم.
برده صندالیه‌نك التنده بر شیئك قملداندیغنی طویدم . دقت ایتدم
کوردم‌که قیلدانان مکر قوجه بر حیــه ایمش ! همان ایاغه قالقوب
اولدورمه‌یه طاوراندم ایسه‌ده مشارالیه ابی سعید بکا اوطور دیه
اشارت ایلدی . وقتاکه نمــازنی بیتردی . خانه‌سنده‌کی بر اوطه‌یی
بکا کوستره‌رك دیدی‌که : شو اوطه‌یی کوریبورمیسین؟ بر وقت
بونده یکی اولنمش بر دلیقانلی وارایدی . دلیقانلی برکون خانه‌سنه
کلیرکن حرمنی خلقك یاننده کوردی . دلیقانلی قسقــانجندن بر
حدت کســیله‌رك خاتونی بتیرملك اوزره مزراغنه طاوراندی .
خاتون اکا «یاهو ! عجله ایتمه، خانه‌که کیر باق‌ده صکره نه‌یاپاجغك
وارسه یاپارسین !» دیدی . دلیقانلی برده خانه‌ســنه کیرر کیرمز
کورر‌که کندی یتاغنده مهیب بر حیه قیورانمش یاتیور . درحال
مزراغنی حیه‌یه صاپلایبوردی . حیه مزراغك اوجنده طولانمغه
باشلادی . فقط دلیقانلی‌ده او آنده جانسز اوله‌رق یره سریلدی.
شویله‌که : حیه‌می؟ دلیقانلی‌می؟ ایکیسندن هانکیسنك اولجه جانی
چیقدیغنی اکلایه‌مدق . صکره بونی حضرت رسول اکرم صلی الله
علیه وسلم افندمزه نقل ایتدم . سعــادتله بیورمشلرکه «مدینه‌ده
اسلامه کلمش برطاقم جن واردر . بونلردن سزه‌کورینان اولورسه
صاوشمسی ایچون آکا اوچ کون اذن ویرکز شــاید کیتمزده اوچ

کوندن صکره ینه سزه کورینه‌جك اولورسه همان اولدورکز .
زیرا او دیمککه جن مسلم دکل، شیطاندر . »

خبر ثانی . — ینه امام مالك (موطأ) نام تألیف لطیفنده
یحیی بن سعیددن نقلاً روایت ایتمشدرکه : رسول الله صلی الله
علیه وسلم لیلهٔ اسراده جندن بر عفریتی کورمشلرکه بر شعلهٔ
آتشین ایله ذات نبوتسماتلرینی تعقیب ایدوب کلیور . شویله‌که
جناب رسالتمآبلری هر نه وقت دونوب باقسه‌لر عفریت مرقوم
مصادف نظر همایونلری اولوردی . حبیب خدا افندمزك رفیق
طریقلری اولان جبریل علیه السلام بو حالی کورنجه « یا رسول
الله ! سکا بر قاچ کلمه اوکرته‌یم‌که آنلری سویلر سویله‌مز، شو
عفریتك شعله‌سی سونر؛ کندیسیده آغزی اوزرینه یره قپانیر
دوشر دیدکدن صکره یا رسول الله ! [اعوذ بوجه الله الکریم ،
وبکلماته التامات التی لایجاوزهن بر ولا فاجر من شر ماینزل
من السماء ومن شر مایعرج فیها ومن شر ماذرأ فی الارض ومن
شر مایخرج منها ومن شر طوارق اللیل والنهار الا طارقاً یطرق
بخیر یا رحمن] دعاسن اوقو ! » بیوردیلر .

خبر ثالث . — ینه امام مالك (موطأ) ده روایت ایتمشکه
(کعب الاخبار) اعوذ بوجه الله العظیم الذی لیس شر اعظم منه
بکلمات الله التامات التی لایجاوزهن بر ولا فاجر وباسمائه کلها
ماقد علمت منها ومالم اعلم من شر ماخلق وذرأ وبرأ » دیرایدی .

خبر رابع . — ینه امام مالك روایت ایتمشکه خالد بن ولید
اویقوسی اره‌سنده قورقمقده اولدیغنی رسول الله صلی الله علیه

و سلم افندمزه عرض ایتدی. صاحب شریعت افندمز دخی «اعوذ بکلمات الله التامات من غضبه وعقابه وشر عباده و من همزات الشیاطین وان یحضرون» دعاسنه مداومت ایتمسنی اکا امر بیوردیلر.

خبر خامس. — نبی اکرم صلی الله علیه و سلم افندمزك لیلة الجن‌ده جن طائفه‌سنه قرآن عظیمی قرائت، و آنلری دینه دعوت بیوردیغنه دائر مبلغ تواتره بالغ اولان خبر مشهوردر.

خبر سادس. — قاضی ابوبکر (هدایه) ده روایت ایتمش‌که حضرت عیسی بن مریم علیهما السلام شیطانك بنی آدمده موضعی نره‌سی اولدیغنی بکا کوستر یا ربی! دیه جناب حقدن دعا ونیاز ایلدی. جناب حقده کوستردی. برده یاشی حیه باشنه بکزر برشی کوردی‌که باشنی بنی آدمك سویدای قلبنه قویپور. شویله‌که بنی آدم ذکر الله ایله مشغول اولدیغی وقت کری چکیلیر؛ وذکر اللهی ترك ایدنجه اوده سرخباثت اغسرینی نعوذ بالله تعالی سویدای دل انسانه وضع ایله القای وسوسه ایلردی.

خبر سابع. — «ان الشیطان لیجری من ابن آدم مجری الدم» حدیث شریفیدرکه شیطان لعینك انسانك طمارلرینه کیرر. دیکنی وقان عروق بدن انسانده نصل جریان ایدیپورسه او خبیثك دخی بدن انسانده اویله نافذ و جاری اولدیغنی ایضاح وبیان ایدر.

ینه حضرت رسول مجتبی «مامنکم احد الاوله شیطان»

بیورمشـلرکه بو حدیث شریف دخی بنی آدمدن هر کسـه بر شیطانك مسلط اولدیغنی اشعار ایلر .

حتی بو حدیث شریفك شرفسنوح و صدور بیورلدیغنـده «یارسول الله جناب رسالتمآبکز دخی بو حکمده داخلمیسکز؟» یولنده ایراد سؤال ایلیان اصحاب، (نعم) جوابیله مجـاب، وفقط بو جوابی ولی وتعقیب ایدن « شـوقدرکه اعانهٔ ربانیه ایله بنمکی اسلامه کلمشدر . » ایضاحیله‌ده جناب رسالتمآب وجه معنادن پرده برانداز شك و ارتیاب اولدیلر .

بو بابده مروی اولان احادیث نبویه پك چوق ایسه‌ده شو ذکر و بیان ایتدیکمز مقدار دخی اثبات مدعایه کافیدر .

اوچنجی مسأله

جن، آتشدن یرادلمشدر

دلیلمزده « و الجـان خلقنـاه من قبل من نار السموم » آیت کریمه‌سیله ابلیس لعینـدن حکایةً وارد اولان « قال خلقتنی من نار و خلقتـه من طین » نظم جلیلیدر . و شـوراسیده معلوم اولسونکه آتشده حیاتك حصولی مستبعدکالدر . کورمزمیسینکه اطبا « نفسك متعلق اولی قلب و روحدر » دیمشلر .

قلب وروحك سخونتی‌ایسه درجهٔ نهایه‌ده‌در . حتی جالینوس حکیم دخی « بن برکره بر مایمونك قرنتی یاردم . الجنـه الیمی صوقدم . پارمغمله یورکنی یوقلادم . آنی سخونتك درجهٔ نهایه. سنده بولدم » دیمشدر .

بز ایسه دها ایلریسنه‌ده واروب دیرزکه: اطبا «حیات انجق حرارت غریزیه ایله حاصل اولور. بشقه درلو حاصل اوله‌مز» دیمشلر.
بعضیلری‌ده دیمشلرکه اغلب ظنه کوره کرهٔ نار روحانیات ایله مملودر.

دردنجی مسأله

جنك وجه تسمیه‌سنده ایکی قول واردر.
قول اول. — لفظ جن، استتاردن مأخوذدر. فتح جیم ایله (جنت) لفظی دخی بو معنادن آلنمشدر. اشجار ایله مستتر اولدیغی ایچون.
ضم جیم ایله (جنه) دخی بوندن مأخوذدر. انسانی ساتر اولدیغی ایچون.
(جن) دخی کوزلردن مستتر و نهان اولدقلری ایچون بو اسم ایله تسمیه اولنمشلردر.
(مجنون) لفظی‌ده بوندن آلنمشدر. عقلی مستتر اولدیغیچون.
(جنین) ده بوندن مأخوذدر. بطنده مستتر اولدیغیچون.
(واتخذوا ایمانهم جنة) آیت کریمه‌سنده واقع اولان (جنه) دخی بوندن مأخوذدرکه وقایه وستر معناسنه‌در. [١]
بر ده معلوم اولسونکه ملائکهٔ کرام دخی عیون وابصارینی

[١] جنه، بالضم والتشدید، قالقان دیمکدر. مطلقا ستره معناسنه کلیر.

آدمدن مستتر ونهان اولدقلری ایچون بو قوله کوره انلرك‌ده جن‌دن اولملری لازمکلیر . مکر دنیاه‌که بو اطلاق [١] عرف سببیله تقیید مطلق بابندندر .

قول ثانی . — جن، اوائل حاللرنده جنتك خازنلری‌ایدی. انك ایچون بو اسم ایله تسمیه اولنمشلردر .

لکن قول اول اقوادر .

بشنجی مسأله

معلوم اولسونکه طوائف مکلفین درتدر .

(ملائکه، انس، جن، شیطان)

جن وشیاطین‌ده اختلاف ایتدکلرندن کیمی دیمش‌که شیاطین بر جنسدر جن دخی جنس آخردر . نته‌کم انسان ایله فرس‌بشقه بشقه برر جنس اولدقلری کبی کیمی دیمش‌که جنك اخیاری‌ده، اشراری‌ده واردر . وشیاطین، اشرار جنك اسمیدر.

التنجی مسأله

جنك بواطن بشره نفوذه قدرتلری اولدیغی مشهوردر . معتزله‌نك اکثری بونی نفی وانکار ایتدی .

[١] یعنی کرك جن وکرك ملك استتارده مشترك ایکن بو وجهدن طولایی یالکز جنه جن دیمسی عرف سببیله تقیید مطلق بابندندر .
(لمترجم)

مثبت اولانلر بر قاچ وجه ایله احتجاج ایلدیلر .

وجه اول . — جن ، اگر نه جسم ونه جسمانی اولمیان بر موجوددن عبارت ایسه بو تقدیرجه جنك باطن بشره نفوذه قادر اولمه‌سنك معناسی باطن بشرده تصرفه قادر اولمه‌سی دیمك اولور بو ایسه مستبعد دکلدر .

واگر انفاً وصف ایتدیکمز کبی هوائی ، لطیف ، نفاذ بر حیواندن عبارت ایسه کذلك بونك باطن بنی آدمه نفاذی نفسه وغیریسنه قیاساً ممتنع دکلدر .

وجه ثانی . — (لایقومون الاکمایقوم الذی یتخبطه الشیطان من المس) آیت کریمه‌سنده بو معنی واضحدر .

وجه ثالث . — علیه الصلاة والسلام افندمزك « ان الشیطان لیجری من ابن آدم مجری الدم » حدیث شریفنده‌ده شیطانك باطن بنی آدمه نفوذ و جریانی صراحةً بیان بیورلمشدر . منکر اولانلر دخی امور آتیه ایله احتجاج ایتمشلردر .

امر اول . — الله تعالی ابلیس علیه اللعنه‌دن حکایه‌طریقیله (وما کان لی علیکم من سلطان الا ان دعوتکم فاستجبتم لی) بیورمشدر . اشبو آیتده ایسه شیطانك بشر اوزرینه تسلط و استیلاسی انجق من وجه اولوب بو دخی وسوسه القا و باطله دعوتدن عبارت ایدوکنی واجب تعالی وتقدس حضرتلری تصریح بیورمشدر .

امر ثانی . — شکسزدرکه انبیای عظام و علمای محققین شیطانه هم لعن ایتمکه همده آندن برائتہ ناسی دعوت بیوررلر . بناءً علیه انبیا وعلما ایله شیطان آره‌سنده‌کی عداوت انواع عداوتك

اك بيوكى اولمق لازم كلير . ايمدى شيـاطين اكر بو اطن بشره نفوذ ايله آنلره شر و بلا ايصالنه مقتدر اولسه‌لردى سـائر هر كسدن زياده انبيـا و علمـانك شيطانلردن متضرر اوللرى لازم كليردى .

مادامكه بو طوغرى دكلدر بيلدككه شيطانلرك بواطن بشره نفوذ واستيلايه قدرتلرى واردر سوزى‌ده باطلدر .

يدنجى مسأله

متفق عليهدركه ملائكۀ كرام يمزلر، ايچمزلر، جماع ايتمزلر . ليل ونهار تسبيح ايدرلر عبادتدن اصلا فتور كتيرمزلر .

جن، و شيـاطينه كلنجه : بونلر يرلر، ايچرلر، حتى پيغمبر افندمز روث وعظم جن طائفه‌سنك زاد و ذخيره‌سيدر ديو بيان بيورمشلردر .

توالد دخى ايدرلر .

شيطانك ذريتى اولديغنى (افتتخذونه وذريته اولياء من دونى) آيت جليله‌سيده ناطقدر .

سكزنجى مسأله

وسوسه‌نك كيفيتى بيانده‌در

« شيطان لعين، انسانك باطننه طالار؛ باشنى سويداى قلبنه

قور؛ وسوسه‌سنی اورایه القا ایلر .» دیمشلر وبونك صحتنه (ان الشیطان لیجری من ابن آدم مجری الدم الا فضیقوا مجاریه بالجوع) و (لولا ان الشیاطین یحومون علی قلوب بنی آدم لنظروا الی ملکوت السموات) حدیث شریفلریله احتجاج ایلمشلردر . بعض کیمسه‌لر دخی اشبو خبرلری بهمه حال تأویل ایتمك لازم کلیر . زیرا بومثللو خبرلری ظواهری اوزرینه حملی ممتنعدر .» دیدیلر و بو بابده برقاچ وجه ایله احتجاج ایلدیلر .

وجه اول . شیاطینك بواطن ناسه نفوذی محالدر . زیرا نفوذی ممکن اولسه یا مجاریٔ مذکوره‌نك اتساعی، یاخود اجسام شیاطینك تداخلی لازم کلیر .

وجه ثانی . — اولجه‌ده بیان ایتدیکمز وجهله شیطان ایله اهلی دین ارەسنده عداوت شدیده واردر ایمدی شیطانلر اشبو نفوذه قادر ایمشسه‌لر یا نیچون اهل دینه دها زیاده ضررلری طوقنمیور ؟

وجه ثالث . — شیطان، آتشدن یرادلمش اولدیغندن داخل بدن انسانه دخول ایدەبیلسه داخل بدنه کانه آتش نفوذ ایتمش کبی اولوردی . حالبوکه اویله برشیئك حس اولنمادیغی معلومدر .

وجه رابع . — شیطانلر معاصی‌یی وانواع کفر وفسقی سورلر معهذا انواع فسقی اظهار ایدیویرملری ایچون بز آنلره پك زیاده یالواروب یقاردیغمز حالده هیچ بر اثر وفائده کوردیکمز یوقدر وبالجمله عداوتلرندن‌ده برضرر، صداقتلرندن‌ده برفائده کوره‌میورز .

مثبت اولانلرك جوابلری

برنجی سؤالك جوابی

بونلر اگر نفوس مجرده ایسه‌لر سؤال، جوابندن مستغنی قالیر. ضیاء هوا کبی اجسام لطیفه‌دن ایسه‌لر ینه سؤال زائل و جوابدن استغنا حاصل اولور.

ایکنجی سؤالك جوابی

الله تعالی وانك ملکلری علمای بشری ایذادن شیطانلری منع ایدرلر دیمك بعید دکلدر.

اوچنجی سؤالك جوابی

وقتاکه حق سبحانه و تعالانك نار ابراهیمه (یانار کونی برداً و سلاماً علی ابراهیم) دیمسی جائز اولدیسه بورادده انك مثلی نیچون جائز اولمسون؟

دردنجی سؤالك جوابی

شیطانلرده مختار اولدقلرندن جائزکه قبائحدن دیله‌دکلرینی ایشلرلرده دیله‌مدکلرینی ایشله‌مزلر.

طقوزنجی مسأله

اشبو مسأله امام غزالینك (کتاب الاحیا) ده تقریر وبیان بیوردقلری اوزره وسوسه حقنده‌کی کلامك تحقیقنی مبین‌در.

امام غزالی دیرکه :

قلب، متعـدد قپولو قبه کبی درکه احوال هر قپودن اکا منصب اولور .

یا مثل هدفدرکه سهام هر جانبدن اکا طوغری آتیلیر .

یا مرآت منصوبه کبی درکه اوکندن اشخاص کچدکچه صورةً بعد صورة هپسی آنده جلوه‌کر اولوز .

یاخود حوض کبیدرکه انهـار مفتوحه‌دن میاه مختلفـه اکا منصب اولور . برده معلوم اولسونکه قلبده ساعت بساعت متجدد اولان اشبو آثارك مـداخلی یا ظـاهردندر حواس خمس کبی . یا بواطندندر، خیال، شهوت، غضب، برده مزاج انسانده مرکب اولان اخلاق کبی .

« ایمدی انسان، حواس ظاهره واسطه‌سیـله بر شی ادراك ایتدیکی وقت آندن قلبنده بر اثر حاصل اولور . وکذا شهوت، یاخود غضب. هیجانه کلدیکی وقت او احوالدنده قلبـده ینه بر طاقم آثار حصوله کلور .

و اما انسان ادراکات ظاهره‌دن منع اولندقده، نفسـده‌کی خیالات حاصله باقی قالور؛ وخیال برشیدن برشیئه منتقل اولور؛ وخیالك انتقالی حسبیله قلب دخی برحالدن برحاله منتقل اولور . ایمدی بو اسبابدن ناشی قلب آدم دائما تغیر و تأثرده‌در .

قلبده حاصل اولان آثارك اخصی ایسه خواطردر . خوا- طردن مراد قلبـه عارض اولان افکار و اذکاردر . افکار و اذ-

کاردن‌ده مراد، یا علی سبیل التجدد یاخود علی سبیل التذکر حصوله کلان ادراکات و علومدر .

و بونلره خواطر تسمیه اولنمسی مجرد قلب بونلردن غافل ایکن خیاله خطور ایتدکلری حیثیتدن ناشیدر .

ایمدی خواطر، اراداتك، ارادات دخی اعضانك محرکلری اولمش اولور . صکره اشبو اراداتی محرك اولان خواطر ایکی قسمه منقسم اولور . بر قسمی شری یعنی عاقبتده مضر دیکر قسمیده عاقبتده نافع اولانی دعوت ایدن شیدر .

ایمدی بونلر مختلف ایکی خاطر اولدقلریچون مختلف ایکی اسمه‌ده محتاج و مفتقر اولوب بناءً علیه خاطر محمود (الهام) وخاطر مذموم (وسواس) تسمیه اولنور .

« بوندن صکره‌ده سن بیلیرسین‌که اشبو خواطر بر طاقم احوال حادثه‌در . بناءً علی ذلك بونلر ایچون بر سبب لازمدر تسلسل ایسه محال اولدیغندن احوال حادثهٔ مذکوره‌نك کافه‌سی جناب واجب الوجوده منتهی و مستند اولمق لازمکلیرکه بونلرك هپسنی یاپان یرادن اودر دیمك اولور .

ایشته تطویلاتی حذفدن صکره امام غزالینك کلامنك ملخصی بودر .

اونجی مسأله

تحقیق الکلام فیما ذکره الغزالی

معلوم اولسونکه بو ذات عالیقدر کرچه حول مقصودده

دوران ايتمشــدر . شــوقدركه كلامنى اينجه تنقيح ايتمدكچه مراد اكلاشيله‌من .

بناءً عليــه ديرزكه مقصوده كيرشمزدن اول بعض مقدماتى تقديمه لزوم واردر .

مقدمهٔ اولى . — شبهه يوقكه بو مقامده بر مطلوب، برده مهروب واردر هر مطلوب ايسه بالذاته مطلوب اولور؛ ياخود لغيره مطلوب اولور . يوقســه هر مطلوبك بالكز لغيره مطلوب اولمسى و هر مهروبكده يالكز لغيره مهروب عنــه اولمسى جائز دكلــدر . و الا يادور و يا تسلســل لازم كلير . حالبوكه بونلرك ايكيسيده محالدر .

ايمدى ثابت اولديكه (لذاته مطلوب) و (لذاته مهروب) عنه برر شى وار اولديغنى اعتراف ايتمك لازم كلير .

(٢) مقدمه . — استــقرا دلالت ايدركه مطلوب بالذات، لذت و سروردر . مطلوب بالتبع دخى لذت و سروره وسيــله اولان شيدر . و مهروب عنه بالذات، الم و حزندر . مهروب‌عنه بالتبع دخى الم و حزنه وسيله اولاندر .

(٣) مقدمه . — قواى نفسانيه‌دن هر برقوه‌نك عندنده‌كى لذيذ برر شى آخردر . ايمدى قوهٔ باصره عنــدنده لذيذ اولان شى، قوهٔ سامعه عندنده لذيذ اولان سيئك غيريدر قوهٔ شهوانيه عندنده‌كى لذيذده اوچنجى بر شيدر . قوهٔ غضبيه عنــدنده لذيذ اولان دخى دردنجى بر شيدر . قوهٔ عاقله عندنده‌كى لذيذ ايســه بشنجى بر شيدر .

(٤) مقدمه . — قوهٔ باصره خارجده بر موجودی ادراك ایتدیکی وقت او ادراك بصرینك حصولندن مرئیٔ مذكورك ماهیتنه ذهنك واقف اولمسی لازم كلیر .

و ذهنك اكا وقوفی حالنده او مرئی‌نك یا لذیذ، یا مؤلم، یاخود لذت و الم ایکیسندنده خالی اولدیغنه علم حاصل اولور.

ایمدی او مرئی‌نك اكر لذیذ ایدوکنه علم حاصل اولورسه آنی تحصیله میلك حصولی بو علم و یا اعتقادك حصولی اوزرینه مترتبدر . و اكر مؤلم ایدوکنه علم حاصل اولورسه آندن اوزاقلاشوب قاچمغه میلك حصولی دخی بو علم و یا اعتقادك حصولی اوزرینه ترتب ایدر .

و اكر مؤلم اولدیغنه‌ده، لذیذ اولدیغنه‌ده علم حاصل اولمازسه قلبده‌دخی آندن نه‌فراره، ونه‌ده آنی تحصیله رغبت حاصل اولماز.

(٥) مقدمه . — مرئی‌نك لذیذ اولدیغنی بیلمه‌نك آنی تحصیله حصول میل و رغبتی موجب اولمه‌سی مجرد اوعلمك معارض و معاوقدن خالی اولدیغی وقت حاصل اولیویرمسنه متوقفدر. فاما بو معارض حاصل اولدیغی وقت او اقتضا حاصل اولماز .

مثالی . — بر لذیذ طعام کوردیکمزده انك لذیذ اولدیغنی بیلسه‌ك دخی ضرری نفعندن زیاده اولمادیغنی اعتقاد ایتمدکجه مجرد او بیلشمز طعام مذكورك تناولنه اقدامده مؤثر اوله‌مز .

ضرری نفعندن زیاده اولدیغنی اعتقاد ایتدیکمز وقت دخی عقل معارضه وترجیح کیفیتی نظر دقت واعتباره الیر . ومعارضه

و ترجیحدن هانکیسنك ارجح اولدیغی ظننه غلبه ایلرسه او رجحانك مقتضاسیله عمل و حرکت ایدر.

مثال دیکر. — انسان، بعضاً کندینی اولدورر. (انتحار ایدر) بعضاً ده کندینی بر سطح عالیدن اشاغی آتار.

شوقدرکه دها بیوك بر المدن قورتیله‌جغنی، یاخود دها عالی بر منفعته بو واسطه ایله واصل اوله‌جغنی محقق بیلدکجه بو عمل مؤلمه جرأت ایتمز.

ایمدی شو بیاناتمزله ثابت اولدی‌که بر شیئك لذیذ ویا مؤلم ایدوکنی اعتقاد ایتمه‌نك رغبت و نفرتی ایجاب ایتمه‌سی مجرد او اعتقادك معارضدن خالی بولنمسیله مشروطدر.

(٦) مقدمه. — اشبو مقدمه تقریر سالف البیانمزك افعال حیوانیه‌نك ترتیب ذاتی لزومیٔ عقلی ایله مرتب بر طاقم مرتبه‌لری، اولدیغنه دلالت ایتدیکی بیانندەدر.

شویله‌که افعال حیوانیه‌نك بویله مراتبی واردر. زیرا اشبو افعال حیوانیه‌نك مصدر قریبی عضلاتده موجود اولان قوادر. شوقدرکه قوای مذکوره فعل و ترکه صالحدر. بناءً علیه بونلرك خود بخود ترکدن بدل، فعله و فعلدن بدل ترکه مصدر اولمه‌لری ممتنعدر. بویله فعل وترکدن برینه مصدر اوله‌بیلمه‌لری مجرد بر ضمیمه‌نك کندیلرینه انضمامنه محتاجدرکه او ضمیمه‌ده اراداتدر.

صکره او ارادات کندیلرینك لذیذ، یاخود مؤلم اولدقلری بیلندیکی ایچون حادث و حاصل اولور.

صكرەدە او علوم و ادراكات اكر انسانك فعليله حاصل اوليورسه بوندەدە بحث اول، عودت ايدرك يا دور و يا تسلسل لازم كليركه بونلرك ايكيسيدە محالدر . وياخود اسباب خارجيەدن جوهر نفسدە حاصل اولور بر طاقم علوم و ادراكات و تصورانه انتها لازم كلير . و بو اسباب خارجيه دخی بعض فلاسفهٔ قديمەنك مذهبنه كوره يا اتصالات فلكيەدر؛ ياخود سبب حقيقيدر سبب حقيقی دخی او اعتقاداتی ياخود اوعلوم و ادراكاتی جناب حقك قلب انسانده خلق ايتمەسيدر .

ايمدی حيواندن فعل نصل صادر اولور؛ سوزينك خلاصة الخلاصەسی بودر .

بونی اكلادك يا! شمدی شوراسيده معلومك اولسونكه شياطينی‌دەوسەسەيی‌دەنفی‌وانكارايدنلر ديديلركه افعال حيوانيەنك مصدر قريبی عضلات واوتاردەكی قوای‌مذكوره اولديغی ثابتدر.

ايمدی ثابت اولديكه قوای مذكوره كنديلرينه ميل وارادە منضم اولمادقجه خودبخود فعل و تركك مصادری اولەمزلر .

وينه ثابت اولديكه او ارادە شیٔ مطلوبك لذيذ، ياخود مؤلم اولديغنه شعورك لوازم حصولندندر . و شعور مذكورك حصوليده يا ابتداءً (بلا واسطه) ياخود تقرير و بيان ايتديكمز وجهله هربريسی كنديسنك مابعدينی مستلزم اولمق شانندن اولان برطاقم مراتبك واسطەسيله الله‌تعالانك، خلق وايجادينه مستنددر.

وينه ثابت اولديكه اشبو مراتبدن هر بريسنك ماقبلندەكی مرتبەيه ترتبی لزوم ذاتیٔ واجب ايله لازمدر.

بناءً عليه انسان برشیئی احساس ایدوب طبعنه ملائم کلدیکنیده اکلاینجه اکا میل ایدیورر . ومیل ایدنجه‌ده درحال قوهٔ حیوانیه حرکته کلوب آنی ارامغـه باشلار . ایمدی بو مراتب حاصل اولدقده فعـل دخی لابد حصولپذیر اولور انك ایچون خارجدن القای وسوسه‌یه مقتدر برشیطـانك وجودینی فرض و تقدیر ایتدیکمزده وسوسهٔ مذکوره عدیمة الاثر اولمش اولور .

زیرا مراتب مذکوره حاصل اولدیغی وقت بهمـه‌حال فعل حصوله کلیر .

وسوسهٔ شیطان حاصل اولسون اولمسون .

مراتب مذکوره‌نك مجموعی حاصل اولمادیغی حالده‌ده فعل حصوله کلمز .

وسوسهٔ شیطان حاصل اولسون اولمسون

بناءً علیه بیلدککه « شیطان وار، وسوسه وار » سوزی بر قول باطلدر . بونك طوغریسی شودر .

دیملی‌یزکه :

اکر اشبومراتب اتفاقاً طرف نافعده حاصل اولیورسه آنی (الهام) تسمیه ایدرز . و اکر راستکله ضررلی طرفـده حاصل اولیوررسه اکاده (وسوسه) نامنی ویررز .

اشبو اشکالی تقریر و بیانده سوزك تمامی و نهایتی بودر .

جواب

بوذکر وبیان ایتدکلرکزك هیسی حقدر طوغریدر . شوقدرکه انسانك برشیدن غافل اوله‌بیلمسی‌ده مستبعد دکلدر . بناءً علیـه

شیطان، او شیئی خاطره کتیردیکنده انسانده تخطر و تذکر ایدر. وتذکر ایدنجه او شیئـه مائل اولور و او میلك حصولنه‌ده فعل ترتب ایلر. ایمدی شیطان خارجنك اتیان ایتدیکی شی انجق شو تذکردن عبارتدر .

و الله تعالانك لسان ابلیسدن حکایةً (وما کان لی علیکم من سلطان الا ان دعوتکم فاستجبتم لی) بیودیغی دخی بوکا اشارتدر. شوقدرکه قائل ایچون بونده یالکز بر سوز قالدی . دیه‌بیلیرکه :

بو تقدیرده انسانك معصیته اقدامی آنجق شیطانك تذکیریله واقع اولمش اولور. ایمدی شیطانك‌ده معصیته اقدامی اکر شیطان آخرك تذکیری ایله ایسه شیاطینك تسلسلی لازم کلیر. واکر او شیطانك عملی شیطان آخرك تذکیرندن ناشی دکلسه شیطان اولك معصیته اقدامی مجرد او اعتقادك قلبندن حصولندن ناشی اولدیغی ثابت اولور. و او اعتقاد حادثك‌ده حصولنه مطلقـا بر سبب موجب لازمدرکه بوده الله سبحانه و تعالی حضرتلرینك خلقندن بشقه بر شی دکلدر. بوحالده خیر وشرك هپسی اللهدن اولدیغی ظاهر اولور .

ایشته بو بحث دقیق وعمیقده سویلیه‌بیله‌جکمز سوزك غایت ونهایتی بو اولوب حاصل کلام سید المرسلین علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلرینك بیوردقلریدرکه اوده (اعوذ بك منك) قول شریفیدر . والله اعلم

اون برنجی مسأله

معلوم اولسونکه انسان، تنهانشین اولوبده قلبنه خواطر تواتر ایتمکه باشلادیغی وقت گاه درون قلب و دماغنده کانه بر طاقم کیزلی سسلر، کیزلی حرفلر ایشیدر وکانه برمتکلم کندیسیله سویلشیر و برمخاطب کندیسیله مخاطبه‌ایلرکبی بعض شیلر حس ایدر. ایشته بو هرکسك نفسنده واقع اولان بر امر وجدانیدر.

صکره ناس او خواطر خصوصنده اختلاف ایدوب فلاسفه دیمشکه:

بو شیلر نه حروفدر نه ده اصواتدر. بونلر آنجق حروف و اصواتك تخیلاتیدر.

برشیئك تخیلی ایسه رسم ومثالنك خیالده حضورندن عبارتدر. نصلکه طاغلرك، دکزلرك، اشخاصك صورتلرینی تخیل ایتدیکمزده بو شیلرك اعیانی عقل و قلبده غیر موجود اولوب بلکه عقل وقلبده موجود اولان یالکز بونلرك صورتلری، مثاللری، رسملریدر. ایشته انلرکبی بونلرده علی سبیل التمثیل مرآتده مرتسم اولان صورت، مجراسنده جاریدر.

ایمدی بز آیینه‌ده فلکك، شمسك، قمرك صورتنی احساس ایتدیکمزده عجبا آیینه‌ده بو شیلرك ذواتی موجودمیدرده بزه کورینان انلرمیدر؟ خیردکلدر. زیرا بومحالدر. مرآتده حاصل اولان انجق بو شیلرك رسملری، مثاللری صورتلریدر.

مبصراتي تخيلده بونصلسه حروف وكلمات مسموعه‌يي تخيلده‌ده حال او منوال اوزره‌در ايشته جمهور فلاسفه‌نك قولي بودر .

قائل ديه‌بيليركه :

« حروف و كلماتك تخيلي » ديه تسميه ايتديكك شي عجبا ماهيتده حروف وكلمه‌يه مساويمدر دكلميدر ؟ ايمدي اكر مساوي ايسه خيالده حاصل اولانشي ، حروف واصواتك حقائقي وبحر وسمايي تخيل ايدركن خيالده حاصل اولان شي دخي بحر وسمانك حقيقتي اولديغنه كلام عودت ايدر .

واكر بونك طوغريسي ايكنجيسي ايسه . — يعني خيالده حاصل اولان مبصرات و مسموعاته مخالف بر شيء ديكر ايسه بو تقديرده‌ده سؤال عودت ايدر . يعني بز اشبو صور مرئياتي ، بو كلمات وعباراتي كنديلكمزدن نصل بوله‌بيليورز ؟ وبونلر عقله كلير حروف متواليه ، وذهنه كلير الفاظ متعاقبه‌در ديه وجدانا نصل بلا شك وشبهه حكم ايدييورز ؟

ايشته فلاسفه‌نك سوزني بيانده منتهاي كلام بودر .

اهل علمك جمهور اعظمنه كلنجه : بونلر اشبو خواطر متوالية متعاقبه‌نك حقيقةً حروف و اصوات اولديغني تسليم ايتديلر .

معلوم اولسونكه بو سوزي سويليانلر ديديلركه اشبو حروف و اصواتك موجد و فاعلي يا او انسانك كنديدر ياانسان آخردر ، و ياخود روحاني ، مباين و او حروف و اصواتي بو

انسانه القایه مقتدر ومتمکن دیکر برشیدر. اومتکلم اولان ایستر-
سه جن وشیاطین اولسون ایسترسه ملك اولسون. یاخود دنیلیرکه
او حروف و اصواتك خالقی الله تعالادر.

اولکی قسمکه اشبو حروف و اصواتك موجـد وفاعلی او
انسانك کندی اولهسیدر بو باهر البطلاندر. زیرا انسان کندی
اختیاریله حاصل اولان شیئی ترکده مقتدردر ایمدی اشبو خوا-
طرك حصولی انسانك فعلیله اولسهیدی انسـان مراد ایتدیکی
وقت او خواطری دفع وترك ایتمهیده مقتـدر اولهبیلی ایدی.
حالبوکهانسانك حواطر واردهیی دفعهمقتدر اولهمدیغی معلومدر،
انسـان اشبو خواطری فعل و ترکدن عاجز اولوب خواطر
بغیر اختیاره طبع و ذهننه متعاقب الورود اولور.

ایکنجی قسمکه اشبو خواطر انسـان آخرك فعلیـله حاصل
اولهسیدر، بوده ظاهر الفساددر.

و وقتاکه اشبو ایکی قسمكده بطلانی متبین و ثابت اولدیسه
قسم ثالث قالدیکه بو ده خواطرك جنك یا ملکك و یاخود الله
تعالانك فعلندن حصوله کلهسیدر.

« الله تعالی فاعل قبائح اولمق جائز دکلدر » دیانلره کلنجه:

بونلر کندی مذهبلرینه لایق اولان « اشبو خواطر خبیثه
اللهك فعلندن دکلدر » دیملیدرلر.

بناءً علیه بر شی قالیرکه اوده خواطرك احادیث جن وشیا-
طیندن اولهسیدر « اللهك هیچ بر فعلی قبیح دکلدر » دیانلره کلنجه

بونلرکده مذهبلرنده اشبو خواطری حق سبحانه و تعالی حضر.
تلرینه اسناددن کندیلرینی منع ایده‌جك بر مانع یوقدر .

معلوم اولسون‌که ثنویه « عالمك (حاشا) ایکی الهی واردر .
بری خیردر و بونك عسکریده ملائکه‌در . و دیکری شریردر .
و بونك‌ده عسکری شیاطیندر . و بو ایکی اله عالمده‌کی هر شی
ایچون دائما یکدیکریله خصومت و نزاع ایدرلر . بناءً علیه هر
بریسنك او شیئه برر تعلق اولدیغندن اعمال خیره داعی اولان
خواطر منحصراً اللهك عسکرندن حاصل اولور .
اعمال‌شره داعی اولان خواطر دخی انجق شیطانك عسکر.
ندن حصوله کلیر » دیرلر .
معلوم اولسون‌که ایکی اله اثباتی دلائل عقلیه و نقلیه ایله
فسادی ثابت اولان باطل، فاسد بر سوزدر .
ایشته بو بابده‌ده سوزك صوکی بودر .

اون ایکنجی مسأله

ناسدن بعضیلری اشبو شیاطینك احیایه، اماته‌یه، خلق
اجسامه، اشخاصی صورت اصلیه و خلقت اولیه‌لرندن بشقه
صورته تحویل و تغییره قدرتلری اولدیغنی اثبات ایلدی .
بعضیلری‌ده اشبو احوالی انکار ایدوب « شیاطینك اشبو
احوالدن هیچ بر شیئه قدرتی یوقدر » دیدی .

بزم اصحابز اولان ائمهٔ اهل سنته کلنجه: مشارالیهم قدرت ایجاد وتکوین، قدرت احداث آنجق خالق تعالایه مخصوصدر دیه دلیل اقامه ایتمش اولدقلرندن مذاهب مذکوره‌نك بالکلیه بطلانی متحققدر.

معتزله‌یه کلنجه: بونلر انسانك بعض حوادثی ایجادده قادر اولدیغنی تسلیم ایتدکلرندن چاره‌سز اشبو شیاطینك خالق اجسام وحیاته قدرتلری اولمادیغنی بروجه آتی بیان واثباته محتاج اولدیلر.

دیدیلرکه:

«شیطان جسمدر، هرجسم دخی قدرت واسطه‌سیله قادردر؛ قدرت ایسه ایجاد اجسامه صالح دکلدر.»

ایشته بو دلیل اوچ مقدمه‌دن مرکبدر.

مقدمهٔ اولی. — شیطان، جسمدر.

معتزله، بو مقدمه‌یی «ماسوی الله یا متحیزدر، یا متحیزده حالدر.» حصر استقرائیسی اوزرینه بنا ایتمشلردر. معتزله‌نك ایسه بو مقدمه‌یی اثباتده حجتلری شویله طورسون شبهه‌لری بیله یوقدر.

مقدمهٔ ثانیه. — جسم آنجق قدرت واسطه‌سیله قادراولور.

معتزله، بو مقدمه‌یی‌ده «اجسام، مماثله‌یی مستلزم اولان شیلردندر.

بناءً علیه اجسامدن برشی لذاته یعنی بلا واسطة القدرة

قادر اولسه‌یدی، اجسامك هپسی‌ده بویله بلا واسطه القدرة مالك اقتدار اولمق لازم کلیردی . » استدلالی اوزرینه بنا ایتمشلر درکه اشبو مقدمه‌نك‌ده بناسی تماثل اجسام اساسنه مستنددر .

مقدمهٔ ثالثه . — معتزله‌نك « بزه مخصوص اولان قدرت، خلق اجسامه صالح دکلدر . بناءً علیه قدرت حادثه‌نك خلق اجسامه صالح اولمامسی لازم کلیر . » سیاقده‌کی سوزلریدر .

حالبوکه معتزله‌نك بو سوزلریده اولکیلری کبی ضعیفدر . زیرا انلره دنیلیرکه بزم‌قدرت حاصله‌مزه مخالف، وخلق اجسامه صالح بر قدرتك حصولی نیچون جائز اولمسون ؟ زیرا بر شیئك حال حاضرده موجود اولمامسندن او شیئك حد ذاتنده وجودی ممتنع اولمق لازم کلمز .

اون اوچنجی مسأله

جن، غیبی بیلیرمی ؟

بو مسأله‌ده اختلاف ایتمشلردر .

الله تعالی کتاب کریمنده جن طائفه‌سنك قید سلیمان التنده بولندقلرینی و جناب سلیمانك وفاتندن صکره‌ده بر مدت حبسنده قالدقلرینی و موت سلیمانی بیله‌مدکلرینی بیان بیورمشدر . انلرك بو حالی ایسه غیبی بیلمدکلرینه دلالت ایدر .

کیمی‌ده « خیر ! جن، غیبی بیلیر » دیدی .

صکره بوکا قائل اولانلرده اختلاف ایدوب کیمی « جن طا-

نفه‌سندن بعضیلری سمواته یاخود اکا یقین یره صعود ایله السنهٔ ملائکه‌دن استراق ایتدیکی بعض غیوبی اخبار ایدر » دیدی .

کیمی‌ده « جنك معرفت غیوبده بشـقه یوللری واردرکه او یوللری اللهدن بشقه‌سی بیلمز . » دیدی .

معلوم اولسونکه بو مثللو مباحثده نه قدر فتح باب اطنـاب ایدلسه ظنوندن بشقه بر شیئی مفید اولماز . عالم حقـائق حال ایسه آنجق مولای متعالدر .

ركن خامس

مباحث استعاذه اركانندن بشنجی ركن، باعث استعاذه اولان مطالبدر

عبدك حاجاتی نامتناهی اولدیغنی بیان ایتمشدك. ایمدی عبد بر احتیاج هیچ بر خیر یوق كه آنی استحصاله و هیچ بر شر یوق كه آنی ده دفع و ابطاله محتاج اولمسون.

«اعوذ بالله» قولی ایسه جمیع شرور روحانیه و جسمانیه‌نك دفعنی متناول و شاملدر و بونلرك‌ده هپسی امور غیر متناهیه‌در.

بزایسه انلرك بالكز معاقدینه تنبیه ایدرزده دیرزكه: شرور، یا قلوبده حاصل اولان اعتقاد باطله‌لردر؛ یاخود ابدانده موجود اولان اعمال باطله‌لردر.

قسم اوله گلنجه: جمیع عقائد باطله بونده داخل اولور.

بز ده معلوم اولسونكه اقسام معلومات، نامتناهیدر. بونلردن هر بریسنك صحیح، صواب بر اعتقاد اولمق اوزره اعتقاد اولنمسی ممكن اولدیغی كبی فاسد، خطـا بر اعتقاد اولمق اوزره اعتقـاد اولنمسی‌ده ممكندر. وعالمده نه‌قدر مذاهب ضلال وارایسه هپسی اشبو جمله‌ده داخل اولوركه یالكز بوامت مرحومه‌دن اولانلری یتمش ایكی‌در. بو امتدن خارج اولانلری‌ده یدی یوزدن زیاده‌در.

ایمدی (اعوذ بالله) قولی مذکور فرق ضلالك آیری آیری هر بریسندن استعاذه‌یی متناول وشاملدر .

کلهلم اعمال بدنیه‌یه متعلق اولان شروره: بونلر ایکی قسمدر. بعضیلری مضار دینیه‌یی، و بعضیلری مضار دنیویه‌یی مفید اولانلردر .

مضار دینیه . — جمیع اقسام تکالیفده الله تعالانك نهی ایتدیکی شیلردرکه منهیات مذکوره‌نك ضبطی عادتا متعذر کبی اولوب (اعوذ بالله) قولی ایسه هپسنی متناول وشاملدر .

مضار دنیویه . — بو قسمده آلام، اسقام، حرق، غرق، فقر، کوتورملك، کورلك کبی شیلر دخی داخلدرکه انواعی همان نامتناهی بر رادده‌یه وارییور . ایمدی (اعوذ بالله) قولی بونلرك ده هر بریسندن استعاذه‌یی متناول و شاملدر . ماحصل (اعوذ بالله) قولی آتی‌الذکر اوچ قسمی متناول وشاملدرکه بو قسملرك هر بری مجرای مالانهایه‌ده جاریدر .

قسم اول . — جهل .

مادامکه اقسام معلومات، نا متناهیدر؛ انواع جهالات دخی غیر متناهیدر . ایمدی عبد مستعیذ، جهالاتك کافهٔ انواعندن جناب اللهه استعاذه ایتمش اولورکه بو جمله‌یه اهل کفرك، اهل بدعتك مذاهب کثیره‌سی‌ده داخل اولور .

قسم ثانی . — فسق .

مادامکه تکالیفك انواعی جداً چوقدر . مادامکه کتب احکام بونلری محتوی‌در . (اعوذ بالله) قول شریفنك بونلرده شمولی طبیعیدر .

قسم ثالث . — مکروهات، آفات، مخافات .

بونلرکده اقسام وانواعی نامتناهی اولمقله برابر (اعوذ بالله) قولنك هپسنه شمولی واردر .

هرکیم اقسام آفاتی ممکن مرتبه علماً احاطه ایتمك ایسترسه کتب طبی مطالعه ایتسون. تاکه اعضای بدن انساندن هربریسنك کندینه مخصوص نه‌قدر آلام واسقامه استعدادی اولدیغنی اکلاسون.

شو حالده عاقله واجب اولان بودرکه (اعوذ بالله) دیمك ایستدیکی وقت اشبو اجناس ثلاثه‌یی، و بونلردن هر بریسنك انواعنه و نواع انواعنه تقسیمنی ذهننه کتیرملی وبوتقسیم وتفصیلده مبالغه ایتملیدر .

برده انسان عاقل شو حساب و تعداده کلیان انواع آفات و مخافاتی برکره خیال وخاطرینه کتیروبده بعده بتون خلق عالمك قدرت و قوتی بونلری دفع وازاله‌یه کافی و وافی اولمادیغنی دوشونسه اکله‌سه، آنك طبع و عقلی کندیسنی مقدورات غیر متناهیه‌یی دفعه قادر اولان الله ذوالجلالك عصمت و رحمتنه التجایه مجبور ایدرك همان (اعوذ بالله القادر علی کل المقدورات من جمیع اقسام الآفات و المخافات) دیه، استعاذه‌یه باشلار .

آرتق بو بابده‌کی مباحثدن بوقدرله اکتفا ایده‌لم . « والله الهادی »

باب ثالث

« اعوذ بالله من الشيطان الرجيم » قولندن مستنبط اولان
لطائف بياننده‌در

برنجی نكته

« اعوذ بالله » قول شريفنده خلقدن خالقه، ممكندن واجبه عروج و التجا معناسی دركاردركه بدايت سلوكده متعين اولان طريق بودر.

زيرا بدايت سلوكده خلقك احتياجيله غنی، قادر اولان حقك وجودينه استدلالدن بشقه عبد ايچون معرفت باری‌يه يول يوقدر.

ديمك‌كه (اعوذ) قولی حاجت تامه‌يه اشارتدر.

زيرا احتياج اولمسه استعاذه‌ده فائده اولمازدی.

(بالله) قول شريفده جناب حقك غنای تامنه اشارتدر.

بناءً عليه عبد عاجزك (اعوذ) ديمسی كنديسنك فقر و حاجتی اقراردر.

(بالله) ديمسی‌ده آتی الذكر ايكی امری اقراردركه بريسی. — جناب حقك هم جميع خيراتی تحصيله، همده جميع آفاتی دفعه

قادر اولمه‌سی، و دیکری . — جناب عزتندن غیری کیمسه بو صفتله متصف اولمیوب هم دفع حاجات، و هم اعطای خیرات خصوصلرینك الحق ذات اقدس الهیسنه مخصوص و منحصر بولنمه‌سیدر .

ایمدی عبد عاجز اشبو حالت شریفه‌نك شهودیله جلاساز بصر بصیرت اولنجه کرك کندی کندندن ، وکرك جناب حقك غیری هرشیدن فراره شتابان اولور . وهمان اشبو فرارده (ففروا الی الله) سرینی مشاهده ایله مطمئن الجنان اولورکه اشبو حالت دخی (اعوذ) قولنده جلوه‌کر ساحهٔ حصول اولور . بعده غیبت حقه وصول والتحاق ایله نور جلال حقنده رهین استغراق او . لورکه اول آن فیض نشانده‌ده (قل الله ثم ذرهم) سر سبحانیسی کندیسنه عیان اوله‌رق (اعوذ بالله) قولیله مرطوب اللسان اولور.

ایکنجی نکته

(اعوذ بالله) قولی نفسك عجز و افتقارینی، وخالق تعالانك قوت و اقتدارینی اعترافدر . بو ایسه قرب حضرت خدایه عجز و انکساردن بشقه وسیلهٔ موصله مفقود ایدوکنه دلالت ایدر .

حضرت سید کائنات علیه اکمل التحیات افندمزك «کندینی بیلن خالقنی بیلیر » مضمونندکی (من عرف نفسه فقد عرف ربه) حدیث شریفلری دخی بو معنایی مشعردرکه مدلول لطیفی (من عرف نفسه بالضعف والقصور، عرف ربه بانه قادر علی

کل مقدور) یعنی کندینك ضعف وقصورینی بیان. مولای متعالك هر مقدوره قادر اولدیغنی ده ادراك ایلر (ومن عرف نفسه بالجهل، عرف ربه بالفضل والعدل) یعنی کندینك جهانی بیان، جناب واجب الوجودك فضل و عدل ایله متصف اولدیغنی ده اکلار .

(ومن عرف نفسه باختلال الحال، عرف ربه بالکمال والجلال) یعنی کندی حالی اختلالدن غیر خالی اولدیغنی بیان خالقنك کمال وجلالنی ده ادراك ایلر دیمکدر.

اوچنجی نکته

طاعاته اقدام، آنجق شیطاندن فرار ایله تیسر نمای حصول اولورکه بو فرار، مجرد الله ذو الجلاله صیغنمقدن عبارتدر .

شوقدرکه اشبو استعاذه دخی طاعتدن بر نوعدر. بناءً علیه طاعته اقدام، اکر استعاذه نك طاعته تقدیمنی ایجاب ایدیورسه، استعاذه نك کندیسی دخی استعاذهٔ اخرابی تقدیمه محتاج و مفتقر اولور؛ و بو حالده تسلسل لازم کلیر ، واکر طاعته اقدام، استعاذه یی اکا تقدیمه محتاج اولمیورسه، اول حالده ده استعاذه ده برفائده یوق دیمك اولور .

انك ایچون عبدعاجزه کویا دنیرکه « استعاذه یی طاعته تقدیم ایتمدکجه اقدام علی الطاعه تمام اولماز . استعاذه ایسه نهایتی اولمیان بر چوق شیلرك اتیانی ایجاب ایدر . حالبوکه اتیان مالانهایه،

سنك دائرهٔ وسع و اقتداركدن خارجدر . يالكز شوراسى واركه
بو حالت محاط علم يقينك اولدقده سن، عجزكى مشاهده وقصوركى
اعتراف ايتمش اولورسين . بناءً عليه بن‌ده اداى طاعته سكا اعانه
ايدرم؛ وطاعته كيفيت شروعكى سكا اوكره‌تيرم ، همان سن (اعوذ
بالله من الشيطان الرجيم) قوليله بكا التجا ايت ! »

دردنجى نكته

استعاذه‌نك سرى . — سندن آفاقى دفع ايده‌جك بر قادر
قيومه التجادن عبارتدر .

بر ده محققدركه شيطان لعينك القاى وسوسه‌يه يلتنديكى امورك
اجل و اعظمى قرائت قرآندر . زيرا عبادت رحمن نيتيله قرائت
قرآن، ومع ذلك آنك وعدنده، وعيدنده، آياتنده، بيناتنده،
تفكرله تحكيم ايمان ايدن كيمسه‌نك طاعات حسنه‌يه رغبتى، ومحرماتدن
رهبتى بالطبع مزداد و فراوان اولور :

ايشته بو سببدن ناشى‌دركه قرائت قرآن، طاعات و عباداتك
اعظمى عداولنور . بناءً على ذلك شبهه يوقكه شيطانك عبدمؤمنى
قرائت قرآندن منعه مصروف اولان سعيي عبادات سائره‌دن منعه
مصروف اولان مساعيسندن ابلغدر . واو جهتله‌دركه عبدك دخى
اثناى قرائده كنديسنى شر شيطاندن حفظ و صيانت ايده‌جك
بر ذات اقدسه صيغنمه احتياجى دها شديددر .

ايشته بو حكمته‌مبنى دركه قرائت قرآن استعاذه‌يه مقصوردر.

بشنجی نکته

شیطان، انسانك دشمنیدر . نته‌کیم الله تعالی کتاب کریمنده (ان الشیطان لکم عدو فاتخذوه عدواً) بیورمشدر . حضرت رحمن ایسه، انسانك مولاسی، خالقی، و مهماتنك مصلحیدر .

بوندن صکره محققدرکه انسان، طاعات و عباداته باشلاینجه دشمندن قورقاز . بناءً علیه کندیسنی او دشمن ایمانك زحمتندن قورتارمق ایچون مالکی اولان جناب یزدانك رضای شریفنی تحری‌یه سعی و اجتهاد ایلر . ایمدی حضرته واصل اولوبده انواع بهجت و کرامتی مشاهده ایلدکده دشمنی اونودی ویررده خدمت حبیبه بالکلیه اقبال، و او خدمت سعادت منقبته حصر اشتغال ایدر . دیمك‌که مقام اول، مقام فراردرکه اوده (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) قولیدر . مقام ثانی دخی حضرت ملك جبارده استقراردرکه‌بوده (بسم الله الرحمن الرحیم) قولیدر.

التنجی نکته

باری تعالی حضرتلری قرآن حقنده (لایمسه الاالمطهرون) بیورمشدرکه احداثدن طاهر اولمیانه مس قرآن حرامدر دیمکدر. ایمدی قلب انسان غیراللهه تعلق ایدوبده لسان دخی غیراللهك ذکریله جاری اولنجه بونلرك هر برنده طهارتی موجب، بر نوع

لوث حاصل اولورکه اول حالده طهور [١] استعمالی لازم کلیر . بناءً علیه عبد وقتاکه (اعوذ بالله) دیه‌رك اللهه صغنیر . درحال طهور، حاصل اولور وذکر اللهدن عبارت اولان صلاة حقیقیه‌یه حاضرلانیرده (بسم الله) دیه‌بیله‌جك بر حاله کلیر .

یدنجی نکته

ارباب اشارات دیدی‌که : سنك خصم جان و دشمن دین وایمانك ایکیدر . و بونلرك بری ظاهر و دیکری باطندر . وسن بو ایکی خصم قوی ایله محاربه‌یه مأمورسین . مولای متعال حضرتلری دشمن ظاهر حقنده (وقاتلوا الذین ولایؤمنون بالله) و دشمن باطن حقنده‌ده (ان الشیطان لکم عدو فاتخذوه عدواً) بیورمشدر .

ایمدی الله تعالی کأنه قولنه شویله خطاب ایدر بیورورکه دشمن ظاهرکله محاربه ایتدیکنده مددرسك ملك اولور . » [نته‌کم قرآن کریمده (ان یمددکم بخمسة آلاف من الملائکة مسومین) بیورمشدر .] دشمن باطنکله حرب وصواش ایتدیککده‌ده مدد کارك ملك اولور . » [نته‌کم فرقان مبینده (ان عبادی لیس لك علیهم سلطان) بیورمشدر .]

بناءً علیه دشمن باطنله محاربه، دشمن ظاهرله محاربه‌دن اولادر.

---

[١] طهور، صبور وزننده فعول بمعنی فاعلدرکه بنفسه طاهر وغیری‌یی مطهر اولان شیئه دنیر .

زیرا دشمن ظاهر فرصتیاب اولسه دخی آنك قصدی متاع دنیایه منحصردر. فقط دشمن باطن، فرصت بولورسه بونك غلبه‌سی دین و یقینه مضردر. برده دشمن ظاهرك غلبه‌سی تقدیرده دخی بزینه اجتهادمزله مأجور اولورز. فقط خدانکرده دشمن باطن بزه غالب اولورسه منقون اولورز. کذلك دشمن ظاهرك یدنده مقتول اولان شهید اولور. فقط دشمن باطنك مقتولی الله قپوسندن طرید و بعید اولور.

بو سببدن ناشی دشمن باطن، شرندن دها زیاده احتراز ایدلملیدر. بو احتراز دخی مجرد کشی قلبیله، لسانیله «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم» دیه‌رك اللهه صغنمقله اولور.

سکزنجی نکته

مؤمنك قلبی اشرف البقاعدر.

بناءً علیه نه‌قدر خوش کاشانه‌لر، معمور بوستانلر، جنت‌مثال بغچه‌لر وار ایسه، قلب مؤمنی انلرك هپسندن اشرف و اعلی بولورسین.

قلب مؤمن، صفاده آینه کبی در؛ بلکه آینه‌یه‌ده فائقدر. زیرا مرآت مصفانك اوکنه بر پرده چکلسه آنده ارتق بر شی کورلمز اولور. حالبوکه قلب مؤمنه هفت آسمان دکل، حتی کرسی وعرش رحمان بیله حجاب حائل اوله‌ماز.

نته‌کم الله ذوالجلال (الیه یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعه) بیورمشدر.

ایشته ظاهراً بر کوشتپارهٔ صنوبری الشکلدن نشقه برشی دکل ظن اولنان قلب انسان، اویله بر تجلیکاه رحماندرکه بوتجه حجب صوریه‌نك حیلولتیله‌برابر ینه‌جلال ربوبیتی مطالعه وصفات صمدیتی علماً احاطه ایدر [١].

قلبك اشرف بقاع اولدیغنه دلالت ایدن وجهلر چوقدر.

اولکیسی. — علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلری « القبر روضة من ریاض الجنته» بیورمشلردر.

قبر ایسه بر عبد صالح میتك مکانندن بشقه بر شی دکلدر. ایمدی قلب، معرفته اللهك سریری، الهیتك عرشی اولدیغی حالده شبهه یوقکه اشرف بقاع اولمق لازم کلیر.

ایکنجیسی. — طرف الهیدن کویا شو یولده خطاب عزت کلیرکه « یا قولم! سنك قلبك بنم بوستانمدر؛ بنمده جنتم سنك بوستانکدر. ایمدی مادامکه سن بوستانکی بندن اسیرکه‌میورسین؛ واسیرکه‌مدکدن بشقه بلکه‌ده بنم‌معرفتمی آنده انزال ایدییورسین؛ بن بوستانمی سندن نصل اسیرکرم؛ وسنی بوستانمه کیرمکدن نصل منع ایلرم؟»

اوچنجیسی. — خدای متعال، عبدصالحك بوستان جنته

---

[١] « اك ادنی پایه‌سی باق عرش اعلادنده اعلادر »
« کوکل‌دیرلر سرای سینه‌ده بر تختکاهك وار. »
« کوکلدن، دیده‌دن، نردنسه‌ارتق (سری)فهم‌ایتدم »
« حریمِ لی مع اللهه واریر برکیرلی راهك وار. »
(لمترجمه الحقیر)

کیفیت نزولنی حکایه ایدرك (فی مقعد صدق عند ملیك مقتدر) بیورمشده قید (مقتدر) ی حذف ایله یالکز (عنـد الملیك) دیمامشـدر. الله تعـالی کأنه «بن یوم آخرتده بر ملیك مقتدر اولورم؛ قوللرمده ملوك اولورلر. شوقدرکه آنلر هرنهقدرملوك اولهجقلرسهده ینه بنم تحت قدرتمده بولنهجقلردر.» بیورمشدر.
برده طرف الهیدن کأنه شویله خطـاب عزت کلیرکه «ای قولم! بن جنتمی سکا تخصیص ایتـدم، سنده کرچـه جنتکی بکا تخصیص ایتمشسین. لکن ینه سن بکا انصافسزلق ایدییورسین. هـله سویله باقهلم! بنم جنتمی کوردکمی؟ عبد «خـیر! یا ربی» جوابنی ویرنجه «یا بن سنك جنتکه کیردممی؟» سـؤالی وارد اولهرق بوکاده «اوت! یا ربی» جوابنی ویرمکه مجبور اولور. بو صرهده «واقعا سن هنوز بنم جنتمه کیرمامشسین؛ نقط سنك زمان دخولك یاقلاشنجه بن مجرد سنك نزولك اچون شیطـانه [مذموم ومدحور اولدیغك حالده جنتمـدن چیق!] دیهرك آنی جنتمدن طرد و اخراج ایلدم. ایمدی بن سنك نزولکدن مقدم دشمنکی جنتمدن بویله طرد وتبعید ایدهیمده سن حالا بنم دشمنمی بوستانکدن طرد واخراج ایتامهیی نفسکه نصلروا کورییورسین؟ مع هـذاکه بن سنك بوستانکه نزول ایدهلی یتمش ییل اولیور.» بولنده شرفصدور اولان خطاب عتاب آمیز الهی‌یه قارشی باکمال شرم و حجـاب «الهی! سن بنم دشمنمی جنتکدن چیقـارمغه قادرسین. اما بن برعبد عاجز وضعیف اولدیغمدن سنك دشمنکی بوستان دلدن چیقارمغه مقتدر دکلم.» جوابیله عرض معـذرته

شتاب ایدنجه « بر ملك قاهرك حمایه‌سی آلتنه کیرن عاجز، قوی اولور . بناءً علیه سن‌ده بنم تحت حمایتمه کیر ! تاکه جنت جنانکدن طرد و اخراج دشمنه قدرتیـاب اوله‌سین . همان (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) دیه‌رك بکاالتجایه استعجال ایت ! » خطاب مستطابیله تسلیتیاب اولور .

ایمدی « مادام‌که‌قلب انسان، بوستان‌خدادر، یانیچون شیطانی اورادن کندی چیقارمیور ؟ » یولنده وارد اولان سؤاله جواباً اهل اشارات بروجه آتی لؤلؤ باش تحقیق اولمشدر .

کأن بوبابده طرف الهیدن خطاب عزت کابرکه « یا عبدی! سن اوکیمسه‌سین‌که سلطان معرفتی حجرهٔ قلبکده مهمـان ایلدك؛ حالبوکه کندی حجره‌سنه برسلطان ذیشانی مهمان ایتمك ایستیان کیمسـه البته حجره‌سنی سیاوب سپوروب تمیزله‌مکده مجبور در . یوقسه حجره‌نك تطهیر وتنظیفی سلطان مهمـانه واجب دکلدر، ایمدی سن‌ده (اعوذ بالله من‌الشیطان الرجیم) دیه‌رك منزل‌سلطان معرفت اولان قلبکی لوث وسوسه‌دن پاك ایتملیسین »

طقوزنجی نکته

کأن خطـاب عزت کابرکه « یاقولم ! سن بکا انصـافسزلق ایدییورسین . شیطانك درکاه عزتمدن مطرودیتنه سبب نه‌اولدیغنی بیلیرمیسین ؟ ملائکه عبادتمده نصل قائم ایسه‌لر، شیطان دخی بکا اویله عبادت ایدر طورردی، ظاهرده بنم الهیتمی مقر و معترف

ایدی؛ صکره سنك باباك آدمه سجــده ایتمسنی اکا امر ایتدم. اوده امتناع ایدی ویردی. ایمدی وقتاکه تکبر ایتدی. بن‌ده آنی خدمتمدن نفی وطرد ایلدم، شیطان ایسه حقیقتــده باباکه دشمنلك ایتمامشدی؛ یالکز بنم خدمتمدن امتنــاع ایتمشدی. صکره او سکا تمش سنه‌درکه دشمنلك ایدییور. سن ایســه ینه اکا محبت ایدیورسین. نه‌قدر خیرات و حسنات وار ایســه، هپسنده او سکا مخالفت ایدییور. سن ایسه بالعکس کافهٔ مراداتده اکا موافقت ایلیورســین. ایمدی بو مذموم یولی براق ده (اعــوذ بالله من الشیطان الرجیم) دیه‌رك سن‌ده اکا دشمن اولدیغکی کوستر!

اوننجی نکته

انسان! بر کره باباك آدمك قصه‌سنه نظرایتسه‌ك آ. شیطان علیه اللعنه باباکه «بن سکا ناصحیندنم» دیه یمین ایتمامشمی ایدی؟ صکره آنك نصیحت دیدیکی امرك عاقبتی نتیجــه‌سی نه اولدی؟ باباکی جنتدن چیقارمغه چالشمقدن عبارت اولمادیمی!

برده سنك حقکده سویلدیکی سوزه دقت ایتســه‌ك آ. سنی اضلال و اغوا ایده‌جکنه قسم ایدرك (فبعزتك لاغوینهم اجمعین الا عبادك منهم المخلصین) دیمدیمی؟ ایمدی دوشونکه «بن سکا ناصحیندنم» دیه یمین ایتدیکی ذات ایله معامله‌سی بوندن عبــارت اولنجــه ارتق اضلال و اغوا ایده‌جکنه قسم ایتدیکی کیمســه ایله معامله‌سی نصل اولمق لازم کلیر؟

اون برنجی نکته

«اعوذ بالله» دییوبده «بالله» یرینه دیکر بر اسم ذکر ایتمامسی معاصیدن زاجر و مانع اولمقده اشبو اسم شریف، سائر اسما و صفاتدن ابلغ اولدیغی ایچوندر. زیرا (الله) اول ذات پاکدرکه عبادته مستحقدر. و عبادته استحقاقی دخی قادر، علیم، حکیم اولدیغی ایچوندر. بناءً علیه (اعوذ بالله) قولی (اعوذ بالقادر العلیم الحکیم) دیمه‌نك مجراسنده جاریدر. اشبو صفتلر ایسه زجر و منعی افادهده واصل مرتبهٔ نهایتدر.

تفصیل

خرسز بك اعلی بیلیرکه یاقه‌یی الهویره‌جك اولورسه سلطان انك حقندن کلمه‌یه مقتدردر. مع هذا فرصت بولنجه سلطانكده مالنی چالمقدن کری قالمیور. زیرا خرسز بك اعلی بیلیرکه سلطان هر نه قدر اجرای مجازاته قادر ایسه‌ده مالنك سارقی کیم اولدیغنی بیلمز.

ایشته خرسزك مال سلطانی سرقه اجتساری بو سببدن ناشیدر. بناءً علیه یالکز جه قدرت، زجر و منعده کافی اولمیوب بلکه قدرتله برابر علم دخی لازمدر. کذلك یالکز قدرت و علم دخی زجرك حصولنه کفایت ایتمز. زیرا حضرت پادشاه برفعل منکری کوررده نهی عن المنکر ایتمزسه آنك یالکز حضوری فعل منکره مانع اولماز. اما هم قدرت، هم علم، همده قبائحدن منع

ایدیجی حکمت حاصل و مجتمع اولدقـده شبهـه‌سز زجر کامل، حاصل اولور.

ایمدی عبد «اعوذ بالله» دیدیکنده کویاکه «اعوذ بالله القادر العلیم الحکیم الذی لایرضی بشیٔ من المنکرات» دیمش اولور. انك ایچون شبهه‌سز، زجر تام حاصل اولور.

اون ایکنجی نکته

عبدك «اعوذ بالله من الشیطان الرجیم» دیه‌رك عصمت خدایه التجا ایتمسی کندیسنك شیطانه مجاور ومعاون اولمغه راضی اولمدیغنه دلالت ایدر.

عبـدك بوکا عدم رضـاسی‌ده مجرد شیطـانك اللهه اولان عصیانندن ناشیدر. حالبوکه شیطانك عصیانی اشبو مسلم مستعیذه حقیقتده بر ضرر ویرمز. ایمدی عبـد مسلم اویله بر عاصی‌نك حتی جوار وحمایته بیله راضی دکل‌ایکن، یاکندی بر فعل‌منکره رضا داده اولورمی؟ البته اولماز.

اون اوچنجی نکته

(شیطان) اسمدر: (رجیم) صفتدر.

استعاذده‌ده الله تعالی اسم اوزرینـه اقتصار ایتمیوب صفتی‌ده ذکر ایتدی.

کویا جانب حقدن خطابِ عزت کایرکه: «شیطان، خدمت عبـودیتده بیکلرجه سـنه‌لر دوام ایتمشــدی؛ اوخبیثك بزه برضرر، برکوتولك ایده‌بیلدیکنی سن هیچ ایشــتدکمی؟ مع هذا صکره بز آنی رجم ایدرك درکاه عزتمزدن طرد و تبعید ایلدك. ایشته سن‌ده محقق بیلیلیسـین‌که اکر اوملعون، برلحظه قرینك اوله‌جق اولورسه، مطلقا سنی ابدی آتشه القا ایدر. بوصورتده نصل اولورکه سن اویله بردشمن دین وایمانی طرد و تبعـید ایله مشتغل اولمیورسین؟ اویله ایســه هیچ طورمه! همان (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) دیه‌رك بکا صیغنمغه باق!»

اون دردنجی نکته

قائل دیه‌بیلیرکه.

الك دون مرتبه‌ده اولان برملك دخی شـیطانی دفعه کفایت ایدرکن سبب نه درکه الله تعالی بوکوبکی اسم پاکی مقابلنده ذکر ایلدی‌ده بزه (اعوذ بالملائکة) دیمه‌مزی امر بیورمدی.

جواب. ــ الله تعالی کائنه بیوررلرکه: «قولم! شیطان سنی کورر؛ سن ایسه آنی کوره‌مزسین. ایشته اوخبیثك کید ومضرتنه اوغرامه‌کزك باشلیجه سببی‌ده بودر. بناءً علیه سز شیطانی کورر فقط شیطـان آنی کورمز اولان ذات واجب الوجوده تمسـك ایدکزده (اعوذ بالله من الشیطان الرجیم) دییکز.»

اون بشنجی نکته

(الشیطان) لفظنه الف و لامك دخولی تعریف ایچوندر. زیرا کورینور کورنمز شیطانلر چوقدر. بلکه‌ده اکثریا کورینور شیطان کورنمز شیطاندن اشد اولور.

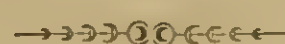

بعض اهل تذکیردن محکیدرکه بردفعه مجلس ذکرنده «برکیمسه فقرایه تصدق ایتمك ایستدکده یتمش قدر شیطان اللرینه، ایاقلرینه قلبنه صاریلوب آصیلیرلرده آنی اعطای صدقه‌دن منعه چالیشیرلر.» دیدی.

حاضر بالمجلس اولانلردن بری «بن اوشیطانلرك یتمشی ایله‌ده محاربه ایدرم» دیه‌رك همان قالقوب خانه‌سنه واردی. اتکنه حنطه طولدیروب فقرایه طاغتمق اوزره طیشاری چیقمق ایستدیسه‌ده زوجه‌سی یرندن صیچرایوب بیچاره‌نك یاقه‌سنه صارلدی وحنطه‌یی براقدیرنجه‌یه‌قدر اوغراشـدی طوردی. زواللی آدمجغزده خائبا مسجده دوندی کلدی. مذکر اکا «نه یاپدك باقه‌لم؟» دیه سؤال ایدنجه:

«شیخم! بن شیطانلرك یتمشنه‌ده غلبه ایتمشدم؛ فقط الڭ صکره آنالری چیقه‌کلدی ده نصلســه او بنی منهزم ایلدی» جـوابنی ویردی.

ایشته کورینور شیطانلرك شری کورنمزلردن دها شدید اولدیغنه بو حکایه کوزل بر مثالدر .

(الشیطان) لفظنه داخل اولان الف ولامك عهده موضوع اولمسی ده جائزدر . زیرا جمیع معاصی بو شیطانك رضاسنه مقرون اولوب بر شیدن راضی اولان ایسه او شیئك فاعلی حکمندهدر .

شاید بونی استبعاد ایدییورسهك ! مسألهٔ شرعیه ایلهده حل مشکل ایدهبیلیرسین . چونکه امام اعظم ابو حنیفة الکوفی حضرتلری عندنده امامك قرائتی مقتدینك قرائتی حکمندهدر. سببیده مقتدینك قرائت امامه رضا کوسترمهسی وامام آرقهسنده سکوت ایدوب طورمهسیدر .

اون التنجی نکته

شیطان، معنای بعدی متضمن اولان (شطن) مادهسندن مأخوذدر . انکچون شیطان، بعید عن الحق اولمقله محکوم علیهدر. مطیع، ایسه قریب الی الحقدر . الله تعالی (واسجدو اقترب ـ و الله قریب منك ـ واذا سألك عبادی عنی فانی قریب) بیوردی .

رجیم؛ دخی مرجوم دیمکدرکه خدنك لعن وشقاوتله مرمی اولمق معناسندن کنایتدر .

سکا کلنجه: سن لهالحمد حبل متین سعادته موصولسین. الله تعالی مؤمنلرك شاننده (والزمهم کلمة التقوی) بیوردی.

ایشته بودلالت ایدرکه الله تعالی شیطـانی رحمتـدن بعید، وسهام لعن وشقاوتله مرجوم قیلدیغی کبی، سنیده رحمت الهیهسنه قریب، وسعادت ابدیهیه موصول قیلمشدر.

برده حقدن بعید اولان شیطانی قریب وقرین رحمت ایتمیهجکنیده اخبار ایلدی. زیرا (ولن تجد لسنة الله تحویلاً) بیوردی.

بناءً علیه معلوم عرفان ملزومك اولسونکه مولای متعـال حضرتلری مادامکه کمال لطف و کرمیله سنی مظهر شرف قرب ایتدی. فضل ورحمتندن آرتق طرد وتبعید ایلمز.

اون یدنجی نکته

امام جعفر صادق، رضیالله عنه بیورمشـلرکه: «قرائت قرآندن اول مطلقا تعوذ ایتملیدر.» طاعات سائرهده ایسه تعوذ اولنماز. بوندهکی سر وحکمت شودرکه: عبدك لسانی بعضاً کذب، غیبت، نمیمه ایله متنجس اولدیغندن الله ذوالجلال حضرتلری عبده تعوذ ایله امر بیوردی. تاکه عبدك لسانی طاهر اولسونده طیب وطاهر اولان رب العالمینك کلام منزلنی لسان طاهرله اوقوسون.

اون سکزنجی نکته

طرف خدادن کأنه عبد مؤمنه شویله خطاب عزت کلیرکه:

«اوشيطان رجيمدر، بن ايسه رحمان رحيم؛ بناءً عليه شيطان رجيمدن ايراق اولكه رحمان رحيمه واصل اولهسين.»

اون طقوزنجی نكته

شيطان، دشمنكدر. سن ايسه آندن غافلسين. غائبسين. نصلكه الله تعالى «انه يراكم هو وقبيله من حيث لاترونهم» بيورمشدر.
ديمك كه سنك بر دشمن غائبك، برده حبيب غالبك وار.
چونكه الله تعالى «والله غالب على امره» بيورمشدر.
ايمدی دشمن غائب سكا قصد ايتديكنده، حبيب غالبه التجا ايت! «والله سبحانه وتعالى اعلم بمراده»

باب رابع

« اعوذ بالله من الشيطان الرجيم » قولنه ملحق اولان مسائل بيانده‌در »

برنجی مسأله

« اعوذ بالله » ديمكله « بالله اعوذ » ديمه‌نك بيننده فرق عظيم واردر. زيرا اولكيسی حصر افاده ايتمز. ايكنجيسی ايسه حصر افاده ايدر.

مادامكه بويله‌در. يا نيچون اولكيسيله امر، وارد اولدی‌ده ايكنجيسيله امر وارد اولمادی؟ مع هذا كه بز بونك ايكنجيسی اكمل اولديغنی‌ده يرنده بيان وايضاح ايتمشزدر.

كذلك حمدده هم « الحمد لله » همده « لله الحمد » وارد اولوب استعاذه‌ده ايسه يالكز « اعوذ بالله » دنيلدی‌ده « بالله اعوذ » دنيلمدی. عجبا بونك فرقی نه‌در؟

ايكنجی مسأله

« اعوذ بالله » قولنك لفظی خبردر. معناسی‌ده « اللهم اعذنی » تقديرنده اوله‌رق دعادر. كورمزميسين كه واجب تعالی وتقدس

حضرتلری ام مریمدن حکایة « وانی اعیذها بك وذریتها من الشیطان الرجیم » بیورمشدر .

اعوذ بالله، قولی « اللهم اغفرلی » معناسنه اولان (استغفر الله) کبی‌در .

بونك دعا معناسنه اولدیغنه‌ده دلیل شودرکه : اعوذ بالله قولی بالکز مستعیذك فعلندن اخباردر . بوقدرجغنده ایسه فائده یوقدر. فائده عبد مستعیذی جناب حقك اعاذه ایتمه‌سنده‌در . اویله ایسه سبب نه‌درکه « اعوذ بالله » دیدی‌ده « اعذنی » دیمدی ؟

جواب

رب ایله عبد بیننده عهد واردر . نتهکم حق تعالی (واوفوا بعهد الله اذا عاهدتم) برده (و اوفوا بعهدی اوف بعهدکم) بیورمشدر . بناءً علیه عبد کأنه دیرکه « بن لؤم انسانیت و نقص بشرتیله برابر اعوذ بالله دیه‌رك یعنی سکا صیغینه‌رق عهد عبودیتمده وفا ایتدم . ایمدی سن یاربی ! نهایت کرم، و غایت فضل و رحمتله « انی اعیذك من الشیطان الرجیم » یعنی بن ده سنی شیطان رجیمك شرندن حفظ و صیانت ایدرم دیه‌رك عهد ربوبیتده وفا ایتمه‌یه اولاسین . »

مسأله [ج]

اعوذ، کلمه‌سی فعل مضارعدر : فعل مضارع ایسه حالده، استقبالده صالحدر . ایمدی بوکلمه، حالده‌، استقبالده حقیقتمیدر؟

حق اولان حالده حقيقت، استقبالده مجاز اولمه‌سيدر .
استقباله اختصاصى آنجق (سين) و (سوف) نك علاوه وسيله‌در .

د

فعل مضارعك حال حاضر ومستقبل بيننده مشترك اولوب ده
حال حاضر وماضى بيننده مشترك اولمامسنه سبب نه‌در ؟

هـ

مضارع ايله اسم بيننده‌كى مشاركت نصلدر ؟

و

مضارعده عامل نصلدر ؟
حالبوكه مضارعك معمول اولديغنده شبهه يوقدر .
ايمدى مضارعك عاملى هانكيسيدر ؟

ز

« اعوذ » قولى كرك حالده، وكرك جميع زمان استقبالده
عبدك مستمراً مستعيذ اولديغنه دلالت ايدركه كمال دخى بودر.
ايمدى قول مذكور اشبو استعاذه‌نك جنتده‌ده باقى اولديغنه
دلالت ايدرمى ؟

ح

« اعوذ » قولى نفس متكلم وحده اولوب (اتين) قولنده
مذكور اولان درت حرفدن بريسى كنديده بولنمق لابد ولازمدر.

كلهلم « اعوذ بالله » قولنـدەکی بایه متعلق اولان مبـاحث عقلیه‌یه: بونلر چوقدر.

ا

باللّه‌ده‌کی (با) بای الصاقدر.
بونده بر قاچ مسأله واردر.

برنجی مسأله

بو بایی بصریون (بای الصاق) وکوفیون (بای آلت) تسمیه ایدرلر. بشقه‌لری‌ده بوکا (بای تضمین) نامنی ویررلر.
الحاصل، بوباشبهه‌یوق‌که برفعله‌متعلقدر. فعله‌متعلق‌اولمسنده‌کی فائده‌ده شودرکه او فعلك باشلی باشنه الصاقی ممکن دکلدر. فعلك الصاقی بهمه‌حال اشبو بانك مدخول‌علیهی اولان شیئك واسطه‌سنه محتاجدر.
بناءً علیه الصاقه سبب اولدیغی ایچون بو بایه بای الصـاق دنیلدیکی کبی آلت اولان شیئـه داخل اولدیغی ایچـونده بای آلت دینیلیر.

ایکنجی مسأله

باللّه‌ده‌کی باده بر فعلك لزوم اضماری متفق علیهدر.

ایمدی سن یالکز «بالقلم» دیرسه‌ك بو سوزك بر کلام مفید اولماز. بلکه سوزك مفید اوله‌بیلمك ایچون «کتبت بالقلم» دیمه‌ك لازم کلیر. ایشته بو دلالت ایدرکه باللهده‌کی حرف با بر مضمره متعلقدر. و بونك نظیریده «بالله لافعلن» قولیدرکه «احلف بالله لافعلن» معناسنه‌درده کلامك «احلف» یه دلالتندن ناشی «احلف» حذف اولندی. ایشته باللهده‌ده اویله در.

و بونك بر نظیریده شودرکه بریسی نیت سفر ایدوب‌ده دیکر برذاتدن استیذان ایتدکده اوذات، مستأذن سفر بره «علی اسم الله» دیرکه «سر علی اسم الله» تقدیرنده‌در.

اوچنجی مسأله

مادامکه اضمارك لزومی ثابت اولمشدر. دیرزکه:

بو مقامده حذف ضمیر، افصحدر. افصح اولمسنه‌ده سبب شودرکه فعل مضمر تصریح اولنسه «اعوذ بالله» قولی او حکم معینه مقصور اولور. اما عند الحذف وهم هر مذهبه ذاهب اولمقله برابر جمیع مهماتك آنجق الله ذوالجلاله استعاذه والتجا واسطه‌سیله، وعندالابتدا اسم اللهك ذکریله تمام اولدیغی‌ده خاطره کتیرر.

بونك‌ده نظیری «الله اکبر» قولیدر. «الله اکبر من الشیٔ الفلانی» بیورمیوب‌ده (الله اکبر) دیمه‌سی مجرد افادۀ عموم ایچوندر. ایشته اعوذ باللهده‌ده اویله‌در.

دردنجی مسأله

سیبویه دیدی که «اشبو بانك کسردن بشقه عملی یوقدر. بوسببدن ناشی بای مذکور، مکسور اولدی.»
دنیرسه‌که «کاف تشبیهك‌ده کسردن بشقه عملی یوقدر. معهذا که کاف تشبیه، مکسور دکل، بالعکس مفتوحدر.
جوابنده دیرزکه:
کاف تشبیه، اسم مقامنده قائمدر. اسم ایسه عملده ضعیفدر. اما حرفك وجودی آنجق بواثر حسبیله‌در. بناءً علیه کلام آنده قوی اولور.

بشنجی مسأله

(با) بعضاً اصلیه اولور. (قل ما کنت بدعا من الرسل) قول کریمنده اولدیغی کبی. و بعضاً زائده اولور. وبوده درت وجه اوزره‌در.
١ — الصاق ایچوندر. کما فی قولنا «اعوذ بالله» و «بسم الله»
٢ — عندالشافعی رضی الله عنه تبعیض ایچوندر.
٣ — تأکید نفی ایچوندر. کقوله تعالی (وما الله بظلام للعبید).
٤ — تعدیه ایچوندر. کقوله تعالی (ذهب الله بنورهم) ای اذهب نورهم.

٥ — فی، معناسنه اولان بادر. قال «حل باعدائك ماحل بی» ای حل فی اعدائك.
کلهلم باء قسمه: بو با (بالله) قولنـدهکی با اولوب بای الصاق جنسندندر.

التنجی مسأله

بعضیلری دیدی که (وامسحوا برؤسکم) قول کریمنده واقع اولان (با) باء زائدهدر. ومضمون آیت «وامسحوا رؤسکم» تقدیرندهدر.
امام شافعی ایسه بوندهکی (با) تبعیض افاده ایدر دیدی.
امام شافعینك حجتی وجوه آتیهدر.
١ — بو آیتدهکی (با) ایچون یا لغودر؛ یا مفیددر دیهجکز؛ احتمال اول ایسـه باطلدر. زیرا رب العـالمین، واحکم الحاکمین حضرتلرینك کلام شریفی لغو وبیمعنادر دیمك امر بعیددر.
چونکه کلامدن مقصود، اظهار فائدهدر. بناءً علیه آنی لغوه حمل ایتمك اصلك خلافیدر.
ایشته بای مذکورك برفائدهٔ زائده افاده ایتدیکی ثابت اولدی.
وبوکا هرکیم قائل اولدی ایسه اوفائدهٔ زائدهده تبعیضدر دیدی.
٢ — «مسحت بیدی المندیل» قولیله «مسحت یدی المندیل» قولی بینندهکی فرق بای مذکورك تبعیض افاده ایتدیکنك صحتی اثباته کافیدر. چونکه اولکیسی اجزاء مندیلدن یالکز برجزئی، وایکنجیسی کافهٔ اجزاء مندیلی الیله مسح ایتدیکنی مشعردر.
٣ — اهل لغـتدن بعضیلری (با) بعضاً تبعیض معناسـنی

افاده ایدر دیدی. بعضیلری ده بونی انکار ایتدی. لکن تبعیض افاده ایدر دینلرك روایتی راجحدر. بناءً علیه (با) تبعیض افاده ایدر اولدیغی ثابت ومتحقق ایسه ده او بعضك مقداری غیرمذکور ایدوکندن بعض تسمیه اولنان مقدار نه ایسه ایشته اوقدرجغی مفید اولمه سی لازم کلدی، وبوتقدیرجه رأسك اقل جزئی مسح ایله اکتفا واجب اولدی.

ایشته امام شافعینك قولی بودر.

حضرت امامك بوقولنه شویله بر اشکال وارد اولور. « واجب تعالی حضرتلری (فامسحوا بوجوهکم وایدیکم) دخی بیوردی. بناءً علیه امام شافعینك شو قولنه کوره اجزاء وجه و یدك اقلی مسح تیممده کافی اولمق لازم کلیر. حالبوکه عند الشافعی تیممده کافهٔ اجزاء وجه ویدك مسحی لابد ولازمدر. »

بوکا شو وجهله جواب ویریلوب دنیلیرکه اشبو نصك مقتضاسی تیممده اجزانك اقلیله اکتفا ایتمکدر. شوقدرکه عند الشافعی نص اوزرینه زیاده نسخ دکلدر. بناءً علیه دلائل سائره دن ناشی اتمامی ایجاب ایتدك. مسح رأسده ایسه اتمامك وجوبنه دلالت ایدر دلیل بولنمدیغندن بونك حقنده کی نصده ده قدر مذکور ایله اکتفا ایتدك.

یدنجی مسأله

امام اعظم ابوحنیفه نك رضی الله عنه اصحابی باء الصاقه بعض مسائل تفریع ایتدیلر.

١ — امام محمد (كتاب الزيادات) ده ديدىكه كشى زوجه.
سنه (انت طالق بمشيئة الله تعالى) ديسه طلاق واقع اولماز. بوسوز (انت طالق ان شاءالله) قولى كبى در.

فقط (لمشيئة الله) ديسه طلاق واقع اولور. زيرا بونى تعليل مخرجنه اخراج ايلدى.

وكذلك (انت طالق بأرادة الله) ديسه طلاق واقع اولماز. فقط (لارادة الله) ديسه طلاق واقع اولور.

اما (انت طالق بعلم الله) ياخود (لعلم الله) ديسه ايكى وجهدهده طلاق واقع اولور. انكچون نصل سويلديكنى فرق ايتمك لازمدر.

٢ — ينه امام محمد كتاب الايمانده ديدىكه كشى زوجهسنه (ان خرجت من هذه الدار الا باذنى فانت طالق) ديسه خاتون اودن هرچيقيشنده قوجهسنك اذننه محتاج اولور؛ يوقسه بوشانير كيدر.

فقط (ان خرجت الا ان اذن لك) ديسه، وصكردده بركره اكا اذن ويرسه كافيدر.

انكچون نصل سويلديكنى فرق ايتمك لازمدر.

٣ — كشى زوجهسنه (طلقى نفسك ثلاثا بألف) ديسه، زوجهسىده نفسنى طلقهٔ واحده ايله تطليق ايتسه، قوجهسنك شرط ايتديكى بيكك ثلثنه واقع اولور. چونكه بوراده يعنى (بألف) قولندهكى (با) بدليته دلالت ايدر. بناءً عليه بدل مبدله توزيع اولنورده هر بر طلقهيه بيكك ثلثى موازى اولمش اولور. واكر (طلقى نفسك ثلاثاً على الف) ديسه، خاتونده نفسنى

طاقهٔ واحده ايله تطليق ايلســه، امام اعظم عندنده برشيئه واقع اولماز. زيرا (على) لفظى كلمهٔ شرطدر. شرط ايســه برلنمادىكه مشروط واقع اولسون. فقط امامين عندنده خاتون طاقهٔ واحده ايله ثلث الفه واقع اولور.

بن ديرم كه بورادة بابه متعلق مسائل كثيره واردر.

ا — امام اعظم ابو حنيفه ديمشكه ثمنه با داخل اولورسه، ثمن مثمندن تميز ايدر. آنكچون (بعت كذا بكذا) ديديككده بانك مدخول عليهى يالكز ثمندر و بيع فاسدك مسألهسى بو فرق او. زرينه بنا قلنمشدر. زيرا امام اعظم ديمشكه كشى (بعت هـذا الكرباس بمن من الخمر) ديدكده بيع، عقدفاسد ايله منعقداولمش اولورسـهده صحيحـدر. فقط (بعت هذا الخمر بهذا الكرباس) ديدكده بيع صحيح اولماز. فرقىده شودركه خمر، صورت اولاده ثمن اولوب صورت ثانيهده ايسه مثمندر. خمرى ثمن قيلق ايسه جائزدر. اما مثمن قيلق جائز دكلدر.

ب — امام شافعى ديمشكه (بعت منك هـذا الثوب بهذا الدرهم) ديدكده او درهم تعين ايدر.

فقط امام اعظم ابو حنيفه عندنده تعين ايتمز.

ج — الله تعـالى (ان الله اشـترى من المؤمنين انفسهم واموالهم بان لهم الجنة) بيوردى. وجنتى نفس وماله ثمن قيلدى.

اصول فقهدن‌ده بابه متعلق بعض مسائل واردر.

ا. — با سببیته دلالت ایدر. الله تعالی (ذلك بانهم شاقوا الله) بیوزدی. ایشته بو آیت جلیله‌ده‌كی با سببیته دلالت ایدر. برده دنیلدی‌كه بانك سببیته دلالتی صحیح اولماز. زیرا بانك سبب اوزرینه ادخالی جائزدر شویله‌كه (ثبت هذا الحكم بهذا السبب) دنیر.

ب — با سببیت افاده ایدر دیدیكمزده باء سببیه ایله لام سببیه بیننده فرق نه اولدیغنی‌ده بیان ایتمك لازمدر.

ج — «سبحانك اللهم و بحمدك» قولنده‌كی بادن‌ده بحث ایتمك لازمدر.

زیرا بوراده‌كی بانك نه‌یه متعلق اولدیغی بیلنمیور. كذلك «و نحن نسبح بحمدك» قولنده‌كی بانك ده متعلقی مجهولدر. بناءً علیه بو بادن‌ده بحث ایتمك لازمدر.

د — دنیلدی‌كه علومك كافه‌سی كتب اربعه‌ده، كتب اربعه‌نك علومی قرآنده، قرآنك علومی ــ فاتحه‌ده. فاتحه‌نك علومی ــ بسمله‌ده. بسمله‌نك علومی‌ده بسم اللهك باسنده مندرجدر.

بن دیرم‌كه بو طوغریدر. زیرا كافهٔ علومدن مقصود، عبدك جناب خالقه وصولیدر. بو بایسه بای الصاقدر. بناءً علیه بای مذكور عبدی جناب خالقه الصاق ایدركه كمال مقصود دخی بودر.

نوع ثالث

از مباحث ابن باب

مباحث حرف جر

اشبو كلمه ـ يعنى اعوذ بالله من الشيطان الرجيم ـ حروف جردن ايكى نوعى مشتملدر .

اولكيسى حرف (با) ايكنجيسى لفظ (من) در .

ايمدى ديرزكه (من) لفظنده مباحث كثيره واردر .

ا . — سن « اخذت المال من ابنك » ديرسين‌ده (من) ك نونى مكسور اوقورسين . صكره « اخذت المال من الرجل » ديرسين‌ده بونده‌ده مفتوح اوقورسين . ايشته بو مقامده كلمهٔ مذكوره‌نك آخرى عواملك اختلافيله مختلف اولدى . عاملك ايسه اشبو حركاته مستحق اولمقدن‌بشقه معناسى يوقدر . بناءً عليه اشبو كلمه‌نك دخى معرب اولمه‌سى لازم كلير .

ب . — (من) كلمه‌سى درت وجه اوزره وارد اولمشدر . ابتداى غايت (١) تبعيض (٢) تبيين (٣) زياده . (٤)

ج . — مبرد، ديدى‌كه (من) ده اصل اولان ابتداى غايتدر

باقیلری اکا مفرعدر . بشقەلری دیدی‌که اصل اولان تبعیضدر .
باقیلری اکا مفرغدر .

د . — بعضیلری (من) کلمەسنك کلمۀ زائده اولمەسنی انکار ایتدی .

(یغفرلکم من ذنوبکم) آیت کریمەسنده واقع اولان (من) کلمەسنه کلنجه : بونكده فائدۀ زائده افادەایتدیکنی بیان ایتمشلردر. الله تعالی کویا (یغفرلکم بعض ذنوبکم) بیورمشـدر . حالبوکه ذنوبك هر بعضی عفو ایدن هیسنی‌ده عفو ایدر .

ه . — (من) ایله (عن) بینندەکی فرقی‌ده ذکر وبیان ایتمك لابددر . شیطان علیه اللعنه (ثم لآتینهم من بین ایدیهم ومن خلفهم وعن ایمانهم وعن شمائلهم) دیدی .

بو قولده ایکی سـؤال واردر .

(١) نیچـون برنجیسی ایله ایکنجیسی (من) و اوچنجیسیله دردنجیسی (عن) لفظنه تخصیص اولندی ؟

(٢) مادام‌که شیطـان کرك (من) وکرك (عن) لفظلرینك ایکیسنی‌ده ذکر ایلدی . یا نیچون استعاذه (من) لفظیـله کلدی یعنی نیچون «اعوذ بالله من الشیطـان الرجیم» دنیلدی‌ده «عن الشیطان» دنیلمدی ؟

نوع رابع

از مباحث این باب

شیطان، لفظی شیطنتده مبالغه معناسنه‌در. ــ نصل‌که رحمن، رحمتده مبالغه معناسنه اولدیغی کبی . ــ وشیطان حقنده «بررجیم» فعیل بمعنی مفعولدرکه مرجوم دیمکدر . نته‌کم حق باریده (رحیم) فعیل بمعنی فاعلدر .

شو کله، شیطان رجیمدن رحمن رحیمه فراری اقتضا ایدر . و بوده بینهماده مساواتی مقتضیدر . ایشته حاشا «الله وابلیس، اخوین‌در. شوقدرکه (الله) اخ کریم، رحیم، وفاضلدر . ابلیس ایسه اخ لیئم، خسیس، مؤذی‌در بناء علیه عاقل اولان بواخ شریردن اواخ خیره فرار والتجا ایدر دیین ثنویه‌نك منشاء قولی بودر .

ب . — (الله) رحیم وکریم میدر ؟ ایمدی اگر رحیم، کریم ایسه یانیچون شیطانی یاراتدی‌ده عباد اوزرینه مسلط ایتدی ؟ واگر رحیم کریم دکلسه کندینه رجوع ا.ه وشر شیطاندن اکا استعاذه والتجاده نه فائده واردر ؟

ج . — کوکلرده ملکلر « اعوذ بالله من الشیطان الرجیم »

ديرلرمى ؟ اكر ملكلر دخى استعاذه ايديورلرسه، ديمككه كندى نفسلرينك شرورندن استعاذه ايديورلر. يوقسه شرور شيطاندن استعاذه ايتميورلر.

د. — اهل جنت، جنتده «اعوذ بالله» ديرمى ؟

ه. — ابنيا وصديقين نيچون «اعوذ بالله» ديه‌رك شر شيطاندن اللهه صغنيرلر ؟ مع هذاكه شيطان (فبعزتك لاغوينهم اجمعين الاعبادك منهم المخلصين) قولنده كنديسنك ابنيا وصديقنه تعلقى اولماديغنى اخبار ايتدى.

و. — شيطان (وماكان لى عليكم من سلطان الا ان دعوتكم فاستجبتم لى فلا تلومونى ولوموا انفسكم) قولنده عباد اللهه مجرد دعوتدن بشقه تعلقى اولماديغنى اخبار ايتدى. ديمككه انسان كندى كنديسنى بلايه القا ايديور. بو تقديرجه انسان شر شيطاندن زياده كنديدن استعاذه ايتمليدر. حال بويله ايكن نيچون انسان استعاذه‌ده الك مهم طرفى براقيورده الك ضعيف طرفدن باشلايور ؟

تم الجزء الاول بعون الله عزوجل ويليه الجزء الثانى
فى ١٤ جمادى الاخره ١٣٠٢ وفى ١٩ مارت ١٣٠١
والله الموفق والمرشد

خطا صواب جدولی

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٤	١٠	جليل	جميل
٦	٥	على سبيلى الاجمالى	على سبيل الاجمال
١٠	٤	نعمته	نعمة
١٢	١٦	تحرى	تجرى
١٢	١٨	متحيزانك	متحيزاتك
١٣	٢	اصجار	احجار
١٣	١٧	تحليصك	تخليصك
١٣	١٩	آفاقك	آفاتك
١٤	٤	بى بحر	بر بحر
١٦	١	سو	شو
١٦	٥	معاذ	معاد
١٨	٣	اولان	.
١٨	١٤	ذوالحلالك	ذوالجلالك
٢١	٣	برنوع	بونوع
٢١	٧	منهج خاصى	برمنهج خاصى
٢٤	١٧	سبيليلهدر	سبيلهدر
٢٥	٢	سبيليلهدر	سبيلهدر

صحيفه	سطر	خطا	صواب
٣٨	١٦	تفسيردركه	تفسير ديركه
٣٩	٦	طريانندن	طيرانندن
٤٣	٥	سياحت	سباحت
٤٣	٨	انتقال ايتدكجه	انتقال ايمدكجه
٤٣	١٧	معبر، منبر وزننده	معبركه منبر وزننده
٤٤	١٢	كله‌مه	كلامه
٤٤	١٦	براغت	براعت
٤٥	٦	حدودنده	حدوثنده
٦٠	٥	تخصيص	تخصيصى
٦٥	٩	مفروضندن	مفروضدن
٦٩	١٠	تصفيق ير	تصفيق يد
٧١	١٣	جوهر نفس	جوهر نفسى
٧١	١٩	مخرفك	محرقك
٧٢	١٥	اصوات ومقطعه	اصوات مقطعه
٧٢	١٦	بالفرض والتحقيق	بالفرض والتقدير
٧٣	٨	كلام نفس	كلام نفسى
٧٥	٣	اعتقادده	اعتقاده‌ده
٧٦	١١	مقدمين مذكورتينك	مقدمتين مذكورتينك
٨٣	١٢	حديثله	حدوثيله
٨٥	٥	تمييز بها	تميز بها
٩٠	٦	خنث	حنث

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٩١	١٧	قدیم نفس	قدیم نفسی
٩٧	٥	صرفدن	حرفدن
١٠٥	١٢	تبعیضی	تبعیض
١٠٦	١٨	استد	اسند
١٠٧	١	مسند فقط	مسند اولور فقط
١٠٨	٢	کماهدر	کلمهدر
١٠٩	١١	نص محض	نفی محض
١٠٩	١٨	وحاصل	وحصل
١١٢	١٥	لفظنك	لفظك
١١٢	١٥	حقیر اولان	معتبر اولان
١٣١	٥	مینیدر	مبنی در
١٣٧	١٦	بیورءی	بیوردی
١٤٠	١٥	نعوذ	تعود
١٤٣	٨	نعوذ	تعوذ
١٤٤	٢	قاعدهسی	فائدهسی
١٤٥	٥	کی	که
١٤٥	١٩	نفعی	نفی
١٤٦	٣	یی	دهکی
١٤٦	٣	نك	ك
١٥٠	١٩	مرقوم	مرجوم
١٥١	١٣	طوتمتی	طوتمق

صحيفه	سطر	خطا	صواب
١٥٢	٨	ايدلمشدر	اولمشدر
١٥٢	١٣	مسموع	مسموعى
١٥٢	٢١	قدأنه	قرآنه
١٥٤	٩	عالم	عالم اولديغنى
١٥٤	١٨	اولنديغىده	اولديغنىده
١٦٠	١	اعاثت	اغاثت
١٦٠	١	اغانت	اعانت
١٦٠	٢١	تحصيلده‌ده،	تحصيلده‌ده
١٦١	١٣	قول	قوله
١٦١	١٤	واصبرو	واصبروا
١٦١	١٥	ومن عباده	من عباده
١٦٢	١٦	بناءً عليه	بناءً عليه ثابت اولديكه
١٦٢	١٦	موجب	موجد
١٦٦	٦	مطلب	مطلوب
١٧١	١٠	اوراح	ارواح
١٧٣	٤	برامر ايدر	برامردر
١٧٤	٤	حرف	صرف
١٧٥	٨	اخربوه	اضربوه
١٧٦	١٩	آنى	انى
١٧٦	٢٢	(جاهلين) ده	(جاهلين) دن ده
١٧٨	٧	اعوذ رب	اعوذ برب

صحيفه	سطر	خطا	صواب
١٨٥	٣	عائد	عائذ
١٨٦	٦	يتحيطه	يتخبطه
١٨٧	١٤	كرس	كرسى
١٨٧	٢٠	حبابه	حباله
١٨٩	١	متخرق	متمزق
١٨٩	١٥	تغريمه	تعزيمه
١٨٩	١٦	نائب	تائب
١٨٩	٢٢	غريمته	عزيمته
١٩١	٢	جدغك	جذعك
١٩٢	٢٢	پرملائكه‌سى	يرملائكه‌سى
١٩٦	٤	اشخاص معين	شخص معين
١٩٦	١	ناريه	ناريه‌در
١٩٧	١	حجميت	حجميتده
١٩٨	٢٠	يههدى	يهدى
١٩٩	١١	واتبعوا ا	واتبعوا
١٩٩	١٣	وتمائيل	و تماثيل
٢٠١	٨	جيب خدا	حبيب خدا
٢٠١	١٦	دعاسن	دعاسنى
٢٠١	١٨	ليس شر	ليس شئ
٢٠١	١٩	بكلمات الله	وبكلمات الله
٢٠٢	١١	ياشى	باشى

صحيفه	سطر	خطا	صواب
٢٠٤	٢٠	معناسنه كلير	معناسنه‌ده كلير
٢٠٦	٩	يخطبه	يتخبطه
٢٠٨	٦	حملى	حمل
٢٠٨	١٢	اهلى	اهل
٢٠٩	٣	جوابندن	جوابدن
٢١٠	١٣	قلبنده	قلبده
٢١٢	٦	بالذاته	يا لذاته
٢١٥	٩	ايمدى	ايشته
٢١٦	١٦	اوليوريسه	اوليوررسه
٢١٧	٣	خارجنك	خارجينك
٢١٧	٦	بيوديغى	بيورديغى
٢٢٤	٦	طنوندن	ظنوندن
٢٢٧	١٤	اكلهسه	اكلاسه
٢٢٩	١٠	حقنده	حقده
٢٣١	١٨	قرأتده	قرائتده
٢٣٣	١٣	طاهر	ظاهر
٢٣٣	١٤	ان يمودكم بخمسة	ان يمودكم ربكم بخمسة
٢٣٤	٥	منقون	مفتون

فهرس سر قران

برنجی کتاب

(اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) قولندن مستنبط اولان علوم بیانندهدر.

برنجی کتابك قسم اولی

کلمه‌یه متعلق مباحث ادبیه بیانده اولوب برقاج بابی مشتملدر

باب اول

باب ثانی

صوت وحروفدن مستنبط اولان مباحثه وصوت وحروفك احكامنه دائر اولوب چند مسأله‌یی مشتملدر

باب ثالث

اسم وفعل وحرفه متعلق مباحث بیانده اولوب مسائل شتایی مشتملدر

باب رابع

اسمك کندی انواعنه تقسیماتی

باب خامس

اسمای اجناس ایله اسمای مشتقه‌نك احکامی بیانده‌در

باب سادس

اسمی معربه، مبنی‌یه تقسیم ایله برابر بوایکی قسمه متفرع اولان احکام بیاننده اولوب مسائل شتایی مشتملدر

برنجی کتابك ایکنجی قسمی

استعاذه‌یه متعلق مباحث نقلیه وعقلیه‌یی متضمن اولوب چند بابی مشتملدر.

باب اول

باب ثانی

جملهٔ تعوذيه‌دن مستنبط اولان مباحث عقليه بيانده‌در .

ركن اول

استعاذه

ركن ثانی

ركن ثالث

ركن رابع

رکن خامس

باب ثالث

جملهٔ تعوذیه‌دن مستنبط اولان لطائف بیانده‌در

باب رابع

اعوذ بالله من الشیطان الرجیم، قولنه ملحق اولان مسائل بیاننده‌در

بالله‌ده‌کی (با) بای الصاق اولوب بونده برقاچ مسأله واردر

سر قرآن

فخر رازی تفسیرندن مترجمدر

مترجمی

سری کریدی

والئ ولایت انقره

جزء ثانی

باشلیجه صاتیلان محل باب عالی جاده‌سنده آراکل افندینک ٤٦
نومرولی کتابخانه سیدر

معارف نظارت جلیله‌سنک رخصتیله طبع اولنمشدر
رخصتنامه نومروسی ٤٦١

استانبول

(س) شرکت مرتبیه مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ٣٤

١٣٠٣

بسم الله الرحمن الرحيم

سر قرآن

کتاب ثانی

« بسم الله الرحمن الرحیم » ك مباحثی بیاننده اولوب برقاچ بابی شاملدر.

باب اول

مجرای مقدماتده جاری اولان مسائل بیاننده‌در.

برنجی مسأله

« بسم الله الرحمن الرحیم » ده‌کی (با) نك برمضمره متعلق اولدیغنی ماتقدمده بیان ایتمشدك.

بومضمرك اسم اولمه‌سی‌ده، فعل اولمه‌سی‌ده محتملدر. وعلی کلا التقدیرین بونك بای بسم اللهدن متقدم اولمه‌سی‌ده، متأخر اولمه‌سی‌ده جائزدرکه بوحسابجه اقسامی درده وارر.

١ — متقدم، فعل ـ ابدأ باسم الله.

٢ — متقدم، اسم ـ ابتداء الكلام باسم الله .
٣ — متأخر، فعل ـ باسم الله ابدأ .
٤ — متأخر، اسم ـ باسم‌الله ابتدائی .

بوراده دها ایکی شیدن بحث ایتمك لازم‌کلیر .
اسمك تقدیمی‌می تأخیری‌می اولادر ؟
بونلرك ایکیسی‌ده قرآن کریمده وارد اولمشدر .
(بسم‌الله مجراها ومرساها) قول کریمنده تقدیم، (اقرأ باسم ربك) قول شریفنده‌ده تأخیر بیورلمشدر .

بکا قالسه تقدیم اولادر دیرم.
بونك اولویتنه وجوه آتیه دخی دلالت ایدر.
اولکیسی ـ الله تعالی قدیم‌در. واجب الوجود لذاته‌در .
بناءً علیه وجود باری، وجود غیر اوزرینه سابق‌در .
بالذات سابق اولان ایسه ذکرده‌ده سبقه مستحق در .
ایکنجیسی ـ الله تعالی (هوالاول والآخر) و(لله الامر من‌قبل ومن‌بعد) بیورمشدر .
اوچنجیسی ـ ذکرده تقدیمك تعظیمده دخلی زیاده‌در .
دردنجیسی ـ الله تعالی (ایاك نعبد) بیورمش. ایشته بوراده فعل، اسمدن متأخردر . آنکچون (باسم‌الله ابتدیٔ) تقدیرنده اولور.
بشنجیسی ـ پدرم شیخ ضیاءالدین عمردن « رضی الله عنه » ایشتدم؛ دیر ایدی‌که :

شیخ « ابو القاسم الانصاری » دن مسموعم اولمشــدر ؛ دیر ایدی‌که :

استاذ « ابوالقاسم القشیری » برکون شیخ « ابو سعید بن ابو الخیر المیهنی » ایله برلشدیلر. قشیری، ابوسعیده دیمش‌که :

محققین، « مارأینا شیئاً الا و رأینا الله بعده » دیمشلر. یعنی برشی کورمدکه، آنك آردی صره اللهی کورمیه‌لم.

شیخ ابوسعید دخی « بو، مریدلرك مقامی‌در. یوقسه محققلر برشی کورمزلرکه، آندن اول اللهی کورمش اولمسونلر ! » یولنده مقابله ایلدی.

—

بن بوکلامك تحقیقنده دیرم‌که :

مخلوقدن خالقه انتقال، برهان انی‌یه اشارتدر.

خالقدن مخلوقه نزول، برهان لمی‌یه اشارتدر.

برهان لمی ایسه معلومدرکه برهان انی‌دن اشرفدر.

بومادامکه، ثابتدر. دیمك اولدی‌که، فعلی اضمار ایدن کیمسه، کندی فعلنی رؤیتــدن، اسم الله ایله اســتعانه‌نك وجوبنی رؤیته منتقل اولمش کبی اولور.

وهرکیمکه اولا ــ بسم الله دیرده ثانیاً ــ فعلی اضمار ایدرسه، اوده اللهدن اســتعانه‌نك وجوبنی کوررده آندن صکره اســتعانه باللهدن کندی احوالنه نازل اولمش کبی اولور.

ایکنجی مسأله

فعلك اضماری می اولادر؟ اسمك اضماری می؟

شیخ ابوبكر الرازی دیمش‌كه :

(قرآن مبینك نسق تلاوتی مضمرك (فعل) اولدیغنه دلالت ایدر. و بوفعل مضمر دخی امردن عبارتدر. زیرا باری تعالی (ایاك نعبد وایاك نستعین) بیورمش‌كه بو « قولوا ایاك نعبد و ایاك نستعین » تقدیرنده‌در.

ایشته بونك كبی « بسم الله الرحمن الرحیم » قولی دخی « قولوا بسم الله » تقدیرنده‌در.)

—

بكا قالیرسه بوبابده برمعترض چیقوب دیه‌بیلیركه :

اسمك اضماری اولادر !

زیرا بزكلام « بسم الله ابتداء كل شیء » تقدیرنده‌در، دیدیكمز حالده بوسوزمز الله تعالانك ذاتنده جمیع حوادثك مبدئی، جمیع كائناتك خالقی اولمه‌سندن اخبار اولمش اولور.

بونی قائل دیسون، دیمسون. بونی ذاكر، ذكر ایتسون ایتمسون.

شو احتمال ایسه شبهه یوقكه اولكندن اولادر.

بوكلامك تمامی « قولوا الحمد لله » می یوقسه یالكز « الحمد لله » می دیمك اولادر بحثنده كله‌جكدر.

اوچنجی مسأله

جر، ایکی شیله حاصل اولور.

اولکیسی ــ حرف ایله،

«باسم» قولنده اولدیغی کبی.

ایکنجیسی ــ اضافتله،

«باسم الله» قولندهکی لفظة اللهده واقع اولدیغی کبی.

«الرحمن الرحیم» قولندهکی جره کلنجه: بوجر، مجرد وصفك اعرابده موصوفه تابعیتندن حاصل اولمشدر.

بوراده ذکره شایان برطاقم بحثلر وار.

١ — حروف جرك جری اقتضا ایتملرینه سبب نه‌در ؟

٢ — اضافت نیچون جری اقتضا ایتدی ؟

٣ — حرفك می جری اقتضا ایتمه‌سی دها قوی در ؟ اضافتك می ؟

٤ — اضافت، قاچ قسم اوزرینه واقع اولور ؟

دیمشلرکه:

«اضافة الشیء الی نفسه» ــ شیئك کندینه اضافتی محالدر.

بو حالده اضافتك ایکی قسمی قالیرکه، بری ــ جزء وکل بیننده، دیکری ــ شیء ایله ذات شیئك خارج ومنفصلی بیننده واقع اولان اضافتدن عبارتدر.

قسم اول ــ «باب حدید ــ و ــ خاتم ذهب» کبی. زیرا بومثاللردهکی (باب) حدیدك (خاتم) دخی ذهبك بعضیدرلر.

قسم ثانی ـ « غلام زید » قولك كبی .
زیرا بومثالده‌ده مضاف‌الیه، مضافه بالکلیه مغایردر.
نسب واضافاتك اقسامنه کلنجه: بونلر ضبط وتعداددن خارج كبی‌درلر .
زیرا نسبك انواعی غیرمتناهی‌در.

دردنجی مسأله

اسمك بر شیئه اسم اولمه‌سی، اسمدن عبارت اولان لفظ مخصوص ایله مسمادن عبارت اولان ذات مخصوصه بیننده برنسبتدر.
بونسبتك معناسی‌ده شو اولیورکه :
ناس، اولفظ مخصوصی، بوذات مخصوصه‌یی معرف اولمق اوزره اصطلاح ایدی ویرمشلرده کویا « نه‌وقت، بزدن بولفظی ایشیدرسه‌کز، بیلمش اولکزکه، بزبولفظ ایله فلان معنایی اراده ایدییورز. » دیمشلر .
ایمدی مادامکه، اسم ایله مسمی بیننده شو نسبت حاصلدر .
شبهه یوقکه اسمك مسمایه اضافتی‌ده صحیح اولور .
ایشته اسمی، اللهه اضافتدن مراد بودر.

بشنجی مسأله

ابو عبید دیمشدرکه :

(بسم الله) قولنده اسمك ذكری صلهٔ زائده اولوب (بالله قال) تقديرندهدر.
لفظ اسمك ذكری ده مجرد، يا تبرك ايچوندر. ياخود بينه وبين القسم فرق اولسون ايچوندر.
بن ديرمكه:
«بسم الله» قولندن مراد، «ابدؤا بسم الله» ــ يعنی نام خدا ايله باشلاييكز! ــ ديمك اولوب ابوعبيدك كلامی ضعيفدر.
زيرا بز وقتاكه، ابتدا ايله امر اولندق. بو امر، افعالمزدن يالكز برفعله شامل اولوركه، او فعل دخی لفظمز وقولمزدن عبارتدر.
بناءً عليه مراد، «ابدأ بذكر الله» اولمق لازمكليركه مراد «ابدأ بسم الله» در.
بوندهكی فائدهٔ زائده شو اوليوركه:
«ذات الله» اشرف ذوات اولديغی كبی «ذكر الله» ده اشرف اذكاردر. (اسم الله) ده اشرف اسمادر. ونصلكه، الله تعالی وجودده جميع ماسواسی اوزرينه سابق و متقدم ايسه، آنك ذكریده كافهٔ اذكاره، اسمیده كافهٔ اسمايه سابق ومتقدم اولمق لازمكلير.
فعلی هذا التقدير محققدركه (اسم) لفظنده شوفوائد جليله حاصل اولور.

باب ثانی

قرائت وکتابتدن بوکلمه‌یه متعلق اولان مباحث بیانده در.

—

قرائته متعلق، مباحث چوقدر.

برنجی مسأله

اجماع علما واقع اولمشدرکه، (بسم) قولی اوزرینه وقف، وقف ناقص‌در . وقف قبیحـــدر . (بسم‌الله) یاخود (بسم‌الله الرحمن) قولی اوزرینه وقف، وقف کافی‌در . وقف صحیح‌در . (بسم‌الله الرحمن‌الرحیم) قولی اوزرینه وقف، وقف تام‌در .

معلوم اولسون‌که، وقف، مطلقا شـــو وجوه ثلاثه‌دن خالی اولماز . یا وقف ناقص، یا وقف‌کافی، ویاخود وقف کامل‌اولور . ایمدی هرهانکی کلامك که، معناسی بنفسه منفهم اولمیه: او کلام اوزرینـــه واقع اولان وقف، وقف ناقص‌در . وهرهانکی کلامك که، مفهوم المعانی‌اولمسیله‌برابر مابعدی ماقبلنه متعلق‌بولنه؛ اوکلام‌اوزرینه‌واقع اولان‌وقف،وقف‌کافی‌در. وهرهانکی‌کلامك‌که مابعدی‌منقطع اوله؛او کلام‌اوزرینه واقع اولان وقف دخی وقف تام‌در .

بوراده بریسی چیقوب دیه بیلیرکه ؛

(الحمدلله رب‌العالمین) قولی کلام تام‌در . شـــوقدر وارکه،

(الرحمن الرحيم مالك) قولى ماقبلنه متعلقدر . زيرا بو كلمات، صفتدرلر . صفتلر ايسه موصوفاته تابعدرلر .

ايمدى اكر صفتى موصوفدن قطع ايله يالكزجه آنى بر آيت قيلمق جائز اولورسه، يانيچون (بسم الله الرحمن) بر آيتدر . (الرحيم) ده آيت ثانيه‌در ديمديلر ؟

اكر بو، جائز اولمازسه، يا نصل اولمشكه، (الرحمن الرحيم) ى بر آيت مستقله قيلديلر ؟

ايشته بو اشكاله جواب ويرمك لازم كلير .

ايكنجى مسأله

(بسم الله) و (الحمد لله) قوللرنده لامك تغليظنى تركده قرا متفقدر .

بونكده سببى شودركه :

كسره‌دن لام مفخمه‌يه انتقال، ثقيلدر . زيرا كسره، تسفلى ايجاب ايدر . لام مفخمه ايسه مستعلى برحرفدر . حال بوكه تسفلدن تصعده انتقال، ثقيلدر .

لفظهٔ جلاله‌كى لامك تفخيم وتغليظنى، يالكز حالت رفع ونصبده استحسان ايتمشلردر .

(الله لطيف بعباده) و (قل هو الله احد) و (ان الله اشترى من المؤمنين انفسهم) اقوال كريمه‌سنده واقع اولديغى كبى .

اوچنجی مسأله

دیمشلر که :

شو تفخیمدن مقصود اوچ امردر .

اولکیسی ـ لفظةالله ایله (لات) لفظی ذکرده فرق ایتمکدر.

ایکنجیسی ـ تفخیم، مشعر تعظیمدر . لفظـهٔ جلال دخی تعظیمده مبالغه‌یه مستحقدر .

اوچنجیسی ـ لام رقیقه یالکز طرف لسان ایله مذکور اولور . اما لام مغلظه مجموع لسان ایله ذکر اولنور . آنکچون لام مغلظه‌یی تلفظده عمل دها زیاده‌در . بوسببدن ناشی ثوابده‌ده آنك دخلی زیاده اولمق لازم کلیر .

کذلك توراتده (یاموسی ! اجب ربك بکل قلبك) بیورلمشدر ایشته بومقامده‌ده انسان مولاسنی مجموع لسانیله ذکر ایتمش اولورکه، بو، مجموع جنانیله‌ده ذکر ایتدیکنه دلالت ایدر. آنك ایچون شبهه یوق که، شو تفخیمك تعظیمده دخلی زیاده‌در .

دردنجی مسأله

بریسی دیه بیلیرکه :

لام رقیقه‌نك، لام غلیظه‌یه نسبتی، دالك طـایه، وسـینك صاده نسبتلری کبی‌در .

زيرا (دال) يالكز طرف لسان ايله (طا) ايسـه مجموع لسان ايله ذكر اولنور .
كذلك (سين) طرف لسان ايله (صاد) ايسه مجموع لسان ايله ذكر اولنور .
ايشته تبين ايتدی‌كه، لام رقيقه‌نك لام غليظه‌يه نسبتی، دالك طايه نسبتی كبی‌در .
برده بز كورمشزدركه، خلق (دال) برحرفدر . (طا) دخی بشقه برحرفدر . كذلك (سين) برحرفدر . (صـاد) دخی حرف ديكردر . دييور .
بوحالده واجب اولان لام رقيقه‌يی بشـقه، لام غليظه‌يی‌ده ينه بشقه برحرف اعتبار ايتملی‌ايديلر . حال‌بوكه ايتمديلر . معهذا يكديكرندن آيرمق ـ يعنی بولام رقيقه‌در . شوده لام غليطه‌در ديمك لازم كلير .

بشنجی مسأله

(الله) قولكده‌كی لامك تشـديدی ادغام ايچوندر . زيرا بونده ايكی لام، حاصل اولمش‌در .
اولكيسی ـ لام تعريفدركه بو، ساكندر .
ايكنجيسی ـ لام الاصلدركه بو، متحركدر .
حال بوكه، ايستر كلمهٔ واحده‌ده، ايسترسه كلمتين متعاقبتين‌ده اولسـون، جنس واحدن ايكی‌حرف التقـا ايدوب‌ده بونلرك

اولکیسی ساکن، وایکنجیسی متحرك اولورسه، حرف ساکن حرف متحرکه ادغام اولنمق ضروریدر .
(فماربحت تجارتهم — و— مابکم من نعمة، مالهم من الله) قول کریمی کلمتینده التقا ایدن حرفین مثلینك ادغامنه مثالدر .
(الله) لفظیده، کلمهٔ واحدهده برلشن حرفین مثلینك ادغامنه مثالدر .
شوراسیده بیلنملیدرکه، الف، لام، واو، یا حرفلری اکر ساکن بولنورلرسه، اجتماع مثلین ممتنع اوله جغندن ادغام دخی ممتنع اولور .
اکر متحرك بولنوبده بونکله برابر کلمهٔ واحدهده مثلین اوله رق برلشیرلرسه، ادغام جائز اولور .

التنجی مسأله

ارباب اشارات ومجاهدات، بوبابده بردقیقه بیان بیورمشلر . دیمشلرکه :
لفظة اللهده لام تعریف ایله لام الاصل مجتمع اولوب احدهما ثانی یه ادغام اولندیغندن لام معرفه ساقط اولدیده لام لفظة الله باقی قالدی . بوایسه حضرت معروفه معرفت حاصل اولنجه؛ معرفت ساقط وفانی وباطل اولورده معروف ازلی کماکان زیاده سز نقصانسز باقی قالیر اولدیغنه تنبیه کبیدر .

يدنجى مسأله

(الله) قولمزدن لفظده الفك حذفى جائز دكلدر . فقط شعرده (الله) قولمز اوزرينه وقف، واقع اولورسه، اولوقت ضرورت شعر ايچون تجويز اولنور : شاعرك برى

اقبل سيل جاء من عندالله
يجود جود الجنة المغلة

ديمشدر .

بو بحث اوزرينه بعض مسائل شرعيه تفرع ايدييور .

شويله‌كه :

١ — بركيمسه عندالحلف (بله) ديسه، يمينى منعقداولورمى اولمازمى ؟

كيمى ديمش كه :

خير ! زيرا (بله) قولى رطوبتك اسمى‌در . بناءً عليه آنكه يمين منعقد اولماز .

بشقه‌لرى ديمشلركه :

(بله) قوليله يمين منعقد اولور ! زيرا معناى اصلئ لغوى حسبيله (بله) ديمك جائزدر. (بله) دين كيمسه ايسه، بولفظ ايله حلف، قصد ونيت‌ايتمش اولنجه يمينى منعقد اولمق لازم كلير [١]

---

[١] لكن عندالحنفيه يمينلر معانئ عرفيه اوزرينه مبيندرلر . معانئ لغويهٔ اصليه اوزرينه مبنى دكلدرلر . « للمترجم » .

٢ — لفظة اللهى عند الذبيحه بوصفت اوزره ذكر ايتمك صحيح اولورمى اولمازمى ؟
٣ — (الله اكبر) يرينه (الله) دينلسه بونكله صلات منعقد اولورمى اولمازمى ؟

سكزنجى مسأله

بعض رواياته كوره قتيبه‌دن بشقه‌سى لفظة اللهى اماله ايله اوقومامشدر .

طقوزنجى مسأله

(الرحمن الرحيم) قولنده رانك تشديدى، لام تعريفى رايه ادغام ايچوندر .

لام تعريفك ايسه هم لامه، همده ديكر اون‌اوچ حرفه لزوم ادغامى حقنده بين القراء اختلاف يوقدر .

او، اون‌اوچ حرف شونلردر .

ص، ض، س، ش، د، ذ، ر، ز، ط، ظ، ت، ث، ن .

(التائبون العابدون الحامدون السائحون الراكعون الساجدون الآمرون بالمعروف والناهون عن المنكر) قول كريمنده واقع اولديغى كبى .

شو ادغامده جوازك علت موجبه‌سى قرب مخرجدر . زيرا كرك لامك وكرك بالجمله حروف مذكوره‌نك مخرجلرى طرف

لســان ايله اكا قريب اولان محلدر . بناءً عليه بو حرفلرك ادغامى بجــادر .

بو اون اوچ حرفك ماعداسنده لام تعريفك عدم جواز ادغامى دخى كذلك بين القراء تحت اختلافده دكلدر .

(العابدون الحـامدون الآمرون) قول كريمنده واقع اولديغى كبى كه بونده لام تعريفلرك هيچ برى ادغام اولنميوب جمله سى اظهار اولنمشدر .

مذكور اون اوچ حرفك ماعداسنده لام تعريفك ادغامى جائز اولمامسى دخى بعد مخرجدن ناشيدر . زيرا حرف اولك مخرجى حرف ثانينك مخرجندن اوزاقلاشـديغنده ايكيسيله دفعةً نطق، لسانه آغير كلير .

بناءً عليه ايكيسندن هر برينك او برندن تمييزى لازمدر .

مخرجلرى يكديكرينه قريب اولان حرفين ايسه اويله دكلدر . زيرا بويله قريب المخرج اولان حرفلرك عند التلفظ يكديكرندن فرق وتمييزى مشكلدر . كوچدر .

اونجى مسأله

(الرحمن) لفظنك عدم اماله سنده علماى فن قرائت يكزبان وفاقدر .

اماله سنك جوازى خصوصنده نحويونك ايكى قولى واردر .

قول اول ـ (الرحمن) لفظنك اماله سى جائزدر .

ـ احتمالکه بو، سیبویهك قولی اوله ؛ علت جوازی‌ده الفدن صکره نونك انکساری‌در .
قول‌ثانی ـ اماله‌سی جائز اولمامقدرکه نحویون عندنده اظهر اولان رأی بودر .

اون‌برنجی مسأله

(الرحمن‌الرحیم) ك اعرابی جر اولدیغی تحت اتفاقده‌در . چونکه بوایکی لفظ شریف، مجرور اولك صفتلریدرلر . شوقدر وارکه، بونلرده بحسب النحو رفع ونصب‌جائزدر . شویله‌که :
(بسم‌الله هوالرحمن‌الرحیم) تقدیرنده مرفوع اولور .
(بسم‌الله اعنی‌الرحیم) تقدیرنده‌ده نصب اولنور .

نوع ثانی

خط وکتابته متعلق مباحث

برنجی مسأله

کتابتده (بسم‌الله) ك باسنی اوزاتمشـلرده، (بسم‌الله) ك غیری مواضعده اوزاتمامشلر .

بونك فرقنده ایکی‌وجه بیان ایتمشلردر .

وجه اول ـ بای بسم‌اللهدن صـکره الف‌وصـل، حذف اولنجه، بایی اوزاتمشلر که، آنك طولی مابعدندن حذف اولنمش اولان الفه دلالت ایتسون .

کورمزمیسین که، کاتبلر (اقرأ باسم‌ربك) یازدقلری وقت، بایی صفت اصلیه‌سی اوزره رد ایدرلر .

وجه‌ثانی ـ قتیبی دیدی‌که، بای بسم‌اللهی تطـویل ایتملری مجرد، کتاب‌اللهی برحرف معظم ایله استفتاح مقصدینه مبنی‌در .

حتی (عمربن عبدالعزیز) کاتبلرینـه « کتاب‌اللهی تعظیماً بسملهٔ شریفه‌نك باسنی تطویل، سیننی اظهار، میمنی تدویر ایدکز» دیه امر ایدر ایدی .

ایکنجی مسأله

اهل اشارت دیمش که :

(با) صورتده منخفض برحرف ایکن لفظةاللهك یازیسنه متصل اولنجه، کسب ارتفاع واستعلا ایلدی . آنکچون بزده اومارزکه، قلبمز خدمت خدایه اتصال ایدنجه، دل سائلمزك حالی مرتفع، شانی عالی اولور .

اوچنجی مسأله

اسمك الفنی (بسم الله) قولندن حذف (اقرأ باسم ربك) قولنده اثبات ایتمشلر .

بونكده فرقی ایکی وجهدن كلیر .

وجه اول ـ (بسم الله) كلمه‌سی اكثر اوقاتده، اكثر افعاله شروعده مذکور اولدیغیچون، لاجل التخفیف النی حذف ایتمشلر . مواضع سائره ایسه بویله دكلدر . زیرا مواضع سائرده واقع اولان اسم، قلیل الذکردر .

وجه ثانی ـ امام خلیل دیمش که، (بسم الله) قولنده الف حذف اولندی . چونکه بو الفك اسم اوزرینه دخولی سین ساکنه ایله ابتدا غیر ممکن اولدیغیچوندر .

اسم اوزرینه (با) داخل اولنجه، بو (با) الفك نائبی اولدیده انکچون الف، خطدن ساقط اولدی . (اقرأ باسم ربك) قولنده الفك عدم سقوطی ایسه (بسم الله) ده اولدیغی کبی بوراده (با) الفه نیابت ایده‌مدیکیچوندر . زیرا سن (اقرأ باسم ربك) دن (با) یی حذف ایتسه‌ك‌ده، یالكز (اقرأ اسم

ربك) دیسه‌ك، معنانك صحتته خلل كلمز، اما (بسم‌الله) دن (با)يی
حذف ایتسه‌ك، معنی بوزولور
ایشته فرق میدانه چیقدی .

دردنجی مسأله

لفظة‌اللهی ایكی لام ایله (الذی) يی ایسه یالکز برلام ایله
یازمشلر . مع‌هذا كرك لفظده، وكرك السنهٔ ناسده كثرت‌دورانده
ولزوم تعریفده ایكیسی‌ده مساوی‌درلر .
بونلرده‌كی فرق دخی برقاچ وجهدن كلیر .
شویله‌كه :
١ — (الله) قولمز اسم معربدر . اسمانك تصرفی كبی
متصرفدر . آنكچون بونك كتابتنی اصلی اوزره ابقا ایتمشلر .
(الذی) قولمز ایسه مبنی‌در . چونكه ناقصدر .
زیرا صله‌یه مقرون اولمادقجه برشی افاده ایتمز .
بناءً علیه (الذی) عادتا كلمه‌نك بعضی كبی‌در . كلمه‌نك بعضی
ایسه معلومدركه (مبنی) در . ایشته (الذی) يه نقصانی
بوسببدن ناشی وضع ایتمشلر . كورمزمیسین كه (اللذان) قولنی
ایكی لام ایله یازمشلر . چونكه تثنیه حالی آنی حروفه مشابهتدن
چیقارمش‌در . زیرا معلومدركه (حرف) تثنیه قبول ایتمز .
٢ — (الله) قولمز یالکز برلام ایله یازلسه (اله) قوایله
ملتبس اولور . (الذی) قولنده ایسه بوالتباس غیر حاصلدر .

٣ — لفظـده ذكر اللهك تفخيمى واجب اولديغى كبى خطده‌ده واجبدر . حذف ايسه تفخيمه منافى‌در . واما (الذى) قولمزك معناجه تفخيمى مشـعر اولمديغى جهتله خطده‌ده تفخيمى ترك ايتمشلردر .

بشنجى مسأله

خطده (الله) قولمزدن قبل‌الهـا تلفظ اولنان الفى حذف ايتملرى ـ يعنى لفظهٔ جلالك آخرنده‌كى هادن اول برده الف يازماملرى مجرد، صورتده متشـابه اولان حروفك عند الكتابه اجتمـاعنى كريه كوردكلريچوندر . وبوده لفظده متماثل اولان حروفك عندالقرائه اجتماعنى كريه كورملرينك مثلى‌در .

التنجى مسأله

ديمشلر كه :

(الله) قولمزده اصل اولان (الآله) دركه بو التى حرفلى بركلمه‌در . وقتاكه بو (الآله) ى (الله) قولنه بدل قيلديلر . رسم خطـده (همزه) ايله ايكى (لام) دن برده (ها) دن عبارت اوله‌رق درت حرف قالدى . (همزه) اقصاى حلقدن (لام) طرف لساندن (ها) دخى كذلك اقصـاى حلقدندر . بوايسه برحالت عجيبه‌يه اشارتدر .

زيرا اقصاى حلق حروف ايله تلفظك مبدئى‌در .

شويله‌كه :

اقصای حلقدن طرف لسانه واصل اولنجه‌یه قدر مخارج حروف آزر آزر ترقیدن خالی قالماز , آندن صکره‌ده داخل حلقده، ومحل روحده واقع اولان (ها) یه عودت ایلر .

کذلك عبد دخی حالت نکره وجهالت اولان حالت اولاسندن باشلایه‌رق تاوسع وطاقت بشریه مراتبنك آخرینه واصل، وعالم مکاشفات وانواره داخل اولنجه‌یه قدر، مقامات عبودیتده آزر آزر ترقی ایلر. بعده بحر توحیدده فنایه منتهی اولنجه‌یه‌دك كذلك آزر آزر رجوعه باشلارکه بوحالت شریفه « نهایت، بدایته رجوع در . » مضمونی مفید اولان (النهاية رجوع الى البداية) سرینه رمز واشارتدر .

یدنجی مسأله

(الرحمان) یازلیوب‌ده الفك حذفیله (الرحمن) یازلمه‌سی مجرد علی سبیل التخفیف جائز اولوب، معهذا الفی اثبات ایله (الرحمان) دخی یازیله بیلیر .

فقط (الرحیم) دن یانك حذفی جائز دکلدر .

زیرا (الرحمن) دن الفك حذفی کلمه‌یه خلل ویرمز وکلمه‌ده التباس دخی حصوله کتیرمز . اما (الرحیم) دن یانك حذفی آکا بکزه‌مز . زیرا بو، هم کلمه‌یی اخلال ایدر . همده حصول التباسه سبب اولور .

باب ثالث

اسمك مباحثى

اسمك مباحثى ايكى نوع در ..
نوع اول ــ اسمه متعلق اولان مباحث نقليه .
نوع ثانى ــ اسمه متعلق اولان مباحث عقليه .

نوع اول

مباحث نقليه

برنجى مسأله

اسم، لفظنده ايكى لغت مشهوره واردر .
عرب (هذا اسمه وسمه) دير .
شاعر « باسم الذى فى كل سورة سمه » ديمش .
دينلديكه :
اسم، لفظنده شو ايكى لغتدن بشقه ايكى لغت دها وار . برى كسر سين ايله (سم) وديكرى ــ ضم سين ايله (سم) در .
امام كسائى ديمشكه :
عرب بعضاً الفك كسريله (اسم) دير . بعضــاً دخى الفى

ضم ايدر. الفى طرح ايتدكلرنده الفك كسرى لغتلرى اقتضاسندن اولانلر كسر سين ايله (سم) ديرلر. الفك ضمى لغتلرى اقتضاسندن اولانلر دخى ضم سين ايله (سم) ديرلر .

ثعلب، ديمش كه :

اسم لفظك اصلنى (سمى يسمى) دن اعتبار ايدنلر همزه‌نك كسريله (اسم) وسينك كسريله (سم) ديديلر .

(سما يسمو) دن اعتبار ايدنلر دخى همزه‌نك ضميله (اسم) وسينك ضميله (سم) ديديلر .

مبرد ديمش كه :

عربدن ايشتدم، همزه‌نك كسريله (اسمه) وضميله (اسمه) وسينك كسريله (سمه) وضميله (سمه) وفتحيله (سماه) دييور .

ايكنجى مسأله

اسمك تصغيرى ــ ضم سين، فتح ميم ، تشديد يا ايله ــ (سمى) وجمعى (اسما) و(اسامى)در ديو اجماع علما واقع اولمشدر . [١]

اوچنجى مسأله

اسمك اشتقاقنده ايكى قول واردر .

قول اول ــ بصريونك قوليدر .

[١] (اسما) اسمك جمعيدر (اسامى) جمع الجمعيدر (قاموس) .

بصريون، (اسم) علو وظهور معناسنه اولان (سما يسمو) دن مشتقدر ديدكدن صكره « فاسم الشيء ماعلاه حتى ظهر به ذلك الشيء) يولنده ماهيت اسمى تعريف ايتمشلردر .

بن ديرم كه :

لفظ، معنانك معرفيدر . برشيئك معرفى ايسه معلوميتده معرف اوزرينه متقدمدر . آنكچون (اسم) معنادن اوستون ومتقدم اولمق لازمكلير .

قول ثانى ـ كوفيونك قوليدر .

كوفيون، اسم (وسم، يسم، سمة) دن مشتقدر . (سمة) ايسه علامت معناسنه اولديغندن (اسم) مسمانك علامت معرفه سى ونشانى كبى اولمش اولور ديديلر .

بصريونك حجتى شودركه :

اسمك مأخذ اشتقاقى (سمة) اولسيدى، تصغيرىده واوك ضمى، سينك فتحى يانك سكونيله ـ (وسيم) وجمعى (اوسام) كلمك لازم ايدى .

مادام كه تصغيرى) وسيم) جمعى (اوسام) دكل، (سمى) و (اسما) در . اسمك اصلى (سمة) دكل، (سمو) در .

دردنجى مسأله

اسمك (سمة) دن مشتق اولديغنه قائل اولانلر ديمشلركه :

اسمك اصلى (وسم يسم) در . صكره (وسم) كلمه سندن

واو، حذف اولندی . وبو واو محذوفه بدل، الف وصل علاوه قلنه‌رق (اسم) اولدی . (عدة) و(صفة) و(زنة) کلمه‌لری کبی که بونلرکده اصللری وعد، وصف، وزن، ایدی‌ده صکره واولری اسقاط ایله کندیلرینه برر (ها) علاوه قلنه‌رق عدة، صفة، زنة شکلنه کیردیلر .

(اسم) علو معناسنه اولان (سمو) دن مشتقدر دینلرك دخی بوبابده ایکی قولی واردر ..

قول اول ــ اسمك اصلی (سما یسمو) و (سما یسمی) دندر. وبونك امر، صیغه‌سی‌ده همزه‌نك ومیمك ضمیله (اسم) در .

(دعوت) کلمه‌سنك امر حاضر، صیغه‌سی اولان (ادع) قولمز کبی .

یاخود صیغة الامری همزه‌نك ومیمك کسریله (اسم) در.

(رمیت) کلمه‌سنك امر حاضر صیغه‌سی اولان (ارم) کبی .

صکره شو (اسم) صیغه‌سنه وجوه اعرابی ادخال ایدوب آنی حد افعالدن چیقاردیلرده همزه‌نك کسری ، سینك ، میمك سکونلریله (اسم) دیدیلر.

بونلر شونی‌ده علاوهٔ گفتار ایتمشلرکه :

بو، عربك بعیری (یعمل) تسمیه ایدیشلرینه بکزر [١].

---

[١] بعیر دوه‌نك اسم جنسی‌در (یعمل) دخی اوبله در . (یعمله) ناقهٔ نجیبهٔ مطبوعه‌یه دنیر.

« قاموس »

قول ثانی ــ اسمك اصلی (علو) معناسنه اولان (سمو) در. فقط (اسم) لفظی السنهٔ ناسده کثیر الدوران اولدیغندن؛ بناءً علیه واو اوزرینه حرکاتك تعاقبی ثقیل کلدیکندن (واو) حذف اولندی . واو آره‌دن قالقدیغی کبی (میم) کلمه‌نك صوك حرفی اولدی . واوك حرکه‌سی آکا نقل اولندی . کلمه‌ده بری ساکن، دیکری متحرك ایکی حرف قالدی . ووقتاکه حرف اخیر ساکن تحریك اولندی . حصول اعتدال ایچون حرف متحرکی‌ده تسکینه لزوم کوروندی . ایشته سینك تسکینی‌ده بو سببله حاصل اولدی. لغت عربیه‌ده ایسه حرف ساکن ایله ابتدا متعذرومحال اولدیغندن مجرد امکان ابتدا ایچون کلمه‌نك اولنه برده همزه کتیرلدی . (اسم) اولدی .

امکان ابتدا ایچون دائما اوائل کلماته همزه‌نك کتیرلمه‌سی ده، مجرد همزه، زائد حرفلردن اولدیغیچوندر .

نوع ثانی

مسائل عقلیه

اسمك حدی ، اقسامی ، انواعی بوكتابك اولنده بیان او. لنمشیدی . بورادهده آكا متفرع بعض مسائل باقیه‌یی ذكر ایده‌جكز .

برنجی مسأله

حشویه، كرامیه، اشعریه بالاتفاق دیمشلركه :
(اسم) مسمانك عینی، وتسمیه‌نك غیری‌در .
معتزله دیمش‌كه :
اسم، مسمانك غیری، وتسمیه‌نك عینی‌در.
بزم عندمزده رأی مختار بودركه (اسم) مسمانك ده ، تسمیه. نك ده غیری در .
بوبابده‌كی دلائلی بیاندن اول برمقدمه‌نك تقدیم وتمهیدینه لزوم كورینور .

مقدمه

اسم، نفس مسمامیدر دكلیدر؟

اسمك نفس مسمی اولوب اولمادیغنه نظر اولنه‌بیلمك ایچون اولا اسم نه‌در؟ مسمی نه‌یه دیرلر؟ بوراسنی آكلاملی‌یز.

شويله كه :

اسم ايله مراد، اكر اصوات مقطعه وحروف مؤلفه‌دن عبارت اولان شو اسم، ديديكمز لفظ ايسه، مسمى ايله ده مراد، اكر ذات مسمانك عينى وحقيقتى ديمك ايسه، (اسم) مسمانك غيرى اولديغنه علم ضرورى حاصلدر . وبو حالده شو مسأله‌نك تدقيقنه كيرشمك عبث وبى لزومدر .

واكر اسم ايله مراد، مسمانك ذاتى ـ مسمى ايله ده مراد ينه او ذاتك كندى ايسه. اوحالده « اسم مسمانك عينى‌در » قولمز « ذات الشئ عين الشئ » كبى برمعنايى مفيداولوركه‌بومعنى كرچه طوغريدر. فقط ايضاح واضحات بابندن اولوركه بوده عبثدر.

ايشته شو ايضاحات ايله تبين ايتدى كه على جميع التقادير بو بحثه كيرشمك مجراى عبثده جاريدر .

ايكنجى مسأله

معلومك اولسونكه بز « اسم، مسمانك عينى‌در . » دينلرك سوزى ايچون لطيف، دقيق برتأويل استخراج ايلدك .

شويله‌كه :

اسم، برزمان معينه دلالت ايتميه‌رك يالكز برمعنايه دال اولان هر لفظك اسميدركه : (اسم) لفظى‌ده اويله‌در . يعنى (اسم) لفظى دخى ازمنهٔ ثلاثه‌دن برينه مقارن اولمقسزين يالكز برمعنايه دلالت ايدييور . بناءً عليه لفظ اسم كنديك‌ده يعنى اسمك‌ده

اسمی اولمق لازم کلیر . بوحالده (اسم) لفظیده لفظ اسم‌ایله
مسمی اولمش اولور .
ایشته بوصورتده اسم، مسمانك عینی‌در .
بونده یالکز براشکال واردر .
شویله‌که ؛
اسمك اسم مسمی اولمه‌سی، اسم مضاف بابندندر : احد
مضافینك ایسه مضاف آخره مغایر اولمه‌سی لابد ولازمدر .

اوچنجی مسأله

اسمك نفس مسمی اولمه‌سی غیر جائز ایدوکنی اثبات ایدن
دلائل بیانندەدر .
بوبابده برقاچ وجه واردر .
وجه‌اول ــ بعضا اسم، موجود ــ مسمی معدوم اولور .
زیرا بزم (المعدوم منفی) قولمز (سلب لاثبوت‌له) معناسنی
افاده ایدر . بونده ایسه الفاظ موجوددر . مع‌هذا بوالفاظك
مسماسی عدم محض، ونفی صرف‌در .
بعضا دخی مسمی موجود، اسم ، معدوم اولور . اسمائی
معینهٔ موضوعه‌سی اولمیان حقائق کبی .
وبالجمله اسم ومسمادن برینك عدمی حالنده اوبرینك ثبوتی
معلوم ومقرردر .
ایشته بوده اسم‌ایله مسمی بیننده مغایرتی ایجاب ایدر .

وجه‌ثانی ــ بعضا (اسما) متعدد (اسم) واحد اولور .
اسمای مترادفه کبی .
بعضاً دخی (اسم) واحد (مسمیات) متعدد اولور . اسمای مشترکه کبی .
ایشته بوده اسم ایله مسمی بیننده مغایرتی ایجاب ایدر .
وجه‌ثالث ــ اسمك اسم مسمی اولمه‌سی، مسمانك‌ده اسم ایله
مسمی اولمه‌سی اضافت بابندندر .
مالکیت ومملوکیت کبی .
احد مضافین ایسه مضاف آخره مغایردر .
بوراده بر معترض چیقوب دیه‌بیلیرکه :
شئیك کندی کندینی بیلمسی ایله شــو استدلال، دوچار
اشکال اولور چونکه بونده بیان‌ده بیلن‌ده براولوب بیان ایله
بیلن شی اره‌سنده مغایرت یوقدر .

—

وجه‌رابع ــ اسم دنیالان شی مسمیاتی تعریف ایچون وضع اولنمش
بر طاقم اصوات مقطعه‌در . اواصوات ایسه اعراض غیر باقیه‌در .
مع هذا کاه اولورکه مسمی « باقی » وبلکه‌ده « واجب الوجود
لذاته » اولور .
وجه‌خامس ــ بز (آتش ــ قار) لفظلرینی تلفظ ایتدیکمز
وقت، شو ایکی لغت لسانمزده موجوددر . دیمك اولدیکه
(اسم) نفس مسمی اولسه، بولفظلری تلفظ ایدنجه، السنه‌مزده
نار وثلج، حاصل اولملی ایدی . بوکا ایســه قائل اوله‌جق برعاقل
دکل، برساده‌دل بولنماز .

وجه سادس ــ واجب تعالی (ولله الاسماء الحسنی فادعوه بها) بیورمشدر.

حدیث شریف نبویده دخی الله تعالانك طقسان طقوز اسم شریفی اولدیغی بیان بیورلمشدر.

ایشته بونده (اسما) متعدد، وحال بوکه ذات باریدن عبارت اولان (مسمی) واحددر.

وجه سابع ــ (بسم الله) و(تبارك اسم ربك) آیتلرنده مذکور اولان اسمك الله تعالایه اضافتنی اقتضا ایدر. حال بوکه (اضافة الشیء الی نفسه) محالدر.

وجه ثامن ــ بز کرك (اسم الله) وکرك (اسم الاسم) وکرکسه (الله الله) قوللرمزك آره‌لرنده ضروری بر بیوك فرق بولیورز.

ایشته بوده دلالت ایدرکه اسم مسمانك غیریدر.

وجه تاسع ــ بز اسمایی « اسمای عربیه، اسمای فارسیه » دیه وصف ایدییورز. (الله) بر اسم عربیدر؛ (خدای) دخی بر اسم فارسیدر دییورز. ذات اقدس باری ایسه شبهه‌یوق که بویله بشقه‌بشقه اولمقدن منزهدر.

وجه عاشر ــ خدای متعال (ولله الاسماء الحسنی فادعوه بها) قول کریمنده کندینه اسمای حسناسیله خطاب ایتمه‌مزی بزه امر بیورمشدر. دیمك اولورکه (اسم) آلت دعادر. مدعو دخی جناب مولادر. ذات مدعو ایله، دعانك مابه الحصولی اولان لفظ بیننده مغایرت اولدیغی ایسه بالضروره معلومدر.

—

« اسم نفس مسمادر » دینن دخی بروجه آتی نص ایله، حکم ایله احتجاج ایتمش در .

نصدن حجتی

« تبارك اسم ربك »

قولی کریمیدر . دیمش که :

متبارك ومتعالی اولان، الله تعالی در . یوقسه صوت وحرفدن عبارت اولان اسم دکلدر .

حکمدن حجتی

شودرکه :

مثلا (زینب) نامنده برزوجه‌سی اولان کیمسه، (زینب، طالقدر) دیسه، اوخاتون اوزرینه طلاق واقع اولور .

حال بوکه (اسم) مسمانك غیری اولسه، اوکیمسه طلاقی امرئهٔ مرقومه‌نك غیری اوزرینه ایقاع ایتمش اولوردی‌ده زوجه‌سی اولان (زینب) بوشانمش اولمازدی .

—

نص ایله احتجاجنه جواب

—

شویله دنیله بیلیرکه :

حق تعالانك نقائص و آفاتدن منزه اولدیغنی اعتقـاد ایتمه‌مز اوزریمزه نصل واجب ولازم ایسه، ذات وصفات مقدسه‌سی ایچون موضوع اولان الفاظی‌ده عبثدن، رفثدن [١] سوء ادبدن تنزیه ایتمه‌مز واجبدر دینلمك نیچون جائز اولمسون ؟

[١] رفث، عبث وزنده، فحش معناسنه‌در .

حكم ايله احتجاجنه جواب

—

(زينب . طالقدر) قولمز ــ زينب، لفظيله معبر اولان ــ يعنی زينب، دينيلن ذات، طالقدر معناسنی مشعر اولديغندن ايشته سبب بودركه اوخاتون اوزرينه طلاق، واقع اولور .

دردنجی مسأله

بزم عندمزده تسميه، اسمك غيری‌در .

دليلمزده شودركه :

(تسميه) ذات معينه‌يی تعريف ايچون لفظ معينی تعيين‌دن عبارتدر . اوتعيينك‌ده معناسی واضعك قصدی واراده‌سی‌در .

اسمه كلنجه : اسم او لفظهٔ معينه‌دن عبارتدر . بونلرك بيننده‌كی فرق ايسه بالضروره معلومدر .

بشنجی مسأله

او معانی‌يه دال اولان لفظلر، بعضيسنك بعض آخری ايله ارتباطنه دلالت ايلين‌ديگر برطاقم الفاظك ذكرينی مستتبع اولور . ايشته‌بوسبب ظاهردن‌ناشيدركه اسما وافعالك وضعی، حروفك وضعنی سبق ايتمش اولمق لازمگلير . فاما اسما وافعالدن هانكيسی

اسبق واقدمدر؟ دیه صوریلورسه‌دیرزکه: اظهر اولان وضع اسما،
وضع افعال اوزرینه سابق ومتقدم اولمقدر .
بوكاده برقاچ وجه دلالت ایدر .
وجـه اول ــ اسم، ماهیته‌دلالت ایدن لفظدر . فعل‌ایسـه
اشیادن برشیده، وبرزمان معینده ماهیتك حصـولنه دال اولان
لفظدر . بوصورتده(اسم) مفرد (فعل) مركب اولمش اولور
مفرد ایسه، ذات ورتبه‌جه مركبدن ایلری‌در. بناءً علیه مفردك
ذكرده‌ده، لفظده‌ده مركبی سابق ومتقدم اولمه‌سی لازمكلیر .
وجه‌ثانی ــ فعل، فاعله اسناد ایدلدكچه، یالكز فعل‌ایله تلفظ
ممتنع‌در . امافاعله‌دال اولان‌لفظ، آكا فعل اسناد ایدلمكسزین‌ده
تلفظ اولنه بیلیر .
ایشته بوسببه مبنی‌دركه، (فاعل) فعلدن مستغنی‌در . فقط
(فعل) فاعله محتاج‌در . مستغنی ایسه رتبه‌جه محتاج اوزرینـه
سابق ومتقدمدر . بناءً علیه فاعلك ذكرده‌ده فعل اوزرینه‌سابق
ومتقدم اولمه‌سی لازم‌كلیر.
وجه‌ثالث ــ اسمك اسم‌ایله تركیبی برتركیب مفیددركه بوده
مبتدا ایله خبردن مركب اولان‌جمله‌در . اما فعلك فعل ایله تركیبی
البته مفید اولماز . بلكه جمله‌ده اسم، حاصل اولمادقجه اصلا مفید
اوله‌ماز . ایشـته بوندن معلوممز اولدی‌كه اسم، بالرتبـه فعلدن
ایلری‌در . بناءً علیه اسمك بحسب‌الوضع فعل اوزرینه حق تقدمی
واردر .

التنجی مسأله

معلومك اولمشدركه، اسم بعضاً ماهيتك « من حيث هی هی » اسمی اولور . بعضاده اسم مشتق اولوركه بوده شيئك صفت فلانيه ايله موصوف اولديغنه دلالت ايدن اسمدر .

عالم وقادر كبی .

اظهر اولان بودركه اسمای ماهيات بالرتبه مشتقات اوزرينه متقدم وسابقدرلر . زيرا (ماهيات) مفرددرلر . (مشتقات) مركبدرلر . مفرد ايسه معلومدركه رتبه‌جه مركبدن ايلريدر .

يدنجی مسأله

بكزركه اسمای صفات، بانفسها قائم اولان اسمای ذوات اوزرينه بالرتبه متقدم وسابقدرلر .

زيرا بز (ذواتی) ينه او (ذوات) ايله قائم اولان صفات واسطه‌سيله بيله بيليرز . معرف ايسه قبل المعرف معلوم اولمق لازم كلوب بناءً عليه شو معرفتده كی سبق ذكرده‌ده سبقه مناسبت آلديرر .

سكزنجی مسأله

مسمياتده واقع اولان اسملرك اقسامی بياننده‌در .

معلوم اولسونكه، اقسام اسما طقوزدر .

اولکیسی ــ اسم ذات. ایکنجیسی ــ اجزای ذاتندن برجزء حسبیله شیئه واقع اولان اسم .

مثلا، جداره (جسم‌وجوهر) دیدیشمز کبی .

اوچنجیسی ــ شیئك بذاته قائم اولان صفت حقیقیه حسبیله واقع اولان اسم .

مثلا ، برشــیئه (شــو . اسوددر ، ابیض‌در . حار در . بارددر .) دیدیشمز کبی .

زیرا سواد وبیاض، حرارت وبرودت، ذات موصوف ایله قائم برر صفت حقیقیه‌درکه، بوصفتلرك اشیای خارجیه‌یه تعلقلری یوقدر .

دردنجیسی ــ یالکز صفت اضافیه حسبیله شیئه واقع اولان اسم .

مثلا برشــیئه (شــو ، معلوم‌در . مفهوم‌در . مذکوردر . مالك‌در . مملوك‌در .) دیدیشمزکبی .

بشنجیسی ــ حالت سلبیه حسبیله شــیئه واقع اولان اسم .

مثلا . برکیمسه حقنده (او ، اعمادر . فقیردر .) برده (فلان آفاتدن سالم‌در . مخافاتدن خالی‌در .) دیدیشمز کبی .

آلتنجیسی ــ هم صفت حقیقیه، هم‌ده صفت اضافیه حسبیله واقع اولان اسم .

مثلا ، برکیمسه‌یه (او ، عالم‌در . قادردر .) دیدیشمزکبی .

زیرا عنــدالجمهور (علم) برصفت حقیقیه‌در . وبو صفت حقیقیه‌نك معلوماته اضافتی واردر .

(قدرت) دخی برصفت حقیقیـه‌درکه بونك‌ده مقـدوراته اضافتی واردر .
یدنجیسی ـ صفت حقیقیه وسلبیه حسبیله واقع اولان اسم .
مثلا، قادردر . برشـیدن عاجز دکلدر . عالمدر . بیلدیکی برشی یوقدر .) قولمزك مجموعنك مفهومی کبی .
سکزنجیسی ـ صفت سلبیه واضافیه حسبیله واقع‌اولان‌اسم .
(الاول) لفظی کبی .
زیرا بولفظ، آتی‌الذکر ایکی‌امرك مجموعندن عبارتدر .
بری ـ غیری‌اوزرینه سابق اولمه‌سی‌که بو، صفت اضافیه‌در.
دیکری ـ کندینی بشقه‌سی سبق ایتمامش اولمه‌سی‌که بوده، صفت سلبیه‌در .
برده (القیوم) کبی .
زیرا بولفظ دخی « بنفسـه قائم‌در . غـیریسنی مقوم‌در » معناسنی مفید اولوب ، شیئك بنفسه قیامی ایسه، بشقه‌سنه محتاج اولمادیغنی، وغیریسنی تقویمی‌دخی غیریسنك آکا محتاج بولندیغنی مشعردرکه اولکیسی سلب، وایکنجیسی اضافت‌در .
طقوزنجیسی ـ صفت حقیقیه واضافیه وسلبیه حسبیله واقع اولان اسم‌در .
ایشته تقسیم اسما حقنـده سویلنن سـوز بوندن عبارتدر .
اسم، کرك حق‌سبحانه وتعالی حضرتلرینك، وکرك اقسام‌محدثاتدن اولان غیریسنك اسمی اولسون؛ شو بیان ایتدیکمز اقسام اسماءدن خارج برقسم دیکر بولنه‌ماز .

طقوزنجی مسأله

جناب‌حقك بحسب ذاته المخصوصه براسمی وارمیدر؟

—

معلوم اولسونکه بومسأله مهمه‌یه شروعدن مقدم، مباحث الٰهیه‌دن بعض مقدمات عالیه‌نك تقدیمی لازم کلیر .

مقدمهٔ اولی

محققدرکه، واجب‌تعالانك ذات مخصوصه‌سی ـ صفات زائده‌دن هیچ برصفت منضم اولمیه‌رق ـ ذوات مخلوقاته مخالفدر .
بونك دلیلی‌ده شودرکه :
ذات باری، سائر صفتلردن مع‌قطع‌النظر، هویت ذاتیه‌سی اعتباریله، ذوات مخلوقاته یا مخالفدر، یا موافق ومساوی‌در .
احتمال اوله کوره، مدعا ثابت اولور .
احتمال ثانی‌یه کوره‌ده، ذات پاکنك ذوات سائره‌یه مخالفتی، لامحاله برصفت زائده‌دن ناشی اولمق لازم‌کلیر .
ایمدی ذات بارینك، بینهماده مدار مخالفت اولان صفته اختصاصی، البته برامر آخرك یا ثبوتیله، یا عدم ثبوتیله اولەجقدر
شق ثانی‌یه کوره، (جائز) لك مرجحسز رجحانی لازم‌کلیر .
شق اوله کوره‌ده، او، امر آخرله اولان اختصاص، ینه دیکر امر ایله اختصاصه‌متوقف‌اولوب، دلم جرا، یا اختصاصاتك

تسلسلی وياخود دور، لازم كلير، حال بوكه دور وتسلسلك
ايكيسی ده محالدر .
دينيليرسه‌كه :
بزمده رأيمز بوندن عبارتدر .
بوده مخالفتك مابه‌الحصولی اولان صفتك صفت اخرايه خاص
اولمه‌سنی اقتضا ايدر . بوندن‌ده تسلسل لازم كلير . تسلسل ايسه
محالدر .
مترجم حقير ديركه :
الحاصل حق اولان، صفات زائده‌دن هيچ برصفت، منضم
اوليه‌رق مجرد ذات مخصوصهٔ الهيه‌سنك كندی مخلوقاتنه مخالف
اولمه‌سيدر . « وهوالمطلوب »

مقدمهٔ ثانيه

بز ديرزكه :
الله‌تعالی نه جسمدر ! نه‌جوهردر !
زيرا جسميت وجوهريتی سلب، برمفهوم سلبيدر .
الله‌تعالانك ذات مخصوصه‌سی ايسه برامر ثابتدر . سلب
وثبوت، بيننده‌كی مغايرت دخی بالضروره معلومدر . كذلك
واجب‌تعالی وتقدس حضرتلرينك ذات مخصوصه‌سی نفس عالميت
وقادريتدن‌ده عبارت دكلدر .

زیرا عالمیت وقادریتدن مفهـوم اولان معـانی مفهومات اضافیه‌در . آنك ذات اقدس واعلاسی ایسه، برذاتدرکه بنفسها قائمدر . بالنفس قائم اولان موجود ایله اعتبارات نسبیه واضافیه بیننده‌کی فرق دخی بالضروره معلومدر .

مقدمهٔ ثالثه

بزم شووقتده جناب حقك ذات مخصوصـه‌سنی بیله‌مدیکمزك بیانده‌در .

بوکاده برقاچ وجه دلالت ایدر .

وجه اول ــ بز کندی عقول وافهاممزه مراجعتله معرفة اللهی تفحص واستقصا ایتدیکمز وقت الله تعالی‌نك یا موجود اولدیغنی، یا دوام وجودینی، یا اعتبارات سـلبیه‌دن عبارت اولان صـفات جلالنی، ویاخود اعتبارات اضـافیه‌دن اولان صـفات اکرامنی، الحاصل شو امور اربعه‌دن یالکز برینی بوله‌بیلیرز .

مع هذا دلیل ایله ثابت اولمشکه، حق تعالی‌نك ذات مخصوصه‌سی شو امور اربعه‌نك کافه‌سنه مغایردر .

زیرا ینه دلیل ایله تبین ایتمشکه، الله تعالی‌نك حقیقتی وجودینك غیری‌در . حقیقتی وجودینك غیری اولنجـه دوام وجودینه‌ده مغایر اولمش اولور .

کذلك شوراسی ده تبین ایتمشکه. حقیقت خدا، حقیقت سلبیه‌نكده حقیقت اضافیه‌نكده، غیری‌در .

مادام‌که، عند الخلق شو امور اربعه‌نك برندن ماعداسی معلوم دکلدر ! مادام که، بوامور اربعه‌نك‌ده حقیقت مخصوصهٔ الهیه‌سنه مغایرتی تبین ایتمشدر .

حقیقت مخصوصهٔ الهیه‌سنك معلوم بشر اولمادیغی ثابت اولور .

وجه‌ثانی ـ استقراءتام، دلالت ایدرکه، بزم برشیئی تصور ایتمه‌مز ایچون آتی‌الذکر امور اربعه یوللرندن بشقه یول بولمه‌مزك امکانی یوقدر .

١ — حواس خمسك بریله ادراك ایتدیکمز اشیا .

٢ — ابدانمزك احوالندن ادراك ایتدیکمز احوال .

الم، لذت، آچلق، صوسزلق، فرح، غم کبی .

٣ — بحسب عقولنا ادراك ایتدیکمز احوال .

حقیقت وجودوعدمی، وحدتی، کثرتی، امکانی بیلیشمز کبی .

٤ — عقل‌وخیالك شو اوچ‌شیدن ادراك ایلدیکی احوال .

ایشته بزم تصور ایتمه‌مز ومن‌حیث هی‌هی ادراك ایده‌بیلمه‌مز ممکن اولان شیلر بونلردن عبارتدر .

مادام که بوده متبین در . مادام که حقیقت الهیه‌نك شو اقسامه مغایرتی‌ده ثابتدر . تبین ایتدی‌که حقیقت‌خدا، معلوم بشر دکلدر .

وجه‌ثالث ـ اللهك حقیقت مخصوصه‌سی، صفات حقیقیه واضافیه وسلبیه‌دن اولان جمیع لوازمنك علتی‌در . علته‌علم ایسه معلولی‌ده بیلمه‌یه سبب وعلت اولوب، حال‌بوکه واجب‌تعالانك

« لا اول له » قولمز صفت ثبوتیه‌میدر ؟ صفت عدمیه‌میدر؟ بوراسی تحت اختلافده‌در .

کیمی دیمش که :

« لا اول له » قولمز عدم سابقی نفیه اشارتدر . نفی النفی ایسه‌اثباتدر . بناءً علیه « لا اول له » قولمز کرچه بحسب اللفظ (عدم)در . الحق حقیقتده (ثبوت) در .

کیمی دیمش که :

«لااول له» قولمز مفهوم عدمی‌در .

زیرا بو، شیئك مسبوق بالعدم اولمه‌سنی نفی‌در .

(عدم) ایله (مسبوق بالعدم) بیننده ایسه فرق عظیم واردر .

چونکه شیئك مسبوق بالعدم اولمه‌سی کیفیت ثبوتیه‌در .

بوصورتده «لااول له» قولمز اوکیفیت ثبوتیه‌یی سلبدر .

بناءً علیه (لااول له) قولمز مفهوم عدمی اولمش اولور.

اولکیلر بواستدلاله شووجهله مقابله ایتمشلرکه :

الله تبارك وتعالی حضرتلرینك مسبوق بالعدم اولمسی ، اکر ذات پاکی اوزرینه زائد بر کیفیت وجودیه اولسه‌یدی. اوکیفیت زائده حادث اولمق لازم کلیردی‌ده بناءً علیه مسبوقة بالعدم اولمش اولوردی .

آنك بویله اولمسی‌ده صفت اخری دیمك اوله‌جغی جهتله تسلسل لازم کلیردی . تسلسل ایسه محالدر .

الاسم الرابع

الابدی

بواسم، زمان مستقبل حسبیله دوام افاده ایدر .

الاسم الخامس

السرمدی

بولفظ، توالی وتعاقب معناسنه اولان (سرد)دن مشتقدر .
اشهر حرمك صفتنده علیه الصلاة والسلام افندمز (واحد فرد وثلاثة سرد) بیورمشلرکه (سرد) متعاقب ایله مفسردر.
وچونکه زمانك بقاسی، اجزاسنك تعاقبی، وابعاضنك تلاحقی سببیله اولوب اوتعاقب وتلاحق دخی (سرد) ایله مسمی بو ندیغندن بومعناده مبالغه افاده ایتمك ایچون (سرد) لفظنه بر میم زائده ادخال ایدی ویردیلرده (سرمد) دیدیلر .
بوراسی معلوم اولنجه دیرزکه :
(سرمد) یالکز اجزاسنك یکدیکری عقیبنده حادث وحاصل اولان شیئه اطلاق اولنور .
ایشته لفظ سرمدده اصل اولان بودر .
شومعنانك حق باریده حصولی ایسه محالدر .
آنکچون جناب واجب الوجوده (سرمد) اطلاقی علی سبیل المجازدر . یوقسه حقیقت دکلدر .

بوراسی اکلاشیلنجه دیرزکه :

بز محدثاتك بر محدث وخالقه احتیاجنی بیلدیکمز وقت، الله تعالایی معرفت عرضیه ایله بیلمش اولورز .

بزم الآن تفسمزدن نفی ایتدیکمز علم، سالف الذکر معرفت ذاتیه‌در .

ایشته بو دقیقهٔ مهمه‌یه لایقیله عطف نظر دقت ایتملیسین که غلط وخطاده واقع اولمیه‌سین .

مقدمهٔ سابعه

معلوم اولسونکه معرفت ذاتیه، تسمیه ایتدیکمز شو عرفان وادراك ــ شاهدده ایکی وجه ایله واقع اولور .

بری ــ علم ومعرفت، ودیکری ــ ابصار ورؤیتدر . زیرا بز مثلا ــ سوادی کورسه‌ك، آندن صکره کوزمزی یومسه‌ق حالتین (١) بیننده بدیهی اوله‌رق برفرق بولیورز .

ایشــته بوندن معلومز اولدیکه بیلمك بشــقه‌در . کورمك بشقه‌در .

بوراسی معلومك اولدقدن صکره دیرزکه :

خلق ایچون معرفت ذاتیه‌نك امکان حصــولی تقدیرنده‌ده عجبا او عرفان وادراکك طریق حصولی برمیدر ؟ یوقسه شاهدده بیلمك وکورمك مثللو، معرفت وادراکك یوللری ایکیلشدیکی کبی

(١) حالت اغماض ورؤیت .

بونده‌ده طریق معرفت، متعددمی‌در . برده شاهدده‌کی کبی طریق معرفت وادراك، عجبا یالکز ایکی‌یه‌می منحصردر ؟ یوقسه بونده طرق کثیره ومراتب مختلفه‌می واردر ؟

شبهه یوق که‌بورالرینی قطع وجزمه، عقل قاصر انسان، طریق امکان بوله‌ماز .

ایشته بومقدماتده سویلنه‌جك سوز، بوندن عبارتدر .

اونجی مسأله

الله‌تعالانك بحسب ذاته‌المخصوصه براسمی وارمیدر یوقمیدر ؟

قدمای فلاسفه‌دن بونك انکاری منقولدر .

دیمشلرکه :

جناب‌حقك بحسب ذاته‌المخصوصه اسمی یوقدر .

بونك‌ده دلیلی شودرکه :

اسم،وضعندن مراد،او اسمی ذکرایله مسمایه رمز واشارتدر . دیمك اولورکه، الله تعالانك بحسب ذاته بر اسم شریفی اولسه ایدی، او اسمك وضعندن‌ده مراد، آنی ذکر ایله مسمایی تعریف اولمق لازم کلیردی .

مادام که هیچ برمخلوق، حقیقت خدایی بیلیور ! وبوده ثابتدر . او حقیقته رمز واشارت ایچون اسم، وضعنده نه‌فائده قالیر .

ایشته تبین ایتدی که اسمك بونوعی مفقوددر .

فلاسفهٔ مومی الیهم بووجهله سرد مقـال ایله اونوع اسمك
فقداننه اسـتدلال ایتدکدن صکره شـوراسنیده علاوهٔ کفتار
ایتمشلردرکه : حقیقت مخصوصهٔ الهیه‌نك براسم مخصوصی یوقدر
بلکه جناب‌حقك لوازم معرفتی‌واردرکه او لوازم دخی‌شونلردر:
[جناب‌حق، برازلی‌درکه زائل‌اولماز . برواجبدرکه عدم،]
قبول ایتمز .)

—

الله‌تعالی وتقدس حضرتلرینك بعض‌مقرربی قوللرینی حقیقت
مخصوصهٔ الهیه‌سنه عارف و آکاه قیلمقله مشرف بیورمسی قدرتندن
خارج وممتنع دکلدر دینلره کلنجه : بونلر دخی « مادام که بو،
تحت قدرت خداده‌در . اوحقیقت مخصوصه‌یه اسم، وضعی ممتنع
ومحال دکلدر . » دیدیلر .
ایشته‌تبین‌ایتدی‌که بومسأله‌شو مقدمات‌سابقه اوزرینه مبنیدر .

اون برنجی مسأله

حقیقت مخصوصهٔ الهیه‌یه اسم، وضعی‌رهین امـکان اولدیغی
تقدیرده او اسم پاکك اعظم‌الاسما، آنك ذکری‌ده اشرف الاذکار
اولدیغنه جزم‌ویقین حاصل‌اولمق‌لازم‌کلیر. زیرا علمك‌شرفی‌معلومك
شرفنه کوره‌در . ذکرك شرفی‌ده مذکورك شرفنه تابع‌در .
مادام‌که (ذات الله) معلومات و مذکوراتك اشرفیدر
(علم بالله) اشرف العلوم (ذکرالله) اشرف الاذکار، او اسم
شریف دخی اشرف‌الاسما اولمق طبیعیدر .

ایشته (اسم‌الله‌الاعظم) دیه السنهٔ ناسده دوران ایدن کلام مشهوردن‌ده مراد بودر . وبالفرض برملك مقرب یاخود برنبی مرسل، او اسم‌الله الاعظمك معنـای منیفی کندینه تجلی ایتدیکی برحالده آکاواقف اولی‌ویرسه، جمیع‌عوالم جسمانیات وروحانیاتك کندینه مطیع ومنقاد اولمسی برامر بعید دکلدر .

اون‌ایکنجی مسأله

الله‌تعالانك براسم‌اعظمی واردر دینلر دخی او اسم اعظمك هانکی اسم اولدیغنده اختلاف ایتمشلردر .

کیمی دیدی که :

اسم اعظم « ذوالجلال والاکرام » قوللزدر .

(الظوا بیاذاالجلال‌والاکرام) حدیث عالیسی‌ده بونك‌حقنده شرفوارد اولمشدر .

—

بکا قالیرسه بوقول ضعیفدر .

زیرا (جلال) صفات سـلبیه‌یه (اکرام) دخی صـفات اضافیه‌یه اشـارتدر . حال‌بوکه حقیقت مخصوصـهٔ الهیه اولجه‌ده بیان ایتدیکمز وجهله سلوب واضافاته مغایردر .

—

کیمی دیدی که :

اسم اعظم « حی وقیوم » قولمزدر .

چونکه علیه الصلاة والسلام افندمز حضرتلری، ابی بن کعبه « آیات قرآنیه‌نك اعظمی هانکیسیدر ؟ » دیه سؤال بیورمشلردی . جناب ابی، دخی (الله لااله الا هو الحی القیوم) در دیدی بونك اوزرینه حضرت پیغمبر (لیهنك العلم اباالمنذر) مقال تلطیف اشتمالیله ابی بن کعبك جوابنی استحسان بیوردیلر .

بکا قالیرسه بوقول‌ده ضعیفدر .

زیرا (حی) دراك وفعال اولاندر . بواسم ایسه کثرت عظمتی مشعر دکلدر . چونکه (حی) صفتدر . (قیوم) دخی مبالغه فی القیامدن عبارتدرکه واجب تعالانك بنفسه قائم، وغیریسنی مقوم اولمه‌سی معناسنی مفیددر . واجب تعالانك بنفسه قائم اولمه‌سی ایسه مفهوم سلبیدرکه ذات اجل واعلاسنك غیریسندن استغناسی دیمکدر . غیریسنی مقوم اولمه‌سی‌ده صفت اضافیه‌در .

دیمك اولورکه (قیوم) سلب واضافتك مجموعنه دلالت ایدر برلفظدر . آنکچون بوده اسم اعظم اوله‌ماز .

کیمی دیدی‌که :

اسماء اللهك کافه‌سی‌ده عظیمدر . مقدسدر . اسماء اللهدن یالکز برینی اعظمیتله وصف جائز دکلدر . زیرا بووصف، ماعداسنك نقصان ایله وصفنی مقتضی‌در .

بکا قالیرسه اولکیلری کبی بوقول‌ده ضعیفدر .

زيرا بالاده بيان ايتمش اولديغمز وجهله اسما، طقوز قسمه منقسم اولوب بونلردن‌ده ذات مخصوصه‌يه دال اولان (اسم) اعظم واشرف اسما اولمق لازم كلير . وبوده مادام كه دلائل ايله ثابت اولمشدر . آرتق آنى انكاره يول يوقدر .

كيمى‌ده ديدى كه :
اسم اعظم (الله) قولمزدر .

ايشته بنجه‌ده دها زياده مقرون عقل وحكمت اولان رأى بودر زيرا قريباً اقامهٔ دليل وبرهان ايله اثبات ايده‌جكمز وجهله (الله) اسم شريفى، حق بار يده اسم علم مجراسنده جارى اولديغندن جناب حقك ذات مخصوصه‌سنه دال اولمش اولور .

اون اوچنجى مسأله

مسمانك اجزاى ماهيتندن برجزء حسبيله مسمايه دال اولان اسمه كلنجه : حق بار يده بودرلو براسم اثباتى محالدر .
زيرا بواسم، آنجق ماهيتى اجزادن مركب اولان كيمسه حقنده تصور اولنه‌بيلير . بوايسه حق بار يده محالدر . چونكه هر مركب، تركبنده كندى جزئنه محتاجدر . مركبك جزئى ايسه مركبك غيريدر [*] مادام كه هر مركب كنديدن غيريه محتاجدر .

---

[*] بن ديرم كه مركبك جزئى، مركبك نه عينيدر! نه غيريدر! (للمترجم)

مادام كه كنديدن غيرى‌يه محتاج اولان هرشى (ممكن) در.
هرمركب (ممكن لذاته) در.

بوصورتده «ممكن لذاته» اولميان شيئك مركب اولمه‌سى ممتنع‌در. مركب اولميان شيئك جزء ماهيتى حسبيله اسمى اوله بيلسى ايسه كذلك ممتنع ومحالدر.

اون دردنجى مسأله

ذاته دال اولان اسم، حق باريده حاصليدر دكليدر؟ كرك بوراسنى وكرك ناسك بوبابده‌كى اختلافنى بالاده بيان ايتمشدك. شيئك جزء ماهيتى حسبيله كنديسنه دال اولان اسمه كلنجه: بو درلو اسمك حق‌باريده حصولى ممتنع ايدوكنه‌ده برهان قاطع اقامه ايتمشدك. بوحالده اسمك اقسام تسعه‌سندن يديسى قالدى.

ايشته آنلرى‌ده برربر موقع تدقيقه چكه‌رك ديرزكه:
اسمك اقسام تسعه‌سندن برى‌ده مسمانك ذات مخصوصه‌سيله قائم اولان صفت حقيقيه حسبيله واقع اولان اسم دكليدر؟ اويله ايسه مسمانك ذات مخصوصه‌سنه دلالت ايدن اوصفت حقيقيه‌دن عبارتدر؟

اولا بوراسنى اكلايه‌لم.
مسمانك ذات مخصوصه‌سيله قائم اولان صفت حقيقيه، يا (وجود) دن عبارت، ويا كيفيات وجوددن بركيفيت، وياخود وجودده، وجودك كيفياتنه‌ده مغاير آخر برصفت اوله‌جقدركه بزده شو اقسام ثلاثه‌اوزرينه تفرع ايدن مسائلى باب آتى‌ده صردسيله بيان ايده‌جكز. «والله‌الهادى»

باب رابع

صفات حقیقیه‌یه دال اولان اسما بحثنده‌در

مسألهٔ سالفه‌دن معلوملك اولمشدركه، بو بحث اوچ قسمه منقسم اولور.

قسم اول

وجوده دلالت ایدن اسملردركه، برقاچ مسأله ضمننده بیان اولنور.

برنجی مسأله

الله تعالایه (شی) دنیلمك جائزمیدر؟

اكثر علما، بو اطلاقك جوازینه بالاتفاق قائل اولمش! یالکز (جهم بن صفوان) عدم جوازینه ذهاب ایله جمهوره مخالفت ایتمشدر.

جوازینه قائل اولان جمهورك حجتلری

حجت

١

ایشته (قل ای شیءٔ اکبر شهادةً قل الله) قول کریمی الله ذوالجلاله (شی) دینلمك جائز اولدیغنه دلالت ایدر.

شاید برمعترض چیقارده دیرسه‌که:

کلام اکر (قل الله) اوزرینه مقصور اولسه‌یدی، بودلیلکز بجا اولوردی. لکن امر اویله دکلدر. بلکه مذکور اولان (قل الله شهید بینی وبینکم) قول کریمیدر. بوقول ایسه باشلی باشنه برکلام مستقل اولوب، ماقبلنه متعلق دکلدر. بوحالده الله تعالانک اسم شی ایله مسمی اولمه‌سی لازم کلمز.

آکا شووجهله مقابله ایلرزکه:

(ای شئ اکبر شهادةً) قول کریمنی (قل الله شهید بینی وبینکم) جملهٔ جمیله‌سی تعقیب ایتمکله شوجملهٔ اخیره (ای شئ اکبر شهادة) قولندن جواب، مجراسنده جاری، وبناءً علیه باری تعالایه (شی) دنیلمسی جائز اولمق لازم کلیر.

حجت

٢

الله تعالی (کل شئ هالك الا وجهه) بیورمشدر.

بونده‌کی (وجه) ایله‌ده مراد (ذات الله) در.

ذات پاك مولی ایسه، اکر (شی) اولمسه، آنی (کل شئ هالك) قولندن استثنا جائز اولمامق لازم کلیردی.

ایشته شواستثنانك جوازی، الله تعالانك (شی) نامیله بنام اولدیغنه دلالت ایدر.

حجت

٣

«عمران بن الحصین» دن مرویدرکه رسالتپناه افندمز (کان الله ولم یکن شئ غیره) بیورمشدر.

ایشــته بو حدیث عالی دخی باری تعالایه (شی) دنیلدیکنه دلالت ایدر.

حجت

٤

عبدالله الانصاری (فاروق) تسمــیه ایتدیکی کتابده حضرت عایشه‌دن «رضی الله عنها» نقل و روایت ایتمشدرکه: مشار الیهــا رسول اکرم واعلم صلی الله علــیه و سلم افــندمز حضرتلرینك (مامن شیٔ اغیر من الله عزوجل) بیوردقلرینی ایشتمشدر.

شی «مایصح ان یعلم و یخبرعــنه» تعریف عزیبسی ناطــق اولدیغی اوزره بیلنمسی و کــندیدن اخبار اولنمسی صحیح اولان موجوددن عبارتدر.

ایشــته الله تعالانك‌ده ذات اجل واعلاسی هم بیلنمك، هم‌ده مخبرعنه اولمق شانندندر.

بناءً علیه جناب باری‌یه‌ده اسم شی، اطلاق اولنه‌بیلیر.

عدم‌جوازینی ادعا ایدن جهمك احتجاجی

حجت

١

حق سبحانه وتعــالی حضرتلری (الله خالق کل شیٔ) برده (وهو علی کل شیٔ قدیر) بیورمشدر.

مادامکه بو آیتلر، هرشیئك مخلوق و مقدور اولمه‌سنی اقتضا ایدر.

مادام كه الله تعالى نه مخلوقدر . نه مقدوردر . بوندن استنتاج اولنوركه جناب بارى عز اسمه (شى) دكلدر .

شايد كرك (الله خالق كل شىء) وكرك (وهو على كل شىء قدير) كلامارى برر كلام عام اولوب ، تخصيص آنلره صكره‌دن داخل اولمش دنيرسه، بوكا ايكى وجه ايله جواب ويريلير .

اولا ــ تخصيص، خلاف الاصل‌در، دلائل لفظيه‌يى تقريرده ايسه بوقدرى كفايت ايدر .

ثانيا ــ جواز تخصيص‌ده اصل اولان بودركه، اهل عرف (اكثر) كلمه‌سنى (كل) لفظى مقامنده استعمال ايدرلر .

بوسببدن‌ناشيدركه عموماتده تخصيصك دخوانى تجويز ايدرلر .

شوقدر واركه (اكثر) ك مجراى كل‌ده اجراسى آنجق حكمدن خارج، حقير، قليل القدر اولوب وجودى يوق حكمنده طوتيلان، وبناءً عليه باقيسنه حكم كل ايله حكم اولنان صورتده جائز اولور .

ايشته شو ايضاح ايله تبين ايتدى كه تخصيصك جوازى حقير ودرجه‌دن ساقط اولان صورته منحصردر .

شوراسنى‌ده علاوهٔ كفتار ايدرزكه :

الله تعالى (شى) ناميله مسمى اولسه، اشيانك اعظم واجلى او اولور . وآرتق ذكر اولنان آيتلرده تخصيصك جوازحصولى كسب امتناع ايدر .

بناءً عليه نصل اولسه بوادعاى تخصيص، محالدر ديه حكم ايتمك لازم كلير .

حجت

٢

(ليس كمثله شئ وهو السميع البصير) آيت جليله سنده الله تعالى وتقدس حضرتلرى كندى مثلنك مثلى شى دكلدر ديه حكم ايلدى . مع هذا شبهه يوق كه هر شى كندى مثلنك مثلى در . مادام كه مثل اللهك مثلى شى اولماديغى بو آيت كريمه ايله تبيين ايتمشدر . بوندن استنتاج اولنوركه الله ذوالجلال (شى) دكلدر .

—

شايد ديرلرسه كه :

(كمثله) ده كى كاف، كاف زائده در . كاف تشبيه دكلدر . ديرزكه، بسبللى بو سوزك مدلولى نره يه طوقنديغنه دقت اولنميور .

چونكه كلام اللهك هيچ برحرفى لغو، عبث، باطل دكلدر . حال بوكه (كمثله) ده اولان كاف، دخى كلام الله جمله سندندر . بناءً عليه بوكافه (حرف زائددر !) ديمك (لغو وعبث وباطلدر !) ديمكه نتيجه ويرركه، بيانه حاجت اولماديغى اوزره بو سوز بديهى البطلاندر . وهرنه وقت؛ بو حرفك باطل وزائد اولماديغنى اعتراف ايلرسه ك، بزم ده حجت مسروده مزك غايت قوت وكمالده اولديغى ميدانه چيقار .

مادام كه (شى) لفظى جلال وعظمت ومدح وثنا صفتلرندن هيچ برصفتى مفيد دكلدر .

مادام که الله تعالانك اسمای حسناسی . بو صفتلری مفیداولمق لازم کلیر .

بوندن استنتاج اولنورکه (شی) لفظی اسم‌الله دکلدر .

اسم شی، مدح وجلال، افاده ایتمز دیدك . بوپك ظاهردر . زیرا (شی) لفظنك مفهومی ذرۀ حقیره ایله اشرف اشیا بیننده قدر مشترك اولوب بوحالده مفهوم مذکور، اشیانك الك خسیسنده‌ده حاصل اولمش اولور .

ایشته اسم شی، مدح وجلال، افاده ایتمز اولدیغنه بو بردلیل قطعی‌در .

برده اسماءالله، صفت مدح وجلاله دال اولمق لازم کلیردیدك بوده طوغریدر .

زیرا جناب حق (ولله الاسماء الحسنی فادعوه بها وذروا الذین یلحدون فی اسمائه) بیورمشدر .

ایشته بو آیت جلیله‌دن استدلال واستنباط اولندیغنه کوره اسمانك کوزللکی، صفات حسنۀ رفیعه وجلیله‌یه دال اولملرندن بشقه معنایه محمول دکلدر . دیمك اولورکه، بویله برمعنایه دلالت ایتمین اسم، اسمای حسنادن معدود اوله‌ماز .

الله ذوالجلال، اسمای شریفه‌سنك اسمای حسنی اولدیغنی بیاندن صکره‌ده، کندینه بواسمای حسنی ایله خطاب ایتمه‌مزی بزه امر بیوردی . وبو امری‌ده (وذروا الذین یلحدون فی اسمائه) قول کریمی تعقیب ایلدی . بوایسه او اسمای حسنانك غیری اسملرله

جنـاب عزتنه خطاب ایدنلرك، اسماءاللهده الحاد ایتمش اولدقلرینه تنبیه کبی‌در .

بناءً علیه بو آیت کریمه، عبـدك خالق‌تعالی‌یه مدح وجلال، صفتلرینه دلالت ایدن اسمای حسـنانك غیری اسملرله خطـاب ایتمه‌سی صحیح وجائز اولمادیغنه دلالت قویه ایله دلالت ایدر .

ایشته شو ایکی مقدمه ثابت اولدیغی وقت، مطلوب‌ده حاصل اولور .

حجت
٤

الله‌تعـالی‌یه (یاشیء !) دیه خطـاب ایتدکلری نه‌حضرت رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم افنـدمزدن، ونه‌ده اصحاب کرامنك هیچ برندن منقول ومروی دکلدر .

همده الله تعالایه (شی!) نصل دینیله‌بیلیرکه، بونك قدر،مشعر حقـارت بر لفظ یوقدر . بوحالده عبدك الله تعالایه (شی!) دیه خطاب ایتمسی نصل جائز اوله‌بیلیر؟

کرك رسـالتپناه افندمزدن، وکرك آنك اصحاب کرامندن منقول اولان بودرکه، آنلر اثنای مناجاتلرنده (یا منشیء الاشیاء یا منشیء الارض والسماء) دیرلردی .

معلومك اولسونکه بعض کیمسـه‌لر بوبحثی بر نزاع معنوی اولمق اوزره تلقی ایتمشلر . فقط آنلر بو ظن وتلقیلرنده اصـلا مصیب دکلدرلر . زیرا جناب حقك «موجود» «ذات» «حقیقت»

اولدیغنده نزاع یوقدر . نزاع یالکز کندینه (شی) لفظنك اطلاقی جائز اولوب اولمامه‌سی بحثنده‌در . بو ایسه مجرد بر نزاع لفظی اولوب، نزاع معنوی دکلدر . وبونك سببیله تکفیر وتفسیق جاری اولماز .

ایشته انسان، بو دقیقه‌یه واقف و آکاه اولملی که غلط وخطاده واقع اولمسون .

ایکنجی مسأله

الله تعالایه (موجود) اطلاق اولنورمی ؟

بو بحثه کیرشمزدن مقدم بر مقدمه‌نك تقدیم وتمهیدینه لزوم کورینور.

مقدمه

(وجود) لفظی بالاشتراك ایکی معناده مستعملدر .

اولکیسی ـ (وجود) ایله (وجدان، ادراك، شعور) مراد اولمقـدرکه هر نه وقت (وجود) ایله (وجـدان وادراك) مراد اولورسـه (موجود) ایله‌ده لامحاله (مدرك ومشـعوربه) اراده ایدلمش اولور .

ایکنجیسی ـ (وجود) ایله (فی نفسه حصول وتحقق) مراد اولمقدر . بین الامرین ایسه فرق عظیم واردر .

زیرا واجب تعالانك اعیـانده معلوم الحصول اولمسی اول

باول فی نفسه حاصل اولمسنه متوقفدر . فقط عکسی اویله دکلدر چونکه فی نفسه حاصل اولمسی، اعیانده معلوم الحصـول اولمه‌سنه توقف ایتمز . زیرا هیچ برکیمسه‌نك معلومی اولمامقـله برابر فی نفسه حاصل اولمه‌سی ممتنع دکلدر .

بوراده مهم بر بحث دها وار !

شویله‌که :

(وجود) لفظی، عجبا اك اول (ادراك ووجدان) معناسنه‌می وضع اولنمش‌ده، شیئك فی نفسه حصولی معناسـنه صکره‌می نقل ایدلمشدر ؟ یوقسـه امر بالعکس‌می‌در ؟ و یاخود ایکی معنـایه‌ده بردن‌می وضع اولنمش در.

ایشته بز بوبابده‌ده دیرزکه :

بو بحث بر بحث لفظی‌در . عقـله قریب اولانی‌ده احتمال اولدر . زیرا انسانك او شیئه شعوری اولمسه . (وجود) لفظنی شیئك فی نفسه حصولی معناسنه وضع ایتمه‌سی ممکن اوله‌مازدی .

شومقدمه اکلاشلنجه صدده شروع ایله دیرزکه :

الله‌تعالایه (موجود) اطلاقی ایکی وجه‌ایله اولور .

شویله‌که :

الله‌تعالانك هم معلوم، مشعوربه اولمه‌سی، هم‌ده فی‌نفسه‌ثابت ومتحقق بولنمه‌سی حسبیله کندینه (موجود) اطـلاق اولنور . معلوم؛ مشعوربه اولمه‌سی حسـبیله الله‌تعالی‌یه (موجود) اطلاقی قرآن کریمده‌ده کلمشدر .

شويله كه :
كتاب مجيدده (لوجدوالله) بيورلمشدر .
بوراده كى لفظ وجود ايسه وجدان و عرفان معناسنه در .
اما فى نفسه ثابت ومتحقق اولمه‌سى حسبيله الله تعالايه (موجود) اطلاقى قرآنده غير موجود در .
ديرلرسه كه :
لفظ وجود ، (وجدان) معناسنى مشعر اولنجه ، آنده ثبوت و تحقق معناسنك ده حصولى لازم كلير .
چونكه اكر عدم محض اولسه‌يدى ؛ بويله اولمازدى .
بوكا ده شو جوابمز واردر .
ديرزكه :
بو ، برقول ضعيفدر .
چونكه اولا ـ لفظ وجودده «وجدان ومعرفت» معناسى حاصل اولمقله ثبوت ، معناسنك‌ده حصولى لازم‌كلمز . زيرا مثبتدركه (معدوم) دخى بعضاً (معلوم) اولور .
ثانياً ـ بز آنفاً بيان ايتمشدككه بوبحث ، مجرد بربحث لفظى‌در . بناءً عليـه اسمك برمعناجه حاصل اولمه‌سندن ديكر معناجه‌ده حصولى لازم كلمز .
بعدازين ديرزكه :
الله تعالايه (موجـود) اطلاقى اجماع مسلمين ايله ثابتـدر . آنكچون جناب حقه (موجود) اطلاق اولنديغـنه قائل اولمه‌مز لازم كلير .

بوبابده ده دیرلرسه‌که :
« اسماء اللهك مدح و ثنایه دال اوللری واجبدر . » دیین سز دکلیسکز ؟ (موجود) لفظی ایسه، مدح وثنا افاده ایتمز .
جواب ویررزکه :
دلالت اجماع ایله بودلیلدن عدول ایلدك .
کذلك (موجود) لفظنك مدحه دلالتی (شی) لفظنك مدحه دلالتندن اکثردر .

شویله‌که :
١ — چوق کیمسه‌لر موجودده، معدومه‌ده (شی) دیرلر. اما معدومه هیچ کیمسه‌نك (موجود) دیدیکی یوقدر . بناءً علیه (موجود) لفظی (شی) دن زیاده مدحی مشعر اولمغه لایق ورروادر.

٢ — « معلوم » معناسنه اوله‌رق (موجود) لفظی مدح وثنا صفتی افاده ایدر . زیرا الله تعالی‌نك وجودینه، الهیتنه، دلالت ایدن دلائلك کثرتی سببیله، ذات اقدس واعلاسنك هر کسه (معلوم) هرکسك عندنده (وار) هر عقله کوره (واجب الاقرار) کبی اولدیغنی، بو (موجود) لفظی افاده ایدیور . بو وجهدن طولایی درکه، (موجود) لفظی مدح وثنایی مفید اولور .

ایشته (موجود) ایله (شی) لفظلری بیننده اولان فرق کلی ظاهر اولدی .

اوچنجی مسأله

جناب باری‌یه (ذات) اطلاق اولنور می :

عبدالله الانصاری الهروی (فاروق) تسمیه ایتدیکی کتابده (ذات) لفظنه دلالت ایدر بر چوق خبرلر نقل و روایت ایتمش‌در.

١ — حضرت عایشه‌دن «رضی الله عنها» مرویدر ؛ دیمش‌که، رسالتپناه افندمز حضرتلری (ان اعظم الناس اجراً الوزیر الصالح من امیر یطیعه فی ذات الله) بیورمش در.

٢ — ابو هریره‌دن «رضی الله عنه» مرویدر : دیمش‌که، اعلم الرسل افندمز (ان ابراهیم لم یکذب الا فی ثلاث ثنتین فی ذات الله) بیورمش در .

٣ — کعب بن عجره پدرندن «رضی الله عنه» روایت ایدوب دیمش‌که. رسالتپناه افندمز (لاتسبوا علیاً فانه کان مخشوشاً فی ذات الله) بیورمش در . [ع]

٤ — ابو ذردن «رضی الله عنه» مرویدر ؛ دیمش که ، «نبی اکرم صلی الله علیه و سلمدن ــ افضل جهاد، هانکیسیدر؟ ــ دیه صورمشدم . جوابنده (ان تجاهد نفسك و هواك فی ذات الله) بیوردیلر .

٥ — نعمان بن بشیردن مرویدر ؛ دیمش‌که ، جناب رسالتمأب افندمز (ان للشیطان مصاید و فخوخاً منها البطر بأنعم الله

[ع] مخشوش، دخول ــ معناسنه اولان (خش) دن مشتقدر.

والفخر بعطاءالله والكبر على عبادالله واتباع الهوى فى غيرذات‌الله) بيورديلر . [ط]
بن ديرم كه :
هرهانكى شيده اموردن برامر، حاصل اولورسه، اوشـيئه دال اولان لفظه نظر اولنور . اكر مذكر ايسه، آكا « ذوذلك الامر» دينير . اكر مؤنث‌ايسه، آكاده«ذات ذلك‌الامر» دينير . ديمك اولوركه، بو(ذات) لفظى مجرد شـونسبتى وشـو اضافتك ثبوتنه دلالتى افاده ايچون وضع اولنمش‌در .
بوراسى معلوم اولدقدن‌صكره‌ده ديرزكه :
شوصفتك برصفت ثانيه‌يه، آنك‌ده برصفت ثالثه‌يه، ـ هكذا الى‌غيرالنهايه ـ ثبوت وتحقق محالدر . بلكه صـفت مذكوره‌نك كيده كيده بنفسها قائم، ماهيتنده مستقل اولان حقيقت واحده‌يه منتهى اولمه‌سى‌لابد ولازمدركه بوصورتده اوحقيقت واحده‌حقنده « شو صفتلرك ذاتى‌در ! » دينلمك صـادق اولور . بزم « ذات كذا وكذا » ديمشمز دخى فى‌الحقيقه يالكز بنفسها قائم اولان او حقيقت واحده حقنده صادق اولور .

[ط] فخوخ، فانك فتحى وخاى معجمه‌نك تشـديديله اولان (فخ)ك جعيدركه قوش آولامغه مخصوص آلت‌صيدمعناسنه‌در . آغ، فق، طوزاق كبى . احتمال‌كه (فق) بوندن التمشدر .
(بطر) بالتحريك ـ سـويمك . حيرت ودهشت وتكبر معنالرينه‌ده كلير .
(بطر) بالكسر ـ برشى‌عبث يره ضايع‌اولمق‌وانكارايتمك معنالرينه‌در .

ایشته سبب بودرکه (ذات) لفظی اوحقیقت واحدهیه دال اولان لفظهٔ مفرده کبی قیلمشلر .

مادام که حق تعالی حضرتلری ذاتنده (قیوم) در . آکا (ذات) اطلاقی حقدر . بجادر .

انصاریٔ هرویدن نقل ایتدیکمز خبرلره کلنجه : بوخبرلردن هیچ بری بومعنایه دلالت ایتمز .

زیرا بوخبرلرده مذکور اولان (ذات) لفظندن مراد، ماهیت وحقیقت خدا دکلدر . بونلرده کی (ذات) ایله مراد، رضوان اللهی طلبدن عبارتدر .

کورمزمیسین که، حضرت پیغمبر علیه الصلاة والسلام افندمزك (لم یکذب ابراهیم الا فی ثلاث ثنتین فی ذات الله) حدیث عالیسنی « ای فی طلب مرضاة الله » یولنده تفسیر ایتمشلردر . اخبار سائرهده مذکور اولان (ذات) لفظلریده بوقبیلدندر .

دردنجی مسأله

جناب حقه (نفس) دینیرمی ؟

نفس، لفظی هم قرآن کریمده، هم احادیث نبویهده وارد اولمشدر .

کتاب مجیدك بریرنده (تعلم مافی نفسی ولا اعلم مافی نفسك) دیکر یرندهده (ویحذرکم الله نفسه) بیورلمشدر .

لفظ نفسی مشتمل اولان احادیث نبویهده شونلردر .

١ — حضرت عایشه‌دن مرویدر : دیمش که، بر وقت جنب رسول الله‌ده اویویه قالمشدم . بر آرالق اویانوب جناب رسالتمآبلرینی یانمده بوله‌مدم. اوته بری آراشدیررکن الیم مبارك آیاقلرینه ایلیشدی. مکر صلی الله علیه وسلم افندمز سجده‌یه وارمشلرده (اللهم انی اعوذ برضاك من سخطك واعوذ بمعافاتك من عقوبتك واعوذبك منك لااحصی ثناء علیك انت كما اثنيت علی نفسك) دعاسنی اوقورلردی.

—

٢ — ابوهریره‌دن مرویدرکه، صلی الله علیه وسلم افندمز (یقول الله تعالی انا مع عبدی حین یذکرنی فان ذکرنی فی نفسه ذکرته فی نفسی وان ذکرنی فی ملاء ذکرته فی ملاء خیر من ملائه وان تقرب منی شبراً تقربت منه ذراعاً وان تقرب منی ذراعاً تقربت منه باعاً وان جاءنی یمشی جئته هرولا) بیورمشلر .

٣ — ابوصالح، ینه جناب ابی هریره‌دن نقلاً روایت ایتمش که، رسول الله صلی الله علیه وسلم (لما خلق الله الخلق کتب فی کتابه علی نفسه وهو مرفوع فوق العرش ـ ان رحمتی تغلب غضبی) بیورمشلر .

—

٤ — عبدالله بن مسعوددن مرویدرکه، خاتم الانبیا صلی الله علیه وسلم افندمز (لیس احد احب الیه المدح من الله تعالی ومن اجل ذلك مدح نفسه ولیس احد اغیر من الله تعالی ومن اجل ذلك حرم الفواحش . ولیس احد احب الیه العذر من الله تعالی ومن اجل ذلك انزل الکتاب وارسل الرسل) بیورمشلر .

—

٥ — حضرت عايشه‌دن منقولدر كه، جناب رسالتمآب افندمز كنديسنه تسبيح آتى الذكرى تعليم بيورمشلر .
(سبحان الله وبحمده عدد خلقه ومداد كلماته ورضى نفسه وزنة عرشه .)

—

٦ — جناب ابى ذر، نبى اكرم ومحترم صلى الله عليه وسلم افندمزدن نقل وروايت ايتمش كه، « بارى تعالى وتقدس حضرتلرى (حرمت الظلم على نفسى وجعلته محرماً فلاتظالموا) بيورمشدر .» بوخبرك تمامى مشهوردر .
٧ — ابن عمر، ديمش كه « ان النبى صلى الله عليه وسلم قرأ ذات يوم على المنبر (وماقدروا الله حق قدره) ثم اخذ يمجد الله نفسه ـ انا الجبار، انا المتكبر، انا العزيز، انا الكريم ـ فرجف برسول الله المنبر حتى خفنا سقوطه »
٨ — جناب ابى هريره، نبى آخر الزمان افندمزدن نقلاً ديمش كه، آدم وموسى عليهما السلام عالم معناده ملاقات ايتمشلر. حضرت موسى، حضرت آدمه « انت الذى اشقيت الناس فاخرجتهم من الجنة » ديمش ! ! آدم عليه السلام دخى آكا « انت الذى اصطفاك الله برسالته، و اصطنعك لنفسه، و انزل عليك التوراة فهل وجدت كتبته على، قبل ان يخلقنى » جوابنى ويرمش.
رسالتپناه افندمز مشار اليهمانك محاوره‌لرينى بو وجهله بيان بيوردقدن صكره (فحج آدم موسى ثلاث مرات) بيورمشلر.

—

٩ — جابردن «رضی الله عنه» مرویدر: دیمشکه، سید الرسل افندمز حضرتلری (یقول الله هذا دین ارتضیته لنفسی وان یصلحه الا السخاء وحسن الخلق فاکرموه بهما) بیورمشلر.

—

١٠ — انس بن مالکدن منقولدرکه قافله‌سالار انبیا افندمز مولای متعالدن روایةً (من اهان لی ولیاً فقد بارزنی بالمحاربة فلا ابالی فی ای واد من الدنیا اهلکه واقذفه فی جهنم وماترددت فی نفسی فی قضاء شیٔ اقضیته ترددی فی قبض عبدی المؤمن یکره الموت ولابدمنه واکره مساءته) بیورمشلر.

—

١١ — عبداللهدن مرویدر؛ دیمشکه، نبی الرحمه افندمز «برعبد یوقکه کندینه هم وحزن، اصابت ایتدیکی زمان [اللهم انی عبدك، وابن عبدك، وابن امتك، ناصیتی بیدك، ماض فی حکمك، عدل فی قضاؤك؛ اسئلك بکل اسم هولك، سمیت به نفسك، وانزلته فی کتابك، اوعلمته احداً من خلقك، اواستأثرت به فی علم الغیب عندك، ان تجعل القرآن ربیع قلبی، ونور صدری، وجلاء حزنی، وذهاب همی وغمی] دعاسنی اوقوسونده الله تعالی آنك هم وغمنی کیدرمسون. وحزننی فرحه تبدیل ایتمسون.» بیورمشلر.

—

١٢ — ابوسعید الخدریدن «رضی الله عنه» مرویدر: دیمشکه، نبی ذیشان افندمز (ان الله بعثنی رحمةً للعالمین وان

اكسر المعازف [١] والاصنام واقسم ربى على نفسه ان لايشرب عبد خمراً ثم لم يتب الى الله منه الاسقاه الله تعالى من طينة الخبال) بيورمشلر .

بن ده يارسول الله ! طينة الخبال نه‌در ؟ ديه صوردم. «صديد اهل جهنم» در جوابنى ويرمشلر. [٢]

شوراسى ده معلومك اولسون كه، (نفس) شيئك ذاتندن، حقيقتندن، هويتندن عبارتدر. يوقسه اجزادن مركب اولان جسم دكلدر .

زيرا جسم، مركبدر. هرمركب ده ممكندر. هرممكن ده محدثدر. تركيب وامكان وحدوث ايسه، حق بارىده محالدر. بناءً على ذلك (نفس) لفظى ذات و حقيقت وهويت. معناسنه حمل ايتمك لازم كلير .

بشنجى مسأله

جناب حقه (شخص) دينيرمى ؟

سعيد بن عباده روايت ايدوب ديمش كه، رسول الله صلى الله عليه وسلم افندمز حضرتلرى (لاشخص اغير من الله ومن اجل غيرته حرم الفواحش ماظهر منها وما بطن، ولاشخص احب اليه العذر

[١] معازف، طنبور ومزمار مثللو الات لهو وطربه دينير.

[٢] صديد، قان ايله قاريشق اولان ماء رقيق معناسنه‌در.

من الله ومن اجل ذلك بعث المرسلين مبشرين ومنذرين، ولاشخص احب اليه المدح من الله) بيورمشلر.

بوراسیده معلوملك اولسونكه، شوحديث شريفده مذكور اولان (شخص) لفظندن مراد، تشخصی، حجميتی اولان جسمدر ديمكه امكان يوقدر. بلكه بو (شخص) دن مراد (ذات مخصوصه) ونفسنده متعين اولوبده اوتعين، اعتباريله غيريسندن ممتاز اولان (حقيقت معينه) در.

—

التنجی مسأله

الله تعالايه (نور) اطلاق جائزميدر؟

كتاب مجيدده (الله نور السموات) بيورلمش، بعض احاديث نبويه‌ده‌ده (نور) لفظی وارد اولمشدر.

مرويدركه:

عبدالله بن عمر، (الشقی من شقی فی بطن امه) ديرايمش! بناءً عليه بوسوزك اصلنی كنديسندن صورمشلر. ديمشكه: رسول الله صلی الله عليه وسلم افندمزی ايشتدم (ان الله خلق الخلق فی ظلمة ثم القی عليهم من نوره فمن اصابه من ذلك النور شئ فقد اهتدی ومن اخطأه فقد ضل) بيورزلردی. آنكچون بنده (جف القلم علی علم الله) ديرم، جوابنی ويرمشدر.

—

فقط شوراسی‌ده بیلنمایدرکه « الله تعالی و تقدس حضرتلری بونوردندر ! یاخود بونورك جنسندندر ! » دیمك باطل وخطادر. بونك بطلاننه‌ده برقاچ وجه دلالت ایدر.

وجه اول ــ (نور) یا جسمدر. یا جسمده واقع برکیفیتدر. جسم ایسه محدثدر. بناءً علیه آنك کیفیاتی‌ده محدث اولمق طبیعیدر. حال بوکه (آله) محدث اولمقدن عالی‌در.

وجه ثانی ــ نوره ظلمت، ضد اولور. حال‌بوکه (آله) کندینك ضدی اولمقدن منزهدر.

وجه ثالث ــ نور، زائل و آفل اولور. الله تعالی ایسه زوال وافولدن منزهدر.

یا (الله نور السموات والارض) آیت کریمه‌سنده مذکور اولان نور نه‌در؟

بونك‌ده جوابنده دیرزکه: بو آیت کریمه آیات متشابهاتدندر. و بونك آیات متشابهاتدن اولدیغنه ده آنفاً ایراد ایتدیکمز دلائل عقلیه دلالت ایدر.

کذلك حق تعالی شو آیتك عقیبنده (مثل نوره) بیوروب، ملکك مالکنه اضافتی قبیلندن اوله‌رق (نور) ی نفسنه مضاف قیلدی.

ایشته بوده دلالت ایدرکه، واجب تعالی وتقدس حضرتلری ذاتنده نور دکلدر. بلکه ذات اجل واعلاسی خالق نوردر. بوراده سویلنه‌جك دها برسوز وار.

شويله كه :

يا الله تعالايه (نور) اطلاقنك نجا اولمه سنى مقتضى نه در ؟ ايشته بو سؤالك جوابنده ديرزكه : بونده برقاچ وجه واردر.

وجه اول — بعضيلرى آيت كريمه يى الفسز (لله نورالسموات والارض) اوقوديلر. ايشته بو قرائته كوره شبهه زائلدر.

وجه ثانى ــ الله تعالى حضرتلرى انوارك منورى، مبدعى، خالقى در. ايشته بو تأويل سببيله خالق تعالايه (نور) اطلاقى نجادر.

وجه ثالث ــ مصالح عالم، امور دنيا و آخرت، جناب حقك حكمت بالغهٔ صمدانيه سيله نسقيافتهٔ حصول وانتظام اولور. بين الناس ايسه ناظم مصالح، و ساعى فى الخيرات اولانلره بيله بعضاً (نور) دنيلديكى واردر. شويله كه : بركيمسه صفت مذكوره ايله موصوف اولنجه، آكا «فلان نور هذه البلد» دينير.

وجه رابع ــ جناب مولى، اول ذات اقدس واعلادركه ايمان و هدايت و عرفان ايله عبادى اوزرينه تفضل بيورمشدر. بوصفتلر ايسه انوار، جنسندندر. بوصفتلرك انوار، جنسندن اولديغنه قرآن مبينده، اخبار سيد المرسلينده دلالت ايدر.

قرآنك دلالتى

الله تعالى (نور) آيتنك آخرنده (نور على نور، يهدى الله لنوره من يشاء) بيورمشدر.

اخبار نبویه‌ده شونلردر :

١ — ابو امامة الباهلی‌نك، پیغمبر انور افندمزدن روایت ایتدیکی خبر معتبردر . رسالتپناه افندمز حضرتلری (اتقوا فراسة المؤمن فانه ینظر بنور الله) بیورمشدرکه مؤمنك فراستندن صاقینك ! ! زیرا او، نور الله ایله نظر ایلر دیمکدر .

—

٢ — انس بن مالکدن مرویدر ؛ دیمش‌که، امام الهدی صلی الله علیه وسلم افندمز برکون « ناسك زیاده کیاستلوسی کیمدر بیلیرمیسکز ؟ » دیه صورمشلر.

حاضر بولنانلر دخی « الله و رسولی بیلیر . » جوابنی ویرمشلر .

بونك اوزرینه اعلم الانبیا افندمز « اعقل ناس، اولومی الکچوق تذکر وتخطر ایدن، اولومه حاضرلغی زیاده کوزل اولاندر . » مآلنده‌کی (اکثرهم للموت ذکراً واحسنهم له استعداداً)حدیث عالیسیله کشف راز بیورمشلر .

اصحاب کرام « یارسول الله ! بونك برعلامتی وارمیدر ؟ » دیه سؤال ایتمشلر .

حضرت پیغمبر دخی (نعم، التجافی عن دار الغرور، والانابة الی دار الخلود فاذا دخل النور فی القلب انفسح واتسع للاستعداد قبل نزول الموت) حدیث شریفیله علامتنی بیان وایضاح بیورمشلر
٣ — ابن مسعوددن مرویدر؛ دیمش‌که، جناب رسالتمآب

افندمز برکون (افمن شرح الله صدره للاسلام فهو علی نور من ربه) آیت جلیله‌سنی تلاوت بیوردیلر . بن ده « یارسول الله ! جناب حق انسانك قلبنی نصل شرح ایلر ؟ » دیه صوردم . اعرف الانبیا افندمز (اذا دخل النور القلب انشرح وانفسح) مقال حکمت مآلیله اعطای جواب بیوردیلرکه، نور آلهی جلوه‌گاهی اولان قلب فسحتسرای انشراح اولور دیمکدر .

« یا بونك علامت ونشانی نه‌در یارسول الله ! » دیه طلبکار وضوح زائد اولنجه (الانابة الی دارالخلود والتجا فی عن دارالغرور والتأهب للموت قبل نزول الموت) بیوردیلرکه، بونك علامت ونشانی دنیادن یوز چویروب آخرتی قارشیلامق وحلول موتدن مقدم اولومه حاضرلانمقدر دیمك اولیور .

٤ — انس دن «رضی الله عنه» مرویدر : دیمش که، حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم برکون یولده کیدرکن « حارثه صحابی » یه راست کلدیلر .

رسالتپناه افندمز صحابیٔ موماالیهی تلطیفاً (کیف اصبحت یا حارثة) بیوردیلر .

حارثه شو پرسش نوازش اثر حضرت پیغمبری‌یه جواباً اصبحت مؤمناً حقاً دیدی .

حضرت پیغمبر (انظر ماتقول فان لکل حق حقیقة فما حقیقة ایمانك) یولنده مقابله بیوردیلر . یعنی سویلدیکك سوزه دقت

ایت ! زیرا هر حقك بر حقیقتی واردر . ایمدی حقیقت ایمانك نه‌در ؟

حارثه « عزفت نفسی عن الدنیا واسهرت لیلی واظمأت نهاری وکأنی انظر الی عرش ربی بارزاً وکأنی انظر الی اهل الجنة یتزاورون فیها والی اهل النار یتعاوون فیها » جوابنی ویردی .

یعنی دنیادن یوز چویردم . کیجه‌می اویقوسز کوندزمی صوسز کچیردم ! ربمك عرشنی پیش نظرمده کبی کوریبورم ! کویا که جنتده یکدیکرینی زیارت ایدر اولدقلری حالده اهل جنته عطف نظر تماشا ایدییورم! کویا که اهل جهنمك یکدیکریله عوعوه لشدکلرینی ایشیدییورم !

اعرف الانبیا افندمز ،(عرفت فالزم) بیوردیلرکه . بو نطق همایون جناب رسالتپناهی دخی حارثه نك بهره‌مند معرفت ، اولدیغنی مبشر ، ومسلکنده مداوم وملازم اولمه‌سنی آمردر .

بعده سمت اصحابه عطف نظرله (من سره ان ینظر الی رجل نورالله الایمان فی قلبه فلینظر الی هذا) مقال بشارت مآلیله قدر وشان حارثه‌یی اعلا بیوردیلرکه « نور ایمان ایله منور الجنان اولان کیمسه‌یی کورمکدن هرکیم کسب سرور ایلرسه بو ذاته نظر ایتسین !» دیمکدر .

بو صره‌ده حارثه « یارسول‌الله ! ادع‌الله لی بالشهادة » کلامیله شرفمند شهادت اولمسیچون جناب قاضی الحاجاته دعا بیورملرینی حضرت پیغمبردن رجا ایلدی .

نبی ذیشان عمیم‌الاحسان افندمزده دعا بیوردیلر .

آره‌دن چوق کچمکسزین « یاخیل‌الله ! ار کبی » نداسیله فرسان امت، جهاده دعوت اولندی .

الك اول آتنه بینن، الك‌ایلری رزمکاهه سکردن جناب حارثه ایدی‌که عاقبت، الله یولنده شهید اولدی .

٥ — ابن عباسدن مرویدر : دیمش‌که برکون نزد عالئ جناب رسالتپناهیده اوطوریپوردم . جانب فوقدن برصدای سامعه‌نواز کلدی . درحال رسول‌الله‌افندمزك نظر لاهوتی‌اثرلری سمت‌سمایه منعطف اولدی . آندن صکره حضاره متوجه اوله‌رق بیوردیلرکه :

« ابواب آسماندن شمدی برقپو آچلدی‌که هنوز آچلدیغی یوق ایدی ! »

متعاقباً اوباب سعادتمابدن برملك چیقوب حضور پرنور رسول‌اللهه نازل اولدی. و(یا محمد ابشر بنورین لم یؤتهما احد من‌قبلك، فاتحة الكتاب وخواتیم سورة‌البقرة) دیه‌رك حضرت پیغمبری آندن اول کیمسه‌یه نصیب ومیسر اولمیان بوایکی نورمبین ایله مژده‌له‌دی .

—

٦ — یعلی بن منبه‌دن مرویدر .

دیمش‌که :

صلی‌الله علیه‌وسلم افندمز (یمرالمؤمن علی‌الصراط یوم‌القیامة

فتناديه النار جز عنى يا مؤمن فقد اطفاء نورك لهبى) بيورديلركه مؤمن، يوم قيامتـده صراط اوزرندن كچركن، نار جهنم آكا ندا ايدرك ديركه : يانمدن چابك كچ اى مؤمن ! زيرا سنك نورك بنم لهبمى سوندرييور ! ديمكدر ،

۷ — نافع ، عبـد الله بن عمردن روايت ايدوب ، ديمش كه :

نبى ذيشان افندمز (اللهم بك نصبح، وبك نمسى، وبك نحيى و بك نموت. واليك النشور. اللهم اجعلنى من افضل عبادك عندك حظاً ونصيباً فى كل خير اوضر تكشفه. اوبلاء تدفعه، تقسمه اليوم من نور تهدى به اورحمة تنشرها. اورزق تبسطه اوفتنة تصرفها) دعاسنى اوقورلردى .

۸ — على بن ابى طالب عليه السلامدن مرويدر .
ديمش كه :

جناب رسالتماب افندمز اهل جنتـدن صورلدى. آنلرده (اهل الجنة شعث رؤسهم، وسخة ثيابهم، لوقسم نور احدهم على اهل الارض لوسعهم .) جوابنى ويرمشلركه، اهل جنت، باشلرى توزلو طوپراقلى ! روبه‌لرى كيرلى! اولان شول بختياران امتدركه برينك نورى اهالئ روى زمينه تقسيم اولنه‌جق اولسه، جمله‌يى تنويره كفايت ايلر ديمكدر.

۹ — ابوهريره‌دن مرويدر .

دیمش که :

صاحب شریعت افندمز حضرتلری (ان اهل الجنة کل اشعث اغبر، ذی طمرین، اذا استأذنوا علی الامراء لم یؤذن لهم، واذا خطبوا النساء لم ینکحوا، واذا قالوا لم ینصت لقولهم، حاجة احدهم تتلجلج فی صدره، لوقسم نوره علی اهل الارض لوسعهم) بیورمشلرکه، اهل جنت، صاچلری قارمه قاریشق ! اوستلری باشلری توز، طوپراقله بولاشق اولان، دائما اسکی بوسکی یامالی روبه کیینن ! امرا حضورینه کیرمك ایستسه‌لر رثاثت هیئتلری جهتیله قبول اولنمیوب قوغولان ! تزوجنه طالب اولدقلری قادینلرك رغبتنه مظهر اوله‌میان ! هرنه دیسه‌لر، ونصل تظلم حال ایتسه‌لر، سوزلری دیکلنمدیکی ایچون حاجتلری روا اولنمیه‌رق دائما مضطرب القلب بولنان شول بختیاران امتدرکه، برینك یوزنده لمعان ایدن نور آلهی، اهالئ روی زمینه تقسیم اولنه‌جق اولسه جمله‌یی تنویره کفایت ایدر دیمکدر.

—

١٠ — «انس بن مالك» دن مرویدر.

دیمش که :

رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز (ان الله یقول نوری هدای، و «لا آله الا الله» کلمتی، فمن قالها ادخلته حصنی، ومن ادخلته حصنی فقد امن) بیورمشلر.

مآل حدیث ـ الله تعالی بیوررکه: بنم نورم، هدایت

ورشادمدر. و « لااله الا الله » كلمه‌مدر. بوكلمهٔ منجيه‌یی هركيم تكلم ايدرسه، آنی حصن حصين حفظ و صيانتمه ادخال ايدرم. بنم حصن صيانتمه ادخال ايتديكم كيمسه ايسه، محققدركه مكارهدن امين اولور.

—

١١ — هشام بن عروه، پدرندن، اوده حضرت عايشه‌دن « رضی‌الله عنها » روايت ايدوب ديمش‌كه:

نبی محترم، صلی الله عليه وسلم افنـدمز حضرتلری (اعوذ بكلمـات الله التامة، وبنوره الذی اشرقت له الارض، واضائت به‌الظلمات، من‌زوال نعمتك، ومن‌تحول عافيتك، ومن‌فجأة نقمتك ومن‌درك الشقاء وشرقدسبق) دعاسنی اوقورلردی.

—

١٢ — رسول‌اكرم، صلی‌الله‌عليه وسلم افندمز حضرتلرندن مرويدركه: جناب رسالتمآبلری (اللهم اجعـل فی‌قلبی نوراً، وفی سمعی‌نوراً وفی‌بصری نوراً) بيوررلردی.

بو برحديث مشهوردر.

—

يدنجی مسأله

جناب مولايه (صورت) اطلاق جائزميدر؟

بولفظك اطلاقی حقنده‌ده برطاقم خبرلر روايت ايتمشلردر.

اولکیسی

ابوهریره‌دن مرویدر .
دیمش‌که :
حبیب‌خدا، صلی‌الله علیه وسلم افندمز (ان‌الله خلق آدم علی صورته) بیورمشلر . [١]
ابن عمردن مرویدر .
دیمش که :
رسول‌الله صلی‌الله‌علیه وسلم افندمز (لاتقبحوا الوجه‌فان‌الله تعالی خلق آدم علی صورة‌الرحمن) بیورمشلر .
اسحاق بن‌راهویه دیمش که :
رسول‌الله صلی‌الله‌علیه وسلم افندمزك (ان‌الله خلق آدم علی صورته) بیوردقلری صحیحدر .
معاذ بن جبلدن مرویدر .
دیمش‌که :
رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم افندمز برکون بزمله برابر صباح نمازینی‌ادا بیورمشلردی. بعداداء الصلاة جماعت حاضره‌دن بری وجه مبارکلرینه عطف نظر دقت ایدوب « یارسول‌الله!

[١]صورتی اوزره خدا آدمی خلق ایتدیکنه
کورمه‌دن ماه رخك کلیور انسانه یقین
« للمترجم »

ذات علیا کزی بوکونکی قدر منورالوجه کوردیکم یوغیدی ! »
دیمش

املح الرسل افندمز دخی (وما ابالی وقد بدالی ربی فی احسن صورة، فقال فیم یختصم الملاء الاعلی یامحمد! قلت انت اعلم ای ربی! فوضع کفه بین کتفی فوجدت بردها، فعلمت مافی السموات والارض) حدیث حکمت تحدیثیله کشف راز بیورمشلر .

معلوم اولسون که علمای کرام شوخبرلرك تأویلنـده بروجه آتی بعض وجهلر بیان ایتمشلردر .

١ — « ان الله خلق آدم علی صورته » حدیث شریفنده‌کی ضمیر، مضروبه عائددر .

یعنی الله تعالی حضرت آدمی‌ده مضروبك صورتنده یاراتمش اولدیغندن برکیمسه دیکرینی دوکدیکی وقت، آنك یوزینی تقبیحدن یوزینه اورمقدن ـ احتراز ایتملی‌در .

٢ — بو حدیث شریفدن مراد، « ان الله خلق آدم علی صورته التی کان فی آخر امره » دیمکدر .

یعنی جناب ابوالبشر، نطفه‌دن، قاندن، متولد دکلدر . جنین ورضیع اولمادی . آنی الله تعالی دفعةً واحدةً رجل کامل اوله‌رق خلق ایلدی . [١]

٣ — حدیث شریفده‌کی صورتدن مراد، صفتدر. «صورة هذا الامر کذا » دینیرکه : «ای صفته» دیه صفتله تفسیر اولنور .

---

[١] دیمك استرکه بزم کبی حضرت آدمی اطوار سبعه سبق ایتامش‌در . بردن بره یارادلمش‌در . للمترجم

بوصورتده « خاق الله آدم علی صورة الرحمن » حدیث عالیسنه « ای علی صفته فی کونه خلیفةله فی ارضه متصرفاً فی جمیع الاجسام الارضیة نافذالقدرة فی جمیع العالم » یولنده معنی ویریلیر .

یعنی الله تعالی نصل که کندی ذات پاکی کافهٔ عوالمده نافذ القدرة ایسه، جناب ابوالبشری دخی روی زمینده کندی خلیفه‌سی اولمق، جمیع اجسام ارضیه‌ده تصرف ایده بیلمك خصوصلرنده صفت رحمانیه‌سی اوزره خلق ایتمشدر .

سکزنجی مسأله

اللهه (جوهر) دینیرمی ؟

فلاسفه ایله نصاری، الله تعالانك ذات اقدس واعلاسنه (جوهر) اطلاقنی تجویز ایتمشلرسه‌ده، علمای متکلمین بو اطلاقدن امتناع ایدرلر .

فلاسفه دیرلرکه :

جوهردن مراد، محلدن موضوعدن مستغنی اولان ذاتدر . ایشته جناب باری‌ده اویله‌در . بناءً علیه ذات پاکنك جوهر اولمه‌سی لازمکلیر .

کذلك جوهر (فوعل) درکه، ظهور معناسنه اولان (جهر) دن مشتقدر . بناءً علیه (جوهر) شخصیت وحجمیتی سبیله ظاهر و آشکار اولدیغیچون، جوهر، تسمیه قلنمشدر .

دیمك اولورکه، آنك جوهر اولمه‌سی ظاهر الوجود اولمه‌سندن عبارتدر .

٨٤جوهرك حجميته كلنجه : حجميت، نفس جوهر دكلدر . بلكه جوهرك جوهر اولمه‌سنه سبب وعلتدركه بوده وجودينك ظهورندن عبارتدر .

حق تعالى حضرتلرى ايسه، كندى وارلغنه دلالت ايدن دلائلك كثرتى حسبيله هرظاهردن اظهردر .

بناءً عليه جوهريتده اشيانك اولاسى، احقى اودر . يعنى موجودات ايچنده جوهر اولمغه اك زياده لايق وشايان اولان جناب باريدر .

علماى متكلمين دخى ديمشلركه :

جناب حقه جوهر، اطلاقى ممتنع اولديغنه اجماع مسلمين واقع اولمغله بز آكا « جوهر » ديه‌ميز ! اوزرمزه واجب ولازمدركه بواطلاقدن امتناع ايده‌لم .

طقوزنجى مسأله

حق تعالايه (جسم) اطلاق اولنورمى ؟

كراميه‌نك اكثرى الله تعالى حضرتلرينه (جسم) اطلاق ايتمشلر ! بونكله برابر (بزهرنقدر « الله تبارك وتعالى جسمدر ! » دير ايسه‌كده، بواطلاق ايله « حق تعالى اعضادن مركبدر . » ديمك ايسته‌ميز . « موجوددر بالنفس قائمدر . محلدن غنى‌در . » ديمك ايسترز) ديمشلر .

اما سائر فرق اسلاميه، بواسمی انكارده همزبان وفاق‌اولوب «الله تعالی جسم‌در دیمز» دیدیلر .

—

بزم بوبابده «كراميه» ايله ايكی مقاممز واردر

مقام اول

بز كراميه‌نك جناب‌حقه اثبات ايتدكلری جسميتدن‌مرادلری بو اولديغنی — يعنی طول وعرض وعمقدن بشـقه برمعنی اراده ايتدكلرينی تسليم ايتميز .

نصل تسليم ايده‌لم كه : آنلر (حاشا) جناب باری عرشك فوقنده‌در ! ديرلر . بونكله برابر كوچكلكده جوهر فرد وجزء لايتجزی مثللودر . » ده ديميوب بلكه عرشدن بيوكدر ديه اعتقاد وادعا ايدرلر .

بويله فوق‌العرش كنديـنه مكان اثبات وعرشدن بيوك فرض واعتقاد اولنان برموجودك ايسه، ذاتی عرشك براوجندن اوبر اوجنه قدر ممتد، بناءً‌عليه طويل، عريض، عميق اولمق‌لازم‌كلير .

ايشـته شو افاده‌مزله تبين ايتدی‌كه، كراميه‌نك «بزم الله تعالانك جسميتيله‌بومعنادن‌بشقه برمعنی اراده ايدرز ! » ديدكلری كذب‌محض، وتزوير صريح‌در .

مقام ثانی

جسم برلفظدرکه باطل برمعنایی ایهام ایدر .
باخصوص نه قرآن مجیدده، نه ده احادیث نبویه ده بولفظك حق باریده ورودینه دلالت ایدر هیچ برنص واثر یوقدر . بناءً علی ذلك « الله تعالی جسمدر ! » دیمکدن امتناع واجتناب ایتمه من لازم کلیر .
لاسیما متکلمین دخی « جسم، لفظی طول وعرض وعمق حسبیله کثرت اجزایی افاده ایدر . » دیمشلر .
آنکچون لفظ جسم، بومعنانك اصلنی مفید اولمق لازم کلیر .

اونجی مسأله

الله تعالایه (انیت) لفظی اطلاق اولنورمی ؟

معلوم اولسون که فلاسفه شو لفظه یی حق باریده پك چوق اطلاق واستعمال ایدرلر .
بونك اصل لغت حسبیله شرحی شودرکه، (ان) ــ وجودده تأکید وقوت ــ افاده ایدر .
حق سبحانه وتعالی حضرتلری ده مادام که، واجب الوجود لذاته در . مادام که واجب الوجود اولان کرك تأکید وجودده، وکرك قوت وجودده اکمل موجوداتدر . فلاسفه بوتأویل ایله الله تعالایه (انیت) لفظنی اطلاق ایلدیلر .

اون برنجی مسأله

حق‌باریده (ماهیت) اطــلاقی جائزمیدر ؟

معلوم اولسون که (ماهیت) لفظی بحسب اصل‌اللغه برلفظ مفرد دکلدر . بلکه کشی حقائقدن برحقیقتك اصلنی صوروب اکلامق ایستدیکی وقت « ماتلك‌الحقیقة وماهی » دیر .
رسول‌الله صلی‌الله علیه وسلم افندمز (ارناالاشــیاء کماهی) بیوررلردی .
وقتاکه شو (ما) لفظیله‌معرفت حقائقدن سؤال‌چوغالدی . (ماهی) قولمزك مجموعنی لفظهٔ مفرده کبی قیلدیلر وبو لفظه‌یی حقیقته موازی وضع ایتدیلرده دیدیلرکه :
« برشیئك ماهیتی، اوشــیئك حقیقت مخصوصــه‌سی، ذات مخصوصه‌سی دیمکدر . »

اون‌ایکنجی مسأله

الله‌ذوالجلاله (حق) دینیرمی ؟

معلوم اولسون که شو (حق) لفظی اکر برشیئك ذاتنه اطلاق اولنورسه، اوشیئك فی‌نفســه وجود حقیقی ایله موجود اولمقلغی مراد اولور .

بوكاده دليل شودركه :
حق، مقابل باطلدر . باطل دخی معدومدن عبارتدر .
شاعر مشهور « لبيد » ديمش كه :
الا كل شیء ماخلاالله باطل [۱]
مادام كه، حقك مقابلی (معدوم) در . (حق) موجوددن عبارت اولمق لازم كلير.
اكر (حق) اعتقاده اطلاق اولنورسه، او اعتقادك صواب وواقعه مطابق براعتقاد اولديغی مراد اولور .
بويله صواب، وواقعه مطابق اولان اعتقاد ايسه، واجب التقرير والابقادرده آنكچون (حق) تسميه اولنور .
اكر (حق) قول وخبره اطلاق اولنورسه، او اخبارك طوغری وواقعه مطابق اولديغی مراد اولور .
زيرا بويله صادق وواقعه مطابق اولانسوز، هرحالده واجب التقرير والابقادر .
ايشته بوراسی ثابت اولديغی حالده ديرزكه، هروجهله (حق) اسمنه مستحق اولان يالكز جناب حقدر.
بحسب ذاته، بو اسمه مستحق اولان اودر.
زيرا كندی اول موجود ذی الجوددركه عدم وزوالی ممتنع در .
بحسب الاعتقاد، بو اسمه مستحق اولان ينه اودر .
زيرا آنك وجود، ووجوبنی اعتقاد، براعتقاد صواب، بر

[۱] وكل نعيم لامحالة زائل

اعتقاد مطابقدرکه، کندی ذات اقدسی بو صفتدن اصلا متغیر و متحول اولماز .

بحسب الاخبار والذکر، دخی بو اسمه مستحق اولان اودر .

زیرا صدق اولمقده، واجب التقریر اولمقده بو خبر، احق الاخباردر .

ایشته شو افادات و ایضاحات ایله تبین ایتدی که، جمیع اعتبارات و مفهومات حسبیله (حق) اولان آنجق جناب حقدر .

« والله الموفق الهادی »

قسم ثانی

كيفيت وجوده دلالت ايدن اسملر

معلوم اولسونكه بوبابده ايراد اولنه‌جق كلامدن مقدم بعض مقدمات عقليه‌نك تقديم وتمهيدی لازم كلير .

برنجی مقدمه

بيلنمليدركه مولای متعال حضرتلرينك ازلی، ابدی اولمه‌سی آخری اولميان – يعنی نهايتسز – برزمانك وجودينه قائل اولمه‌يی ايجاب ايتمز .
زيرا بز ديرزكه :
شيئك فی ذاته دائم الوجود اولمه‌سی، آنك يا برزمان ايچنده حصولنه متوقفدر؛ يا دكلدر .
احتمال ثانی‌يه كوره مقصود، حاصل اولمش اولور .
زيرا بوتقديرجه زمان آخرك وجودينه قائل اولمغه حاجت قالمقسزين ازليت وابديت خدا ثابت اولور .
احتمال اوله كورده ديرزكه :
اوزمان دخی، يا ازلی اولور ! يا اولماز .
شق اول، التزام اولنورسه، الله تعالانك ازلی اولمه‌سی، بشقه

درلو تقرر ایتمز؛ الا زمان آخر سببیله تقرر ایدر دیمك اولور .
بوتقدیرجه زمانك زمان آخره افتقاری، بناءً علیه تسلسل لازم کلیر .
شق ثانی التزام اولنورسه، الله تعالی اوزماندن اول دخی ازلی، موجود اولمش اولور ،
زمانك ازلی اولمامه‌سی، والله تعالانك اوزماندن اول دخی ازلی، موجود بولنمه‌سی ایسه، دلالت ایدرکه، دوام وجود الٓهی زمان آخر، اثباتنه محتاج ومفتقر دکلدر . « وهو المطلوب »
ایشته شو تفصیل ایله ثابت اولدی‌که، الله تعالانك ازلی اولمه‌سی زمانك ازلیتنی اعتراف ایتمه‌یی ایجاب ایتمز .

ایکنجی مقدمه

برشی مادام که، ازلی‌در، باقی‌در .
لکن برشیئك باقی اولمه‌سیله ازلی‌ده اولمه‌سی لازم کلمز .
(باقی) لفظی ایسه کتاب مجیدده وارد اولمش‌در .
شویله‌که :
بر یرده (ویبقی وجه ربك) دیکر یرده‌ده (کل شیٔ هالك الا وجهه) بیورلمش‌در .
هالك اولمیان شی ایسه لا محاله باقی اولور .
ینه قرآن مبین‌ده (هوالاول والآخر) بیورلمش‌در .
ایشته بوقول کریمك منطوقنجه، جناب ذوالکبریا، ذات اجل

واعلاسنی کافهٔ ماسواسنك اولی قیلدی . هرماسواسنك اولی اولان شیئك ایسه اولی اولمق ممتنع ومحالدر .
چونکه جمیع ماسواسنك اولی اولان شیئك‌ده اولی اولسه، کندی اولنك اولی اولمه‌سی ممتنع اولوردی .
مادام که؛ کندی جمیع ماسـواسنك هم اولی در . هم ده آخری‌در. کندینك‌اولی و آخری اولمه‌سی ممتنع‌در.
ایشته بولفظ، دلالت ایدرکه، الله‌تعالی ازلی‌در . اولی یوقدر ابدی‌در . آخری یوقدر .

اوچنجی مقدمه

صانع عالم اکر محدث اولسه، کندی‌ده صانع دیکره مفتقر اولور، و او جهتله تسلسل لازم کلیردی . تسلسل ایسه‌محالدر .
بناءً علیه صانع عالم، قدیمدر .
صانع تعالانك قدمی تبین ایدنجه‌ده؛ زوالی ممتنع اولمق لازم کلیر زیرا قدمی ثابت اولانك عدمی ممتنع‌در .
ایشته بومقدمات ثابت اولدقدن‌صکره تفسیر اسمایه باشلارز .

الاسم الاول

القدیم

معلوم اولسون که، لفظ قدیم، اصـل لغتده طول مدت، افاده ایدر. نفی اولیت، افاده‌ایتمز .

برخانه‌نك؛ بربنانك مدت انشاسی اوزاینجه، آکا « دارقدیم »
« بناءقدیم » دینیر .
جناب باری کتاب مقدسـده (حتی عاد کالعرجون القدیم)
و(انك لفی ضلالك القدیم) بیورمشدر .

الاسم الثانی

الازلی

شو لفظ، ازله انتسابی افاده ایدر .
بناءً علیه بو اسمده « ازل برشیدرکه، الله تعالانك ذاتی، آنده حاصل اولمشدر ! » کبی بر ایهام قبیح واردر . بوایسه باطلدر .
چونکه امر بویله اولسه‌یدی، ذات الله (ازل) دینیلن شیئه محتاج ومفتقر اولمق لازم کلیردی‌که، بو، محالدر .
یا اسم ازلی‌دن مراد نه‌در ؟
بوندن مراد، البته اولی اولمیان بروجوددر .

الاسم الثالث

لا اول له

بولفظ، معنای مقصودی صریحاً افاده ایدر .

« لا اول له » قولمز صفت ثبوتيه‌ميدر ؟ صفت عدميه‌ميدر؟ بوراسی تحت اختلافده‌در .

كيمی ديمش كه :

« لا اول له » قولمز عدم سابقی نفيه اشارتدر . نفی النفی ايسه اثباتدر . بناءً عليه « لا اول له » قولمز كرچه بحسب اللفظ (عدم)در . الحق حقيقتده (ثبوت) در .

كيمی ديمش كه :

« لا اول له » قولمز مفهوم عدمی‌در .

زيرا بو، شيئك مسبوق بالعدم اولمه‌سنی نفی‌در .

(عدم) ايله (مسبوق بالعدم) بيننده ايسه فرق عظيم واردر .

چونكه شيئك مسبوق بالعدم اولمه‌سی كيفيت ثبوتيه‌در . بو صورتده « لا اول له » قولمز او كيفيت ثبوتيه‌يی سلب‌در .

بناءً عليه (لا اول له) قولمز مفهوم عدمی اولمش اولور .

اولكيلر بو استدلاله شو وجهله مقابله ايتمشلركه :

الله تبارك وتعالی حضرتلرينك مسبوق بالعدم اولمسی ، اكر ذات پاكی اوزرينه زائد بر كيفيت وجوديه اولسه‌يدی ، او كيفيت زائده حادث اولمق لازم كليردی‌ده بناءً عليه مسبوقة بالعدم اولمتی اولوردی .

آنك بويله اولمسی‌ده صفت اخری ديمك اوله‌جغی جهتله تسلسل لازم كليردی . تسلسل ايسه محالدر .

الاسم الرابع

الابدى

بواسم، زمان مستقبل حسبيله دوام افاده ايدر .

الاسم الخامس

السرمدى

بولفظ، توالى وتعاقب معناسنه اولان (سرد) دن مشتقدر .
اشهر حرمك صفتنده عليه الصلاة والسلام افندمز (واحد فرد وثلاثة سرد) بيورمشلركه (سرد) متعاقب ايله مفسردر.
وچونكه زمانك بقاسى، اجزاسنك تعاقبى، وابعاضنك تلاحقى سببيله اولوب اوتعاقب وتلاحق دخى (سرد) ايله مسمى بوندیغندن بومعناده مبالغه افاده ايتمك ايچون (سرد) لفظنه بر ميم زائده ادخال ايدى‌ويرديلرده (سرمد) ديديلر .
بوراسى معنوم اولنجه ديرزكه :
(سرمد) يالكز اجزاسنك يكديكرى عقبنده حادث وحاصل اولان شيئه اطلاق اولنور .
ايشته لفظ سرمدده اصل اولان بودر .
شومعنانك حق بار يده حصولى ايسه محالدر .
آنكچون جناب واجب الوجوده (سرمد) اطلاقى على سبيل المجازدر . يوقسه حقيقت دكلدر .

مع مافيه بواسم ، اكر كتاب وسنتده وارد اولدی ايسه
نزده آنی الله ذوالجلاله اطلاقده تردد ايتميز . والا فلا .

الاسم السادس

المستمر

بو، بنای استفعالدر . اصلی‌ده مرور وذهابدر .
زمانك بقاسی، بعض اجزاسنك بعض آخری عقبنده مرور وذهابی سببیله‌در .
ايشته بونك ايچوندركه، زمانه « مستمر » اطلاق ايتديلر .
شوقدر واركه،بواسم، يالكز (زمان) حقنده صادق اولور .
يوقسه باری تعالی و تقدس حضرتلری حقنده« مستمر » اطلاقی محالدر .
زيرا باری تعالانك بقاسی ذات معينه ومقدسه‌سی حسبيله‌در .
ابعاض واجزاسنك تعاقب وتلاحق حسبيله دكلدر .
للمترجم ــ چونكه ذات پاك خدا ، ابعاض واجزادن متركب دكلدر. « تعالى الله عن ذلك علواً كبيراً » بتدی .

الاسم السابع

الممتد

مدته مدت دنيلمسی، اجزاسی بری برينه متصل و متعاقب اوله‌رق اوزامقده اولديغيچوندر .

بوصورتده بزم (فلان شيئك وجودى امتداد ايتدى) ديمشمز انجق زمان ايله زمانيات، حقنده صحيح اولور. اما حق بارىده (ممتد) اطلاقى على طريق المجازدر.

الاسم الثامن

الباقى

الله تعالى (ويبقى وجه ربك) بيورمش.

شوراسىده معلوم اولمليدركه، هر ازلى، باقيدر. فقط هر باقى ازلى اولمق لازم كلمز.

زيرا بعضاً برشى باقى اولوردە نه ازلى، نەده ابدى اولماز.

نته كيم اجسام واعراض باقيهده اولديغى كبى.

بعض ناس ديمشكه:

«باقى، دوام افاده ايدر.» [*]

بوصورتده اجسامك (باقى) ايله وصفى صحيح اولمامق لازم كلير. حال بوكه امر بالعكسدر.

زيرا اهل عرف، عندندهمتفق عليهدركه، خلقك يكديكرينه (ابقاك الله) ديمهسى صحيحدر.

الاسم التاسع

الدائم

الله تعالى (اكلها دائم) بيورمش.

---

[*] باقى لغتده اولكى حالت اوزره ممتد ومستمر اولان، زائل وفانى وغائب اولميان شيئه دينير. للمترجم

مادامکه‌دوامده ـ یعنی دوام اوزره برقرار ، ووجود وکونی بلا نهایت اولمقده احق الاشیا جنـاب مولادر . حقیقتده دائم وبرقرار اولان انجق اودر .

الاسم العاشر

قولنا

واجب الوجود لذاته

بواسم، «وجودینی موجب‌اولان کندی‌ماهیت وحقیقتی‌در.» وتعبیر دیکرله ـ » ذاتی وجودینی مقتضی‌در .» معناسنی مفیددر .

ایمدی هر هانکی موجودڭکه شـانی بو اوله ، اوممتنع العدم والفنادر .

معلوم اولسونکه، بویله‌ذاتی وجودینی مقتضی اولان‌هرشی، قدیم وازلی اولمق لازم کلیر . فقط هرقدیم وازلی اولانڭواجب الوجود ـ یعنی ذاتی وجودینی مقتضی اولمسی لازم کلمز .

زیرا شیئڭ علت ازلیهٔ ابدیه ایله معلل اولمسی بعید دکلدر . بوتقدیرده علتی ازلی ، ابدی اولدیغیچون آنڭ دخی ازلی ابدی اولمسی لازم کلیر .

ایشته بوشی ، واجب الوجود لذاته اولمامقـله برابر ازلی ، ابدی اولمش اولور .

—

لسان فارسيده جناب واجب‌الوجوده (خدای) دينيلير .
ايشته بو اسم فارسی دخی (واجب الوجود لذاته) معناسنی متضمندر .

زيرا (خدای) فارسيده ايكی لفظدن مركبدر .
اولكيسی ـ شيئك ذاتی، نفسی، حقيقتی ديمك اولان (خود)
وايكنجيسی ـ (جاء) معناسنه اولان (آی) لفظلريدر .
ديمك اولوركه (خدای) قولمز « انه بنفسه جاء » معناسنی مشعردر . بوايسه واجب‌تعالی وتقدس حضرتلرينك بنفسه وبذاته وجوده كلديكنه، وبزم كبی وارلقده آخره محتاج اولماديغنه اشارتدر . [١] بو حالده (خدای) قولنك تفسيری « انه لذاته كان موجوداً » ديمك اولور .

الاسم الحادی عشر

الكائن

معلوم اولسون كه (كائن) لفظی بحسب صفات‌الله تعالی قرآن كريمده كثير الورود در .
الله تعالی بر يرده (وكان الله علی كل شیء مقتدراً) ديكر يرده ده (ان الله كان عليماً حكيماً) بيورمشدر .
اما بحسب ذات‌الله تعالی قرآنده وارد اولمامشدر .
لكن بعض اخبار نبويه‌ده وارد اولمشدر .

[١] بعض اذكارده‌ده (موجود لامن علة) وارد اولمشدر .

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزدن مأثور اولان بعض ادعیه‌ده (یا کائناً قبل کون. ویا حاضراً مع کل کون، ویا باقیاً قبل انقضـاء کل کون) بیورلدیغی ویاخود بومعنایه‌قریب وبعض وجوهدن آکا مناسب اولان لفظ، استعمال اولنـدیغی مرویدر .

—

معلوم اولسون که، بوبابده بربحث لطیف نحوی واردر .

شـویله‌که : نحویون (کان) لفظنك ایکی قسم اولدیغنـده مطابق الفکردرلر .

قسمینك بری ــ فعل تام اولان (کان) در که، (حدث، وجد، حصل) معناسنی مشعردر .

الله‌تعالی (کنتم خیر امة اخرجت للناس) بیورمشـدرکه « حدثتم ووجدتم خیر امة » دیمکدر .

دیکری ــ فعل ناقص اولان (کان) در .

(کان الله علیماً حکیماً) قولك کبی .

زیرا بوتفسیره کوره (کان) لفظی ایچـون برمرفوع وبر منصوب، لازمدر .

نحویون عندنده بوراسی‌ده متفق علیه‌درکه (کان) لفظی علی کلا التقدیرین (فعل) در شـوقدرکه وجه اوله کوره فعل تام‌در . وجه ثانی‌یه کوره فعل ناقص‌در .

بن بروقت علمـای خراسانه دیمشدم که، اکر (کان) لفظی فعل اولسه‌یدی، زمان معینده برحدثه دال اولمق لازم کلیردی .

هایدی اویله اولسون ! لکن بز آنی اسم واحده اسناد ایتدیکمز وقت، مسندالیه ایچون برحدثك حصولنه دال اولمش اولورکه او صورتده کلام تام اولور . بناءً علیه (کان) نك ذکر منصوبدن استغنا حاصل ایتمه‌سی و او حالده فعل تام اولمه‌سی لازمکلیر ایشته بونکله ثابت اولدیکه « بوکلمهٔ ناقصه فعلدر » دیمك، آنك کلمهٔ ناقصه دکل، بالعکس کلمهٔ تامه اولمه‌سنی ایجاب ایدر . ثبوتی کندینی نفیه مفضی ومؤدی اولان شی ایسه باطلدر .

ایشته بو افاده مزله تبین ایتدیکه، « کان، کلمه‌سی کلمهٔ ناقصه‌در. » سوزی برقول باطلدر .

کندیلرینه ایراد ایتدیکم بوسؤال اوزرینه علمای مشار الیهمك اذکیا وفضلاسی برزمان متحیر قالوب، جواب اعطاسنه مقتدر اوله‌مدیلر .

بالآخره ینه بن بوبابده بالتأمل شبهه‌یی ازاله ایده‌جك جواب حقیقی‌یی بولدم .

شویله‌که :

کان، لفظی آنجق حدوث، حصول، وجود، افاده ایدر . شوقدرکه، بوده ایکی قسمدر . برقسمی ـ شیئك فی نفسه حدوثی دیکر قسمی ـ شیئك شیٔ آخرله موصوفیتنی افاده ایدندر .

کلهلم قسم اوله : محققدرکه (کان) لفظی او، شیٔ واحده اسناد ایله فعل تام اولور . زیرا بولفظ عندالاسناد او شیئك حادث وحاصل اولدیغنی افاده ایدر .

کلهلم قسم ثانی‌یه : ینه محققدرکه، اسمینی ذکر ایتمدکجه، (کان) نك

فائدەسی تمام اولماز . زیرا اسمین ذکر اولندقده (کان) نك معناسی مثلا – زیدك علم ایله موصوفیتنك حصولندن عبارت اولور .

حال بوکه ایکیسنی بردن ذکر ایتمدکجه زیدك علم ایله موصوفیتی ذکر ایتمك ممکن اولەماز . آنکچون شبهه یوق که ایکیسنی بردن ذکر ایتمدکجه ممکن دکل، مقصود تمام اولماز . بوصورتده « کان زید عالماً » قولمزك معناسی « زیدك علم ایله موصوفیتی حادث وحاصل اولدی . » دیمك اولور .

ایشته تبین ایتدی که (کون) لفظی آنجق حصول ووجود افاده ایدر .

شوقدر که . (کان) نك قسم اولده یالکز اسم واحد اسنادی کافی ایکن، قسم ثانیده اسمینی ده ذکر ایتمك لابد ولازمدر .

ایشته بوبحث، علم نحوه متعلق لطائف نفیسەدندر .

بوراسی معلوم اولنجه، دیرز که :

شو تقدیره کوره (کائن) ایله (موجود) لفظلری بیننده معناجه فرق یوقدر . بناءً علیه جناب باری یه (کائن) اطلاقی جائز اولمق لازم کلیر .

قسم ثالث

—

کرك وجوده وکرك کیفیات وجوده مغـایر اولان صـفات حقیقیه

بوصفتلرك ذات‌الله ایله قیامی جائز اوله‌بیلیرمی؟
ایشته معلومك اولسونکه شو بحث، بوکا مبنی در .
معتزله ایله فلاسفه بوصفتلرك ذات‌الله ایله قیامنی اشد انکار ایله انکار، وبوبابده برقاچ وجه ایله احتجاج ایتمشلردر .

حجت اولی

بوصفات حقیقیه یاواجبة‌لذاتها، یاخود ممکنة لذاتها اولمق لازم کلیر . حال بوکه بونك ایکیسی‌ده باطلدر . ممتنع الثبوتدر . غیر جائزدر . بناءً علیه بوصفتلرك ذات‌الله ایله قیامی حقنده سویلنن سوز باطلدر .
بوصفتلرك (واجبة لذاتهـا) اوله‌بیلمه‌سنی، ممتنع عدایدیشمز ایکی وجهدن ناشی‌در .
١ — حکمتجه ثابتدرکه (واجب الوجود لذاته) آنجق واحد اولور. متعدد اوله‌ماز .
٢ — (واجب‌الوجود لذاته) اول ذات اجل واعلادرکه ماسواسندن غنی اولور . صفت دینیلن شی ایسه موصوفه محتاج

ومفتقردر . بناءً عليه وجوب‌ذاتی ایله غیرك صفتی اولمه‌سی بیننی
جمع ایتمك محالدر .

بوصفتلرك (ممكن لذاته) اولمه‌سنی‌ده غیر جائز عدایدیشمز
كذلك ایكی وجهدن ناشی‌در .

١ — ممكن لذاته، ایچون بر سبب لابد ولازمدر . بونك
سببی‌ده ذات‌اللهك غیری اولمه‌سی جائز اولماز .

زیرااوذاتك بوصفتدن خاوی، ممتنعدر. بوصفت‌ایسه كندیدن
بشقه‌سنه مفتقر در .

بوصورتده اوذاتك غیره مفتقر اولمه‌سی؛ وچونكه بویله غیره
مفتقر ومحتاج اولان‌شی (ممكن لذاته) دیمك اوله‌جغندن اوحالده
(واجب‌لذاته)نك (ممكن‌لذاته) اولمه‌سی‌لازم كلیر . بوایسه‌محالدر.

سبب مذكورك عین ذات‌الله اولمه‌سی‌ده جائز اوله‌ماز . زیرا
اوصفتی قابل اولان ذات‌اللهك كندیدر .

انكچون ذات‌الله ، اوصفتده مؤثر اولسه، شئ واحدك ینه
اوشئ واحده نسبتله هم‌فاعل، هم‌ده قابل اولسی‌لازم كلیردی .
بوایسه محالدر . زیرا امور ثابته‌دندركه، واحداولان شیدن آنجق
اثرواحد، صادراولور . فعل وقبول ایسه مختلف ایكی اثردر .

٢ — اثر، مؤثره مفتقردر . اثرك مؤثره افتقاری‌ده یااثرك
حدوثندن صكره، یاحال حدوثنده، ویاخودحال عدمنده اولور.

احتمال اول، باطلدر . زیرا باطل اولمسه، اومؤثرك ایجاد
اثرده تأثیری حاصلی تحصیل قبیلندن اولمق لازم كلیردی. بوایسه
محالدر . بوتقدیرجه یالكز صكرده‌كی ایكی قسم قالیر. بوده شونی

اقتضا ایدرکه، برشی، شیٔ آخرك اثری اولنجه ،اوشی مطلقاحادثدر.
بناءً علیه شونی اقرار واعتراف ایتمك لازم کلیرکه، حادث اولمیان
شی، غیرك اثری اوله‌ماز .

حجت ثانیه

معتزله ایله فلاسفه دیمشلرکه :

بوصفات حقیقیه، یاقدیم، یاخود حادث اولمق لازمکلیر .

احتمال اول ایسه باطلدر .

زیرا محلنده بیان ایتمش اولدیغمز وجهله قدیم ، صفت ثبوتیه‌در .

بناءً علیه بوصفتلرقدیم اولسه، (ذات) قدمده صفاته‌مساوی اولمق لازم کلیردی .

برده ذات وصفاتدن هر بری ماهیت معینه‌سنك خصوصیتی سببیله آخره مخالف اولمش اولور. مابه‌المشارکه ایسه مابه‌المخالفتك غیری‌در .

بوصورتده اواشیای قدیمه‌دن ــ یعنی ذات وصفاتدن هر بری ایکیشر جزءدن مترکب اولمق لازم کلیر .

شوراسنی‌ده علاوهٔ کفتار ایدرزکه :

جزئین مذکوریندن هر برینك قدیم اولمه‌سی لازم کلیر .

زیرا قدیمك جزء ماهیتی‌ده قدیم‌اولمق امور طبیعیه‌دندر .بوتقدیره کوره جزئین مذکورین ، صفت قدمده متشارك ، خصوصیتده مختلف اولمش اولورلر .

بناءً عليه بونلرك هر بری. جزئیندن مركب اولمق لازم كلير .
بو ایسه محالدر .

زيرا او حالده كرك ذاتك حقيقتی وكرك اوصفتلردن هر برينك حقيقتی اجزای غير متناهيه‌دن مركب اولمق لازم كليركه اوده محالدر .

« ذات الله ايله قائم اوله‌جق صفتلرك حادث اولمه‌سی ممتنعدر » ديدیكمز دخی برقاچ وجهدن ناشیدر .

١ — ذات الله ايله حوادثك قيامی محالدر .

زيرا محققدركه، (ذات) صفتك وجودنده ، ياخود عدمنك دوامنده ياكافيدر. يادكلدر .

احتمال اوله گوره ، اوصفتك دوام وجودی ، ياخود دوام عدمی ذاتك دوامنه وابسته اولمق لازم كلير . احتمال ثانی‌يه گوره، اوذات بوصفتك وجوديله، وياخود عدميله، واجبة الاتصاف اولمش اولور .

حالبوكه، غيره موقوف اولانه موقوف اولان شی غيره موقوف ديمكدر .

بويله غيره موقوف اولان شی دخی (ممكن لذاته) دركه بوده، (واجب لذاته) اولانك (ممكن لذاته) اولمه‌سنه نتيجه ويرر . بو ايسه محالدر .

٢ — محققدركه، ذات پاك خدا، اكر قابل حوادث اولسه ، او حوادثك قابليتی، ذات اللهك لوازمندن اولمق لازم كليردی .
وچونكه ذات الله، ازلی اولديغی اجلدن بوحالده قابليت مذكوره .

نك‌ده ازلی اولمه‌سی لازم کلیر. لکن حوادثك ازلی اولمه‌سی ممتنع‌در. چونکه قابلیت حوادث، امکان وجود حوادثله مشروطـدر. حال بوکه ازلده وجود حوادثك امکانی محالدر . بنـاءً علیه ازلده قابلیت حوادثك وجودی‌ده محال وممتنع‌در .

٣ — اوصـفتلر مادام که حادثدرلر . صـفات الهیت ایله موصوف اولان اله، بوصـفتلرك حدوثندن اول دخی موجود اولمق لازمکلیر .

بوتقدیرجه ثبوت الهیتده صفات‌مذکوره مستغنی عنهااولمش اولور .

بناءً علیه بوصفتلری نفی ایتمك لازمکلیر .

مادام که بوصفتلرك یاقدیم، ویا حادث اولمه‌سی لازمکله‌جکی تبین ایتمش‌در مادام که، بوایکی صورتك‌ده فسادی ثابت‌اولمش‌در تبین ایدرکه، وجود صفت، ممتنع‌در .

حجت ثالثه

بوصفتلر یا آنسزده آلهیت تمـام اولور یا اولماز برحیثیتده اولمق لازم کلیر .

احتمال اوله کوره، وجود صفات، فضله وزائد برشی دیمك اوله‌جغندن آنی نفی لازم کلیر .

احتمال ثانی‌یه کوره، اله قادر، صـفت آلهیتی تحصیلده شیءٔ آخره مفتقر اولمش اولور . محتاج ایسه اله اوله‌ماز .

حجت رابعه

الله تبارك وتعالى حضرتلرينك ذات پاكى مدائح وكمالاتده معتبر اولان جميع صفاتده ياكاملدر . يادكلدر .
احتمال اوله كوره ذات پاك خدا (حاشا) ذاتنده ناقص، وغيريله مستكمل ديمك اولمق لازم كلير . بوحال وشانده اولان ذاته ايسه، صفت آلهيت ياقيشماز .

حجت خامسه

مادام كه (اله) مجموع ذات وصفاتدن عبارتدر . بوتقديرجه (اله) تجزى وتبعضى قابل ومنقسم اولمق لازم كلير .
حال بوكه الهالعالمينك بويله تجزى وتبعض ايله انقسامى قابل اولمه‌سى عقلدن پك بعيددر .
زيرا هر مركب، ممكندر . واجب دكلدر .

حجت سادسه

الله تعالى نصارايى، تثليث خصوصنده تكفير ايلدى . سبب تكفير دخى شو ايكى سببدن خالى دكلدر .
نصارى، ياذوات ثلاثه اثبات ايتدكلرى وياخود ذات مع الصفاته قائل اولدقلرى ايچون تكفير اولنمشلردر .
شق اوله ايسه نصارى قائل دكلدرلر .

بنـاءً عليه الله تعالى نصـارايى كنديلرينك قائل اولمادقلرى برمقاله سببيله تكفير ايتمشدر ديه‌ميز .
بوحالده شق ثانى قاليوركه بوده ذات پاك خدايه اثبات صفات كفر اولمه‌يى ايجاب ايدر .
ايشته صفاتى نفى وانكار ايدنلرك تمسك واستناد ايتدكارى وجهلر بونلردركه، امر بويله اولمق لازم كلسه، صفت حقيقيه‌نك بذاته قيامى سببيله الله تعالى ايچون براسمك حصولى ممتنع اولور .

مسألهٔ ثانيه

الله تعالايه اثبات صفات ايدنلرك دلائلى بيـانده‌در .

—

معلـومك اولديغى اوزره دلائل ايله مثبتدركه، اله عالمك عالم، قادر، حى اولمه‌سى لازم كلير .
ايمدى ديرزكه :
اله عالمك علمى، قدرتى، عين ذاتى اوله‌ماز .
بوكاده برقاچ وجه دلالت ايدر .
وجه اول ــ بز (ذات الله ذات) قولمزله (ذات الله عالمة قادرة) قولمز بيننده ضرورى وبديهى برفرق بوليـورز. بوتفرقه ايســه دلالت ايدركه، الله تعالانك عالم وقادر اولمسى، ذات اجل واعلاسنك عينى دكلدر .
وجه ثانى ــ الله تعالانك قادر وعالم اولديغندن ذهول ايله برابر موجود اولديغنى درخاطر ايدوب بيلمك ممكندر .

كذلك الله تعالانك عالم اولديغندن ذهول ايله برابر قادر اولديغنى وبالعكس قادر اولديغندن ذهول ايله برابر عالم اولديغنى درخاطر ايدوب بيلك دخى ممكندر .

ايشته بوده دلالت ايدوكه ، الله تعالانك عالم وقادر اولمه سى اوذات پاكك عينى دكلدر .

وجه ثالث ــ الله تعالانك عالم اولمه سى ــ واجبه، ممتنعه، ممكنه نسبتله عام التعلقدر . قادر اولمه سى ايسه شو اقسام ثلاثه يه نسبتله عام التعلق اولميوب بلكه قادريتى يالكز جائزه مختصدر. حال بوكه علم ايله قدرت بيننده فرق اولمامش اولسه اويله اولماق لازم كليردى .

وجه رابع ــ الله تعالانك قادر اولمه سى ، وجود مقدورده مؤثر اولور . فقط عالم اولمسى ، وجود مقدورده مؤثر اولماز . حال بوكه، علم وقدرت بيننده مغايرت اولمسه اويله اولماق لازم كليردى .

وجه خامس ــ محققدركه (موجوددر) قولمزى (موجود دكلدر) قولمز مناقض اولوب، فقط (عالم دكلدر) قولمز آنى مناقض اولماز . بوايسه دلالت ايدركه، (موجود دكلدر) قولمزله منفى اولان شى (عالم دكلدر) قولمزله منفى اولانه مغايردر .

قادر اولمه سنده ده دنيله جك سوزبودر .

ايشته بونلر بر طاقم دلائل واضحه دركه، الله تعالى وتقدس حضرتلرينك صفتلرى وار اولديغنى اقرار ايتمك لابد ولازم ايدوكنه دلالت ايدرلر .

بوراده سویلنه‌جك برسوز دها وار .
شویله‌که :
بو صفتلرك صفات نسبیه واضافیه اولمسی نیچون جائز اولمسون ؟
جائز اولدیغی تقدیرده الله تعالانك قادر اولمه‌سنك معناسی ، کندیدن ایجاد، صحیح اولور برحیثیته ملابس اولمه‌سیدرکه او صحت دخی ذات پاکیله معللدر .
عالم اولمه‌سنك معناسی‌ده شعور وادرا کدرکه بوده بر حالت نسبیهٔ اضافیه‌در . واو نسبت حاصله دخی ذات مخصوصه‌سیله معللدر .
ایشته بوبابده‌کی سوزك تمامی بودر .

مسألهٔ ثالثه

برصفات حقیقیه‌یه قائل اولدیغمز وقت دیرزکه :
صفت حقیقیه، یا نسبت واضافتك حصولی کندینك لازم غیر مفارقی اولان برصفتدر .
علم وقدرت کبی .
زیرا علم برصفتدرکه معلومه متعلق اولمق آنك لوازمندندر قدرت دخی برصفتدرکه آنك ایجاد مقدوره صحت تعلقی کندینك لوازمندندر .
ایشته بوصفتلر هرنقدر حقیقی ایسه‌لرده کندیلرینه نسب

واضافات، بابندن برطاقم لوازم لازم اولور .

حق باریده نسبت واضافتدن عاری اولان صفت حقیقیه کانجه : بوده صفت‌حیاتدن بشقه برصفت دکلدر . اویله ایسه بو صفتدن‌ده بحث ایده‌لم !

دیرزکه :

فلاسفه، (حی) دراك وفعال اولاندر دیمشلر .

شوقدرکه، دراکیت برصفت نسبیه‌در . فعالیت‌ده کذلك اویله‌در . بوتقدیرجه یعنی شوقوله کوره (حیات) علم، قدرته مغایر برصفت اولمامش اولور .

متکلمین دخی « حیات برصفتدرکه، او صفت اعتباریله الله‌تعالانك عالم وقادر اولمه‌سی صحیح اولور . » دیمشلر و بوبابده وجه آتی اوزره احتجاج ایلمشلر .

دیمشلرکه :

ذوات، ذاتیتده متساوی وشوصحتده مختلف‌درلر . آنکچون او ذواتك صفت حیاتی قبولده‌ده مختلف اولملری لابد ولازمدر بناءً علیه او ذواتك صحت مذکوره‌یی قبول ایتملری برصفت زائده‌دن ناشی اولمق لازمکلیر .

—

متکلمینه دینیلیرکه :

بز ذات‌الهك سائر ذواته مخالف اولدیغنه دلیل اقامه ایتمشزدر . بناءً علیه شو ایراد ایتدیککز دلیل، حکمدن ساقطدر .

كذلك (ذوات) صفت حياتى قبولده مختلفدرلر . بناءً عليه ذاتك حياتى قبول ايتمه‌سنك صحتى صفت ديكر واسطه‌سيله اولمق واجب اولوب تسلسل لازم كلير .

—

ايشته بوكا جواب ويريله‌مز .
مكر دنيله‌كه، حياتى قبول ايتمه‌نك صحتى ذات مخصوصه‌نك لوازمندندر.
بناءً عليه بوسوزى حياتك صحتنده دكل، عالميتك صحتنده ذكر ايتمليسكز !

—

برقوم ثالث دخى ديمشكه :
« الله تعالانك حى اولمه‌سنك معناسى كنديسنك قدرتى، علمى اولمه‌سى ممتنع ومحال اولمامقدر. »
بومعنى ايسه نفى امتناعدن عبارتدر . لكن (امتناع) عدمدر. بنابرين امتناعى نفى ــ عدماً للعدم ــ اولمش اولورده بالآخره ثبوته نتيجه ويرر .
آنلره دينيليركه :
بو، كرچه مسلمدر . لكن بو (ثبوت) اوذات مخصوصه‌نك تا كنديسى اولمق نه‌دن جائز اولمسون ؟

—

بونك اوزرينه ديرلرسه‌كه :
«بزم قولمزك مستند اولديغى دليل شودركه بزاوذات مخصوصه‌يى

حی اولدیغنده شك ایله برابر تعقل ایدرز . بناءً علیه آنك حیاتی،
ذاتنه مغایر اولمق لازم کلیر . »
شووجهله مقابله اولنور.
بز ذات اللهی تعقل ذاتی ایله تعقل ایده‌مدیکمزه و آنجق
تعقل عرضی ایله تعقل ایده‌بیلدیکمزه دلیل، اقامه ایتمشزدر .
بوحالده سزك شودلیلکز حکمدن ساقط اولور.
ایشته بوبابده سویلنه‌جك سوزکده تمامی بودر.

مسألهٔ رابعه

حی، لفظی قرآن کریمده واردر .
الله تبارك وتعالی (الله لا اله الا هو الحی القیوم) و (عنت
الوجوه للحی القیوم) (هو الحی لا اله الا هو فادعوه مخلصین
له الدین) بیورمشدر.
دینیلیرسه‌که :
حیك معناسی دراك وفعل اولان یاخود عالم وقادر اولمه‌سی
ممتنع اولمیاندر . بونده ایسه مدح عظیم یوقدر. یا سبب نه درکه
الله تعالی کندینك حی اولدیغنی مدح عظیم معرضنده ذکرایلدی؟
جواب ویریلیرکه :
تمدح، الله تعالانك مجرد حی اولمه‌سیله حاصل اولماز . بلکه
« حی وقیوم » اولمه‌سنك مجموعیله حاصل اولور. چونکه «قیوم»
جمیع ماسواسنك اصلاح حالیله قائم اولاندر . بوقیام ایسه آنجق
علم تام، قدرت تامه ایله تمام اولور.

« حی » دخی دراك وفعال اولاندر.

بناءً عليه (حی) قولی دراك و فعال اولديغنی (قيوم) قولی دخی جميع ممكناتی دراك، جميع محدثات وممكناتی فعال اولديغنی مشعردر.

ايشته بووجهدن طولايی مدح عظيم حاصل اولمش اولدی.

بشنجی باب

صفات اضافیه‌یه دال اولان اسما بیانده‌در

—

معلوم اولسونکه، بو بابده سویلنه‌جك سوز برمقدمهٔ عقلیه ایله مسبوق اولمق لازم کلیر.

مقدمه

تکوین، مکونك [*] عینی‌می دکلمی؟
معتزله ایله اشعریه، «تکوین، مکونك عینی‌در!» بشقه‌لری، «تکوین. مکونك غیری‌در.» دیمشلر.
صفت تکوینی نفی ایدنلر برقاچ وجه ایله احتجاج ایتمشلر.

حجت اولی

تکوین ایله مسماة اولان صفت، یا علی سبیل الصحه ویا علی سبیل الوجوب مؤثر اولمق لازم کلیر.
صورت اولایه ــ یعنی تأثیری علی سبیل الصحه اولمسنه کوره

---

[*] مکون، اسم مفعول.

بو صفت، صفت تکوین دکل، صفت قـدرتدر . زیرا وجـود مقدورده علی سـبیل الصحه مؤثر اولان صفت، صفت قدرتدن بشقه‌سی دکلدر .

صورت ثانیه‌یه ــ یعنی تأثیری علی سبیل الوجوب اولدیغی تقدیره کوره واجب تعالی وتقدس حضرتلرینك فاعل مختار دکل، بالعکس موجب بالذات اولمسی لازم کلیر .

حجت ثانیه

شو تکوین، دینیلن صفت، اکر قدیم ایسـه آنك قدمندن آثارك ده قدمی لازم کلیر. واکر محدث ایسه کندینك ده تکوین وایجادی تکوین دیکره محتاج ومفتقر اوله‌رق تسلسلی لازم‌کلیر .

حجت ثالثه

قدرت ایله مسماة اولان صفت، علم واراده‌دن عبارت بولنان شرائط سـائره‌نك حصولی حالنده صلاحیت تأثیری یا حائزدر . یا دکلدر .

صورت اولایه ــ یعنی (قدرت) صفتنك صلاحیت تأثیری حائز اولمه‌سنه کوره اثرك عدمدن وجوده خروجنده بو صفت، کافیدر. وعلی هذا التقدیر دیکر برصفت اثباتنه حاجت قالماز.

صورت ثانیه‌یه ــ یعنی (قدرت) صفتنك صلاحیت تأثیری حائز اولمادیغی تقدیره کوره اوقدرتك قدرت اولمامه‌سی لازم‌کلیر. بوایسه تناقضی ایجاب ایدر.

صفات اللهك قدمنی اثبات ایدنلر دخی شو وجه ایله احتجاج ایتمشلر؛ دیمشلرکه:

فعـله قادر اولان بعضاً ایجـاد فعل ایدر. بعضـاً ایتمز. کورمزمیسینکه. مکون کائنات و خالق ممکنات اولان الله تعـالی و تقـدس حضرتلری بوسمای دنیاده بیك شمس منیر، بیك قمر مسـتنیر خلق و ایجاد ایتمکه قادر ایکن برر دانه‌دن زیاده خلق وایجاد ایتمامشدر.

ایشته شونی واثباتك صحتی الله تعالانك موجد اولمه‌سـندن معقول اولان معنی، قادر اولمه‌سندن معقول اولانه مغایر ایدوکنه دلالت ایدر.

بعدازین دیرزکه:

الله‌تعالانك موجد اولمه‌سنك معناسی. یا اثرك وجوده‌دخولیدر.

یاخود برامر زائددر.

صورت اولی ایسه باطلدر.

زیرا بز شواثرك سلسـله‌ٔ وجوده دخولنی، فاعلك اواثری موجد اولمقلغیله تعلیل ایدرز.

کورمزمیسـینکه. (عالم نیچـون یارادلدی) دینیلدیکی وقت (زیرا الله تعالی آنی ایجاد ایتدی.) دیرز.

آنکچون اکر موجدك عالمی موجد اولمه‌سـنك معناسی — شواثرك — یعنی عالمك — عینی دیمك اولسیدی! اثرك وجودینی موجـدیت ایله تعلیل، وجود اثرك نفس اثرله معلل اولمه‌سـنی اقتضا ایدردی.

للمترجم ـ یعنی اثر واحدك هم علت، هم‌ده معلول اولمه‌سنه نتیجه ویروردی‌كه بو. محالدر. بتدی .

حال‌بوكه اثر. نفسیله معلل اولسیدی ! امر ایجادك آخره اسنادی ممتنع اولمق لازم كلیردی .

ایشته تبین ایتدی‌كه، موجدیتی وجود اثرله تعلیل، نفی موجدیتی اقتضا ایدر.

مع‌هذا برشیئك‌كه. ثبوتی كندینی نفیه مؤدی اوله، اوشی باطلدر .

بونكه‌ده ثابت اولدی‌كه، موجدیتی وجود اثرله تعلیل، بركلام باطلدر.

بناءً علیه موجدك موجد اولمه‌سی. فاعلك وجود اثره قادر اولمه‌سنه مغایر برامر اولمق لازم كلیر .

ایشته تبین ایتدی‌كه. (تكوین) مكونك غیری‌در.

بو اصل. معلومك اولنجه دیرزكه :

تكوینك نفس مكون ایدوكنه قائل اولانلر ـ جناب باریك خالق، رازق، محیی، ممیت، ضار. نافع اولمه‌سنك معناسی برنسبت مخصوصه. براضافت مخصوصه‌دن عبارت اولوب. بونسبت واضافت مخصوصه دخی شو اشیانك حصولنده قدرت الٰهیك تأثیری دیمكدر. دیدیلر .

⁂

تكوین. مكونك غیری‌در دینلر دخی. جناب باریك خالق ورازق اولمه‌سنك معناسی بالكز صفت اضافیه‌دن عبارت دكلدر .

بلكه صفت اضافيه ايله موصوف اولان صفت حقيقيه‌دن عبارتدر ديديلر.

*
* *

معلوم اولسونكه، صفات اضافيه برقاچ قسمدر.

اولكيسى ــ واجب تعالى و تقدس حضرتلرينك معلوم. مذكور، مسبح. ممجد اولمه‌سيدر. بناءً عليه (يا ايها المسبح بكل لسان، يا ايها الممدوح عند كل انسان. يا ايها المرجوع اليه فى كل حين واوان) دينيلير.

بونوع، صفات اضافيه‌نك ايسه نهايتى يوقدر. آنك ايچون بونوع، صفتلر حسبيله الله تعالى وتقدس حضرتلرينه اطلاقى ممكن اولان اسملر دخى نامتناهيدر.

ايكنجيسى ــ تكوين اشيا، صفت زائده دكلدر. بناءً عليه الله تعالانك فاعل افعال اولمه‌سى. صفت اضافيهٔ محضه‌در.

*
* *

ايشته بوراسى معلومك اولنجه شوراسنى‌ده اخطار ايدرزكه: تكوين، لفظنك مخبر و مشعر اولديغى معنى، الله تعالانك يا مجرد موجد اولمه‌سيدر، ياخود ــ فلان حكمته مبنى فلان نوعك موجدى اولمه‌سيدر.

قسم اوله كوره، تكوين، بارى تعالى و تقدس حضرتلرينك يالكز موجد اولديغنه دلالت ايدر برلفظ ديمك اولور.

بومقامده ايسه، موجد، محدث، مكون، منشئ، مبدع

مخترع، صانع، خالق، فاطر، بارى كبى برطاقم الفاظ واردركه، بونلر الفاظ مترادفه‌دن اولمغه قريبدرلر.

ايشته بونلر اون عدد لفظدركه، متقارب المعنى اولمقله برابر ينه آره‌لرنده فرقده واردر.

شويله‌كه:

(موجد) لفظنك معناسى، وجودده مؤثر اولان ديمكدر.

(محدث) لفظـنك معناسى، يوقدن وار ايدن ديمك اولوب، بو، مطلق ايجاددن اخصدر.

(مكون) موجده مرادف اولمغه قريبدر .

(منشى) نشو ونمادن مشتق اولوب آزر آزر على التدريج تكوين وايجاد ايدندر .

(مبدع) دفعةً واحدةً تكوين ايدندر .

منشى ايله مبدع، جنس موجد تحتنده ايكى نوع كبى‌درلر .

(مخترع) معناجه مبدعه قريبدر .

(صانع) على سبيل التكلف فعلى اتيان ايدنك اسمى اولمغه قريبدر .

(خالق) تقديردن عبارتدر .

بو، حق باريده علمه رجوع ايدر .

(فاطر) شق معناسنه اولان فطردن مشتقدر .

بونك معناسى دفعةً احداث اولمغه بكزر .

(بارى) شيئى مصلحته موافق وجه اوزره احداث ايدندر .

بركيسه قلمي ايشنه الويره‌جك صورتده آچوب اصلاح ايدنجه آكا (برى‌القلم) دينير .

ايشته الله تعالانك على سبيل العموم، موجد اولديغنه دال اولان شو الفاظك بياني بودر .

—

برشيئى بعينه ايجاده دلالت ايدن الفاظه كلنجه :

بولفظلر همان‌همان غير متناهى كبى‌درلر .

آنلردن‌ده بوبابده برقاچ مثال ايراد ايده‌لم .

١ — الله‌تعالى برشيء نافع ياراتديغنده كندى (نافع) برشى مؤلم، خلق ايتديكنده (ضار) تسميه اولنور .

٢ — حياتى خلق ايتديكنده (محيي) موتى ياراتديغنده (مميت) نامنى آلير .

٣ — قوللرينى اكرام آلهيسيله مكرم ايتديكنده (بر، لطيف) قهره لائق كورديكنده (قهار، جبار) تسميه اولنور .

٤ — عطايى تقليل بيورديغنده (قابض) تكثير ايتديكنده (باسط)ناملرينى آلير .

٥ — ذنوب عباده عقاب ايله مجازات ايدرسه (منتقم) اوجزايى ترك ايدرسه (عفو، غفور، رحيم، رحمان) تسميه اولنور .

٦ — منع واعطا، اكر اموالده حاصل اولورسه (قابض،

باسط) جاه وجلالده حاصل اولورسه (خافض، رافع)ناملرینی آلیر .

بوراسی معلومك اولنجه دیرزكه :

انواع واجناس حسبیله مقدورات اللهك اقسامی غیرمتناهیدر بناءً علیه شبهه یوقكه بواعتبار ایله الله تعالی ایچون اسمای غیر متناهیه حاصل اولور .

بلله !

بومقامده برطاقم دقائق واردركه آنلری ده بهمه حال ذكر ایتملی یز .

دقیقه

١

شیئك مقابلی بعضاً اوشیئك ضدی، بعض كره ده عدمی اولور (معز، مذل) قولمزله (محیی، ممیت) قولمز بیننده تقابل تضاد واردر .

(قابض، باسط، خافض، رافع)اسملری بیننده كی تقابل دخی تقابل العدم والملكه اولمغه قریبدر .

زیرا (قبض) مال كثیر (خفض) جاه كبیر اعطا ایتمامه سندن عبارتدر .

اعزاز واذلال، دخی متضاداندر ،

زیرا جناب حقك عبدینی اعزاز ایتمامه سیله، اذلال ایتمه سی بیننده فرق عظیم واردر .

دقيقه

٢

بعض الفاظ واركه، مترادف اولمغه ياقلاشيور .

لكن تأمل‌تام، آرالرنده‌كى فرق لطيفه دلالت ايلر .

بونك‌ده مثاللرى وار .

مثال اول ــ رؤف ورحيم، بونلر الفــاظ مترادفه‌دن اولمغه قريبدرلر . شوقدركه (رؤف) ايصــال نفع، جانبنه (رحيم) دخى دفع ضرر، جانبنه دها زياده مائلدر .

مثال‌ثانى ــ (فاتح وفتــاح. نافع ونفــاع. واهب ووهاب) لفظلريده بونلردندر .

شوقدركه (فاتح) سبب خيرك احداثنى مشعردر .

(واهب) اوخيرك عبده ايصالنى مشعردر .

(نافع) آنكله منتفع اولســون ديه نفعك عبده ايصــالنى مشعردر .

ايشته بوبابده معتبر اولان شوقانون وقاعده‌يى بلله‌ديكك‌حالده بونوع اسمائك حقائقنه وقوف واطلاعك ممكن ومتيسر اولور .

التنجی باب

صفات سلبیه حسبیله واقع اولان اسما بیانندهدر .

—

معلومك اولسونكه، قرآن كریم بو اسملرله مملودر .
بونكده طریق ضبطی شودر :
(سلب) یا ذاته، یا صفاته، ویاخود افعاله عائد اولور .
ذاته عائد اولان سلوب « الله تعالی نه جوهردر . نه جسمدر . نه برمكاندهدر . نه متحیزدر . نه حالدر . نه محلدر . » كبی شیلردر.
شوراسیده معلومك اولسونكه، بز ذات اللهك سائر ذوات وصفاته مخالف اولدیغنه دلیل كتیرمش ایدك . لكن ذاتنه مغایر اولان ذوات وصفاتك انواعی غیرمتناهیدر . آنكچون شبهه یوق كه، بوبابده دها برطاقم سلوب غیر متناهیه حاصل اولوركه، (والله الغنی وانتم الفقراء) و (ربك الغنی ذوالرحمة) آیتلری ایشته او، سلوبك جملهسندندرلر .
زیرا الله تعالانك غنی اولمهسی، نه ذاتنده، نه صفات حقیقیهسنده ونهده صفات سلبیهسنده كندیدن غیری برشیئه محتاج اولماز دیمكدر .
(لم یلد ولم یولد) قول كریمیده كذلك سلوب مذكورهدندر.

—

صفاته عائد اولان سلوبه گلنجه : اولا شوراسی معلوم اولمليدركه صفات نقائصدن اولان هر صفتدن الله تعالی یی تنزيه ايتمك لازمكلير. ايشته علمك، قدرتك، استغنانك، وحدتك اضدادی باينلدن اولانلر اوجمله دندرلر .

علمك اضدادی باينلدن اولان سلوبه گلنجه، بونلرده برقاچ قسمدر .

١ — نفی نوم .

قال الله تعالى « لا تأخذه سنة ولا نوم »

٢ — نفی نسيان .

قال الله تعالى « وماكان ربك نسياً »

٣ — نفی جهل .

قال الله تعالى «لا يعزب عنه مثقال ذرة فی السموات ولا فی الارض»

٤ — علم الهيسنك بعض معلوماته تعلقی غيريسنه تعلقدن آنی منع ايتمز . زيراجناب ذوالكبرياسنی هيچ برشأن، شأن ديكردن اشغال ايلمز .

صفت قدرته عائد اولان سلوب دخی برقاچ قسمدرلر .

١ — افعالنده ذات پاكنك تعب ومشقتدن منزه اولمسی .

قال الله تعالى «وما مسنا من لغوب »

٢ — فعلنده آلات وادواته ، وتقدم ماده ومدته محتاج اولماز .

قال الله تعالى « انما امرنا لشیء اذا اردناه ان نقول له كن فيكون »

٣ — فعل کثیر ایله فعل قلیل بیننده قدرتی متفاوت دکلدر .
قال الله تعالی « وما امر الساعة الا کلمح البصر او هو اقرب »
٤ — انتهای قدرتی، وحصول فقری نفی .
قال الله تعالی « لقد سمع الله قول الذین قالوا ان الله فقیر ونحن اغنیاء »

—

صفت استغنایه عائد اولان سلوب دخی « وهو یطعم ولا یطعم ، وهو یجیر ولا یجار علیه » قول کریمی کبی شیلردر .

—

صفت وحدته عائد اولان سلوب دخی شرکا، اضداد، وانداداك نفي مثللو شیلردرکه، قرآن عظیم الشان بونلرله مملودر .

—

افعاله عائد اولان سلوبه کلنجه، بونلرده « الله تعالانك شونی بونی ایشلەمز » اولەسیدرکه قرآن کریم بونلرلەده مشحوندر .
ازجمله :
١ — الله تعالی باطل، خلق ایتمز .
قال الله تعالی « وما خلقنا السموات والارض وما بینهما باطلاً ذلك ظن الذین کفروا »
وقال تعال حکایةً عن المؤمنین « ویتفکرون فی خلق السموات والارض ربنا ماخلقت هذا باطلاً »
٢ — الله تعالی لعب، خلق ایتمز ،

قال تعالى «وما خلقنا السموات والارض وما بينهما لاعبين ماخلقناها الا بالحق»

٣ — عبث ياراتماز .

قال تعالى « افحسبتم انما خلقناكم عبثاً وانكم الينا لاترجعون فتعالى الله الملك الحق »

٤ — الله تعالى كفره راضی اولماز .

قال تعالى « ولايرضى لعباده الكفر »

٥ — الله تعالى ظلمی اراده ایتمز .

قال تعالى « وما الله يريد ظلماً للعباد »

٦ — الله تعالى فسادی سومز .

قال تعالى « والله لايحب الفساد »

٧ — الله تعالى سابقهٔ جرمی اولميانه عقاب و عذاب ایتمز .

قال تعالى « مايفعل الله بعذابكم ان شكرتم »

٨ — الله تعالى مطيعلرك طاعاتيله منتفع ، مذنبلرك معاصيسيله‌ده متضرر اولماز .

قال تعالى « ان احسنتم احسنتم لانفسكم وان اسأتم فلها »

٩ — الله تعالى‌نك افعال واحكامنده فرد آفريده‌نك اعتراضه حق يوقدر .

قال تعالى « لايسئل عما يفعل وهم يسألون » .

وقال تعالى « فعال لمايريد »

١٠ — الله تعالى وعدنده ، وعيدنده خلف ايتمز .

قال تعالى « مايبدل القول لدی وما انا بظلام للعبيد »

—

ایشته شواصل وقاعده معلومك اولنجه دیرزكه :
بحسب الذات وبحسب الصفات وبحسب الافعال اولان سلوبك اقسامی غیر متناهیدر .
كذلك بوجنسدن‌ده غیر متناهی اقسام اسماحاصل اولور .
ایمدی بوبابه مناسب اولان بعض اسملری ذكر ایده‌لم.
اولكیسی — قدوس و سلامدر .
قدوس، حقیقت ذات خدانك فی‌انفسها نقائصدن بشقه بر شی اولمیان ماهیاته مخالف اولمه‌سندن عبارت اولمغه‌بكزر .
سلام ، اوذاتك صفات نقصدن برشیله موصوف اولمامسندن عبارتدر .
دیمك اولوركه (قدوس) ذاته (سلام) صفاته عائد بررسلبدر.
ایكنجیسی — عزیزدركه نظیری بولنمیان دیمكدر .
اوچنجیسی — غفاردركه كناهكارلردن عقابی اسقاط ایدندر.
دردنجیسی — حلیمدركه عقوبتی تعجیل ایتمین ومع ذلك ایصال رحمتدن‌ده امتناع ایلمین‌در .
بشنجیسی — واحدركه بوده « حقیقت مخصوصه‌ده ، صفت آلهتیده، خلق ارواح واجسامده ، نظم عالمده ، وكرك برذرهٔ حقیره‌نك، كركسه عرش اعظمك احوالنی تدبیرده كندینه كیمسه مشارك اولماز » معناسنی مشعردر .
التنجیسی — غنی‌دركه، جناب حقك حاجات وضروراتدن منزه اولمه‌سیدر .

يدنجیسی — صبوردر . صبور ایله حلیم اسملری بیننده‌کی فرق شودرکه، (صبور) اجرای عقابه قدرتی وار ایکن، مسیئی معاقبه ایتمیندر .

(حلیم) ینه اوقدرته صاحب اولمقله برابر مسیئه نعمتی ایصالدن‌ده برمانعی اولمیاندر .

« وقس علیه‌البواقی » والله الهادی .

يدنجی باب

صفات اضافیه ایله برابر صفات حقیقیه‌یه دال اولان اسمابیاننده اولوب برقاچ فصلی مشتملدر .

فصل اول

صفت قدرت، سببیله حاصل اولان اسما بیاننده‌در .

—

صفت قدرته دال اولان اسملر چوقدر .

اولکیسی — القادردر .

قال الله تعالی « قل هو القادر علی ان یبعث علیکم عذاباً من فوقکم اومن تحت ارجلکم » وقال فی اول سورة القیامة « ایحسب الانسان ان لن نجمع عظامه بلی قادرین علی ان نسوی بنانه » وقال فی آخر السورة « الیس ذلك بقادر علی ان یحیی الموتی ».

ایکنجیسی — القدیردر .

قال تعالی « تبارك الذی بیده الملك وهو علی کل شیء قدیر »

بو، (قدیر) لفظی وصف قدرتده مبالغه افاده ایدر .

اوچنجیسی — المقتدردر .

قال تعالی « وکان الله علی کل شیء مقتدراً »

وقال « فی مقعد صدق عندملیك مقتدر »

دردنجیسی — باری تعالی شـوصفت قدرتده ذات پاکندن صیغهٔ جمع ایلهده تعبیر بیورمشلردر .
قال تعالی « فقدرنا فنعم القادرون »

—

معلوم اولسـونکه (ملك) لفظی دخی بر شرط خص ایله قدرت افاده ایدر .
بو (ملك) لفظی قرآن مبینده وجوه مختلفه اوزره کلمشدر .
اولکیسی — المالك در .
قال الله تعالی « مالك یوم الدین »
ایکنجیسی — الملك در .
قال تعالی « فتعالی الله الملك الحق »
وقال « هو الله الذی لا آله الا هو الملك القدوس »
وقال « ملك الناس »

—

بوده معلوم اولسـونکه قرآن کریمده (ملك) لفظنـك ورودی (مالك) لفظنك ورودندن زیادهدر .
سببیده شودرکه (ملك) شاناً (مالك)دن اعلادر .
اوچنجیسی — المالك الملك در .
قال تعالی « قل اللهم مالك الملك »
دردنجیسی — الملیك در .
قال تعالی « عند ملیك مقتدر »
بشنجیسی — الملك در .

قال تعالى « الملك يومئذ الحق للرحمن »
وقال تعالى «له ملك السموات والارض »
برده معلوم اولسونكه (قوت) لفظى معناجه (قدرت)
لفظنه قريبدر . وبو (قوت) لفظى دخى قرآن كريمده وجوه
مختلفه اوزره كلمشدر .
اولكيسى — القويدر .
قال تعالى « ان الله لقوى عزيز »
ايكنجيسى — ذو القوهدر .
قال تعالى « ان الله هو الرزاق ذو القوة المتين »

فصل ثانی

صفت علم سببیله حاصل اولان اسما بیانده اولوب برقاچ لفظی شاملدر

—

لفظ

١

علم، و علمدن مشتق اولان لفظلردرکه بونده برقاچ وجه واردر .

١ — الله تعالایه علم، اثبات ایتمك .

قال الله تعالی « ولا یحیطون بشیٔ من علمه » وقال تعالی « ان الله عنده علم الساعة » .

٢ — عالم .

قال تعالی « عالم الغیب والشهادة »

٣ — علیم .

بو اسم شریف، قرآنك چوق یرنده وارد اولمشدر .

٤ — علام .

قال تعالی حکایةً عن عیسی علیه السلام (انك انت علام الغیوب) .

٥ — اعلم، (صیغهٔ تفضیل)

قال تعالی (الله اعلم حیث یجعل رسالته)

٦ — علم، (صیغهٔ ماضی معلوم)

قال تعالى (علم الله انكم كنتم تختانون انفسكم)

٧ — يعلم، صيغهٔ مستقبل معلوم)

قال تعالى « وماتفعلوا من خير فان الله يعلمه » وقال تعالى « والله يعلم ماتسرون وماتعلنون »

٨ — علم، (تفعيل بابندن صيغهٔ ماضى معلوم)

قال تعالى « وعلم آدم الاسماء كلها »

وقال فى حق الملائكة « سبحانك لاعلم لنا الا ماعلمتنا »

وقال (وعلمك مالم تكن تعلم)

وقال (الرحمن علم القرآن)

شوراسى ده معلومك اولسون كه، تفعيل بابندن اولان شو لفظلر هرنه قدر قرآنده كثير الورود ايسه ده ينه الله تبارك وتعالى حضرتلرينه « معلم » اطلاقى جائز دكلدر . زيرا (معلم) لفظى برنوع نقيصه‌يى مشعردر .

٩ — علامه، لفظى ده هرنه قدر مبالغه افاده ايدرسه ده علمده كى بو مبالغه‌نك كدوعنا وبك چوق زحمت واعتنا ايله حاصل اولديغنى ده مفيد اولوب بوايسه حق باريده محال ايدوكندن الله تعالى يه (علامه) اطلاقى جائز دكلدر

لفظ

٢

خبر — خبره

بولفظ، علمك مرادفى كبيدر .

حتى بعضيلرى حد علمده « علم، خبردر . » ديمشلر .
ايشته بوراسى معلومك اولدقده ديرزكه :
قرآنده حق باريده (خبير) لفظى يك چوق وارداولمشدر

لفظ

٣

شهود ـ مشاهده

حق باريده اطلاق اولنان (شهيد)لفظى ده بوندن مأخوذدركه
« مشاهداً لها عالماً بها » يولنده تفسير اولنور.
اما شهادت ايله تفسير ايتديكمز وقت صفت كلامدن معدود
اولور.

لفظ

٤

حكمت

بولفظ ايله ده بعضاً (علم) مراد اولور .
بعضاً دخى «ترك مالاينبغى وفعل ماينبغى» اراده اولنور.

لفظ

٥

لطيف

بولفظ ايله ده بعضاً دقائقه علم، مراد اولور.
بعضاً دخى طرق خفيه وعجيبه ايله عباد خدايه ايصال منافع
اراده اولنور.

اوچنجی فصل

صفت کلام، سببیله حاصل ومجرای کلامده جاری اولان اسما بیانده‌در.

لفظ

١

کلام

بونده برقاچ وجه واردر.

وجه اول ــ لفظ کلامدر.

قال الله تعالی «وان احد من المشرکین استجارك فأجره حتی یسمع کلام الله»

وجه ثانی ــ کلام، لفظنك صیغهٔ ماضیسیدر.

قال تعالی «وکلم الله موسی تکلیماً»

وقال «ولما جاء موسی لمیقاتنا وکلمه ربه»

لفظ

٢

قول

بولفظده‌ده برقاچ وجه واردر.

وجه اول ــ صیغهٔ ماضیدر. (قال)

الله تعالی «واذقال ربك للملائکة» بیورمشدر.

قرآن کریمده بونك نظائری چوقدر.

وجه ثانی ــ صیغهٔ مستقبلدر. (یقول)

قال الله تعالى «انه يقول انها بقرة»
وجه ثالث ــ قيل وقولدر.
قال تعالى «ومن اصدق من الله قيلاً»
وقال «مايبدل القول لدى»

لفظ

٣

امر

بو امر، لفظى قرآنك مواضع متعددهسنده كلمشدر.
قال الله تعالى «الامر من قبل ومن بعد»
وقال «الا له الخلق والامر»
وقال حكايةً عن موسى عليه السلام «ان الله يأمركم ان تذبحوا بقرة»

لفظ

٤

وعد

حق سبحانه وتعالى «وعــداً عليه حقاً فى التوراة والانجيل والقرآن» و «وعد الله حقاً انه يبدؤ الخلق ثم يعيده» بيورمشدر.

لفظ

٥

وحى

خــداى متعال (وماكان لبشر ان يكلمــه الله الا وحياً) و (فاوحى الى عبده ما اوحى) بيورمشدر.

لفظ

٦

الله ذوالجلالك عبادينه شاكر اولمه‌سيدر.
قال تعالى (فاولئك كان سعيهم مشكوراً)
وقال (وكان الله شاكراً عليماً)

دردنجی فصل

اراده، وارادهیه قریب اولان الفاظ بیانندهدر.

لفظ

١

اراده

الله تعالی (یرید الله بکم الیسر ولایرید بکم العسر) بیوردی.

لفظ

٢

رضا

حق تعالی (وان تشکروا یرضه لکم)

برده (ولایرضی لعباده الکفر)

برده (لقد رضی الله عن المؤمنین اذیبا یعونك تحت الشجرة)

وسابقین اولیناك وصف شریفلرنده (رضی الله عنهم ورضوا عنه)

وحضرت موسادن حکایةً (وعجلت الیك رب لترضی) بیورمشدر.

لفظ

٣

محبت

الله تعالی (یحبهم ویحبونه)

برده (ویحب المتطهرین) بیورمشدر.

لفظ

٤

كراهت

حق تعالى (كل ذلك كان سيئه عند ربك مكروهاً)

بورده (ولكن كره الله انبعاثهم) بيورمشدر .

اشعريه ديمش كه :

كراهت. ايشه‌مامه‌يى اراده ايتمكدن عبارتدر.

معتزله ديمش كه :

كراهت، اراده‌دن بشقه برصفتدر .

« والله اعلم بالصواب »

دردنجی فصل

اراده، وارادهیه قریب اولان الفاظ بیانندهدر.

لفظ

١

اراده

الله تعالی (یرید الله بکم الیسر ولایرید بکم العسر) بیوردی.

لفظ

٢

رضا

حق تعالی (وان تشکروا یرضه لکم)
برده (ولایرضی لعباده الکفر)
برده (لقد رضی‌الله عن‌المؤمنین اذیبا یعونك تحت الشجرة)
وسابقین اولینك وصف شریفلرنده (رضی‌الله عنهم ورضوا عنه)
وحضرت موسادن حکایةً (وعجلت الیك رب لترضی) بیورمشدر.

لفظ

٣

محبت

الله تعالی (یحبهم ویحبونه)
برده (ویحب المتطهرین) بیورمشدر.

لفظ

٤

كراهت

حق تعالى (كل ذلك كان سيئه عند ربك مكروهاً)
برده (ولكن كره‌الله انبعاثهم) بيورمش‌در .
اشعريه ديمش‌كه :
كراهت، ايشله‌مامه‌يى اراده ايتمكدن عبارتدر.
معتزله ديمش كه :
كراهت، اراده‌دن بشقه برصفتدر .
« والله اعلم بالصواب »

بشنجی فصل

سمع وبصر بیانندەدر

حق سبحانه وتعالی حضرتلری (لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر)

برده (لنریه من آیاتنا انه هو السمیع البصیر)

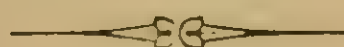
برده (اننی معکما اسمع واری)

برده (لم تعبد مالایسمع ولایبصر)

برده (لاتدرکه الابصار وهو یدرك الابصار)

بیورمشدر .

ایشته صفات اضافیه ایله صفات حقیقیه حقنـده کی کلامك مجموعی بودر .

التنجی فصل

صفات سلبیه‌ایله صفات اضافیه بیانده‌در :

معلوم اولسون‌که ،

(الاول) کندی غیری اوزرینه سابق ومتقدم اولوب غیری کندینی سبق وتقدم ایتمامش اولاندر .

ایمدی غیری اوزرینه متقدم و سابق اولمه‌سی (اضافت) در غیری کندینی سبق وتقدم ایتمامش اولمه‌سی‌ده (سلب)در .

دیمك اولورکه (الاول) لفظی اضافت و سـلبدن مترکب برحالت افاده ایدر .

(الاخر) کندی‌غیریسندن صکره باقی قالان، غیری‌کندیدن صکره قالمیاندرکه، بوده اضافت وسلبدن مترکب برحالتی مفیددر.

(الظاهر) بو، اضافت محضه‌در . زیرا بونك معناسی جناب بارینك بحسب‌الدلائل ظاهر اولمه‌سیدر .

(الباطن) بوده سلب محضدر . زیرا بونك معناسی جناب حقك بحسب‌الماهیه خفی‌اولمه‌سیدر .

(القیوم) دخی اضافت وسلبك مجموعنه دال اولان اسمادن بری‌در . زیرا بولفظ « معنـای قیام »ده مبالغه‌یه دلالت ایدر . بومبالغه دخی آتی‌الذکر ایکی امرك اجتماعی حالنده حصوله‌کلیر .

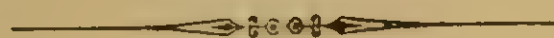
اولکیسی — کندیدن ماعدا بر شیئه قطعاً و قاطبةً محتاج اولمامقدر .

بوعدم احتیاج دخی کرك ذاتنده، وکرك جمله صفاتنده، واجب‌الوجود اولمادقچه حاصل اوله‌ماز .

ایکنجیسی — کافهٔ ماسواسی کرك ذاتلرنده وکرك صفتلرنده کندینه محتاج اولمقدرکه بوده کافهٔ ماسواسنه کندی مبدأ اولمه‌سیله اولور .

بوصورتده اولکیسی (سلب) وایکنجیسی (اضافت)در .

ایکیسنك مجموعی‌ده (قیوم)دن عبارتدر .

يدنجى فصل

هم ذاته، هم ده صفات حقيقيه واضافيه وسلبيه به دال اولان اسما بيانندهدر.

(اله) قولمز بو اسملردندر.

بو اسم پاك، شو صفتلرك هپسنى افاده ايدر.

زيرا (آله) اسم شريفى جناب واجب الوجـودك موجود اولديغـنهده، اووجودك كيفياتنهده، يعنى كنديـنك ازلى، ابدى، واجب الوجود ايدوكنهده، تنزيهه دال اولان صفات سلبيهيهده، ايجاد وتكوينه دال اولان صفات اضافيهيهده دلالت ايدر.

شو (آله) لفظى غيراللهده اطلاق اولنورمى؟

ايشته بوراسى مختلف فيهدر.

واقعـا كفار قريش كندى صنملرى حقـنده (آله) اطلاق ايدرلردى. فقط بو اطلاق عجبا دين اسلامده جائز اولورمى؟

مشهور اولان عدم جوازىدر.

كرچـه بعضيلرى «غيراللهده (آله) اطلاقى جائزدر! زيرا بعض اذكارده (يا آله الآلهة) ديه وارد اولمشـدر.» ديمشلردر. فقط بو پك بعيددر.

(الله) قولمزه كلنجه: قريباً بيان اولنهجغى وجهله بو، جناب حقك اسم علمىدر.

عجبا بوده شوصفتلره دلالت ایدرمی؟

شبهه یوقکه، اسمای اعلام، اشارات مقامنده قائمدرلر. بونك معناسی شـودرکه، الله تعالی حضرتلری کندی ذات اجل واعلاسنك مشارالیه اولمهسی صحیح اولهجق برحیثیته ملابس اولسهیدی، (الله) اسم شریفی اواشارتك مقامنده قائم اولوردی.

—

ذات مخصوصـهیه اولان اشـارت، او ذات ایله قائم اولان صفاتهده شاملمیدر ؟

ایشته بوراسیده تحت اختلافدهدر .

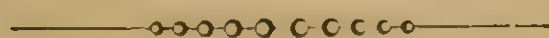
اکر «ذاته اشارت، صفاتهده شاملدر» دیهجك اولورسـهق، (الله) قولمز صفاتك جملهسنه دلیل اولمش اولور.

دیرلرسهکه:

ذاته اشارت، صفات سلبیهیه شامل اولهماز. بناءعلیه (الله) لفظنك صفات سلبیهیه دلالت ایتمامهسی لازمکلیر.

جواب ویررزکه:

حق باریده اشارت، علائق حسیهدن منزه اولان اشـارت عقلیهدر . اشارت عقلیهنك ایسه، بعضاً ساوبهده شمولی اولور.

سکزنجی فصل

بو فصل شول اسملرك بياننده دركه بونلرك اسمای ذاتدنمی اسمای صفاتدنمی نه‌دن اولدقلرینی تعیینده عقلا اختلاف ایتمشلردر .

—

بو بحث، اهل تشبیه ایله اهل تنزیه بیننده قائم اولان منازعه‌دن ظهور ایتمشدر .
شویله‌که :
اهل تشبیه « موجود، یا متحیز اولور؛ یا متحیزده حال اولور .
نه متحیز؛ نه ده متحیزده حال اولمیان شی شو ایکی قسمدن‌ده خارج قالیرکه، اوده محض عدم‌در؛ دیر .
اهل توحید وتقدیس دخی دیر که :
اولا موجود متحیزی اله آلالم . موجود متحیز منقسم‌در .
هر منقسم اولان‌ده محتاج‌در . دیمك اولورکه هر متحیز محتاج‌در .
محتاج اولمیان شیئك ایسه متحیز اولمه‌سی ممتنع‌در .
متحیزده حال اولان شیئه کلنجه : بوده احتیاجه اوته‌کندن دها لائق واولادر . بناءً علیه « واجب الوجود لذاته » نك کرك متحیز وکرك متحیزده حال اولمه‌سی ممتنع اولور .

—

بو اصل معلومك اولنجه دیرزکه :

بوبابده بعض الفاظ واركه آنلرك ظواهرى جسميتى، وحيز ومكانده حصولى مشعردرلر .

ايشته اوالفاظدن برى ده (العظيم) در .

زيرا اهل تشبيه، جناب باريننك ذات اجل واعلاسى حجميت ومقدارده عرشدن‌ده، ماتحت العرشك هپسندن‌ده بيوكدر . و (العظيم) ك معناسى‌ده بودر ديديلر .

الفاظمذكوره‌دن برى‌ده (الكبير) در .

بوندن مشتق اولان (اكبر، كبريا، متكبر) لفظلرى‌ده آنلردندر .

—

معلومك اولسون‌كه، بن « العظيم » ايله « الكبير » لفظلرى بيننده فرق. بيانه تصدى ايتمش محققيندن كيمسه‌يى كورمامشمدر شوقدركه. تحقيقده برقاچ وجهدن طولايى بينهماده فرق. واردر .

وجه اول ــ اخبار آلهيه‌ده كلمشدركه الله ذوالجلال (الكبرياء ردائى، والعظمة ازارى) بيوررلر .

ايشته بوحديث قدسيده جناب مولى كبريايى (رداء) عظمتى (ازار) مقامنده قيلمشدر . (رداء) ايسه معلومدركه درجه‌ده (ازار) دن يوكسكدر .

بناءً عليه صفت كبريانك حالى، صفت عظمتدن دهاعالى اولمق لازم كلير .

وجه ثانى ــ شريعت مطهره شوايكى حالك آره‌سنى آيرمشدر

زيرا دين اسلامده معتاد اولان ـ تحريمهٔ صلاتده (الله اكبر) دينمكدر . هيچ كيمسه تحريمهٔ صلاتده (اللّه اعظم) ديمامش در.

وجه ثالث ـ (كبير) دن مشتق اولان (اكبر) و (متكبر) كبى لفظلر حق باريده مذكوردر . اما (عظيم) اويله دكلدر . زيرا (متعظم) لفظى حق باريده ذكر اولنمامش در.

—

معلوم اولسون كه ، الله تعالى بو ايكى لفظدن هر بريني آخرك مقامنده اقامه بيورمش در .

شويله كه :

بر آيت جليله ده (ولا يؤده حفظهما وهو العلى العظيم) آيت كريمهٔ ديكرده ده (حتى اذا فزع عن قلوبهم، قالوا ماذا قال ربكم، قالوا الحق وهو العلى الكبير) بيورمش در .

بلله !

مباحث سابقه، عظيم ايله كبير بيننده فرق اولديغنى ؛ شو ايكى آيت كريمه ايسه بينهماده فرق اولماديغنى مشعر ايدوكندن بو عقده يى حل ايچون بوندن ده براز بحث ايتمه مز لازم كلير .

« ومن الله الارشاد والتعليم »

—

بزديرزكه :

كنديني غيريسى استكبار ايتسون، ايتمسون ! وبو صفت كبريايى بر كيمسه بيلسون ، بيلمسون : (الكبير) لفظى جناب بارينك ذاتنده كبير ايدوكنى مشعر اولمغه

بكزر . اما عظمت اويله‌دكلدر . عظمت، واجب تعالانك كنديني غيرى استعظام ايدر برحيثيته ملابس اولمه‌سندن عبارتدر .

بو حالده صفت اولى (صفت ذاتيه) وصفت ثانيه (صفت عرضيه) اولمش اولور . امرذاتى ايسه امر عرضى‌دن اعلى واشرفدر .

ايشته بومقامده بيانى ممكن اوله‌بيلن فرق بودر . « والعلم عندالله »

—

جسميت وجهتى مشعر اولان اسملردن بعضيلرى‌ده (علو) دن مشتق اولان الفاظدركه ، قوله تعالى (سبح اسم ربك الاعلى) و (المتعالى) وبرده سورۂ نحلك اولنده واقع (سبحانك وتعالى عمايشركون) آيت جليله‌سنه امثالاً نام پاك خدا ذكر اولندقجه اهل ذكر طرفندن على سبيل الاطباق آكا ارداف ايديلن (تعالى) لفظلرى آنلردندر .

بلله !

الله تعالى وتقدس حضرتلرينك جهت ومكانده بولنديغنه قائل اولانلر ديمشلركه :

جناب‌حقك علوى، تعاليسى، كنديسنك جهت فوقده‌موجود اولمه‌سى معناسنى مشعردر .

بوبابده يكزبان وفاق اولدقدن صكره اچلرندن كيمى « الله ذوالجلال، عرشك اوستنده جالسدر ! » كيمى « بعد متناهى ايله

عرشه مباينذر !! » كيمىده « خير ! بعدغير متناهى ايله عرشـه مباينذر !! » ديدى .

مشبهه ، طـائفه‌سى (العظيم ، الكبير) لفظـلرينى جسميت ومقداره (العلى) لفظنىده مكان وجهتده علوه حمل ايتمشلر .

اهل تنزيه وتقـديس دخى ، (العظيم ، الكبير) لفظلرينى جسميت ومقدار افاده ايتمين وجوه آتيه‌يه حمل ايلديلر .

وجه اول ــ بارى تعالى « مدتِ وجود » حسبيله عظيمدر . شويله‌كه، كنـدى ازلى‌در . ابدى‌در . ازلى‌لك ابديلك ايسـه وجودده، بقاده، دوامده عظمت وكبريانك نهايتى‌در .

وجه‌ثانى ــ بارى‌تعالى علم وعملده عظيمدر .

وجه ثالث ــ بارى تعالى رحمت وحكمتده عظيمدر .

وجه رابع ــ بارى‌تعالى كمال قدرتده عظيمدر .

(علو) لفظنى دخى اهل تنزيه، بارى‌تعـالانك‌صفات نقائص وحاجاتدن منزه اولمقلغنه‌حمل ايدرلر .

ايشـته بوراسى بيلندكدن صكره اكلاشـيليركه ، (العظيم ، الكبير) لفظلرى عندالمشبهه اسمـاى ذاتدن وعند اهل التوحيد اسماى صفاتدندرلر . واما (العلى) عندالكل، اسماى‌صفاتدندر . شوقدركه لفظ مذكور عندالمشبهه، علو الاعلادن عبارت اولان حيزده حصولى مفيد اولديغى حالده، عند اهل التوحيـد آلهيته شايان اولميان هرشيدن منزه اولمقلغنى افاده ايدر .

ايشته بو بابده‌كى بحثك‌تمامى بودر .

طقوزنجی فصل

الله تعالی ایچون اسمای مضمره بابندن حاصل اولان اسما بیانندهدر.

—

معلوم اولسونکه، اسمای مضمره اوچدر .

انا انت هو .

اقسام ثلاثهنك اعرفی (انا) قولمزدر . زیرا بو برلفظدرکه هرکس آنکله کندی نفسنه اشارت ایدر . هرکسك عندنده اعرف المعارف ایسه کندیدر .

شو اقسامك اوسطیده (انت) قولمزدر . زیرا بو، مخاطبك حاضر اولمهسی شرطیله غیره خطابدر . وغیره خطاب اولدیغی اجلندرکه ، (انا) قولنك دوننده اولور . برده بونده مخاطبك حاضر اولمهسی شرط ایدوکی اجلندرکه (هو) قولندن اعلادر .

ایشته تبین ایتدیکه، اقسام ثلاثهٔ مذکورهنك اعلاسی (انا) اوسطی (انت) ادناسیده (هو)در.

کلمهٔ توحید ایسه الفاظ مذکورهنك هربریله وارد اولمشدر.

انا

سورهٔ نحلك اولنده (ان انذروا انه لا آله الا انا) طه سورهسندهده (اننی انا الله لا آله الا انا) بیورلمشدر.

انت

(فنادی فی الظلمات ان لا آله الا انت) قول کریمنده کلمشدر .

هو

بولفظ قرآنك چوق يرنده وارد اولمشدر.

اولی ـ سـورهٔ بقره‌ده واقع (وآلهكم آله واحـد لا آله الاهو الرحمن الرحيم) وآخری سـورهٔ مزمل‌ده (رب المشرق والمغرب لااله الاهو فاتخذه وكيلا) آيت جليله‌لرنده كلمش‌در.

بو كلمه‌نك شو اسمای اربعه‌دن بشقه بر اسمه مقروناً ورودی بحثنه كلنجه: بو دخی (قال امنت انه لااله الاالذی آمنت به بنو اسرائيـل) آيت جليله‌سـنده فرعوندن محكی اولوب، مع ذلك فرعونك بو صورتله آوردهٔ زبان تزكار ايتـديكی كلمهٔ توحيـدك حائز عز قبول اولماديغنی‌ده جناب باری متعاقبا بيان بيورمش‌در.

ايشته شمدی‌ده شو اقسامك احكامنی بيان ايدهلم .

قوله

لا اله الا انا

الله ذوالجلالدن وياخـود آندن علی سـبيل الحكايه ذكر ايدندن بشقه‌سی بو كلام ايله تكلم ايتمك جائز اوله‌ماز .

زيرا بو كلمه قائله اثبات الهيتی مقتضی‌دركه، بوده الله تعالادن بشقه‌سنه لائق دكلدر .

شوراسی‌ده معلومك اولسون كه، بو كلمهٔ شريفه‌نك بيلنمه‌سی اول امرده (انا) قولنك ـ يعنی ذات احديتك بيلنمسيله مشروط اولوب، بو علم ومعرفت ايسـه علی سـبيل التمام والكمال، الله ذوالجلالدن بشقه‌سی ايچون حاصل اوله‌ماز .

زيرا هركسك بيله كندی ذات مخصوصـه‌سنه اولان علمی

غيريسنك آكا اولان علمندن اكملدر . لاسيما حق باريده .
ايشته تبين ايتدى كه . (لااله الا انا) قول كريمنك مدلول منيفى على سبيل الكمال اللهدن بشقه‌سى بيله‌من .

قوله

لااله الا انت

ايشته بوكلامك طرف عبددن ذكرى صحيح اولور . لكن شوشرط ايله كه مخاطب، حاضر اوله؛ غائب اولميه .
شوقدركه بوحالت شريفه كنديلرينك جميع حظوظ نفسدن غيبتى حالنده انجق يونس عليه‌السلامه حاصل اوله بيلمش‌در .
ايشته حضرت يونسك جميع حظوظ نفسدن غائب اولمادقجه بوحالت شريفه‌نك كنديسنه تجلى ايده‌مامسى شونى تنبيه واخطار ايلركه، انسان هربر حظ نفسدن غائب اولمادقجه مشاهده مقامنه واصل اوله‌ماز .
اما درجهٔ ثالثه‌ده اولان .

قوله

لااله الا هو

ايشته غائبين‌دن بوكلامك صدورى صحيح‌در .
معلومك اولسونكه، درجات حضور، قرب وبعد ايله وتجلينك كمال ونقصانيله مختلفدركه درجات حضوردن ناقص اولان هر بر درجه، درجهٔ كامله‌يه نسبتله غيبتدر . وچونكه درجات حضور، غير متناهى اولديغندن كمالات ونقصاناتك مرتبه‌لرى‌ده غير متناهيدرلر .

بو صورتده حضورو غيبت درجه‌لری‌ده غیر متناهی اولمش اولور .

ایمدی هرکیم که آنك حقنده « او، حاضردر . » سوزی صادق اوله؛ اعتبار آخرله‌ده « او، غائبدر » سوزینه ماصدق اولور . بونك عكسی‌ده اویله‌در . ایشته بومعنایی مشعر اولمق اوزره شاعر دیمش‌که :

ایا غائباً حاضراً فی‌الفؤاد
سلام علی الغائب الحاضر

محکیدرکه، اولیای کرامدن جناب شبلینك وفاتی یاقلاشدیغی وقت، یاننده بولنانلردن بعضیلری کندینه (لااله الاالله) دیمه‌یی اخطار ایتمشلر .

جناب مشار الیه دخی جواباً :

کل‌بیت انت حاضره، غیر محتاج الی‌السرج
وجهك‌المأمول حجتنا، یوم تأتی الناس‌بالحجج

قطعه‌سنی انشاد ایلمشدرکه، خلاصـهٔ مآلی ــ الٰهی ! عز حضورکله‌شرفیاب‌اولان خانه، قنادیل فروزانه احتیاجدن‌مستغنی‌در وحدانیتکی اثبات ایچون خلق عالم حجج وبراهین ایله حضـور عزتکه کله‌جکلری کون، بزم‌ده حجتمز، رؤیت ومشاهده‌سیله شرفیاب اوله‌مز مأمول اولان دیدار پرانوارك اولسون! دیمکدر .

معلوم اولسون‌که، (هو) لفظنده‌برطاقم اسرار عجیبه‌واحوال عالیه واردرکه بونلردن بعضیسـنك شرح وتقریر وبیانی ممکن

ایسه‌ده بعضیسنك شرحی خارج حیز امکاندر .

مصنف کتاب دیرکه :

بن بتوفیق‌الله تعالی بولفظ شریفك بعض اسرار لطیفه‌سنی تحریر ایتمشمدر. شوقدرکه (هو) دیدکجه قلبمده بولدیغم بهجت وسعادتله او کلمات مکتوبه‌یی هرنه‌وقت مقابله ایدی‌ویردم ایسه. کلمات مکتوبه‌یی او احوال مشاهده‌یه نسبتله پك حقیر. پك بیاغی بولدم .

ایشته بوحالدن اکلادم که، شو کلمهٔ طیبه‌نك قلبده برتأثیر عجیبی واردر . اویله تأثیرکه شرح وبیان، اکا واصل اوله‌بیلمك بیرون حد امکاندر . آنکچون بزده یاالکز ممکن اوله‌بیله‌جکنی ذکر ایدرزده دیرزکه :

بونده برطاقم اسرار لطیفه واردر .

اولکیسی ــ برکیمسه (یاهو !) دیدیکی وقت کویا دیمش اولورکه، «بن کیم که سنی بیلمك هوسنه دوشه‌یم ! بن کیم که حتی سکا مخاطب اوله‌بیله‌یم ! ترابك حدینه‌می دوشمش‌که. رب‌الارباب ایله مخاطبه‌یه قالقشسین ! نطفه ودمدن متولد اولان عاجز ایله ازلیت وقدمله متصف اولان قادر مطلق بیننده نه‌مناسبت‌واردر؟ سن جمیع مناسباتدن اعلی وبرترسین ! سن عقول وخیالات علائقندن مقدس ومطهرسین! »

ایشته بوسببدن ناشیدرکه، عبد جناب باری‌یه خطاب غائبین ایله خطاب ایدرك (یاهو !) دیر .

—

ایکنجیسی ــ ایشته شو (هو) لفظی نصل که عبدك دنائت وعدم نفسنی اقراره دلالت ایدییورسه، کذلك جمیع ماسوی اللهك محض عدم اولدیغنی مقرر بولندیغنه دلالت ایدر. زیرا قائل (یاهو!) دیدیکی وقت، وجودده ایکی شیئك حصولی مفروض اولسه، (هو) قولمزاو ایکی شیئه‌ده جمعیاً صالح اولمق لازم کلیردی‌ده بناءً علیه قائلك (هو) دیمه‌سی سببیله او ایکی شیء موجوددن یالکز بری متعین اولمازدی.

ایمدی عبد (یاهو!) دیینجه، جمیع ماسوی اللهك عدم محض، ونفی صرف اولدیغنه حکم ایتمش اولور.

نصل که جناب باری (کل شیء هالك الا وجهه) بیورمشدر.

جمیع ماسوی اللهدن فنایه دائر اولان شو ایکی مقام، غایت جلالده واقعدرکه، عبد جناب مولایی (یاهو!) قولیله ذکره مواظبت ایتدکجه بونلر حصوله کلەمز.

اوچنجیسی ــ عبد، هرنه زمان الله تعالایی اسمای صفاتدن براسم ایله ذکر ایدرسه، معرفة اللهده مستغرق اولمش اوله‌ماز. زیرا (یارحمن!) دیدیکی وقت، الله تعالانك رحمت الهیه‌سنی تذکر ایتمش، بناءً علیه آنك طبعی طلب رحمته مائل اولمش اولورده آندن حصه‌مند اولمق ایستر.

کذلك (یاکریم! یامحسن! یاغفار! یاوهاب! یافتاح!) دیدکجه‌ده بهره‌مند عنایت اولمق ایستدیکنی اکلاتمش اولور.

(یامالك!) دیدیکی وقت دخی، جناب حقك ملکنی، ملکوتنی. وملك وملکوتنده‌کی اقسام نعم سبحانیه‌سنی تذکر ایدرك

بالطبع اوجهته میلان وجدان حاصل اولورده آندن حصه ربای منفعت اولمق ایستر .

ایشته سائر اقسام صفات دخی بوکا قیاس اولنسون .

اما (یاهو !) دیدیکی زمان، عبد ذاکر بیلیرکه، بو (هو) ضمیرینك مرجعی ذات پاك خدادر . بوذکر شریف ایسه البته شبهه یوق که ، ذات اللهدن بشقه برشیئه دلالت ایتمز، بناءً علیه ذاکرده نور ذکرالله، حاصل اولورکه بونور تابان، ذکر غیر اللهدن متولد اولان ظلمتله کدورتپذیر اولماز. ایشته بوصرده قلب ذاکرده نور تام، کشف کامل حاصل اولور .

دردنجیسی ــ خلق نزدنده معلوم اولان صفات مولی، یا صفات جلالدر ، یاصفات اکرامدر

صفات جلال شونلردر .

« جسم دکلدر . جوهر دکلدر . عرض دکلدر . حائزمکان دکلدر . مکاندن محلدن منزهدر . »

بونده ایسه بر دقیقه واردر . شویله که :

برسلطان ذیشانك مخاطبه‌سیله شرفیاب اولان کیمسه، اول سلطان ذیشانه خطاباً :

« سن کور دکلسین! سن صاغر دکلسین ! سن شودکلسین! بودکلسین ! » دیسه‌ده انواع معایب ونقصاناتی صایوب طورسه شبهه یوق که زجر ومنع وتأدیبه مستحق اولور وآنك شو یولده‌کی مخاطبه‌سی سوء ادب عد اولنور .

صفات اكرام دخی « اللّٰه تعالی مخلوقاتك خالقی، ونظم اكمل اوزره مرتبی اولمه‌سیدر . »

ایشته بونده‌ده ایکی وجهدن طولایی بردقیقه واردر .

١ — شبهه‌یوق که، کمال خالق، کمال مخلوقدن مراتب نامتناهی ایله اجل واعلادر .

ایمدی جناب حقك نعوت کمالیه صفات جلالنی « بومخلوقاتك خالقیدر » یولنده شرح ایتدیکمزده، بو مخلوقاتك کمالنی کمال جلال خالقه شرح وبیان کبی قیلمش اولورز . بوایسه کامل متعالی‌یی، غایت خسیس وآلچق برطریق ایله تعریف اقتضا ایدرکه، بوده سوء ادبدر .

٢ — برکیمسه برسلطان قاهری مدح وثنا مقامنده « فلان فقیره براکمك پارچه‌سی — یاخود برطمله صو ویردی!» دیسه، اوکیمسه زجر ومنعی مستوجب اولور . مع‌هذا بیانه حاجت یوقدرکه عرش اعلادن . تانهایتی اولمیان خلایه وارنجه، عالم مخلوقاتدن نه‌وار ایسه، جمله‌سنك خزائن قدرة اللهده‌کی‌یه نسبتی، براکمك پارچه‌سیله بر طمله صویك جمیع خزائن دنیایه اولان نسبتندن‌ده آزدر .

ایمدی برپادشاهی بویولده ثنا ایتمك سوء ادب اولنجه، جناب حقی بو صورتله مدح وثنایه قالقیشمه‌نك سوء ادب اولمسی اولی بالطریقدر. ایشته تبین ایتدی‌که، اللّٰه تعالایی طریقین مذکورین ایله مدح وثناده شو اعتراضلر وارد اولور .

بومقامده یالکز برسبب واردرکه، شومدائحی ذکره بزه رخصت ویرر .

اوسببدە شودرکە، (نفس) عالم حس و خیالدە مستغرق اولدیغندن انسان آنی عتبهٔ علیای عالمقدسە جذب ایتمك ایستدیکی وقت. آنی حضرت مقدسەنك کمالنە متنبە قیلمغە محتاج اولور. انسان ایچون ایسە اللهتعالانك معرفت کمال وجلالنە وصولەشو ایکی طریقدن ــ یعنی صفات جلال ایلە صفات اکرامی ذکردن بشقە یول یوقدر. بناءً علیە نفسی (عالمحس) دن اعراض ایتدیروب، عتبهٔ قدسە وقوفە مألوف ایدنجەیە قدر برایکی نوع اسمای شریفەنك ذکرینە مواظبت ایلر.

ایشتە شوحالت، حاصل اولنجە، بونوعلردە وارد اولان اعتراضات مذکورەیە متنبە اولوردە اول حالدە بواذکاری ترك ایدرك (یاهو!) دیمکەباشلار.

(یاهو!) ذکرینە مواظب اولان عبد کویا دیر ایمش‌کە: «یارب! نقائص مخلوقاتی سندن سلب ایتمك، یاخود کمالات مخلوقاتی سکا اسناد ایدی ویرمك صورتیلە بنم سنی مدح وثنا ایدیشمدن حضرت ربوبیتك اجلی واعلادر. زیرا سنك کمالك آندن اعلی وبرتر، جلالك آندن اعظم واکبردر. آنجق کندی هویتکلە ینە کندی هویتکی مدح وثنا ایدرم. کذلك سکا (انت) لفظیلەدە خطاب ایتمم! زیرا بولفظ، کبری مفیددر، شویلەکە: روح. (ها! بن برمباغە بالغ اولمشمدرکە حضرت واجب الوجوددە حاضرکبی ایتمشم!) دیمکە قالقیشیر. انکچون بندە (هو) قولی اوزرینە برشی قاتمامکە بوقولم ربمك ذاتی ینە ذاتی ایلە ممدوح اولدیغنە وآنك حضرتی حضور مخلوقات ایلە اکا

آكا مناسبتدن اعلى واجل بولنديغنه براقرار واعتراف اولسون.»
ايشته بوكلمهٔ واحده تجلى ومكاشفات مقاملرنده شو اسرار لطيفه‌يه تنبيه ايدر اولديغندن ناشى شبهه يوقكه اسرارمذكوره‌يه تنبه‌شرطيله بوذكر عالى اشرف الاذكار اولمش اولور.

بشنجيسى — بوذكر شريفه مواظبت، شوق الى الله افاده ايدر شوق الى الله ايسه مقاماتك الذى، وبهجةً وسعادةً اكثرى‌در.

بونك بيانى شو وجهله‌دركه (هو) ضمير غائبـدر. آنكچون عبد بوكلمه‌يى ذكر ايتديكى وقت كنديسنك حقـدن غائب اولديغنى بيلمش اولور. اندن صكره شوراسنى‌ده اكلاركه بوغيبت، مكان وجهت سـببيله متحصل دكلدر. مجرد كندى حدوث وامـكان نقصانلريله موصوف، واحاطهٔ مكان وزمانده عيب كون ايله معيوب اولمه‌سى سببيله‌در. ايشته عقل ذاكر، شـو دقيقه‌يه متنبه ومطلع اولوب‌ده، بوصـفتك جميع ممكنات ومحدثاتده حاصـل اولديغنى بيلنجـه، او آنده محدثات وابداعياتك عتبهٔ علـو خدادن غائب اولديغنى‌ده بيلمش اولـور. و بوغيبتك مجرد نقصـان وكمالده‌كى حاجت واستغناده اولان فرق وتفاوت سـببيله حاصل اولديغنى‌ده آكلار.

ايشـته بوصورده، عبـد عاجز، جناب حقك انواع كمال ايله موصـوف، وبوكمالات مخلوقاته مشـابهتدن متعالى، وبو محدثاته مناسـبتدن مقدس ومنزه اولديغنى‌ده اعتقاد ايلر. جناب حقك تصورى عقلدن، فكردن، ذكردن غائب ايدوكنه‌ده معتقداولور. بوصورتده او كمالات، من وجه مشعور بها اولور. من وجه

اولماز . بوكمالاته من وجه حاصل اولان شعور دخی آنلرك درجات ومراتبنیده بیلوب اكلامغه انسانی تشویق ایلر . وچونكه او مراتب ودرجاتك نهایتی اولمادیغی كبی، كذلك بوشوقك مراتبنهده نهایت یوقدر . وهرنه وقت كه عبدك حالا بولندیغی مرتبهدن دها عالی برمرتبهیه وصولی اسهل اوله؛ اودرجهدن ترقی یه شوقی اقوی واكمل اولور .

ایشته شو افادات ایله تبین ایتدی كه، (هو) لفظی شوق الی اللهی مفیددر .

شوق الی الله اعظم مقاماتدر دیشمز دخی مجرد، (شوق) آلام ولذات متوالیهٔ متعاقبهنك حصولنی افاده ایتدیكچوندر .

زیرا محققدركه عبد، نائل اولدیغی شرف وصال مقدارنجه متلذذ، وشرف قرب مولایه وصولی ممتنع اولدیغی درجهدهده متألم اولور . الملك زوالی حالندهده لذته شعور ایسه، مزید التذاذ وحبوری، فرط ابتهاج وسروری ایجاب ایدر، بوده دلالت ایدركه (شوق الی الله) مقامی اعظم مقاماتدر .

ایشته ثابت اولدی كه (هو) كلمهسنك ذكرینه مواظبت (شوق الی الله) ایراث ایلر .

شوراسیده تبین ایتدی كه (شوق الی الله) مقاماتك هم اعظمی، همده بهجةً وسعادةً اكثریدر .

بناءً علیه شو كلمهیه مواظبت ، مقاماتك اعلاسنی ، درجاتك اسناسنی افاده ایدر دینلمك لازم كلیر :

التنجیسی ــ شو ذكر شریفك جلالتی شرحندهدر .

معلوم اولسـون كه مقصود، آنجق ايكى مقدمه‌نك تقـديم وتمهيديله تمام اولور .

مقدمهٔ اولى

علم ايكى قسمدر .
تصور، تصديق .
تصور ـ نفس كنديله كرك حكم وجودى وكرك حكم عدمى ايله حكم ايتمكسزين برشيئك ذهنده حاصل اولان صورتيدر . وتعبير ديكرله ـ برشيده برحال وكيفيت بولنديغنه ويا بولنماديغنه حكم ايتمكسزين او شيئى فكر ايلمكدر .
تصديق ـ ذهنده برصورت مخصوصه حاصل اولدقدن صكره اوشيده برحال وكيفيت بولنديغنه ويا بولنماديغنه حكم ايدرك ايديلن تصوردن عبارتدر . وبعبارة اخرى، ـ حكم ايله اولان تصوردر .
ايشـته بوراسى معلومك اولنجه ديرزكه، (تصـور) مقام توحيددر . (تصديق) مقام تكثيردر .

مقدمهٔ ثانيه

تصور دخى ايكى قسمدر .
برتصور واركه آنده عقل انسـان، تصرفه قدرتيـاب اوله

بیلیور . دیکر بر تصور وارکه آنده عقل ایچون تصرفه امکان واقتدار مفقوددر .

تصورك قسم اولی ـ ماهیات مرکبه‌نك تصوری‌در . زیرا عقل ایچــون ماهیات مرکبه‌یی تصــور، او مرکبك جزئارینك ماهیتلرینی‌ده استحضاره متوقفدر . عقل بو واســطه‌یه مراجعت ایتمکسزین ماهیات مرکبه‌یی تصــوره مقتدر اوله‌ماز . بو تصور ایسه هم عمل وفکردر . هم‌ده بعض وجوهدن طولانی تصرفدر

تصورك قسم ثانیسی ـ جمیع جهات ترکیباتدن منزه اولان ماهیات بسیطه‌یی تصوردر .

زیرا انسان، برعمل ایشلیه‌مزکه او عمل ایله ماهیات مذکوره‌یی استحضاره توسل ایده بیلسون .

ایشته ثابت اولدی‌که، تصوره نسبتله تصدیق، مجرای تکثیرده جاری‌در . تصدیقه نسبتله تصور دخی توحیددر .

کذلك شوراسی‌ده تبین ایتدی‌که ماهیت بســیطه‌یی تصور، توحیدده وکثرتدن بعدده واصل مرتبهٔ نهایتدر .

ایشته بوراسی معلومك اولنجه دیرزکه :

حق باریده (یاهو!) دیینجه، تصدیقدن خالی بر تصور محضدر. برده شو تصور، جمیع جهات ترکیب وکثرتدن منزه اولان حقیقتی تصوردر .

بناءً علیه (یاهو !)قولمز توحیدده، وکثرتدن بعدده واصل مرتبهٔ نهایت اولمش اولورکه، بوده اعظم مقاماتدر .

—

یدنجیسی ــ برشـیئك تعریفی یا بنفسـه اولور . یا کندیده داخل اولان اجزا ایله ــ یاخود کندیدن خارج اولان امورایله اولور .

قسم اول که شیئی نفسیله تعریفدر؛ بومحالدر . زیرا معرف، معرف اوزرینه سـابق ومتقدم اولمغله شیئی نفسـیله تعریف، او تعریفدن مقدم، شیء معرفك معلـوم اولمه‌سنی اقتضـا ایدر . بوایسه محالدر .

قسم ثانی که، شیئی کندیسنده داخل اولان امور ایله تعریفدر؛ بوده حق باریده محالدر .

زیرا بوتعریف یالکز ماهیت مرکبه‌ده جاریدر . حق باریده ماهیت مرکبه تصوری ایسه محالدر .

قسم ثالث که شیئی کندیسندن خارج اولان امور ایله تعریفدر بوده باطل ومحالدر .

زیرا خلقك احوالندن برشی یوق که قدیم اولان ذات واجب الوجودك احوالندن برشیئه مناسبت آله بیلسون .

چونکه جنـاب واجب الوجودك ذات مخصوصـه وهویت معینه‌سی، جمیع ماسواسنه مخالفدر .

مادامکه امر بویله‌در. خلقك احوالی الله ذوالجلالك ماهیتی، حقیقت مخصوصـه‌سنی کاشف اوله بیلمك حیز امتناعده واقعدر .

بو حالده جناب حقك هویت مخصوصـه وماهیت معینه‌سـنه نسبتله ابواب تعریفات، بالکلیه منسـد اولمش اولـور . بو بابده یالکز جهت واحده‌دن بریول قالیرکه اوده شودر .

« انســان، حدقهٔ عقل وروحنى هويت مخصوصهٔ الهيه‌نك مطلع النورينه توجيه ايتملى، شــو اميد ايله‌كه حدقهٔ عقل وروح آكا متوجــه ايكن بلكه او نور الانوار، اشراق ايدى ويررده آنك مطالعه‌سيله مستسعد اولور . »

ايمدى ذاكرك (ياهو !) ديمه‌سى شو سعادتك استحصــالى رجاسيله حدقهٔ عقل وروحنى حضرت قدسيه‌يه توجيه ديمكدر .

—

سكزنجيسى – كشى مهابتلى برپادشاهك، قاهر برســلطان شوكتپناهك حضور عظمت نشورينه چيقوب ده، عقل وهوشى اومهابت وجلال سلطنته دوش اولنجه، مهابت حضــور سلطانى كنديني برصورتده استيلا ايلركه حائز عز حضور اولديغى مدتجه زواللى جميع ماسواســندن غافل اولور . حتى آچ بولنســه دخى اوحالده آچلغنى اونودر . برالم شديدى اولســه بيله او صره‌ده آنى‌ده طويماز اولور . وكاه اولوركه او اثنــاده باباسى، اوغلى مصادف نظرى اولورده برينى طانيه‌ماز . بوحيرت‌وغفلت ايسه، مجرد مهابت حضور، بشقه‌شى‌ئى ادراك وشعوردن كنديني ذهوله مجبور ايتمسندن ايلرى كلير .

ايشــته عبد ذاكر دخى (ياهو !) ديبوب‌ده او هويتك نور جلالندن عقلنه،روحنه برذره تجلى ايدى ويرنجه قلبنه دهشت روحنه حيرت مستولى اولمق لازم كليرده او هويتك ماسواسندن غائب، او هويتدن بشقه برشيئه التفاتدن معزول اولور .

ایشته اوحال استغراقده عقلیله‌ده (هو!) لسانیله‌ده (هو!) دیمکدن بشقه عبد ذاکرده تصرفاتدن برشی قالماز .

دیمك اولدیکه عبدك (هو!) ذکرینه مواظبت واشتغالی مجرد اوحالت شریفه‌یه اتصال، امید ورجاسیله برتشبه‌در . اویله ایسه کریم متعال اولان الله‌ذوالجلالدن نیاز ورجا ایدرزکه‌بزی‌ده او حالت شریفه ایله مستسعد بیورسون .

طقوزنجیسی – مرویدرکه حضرت نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم افندمز (من‌جعل همومه هماً واحداً کفاه الله هموم الدنیا والاخرة) بیورمش‌در .

آنکچون عبد ذاکر کویا دیر ایمش‌که :

« بنم دنیایه، عقبایه متعلق اولان هموم غیر متناهیدر . غیر متناهی اولان حاجاتك دفعنه‌ده، الحق قدرت غیر متناهیه، رحمت غیر متناهیه، حکمت غیر متناهیه ایله موصوف اولان مولای متعال حضرتلری مقتدر اولور . ایشته بوکا مبنی‌درکه بن‌خود بخود، نه‌حاجتلریمی دفعه، نه‌ده مهماتمی تحصیله قادر اوله‌مام . دکل بن، اللهدن بشقه‌هیچ کیمسه‌یوق که اوحاجاتی دفعه، اومهماتی تحصیله مقتدر اوله بیلسون . آنکچون بن‌ده کرك هممی وکرك لسانمی یالکز آنك ذکر شریفیله مشغول ایدرم . اومارم‌که بن آنك ذکر شریفنه حصر اشتغال ایدنجه اوده کمال رحمتیله دنیا وآخرت مهماتنده بکا کفایت واعانت ایلر . »

اوننجیسی – عقل انسان، برشیئك کنه وحقیقتنه وارمق

ايچون اعمال فكر ايتديكى زمان بشـقه شيله مشـتغل اوله‌ماز . آنكچون انسان، برشيئه توجيه فكر ونظر ايدنجـه آرتق آنك فكرى شئ ديكرى مطالعه‌دن معزول اولور .

بناءً عليه عبد ذاكر، كويا دير ايمش‌كه :

« هرنه‌وقت ذهنمـده بر شيئى استحضار ايدرسـه‌م، ديكر شـيئه صرف ذهن ايتمكدن ذهول ايدرم . مادام‌كه، بو طبيعى وضرورى برحالدر . لائق اولان بن‌ده قلبمى، فكرمى اشرف معلوماتك معرفتيله، اشرف مذكوراتك ذكريله مشـغول ايتمليـم . آنكچون (ياهو !) ذكر شريفنه مواظبت ايلرم . »

اون‌برنجيسى ـ محققدركه. ذكرالله اشرف مقاماتدر .

عليه‌الصلاة والسلام افندمز جناب حقدن على‌طريق الحكايه بيورمشدركه، (اذا ذكرنى عبدى فى‌نفسـه ذكرته فى‌نفسى واذا ذكرنى فى‌ملاء ذكرته فى‌ملاء خير من‌ملائه) .

ايشته بوراسى ثابت اولنجه ديرزكه :

افضل اذكار، سؤال وطلبدن خالى اولان ثنا ايله ذكرالله‌در يته رحمةً للعالمين افنـدمز جناب مولادن على‌سبيل الحكايه بيورمشدركه (من‌شغله ذكرى عن‌مسألتى اعطيته افضل مااعطى السائلين) .

بومقدمه دخى معلـوم اولنجه ديرزكه (عبـد) فقيردر . محتاجدر . فقير. محتاج اولان كيمسه، مخدومنه طلب وسؤاله‌مناسبت آلير برخطاب ايله ندا ايتديكى وقت آنك بونداسى سؤاله محمول اولور . سبب بودركه برفقير برغنى‌يه (ياكريم !) ديسه، آنك

بوخطابنه طلب اكرام معناسى ويريلير . (يانفاع!) ديسه، بوده طلب نفعى مشعر اولور . (يارحمان !) ديسه، طلب مرحمت معناسنى افاده ايدر . انكچون شو اذكار، مجراى سؤالده جارى اولمش اولور . بنا برين يوقاريدده بيان ايتمشدك كه، ذكرك شرفى آنجق سؤال وطلبدن خالى اولديغى وقت بيور . (ياهو !) نك معناسى ايسه، سؤال وطلبى اشعاردن خالى اولديغى ايچون (هو!) ذكرى اعظم اذكار اولمق لازم كلير .

بعض كتب معتبره‌ده كورمش اولديغم برذكرشريف ايله شو فصلى ختم ايده‌لم .

(ياهو ! يامن لاهو الا هو ؟ يامن لااله الاهو ! يا ازل ! يا ابد ! يادهر ! ياديهار! يا ديهور ! يامن هوالحى الذى لايموت)

شوفصلك لطائفندن اولمق اوزره امام غزالى رحمة‌الله عليه بيورمشدركه (لااله الاالله) توحيد عوامدر .

(لااله الاهو) توحيد خواصدر .

بن بوكلامى استحسان ايدرك قرآن ايله‌ده، برهان ايله‌ده تقرير وبيان ايلرم .

قرآن ايله تقريرى

الله تعالى وتقدس حضرتلرى (ولاتدع مع‌الله الهاً آخر لا اله الاهو) بيورقدن صكره (كل شئ هالك الا وجهه)

بیورمشدر . (الاوجهه) نك معناسی ایسه (الاهو) اولدیغی ایچوندرکه، آنی (لااله) قولندن صکره ذکر ایلدی . ایشته بودلالت ایدرکه غایت توحید، شو کلمه‌در .

برهان ایله تقریری

بعض کیمسه‌لر « فاعلك تأثیری ماهیتی تحقیق وتکوینده دکلدر بلکه ماهیته صفت‌وجودی ویرمکدن بشقه آنك برتأثیری یوقدر.» دیمشلر .

بن بونلره شویله مقابله ایدرم .

دیرم که :

« اویله ایسه‌وجود دخی برماهیتدر . آنکچون وجود دخی فاعلك تأثیریله واقع اولماق لازمکلیر . »

شاید شو سوزلرینی التزام ایدرك دیرلرسه‌که :

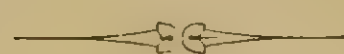
« فاعلك تأثیریله واقع اولان شی، ماهیتك وجـود ایله موصوفیتدن عبارتدر . »

بزده شو جوابی ویررزکه :

« موصوفیت، اکر ماهیته، وجوده مغایر برمفهوم دکل ایسه، آنی فاعله اسـناد ایتمك ممتنعدر . واکر ماهیت وجوده مغایر برمفهوم ایسه، او مفهوم‌مغایرك دخی لابد برماهیتی اوله‌جقدرکه بوصورتده کلام اول عودت ایدر . »

ایشته شو افاده‌مزله ثابت اولدیکه « فاعل ومؤثرك ماهیاتده

تأثيرى يوقدر.» سوزى تأثيرىده، مؤثرىده، صنعىده، صانعىده
بالكليه نفى ايلر . بوايسه بر رأى باطلدر .
شوده تبين ايتدى كه مؤثرك ماهياتده تأثيرى واردر .
ديمك اولدى كه، كنديتك تكون وحصولى غيره تابع اولان
هرنه وارسه او، متبوعى اولان غيرك ارتفاعيله مرتفع اولور.
بناءً عليه اكر برمؤثر اولميه جق اولسه، اوماهيت، ماهيتده،
اولمازدى . حقيقتده اولمازدى . مجرد مؤثر حقيقىنك تأثير
قدرتيله دركه ماهيتلر ماهيات، حقيقتلر حقائق اولمشلردر .
مؤثر حقيقىنك تأثير قدرتندن اول ماهيتده يوق ايدى .
وجودده يوق ايدى . حقيقتده يوق ايدى . ثبوتده يوق ايدى
بو حالده (لاهو الاهو) قولمزك صدقى ظاهر اولدى . يعنى
ماهيات وحقائقدن هيچ برشى يوق كه واجب تعالانك تقرير
وتخصيصى ايله متقرر ومتخصص اولمسون . [١]
ايشته ثابت اولدى كه. (لااله الاهو) يعنى الله العالميندن بشقه اله
يوقدر . « والله اعلم » .

[١] للمترجم .

وجودى كائناتك جود حقدر
مجود ايت تاچيقنجه جان اوندن
ضياپاش اولماز ايدى شمس تابان
منور اولمسيدى پرتوندن

سکزنجی باب

اسماءاللهه متعلق مباحثك بقیه‌سی بیانده‌در .

برنجی مسأله

اسماءالله. توقیفیه‌میدر ؟ اصطلاحیه‌میدر ؟
بومسأله بین العلما تحت اختلافده‌در.
کیمی دیمش‌که :
« کرك اسمادن، کرك صفاتدن قرآن وحدیثده وارد اولمیان شیئك الله‌ذوالجلاله اطلاقی غیر جائزدر . »
کیمی دیمش‌که :
« جناب حقك جلاله. صفاتنه لائق اولان معنایه دلالت ایدن هر لفظك اطلاقی جائزدر . فقط اویله برمعنایه دلالت ایتمین لفظك اطلاقی جائز دکلدر . »
امام غزالی « رحمةالله علیه » دیمش‌که :
اسم بشقه. صفت بشقه‌در . زیرا بنم اسمم محمددر . سنك اسمك ایسه ابوبکردر . ایشته بو. اسما بابندندر . صفات دخی مثلا (فلان کیمسه اوزون بویلودر . فقیه‌در . شویله‌در بویله‌در) دیه ایدیلن وصفدر . »
بوراسی معلومك اولنجه دینیلیر که :

الله تعالی یه اسم، اطلاقی قرآن وخبرده وارد اولمش اولمادقجه جائز اولماز . اما صفات اویله اولمیوب اطلاق صفات، توقیفه متوقف دکلدر .

—

اولکیلر شویله احتجاج ایدوب دیدیلرکه :

«عالمك [۱] چوق اسملری وار ایکن بز الله ذوالجلالی عالمدر دیه وصف ایدرزده « طبیب‌در . فقیه‌در . متیقن‌در . متین‌در . » دیه وصف ایتمیز . ایشته بوده توقیفه [۲] لزوم واحتیاج اولدیغنه دلالت ایدر» .

آنلرك بو احتجاجلرینه جواب ویریلوب دینلمشدرکه :

اولا ــ طبیب، لفظنی تدقیق ایده‌لم .

منقولدرکه، ابوبکر الصدیق « رضی الله عنه » خسته‌لنجه، آکا «برطبیب چاغره‌لم» دینلره «الطبیب امرضنی» جوابنی ویرمشدرکه آنك بویله [بنی خسته ایدن طبیبدر] دیمسی جناب حقه طبیب اطلاقی جائز اولدیغنی ایما ایدر .

فقیه، لفظنه کله‌لم [۳] بو اسمك معناسی متکلمك کلامنه شبهه داخل اولدقدن صکره، او کلامدن غرضی نه اولدیغنی اکلایوب بیلمکدن عبارتدرکه، واقعا بوقید، حق باریده ممتنع الثبوتدر .

---

[۱] اسم فاعل .

[۲] توقیف، اذن شرع دیمکدر .

[۳] فقه، فانك کسریله ــ برشیئی ذهن وفطنتله کرکی کبی اکلایوب بیلمك .

متيقنه كلنجه، بودخی عربك « يقن الماء فی الحوض اذا اجتمع فيه » قولندن مشتقدر .

بوصورتده (يقين) مجموعی جزم، افاده ايده‌جك رادهيه بالغ اولنجه‌يه قدر برچوق اماراتك تعاقب وترادفی سببيله حاصل اولان علم ديمكدركه، بوده حق باريده محالدر .

كلهلم تبيين، لفظنه [١] بونك‌ده معناسی ظهور بعد الخفادن عبارتدر .

چونكه (تبيين) بينونت [٢] وابانه‌دن [٣] مشتقدر . وبوده امرين متصلين بينی آيرمقدن عبارتدر .

شويله‌كه :

قلبده متحصل ايكی صورت، يكديكرينه مشتبه اولوبده صكره بری اوبرندن منفصل اولنجه، بينهماده بينونت، حاصل اولمش اولور. ايشته بوسببدن ناشيدركه، شو تفرقه (بيان) و(تبيين) تسميه قلنمشدر . بوحال ايسه معلومدركه حق باريده محالدر .

—

توقيفه حاجت يوقدر ديينلر دخی برقاچ وجه ايله احتجاج ايتمشلردر .

وجه اول ـ كرك اسماء الله، وكرك صفات الله فارسی، تركی هندی لسانلرنده‌ده مذكور اولوب حال بوكه، بولسانلرده مذكور

[١] تبيين، واضح وآشكاره اولمق . واضح واشكاره قيلمق معنالرينه‌ده مستعملدر .

[٢] بينونت ، آيرلمق .

[٣] ابانه ـ اظهار، كسمك، آيرمق .

اولان اسما وصفات آلهیه‌دن هیچ بری نه قرآنده، نه‌ده اخبارنبویه‌ده وارد اولمش دکلدر . معهذا السنهٔ مذکوره‌ده مذکور اولان اسمانك، صفاتك جواز اطلاقنده اجماع مسلمین واقع اولمشدر .

وجه‌ثانی ــ باری تعالی وتقدس حضرتلری قرآن کریمده (ولله الاسماء الحسنی فادعوه بها) بیورمشدر .

اسمك کوزللکی ایسه مجرد صفات مدحه، ونعوت جلاله دلالتدن ناشیدر . دیمك اولدیکه، شو معانی‌یه دلالت ایدن هر بر اسم، (اسم‌حسن) در . بناءً علیه شو آیت جلیله‌یه استناداً دیرزکه او اسمك جناب حقه اطلاقی جائز اولمق لازم کلیر .

وجه‌ثالث ــ محققدرکه، الفاظده معانی‌یه رعایتدن بشقه فائده یوقدر . بناءً علیه معانی، معانیٔ صحیحه اولنجه، لفظ معینی اطلاقدن منع، عبث اولمش اولور .

امام غزالینك « رحمة‌الله علیه » سویلدیکی سوزه کلنجه :

آنك حجتی شودرکه :

بزدن برکیمسه‌نك حقنده بویله بر اسم طاقمق سوء ادب عد اولنور . حق باریده بونك سوء ادب اولمه‌سی ایسه اولی‌بالطریقدر اما الفاظ مختلفه ایله صفاتك ذکری بزم حقمزده من‌غیر منع جائز اولدیغی ایچون کذلك باری تعالی حقنده‌ده جائز اولور .

ایکنجی مسأله

قرآن کریمده برطاقم صفتلره دلالت ایدر بعض الفاظ وارد اولمشدرکه بونلرك حق باریده اثباتی ممکن اوله‌ماز .

الفاظ مذكوره‌دن بعضيلرینی تعداد ایدەلم .

١ — استهزاء .

الله‌تعالی (الله یستهزئ بهم) بیورمش‌در . استهزا ایسه جهلدر . جهل دیمك اولدیغنه دلیلمز شودرکه : ذبح بقره قصه‌سنده مذکور اولدیغی وجهله بنی اسرائیل موسی علیه‌السلامه (اتتخذنا هزواً) دینجه، حضرت کلیم‌الله دخی (اعوذبالله ان اکون من‌الجاهلین) دیه جواب ویروب استهزائی جهل ایله تفسیر بیورمش‌در .

٢ — مکر .

الله‌تعالی (ومکروا ومکرالله) بیورمش‌در .

٣ — غضب .

الله‌تعالی (وغضب‌الله علیهم) بیورمش‌در .

٤ — تعجب .

الله‌تعالی (بل‌عجبت ویسخرون) بیورمش‌درکه (عجبت) کلمه‌سنی ضم تا ایله کیم اوقورسه (تعجب) جناب اللهه منسوب اولمش اولور . تعجب ایسه برشیئك سببی بیلنمدیکی حالده قلبه عارض اولان حالتدن عبارتدر .

٥ — الله‌تعالی (العزیز الجبار المتکبر) بیورمش‌در . تکبر ایسه صفت ذمدر .

٦ — حیا .

الله‌تعالی (ان‌الله لایستحیی ان یضرب مثلاً) بیورمش‌در .

حيا ايسه برشیٔ قبيح ايشلنديكى وقت، وجه وقلبده حصوله كلن تغيردن عبارتدر .

معلومك اولسون‌كه بو الفاظ حقنده‌كى قانون صحيح شودر . ديرزكه :

شو ذكر اولنان احوالك هربرى ايچون برطاقم امورواردركه او امور، بدايتده بو احوال ايله برابر بولنور . برطاقم آثاردخى واردركه نهايتده او احوالدن صادر اولور .

بونك مثالى‌ده شودركه (غضب)خون دلك غليانى،ومزاجك سخونتى حالنده حاصل اولور برحالتدر . وبو حالت غضبيه‌دن نهايتده حصوله كلن اثر دخى مغضوب عليهه ايصال ضرردن عبارتدر .

بناءً عليه حق‌بارىده غضب سوزينى ايشتديكك وقت، آنى بدايات اعراضه دكل، نهايات اعراضه حمل ايتمليسين . باقيسنى‌ده بوكا قياس ايت !

اوچنجى مسأله

بعض كتب تذكيرده كوردم كه، الله‌تعالانك درت بيك اسم شريفى واردر . بونلردن بيكى قرآن‌كريم ايله اخبار صحيحه‌ده بيكى توراتده، بيكى انجيلده، بيكى‌ده زبورده‌در .

برده ديئيليركه بونلردن بشقه لوح محفوظده بيك‌اسم شريفى دها واركه بونلر عالم بشره واصل اولمامش‌در :

بن دیرم که :

بو، مستبعد دکلدر . زیرا بز یوقاریده‌ده بیان ایتمشـدك که بحسب السلوب والاضافات، صفات اللهك اقسامی غیر متناهی‌در . هم‌ده بو بحثی غایت بلیغ وواضح برصورتده شرح ایتمشزدر . بناءً علیه بز الله العالمینك بیکلرجه اسمی اوله بیلمه‌سنی اسـتبعاد ایتمیز . بلکه دیرزکه عالم اعلانك، عالم اسفلك تدبیرنده‌کی آثار حکمت الهیه‌یه اطلاعی دها زیاده اولان کیمسه‌نك کرك اسماء الالهیه اطلاعی وکرك مدح وتعظیمی موجب اولان صفاته وقوفی‌ده دها چوق اولور .

بناءً علیه فن تشریحی مطالعه ایدن کیمسـه، جناب حقك بدن انسانی یاراتمه‌سنده‌کی انواع رحمت وحکمتدن اون بیك نوعه قریب، رحمت وحکمت ربانیه‌سـنه کسب وقوف ایدرکه بو صـورتده او کیمسـه‌نك عقلنده مدح وتعظیمه دال اولان اسماء اللهدن اون بیك نوع اسم، حاصل اولمش اولور .

برده بدن انسـانده‌کی شو اقسـام رحمت وحکمت ربانیه‌یه واقف اولان کیمسه‌نك بو وقوف واطلاعی، بدن انسانی تخلیقده‌کی اقسام رحمت وحکمت ربانیه‌دن بیلدکارینه نسبتله بیله‌مدکارینك دها چوق اولدیغنی‌ده عقله منبه ومخطر اولور .

شویله‌که :

واسـطهٔ فن تشریح ایله کاشف اسرار خلقت اولان کیمسـه، عصبدن مخلوق، ارواح دماغیه‌نك یدی‌دانه اولدیغنی اوکرەنجه، بونلردن هر برینك بر فائده، بر حکمت ایچون یارادلدیغنی‌ده

آكلار . صكره بواروا حدن هر برينك اوچر ويا دردر قسمه منقسم اولديغنى ده اوكره نجه، اقسام مذكوره نك هر برنده كى وجه حكمتى ده، جبلت شديده ايله فهم ايلر .

آندن صكره ده عقل انسان بيليركه، شو اقسامك هر برى برطاقم شظاياى دقيقه يه [*] و او شظاياى دقيقه دن ده هر برى ديكر برطاقم قسملره منقسم، و او اقسامدن ده هر برى معين براتصال ايله برر عضو معينه متصل اولور . و اوقسمك او عضو معينه وصولى ده برممر معين ده وقوع بولور . شوقدركه بو اقسام اول قدر چوغاليركه، آنلرك عددينى ضبط واحاطه دن عقل، عاجز قاليركه .

ايشته تبين ايتدى كه واسطهٔ فن تشريح ايله بيلينن شواون بيك رحمت وحكمت ربانيه، صانع تعالانك بدن انسانى ياراتمسنده كى اقسام حكمت الهيه سنك تعديد وتحديدن، احصا واستقصادن خارج اولديغنى عقله تنبيه واخطار ايلر .

نصل كه جناب بارى دخى (وان تعدوا نعمة الله لاتحصوها) بيورمشدر .

ديمك اولدى كه هركيم شو مكشوف اولان انواع حكمت الهيه دن بشقه، برنوع حكمته واقف اوله بيليرسه، اسماء اللهدن براسم ديكر دها اوكرنه رك معرفت اسماده كى مرتبه سى يوكسلير . ومادام كه مراتب حكمت ورحمت سبحانيه يه نهايت يوقدر . اسماى حسناسنك ده صفات علياسنك ده نهايتى يوقدر .

---

[*] شظى، عصبدر . جمعى (شظايا) كلير . « تشظى العصب تشظيا ــ انشق وتفرق » (شظايا) شظيه نك ده جمعيدر (شظيه) قوسه برده باجاق كميكنه دينير . دها بشقه معنالرى ده واردر .

جالینوس حکیم (منافع الاعضا) نام کتابنده دیمش‌که :
« بن بو کتابی تصنیف ایتدیکمده منافع مجمع‌النورك شرف عالیسی جهتیله خلقه تعمیم و تعلیمنی اسیرکه‌یه‌رك، آنی عن‌قصد یازمامشدم . برکیجه عالم منامده کوردم‌که کویا کوکدن یره برملك اینمش‌ده، بکا خطاباً (یا جالینوس ! حکمت ربانیه‌سنی، قوللرندن نیچون کیزله‌دیککی آلهك‌سندن صوریپور ! » دیمش. بن‌ده اویقودن اویانجه، منافع مجمع‌النور حقنده برکتاب مخصوص تصنیف‌ایدوب منافع مذکوره‌یی بالاطراف شرح وبیان ایلدم . »
ایشته شو افاداتڭ‌له تبین ایتدی‌که اسمای حسنای خدایه‌نهایت یوقدر .

دردنجی مسأله
[۱]
بشنجی مسأله

محققدرکه، خلق ایله اسماء‌الله آره‌سنده مناسبات عجیبه واردر عاقل اولان کیمسه ایسه او مناسباتی نظر اعتباره آلمق لازمدر. تاکه ذکر ایله منتفع اوله‌بیلسون .
بو بابك شرحنده سویلنه‌جك سوز بر مقدمهٔ عقلیه اوزرینه مبنی‌در .

مقدمه

بزم عندمزده مثبتدرکه، نفوس ناطقهٔ بشریه جوهر وماهیتده

[۱] طلسمات وعزائمده‌کی بعض اذکاره دائر اولوب ترجمه‌سندن صرف نظر اولنمشدر .

مختلفـدرلر . نفوس مذكورەدن بعضيـلرى آلهىدر . مشرق ونورانىدر . حردر . كريم در . بعضيلرى ده سفلى در . ظلمانىدر . خسيسدر . بعض ديكرى ده رحيم در . عظيمة الرحمەدر . بعضيلرى قاسىدر . قاهر در . بعضيلرينك شو جسمانياته محبتلرى وميللرى پك آزدر . بعضيلرى رياست واستعلايى سور .

احوال خلقى سنجيدۀ ميزان اعتبار ايدن اهل تدقيق، شـو افاداتمزك صحتنى تصديق ايلر .

صكرەده بز كوريپورزكه، بواحوال، جواهر نفوسك لازم غير مفارقى كبىدر .

شـوراسىده محقق بيليورزكه، هر كيم كندى احـوال ذاتيەسنه مراعات ايدرسه، ارادەده، كراهتده، رغبتده، رهبتده، كنديـنك بر منهج معينى، بر طريق مبينى اولوب، رياضـت ومجاهدەنك نفوس بشريەيى احوال اصليه ومناهج طبيعيەسـندن تقليب وتحويل ايدەمز . رياضتك تأثيرى يالكز انسانك اخلاق مجبولەسـنى ضعيفلاتمقله كندينه مسـتولى قيلامغه منحصر اولوب يوقسـه رياضت انسانى برصفتدن صـفت ديكره تقليب وتحويل ايدەمز . حضرت نبى اكرم صلى الله عليـه وسلم افنـدمز دخى (الناس معادن كمعادن الذهب والفضة) و (الارواح جنود مجندة) حديث شريفلريله بو معنايه اشارت بيورمشلردر .

بوراسى معلوم اولنجه، ديرزكه :

جنسيت، ضمه سبب وعلتدر. هراسم پاك خدا ايسه برمعناى

معنیه‌دال اولدیغندن، هر هانکی نفس اوزرینه او معنای منیفك تجلیاتی غلبه ایلرسه، او نفس ناطقهٔ انسانیه، او اسم شریفه شدیدة المناسبه اولور. آنکچون نفس انسـان او اسمی ذکره مواظبت ایتدیکنده کندینك او اسم پاکك تجلیاتندن انتفاعی سریع و آسان اولور.

بن ایشـتدم‌که «ابوالنجیب بغدادی السهروردی» مریدینـه کوردیکی لزوم وایجابه کوره بر کره، یاخـود ایکی کره اربعین ایله امر ایلر ایمش!

صکره آکا طقسان طقوز اسم پاك خدایی اوقور، اوقودقچه مریدك یوزینه باقار طوررمش!

بو اسمای شریفه‌نك اثنای ذکر وقرائتنده اکر مرید اصلا متأثر اولمازسه، درحال آکا (هایدی چارشویه چیق! امور دنیا ایله مشغول اول! زیرا سن بو طریقت علیـه ایچون یارادلمش آدم دکلسین!) دیر ایمش.

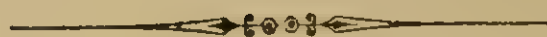
شـاید اسماء اللهدن براسم‌خاص ذکراولنورکن زیاده‌جه متأثر اولدیغنی کوررسه، آکا بالخاصه او اسم شریفك ذکرینه مواظبت ایتمه‌سنی امر ایدر ایمش!

بن‌دیرم‌که، معقـول اولان حرکت‌ده بودر. زیرا مادام‌که نفوس ناطقـهٔ بشریه مختلفدر. بونلردن هر برینك بر حالت مخصوصه‌یه مناسبتی اولمق طبیعی‌در.

بناءً علیه هرنفس انسان، کندینه‌مناسبت آلان حالتله مشتغل

اولنجه، او حالتك قوه‌دن فعله خروجی‌ده اسهل و آسان اولور.
ایشــته مطلق اسمادن بحثــه متعلق اولان کلامزکده صوکی
بو اولسون !

« والله الهادی »

طقوزنجی باب

الله، قولمزه متعلق مباحث بیاننده اولوب مسائل عدیده‌یی مشتملدر .

برنجی مسأله

الله

بزم عندمزده مختار اولان بودرکه، شـو لفظهٔ جلاله، الله تعالانك اسم علمیدر . هیچ برشیدن مشتق دکلدر .

بو رأی صواب، امام خلیلك، سیبویهك، واکثر اصولیون وفقهانك رأییدر .

بونك‌ده صحتنه وجوه و حجج آتیه دلالت ایدر .

حجت
١

(الله) لفظی بر لفظ مشتق اولسـیدی، بونك معناسی بر معنای کلی اولمق، بناءً علیه اومعناده دیکرلرینك وقوع اشترا کنه مانع اولمامق لازم کلیردی .

زیرا لفظ مشتق، مشتق منهك معناسنی متضمن برشیٔ مبهم اولمقدن

بشقه بر معنى افاده ايتمز . شو معنى ايسه ديكر برچوق اشخاصكده او معناده اشتراكنى مانع دكلدر .

ايشته تبين ايتديكه، (الله) لفظى مشتق اولسيدى. آنك مفهومى اشخــاص كثيره بيننده مشــترك اوله بيليرديده اوحالده (لااله الاالله) قولمز توحــيد حق، اولمامق، يعنى مفهوم شريفى امر توحيدده اشخــاص كثيره نك وقوع شركتندن مانع اولمامق لازم كليردى .

زيرا (الله) لفظ مشتق اولديغى تقديرده مدلولى او مدلولك تحتنده اشخاص كثيره نك دخولنــه مانع اولماز . بو صــورتده ده (لاالٓه الاالله) قولمز توحيــد محضى موجب اولمامش اولــور . حالبوكه عقلاى امت (لااله‌الاالله) قولمز توحيد محضى موجبــدر ديه متفق الكلامدر . بناءً عليه بزده جزماً ويقيناً بيلدككه، (الله) قولمز جناب حقك ذات معينه سنه موضوع بر اسم علمدر. الفاظ مشتقه دن دكلدر .

حجت

٢

بر ذات معينه يى صفاتيله برابر ذكر ايتمك ايستين كيمسه اولا انك اسمنى، عقبنده ده صفاتنى ذكر ايلر .

شويله كه :

مثلا (زيدالفقيه النحوى الاصولى) دير .

بوراسى معلومك اولنجه ديرزكه :

هركيم جناب مولايى صفات مقدسه سيله ذكر ايتمك ايسترسه

اولا (الله) لفظنى صكره‌ده آنك عقيبنده صفات مدائحى ذكر ايلر.
شويله‌كه :
مثلا (الله العالم القادر الحكيم) دير .
فقط بالعكس (العالم القادرالله) ديمزلر .
ايشته بوده دلالت ايدركه. (الله) قولمز اسم علمدر .

ديئيليرسه‌كه :
«الله تبارك وتعالى حضرتلرى سورهٔ ابراهيمك اولنده (العزيز الحميد الله الذى له‌مافى السموات ومافى الارض) بيورمديمى؟»
شويله مقابله ايدرزكه :
بو آيت جليله‌ده ايكى قرائت واردر .
قرادن بعضيلرى (الله الذى) ده‌كى لفظهٔ جلاله‌يى مرفوع الاخر اوقوديلر . بو صورتده سؤال زائل اولور . زيرا بويله اوقويانلر لفظهٔ اللهيى مبتدا قيلمقله، ماقبلنه صفت قيلمقدن اخراج ايتمش اولديلر .
مجرور اوقويانلره كلنجه : بونلرك قرائتى (هذه الدار ملك للعالم الفاضل زيد) قولمزك نظيريدر . بو مثالده ايسه مراد زيدى عالمه، فاضله صفت قيلمق دكلدر .
يا نه‌در؟
قائل (هذه الدار ملك للعالم الفاضل) دينجه، صاحب‌الدار اولان او عالم وفاضل عجب كيمدر ديه ذهن سامعده برشبهه قاليرده ايشته اوشبهه‌يى ازاله ايچون عقيبنده (زيد) ديه‌رك علم وفضل ايله موصوف اولان صاحب‌خانه‌نك زيد اولديغنى خبر ويرر .

ایشته نصل‌که بومثالده اسم علم اوله‌رق مذکوربولنان (زید)
صفت واقع اولدی دیمك لازم کلیورسه، شو آیت کریمه‌ده مذکور
اولان لفظة الله دخی اویله‌در .

حجت

٣

کتاب مجیدده جناب باری (هل تعلم له سمیاً) بیوردی . شو
آیت جلیله‌ده ایسه اسمدن مراد، صفت دکلدر . والا بو (هل
تعلم له سمیاً) قول صادقی، کاذب اولمق لازم کلیردی .
بناءً علیه بونده‌کی اسمدن مراد، اسم علم اولمق لازم کلیر .
برده هرکیم جناب مولایه اسم علم، اثبات ایتمش ایسه «اسم علم
خدا (الله) لفظیدر . لفظ اخر دکلدر» دیدی .

(الله) اسم علم خدا دکلدر دینلر دخی وجوه و حجج آتیه
ایله احتجاج ایتمشلردر .

حجت

١

الله تعالی (وهوالله فی السموات) و (هوالله الذی لااله
الاهو) بیورمش‌در .
بو آیتلرده‌کی (الله) قولی ایسه مطلقا صفت اولمق لازم کلیر .
اسم علم خدا اولمق جائز اوله‌ماز .
بو دعوامزده دلیلسز دکلدر .
زیرا معلومدرکه، (هو زید فی البلد وهوبکر) دینیلمك جائز

اولماز . فقط (هوالعالم الزاهد فی البلد)دینیلمك جائز اولور .

ایشته شو طریق ایله نحویونك «ضمیر، نه موصـوف واقع اولور ! نه‌ده صفت ! » قولنه اعتراض اولنور .

(الله) لفظنك شو آیتلرده صفت، واقع اولدیغی تبین ایدنجه‌ده ارتق آنك اسم علم اولمسی ممتنع ومحالدر .

حجت

٢

اسم علم، اشارت مقامنده قائمدر . مادامکه حق باریده اشارت، ممتنع در. انك حقنده اسم علم، اثباتی‌ده ممتنع ومحال اولمق لازم کلیر .

حجت

٣

اسم علمه، مجرد حقیقت وماهیتده یکدیکره بکزه‌ین شخصلرك برینی اوبرندن تمییز ایچون مراجعت اولنور. بوایسه حق باریده ممتنع‌در . انکچون آکا اسم علم، اثباتی‌ده محال اولمق لازم کلیر .

حجت اولانك جوابی

شو مثالکز (هذازید الذی لانظیرله فی‌العلم والزهد) دینیله‌نك مجراسنده جاری اولمق نه‌دن جائز اولمسون !

حجت ثانیه‌نك جوابی

اسم علم، ذات معینه‌یی تعین ایچون وضع اولنمش بر لفظدر .

بونده ایسه اومسمانك حس ایله مشارالیه اولمسنه، یاخود اولمامسنه حاجت یوقدر .

ایشته بو، حجت ثالثه‌یه‌ده جواب اولور .

ایکنجی مسأله

(الله) لفظی اسم مشتقدر دینلر بو بابده برقاچ فرع، بیان ایتمشلردر .

فرع اول

آله، معبود دیمکدر .

معبود بالحق اولسون، اولمسون .

صکره عرف شرعده معبود بالحق اولان واجب تعالی وتقدس حضرتلری حقنده استعمالی غالب اولدی .

بو تفسیره کوره معبود بالحق اولان جناب بارینك ازلده الهیتی ثابت اولماق لازم کلیر .

—

معلومك اولسونکه عبادته لائق ومستحق انجق جناب حقدر. زیرا جمیع نعمك اصولی، فروعنی منعم اولان آنجق اودر .

چونکه موجودات ایکی قسمدر . بری واجب، دیکری ممکن در. «واجب الوجود» اولان دخی آنجق واحددرکه اوده جناب حقدر . آنك ماسواسی‌ده (ممکن)در. بوراسی‌ده محققدرکه ممکن الوجود اولان مرجحسز وار اوله‌ماز .

بناءً علیه جمیع ممکنات یا ابتداءً، یاخود بواسطهٔ جناب واجب الوجودك ایجاد و تکوینیله زینتساز صحیفهٔ وجود اولمشدر. دیمك اولدیکه اقسام نعمدن عبدك حصه‌مند اولدیغی نعمتلرك کافه‌سی انجق طرف حقدن حصوله کلمشدر.

بو صورتده ثابت اولدیکه، غایت انعام، انجق خدای علامدن صدور ایدر. عبادت ایسه، غایت تعظیمدر. بناءً علیه غایت انعامك مصدری جناب حق اولدیغی تبین ایدنجه دیرزکه: غایت تعظیم دخی انجق سزاوار رب کریمدر.

فرع ثانی

بعض کیمسه‌لر وارکه، جناب معبوده مجرد طلب ثواب ایچون پرستش ایدرلر. بو ایسه محض جهلدن، عقلسزلکدن ایلری کلیر. بوکاده برقاچ وجه دلالت ایدر.

۱ — عبادتی ایله شیٔ آخره توصل ایچون حضرت معبوده عبادت ایدن کیمسه‌نك حقیقتده معبودی جناب حق دکلدر. بالعکس کندینه رهیاب وصول اولمق ایستدیکی شیدر. بناءً علیه الله تعالایه طلب ثواب ایچون عبادت ایدن کیمسه‌نك حقیقتده معبودی او اومدیغی ثواب دیمك اولوب، الله تعالی مجرد او مبعوده وصوله وسیله حکمنده قالیر. بو ایسه جهل عظیمدر.

۲ — برکیمسه (اصلی لطلب الثواب) یاخود (اصلی للخوف من العقاب) دیه بو نیتله نمازه طورسه، نمازی صحیح اولماز.

۳ — مجرد غرض دیکر ایچون برعملده بولنان کیمسه شبهه

بوقدرکه، او غرض ومقصودینه طریق اخرله دسترس اوله‌بیلسه، آکا واسطه اتخاذ ایتدیکی عملی ترك ایله او واسطهٔ اخرایه تشبث وتوسل ایدر.

دیمك اولدی‌که مجرد طلب اجر وثواب ایچون جناب رب الاربابه عرض عبودیت ایدن کیمسه، آرادیغی اجر وثوابه طریق دیکرله ظفریاب اولمه‌نك قولانی بولسه، اللهه ایتدیکی عبادتی ترك ایده‌جکدر. بو فکره خدمت ایدن کیمسه ایسه دیمك اولدی‌که محب خدا، راغب عبادت مولی دکلدر. بونلرك هپسی ایسه اثر جهل ونادانی وموجب پشیمانی‌در.

—

بعض کیمسه‌لرده وارکه، شو غرضدن دها عالی بر غرض ایچون پر ستشکار خدا اولور.

بو غرض عالی دخی خدمت جناب رب العزة ایله تشرفدن عبارتدر.

زیرا عبد مصلی ادای صلواته شروع ایدنجه اولا — قلبنده نیت حاصل اولور. بو نیت ایسه عزت ربوبیتی، ذلت عبودیتی بیلمکدن عبارتدر.

ثانیا — لسانده ذکر، جوارح واعضاسنده خدمت، حاصل اولورده بو صورتله وجود عبدك مترکب اولدیغی اجزادن هر بری خدمت مستلزمة المفخرة خدا ایله تشرف ایدرکه، عبدكده مقصود واملی ایشته شو شرف عال العالك حصولندن عبارتدر.

فرع ثالث

بعضیلری آله لفظنه معبود معناسی ویرنلرك قولنه برقاچ وجه ایله طعن واعتراض ایتمشلردر.

دیمشلرکه :

١ — اوثانه دخی عبادت ایدنلر واردر. مع هذا بتلر آله دکلدرلر.

٢ — الله تعالی جماداتك‌ده، بهائم وحیواناتك‌ده آلهی‌در. مع هذا آنلردن عبادتك صدوری محالدر.

٣ — الله تعالی مجنونلرك‌ده، چوجقلرك‌ده آلهی‌در. مع هذا بونلردن عبادت، صدور ایتمز.

٤ — معبودك مجرد معبود اولمسیله آلهیت آنك صفت مخصوصه‌سی اولمق لازم کلمز. زیرا (معبود) لفظی، انسان عابدك ذکریله مذکور، عملیه معلوم — خدمتی‌ده — ینه او انسانك اراده‌سیله مراد اولمقدن بشقه بر معنایی مفید دکلدر.

بو تقدیره کوره (آلهیت) صفت مخصوصهٔ جناب رب العزة اولمامش اولور.

٥ — اله معبود دیمك اولسه، الله تعالانك ازلده الهیتی ثابت دکلدی دینیلك لازم کلیر.

فرع رابع

بعضیلری‌ده (اله) معبوددن عبارت دکلدر. بلکه (اله) معبود اولمغه مستحق اولاندر دیدی. بوکاده (اویله ایسه جناب حق جماداتك، بهائمك، اطفالك، مجانینك الهی اولمامق، وازلده

الهیتی ثابت اولمامش اولمق لازم کلیر یولنده بر اعتراض وارد اولور :

کیمی ده (اله) شول افعاله قادر اولان ذاتدرکه او افعالی ایشلیه جك اولسه، کندیلرندن صدور عبادت، صحیح اولانلر طرفندن عبادت اولنغه لائق و مستحق اولور دیدی .

—

معلومك اولسونکه، (اله) لفظی اولکی ایکی تفسیر ایله تفسیر ایتدیکمزده الله تعالانك ازلده الهیتی ثابت اولماز . اما اوچنجی تفسیر ایله تفسیر ایتدیکمزده ازلده ده الهیتی ثابت اولور.

*
* *

اله ، لفظی (الهت الی فلان ای سکنت الیه) قولندن مشتقدر آنکچوندرکه، اضطراب عقول عقلا، ذکراللهده سکونت بولور .

آنکچوندرکه، ارواح علویهٔ سعدا، معرفةالله ایله معارج یقینه مترقی اولور .

بومعنی برقاچ وجه ایله بیان وایضاح اولنه بیلیر .

— کمال، لذاته محبوبدر . ماسوی الحق، لذاته ناقصدر . ماسوی الحقك نقصان ذاتی ایله ناقص اولمه سی شونك ایچوندرکه (ممکن) ممکن اولدیغی حیثیتله (معدوم) دیمکدر . (عدم) ده اصل نقصاندر . بویله بذاته ناقص اولان برشی ایسه، بذاته کامل اولان موجود حقیقی طرفندن اکمال ایدلمدکجه کسب کمال ایده من .

کامل، لذاته محبوبدر . مادام که، خدانك لذاته کامل اولدیغی مثبتدر . کندینك لذاته محبوب اولمسی لازم کلیر .

— جمیع ماسوی الحق، لذاته ممکندر . لذاته ممکن اولان برشی ایسه شیٔ دیکره متعلق ومربوط اولمادقجه باشلی باشنه دائم وپایدار اوله‌ماز . زیرا ممکنك وارلغی دیکر بر وارك وارلغنه متوقفدر . ایشته بوسببدندرکه هیچ برممکن باشلی باشنه پایدار و برقرار اوله‌ماز .

پایدار و برقرار اولمق شویله طورسون، بلکه جناب واجب الوجوده متعلق ومربوط اولمادقجه وار بیله اوله‌ماز .

مادام که، وجود خارجیده امر بویله‌در . وجود عقلیده‌ده اویله اولمق لازم کلیر .

آنکچون عقول، حضرت آلهك عتبهٔ رحمتنده مترقب رحمت بی‌پایانی خواطر، متمسك ذیل فضل واحسانیدر .

*
* *

اله، (وله) دن مشتقدر .

وله، ذهاب عقل معناسنه‌درکه، شیفته وسرسم اولمقدن کنایه‌در .

معلومك اولسون‌که خلق جهان ایکی‌یه منقسمدر .

برقسمی — ساحل بحر معرفةالالهه واصل اولانلر، دیکری او شرف وصولدن محروم قالانلردر .

محرومین — ظلمات حیرت، وبادیهٔ جهالتده قالوب کمکرده راه عقل واذعان، برکشته رفاه دل ووجدان اولدیلر .

واجدين ــ عرصهٔ پنهای نورکاله، فسحتسرای کبریا وجلاله وصول ایله میدان بی منتهای صمدیتده واله وحیران، ساحهٔ حیرتفزای فردانیتده محو وبی نشان اولدیلر .

ایشته شو ایضاح ایله تبین ایتدی که، بالجمله خلق جهان، معرفة اللهده واله وحیراندر . فلاجرم خلقك اله حقی، آنجق جناب حقدر .

ــ وبعبارة اخری ــ ارواح بشریه، توحید وتمجید باری میدانلرنده مسابقته چیقدیلر . بعضیلری کری قالوب بعضیلری ایلری واردیلر . تخلف ایدنلر ظلمات غبارده قالوب ایلریلیانلر، عالم انواره واصل اولدیلر .

اولکیلر ــ اودیهٔ ظلماتده سرفروبردهٔ خیبت وخسران، بریکیلر ــ عالم کراماتده مستغرق انوار عرفان اولدیلر .

*
* *

اله، ارتفاع معناسنه اولان (لاه) لفظندن مشتقدر . حق سبحانه وتعالی حضرتلری ایسه ممکناته مشابهتدن، محدثاته مناسبتدن مرتفع وعالیدر .

زیرا واجبٌ لذاته، آنجق اودر . کامل لذاته، آنجق اودر . هویتده احد حق، آنحق اودر . جمیع ماسواسنی موجد اولان آنجق اودر ، کذلك « ارتفاعی بحسب المکاندر » دینیلکدنده مرتقع وعالی اولان ینه آنجق اودر .

چونکه مکان، سببیله حاصل اولان برارتفاع، او مکان مرتفعه کوره بالذاتدر . متمکنه نسبتله ده ــ کندینك او مکان ایچنده

حصولی جهتیله ـ بالعرضدر . بالذات اولان شی ایسه بالعرض اولاندن اشرفدر .

آنکچون جناب حقك ارتفاعی مکان، سببیله اولسه، اومکان، ذات رحماندن اعلی واشرف اولمق لازم کلیرکه، بوبدیهی البطلاندر ایشته بوندن بیلدك که، الله العالمین کندینك علویتی مکان سببیله اولمقدن ده اعلادر . عالم امکانده حاصل اولان اشیادن برشیئه نسبت اولنمقدن ده اشرفدر .

* * *

الآ، « اله فی الشیئ اذا تحیر فیه ولم یهتد الیه » لفظندن مشتقدرکه، بوده معنای حیرتی مشعردر .

چونکه عبد، حق تعالانك ذات اجل واعلاسنده تفکره باشلاینجه دوچار وله وحیرت اولور .

زیرا انسان، هرنه‌یی فکروخیالنه کتیررسه، هرنه‌یی تصور ایدرسه، محققدرکه ذات الله آنك خلافنه‌در .

عقل، اکر وجود آلهی انکار ایدی ویرسه، درحال نفسی کندینی تکذیب ایلر . زیرا آلهك جمیع ماسواسی محتاجدر . محتاجك ایسه محتاج الیهسز حصول وتکونی محالدر .

عقل، اکر حس وخیالك ضبط ایلدیکی برشیئه اشارت ایتسه‌ده دیسه‌که، (ایشته اله بودر !) ینه نفسی کندینی تکذیب ایلر . زیرا حس وخیالك ضبط ایده بیلدیکی شیلرك کافه‌سنده امارات حدوث وامکان، ظاهر ونمایاندر .

دیمك اولدی‌که عقل، نه‌قدر درین دوشونورسه دوشونسون !

عاقبت حقیقت آلهیه‌یی ادرا کدن اعتراف عجزایله برابر وجود وکمال خدای متعالی اقراره مضطر اولور .

ایشته بومقامده (العجز عن درك الادراك ادراك) مصداقنجه اعتراف عجز، عرفاندر .

بو بر موقف عجیبدرکه، سر نهانی ولهرسان عقل انساندر .

***

اله ، لفظی (لاه يلوه) دن مشتقدرکه بوده معنای احتجابی متضمندر .

اسم آله‌ده‌کی معنای احتجاب دخی برقاچ وجهدن کلیر.

اولکیسی ـ بز شمس منیری وسط سماده واقف، غیرمتحرك فرض ایتسه‌ك ! لازم کلیردی که هرکون خانه‌مزك درو دیوارینی یالدیزلایان اشعۀ زرین آفتاب، دائم وپایدار اولسون . اوحالده‌ده خاطره کله‌بیلیردی‌که بو انوار تابان، قرص آفتابدن فیضان ایتمیور! بلکه بو آیدینلق درو دیوارمزه مخصوص بر امر ذاتی در . شوقدرکه بز هراقشام شمسك پیش نظرمزدن غائب و آفل، واثنای افول وغیبوبتنده شو انوارك ده در ودیوارمزدن زائل اولدیغنی کوریورز ده بوندن آکلایورزکه بو انوار تابان، قرص شمسدن فیضان ایلر.

فکذا جناب قدرة اللهدن جمیع عالم مخلوقاته واصل اولان فیض وجود، قرص شمسدن کرۀ زمنه واصل اولان نور مشهود کبی‌در.

دیمك اولدی‌که حق باریده‌ده طلوع وغروب، غیبت وحضور،

صحيح اولور ديه فرض وتقدير ايتسه‌ك، جناب حقك غروبی حالنده ممكناتدن ضؤ وجود، زائل ونابود اولمق لازم كليردی.

بوتقديرجه ظاهر ومتبين اولدی‌كه، كافهٔ عوالمه افاضه اولنان نور وجود آله ذی الجوددن منتشر وروغود اولور.

لكن آكا كوره طلوع و غروب، محال و ممتنع ايدوكندن فكر و نظرلری ادراك حقائقدن قاصر اولان بعض محرومان فيض رشاد، كائناتك هربرينی باشلی باشنه قائم برز موجود واجب الوجود، ظن و اعتقاد ايتمشلرده بيچاره‌لر افتادهٔ چاه ضلال اولمشلردر.

شو ايضاح ايله تبين ايتدی‌كه، نور عالمكير خدانك احتجابنه سبب، ينه او نور ساطعك كمال ظهوريدر.

بوحكمت وحقيقتدركه سرائر آشنايان وحدت اولان اهل تحقيقه (سبحان من احتجب عن العقول بشدة ظهوره واختفى عنها بكمال نوره) سوزينی ديديرتمشدر.

للمترجم

ظاهرده نهان جان كبی جانانمز اما
اعيان مظاهرده عيان نوری كماهی

ايشته ميدانه چيقدی‌كه حقيقت صمديت؛ عقول ناسدن محتجبدر.

احتجاب ايله حجاب آره‌سنده معناجه فرق اولديغندن (حقيقت صمديت، عقولدن محجوبدر) ديمكلك جائز دكلدر.

زيرا محجوب، مقهوردر. مقهوريت ايسه سزاى عبد پرقصوردر.

اما جناب حق، قاهردر. صفت احتجاب دخى صفت قهردر. حاصل كلام، حق، محتجبدر. خلق محجوبدرلر.

*
* *

آله، لفظى (اله الفصيل [*] اذا ولع بامه) قولندن مشتقدر. بوصورتده (آله) لفظى عبادك جميع احوالده جناب حقه تضرع و نيازه مولع و مجبور اولدقلرى معناسنى متضمن اولمش اولور.

بوكاده امور آتيه دلالت ايدر.

اولكيسى — انسان، خدا نكرده بر بلاى عظيمه، بر آفت قويه‌يه اوغرايجه درحال الله ذوالجلالدن بشقه هرشيئى اونودرده همان قلبيله، لسانيله، (يارب! يارب!) ديه‌كه، آندن استمداد ايتمكه باشلار.

او بلادن قورتيلوب ده، نائل نعم راحت و آسايش اولنجه، خلاصنى برطاقم اسباب ضعيفه، واحوال خسيسه‌يه عطف واسناد ايلر. بوايسه، حقيقت حالده برفعل متناقضدر. زيرا كنديني آفاتدن رهاياب، منزلرس خير و صواب ايدن اكر جناب رب الاربابدن بشقه‌سى ايمشسه! بلانك وقت نزولنده‌ده اللهه دكل، آكا مراجعت، آندن طلب مدد ومعاونت ايتملى ايدى.

اكر وقت بلاده مصلح مهمات، قاضى الحاجات اولان خالق

---

[*] فصيل، دوه ياوروسنه، وبومناسبتله طفل رضيعه دينير.

كائنات ایسه، اوقات سائره‌ده‌ده مرجع ومآب او اولمق لازمکلزمی؟
یالکز وقت ضرورت و بلاده، رب العباده فریاد، رب العباددن استمداد ایدوب ده، حال راحت وصفاده آندن یوز چویرمك، حقیقةً ارباب هدایت ورشاده یاقیشمیان یوزسزلکلردندر.

ایکنجیسی — خیر وراحت، اللهدن مطلوبدر.

اوچنجیسی — ظاهرده محسن. یا اللهدر. یا غیر اللهدر.

احتمال ثانی‌یه کوره ینه محسن حقیقی اولان الله، آنك قلبنده داعیهٔ احسانی خلق بیورمدقچه، او دخی کیمسه‌یه برحبه احسان ایده‌مز. دیمك اولدی‌که حقیقت حالده انسانی مستغرق احسان بی‌پایان ایدن ینه الله عظیم الشاندر. محسن ایسه. هروقت مرجع ومآب، وخالق جهان آکا مراجعتله کامیاب اولور.

حکایه

بعض مریدان، شیطانك ذهن انسانه القاسندن خالی اولمادیغی وسوسه‌نك کثرتندن مرشد رشادتپناهلرینه شکایت ایتمشلر.

مرشد حقائق آکاه آنلره دیمش‌که «بن اووساوسی دفع ایچون اونسنه دمیرجیلك، اونسنه چیرپیجیلك، اونسنه قدرده قپوجیلك ایتدم.»

مریدان تعجبکنان دیمشلرکه. بز جناب رشادتمآبکزك بو صنعتلرله مألوف اولدیغکزی کورمدك.

مرشد رشید دیمش‌که. بن بوایشلری یاپدم اما سز نصاسه

كورەمامشسيكز ! بيليورميسكزكه، قلب، آهن قدر سختدر . ايشته آنى نار خوف خدا ايله يومشادنجه يه قدر اون سنه مدت، آهنكرلك ايتدم . آندن صكره اوساخنى ييقامقله مشغول اولوب، بو ايشله ده تام اون سنه وقت كچيردم .

بو احوالدن صكره سيف صارم (لا اله الا الله) ى تشهير ايليه رك اون سنه مدت دها دركاشانهٔ دلده اقامتكزين ترصد اولدم . تا درون دلدن محبت غير الله چيقمينجه، تا درون دله محبة الله كيرمينجه، اوقپودن مفارقت ايتمدم . عرصهٔ قلب، غير اللهدن خالى اولوب ده درون دلده محبة الله اساسكير رسوخ اولنجه جلال، عالملكدريالرندن برقطره نور ساطع، ساقط اوله رق، كوكل درحال اوقطره نوره مستغرق، وهر شيدن فانى اولى ويردى ده شمدى آنده سر لا اله الا الله دن بشقه برشى قالمادى .

* * *

آله، لفظى (اله الرجل يأله ــ اذا فزع من امر نزل به) دن مشتقدركه، بردرد وبلايه مبتلا اولان كيمسه نك ايتديكى فرياد وواويلا معناسنى مشعردر .

بو حالده (الهه ــ اى اجاره) يولنده تفسير ايدلمك لازمكلير .

واقعا جميع خلائقى هردرلو خسار ومضاردن، حفظ وصيانت ايدن، آله العالمين در .

نته كيم كندى كتاب مجيدده (وهو يجير ولا يجار عليه) منعم حقيقى ده اودر .

نصل كه (ومابكم من نعمة فمن الله) بيورمش در .

مطعم حقیقی ده اودر .

نته‌کیم (وهو یطعم ولا یطعم) بیورمش‌در .

دیمك اولدی‌که . عدمك ـ وجود وتحصیل ایله ـ قهاری ده حضرت اللهدر . ـ قوت وفعل وتکمیل ایله ـ جباری ده حضرت اللهدر .

دیمك اولدی‌که ، حقیقتده موجود اودر . آنك ماسواسی هیچ‌در .

⁂

بو مقامده اولان بعض لطائف وفوائدی ده بیان ایده‌لم .

فائده

١

مدیونك عادتیدر‌که آلاجقلیسنی اوزاقدن کورنجه ، بر طرفه سیویشیر ! الله کریم ایسه ، باق بزه نه امر بیوریبور .

بیوریبور که :

« ای بنم کناهکار قوللرم ! کثرت ذنوبکز سببیله سز بنم غرمامسیکز . لکن غرمامسیکز دیه بندن قاچمکزه هیچ بر سبب یوقدر . سز بندن قاچمیکز ! بن سزی قاچیره‌جق حالده بولنمام . بالعکس سزه (ففروا الی الله) دیرم . یعنی بنم جانبمه قاچمکزی ایسترم . زیرا سزك دیونکزی قضا ایده‌جك ، ذنوبکزی عفو و مغفرت ایلیه‌جك ذات اقدس و اعلی بنم . کذلك ملوك وامرا قولرینی فقرایه قپالی ، اغنیایه آچیق طوتارلر . بن ایسه بونك عکسنی یاپارم ـ باب رحمتمی اغنیای غیر شاکرینه قاپارم . فقرای صابرینه آچارم ! »

فائده

٢

صلى‌الله عليه وسلم افندمز بيورمشلركه :

« الله‌تعالانك يوز رحمتى واردر . بو رحمتلرندن يالكز برينى جن، انس، طير، بهائم، هوام آره‌سنه انزال بيورمشدر . شو مخلوقاتك يكديكرينه تعاطى و ابذال ايده‌كلدكارى عاطفت و مرحمت، او رحمت واحدهٔ آلهيه‌نك اثر فيضيدر . ديكر طقسان طقوز رحمت سبحانيه‌سنى‌ده جناب حق يوم قيامتده عبادينه بذل ايده‌جكدر . »

بن ديرمكه، نبى الرحمه افندمزك بو حديث عاليلرنده رحمت رحمانى، بويله يوز عدده حصر بيورملرى مجرد على سبيل التفهيمدر . يوقسه بحار رحمت خدا ، بيرون حد و احصادر . بناءً عليه رحمت الهيه‌يى حدمعين ايله تحديد، صوابدبد عقل رشيد اوله‌ماز .

فائده

٣

صلى‌الله عليه وسلم افندمزدن مرويدر . بيورمشلركه : جناب ارحم الراحمين روز رستخيزده عباد مذنبينه خطاباً سز بنم شرف اقام ايله مشرف اوله‌يى اميد ايده‌بيليرميسكز ؟ » بيوره‌جقلر .

كنهكاران امت دخى « اوت ! يارب ! » جوابنى ويره‌جك « سزى بواميده دوشورن نه‌در ؟ » يولنده ايكنجى بر خطاب

عزته دخی «عفو وفضل واحسانکزدر» تضرعاتیله مقابله ایدیله‌جك، بونك اوزرینه رحمت واسعهٔ الهیه دریای بی‌پایانی جوشه کله‌رك (قد اوجبت لکم مغفرتی) مژده‌سیله جمله‌سی مستبشر اوله‌جقدر .

فائده

٤

عبدالله بن عمردن «رضی‌الله عنهما» مرویدر ؛

رحمةً للعالمین وسید المرسلین افندمز بیورمشلردرکه :

«خدای عزوجل، روز جزاده بعض قوللرینه هر بری — مثل مدالبصر — یتمش سجل معتبر نشر ایدوب دیه‌جك‌كه (بو دفاتر اعمالك مندرجاتندن انکار ایده‌جك بر شی وارمیدر؟ کراماً کاتبین، ملکلری سکا ظلم ایتمش اولمسونلر؟)

اوده (خیر! یارب!) دیر .

ینه خطاب عزت کله‌جك‌كه (قولم! شو کناهلری ایشله‌مکده معذورمی ایدك، برعذرك وارمیدر؟)

عبد مذنب بوکاده (خیر!) دیرده همان قلبنی آتشه وضع ایدر ایتمز جناب ارحم‌الراحمین (بوکونکی کون فرد آفریده ظلمدیده اولماز . سنك ایسه بنده بر ایلکك وار .) دیر؛ اوزرنده (اشهد ان لااله الاالله واشهد ان محمداً رسول‌الله) کلمتین منجیتینی یازیلی بر ورقپاره اخراج وابراز ایدر .

عبدمذنب آنی کورنجه دیرکه (یارب! بوورقپاره شوسجلاته نصل مقابل کله‌بیلیر؟)

متعاقباً میزانك بر كفه‌سنه اوورقپاره‌یی، دیكر كفه‌سنه‌ده سجلات اعمالی قورلر؛ ورقپارهٔ مذكورك موضوع اولدیغی كفهٔ میزان درحال آغیر باصه‌رق سجلات معاصی موضوع اولان كفه یوقاری فیرلار! ایشته اكلاملی‌كه، ثقلتده ذكرالله ایله متوازن اوله‌جق برشی یوقدر.»

فائده

غزوه‌نك برنده چوجغك برینی صاتیلغه چیقارمشلر. اوكونده غایت صیجاق بركون ایدی. برده چوجغی اناسی كورر؛ قوشار؛ قوجاقلار؛ ارقه‌سی اوستنه یره یاتار؛ چوجغی باغرینه باصه‌رق صیجاغك تأثیرندن قورومغه چالیشیر؛ «اوغلجغزم! اوغلجغزم!» دیه‌رك رحم وشفقت مادرانه‌سنی اظهار واعلان ایدر؛ بوغریب تماشا عمومك رقت ومرحمتنی جلب ایله مشغولیت مهمه‌لرینی اونوتدیره‌رق هركسی كریه‌ریز تأثر ایلر؛ او صره‌ده رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز، مجمع ناسه سایه‌انداز اقبال، ووقعه‌دن خبردار اولوب خاتونك ترحمندن متعجب ومتأثر اولانلره « شو خاتونك اوغلی حقنده اظهار ایتدیكی رحم وشفقته‌می تعجب ایدییورسیكز؟ الله سزك جمله‌كزه شوخاتونك اوغلنه اولان رحم وشفقتندن دها مرحمتلودر.» بیوررلر. خاتونك باشنده طوپلانان خلق دخی جناب خیرالبشردن بوخبر بشارت اثری آلنجه‌فوق العاده فرحناك اوله‌رق طاغیلیرلر.

اوچنجی مسأله

آله لفظنك بحسب اللغه كيفيت اشتقاقى

بعضيلرى ديمشلركه :

« لفظ آله عربى دكلدر ؛ عبرانىدر ياخود سريانىدر. زيرا بونلر (الهـا رحمانا ومرحيـانا) ديبورلركه شوعبـاره تعريب اولندقده (اللّٰه الرحمن الرحيم) شكلنى آلير. »

بوايسه عقلدن بعيددر .

لغتين بيننده حاصـل اولان مشـابهتدن، لفظ آلهك اصلى عربى اولمامق لازم كلمز. بوكاده دليلمز شودركه، جناب بارى (ولئن سـألتهم من خلق السموات والارض ليقـولن اللّٰه) و (هل تعلم له سمياً) بيورمشدر .

برنجى آيتك دلالتى ايسه پك صريح اولديغى كبى ايكنجى آيتده‌كى (سمياً) دن ده مراد، لفظة اللّٰه اولديغنه علما اتفاق ايتمشلردر .

بونكله برابر اكثريتى تشـكيل ايدن علمـاى اعلام، بواسم پاكك خالص عربى اولديغنده متفق الكلامدر .

—

« لفظة اللّٰه اسم علم خدادر » دينلر بوكشمكش اختـلافدن قورتلمشلردر .

لفظة اللهـك اسم علم اولديغنى انكار ايدنلرك‌ده بو بابده ايكى قولى واردر .

كوفيونك قولى

لفظة اللهـك اصلى (الاه) ايدى . براى تعظيم الف ولامك دخوليله (الالآه) اولدى .
السنهٔ ناسده كثرت جريانندن ناشى همزه استثقال اولنه‌رق حذف ايدلدى . كلمه‌ده مجتمع اولان ايكى لامك‌ده اولكيسى بالادغام (الله) دينيلدى .

بصريونك قولى

لفظة اللهك اصلى (لاه) ايدى . الف ولامك التحاقيله (الله) دينيلدى .
ايشته شو

كحلفـة من ابى رباح
يسمعها لاهه الكبار

بيتنده اصلى اوزره (لاه) استعمال اولندى .

دردنجى مسأله

امام خليل ديمش كه :
كرك (الله) وكرك (آله) قولمزك حق سبحانه وتعالى حضرتلرينه اختصاصنده عموم خلق متفقدر . اسم آلهى ، اللهدن غيرى‌يه اطلاق

ایدنلر وار ایسه‌ده بونلرده آله اسمنی اضافتله ذکر ایدرلر .
مثلا « شونك آلهی ، بونك آلهی » دیرلر . یاخود لفظ الهی تنکیر ایدرلر .
نصل که قوم موسادن حکایةً قرآن کریمده (اجعل لنا الهاً کما لهم آلهة قال انکم قوم تجهلون) بیورلمش‌در .

بشنجی مسأله

(الله) اسم شریفنك بر طاقم خواصه اختصاصی واردرکه ، او خواص سائر اسماء الالهده بولنماز .
شویله که :

خاصیت

١

(الله) لفظندن الفی حذف ایتسه‌ك ، باقیسی (لله) صورتنده قالیرکه ، بوده حق سبحانه وتعالی حضرتلرینه مختصدر .
نته‌کیم (ولله جنود السموات والارض ــ ولله خزائن السموات والارض) آیت جلیله‌لرنده بویله اوقونور .
(لله) دن ده برنجی لام ، حذف اولنسه ، بقیه‌سی (له) صورتنده قالیر .
نصل که (له مقالید السموات والارض ــ له الملك والحمد) آیتلرنده بو صورتله واقع اولمش‌در .
(له) ده‌کی لام ده حذف اولنورسه (هو) قالیرکه ، بوده

اولكيلر كبى حق سبحانه وتعالى حضرتلرينه دلالت ايدر .

(قل هو الله احد) و (هو الحى لااله الاهو) آيتلرنده واقع اولديغى كبى .

(هو) لفظنده كى واوك ايسه حرف زائد اولديغى تثنيه وجمع صيغه‌لرنده سقوطى دليله‌ده ثابتدر . زيرا تثنيه‌ده (هما) جمعده (هم) ديرزده واوى آره‌دن كيدريرز .

ايشته بوخاصيت يالكز لفظة اللهده موجود اولوب سائر اسملرده مفقوددر .

لفظة اللهده بوخاصيت، بحسب اللفظ حاصل اولديغى كبى بحسب المعنى دخى حاصلدر .

زيرا سن الله ذوالجلاله خطاباً (يارحمن !) ديديككزمان ! جناب ذوالكبريايى يالكز رحمتله وصف ايتمش اولورسين؛ قهر ايله وصف ايتمش اولمازسين .

(يا عليم !) دينجه‌ده، آنى يالكز علم ايله وصف ايتمش اولورسين؛ قدرت ايله وصف ايتمش اولمازسين .

اما (يا الله !) ديديكك وقت، ذات پاكنى جميع صفات ايله وصف ايتمش اولورسين .

زيرا (اله) بوصفتلرك مجموعيله متصف اولمادقچه اله اولماز ايشته شو ايضاحات ايله تبين ايتدى كه (الله) قولمزده حاصل اولان بوخاصيت معنويه دخى سائر اسماى خداده حاصل دكلدر .

خاصیت

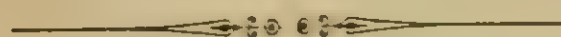
۲

کلمهٔ شهادت که آنك سببیله کافر، کفردن اسلامه منتقل اولور . او کلمهٔ منجیه‌ده بو اسم شریفدن بشقه‌سی موجود ومذکور دکلدر .

سبب بودرکه، کافر (اشهد ان لااله الا الرحمن ـ و ـ الا الرحیم ـ و ـ الا الملك ـ و ـ الا القدوس) دیسه، کفردن چیقوب اسلامه کیرمش اولماز . اما (اشهد ان لااله الا الله) دیسه، او آنده کفردن چیقار، اسلامه کیرر .

ایشته بوده (الله) اسم مبارکنك بو خاصیت شریفه‌یه اختصاصنه دلالت ایدر .

« والله الهادی الی الصواب »

اوننجی باب

« الرحمن الرحيم » قولمزه متلق بر بحثی حاويدر .

—

معلومك اولسون كه، اشيا درت قسمدر .

١ — نافع وضروری .

٢ — نافع وغير ضروری .

٣ — ضروری وغير نافع .

٤ — غير نافع وغير ضروری .

قسم اول كه، هم نافع، همده ضروری اولان شيدر . بونك دنياده مثالی تنفس ايتديكمز نفسدركه، سندن بر لحظه منقطع اولی ويرسه، درحال موت، حصوله كلير .

عقباده ده مثالی معرفة اللهدركه قلب انساندن كذلك بر لحظه منقطع اولسه، متعاقباً موت قلب، واقع، وعذاب ابدی مستوجب اولور .

قسم ثانی كه، يالكز نافع اولوب ضروری اولمياندر .

دنياده مال ، عقباده معرفة اللهدن غيری علوم ومعارف بو قسمدن معدوددر .

اوچنجيسی كه، ضروری وغير نافع اولان قسمدر .

امراض، فقر، هرم كبی مضرتلردركه مضرات مذكوره دنيايه مخصوص اولوب بونلرك آخرتده امثال ونظائری يوقدر .

دردنجيسی كه، نه نافع، ونه ده ضروری اولميان قسمدر .

دنیاده فقر واضطراب، عقباده عذاب کبی شیلردر .

بواسی معلومك اولنجه دیرزکه :

بالاده بیان وایضاح ایتدیکمز وجهله (نفس) دنیـاده هم نافع، هم‌ده ضروری اولان قسمدندر .

بناءً علیه انساندن برلحظه منقطع اولسه، درحال حصول موت محققدر . ایشته معرفة الله دخی کذلك آخرتده بر امر لازم اولمغله قلبدن برلحظه زائل اوله‌جق اولسـه، شك یوقکه او آنده موت قلب وقوع بولور .

لکن موت اول، موت ثانی‌دن اسهل وآساندر . زیرا موت اولده کشینك چکه‌جکی الم واضطرابك مدتی پك آز برزماندر . موت ثانی‌نك المی ایسه ابدالآباد باقی قالیر .

وتنفسك نصلکه بری ــ نسیم طیبی درون دله ادخال ایله انسانك اعتدال وسلامتی ابقا ــ ودیکری ــ حار. محترق فاسد اولان هوایی قلبدن اخراج ایتمك کبی ایکی اثر مخصوصی وارایسه، فکرك دخی کذلك بری ــ نسیم حجت وبرهانی قلبه ایصال ایله ایمـان وعرفانك اعتدالنی درون دلده ابقا ــ ودیکری شبهاتدن متولد اولان هوای فاسـدی قلبدن اخراج ایتمك کبی ایکی اثر مخصوصی واردر .

ایشته بو احواله واقف اولان اهل یقین، آفاتدن سالم وامین، خیرات ومسراته وصول ایله کامیین اولور .

بو ایکی امرك کمالی‌ده ظفریاب اولدیغك نعمك کافه‌سی بحار

رحمت خدادن برقطره، انوار احسان ذوالکبرٍیادن برذره اولدیغنی بیلمکلکك ایله عقلکه منکشف وعیان اولور .

بو انکشافك حصولندن صکره قلبکده الله تعالانك رحمان، رحیم اولدیغنی بیلدیره جك برباب معرفت آچیلیر .

بو معنای منیفی علی التفصیل اکلامق ایسترسه ك ! شوویره جکمز ایضاحاته عطف نظر دقت ایتملیسین! بیلملیسین که، سن نفس، بدن روح، وجسددن مرکب برمخلوقسین .

اویله ایسه اولا نفسدن بحث ایده لم .

شبهه سزدرکه نفس انسان، مبدأ فطرتده علوم ومعارفدن عاری اوله رق جاهل ونادان ایدی .

نته کیم باری تعالی (والله اخرجکم من بطون امهاتکم لاتعلمون شیئاً وجعل لکم السمع والابصار والافئدة لعلکم تشکرون) بیورمشدر .

ایشته بوراسنی درخاطر ایتدکدن صکره اولا ــ حساس، محرك، مدرك، عاقل اولان قوانك ثانیا ــ معقولات ایله جهات معقولاتك مراتبنی نظر تأمله آلملیسین که ایجه ملاحظه ایدرسه ك بو مراتبك غایت ونهایتی اولمادیغنی البته آکلارسین .

شویله که :

ذوی العقولدن بریسی، علم معقولاتی اکتسابه باشلاسه، وبالفرض تحصیلنده برق خاطفك، ریح عاصفك سریانی قدر برسرعت سیر کوسترسه، بوسیر سریعنده ده ابد آبدین، ودهر داهرینه دك دوام ایتسه، معارف وعلومدن حاصل تحصیلی ینه

بر مقدار متناهیدن عبارت قالیر. بیلهمیهجکی وتحصیل‌وا کتسابنه رهیاب وصول اولهمیهجغی معلـومات دخی نامتناهی بولنور . مقدار متناهی ایسه غیر متناهی یاننده هیچ کبیدر .

ایشته شوحالده او طالب‌علم اولان مرد رشیده ظاهرو آشکار اولورکه: حکیم‌علامك (وما اوتیتم من العلم الا قلیلاً) قول‌کریمی پك‌طوغری، پك صحیح‌در .

* * *

بدندن‌ده بحث ایدهلم :

معلومدرکه بدن انسان، اخلاط اربعه‌دن مرکبدر .

بواخلاطك ترکیب وتشریحی کیفیتی‌ده دوشونور وبونك اعضـا واجزاسـندن هربرنده‌کی منافع عالیه‌یی: آثار شریفه‌یی اوکرەنیرسه‌ك، اوحالده (وان تعدوا نعمة‌الله لاتحصـوها) قول کریمنك صـدق وصحتی سـکا ظاهر وبدیدار و بونور حقیقتك ظهوری تقدیرندەده خدای متعالك سنی یارادوب مظهر هدایت ورشـاد ایتمه‌سنده‌کی کمال رحمت الهیـه‌سی آثارندن براثر منجلی و آشـکار اولورده (الرحمن الرحیم) قول کریمنك معناسـندن آز برشی خبردار اولورسین .

سؤال

رحمت خدادن بشقه رحمت وارمیدر ؟

جواب

طوغریسنی‌صورارسه‌ك یوقدر . رحمت آنجق الله‌مخصوصدر

بالفرض غيرالله ايچونده رحمت ثابت اولسـه بيله ينه بديهيدركه، رحمةالله، رحمت غيراللهدن اكملدر .

—

بومبحثده ايكى مقام واردر .

مقام اول

رحمت، جناب اللهه مخصوصدر .

رحمت، جنابحقه مخصوص اولديغنه برقاچ وجه دلالت ايدر
وجهاول ـ جود،ماينبغى‌يى بلاعوض افادهدن عبارتدر[١]
غيراللهدن ايسه عوضسز جود، صادراولماز . شوقدركه‌عوضك‌ده اقسامى چوقدر .

عوضك كيمى جسمانى اولور .

مثلا ـ بر آرشـون قماش آلمق ايچـون صاحبنه بر آلتون ويرمك كبى

كيمى‌ده روحانى اولور .

بوده برقاچ قسمدر .

انسان، احسانى مقابلنده خدمت،

اعانه،

ثنـاى جميل،

ثواب جزيل ايستهمك ايچونده .

قلبدن حب مالى ازاله،

[١] ماينبغى، لائق وشايان اولان شيدر .

قابدن رقت جنسیه‌یی دفع ایچون‌ده بذل واعطای مال‌ایدر .

ایشته بو اقسامك کافه‌سی روحانی عوضلردر . وبالجمله جناب اللهدن غیری هر کرم وعطا صاحبی کرم وعطاسنی بر نوع کماله دسترس وظفریاب اولمغه وسیله اتخاذ ایدر.

بو تقدیرجه آنك ویرکیسی معاوضه حکمنده قالیر . جوددن هبه‌دن معدود اوله‌ماز .

حق سبحانه وتعالی حضرتلری ایسه کمال ذاتی ایله کامل اولدیغیچون انك جود وکرم واحسانی استفادهٔ کمال مقصدینه‌مبنی اولمق محالدر . انکچون جواد مطلق، راحم مطلق، آنجق مولای متعالدر .

وجه ثانی ـ جمیع ماسوی الله (ممکن لذاته) در . ممکنك تکونی ایسه، مجرد ذاتی وجودینی مقتضی اولان جناب واجب الوجودك تکوین وایجادینه وابسته‌در . مادامکه غیراللهدن صادر اولان هر رحمتك سلسلهٔ وجوده دخولی، خلاق کریمك ایجادینه محتاجدر . حقیقتده رحیم اولان اودر .

وجه ثالث — انسان ایچون فعل وترك ممکندر . بناءً علیه قلبده بر داعیهٔ جازمه حاصل اولمادقچه فعلك ترك اوزرینه رجحانی ممتنع اولور .

مادامکه اوداعیه‌نك عدم حصولی تقدیرنده انساندن رحمتك صدوری ممتنع اولور . مادامکه او داعیه‌نك حصولی حالنده‌ده رحمتك صدوری واجب ولازم اولور . حقیقتده رحیم اولان اوداعیه‌یی قلب انسانده خلق ایدندرکه اوده جناب باریدر .

دیمك اولدی كه حقیقتده رحیم اودر .

وجه رابع — فرض ایده‌لم‌كه بر كریم آدم وارایمش‌ده فقرایه برچوق بغدای طاغیدیرمش !

لكن دوشونملی كه طعامی هضم ایده‌جك معده حاصل اولمادقچه آنك بخش واحسان ایده‌جكی حنطه‌دن كیمسه منتفع اوله‌بیلیرمی ؟

برده فرض ایده‌لم‌كه عالیجنابك بری سكا بر باغچهٔ ارم مثال تمليك واحسان ایتمش ! آنجق كوزده قوهٔباصره حاصل اولمادقچه اوباغچه‌دن انتفاع واستفاده ایده‌بیلیرمیسین ؟ بونك طوغریسی شودركه اوحنطه‌نك، اوباغچه‌نك خالقی ده. اوحنطه‌دن، اوباغچه‌دن انتفاع واستفاده‌یه قوت وقدرت ویرن‌ده، بونلردن منتفع اولنجه‌یه قدر انسانی انواع آفات ومخافاتدن حفظ وصیانت ایلین‌ده الله ذوالجلالدر . بناءً علیه حقیقتده‌منعم وراحم او اولمق‌لازم‌كایر .

مقام ثانی

غیراللهدن‌ده رحمت، صادر اولسه بیله الله تعالانك رحمت الهیه‌سی اكمل واعظم اولدیغی بیانده‌در .

—

بومطلب دخی برقاچ وجه‌ایله بیان وایضاح‌اولنور .

وجه اول — انعام، منعمك علوحالنی، منعم علیهك‌ده منعمه نسبتله دنائت حالنی ایجاب ایدر . ایمدی حضرت اللهه نسبتله

حاصل اوله‌جق تواضع بعض خالقه نسبتله حصوله كله‌جك تواضعدن البته خيرليدر .

وجه ثاني ــ انعام و احسان آلهى‌يه مظهر اولديغك وقت جناب بارى سندن نعم آخرته وصولكه وسيله اوله‌جق بر عمل طلب ايدر . بو نكته‌ده كويا كه ينه كندى نفسك ايچون سعادت ابديه‌يى اكتساب ايت ! ديه امر ايلر . اما اللهك غيرى اويله دكلدر . غيرالله سكا بر ايلك ايتديكى وقت كندى خدمتيله مشتغل، كندى مقصودينى تحصيله منصرف اولماكى امر ايدر . حالت اولانك ايسه حالت ثانيه‌دن افضل اولديغنده اشتباه يوقدر .

وجه ثالث ــ منعم عليه، منعمك بندهٔ درخريده‌سى كبى اولور . اللهه عبوديت ايسه غيراللهه عبوديتدن اولادر .

وجه رابع ــ صاحب احسان اولان انسان، سنك تفاصيل احوالكه واقف و آكاه اولماديغندن بعضاً آنك انعامى سنك او انعامدن مستغنى اولديغك بر زمانه تصادف ايده‌بيلير . بعضاً دخى آنك انعامنه كرچكدن محتاج اولديغك بر وقت او سندن لطفنى كسر . بو نكته برابر انسان نه‌قدر كثير الاحسان بر ولى النعم بى امتنان اولسه دخى سنى هر وقت مستغرق نعم بى پايان، هر مرادكه ايرديرمكله دائما كامران ايده‌مز . خداى رحيم ايسه هر معلومى بيلير؛ هر ممكنه قدرتى تعلق ايدر . آنكچون سنك بر حاجتك ظهورنده آنى بيلير . آندن ايسته‌جكك شئ حصوله كتيرمكه قادردر . بناءً عليه شبهه يوق كه بواوته كندن افضلدر .

وجه خامس ــ انعام، منتى ايجاب ايدر . منتى حقدن قبول

ایتمك ایسه، خلقدن قبول ایتمکدن اولادر.

ایشته شو ایضاحاتمزله تبین ایتدیکه (رحمن رحیم) آنجق الله تعالی وتقدس حضرتلریدر.

شو ایضاحاتمزله بوراسی ده ثابت اولدیکه، صفت رحمتله متصف، آخر برذاتك ده وجودی فرض اولنسه بیله ینه الله تعالانك رحمتی آنك رحمندن اکمل وافضلدر. اعلی واجلدر.

« والله اعلم »

اون برنجی باب

«بسم الله الرحمن الرحیم» قولمزدن مستنبط بعض نکته‌لر بیانینده‌در.

نکته

۱

مرویدرکه بر وقت حضرت موسی علیه‌السلام شدتلی بر وجع بطنه اوغرادی، بو آغریدن جناب حقه شکایتله دواخواه اولدی. شافیٔ حقیقی آکا برکیاهه دلالت ایلدی. حضرت موسی او اوتدن ییدی. باذن الله تعالی قرننك آغریسی کچـدی. برمدت صکره ینه او آغری عـودت ایلدی. تکرار او کیاه نافعی بولدی ییدی. اما بو دفعه شفایاب اولمیوب بالعکس مرضی مشتد اولدی. مناجاتنده (یارب! بو ییدیکم اوت ینه او اولکی اوت ایدی. دفعهٔ اولاده منتفع اولدم. بو دفعه ایسه مرضم مشتد اولدی) دیدی.

طرف الهیدن‌ده شویله خطاب عزت کلدی‌که: «دفعهٔ اولاده سبزه‌زاره بنم طرفمدن ماموراً مراجعت ایتمش ایدك. آنك ایچون شفایاب اولدك. بو دفعه ایسه کندی رأیکله کتدك. بو سبیدن ناشی مرضك مشتد اولدی. بیلیورمیسـین‌که دنیا سم قاتلدر. آنك‌ده تریاقی بنم اسم پاکمدر.»

نکته

٢

برکیجـه نمازینی، نیازینی بتوردکدن صکره صباحـه قارشی اویقویه واران عابدهٔ مشـهوره رابعهٔ عدویه‌نك حال منامنـدن بالاستفاده خانه‌سنه خرسز کیرر. درون خانه‌ده بوله‌بیلدیکی اشیایی طوپارلایوب قپویه متوجه اولورسه‌ده قپویی بوله‌ماز. اوموزلادیغی اشیایی یره قور. قپو او آنده کوزینك اوکنه کلیر. تکرار اشیایی اوموزلار. قپو کوزندن نهان اولور. بوحالی اوچ کره تجربه ایلر. او آرالق اوك کوشه‌سندن قولاغنه بر ندا کلیرکه «آلدیغك اشیایی براق! طیشاری چیق! زیرا حبیب اویقوده ایسـه‌ده سلطان اویانقدر.»

نکته

٣

قیون کودمکله مألوف اولان عارفلردن برینك دائما آغیلنـه قوردلر کلیر کیدرمش!! فقط اغنامنه ضررلری طوقنماز ایمش! بر کون بر آدم یاننه کلوب بوحالی کورنجه «قورد ایله قیون نه‌وقت بارشمش؟» دیه صورمش. راعیٔ عارف‌دخی آکا «چوبانك الله‌ایله بارشدیغی کوندنبری!» جوابنی ویرمش‌در.

نکته

٤

بسم‌اللهك معنـاسی «ابدأ باسم الله» اولوب تخفیفاً (ابدأ) اسقاط اولندی. انکچون «بسم‌الله» دیدیکك وقت «ابدأ باسم‌الله» دیمش کبی اولورسین.

بوندن‌ده مقصود، بسمله‌کش ابتدا اولان عبد، ایشـه ایلك باشلادیغندنبری مدار امری: تسهیل وتخفیف ومسامحه‌یه مقرون اولدیغنه تنبیهدر .

کویا که الله‌تعالی سکا ایلك ذکر ایتدیکی کلمه‌ده اوکلمه‌یی صفح واحسانه دلیل قیلمشدر .

نکته

٥

مرویدرکه فرعون، دعوای الوهیته قیام ایتمزدن اول برقصر عالی بنا ایدوب طیش قپوسی اوزرینـه (بسم‌الله) یازدیرمش ایمش ! مؤخراً دعوای الوهیته قیام ایتمسیله کندینی دین حقـه دعوته مأمور اولان حضرت موسی تبلیغ وارشـادینك ثمره‌سنی کوره‌مینجه، مناجاتنده « الهی ! بن فرعونده اثر خیر کوره‌میورم » دیه‌رك فرعونك ایماننده اظهار یأس ونا امیدی ایلدی . جانب حقدن‌ده « یاموسی ! سن غالبا فرعونك هلاکنی ایستیورسین؟ سن آنك کفرینه باقیورسین . بن ایسه آنك قپوسنه یازدیغی شیئه نظر ایدییورم ! » یوننده خطاب عزت کلدی .

بونده شـو نکته‌وارکه، خانه‌سـنك طیش قپوسی اوزرنده بوکلمهٔ طیبه‌یی یازان کیمسه ــ کافرده اولسه ــ هلاکدن امین‌اولور یا بوکلمه‌یی عمرینك اولندن آخرینه دکین سـویدای قلبنده نقش ایده‌نك حالی نصل اولمق لازمکلیر ؟

نکته

٦

الله‌تعالی ذات پاکنی (رحمان،رحیم) تسمیه بیورمشـدر .

بو حالده نصل اولورکه قوللرندن رحمتی اسیرکه‌سون !
مرویدرکه سائلك بری برباب‌عالی كوروب بونك صاحبی‌ده البته قپوسی کبی رفیع‌الشان، کثیرالاحساندر دیه قپویه یناشوب (شیئاًلله) دیدی . آکا رفعت باب ایله متناسب اولمیه‌جق قدر آز برشی ویردیلر . سائل ایرتسی کون النده برقازمه ایله کلوب قپویی تخریبه باشلادی . بو ایشه سبب جرأتی صوردیلر . دیمش‌که : یا قپو عطیه‌یه لائق برحاله افراغ ایدلملی ! یاخود عطیه‌ده قپویه کوره اولملی ! !

الهمز ! سنك رحمت رحمانیه‌که نسبتله، عموماً بحار رحمت، عظمت عرشه نسبتله ذره‌دن‌ده اقلدر . ایمدی کتاب کریمك اولنده صفت رحمتکی عبادکه نصل القا بیوردك ایسه، بزی‌ده رحمتکدن، فضلکدن محروم ایتمه !

نکته

٧

(الله) قهره، قدرته، علوه اشارتدر .
لفظة‌الله، عقیبنده (الرحمن‌الرحیم)ی ذکر ایتمسی‌ده رحمت رحمانیه‌سنك قهرندن اکثر واکمل اولدیغنه دلالت ایدر .

نکته

٨

طرف سلطانیدن مبایعه اولنان حیواناتی علی‌الاکثر تمغالرلرکه آنلره اعدا طمع ایدوب‌ده ال اوزاتمسون . کویا الله‌تعالی دخی بیوررکه «سنك‌ده شیطان دیرلر بردشمن طاعتك‌وار . آنکچون

برعمله شروع ایتدیکك وقت، اوعملی بنم تمغاملہ تمغالاملی، یعنی ابتداسنده «بسم الله الرحمن الرحیم» دیمایسین که اوعمله دشمنك اولان شیطان کوز دیکمسون ! »

نکته

٩

نفسکی قرین ذکرالله ایت ! تا که دارین‌ده نزد خدادن دور اولمیه‌سین .

مرویدرکه نبی اکرم وارحم صلی الله علیه وسلم افندمز اتخاذ بیوردقلری خاتم شریفی ابو بکرالصدیق رضی الله عنهه ویروب اوزرینه (لا آله الاالله) عبارهٔ منیفه‌سنی نقش ایتدیرمسنی امر بیوردیلر . جناب صدیق اکبردخی امتثال امر پیغمبر ایدوب خاتمی حکاکه ویردی . وخاتمه (لا آله الاالله، محمدرسول الله) کلمهٔ منجیه‌سنی تماماً نقش ایتمسنی اخطار ایلدی . حکاك امر نقش وحکی اتمام ایله خاتمی ابو بکرالصدیقه کتیردی . اوده عبارهٔ منقوشه‌یه عطف لحاظهٔ دقت ایتمیه‌رك خاتمی الدیغی کبی حضور فائض النور حضرت رسالتپناهی‌یه تقدیم ایلدی . مکر خاتم شریفده (لااله‌الاالله محمد رسول الله ، ابو بکرالصدیق) عباره‌سی نقش ایدلمش ایمش ! بناءً علیه جناب رسالتمآب افندمز « بو زوائد نه‌در ؟ یاابابکر ! » بیوردیلر .

جناب صدیق معلا القاب، مستغرق عرق شرمساری وحجاب اولدیغی حالده « یارسول الله ! مبارك اسمکزی نام خدادن آیرمغه وجدانم راضی اولمادی . باقیسنه کلنجه، آنك نقشنی حکاکه بن

بن امر ایتمدم .» جوابنی ویردی . متعاقباً جبریل امین علیه‌السلام نازل اولوب «یارسول‌الله ! نام ابوبکری خاتمه بن یازدیردم . زیرا ابوبکر سزك اسم شریفکزی نام پاك خدادن تفریقه راضی اولمادیغی کبی، حق تعالی حضرتلری دخی نام ابوبکری سزك اسم شریفکزدن آییرمغه راضی اولمامشدر .

ایشته بونده‌ده شو نکته وارکه جناب صدیق ، رضی‌الله عنه، حضرت محمد، صلی‌الله علیه وسلم افندمزك اسم شریفنی نام پاك خدادن آییرمغه راضی اولمادیغیچون بوکرامته نائل اولنجه ، یا بر آدم دائما ذکرالله ایله‌تر زبان اولوب نام خدایی لسان وجناننده‌ن آییرمزسه، نصل کراماته نائل اولمق لازم کله‌جکی ملاحظه‌یه محتاج قالیر .

نکته

١٠

نوح نبی علیه‌السلام، سفینه‌یه راکب اولدیغی وقت « بسم‌الله مجراها ومرساها » دیمش اولمغله ساحل‌رس نجات اولدی . بوایسه بسمله‌ٔ شریفه‌نك نصفیدر . یا آخر عمرینه قدر بسمله‌ٔ شریفه‌نك تمامنه مواظبت ایدن کیمسه‌نك نجاتدن محرومیتی نصل تصور اولنه بیلیر .

کذلك سلیمان پیغمبر علیه‌السلام « انه من سلیمان وانه بسم‌الله الرحمن الرحیم » قولیله مملکت دنیا و آخرته نائل اولدی .

آنکچون قویاً مرجو ومأمولدرکه بسمله‌ٔ شریفه ایله تزیین زبان عبودیت ایدن عبد مؤمن دنیا وعقبی ملکنه ظفریاب اولور .

نکته

١١

بری چیقسه دیسه‌که، « انه من سلیمان » قولنده سلیمان علیه السلام نیچون کندی نامنی اسم پاك خدایه تقدیم ایلدی ؟ آکا بر قاچ وجه ایله جواب ویریله بیلیر .

١ — بلقیس، کندی اقامتگاهنه خارجدن اذنسز کیمسه‌نك رهیاب دخول ووصول اولمق احتمالی اولمادیغنی بیلدیکی حالده اوطوردیغی اوطه‌نك یصدیغی اوزرنده کتاب سلیمانی بولنجه، هدهدی ده دیوار اوزرنده کورنجه، یقینا اکلادی که بو کتاب، سلیماندندر ، انکچون کتابی اولا النه آلدیغنده « انه من سلیمان » دیدی . صکره آچوب ایچنده «بسم الله الرحمن الرحیم»ی کورنجه‌ده « وانه بسم الله الرحمن الرحیم » دیدی . دیمك اولورکه « انه من سلیمان » سوزی کلام بلقیسدر . کلام سلیمان دکلدر .

٢ — جائزکه حضرت سلیمان عنوان کتابده « انه من سلیمان » درون کتابده‌ده « ابتدا بقوله بسم الله الرحمن الرحیم » یازمش اولسون؛ نصل که جمیع مکاتیبده معتاد اولان ده بودر .

آنکچون جائزکه بلقیس، کتاب سلیمانی آلنجه، ابتدا عنواننده‌کی عباره‌یی اوقویوب (انه من سلیمان) بعده مکتوبی آچوب (بسم الله الرحمن الرحیم)ی کورنجه‌ده (وانه بسم الله الرحمن الرحیم) دیمش اولسون.

٣ — بلقیس، کافره ایدی . آنکچون احتمالکه مکتوبی کورر کورمز الهه شتم ایدر دیه حضرت سلیمان احتراز ایتمش ده کندی نامنی بوسببدن ناشی اسم پاك خدایه تقدیم ایلدی . تاکه شتم، الهه اولمسون ده کندینه اولسون .

نکته

۱۲

« بسم » ده کی حرف با، محسن معناسنی مفید اولان (بر) اسمندن مشتقدر . حق تعالی ایسه معلومدرکه دنیا وعقباده مؤمن قوللرینه انواع کراماتك واهب ومحسنیدر . بر وکرامت‌واحسان خدانك اجل واعلاسی دخی یوم قیامتده رؤیت دیدار پرانواریله قوللرینی مکرم قیلمسیدر .

حکایه

صلحادن برذات، خسته‌لنان یهودی برقومشوسنك عیادتنه کیدر بینلرنده شویله برمحاوره جریان‌ایدر :

ذات — قومشو ! اسلامه کلسه‌ك آ

یهودی — بونك مقابلنده نه‌وار ؟

ذ — آتشدن قورتلق وار !

ی — آتشی وظیفه ایتمام! بشقه نه‌وار؟

ذ — جنته کیررسین .

ی — آنی‌ده ایسته‌مم !

ذ — یا نه ایستیورسین ؟

ی — ایسترم‌که ربمز بکا وجه کریمنی کوسترسون !

ذ — مسلمان اولورسه‌ك، بوده حاصلدر .

ی — بنی تأمین ایدرمیسین ؟

ذ — ایدرم دیر و یهودی‌یی ایستدیکی کبی تأمین ایدر .

بونك اوزرینه یهودی شرف اسلام ایله مشرف اولدی .

متعاقباً ده وفات ایتـدی . جنازه نمازینی مسلمانلر قیلوب اسـلام مزارلغنه دفن ایلدی . صـکره او ذات محترم، بو مسلمان اولان یهودی‌یی عالم منامده کوردی که سوینوب طوریور . آکا دیمش که « یاشمعون ! ربك سکا نه معامله بیوردی ؟ » دیدی که « بنی عفو ومغفرت ایلدی . و ــ بکا اولان شوقکدن طولایی مسلمان اولدك ــ بیوردی . »

« بسم الله » ده کی حرف سین دخی جنـاب حقك « سمیع » اسمندن مشـتقدر . حق تعالی حضرتلری تا عرش اعلادن ماتحت الثرایه وارنجه خلقك دعا وندالرینی ایشیدر .

مرویدر که صحابهٔ کزیندن زید بن حارثه، منافقك بریله ارقداش اولوب طائفه متوجهاً مکهٔ مکرمه‌دن یوله روان اولدیلر .

اثنای راهده بر ویرانه‌یه مصـادف اولملریله منـافق، رفیقی جناب زیده « شورایه کیرسـه‌ك ده، براز استراحت ایتسـه‌ك ! » دیدی . ایکیسی ده ویرانه‌یه کیردیلر ، جنـاب زید، یورغونلق حالیله اویقویه طالدی . منـافق مکر جنـاب زیدی اولدورمکه فرصت کوزه‌دیرمش ! بناءً علیه درحال زیدی باغلادی ، وهمان اولدورمه‌یه طاوراندی . زید اویانوب منافقه دیمش که، « بنی نیچون اولدوریورسین ؟ »

منافق دخی « زیرا محمدی سویورسین ! بن ایسه آکا بغض ایدیورم . » جوابنی ویردی .

زید، حریفك منـافق اولدیغنی و آکا یالوارمه‌نك فائده‌سی

اوله‌میه‌جغنی آكلادی . برطور مأیوسانه ایله (یارحمن ! اغثنی) دیه‌رك جناب حقدن استغاثه واستمداده باشلادی .

او آنده ایدی‌كه « ویحك لاتقتله » دیه‌بر ندای دهشت‌افزا كلدی منافق، ویرانه‌دن طیشاری چیقوب اطرافه‌بركوز كزدیردی ایسه‌ده كیمسه‌یی كوره‌مدی . ینه ویرانه‌یه دونوب امرقتله‌مباشرت ایلدی .

بودفعه دها یاقیندن « اولدوزمه ! » دیه ینه برصـدا كلدی . تكرار طیشاری چیقوب اطرافه باقندی . كیمسـه‌یی كوره‌مدی . اتمام كار ایچون ویرانه‌یه عودت ایتدی . بودفعه بوسبتون یاقیندن « اولدورمه ! » دیه برصدای لاهوتی ادا طویلدی . منافق تكرار طیشـاری چیقار چیقماز مصادف نكاهی اولان بر سـواری النده‌كی مزراغنی درحال كوكسـنه صاپلایوب خبیثی جانسز یره سردی !

بعده اوسـواری درون ویرانه‌یه دخول ایله جنـاب زیدك وثاقنی چوزدی . وآكا « بنی طانیورمیسین ؟ بن جبریلم . سـن اسـتغاثه ایتدیكك زمان ، سمای سـابعه‌ده ایدم . طرف الهیدن « ادرك عبدی » فرمان قضاجریانی صادر اولدی . ایكنجی صدایی ایشتدیككز زمان، سمای دنیاده ایدم . اوچنجی‌ده منافقه‌ایریشوب ایشنی بیتردم . » دیدی .

*
* *

« بسم » ده‌كی حرف میم ، « ان من‌العرش الی ماتحت الثری ملكه وملكه » معناسنی مفیددر .

« بسم‌الله » ده‌کی لفظـة‌اللهه کلنجه : ایها النـاس ! معلومکز اولسونکه، بن‌طول حیاتمده « الله » دیرم. اولدیکم وقت‌ینه « الله » دیرم. قبرده صورلدیغم زمانده « الله » دیرم. یوم قیامتده محشره کلدیکمدهده « الله » دیرم. کتاب اعمالمی آلدیغمدهده « الله » دیرم. اعمالم وزن اولندقده‌ده « الله » دیرم. صراطی کچدیکمدهده « الله » دیرم. جنته کیردیکم زمانده‌ده « الله » دیرم. رؤیة‌الله ایله مشرف اولدیغمدهده « الله » دیرم.

نکته

١٣

بسمله‌ٔ شریفه‌ده بو اسمای ثلاثه‌یی ذکر ده‌کی حکمت شودرکه :

قرآن کریمده افراد مخاطبین اوچ صنفـدر. نصلکه (فمنهم ظالم لنفسه ، ومنهم مقتصد، ومنهم سابق بالخیرات) قول کریمنده بو اصناف ثلاثه بیان‌وتصریح بیورلمشدر.

انکچون باری تعالی وتقدس حضرتلری بسمله‌ده « بن‌سابقینك اللهی‌یم. مقتصدلرك رحمانی‌یم. ظالملرك رحیمی‌یم. » سرینه‌رمز واشارت بیورمشدر.

کذلك (الله) ، معطیٔ عطـادر. (الرحمن) متجاوز ذلات اولیادر. (الرحیم) متجاوز عن‌الجفادر.

جنـاب اللهك کمال رحمتندن اوله‌رق بسمله‌ٔ شریفه ایله کأنه بیوررلرکه « بن سـنك شول بطانهٔ احوالکی بیلیرمکه آنی آناك، باباك بیله‌جك اولسه، سـندن آریلیرلر ! زوجه‌ك بیلسـه ، سکا جفا ایلر، جاریه‌ك بیلسه، سندن قاچمغه صواشیر ! قومشوك بیلسه،

خانه‌كی ييقمغه چاليشير! بن ايسه بو حالارك كافه‌سنی بيلديكم خالده كرمماله انلری ستراايلرم‌كه بنم نصل اله كريم اولديغمی طانيه‌سين!»

نكته

١٤

(الله) اسم شريفی خدای متعالك ولايتنی ايجاب ايدر .
مولی (الله ولی الذين آمنوا) بيورمشدر .
(الرحمن) محبت خدايی ايجاب ايدر .
ذوالكبريا (ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات سيجعل لهم الرحمن وداً) بيورمشدر .
(الرحيم) رحمت مولايی ايجاب ايدر .
خدا (وكان بالمؤمنين رحيماً) بيورمشدر .

نكته

١٥

عليه الصلاة والسلام افندمز بيورمشلركه (اوزرنده بسم الله الرحمن الرحيم) عبارهٔ شريفه‌سی يازيلی اولان برورقپاره‌يی «اجلالاً له تعالى» يردن آلوب قالديران كيمسه، عندالله صديقين زمره‌سنده قيد اولنور ومشرك اولسه‌لر بيله والدينندن عذاب، تخفيف قلنور .

اولياء اللهدن بشر حافی حضرتلرينك بو بابده‌كی قصه‌سی ده معلومدر .

مألی آتيده محرر حديث شريف دخی ابوهريره‌دن مرويدر .
رسالتپناه افندمز بيورمشلردركه :

«یا اباهریره ! آبدست آلدیغك وقت « بسم الله » دی . بویله اسم پاك خدا ایله وضویه شروع ایلرسه‌ك ، اعمالكی قیده مأمور اولان ملكلر وضودن فارغ اولنجه‌یه قدر دفتر اعمالكه سنك ایچون تحریر حسنات ایله مشغول اولورلر . اهلك ایله جماع ایتدیككك زماندخی « بسم الله » دی . او ایشده‌ده بویله نام خدایی تقدیم ایلرسه‌ك ، ینه رقیبك اولان ملكلر سن غسل ایدنجه‌یه قدر دفتر اعمالكه ترقیم ارقام حسنات ایله مشغول اولورلر . فضله اوله‌رق شاید او وقاعك نتیجه‌سنده بر ولد وجوده كلیرسه ، او ولدك تنفس ایده‌جكی انفاسك عددجه واو ولدك عقبی اولورسه ، تا بر دانه‌سی قالمینجه‌یه قدر اعقابنكده انفاسی مقدارنجه سنك ایچون كتب حسنات ایدرلر .

یااباهریره ! حیوانه بینركنده « بسم الله والحمد لله » دی . هر خطوه سنك ایچون حسنات یازیلیر . كمی‌یه بینركن ده « بسم الله والحمد لله » دی . ساحل سلامت اولوب كمیدن چیقنجه‌یه قدر ینه سنك ایچون حسنات یازیلیر . »

—

انس بن مالك (رضی الله عنه) دن مرویدركه صلی الله علیه وسلم افندمز « بنی آدمك روبه‌لرینی چیقاروب صویونه‌جقلری وقت « بسم الله الرحمن الرحیم » دیمه‌لری كندیلریله جن طائفه‌سنك كوزلری آره‌سنده بر پرده اولور . » بیورمشلردر .

بونده شو اشارت واركه بسمله‌ٔ شریفه دنیاده سنكله سكا دشمن اولان جن بیننده حجاب حائل اولنجه ، یا عقباده زبانیلرله آرا كزه حائل اولمازمی ؟

نکته

١٦

قیصر روم، حضرت عمر رضی الله عنه افندمزه مکتوب مخصوص کوندروب « سکونتپذیر اولماز برصداعه مبتلا اولدم . بکا شفابخش اوله‌جق بردوا کوندرکز!» دیه رجا ایتمش. حضرت عمر دخی آکا برقلنسوه کوندرمش ! قیصر، قلنسوه‌یی باشنه وضع ایتدکچه صداعی سکونت بولور . باشندن چیقاردقچه صداعی عودت ایلردی . بوحال، قیصرك مراقنی موجب اولوب برکون قلنسوه‌نك اوته‌سنی بریسنی یوقلادی . نهایت اوزرنده « بسم الله الرحمن الرحیم » یازیلی بر ورقپاره بوله بیلدی .

نکته

١٧

جناب رسالتمآب افندمزك (من توضأ ولم یذکر اسم الله تعالی کان طهوراً لتلك الاعضاء ومن توضأ وذکر اسم الله تعالی کان طهوراً لجمیع بدنه) بیورمشدر .

باقکزکه وضوده نام خدا ایله ابتدا اولنورسه، او وضوء مجموع بدن ایچون طهور، حکمنه کیرنجه، یا عن صمیم القلب نام پاك خدا ذکر اولنورسه، بوذکر، کفر وبدعتدن قلبك طهوری اولمق اولی بالطریق دکلیدر ؟

نکته

١٨

مجوسدن بعضیلری حضرت خالد بن ولیده دیمشلرکه : سن

دعوای اسلام ایدییورسین! اویله ایسه بزه بر آیت وعلامت قناعت بخشا کوسترکه بزده قانملرده مسلمان اوله‌لم . حضرت خالد دخی آنلره دیمش‌که : بکا برمقدار سم قاتل کتیریکز ! درحال برطاس، سم قاتل کتیردیلر . خالد، طاسی النه الوب « بسم الله الرحمن الرحيم » دیدی. زهری ایچدی! و اللهك اذنیله سالماً قالقوب وجود عالیلرینه زهرك اصلا وقطعا تأثیری اولمادی . بونك اوزرینه مجوسیلر « بو حق دیندر » دیه‌رك شرف اسلام ایله مشرف اولدیلر .

نکته

١٩

حضرت عیسی بن مریم علیهما السلام برکون برقبر اوزرندن کچیوردی . نور نبوتله کندیلرینه منکشف اولمش‌که ملائكهٔ عذاب اوراده برمیتی تعذیب ایدوب طوریورلر ! حضرت عیسی کچدی کتدی . ایشنی کوروب دونرکن ینه او قبرك یانندن کچدی بودفعه اللرنده نوردن طبقلرله ملائكهٔ رحمت مصادف نظر رسالتپناهیلری اولمغله بوسرعت تحول وانقلابه متحیر اولدی . همان جناب حقدن استکشاف حقیقت حال ایتمکله کندینه بروجه آتی وحی الٰهی کلدی . « یاعیسی ! بوعبد مقبور عاصی ایدی . آنکچون جزای عملی اوله‌رق وفاتندنبری بویله تعذیب اولنوردی . فقط وفاتنده خاتونی کبه ایدی . او خاتون صکره‌دن برچوجق طوغوردی . چوجغی تربیه ایتدی . بیوتدی، مکتبه ویردی . معلمی اکا دمنجك « بسم الله الرحمن الرحيم » ی تلقینه باشلادی آنکچون چوجق روی زمینده بنم اسم یا کمی ذکر

ایدوب طورركن بن آنك باباسنی یر آلتنده آتشله تعذیب ایتمه‌یی روا كورمدم . »

نكته

٢٠

كبار عارفاتدن اولان (عمرة الفرغانیه) یه صورمشلركه : جنب ایله حائضك قرائت قرآندن منهی اولوبده ذكر بسمله‌دن منهی وممنوع اولماملرنده حكمت نه‌در ؟

مشار الیها جوابنده بیورمشلركه : زیرا (تسمیه) اسم حبیبی ذكردن عبارت اولوب حبیب ایسه ذكر حبیبدن منع اولنماز .

نكته

٢١

(الرحیم) قولنده دینلمش كه الله تعالی عباد مؤمنینه التی موضعده رحیمدر . قبر ایله قبرك حشراتنده (١) قیامت ایله قیامتك ظلماتنده (٢) میزان ایله میزانك درجاتنده (٣) كتاب اعمالك قرائتیله آنك فزعاتنده (٤) صراط ایله صراطك مخافاتنده (٥) نار ایله نارك دركاتنده (٦) .

نكته

٢٢

عارفك بری بر كاغده « بسم الله الرحمن الرحیم » یازوب بونی كفننه قویملرینی وصیت ایتمش ! بونده سكا نه فائده وار ؟ دیه صورمشلر . اوده یوم قیامتده « الهی ! سن بزه بر كتاب كوندردك . آنكده عنوانی « بسم الله الرحمن الرحیم »

قيلدك . ايمدی سن ده بكا كتاب كريمك عنوانه كوره معامله ايت! »
ديرم جوابنی ويرمش .

نكته

٢٣

دينيلدی كه :

« بسم الله الرحمن الرحيم » اون طقوز حرفدر . وبونده ايكی
فائده واردر . فائدهٔ اولی ـــ زبانيلرك عددی ده اون طقوزدر .
بناءً عليه الله تعالی زبانيلرك بأس وشدتلرينی بو اون طقوز
حرف ايله دفع ايلر .

فائدهٔ ثانيه ـــ الله تعالی كيجه وكوندزك مدتنی يكرمی درت
ساعت تقدير بيورمش . صكره بش ساعتده ده بش وقت نماز فرض
ايتمش . بناء عليه بسملهٔ شريفه نك حاوی اولديغی بو اون طقوز
حرف شو اون طقوز ساعت ظرفنده وقوعبولان كناهلره كفارت
اولور .

نكته

٢٤

سورة التوبه . قتال ايله امری مشتمل اولديغيچون آنك
اولنده « بسم الله الرحمن الرحيم » يازلمادی .

كذلك عندالذبح (باسم الله والله اكبر) دينلمك (بسم الله
الرحمن الرحيم) دينلمامك سنت سنيهٔ رسالتپناهيدر . زيرا كرك
قتال وكرك قتل وقتنده الرحمن الرحيمك ذكری لائق دكلدر .
مادام كه هركون صلوات مفروضه ده بو كلمهٔ طيبه يی يعنی بسملهٔ

شريفه‌يى اونيدى كره ذكر ايتمه‌يه جناب حق سنى موفق ايلدى .
بو دلالت ايدركه جناب حق سنى قتل ايچون، عذاب ايچون
ياراتمدى ! سنى آنجق رحمت ايچون، فضل ايچون، احسان ايچون
ياراتدى . « والله تعالى الهادى الى الصواب »

تم الجزء الثانى من سر القرآن بعون الله
العزيز المنان

« الحمد لله الذى هدانا لهذا وما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله »
وصلى الله على اشرف جميع الانبياء والمرسلين وعلى آله وصحبه اجمعين .

فى اوائل شهر صفر الخير من شهور ۱۳۰۳

« انقره »

ترتیب سهولرینی مصحح جدولدر

صواب	خطا	سطر	صحیفه
اولەرق	اولەرقی	١١	١٤
بسم‌الله اعنی الرحمن الرحیم	بسم‌الله‌اعنی‌الرحم	١١	١٨
اسم لفظنك	اسم‌لفظك	٥	٢٥
كلمەسنك	كملەسنك	١٠	٢٧
مسمی	اسم	١	٣٢
اجزاسی	اجزاسنك	١٤	٩٥
علی	عل	٣	٩٧
تصوردر	تصرفدر	٧	١٦٤
قیلمق	قیلمقی	١٩	١٧٤
بواروادن	بواارواحدن	١	١٧٩
تعیین	تعین	١٨	١٨٨
معبود	مبعود	١٢	١٩٢
معبود	مبعود	١٧	١٩٢
معبود	مبعود	٢٠	١٩٢
تفسیر	تقسیر	٦	١٩٣
تفسیر	تقسیر	٨	١٩٣
پهنا	پنها	١	١٩٥
بیورمشدر . منعم	منعم	١٩	٢٠١

سر قرآنك ایكنجی جزئك فهرستیدر

صحیفه

صحیفه

سر قرآن

فخر رازی تفسیرندن مترجمدر

مترجمی

سعدی كریدی

والئ ولایت انقره

جزء ثالث

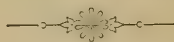
باشلیجه صاتیلان محل باب عالی جاده‌سنده آراكل افندینك ٤٦

نومرولی كتابخانه سیدر

معارف نظارت جلیله‌سنك رخصتیله طبع اولنمشدر

رخصتنامه نومروسی ٤٦١

استانبول

(ا.م.) شركت مرتبیه مطبعه‌سی — باب‌عالی جاده‌سنده نومرو ٥٢

١٣٠٣

بسم الله الرحمن الرحیم

سرّ قرآن

فاتحه

سورهٔ فاتحه ایله سورهٔ فاتحه‌نك اسملرینه دائر اولان
کلام بر قاچ بابی مشتملدر

باب اول

شو سورهٔ کریمه‌نك بر چوق اسملری واردر . کثرت اسما ایسه
معلومدرکه، دلیل شرف مسمادر

اسم اول

فاتحة الکتـاب

مصاحف شریفه‌ده، تعلیمده، نمازده کی قرائتده سورهٔ فاتحه ایله افتتاح اولنـدیغیچون بوسورهٔ کریمه (فاتحة الکتاب) تسمیـه قلنمش در .

بوبابده ایکی قول ضعیف دها واردر .

١ — حمد، فاتحۀ هر کلامدر، آنکچون بوسورۀ کریمه (فاتحة الکتاب) تسمیه اولنمش در.

٢ — سمادن منزل اولان سور قرآنیه‌نك اولی بودر، آنکچون (فاتحة الکتاب) دینلمش اولور.

اسم ثانی

سورة الحمد

سورۀ کریمه‌نك ابتداسی اولان (الحمد) لفظی بو تسمیه‌یه سبب اولمش در .

اسم ثالث

ام القرآن

بونام ایله تسمیه‌سنه برقاچ سبب واردر.

١ — هرشیئك اصلنه (ام) دینیر.

بتون قرآندن مقصود ایسه، شو امور اربعه‌یی تقریر وبیاندن عبارتدر .

آلهیات ١ معاد ٢ نبوات ٣ قضا وقدر آلهی‌یی اثبات ٤ (الحمدلله رب العالمین الرحمن الرحیم) قولی آلهیاته، (مالك یوم الدین) قولی معاده، (ایاك نعبد وایاك نستعین) قولی هم جبر وقدری نفیه، هم ده هرشیئك قضا و قدر آلهی یه استنادینی اثباته، (اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم

ولاالضالين) قولی‌هم قضا وقدر آلهی‌يی اثباته، هم‌ده نبواته دلالت ايدر . [ط]

مادام‌كه قرآندن مقصد اعظم شومطالب عاليه‌در .

مادام‌كه سورهٔ فاتحه شومطالب عاليه‌يی مشتملدر .

بوسورهٔ كريمه (ام القرآن) نامنی بحق آلمش در .

٢ — جميع كتب آلهيه‌نك حاصلی ـ الله تعالايه يا لسان ايله ثنا، ياخدمتله ـ طاعتله‌اشتغال، ياخودطلب مكاشفات ومشاهداتدن عبارت اوچ امره رجوع ايدر .

(الحمدلله رب‌العالمين الرحمن‌الرحيم‌مالك يوم‌الدين) قول‌كريمی سراسر ثناء على اللهدر.

(اياك نعبد واياك نستعين) قولی خدمت وعبوديتله اشتغالدر .

شوقدركه ابتدای كلام (اياك نعبد) قوليله واقع اولديغندن بوده عبوديتده جد واجتهاده دلالت ايدر .

آندن صكره (واياك نستعين) بيورلمش در. بوقول شريف، عبدك عجزينی، ذلتنی، مسكنتنی، جناب حقه رجوعنی اعترافه رمز واشارتدر .

(اهدنا الصراط المستقيم) جمله‌سی مكاشفات ومشاهدات، وانواع هداياتی طلبدن عبارتدر.

٣ — شو سورهٔ جليله‌نك (ام‌الكتاب) تسميه‌سنه اوچنجی سبب بودركه جميع علومدن مقصود، يا عزت ربوبيتی، ياذلت عبوديتی بيلمكدر . (الحمدلله رب‌العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم

[ط] شو معانی قريباً صورت كافيه‌ده شرح و بيان اولنه‌جقدر .

الدين) قولی ایسه خدای متعالك كافهٔ احوال دنیا و آخرته مستولی بر آله عوالم پناه قادر اولدیغنه دلالت ایدر. (ایاك نعبد و ایاك نستعين) قولندن سورهٔ شریفه‌نك آخرینه قدر بقیهٔ آیات عالیات دخی هم ذل عبودیته، هم ده عبدك اعانت و هدایت رب العزته مظهر اولمادقجه كرك اعمال ظاهره‌دن و كرك مكاشفات باطنه‌دن هیچ برشیئه موفق اوله‌میه‌جغنه شهادت ایلر.

٤ — علوم بشریه اوچ نوعدر.

اولكیسی ــ جناب مولانك ذاتنه، صفاتنه، افعالنه متعلق اولان علمدركه بو، علم اصولدر.

ایكنجیسی ــ الله تعالانك احكامنه، تكالیفنه متعلق اولان علمدركه بوده علم فروعدر.

اوچنجیسی ــ تصفیهٔ باطنه، و انوار روحانیه و مكاشفات الهیه‌نك ظهورینه متعلق اولان علمدر.

قرآن مبین‌دن‌ده مقصود، شو انواع ثلاثه‌نك بیانیدر. سورهٔ فاتحه ایسه بو مطالب ثلاثه‌یی اكمل وجوه اوزرینه مبین و موضحدر. شویله كه:

(الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين) قولی علم اصوله اشارتدر. زیرا وجود باریتك برهان باهری، وجود مخلوقاتدر. بزه خدانك وارلغنی بیلدیرن كندینك رب العالمین اولمه‌سیدر. وجود الهی اثبات ایچون بوندن كسدیرمه یول یوقدر. بناءً علیه (رب العالمين) تعبیری بو معنایه، (الحمد لله) سوزی‌ده آنك حمد و تعظیمه استحقاقنه اشارتدر. هر ممكنه قدرتی تعلق

ایتمین، هر معلومی بیلین ذات ایسه حمد وثنایه، تعظیمه مستحق اولماز .

بعده جناب حق کندینی کمال رحمتله وصف ایلدی .

(الرحمن الرحیم) بو وصف جمیلی متضمندر .

آندن صکره کمال قدرتله‌ده وصف ایلدی.

(مالك یوم الدین) قول کریمی بو وصف جلیلی مبین در.

« رب العالمین، شول قدرت کامله صاحبی اولان خدای جهان آفرینـدرکه امر مظلومینی ترك واهمال بیـورماز . مظلوملرك حقوقنی ظالملردن آلیر» دیمکدر

لمترجمه الحقیر

ظالملره مهل اولمسه مطلوب آلهی !

بردمده ییقار عالمی مظلوملرك آهی !

ایشته معرفت ذات وصفاته متعلق کلام بوراده تمام اولدی .

علم اصول بودر .

سورهٔ شریفه‌نك بوندن آشاغیسی‌ده علم فروع و مکاشفـاته دائردر .

شویله‌که :

(ایاك نعبد) تعلیم معبودانه‌سی علم فروعی مبین‌در .

بوده خدمت وعبودیتله اشتغالدر .

بعده علم اصول ایله علم فروعی بر کره دهـا مزج ایدرك (ایاك نستعین) بیوردی . بو تعبیر مرشدانه ایله بزه شوراسنی

آكلاتمش‌دركه ادای وظائف عبوديت دخی آنجق اعانهٔ ربوبيتله امكان پذير حصول وكمال اولور .
بوندن صكره‌ده درجات مكاشفاتی بيانه شروع بيورمش‌در .
درجات مكاشفات، كثرتيله برابر شوامور ثلاثه‌ده محصوردر .
اولكيسی ــ هدايت، نورينك قلب انسانده پرتو نثار حصول اولمه‌سيدركه (اهدنا الصراط المستقيم) نور تابانی بو راه يقينی كوستررر .
ايكنجيسی ــ مظهر انعام خدا اولان ابرارك درجاتی جواذب الهيه ايله عبده تجلی ايتمكدركه (صراط الذين انعمت عليهم) شاهراهی بو مكاشفه‌نك جلوه‌گاهيدر . بو مجلای مجلاده ارواح قدسيه، مرايای مجلوه كبی يكديكرينه اشعه پاش انعكاس اولور .
اوچنجيسی ــ ارواح قدسيه‌نك اوساخ شهوات و اوزار شبهاتدن مظهر صون صمدانی اولمريدركه (غير المغضوب عليهم) شهواتدن، (ولاالضالين) شبهاتدن مصونيتلرينی تيسير ايلر .
ايشته ايضاحات مبسوطه‌مزله تبين ايتديكه بو سورهٔ كريمه اشرف مطالب اولان شو اسرار عاليه‌يی مشتملدر . آنك ايچون (ام الكتاب) تسميه اولنمش‌در . نصل‌كه جميع حواس و منافعه اشتمالی جهتيله دماغه‌ده (ام الرأس) نامی ويريلير .
٥ ــ ثعلبی ــ ابو القاسم بن حبيب‌دن، اوده ابو بكر القفالدن، اوده ابو بكر بن دريددن نقل ايدرك ديمش‌كه، (ام) لفظی كلام عربده عسكرك نصب ايتديكی رايتك اسميدر . قيس بن الحطيم:

نصبنا امنا حتى ابذعروا
وصاروا بعد الفتهم سلالاً

بيتنى انشاد ايلمشدر . [ع]

عسكرك ملجأ وپناهلرى رايت اولديغى كبى التجاكاه اهل ايمان دخى بوسورۀ قديمه اولديغى ايچون (ام القرآن) تسميه اولنمشدر .

عرب، زمينه دخى (ام) دير . زيرا خلقك حياتلرنده، مماتلرنده معادلرى، ملجاء وپناهلرى يردر .

(ام) قصد ايتمك معناسنده كلير .

[ع] ابذعروا، اقشعرار وزننده‌كى ابذعرار مصدرندن فعل ماضى جمع صيغه‌سيدر. (ابذعرار) بوزغون عسكركبى قاچوب تارماراولمق معناسنه‌در وبر بلوك سوارينك بردن آت سوروب مسابقت ايتملرينه‌ده دينير .

(سلال) غراب وزننده بر خسته‌لكك اسميدر. كيرلى ستمه، ورم، اسهال كبى .

باپراغه يالكز (ام) دينلديكى كبى (امالرمح) دخى دينير .

(ام القرى، ام البلاد) كعبة الله .
(ام الطريق) بيوك جاده .
(ام الفضائل) علم .
(ام نافع) طاوق .
(ام الرذائل) جهل .
(امالبيض) ديشى دوه قوشى .
(ام النجوم) كهكشان .
(ام الطارق) دوه قوشى .
(امالاموال) قيون .
(ام حفصه) قاز .
(امالدماغ) دماغاوزرنده‌اولان‌اينجه‌زار .
(امملدم ـ ام ملذم) ستمه .
(ام الطعام) بغداى .
(ام الندامه) عجله .
(امغيلان) بريه‌ده‌حاصل‌اولور برديكن.

اسم رابع

سبع المثانی

قال الله تعالی

ولقد آتیناك سبعاً من المثانی

سورهٔ فاتحه‌نك (مثانی) ایله نامور اولمسی بر قاچ سببدن ناشیدر .

١ — سورهٔ فاتحه، مثاندر . نصفی عبدك ربه ثناسنی — نصف دیکری ربك عبده عطاسنی مشتملدر .

٢ — نمازك هر رکعتده تثنیه اولندیغی ایچون (مثانی) تسمیه اولنمشدر .

٣ — مثانی، نامنی آلمسی کتب سائره‌دن مستثنی اولدیغی ایچوندر .

نبی اکرم واعلم صلی الله علیه و سلم حضرتلری « نفسم ید قدرتنده مسخر اولان جناب اللهه قسم ایدرمکه نه توراتده، نه انجیلده، نه زبورده ونه ده فرقانده بو سوره‌نك مثلی بر سوره نازل اولمش دکلدر . بوسوره (سبع المثانی والقرآن العظیم) در» بیورمشدر .

٤ — سورهٔ فاتحه، یدی آیتدرکه بونلرك قرائتی یدی دفعه قرائت قرآنه معادلدر . فاتحه‌یی اوقویانه جناب حق ختم قرآن، ثوابی قدر اجر جزیل احسان ایدر . ایشته (مثانی) تسمیه‌سنك بر سببی ده بودر .

٥ — فاتحه‌نك مشتمل اولدیغی آیات بینات یدی‌در . ابواب نیران دخی یدی‌در . بناءً علیه قرائت فاتحه ایله فتح زبان ایدن مؤمنه جهنمك ابواب سبعه‌سی قپانیر . بوكاده شو حدیث شریف دلالت ایدر .

مرویدركه جبریل علیه السلام نبی اكرم و محترم صلی الله علیه و سلم افندمزه « امتك دوچار عذاب خدا اولور دیه قورقاردم ! فاتحه نازل اولنجه خوفم زائل، خشیتم امنیته متبدل اولدی » دیمش .

رسالتپناه افندمز « نیچون ؟ » دیه سؤال بیورنجه :

« زیرا خدای عزوجل (وان جهنم لموعدهم اجمعین لها سبعة ابواب لكل باب منهم جزء مقسوم) بیورمش‌در . آیات فاتحه‌دخی یدی‌در . بناءً علیه هر كیم بو سورهٔ كریمه‌نك قرائتیله تزیین لسان عبودیت ایدرسه، آیات سبعه‌سنك هر بری ابواب جهنمدن برر قپویه پرده‌كش حیلولت اولورده امتك عذاب ناردن امین وسالم اوله‌رق مرور ایدرلر » یولنده اعطای جواب ایتمش‌در .

٦ — فاتحه، نمازده برسورهٔ دیكرله تثنیه ایدلدیكی
٧ — اثنیه ومدائح آلهیه‌دن عبارت اولدیغی
٨ — طرف آلهیدن ایكی دفعه انزال بیورلدیغی
ایچون مثانی تسمیه اولنمشدر .

سورة الحجرده واقع (سبعاً من المثانی) آیت جلیله‌سنك تفسیرنده بوكا دائر ایضاحات كافیه ویرمشزدر .

اسم خامس

وافیه

سفیان بن عیینه، فاتحه‌یی (وافیه) نامیله یاد ایدردی.

ثعلبی دیدی‌که:

وافیه‌نك تفسیری، فاتحه تنصیف قبول ایتمز دیمکدر. کوزمزمیسینکه هانکی سورهٔ قرآن اولورسه اولسون آنك نصفنی بر رکعتده، نصف دیکرینی‌ده او بر رکعتده اوقومق جائز ایکن بو تنصیف، سورهٔ فاتحه‌ده غیر جائزدر؟

اسم سادس

کافیه

فاتحه، سورهٔ دیکرك یرینی طوتار، اما سورهٔ دیکر فاتحه‌نك یرینی طوتماز. ایشته کندیسنده درکار اولان شو کفایت مطلقه‌دن ناشی فاتحه (کافیه) نامنی‌ده آلمشدر.

محمود بن الربیع «عبادة بن الصامت» دن روایت ایدوب دیمشدرکه:

«رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز (امالقرآن عوض عن غیرها ولیس غیرها عوضاً عنها) بیورمشدر.» امالقرآن‌که فاتحة الکتابدر، سور سائره‌دن عوض اولور، دیکر سوره‌لرك ایسه هیچ بری آندن عوض اوله‌ماز دیمکدر.

اسم سابع

اساس

فاتحه‌یه (اساس) نامی ویرلمسی بر قاچ وجهدن ناشیدر.

١ — فاتحه سور قرآنیه‌نك اولی اولدیغی ایچون اساس قرآن مثابه‌سنده‌در.

٢ — فاتحه، اساس قرآن مثابه‌سنده اولان اشرف مطالبی مشتمل اولدیغی ایچون (اساس) تسمیه اولنمشدر.

٣ — ایماندن صکره اشرف عبادات، صلاتدر. سورهٔ فاتحه ایسه هم ایمانده لابد ولازم اولان هر شیئی مشتملدر، هم‌ده نماز آنسز تمام اولماز. سبب بودرکه (اساس) نامنی آلمشدر.

اسم ثامن

شفا

ابو سعید الخدری دن مرویدر؛ دیمشکه:

« رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلری (فاتحة الکتاب شفاء من کل سم) بیورمشدر »

«فاتحة الکتاب، هر مسمومی شفایاب ایدر» دیمکدر.

روایت ایدرلرکه:

صحابهٔ کزیندن بری، صرعه‌یه طوتلمش بر کیمسه‌نك یانندن
کچدی . او بیچاره‌نك حالنه آجیدی . قولاغنه بو سورهٔ کریمه‌یی
اوقویی ویردی . مصروع درحال افاقت بولدی . وقعه‌یی سمع
سامیٔ حضرت رسالتپناهی‌یه ایصال ایلدیلر . علیه‌الصلاة والسلام
افندمز دخی (هی ام‌القرآن وهی شفاء من کل داء) بیوردیلرکه:
« سورهٔ فاتحه ام‌القرآندر، هر دردە شفا رساندر » دیمك اولور .

* * *

خسته‌لکلر، روحانی‌ده اولور، جسمانی‌ده اولور . جناب حق
(فی قلوبهم مرض) آیت کریمه‌سنده کفری (مرض) تسمیه
بیورمشدر . ایشته بو آیت، مدعامزی تنویر ایدن دلائلدندر .
بو سورهٔ جلیله ایسه اصولی، فروعی، مکاشفاتی مشتمل اولدیغندن
شو مقامات ثلاثه‌ده فی الحقیقه سبب حصول شفادر .

اسم تاسع

صلات

رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلرندن مروی
اولان برحدیث قدسیده (یقول الله تعالی قسمت الصلاة بینی
و بین عبدی نصفین) بیورلمشدرکه : بونده عباد ایله رب العباد
بیننده ایکی‌یه منقسم اولدیغی بیان بیوریلان (صلات) ایله مراد
بوسورهٔ جلیله‌در .

اسم عاشر

سؤال

سيد الكائنات افندمز حضرتلرندن مروى اولان ديكر بر حديث قدسيده‌ده (من شغله ذكرى عن سؤالى اعطيته افضل‌ما اعطى السائلين) بيورلمش‌در.

حضرت خليل بويله ذكر اللهه حصر اشتغـال ايدرك نص قرآن، ناطق اولديغى اوزره (الذى خلقنى فهو يهـدين ــ الى ان قال ــ رب هب لى حكماً والحقنى بالصالحين) ديمش‌در.

سورهٔ فاتحه‌ده دخى كذلك ثناى آلهى ايله بالافتتاح (الحمدلله رب‌العـالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين) بيورلدقدن صكره (اياك نعبــد واياك نستعين) قوليله عبوديت ذكر اولنمش، بعده (اهدنا الصراط المستقيم) نيازيله طلب هدايت اوزرينه ختم‌كلام ايدلمش‌در.

ايشته بو نظم جليل، اكمل مطالب، هدايت فى‌الدين اولديغنه دليل‌در. بوندن بشـقه جنت معرفت، جنت نعيمـدن خيرلى اولديغنه‌ده دلالت ايدر. زيرا جناب حق بوراده كلامى (اهدنا) قوليله بتيروب (ارزقنا الجنة) بيورمامشدر.

اسم حادى عشر

سورة الشكر

فاتحه، فضل ايله، كرم ايله، احسان ايله ثناى باريدن عبارت اولديغى ايچون (سورة الشكر) تسميه اولنمش‌در.

اسم ثانی عشر

سورة الدعاء

فاتحه (اهدنا الصراط المستقیم) قول نیـازکارانه‌سنی مشتمل اولدیغی ایچون (سورة الدعاء) تسمیه قلنمش‌در .

ایشته اسمای فاتحه شرحنده سویلنه‌جك سوزك تمامی ونهایتی بودر .   والله اعلم .

باب ثانی

سورهٔ فاتحه‌نك فضائلی بیاننده اولوب برقاچ مسأله‌یی مشتملدر

برنجی مسأله

فاتحه سوره‌سنك كیفیت نزولنده اوچ قول واردر.

قول اول

فاتحه، سور مكیه‌دندر.

ثعلبی، كندی اسنادیله علی بن ابی طالبدن رضی الله عنه روایت ایتمشدركه، امام مشارالیه (نزلت فاتحة الكتاب بمكة من كنز تحت العرش) بیورمشدر.

بوحدیث علوی، فاتحه سوره‌سنك مكهٔ مكرمه‌ده نازل اولدیغنی مبیندركه، ینه ثعلبی‌نك بیانه كوره اكثر علما دخی بونك اوزرینه متفق الكلامدر.

ینه ثعلبی، كندی اسنادیله «عمر بن شرحبیل» دن روایت ایتمشدركه مشارالیه عمرو (آیات قرانیه‌دن اك اول نازل اولان ـ الحمدلله رب العالمین ـ آیت جلیله‌سیدر.) دیمشدر. شویله‌كه: رسول الله افندمز مبادئ نزول وحی الٓهیده نصلسه تحاشی ایدرك زوجهٔ مطهره‌لری حضرت خدیجه‌یه كیزلیجه (خشیت ان یكون خالطنی شیء) یولنده كشف راز ایدنجه مشارالیها دخی (وماذاك؟) دیه‌رك ایضاحات ایستدی.

اشرف الانبیا افندمزده (تنها قالدقجه ـ اقرأ ـ دیه بر ندا ایشیدییورم) بیوردیلر.

بعده نبی ذیشان افندمز (ورقة بن نوفل) نام ذاتك نزدینه کیدوب آکاده واقعهٔ مذکورهیی بیان وحکایه بیورملریله (ورقه) شاید بر دها کندیلرینه اویله بر ندا کلیرسه، ثبات بیورملرینی توصیه واخطار ایلدی.

متعاقباً جبریل علیه السلام کلوب حضرت پیغمبر افندمزه (قل بسم الله الرحمن الرحیم الحمدلله رب العالمین) دیدی.

ینه ثعلبی، کندی اسنادیله ابی صالحدن، اوده ابن عباسدن روایةً دیمشدرکه برکون رسول الله صلی الله علیه وسلم آیاغه قالقوب (بسم الله الرحمن الرحیم) بیوردیلر.

بونی ایشیدن کفرهٔ قریش دخی (دق الله فاك) مقال بی ادبانهسیله مقابله ایلدیلر.

قول ثانی

سورهٔ فاتحه، مدینهٔ منورهده نازل اولمشدر.

ثعلبی، فاتحة الکتابك مدینهٔ منورهده نازل اولدیغنی کندی اسنادیله مجاهددن نقل وروایت ایتمش!

حسین بن الفضل دخی (هر عالمك بر هفوهسی واردر. مجاهدكده هفوهسی بوسوزدر. زیرا علما آنك خلافنهدر. یعنی فاتحهنك مکهٔ مکرمهده نازل اولدیغنی بالاتفاق بیان ایتمشلر) دیمشدر.

بوسورهٔ کریمه‌نك مکه‌ده نازل اولدیغنـه شو آتی الذکر ایکی وجه دخی دلالت ایدر .

وجه‌اول ــ سورة الحجرك مکه‌ده نازل اولدیغی متفق‌علیهدر.
بو سوره‌ده ایسه (ولقد آتینا سبعـاً من المثانی) بیورلمش درکه (سبع المثانی) دن ده مراد، فاتحة الکتابدر.
ایشته شو آیت کریمه، سورهٔ فاتحه‌نك سورة الحجردن اول مکهٔ مکرمه‌ده نازل اولدیغنه دلالت ایدر .

وجه‌ثانی ــ حضرت پیغمبرك اون بوقدر سنه فاتحة الکتابسز مکهٔ مکرمه‌ده اقامت بیورمش اوللری عقلدن بعیددر .

قول ثالث

علمادن بعضیلری دیمشلرکه :
بوسورهٔ کریمه‌برکره مکهٔ مکرمه‌ده، برکرده مدینهٔ طاهره‌ده نازل اولمش اولدیغنـدن هم مکی‌در، هم‌ده مدنی‌در. حتی بونك (مثانی) تسمیه‌سنـه‌ده سبب بودر. تکرر نزولی دخی مجرد قدر وشرفنی اعلا واعلان ایچوندر.

ایکنجی مسأله

فضل فاتحه

ابو سعید الخدری، نبی امجد صلی الله علیه و سلم افندمزدن (فاتحة الکتاب شفاء من السم) حدیث عالیسنی روایت ایتمش‌در .

حذیفة بن الیمان ، رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمزك (ان القوم لیبعث الله علیهم العذاب حتماً مقضیاً فیقرأ صبی من صبیانهم فی المکتب «الحمد لله رب العالمین» فیسمعه الله فیرفع عنهم بسببه العذاب اربعین سنة) بیورمش اولدقلرینی نقل وروایت ایتمشدرکه، سوء عمللرندن ناشی مستحق عذاب اولان برقومك صبیانندن بری مکتبده (الحمد لله رب العالمین) اوقودیغنی الله تعالی ایشیدنجه، بوسبله آنلردن قرق ییل عذابی رفع ایلر دیمکدر .

حسین دن مرویدر دیمشکه :

خدای متعال سمادن یوز درت کتاب انزال بیورمشدر . بونلردن یوز کتابك محتوی اولدقلری علوم ومعارفی تورات، انجیل، زبور، فرقانده، بودردینك علومنیده یالکز فرقانده، علوم فرقانیه‌یی‌ده سور مفصلاتده، آنلرده‌کی علومی‌ده سورهٔ فاتحه‌ده ایداع ایلدی .

دیمك اولدی‌که، تفسیر فاتحه‌یی بیان، جمیع کتب منزله‌نك تفسیرینی بیلمش کبی‌در.

سورهٔ فاتحه‌یی اوقویان توراتی، انجیلی، زبوری، فرقانی اوقومش کبی‌در .

حضرت مفسر دیرکه :

بونك سببی شودر. محقق ومعلومدرکه جمیع کتب الٓهیه‌دن مقصود، علم اصول، علم فروع، علم مکاشفاتدر. سورهٔ فاتحه ایسه

يوقاريدەده بيـان ايتـديكمز وجه ايله شو علوم ثلاثەنك تمامنى جامع وشاملدر.

مادام كه بو مطـالب عاليۀ شريفه فاتحة الكتـابده حاصلدر، شبهه يوقدركه سورۀ مذكوره جميع مطالب الٓهيەيى مشتمل كبى‌در.

اوچنجى مسأله

بوسورۀ شريفەده شو يدى حرف يوقدر.

ثا، جيم، خا، زاى، شين، ظا، فا.

بوحروف سبعەنك سورۀ فاتحەده بولنماملرينه سبب، عذابى مشعر اوللريدر.

شويلەكه:

حرف ثا، ويل وثبوره (هلاكه) دلالت ايدر.

الله‌تعالى (لاتدعوا اليوم ثبوراً واحداً وادعوا ثبوراً كثيراً) بيورمش‌در.

جيم، حرف نخستين لفظ جهنم‌در.

جناب مولى (وان جهنم لموعدهم اجمعين ـ ولقد ذرأنالجهنم كثيراً من الجن والانس) بيورمش‌در.

خا، مشعر خزى ورسوايى اولديغندن اسقاط اولندى.

الله تعالى (يوم لا يخزى الله النبى والذين آمنوا معه) و (ان الخزى اليوم والسوء على الكافرين) بيورمش‌در.

زایَ ــ و ــ شین، زفیر وشهیقك ایلك حرفلری اولدقلری ایچون اسقاط اولندیلر. [۱]

مولای متعال (لهم فیها زفیر وشهیق) بیورمش در.

کذلك (زای) حرفی زقومه‌ده دلالت ایدر. [۲]

الله ذوالجلال (ان شجرة الزقوم طعام الاثیم) بیورمش در.

شین، شقاوته دلالت ایدر.

جناب خدا (واما الذین شقوا ففی النار) بیورمش در.

ظا ــ اسقاط اولندی.

چونکه جناب ذوالکبریا (انطلقوا الی ظل ذی ثلاث شعب لاظلیل ولایغنی من اللهب) بیورمش در.

کذلك ظا ــ نام جهنم اولان (لظی) یه‌ده دلالت ایدر.

الله تعالی (لظی نزاعة للشوی) بیورمش در.

فا ــ فراقه دلالت ایتدیکی ایچون اسقاط اولندی.

حق سبحانه و تعالی حضرتلری (یومئذ یتفرقون ــ و ــ لا تفتروا علی الله کذبا فیسحتکم بعذاب وقدخاب من افتری) بیورمش در.

دیرلرسه‌که:

هیچ بر حرف یوقدرکه بر نوع عذابی ایجاب ایدر بر شیده

---

[۱] زفیر، آغلامغه ــ ایکله‌مکه، برده آواز حارك ایلك پرده‌سنه دینیر. بونك صوکنه‌ده (شهیق) دینیر. داهیه معناسنه‌ده کلیر.

[۲] زقوم، جهنمده بر شجره‌نك اسمیدر. بادیه‌ده بیتر بر زهرلی نباتك‌ده اسمیدر.

مذکور اولمسون. آنکچـون سزك شو ذکر ایتدیککز شیلرده
بر فائده قالماز.

دیرزکه:

جناب حق، صفت جهنمده (لها سبعة ابواب لکل باب منهم
جزء مقسوم) بیورمشدر. بناءً علیه بوسورهٔ شریفه‌نك قرائتیله
تزیین زبان ایقان وحقائقنی آکلایه‌رق مداولنه ایماناید ن کیمسه‌نك
جهنمده‌کی درکات سبعه‌دن امین اوله‌جغنی کوسترمك ایچون عذابه
دلالت ایدن الفاظك اوائلنده‌کی شو حروف سبعه آندن اسقاط
بیورلمشدر. ایشته بونده‌کی فائده بودر. (والله اعلم)

باب ثالث

سورهٔ فاتحه‌دن مستنبط اسرار عقلیه بیاننده اولوب چند مسأله‌یی مشتملدر [١]

برنجی مسأله

جناب رب العالمین، اول فاتحه‌ده (الحمدلله) بیورنجه کویا بریسی چیقوب دیدی‌که:

بو جمله ایکی شی‌ئی مشعردر. بری ــ آلهك وجودی، دیکری آنك حمده استحقاقیدر. بونلرك ایسه ایکیسی‌ده دلیل ایستر. آلهك اولا ــ وجودینه، ثانیا ــ حمده استحقاقنه دلیل نه‌در؟

وقتاکه بو ایکی سؤال توجه ایتدی، جناب باری مجرای جوابده جاری اولمق اوزره دها ایکی جمله ایراد بیوروب برنجی سؤاله (رب العالمین) قولیله، ایکنجی سؤاله ده (الرحمن الرحیم مالك یوم الدین) قولیله جواب ویردی.

جواب اول بر قاچ وجه ایله ایضاح اولنور.

---

[١] ادبامزك اذکیا وفضلاسندن معلم ناجی افندی شو باب ثالثی بزدن اول بالترجمه نشر ایتمش اولدیغندن، بزده مقبول فحول اولان تعبیرات لطیفه‌سنك چوغنی عیناً قبوله مجبور اولدق. بوجهتله اثرمزك اك پارلاق بری شو بابك اشغال ایده‌جکی صحائف اوله‌جقدر. بناءعلیه معلم موماالیهه بورجلو اولدیغم وظیفهٔ تشکری علناً ایفا ایلرم. «مترجم کتاب سری»

وجه اول

بر شیئك وجودینی بیلمز یاضروری، یاخود نظری اولور.
« وجود الٓهی بیلمز ضروریدر » دینیلمز، زیرا بالضروره بیلیرزکه وجود الٓهی بالضروره بیلمیز.
الٓه بالضروره بیلنمز. بالضروره بیلنه جك شی آنك بالضروره بیلنه میه جکیدر.
دیمك اولورکه الٓهی آنجق علم نظری ایله بیله جکز. علم نظری ایسه دلیلسز تحصیل اولنه ماز:
وجود الٓهه دلیل نه در؟ شو عالم محسوس!
کائناتی نظر دقته آلدیغمز حالده آکلارزکه سما، ارض، جبال، بحار، معادن، نبات، حیوان بونلرك کافه سی برمدبره، برموجده، بر مربی یه، بر مبقی یه محتاج در.
ایشته (رب العالمین) قولی بو صورتله قادر، حکیم، بر الٓهك وجودینه اشارت اولور.
بو قول کریم دها بعض لطائفی مشتملدر.

لطیفه
١

(عالمین) کافۀ ماسوی اللهه اشارتدر. بو جهتله (رب العالمین) تعبیری جمیع ماسوانك جناب حقه افتقارینی، وجودجه ایجادینه، بقاجه ابقاسنه احتیاجنی کوسترر. شو صورتله تعبیر مذکور، هر

جزء لايتجزانك، هر جوهر فردك، هر عرضك حكيم، قادر، قديم اولان آلهك وجودينه بر برهان باهر، بر دليل قاطع اولديغنه اشارت اولمش اولور. نته‌كيم بو معنايي موضح اوله‌رق جناب رب العالمين (وان من شئ الا يسبح بحمده ولكن لا تفقهون تسبيحهم) بيورمشدر.

لطيفه
٢

(الحمدلله خالق العالمين) بيورلمادى ده (الحمدلله رب العالمين) بيورلدى. بونده‌كى سبب وحكمت شودركه حوادثك حال حدوثده برموجد ومحدثه مفتقر ومحتاج اوله‌جقلرنده عالم متفقدر. لكن حوادثك حال بقاده بر مبقى يه محتاج قالوب قالميه‌جقلرنده اقوال مختلفدر.

برشيئك حال بقاده موجد ومربيدن مستغنى بولنه‌جغنى ادعا ايدنلرده واردر.

خلاصه اشيانك حال حدوثده برموجده اقتفارى نزد عقلاده متفق عليهدر. لكن حال بقاده برمبقى‌يه، برمربى‌يه مفتقر بولنوب بولنميه‌جغنده اختلاف ايدلمشدر.

مربى، برشيئك حال بقاده ابقاسيله، اصلاح حاليله قائم اولاندر.

(خالق العالمين) بيوليوب ده (رب العالمين) بيورلمش اولمسى ايسه، جميع عوالمك حال بقاده دخى جناب حقدن مستغنى بولنه ميه‌جغنى بيلديره‌رك تردد واختلافه محل براقمامشدر.

لطيفه

٣

سورهٔ فاتحه‌نك بر اسمى ده (ام القرآن) اولمغله بو سوره‌نك منبع معانى اولمسى، سور سائره‌نك دخى آندن متشعب جداول حكمنده بولنمسى لازم كلير.

(رب العالمين) تعبيرى سوى الله هر موجودك الهيت بارى يه دليل اولديغنه اشارتدر.

جناب حق قرآن كريمده فاتحه‌دن بشقه درت سوره‌يى دها بويله (الحمدلله) قوليله افتتاح بيورمشدر.

بونلردن اولكيسى — سورهٔ انعامدركه اولنده (الحمدلله الذى خلق السموات و الارض وجعل الظلمات والنور) بيورلدى. بوايسه فاتحه‌ده‌كى (رب العالمين) ده مندرج اولان اقسام كائناتك يالكز برقسمنى كوسترر.

زيرا لفظ عالم، جميع ماسوى اللهه شاملدر. سموات، ارض، نور، ظلمت ايسه اقسام ماسوى اللهدن برقسمدر. ديمك اولديكه سورهٔ انعامك ابتداسى سورهٔ فاتحه‌نك اولندن برشعبه‌در.

كذلك سورهٔ انعامك اولنده جناب حقك آسمان وزمينى ياراتديغى ذكر اولنمشدر. سورهٔ فاتحه‌نك اولنده ايسه رب العالمين اولديغى مذكوردر. حال بوكه يوقاريده‌ده بيان ايتديكمز وجه ايله عالمك حال بقاده ابقاء الهى يه احتياجى دركار ايكن حال حدوثده بزمحدثه محتاج اولمسى اولى بالطريقدر.

اما حال حدوثده بر محدثه محتاج اولمسیله حال بقادده بر
مبقی‌یه محتاج بولنمسی لازم گلمز .
ایشته شوایکی وجه ایله تبین ایتدی که سورهٔ انعامك اولنده
مذکور اولان شیلر، سورهٔ فاتحه‌نك اولنده ذکر اولنمش اولانلرك
اقسامندن برقسم مجراسنده جاریدر .
ایکنجیسی ــ سورهٔ کهفدر که اولنــده (الحمدلله الذی انزل
علی عبده الکتاب) بیورلمش در.
بوندن مقصود، معارف آلهیه ایله تربیهٔ ارواحدر. چونکه
جناب حقك عبدینه انزال بیوردیغی کتاب مجیــد، مکاشفــات
ومشاهداتك یگانه سبب حصولیدر.
بناءً علیــه سورهٔ کهفك اولی فقط تربیهٔ روحانیه‌یه اشارت
اولمش اولور .
فاتحه‌نك اولنده‌کی (رب العالمین) تعبیری ایسه کافهٔ عوالم حقنده
برتربیهٔ عامه‌یه اشارتدرکه، بونده ملائکه‌یه، انسه، جنه، شیاطینه
شــامل تربیهٔ روحانیه‌کبی آسمــان وزمینده حاصل اولان تربیهٔ
جسمانیه دخی داخلدر .
بوصورتده سورهٔ کهفك‌ده ابتداسی، فاتحه‌نك اولنده مذکور
اولان انواعدن بر نوع اولمش اولدی .
اوچنجیسی ــ سورهٔ سبأ درکه، اولنده (الحمدلله الذی له مافی
السموات ومافی الارض) بیورلمش‌در .
سورهٔ انعامك اولنده سماوات وارضك خالقی جنــاب حق
اولدیغی ذکر اولنیور. سورهٔ سبانك اولندهده سماوات و ارضك

حاوی بولندقلری اشیانك دخی مالکی ینه حق اولدیغی بیان بیوریلیور . ایشته سورهٔ انعامك اولی کبی سورهٔ سبانك ابتداسی دخی (الحمدلله رب العالمین) قولنده داخل اولان اقسام کائناتدن بر قسمدر .

دردنجیسی ــ سورهٔ ملائکه‌درکه اولی (الحمدلله فاطر السموات والارض) در . سورهٔ انعامك اولنده جناب حقك خالق اولدیغی ذکر اولنیور . (خلق) ایسه تقدیر معناسنه‌در . سورهٔ ملائکه‌ده (فاطر) اولدیغی بیان بیوریلیور . (فطر) ایسه احداث وایجاد معناسنه‌در . بو حاله نظراً سورهٔ انعام ایله سورهٔ ملائکه‌نك اوللرنده‌کی آیتلر متحد المآل دکل، بشقه بشقه معنالری شاملدر .

بونکله برابر سورهٔ ملائکه‌نك اولی دخی دیکرلری کبی (الحمدلله رب العالمین) قولنده داخل اولان اقسامدن بر قسمدر .

شوراسی‌ده شایان‌دقتدرکه جناب‌حق سورهٔ انعامده کندینك آفرینندهٔ آسمان وزمین اولدیغنی بیان بیوردقدن صکره ظلمات ونورك‌ده جاعلی [ج] یعنی خالقی بولندیغنی ذکر ایلدی .

[ج] جیمك فتحی وضمیله (جعل) کلمه‌سی فی الاصل ایشلمه‌مك معناسنی متضمندر . قرآن مبینده اون اوچ وجه اوزره مستعملدر .

١ ــ بر ایشی ایشلمه‌که یونولوب باشلامق.

٢ ــ خلق، یراتمق. کقوله تعالی (وجعل الظلمات والنور)

٣ ــ قول، ارسال، تبیین. کقوله تعالی (انا جعلناه قرآناً عربیاً) « قلناه وارسلناه وبیناه » معناسنه‌در.

سورهٔ ملائکه‌ده‌ایسه سماوات وارضك فاطری اولدیغنی ذکر ایلدکدن صکره رسل ملائکه‌نك جاعلی ــ یعنی مرسلی بولندیغنی‌ده بیان بیوردی.

سورهٔ انعامده‌ده کوکك، یرك خلقنی بیاندن صکره انوار وظلماتك جعلنی ــ یعنی یرادیلشنی ذکر ایلدی.

سورهٔ ملائکه‌ده ایسه سماوات و ارضك فاطری اولدیغنی

---

٤ ــ تهیئه وتسویه. کقوله تعالی (یجعل له من امره یسراً) بوراده «یجعل» تهیئه ایدر معناسنه‌در.

٥ ــ تقدیر. کقوله تعالی (قد جعل الله لکل شیٔ قدراً) بوراده‌ده (جعل) تقدیر ایلر معناسنه‌در.

٦ ــ تبدیل. کقوله‌تعالی (وتجعلون رزقکم) (وجعلنا عالیها سافلها)

٧ ــ ادخال الشیٔ. کقوله تعالی (یجعلون اصابعهم فی آذانهم)

٨ ــ بر شیٔی قلبه الهام والقا ایتمك. کقوله تعالی (وجعلنا فی‌قلوب الذین اتبعوه)

٩ ــ اعتقاد. کقوله تعالی (الذین یجعلون مع‌الله الهاً آخر)

١٠ ــ تسمیه وتشریف. کقوله تعالی (وجعلوا الملائکة الذین هم عباد الرحمن اناثا) (وکذلك جعلناکم امة وسطاً) و (جعل الله الکعبة البیت الحرام)

١١ ــ بر شیٔی شی آخردن ایجاد وتکوین ایلمك. کقوله‌تعالی (وجعل لکم من انفسکم ازواجاً)

١٢ ــ بر شیٔی بر صفت و حالتدن آخر صفت و حالته دوندورمك معناسنه‌درکه تصییر مرادفیدر. بوکا ترکجه «قیلمق» دیرز. کقوله تعالی (جعل لکم الارض فراشاً)

١٣ ــ بر شی اوزرینه حکم ایلمك. کرك حق‌وکرك باطل اولسون. کقوله تعالی (انارادوه الیك وجاعلوه من المرسلین) بونلردن بشقه دها بعض معنالرده مستعملدر.

ذکردن صکره روحانیاتك جعلی ــ یعنی بیانی بحثنه منتقل اولدی.
بونلر اسرار عجیبه و لطـائف عالیه‌دن اولمقله برابر کاملاً
(الحمدلله رب‌العالمین) قولنده مذکور اولان بحر اعظمك تحتنده‌کی
انواع مجراسنده جاریدر .
ایشته (رب‌العالمین) تعبیرینك وجودالٓهه ذکردلیل مجراسنده
جاری اولدیغنه بو بر تنبیهدر .

وجه ثانی

رب العالمین تعبیری آلهك وجودینه دلالت ایتدیکی کبی، فی
ذاته مکاندن، حیزدن، جهتدن متعالی اولدیغی معناسنی‌ده مشتملدر.
زیرا بالاده بیان ایتدیکمز وجه ایله (عالمین) لفظی اللهدن بشقه
هر موجوده شاملدر .
مکان و زمان ایسـه البته جملهٔ ماسوی اللهدن معدوددر .
چونکه (مکان) فضادن، حیزدن، فراغ ممتددن، (زمان) دخی
قبلیت وبعدیتك [١] سبب حصولی اولان مدتدن عبارتدر .
بناءً علیه (رب العالمین) قولی مکان و زمانك‌ده ربی، خالقی،
موجدی خدا اولدیغنه دلالت ایدر . بوایسه امور معلومه‌دندرکه
وجود خالق، وجود مخلوقی سابق اولمق طبیعی‌در .
دیمك‌اولورکه ذات حق، فضانك، فراغك، حیزك حصولندن
اول‌ده موجود ایدی .

---

[١] بعدیت، بانك فتحیله .

اکر فضانك حصولندن صکره اجزاء فضادن بر جزءده حاصل اولمش اولسیدی، حقیقت ذاتنه انقلاب، عارض اولمق لازم کلیردی. بو ایسه حق باریده ممتنع ومحالدر.

(رب العالمین) تعبیری ذات رب العالمینی ایشته بو صورتله مکان وجهتدن تنزیهه دلالت ایدر.

وجه ثالث

(رب العالمین) تعبیری ذات حقی نصاری وحلولیه‌نك دیدکلری یولده بر محله حلول ایتمك نقیصه‌سندن دخی تنزیه ایدر.

چونکه خدای متعال عوالمك ربی اولنجه، ماسواسنك خالقی اولمق لازم کلیر. خالق ایسه وجودده مخلوقی سابق اولمق طبیعی ایدوکندن هیچ بر محل یوق ایکن ذات حق موجود ایدی. بناءً علیه جناب حقك هر محلدن مستغنی اولدیغی آکلاشیلیر. محل یوق ایکن وار اولان برشیئك وجود محلدن صکره آکا افتقاری ایسه ممتنعدر.

وجه رابع

(الحمدلله رب العالمین) آیت جلیله‌سی آله‌عالمك موجب بالذات اولمیوب فاعل مختار اولدیغنه‌ده دلالت ایدر. زیرا موجب بالذات اولان شی هیچ برفعلنده حمده، ثنایه، تعظیمه مستحق اولماز.

كورمزميسين كه انسان مثلا آتشك حرارتندن، بوزك برودتندن منتفع اولديغى وقت نه آتشه، نه ده بوزه حمد وتعظيم ايتمز .

چونكه آتشك تسخينده، بوزك تبريدده مشاهده اولنان تأثيرى قدرت واختيار ايله دكل، بالطبع‌در .

هر مستحق حمد و تعظيم فاعل مختاردر . مادامكه خداده بو استحقاقك وجودينه حكم ايديليور . فاعل مختار اولديغنه‌ده حكم ايدلمك لازم كلير .

خداى متعال اكر فاعل مختار اولميوب‌ده موجب بالذات اولسيدى، آثار ومعلولات، موجب مؤثرك دواميله دائم و ممتنع التغير اولمق لازم كليردى .

حال بوكه بز آثار ومعلولاتك تغيراتدن خالى اولماديغنى مشاهده ايدييورز: ايشته بوندن بيلدك كه آله عالم كائناتده قادر بالاختياردر. موجب بالذات دكلدر. بوراسى ثبوت بولنجه حمد وتعظيمه استحقاقى دخى ثابت اولور .

وجه خامس

جناب حقك مصالح ومنافع عباده موافق اوله‌رق خلق ايتمش اولديغى عالمك هر جهتنده احكام وانتظام مشاهده اولنيور. بويله محكم و منتظم بر فعل واثرك فاعل ومؤثرى ايسه علم ايله متصف اولمق لازم كلير .

شوافاده‌منزله تبیین ایتدی که (الحمدلله) قولی آلهك وجودینه، حیز ومکاندن بر محله حلولدن منزهیتنه، کمال قدرتنه، کمال علمنه، کمال حکمتنه دلالت ایدر.

* * *

اول فاتحه‌ده (الحمدلله) بیورلمسی اوزرینه توجه ایدن ایکی سؤالدن برنجیسی اولان «آلهك وجودینه دلیل نه‌در؟» سؤالنه ویریلن (رب العالمین) جواب صوابی حقنده ایضاحمز بوراده ختام بولدی.

«حمده استحقاقنه دلیل نه‌در؟» سؤال ثانیسنه ویریلن (الرحمن الرحیم مالك یوم الدین) جوابنی دخی بر وجه آتی ایضاح ایلرز.

دنیاده انسان ایکی درلو حالدن خالی اوله‌ماز. یا سلامت وسعادتده، یاخود زحمت و سفالتده بولنور. احتمال اوله کوره مظهر احسان آلهی اولمش اوله‌جغندن آلهك رحمان ورحیم اولدیغی تبیین ایتمش اولور. چونکه اسباب سلامت وسعادتك حصولی آنجق جناب حقك خلق وتکوینه وابسته‌در. احتمال ثانی‌یه کوره بوده شو ایکی صورتدن خالی دکلدر. انسانك چکدیکی آلام یاعباد ویارب العباد طرفندن تسلیط ایدلمش بولنور. صورت اولی متحقق ایسه خدا یوم دینده ظلمه‌دن مظلوملرك حقنی آله‌جغنی وعد بیورمشدر. صورت ثانیه متحقق ایسه ذوالکبریا روز پسینده، آلام دنیویه‌یه دوچار اولمش بولنانلری ثواب جزیله، فضل بی‌عدیله نائل ایده‌جکنی تبشیر بیورمشدر.

ایشته صور محتملهٔ مذکوره‌نك کافه‌سنه کوره آلهك رحمان ورحیم اولدیغی تبین ایدنجه ثابت اولمش اولدی‌که بویله برمولانك البته حمد بی نهایه‌یه، ثنای بی غایه‌یه مستحق اولمسی لازم کلیر.

شو ایضاحاتمزله تحقق ایدر که (الحمدلله رب العالمین الرحمن الرحیم مالك یوم الدین) قول کریمندن اکمل وافضل برسوز ترتیبی دائرهٔ امکانك خارجنده‌در.

* * *

جناب حق صفات معتبرهٔ ربوبیته متعلق کلامی سورهٔ فاتحه‌نك بورایه قدر کوردیکمز کلمات قدسیه‌سیله اتمام بیوردقدن صکره عبودیتده معتبر اولان کلام ایله تعقیب ایدرك (ایاك نعبد) بیورمش در.

معلوم اولملیدرکه انسان جسدایله روحدن مرکبدر. جسددن مقصود روحه نافع اولان شیلرك اکتسابی ایچون روحه آلت اولمسیدر.

بناءً علیه افضل احوال جسد، روحك سعادات باقیهٔ روحانیه‌یی اکتساب ایتمسنه معین اوله‌جق اعمال ایله اشتغالیدر. بو اعمال دخی معبود حقیقی‌یه تعظیم افاده ایده‌جك شیلردن واوده عبادتدن عبارتدر.

دیمك اولورکه بودنیاده انسان ایچون احسن احوال، عبادتله اشتغالدر.

ایشته شوعبادت، انسان ایچون اول‌درجات سعادتدرکه (ایاك نعبد) تعلیم معبودانه‌سیله‌ده مراد بودر.

شوافاده مزله ت
. برمدت بودرجه‌ده عبادتله مشتغل اولدقدن صکره
حیز ومکاندن
ـ اهسته منور شاهراهی اوله‌جق انوار عالم غیب سایه‌سنده
کال
کوررکه ایتمکده اولدیغی عبادات یالکز کندی سعیله دکل، توفیق
وعنایت حقله حصوله کلمکده‌در.

ایشته بو مقام، درجهٔ وسطای کمالدرکه (وایاك نستعین)
قولیله مراد بودر.

بومقامی دخی کچدکدن صکره عبده منکشف اولورکه هدایت
آنجق خداندر. انوار مکاشفات ایسه آنجق هدایة الله ایله
تجلی ایدر.

ایشته (اهدنا الصراط المستقیم) مشعل فیضی‌ده بو یولی
کوستر.

* * *

بومبحث دها بعض لطائفی متضمندر.

لطیفه
١

اعتقاداتده منهج حق، صراط مستقیمدر.
شویله‌که:
حق آلهیده متوغل تنزیه اولانلر تعطیل و نفی صفات
مخاطره‌سنه اوغرارلر. متوغل اثبات اولانلر دخی تشبیه واثبات
جسمیت دردینه دوشرلر. بو یوللرك ایکیسی‌ده چیقماز.

صراط مستقيم ايسه تعطيل و تشبيهدن خالى اقراردن عبارتدر.

كذلك «عبد افعالنده ارادهٔ كليه‌يه مالكدر» دينلر جبريه‌يه التحاق ايتمش اوله‌جقلرى جهتله اهل ضلال صاييليرلر. صراط مستقيم ايسه هرشيئك قضاى آلهى ايله وجود بولديغنى اقرار ايله برابر عبده اثبات فعل ايلكدر.

اعمالده دخى منهج حق صراط مستقيمدر.

شويله كه:

اعمال شهوانيه‌يه منهمك اولانلر اقتادهٔ فجور اولورلر. صراط مستقيم ايسه ايكيسى اورته‌سيدركه عفتدر.

كذلك اعمال غضبيه‌يه منهمك اولانلر دوچار تهور اولورلر: اعمال مذكوره‌نك تركنده مبالغه ايدنلر دخى حال جبانتده بولنورلر. صراط مستقيم ايسه ايكيسى اورته‌سيدركه شجاعتدر.

لطيفه

٢

صراط مستقيم برى ايجابيه، ديگرى سلبيه اولمق اوزره ايكى صفتله وصف اولندى. صفت ايجابيه بو يولك مظهر انعام خدا اولان انبيا وصديقين، شهدا وصالحينك مسلكى اولمسيدر.

صفت سلبيه دخى بو يولك ارتكاب شهوات ايله قواى عمليه‌لرينك فسادندن ناشى جالب غضب الله اولانلرله قواى

نظریه‌لرینك فسادندن ناشی عقائد حقه ومعارف یقینیه‌دن بی بهره قالانلرك مسلکی اولمسیدر.

لطیفه
۳

بعض علمانك بیانه کوره (اهدنا الصراط المستقیم) قولیله اکتفا بیورلمیوب‌ده (صراط الذین انعمت علیهم) دخی دینلمسنك حکمتی شـو اوللیدرکه برسالك کندیسنی مواقع غلط و ضلاله صاپمقدن وقایه ایله طریق مستقیمه سوق ایده‌جك بر مرشد کاملك فیض نظرینه مظهر اولمادقجه هدایت و مکاشفه مقاماتنه واصل اوله‌ماز .

مرشدك لزومی آشکاردر. زیرا اکثر خلقده نقص غالب اولمغله عقـول ناس، حقی ادراکه، غلطی صـوابدن تمییزه غیر کافیدر . بناءً علیه بر ناقص هرحالده بر کامله اقتدا ایتملیدرکه آندن قوت آله آله منزلهٔ سعادت وکماله طوغری یول آله‌بیلسون. بوافاداتمزدن ظاهر اولورکه سورهٔ فاتحه (اوفوا بعهدی اوف بعهدکم) آیتنده مذکور و بیلمنسی اهم امور اولان عهد ربوبیتـله عهد عبودیتی صورت کافیه‌ده بیان ایتمکده‌در .

ایکنجی مسأله

سورهٔ فاتحه‌نك لطائفنی بیـان ایچون سوزه برده شـویله کیریشه‌لم :

معلومدر که احوال عالم، خیر وشر ایله، محبوب و مکروه ایله ممزوجدر . بونی هر کس بیلیر. فقط بز دیرز که، عالمده شر چوق ایسه‌ده خیر آندن دها چوقدر . خسته‌لك چوق ایسه‌ده صحت آندن دها چوقدر. آجلق چوق ایسه‌ده طوقلق آندن دها چوقدر. عاقل نفسنی نظر اعتباره آلدیغی وقت کندینی تغیرات دائمه ایچنده کورمکله برابر بوتغیراتك چوغنی سلامت، کرامت، راحت، بهجت کبی انواع خیردن اولمق اوزره بولور.

بو تغیرات بعدالعدم حصولی مقتضی بولنمغله بر آله قادرك وجودینه دلالت ایتدیکی کبی شمدی اخطار ایلدیکمز وجه ایله احوالك اغلبی خیر اولدیغندن بو آلهك رحیم، محسن، کریم اولدیغنه دخی دلالت ایدر.

تغیراتك وجود آلهه دلالتی شو جهتله ثابتدر که فطرت سلیمه بعدالعدم موجود اولان بر شیئك البته بر موجدی اولمق لازم کله‌جکنه شهادت ایلر .

بو سببدن ناشیدر که مثلا بنادن خالی بولندیغنی بیلدیکمز بر عرصه اوزرینه صکره‌دن بر خانه انشا اولندیغنی ایشتسه‌ك، عقلمز درحال اوخانه‌نك بر بانیسی اولمق لازم کله‌جکنه عرض کواهی ایدر . بالفرض بریسی چیقسه‌ده بو ماده‌ده بزی شبهه‌یه دوشورمکه بیك چالشسه ذره قدر شك وشبهه‌یه دوشمیز .

مادام که حقیقت حال بودر . شو دارالتغیراتك بر موجد قادری اولدیغی محققدر .

زيرا موجب بالذات اولسه آنك دواميله اثر دخی دائم اولمق لازم كليردی .

براثرك يوق ايكن واراولمسی برمؤثر قادرك وجودينه دلالت ايتديكی كبی او مؤثر قادرك رحيم ومحسن اولديغی دخی شو جهتله ثابتدركه يوقاريده‌ده بيان ايتديكمز وجه ايله تغيرات محسوسه‌نك اغلبی راحت وخيردن، بهجت وسلامتدن عبارتدر. اكثر افعالی راحت، خير، بهجت، سلامت اولان برذاتك ايسه رحيم و محسن اولديغنده شبهه‌می ايديلير .

بونده شبهه ايديله‌ميه‌جكی كبی اوذاتك مستحق حمد وتعظيم اولديغنده دخی تردد اولنه‌ماز.

احوال مذكوره‌يی بيلمسی لازم كلن هر عاقلك آماده‌ٔ حمد خدا اوله‌جغی بديهياتدن بولنمسنه مبنی تعليم طرز حمد ايچون اول فاتحه‌ده (الحمدلله) بيورلدی .

بوصورتله مقام حمده اشارت بيورلدقدن صكره (رب العالمين) قوليله آندن اعلی واعظم برمقام ديكر كوسترلدی . كويا دينلمش اولدی كه :

« ای ورد «الحمدلله»ی تعلمه موفق اولان حامد ! ظن ايتمه‌كه حمديله مشتغل اولديغك اله يالكز سنك آلهكدر .

بيل كه او هم سنك، هم كافهٔ عوالمك آلهيدر . سن آلهه نه ايچون محتاج ايسه‌ك. عوالم ده آنك ايچون محتاجدر. مادام كه علتده اشتراك وار، معلولده‌ده اشتراك اولمق طبيعيدر . بناءً

علیـه سكا اسلوب حمدی اوكردن اله، سن ده داخل اولدیغك حالده بتون عالملرك ربی، آلهی، مدبری‌در.»

آلهك وجه مذكور اوزره رب العالمین اولدیغی تقرر ایدنجه شوراسی‌ده تسلیم اولنمق لازم كلیركه عظمتیله برابر بونجه عوالمی، عرشی، كرسی‌یی، آسمان و اختـرانی یراتمغـه قادر اولان الله، بونلری اهلاكده‌ده قادردر، بونلرك كافه‌سندن‌ده مستغنی‌در. بویله قادر، بویله قاهر، بویله غنی برآلهك درجـهٔ كبریاسـنی، عظمت وجلال حیرت افزاسنی دوشونملیدر.

بوعظمت خدایی، بوكبریایی خیاله آلان عبدك اذكار قلبیه - سندن بری‌ده «بن شوكمال ذلتمله رتبهٔ رفعتنی تصوردن بیله عاجز بولندیغم ربمه تقربه نصل یول بوله‌بیله‌جكم؟» فكری اولور.

ایشته (الرحمن الرحیم مالك یوم الدین) قولی عبدك آرادیغی چارهٔ تقربی اشعار ایچون ایراد بیورلمش‌در.

بونكته‌ده دینلمش اولدی كه:

«ای عبد ضعیفم! بنم قدرت و هیبتم عظیم اولمقـله برابر رحمتم‌ده عظیمدر. حاكم روز جزا ایسه بنم! حیات دنیویه‌یی حائز بولندیغك مدتجه رحمت ونعمتمدن مستفید اولورسین. عالم دیكره انتقالكده دخی اعمالكدن هیچ برینی اضاعه ایتمم. برخیریكه بیك خیر ایله مقـابله ایدرم. معصیتـك وار ایســه آنی ده غفران واحسان ایله قارشیلارم.»

ربوبیت بویولده تقریر و افهام اولندقدن صكره اوچ درلو امر آلهی تبلیغ بیورلدی.

اولکیسی ــ اعمال ظاهره‌یه مواظبتــدرکه مقام شریعتدر . بونی (ایاك نعبد) تبلیغ ایدر .

ایکنجیسی ــ عالم شهادتدن عالم غیبه توجهله او عالمی بو عالمه مسخر کورمك وامداد غیبی اولمادقجه اعمال ظاهره‌ده استقامت میسر اوله‌میه‌جغنی بیلمکدرکه مقام طریقتدر. بونی (ایاك نستعین) بیلدیرر .

اوچنجیسی ــ عالم شهادتی بالکلیه معزول وکافهٔ امور واشیایی منحصراً ید اللهده مودوع کورمکدرکه مقام حقیقتدر. بونی دخی او مقامی مشاهده ایدن عبدك زیور زبان ایقان ایده‌جکی (اهدنا الصراط المستقیم) کوسترر .

*
* *

بوراده بعض دقائق دها عرض ایتمك ایسترز.

مطلوب واحدك تحصیلی ایچون همدست سعی اولمش ارواح کثیره‌یه نسبتله یالکز برروحك ضعیف قاله‌جغی مسلمدر. بر روح ارواح مجتمعه‌نك ظفریاب اوله بیله‌جکی مقصــودده منفرداً واصل اوله‌ماز .

انسان یالکزجه نائل آرزو اوله‌میه‌جغنی آکلاینجه، روحنی مکاشفات روحانیه، انوار سبحانیه طلبنــده بولنان ارواح مقدسهٔ مطهره زمره‌ســنه الحاق ایلر . بعد الالتحاق آنلردن معــاونت کوره‌جکی جهتله طلبی قوت، استعدادی کمال بولور . بناءً علیه حال وحدتده نائل اوله‌میه‌جغی مقاصده بوجمعیتده نائل اوله‌بیلیر.

ایشته (اهدنا الصراط المستقیم) ی متعاقباً (صراط الذین انعمت علیهم) بیورلمسی بو نکتهٔ جلیله‌یه مبنی‌در.

برروحك ارواح مطهره ایله اتحادی قوت واستعدادینی تزیید واکمال ایده‌جکی بووجه ایله بیان اولندقدن صکره ارواح خبیثه‌یه مقارنت واتصالك موجب خیبت و خسران اوله‌جغی دخی — فحواقه اشارت ایدن (غیرالمغضوب علیهم) وکفاره دلالت ایدن (ولاالضالین) قوللریله تحذیرکارانه تفهیم بیورلمش‌در.

ایشته بالاده افاده قلنـدیغی اوزره (ایاك نعبد) ایله مقام شریعت (وایاك نستعین) ایله مقام طریقت (اهدنا الصراط المستقیم) ایله‌ده مقام حقیقت کوسترلدکدن صکره ارباب صفایه مقارنت سایه‌سنده استسعاد، ارباب شقاوتدن مباعدتله دخی استکمال رشاد میسر اوله‌جغی بیلدیریلیور که کافهٔ معارج بشریه، کافهٔ کمالات انسانیه بوراده تمام اولور.

اوچنجی مسأله

سورهٔ فاتحه‌نك لطائفنی برآزده شویله تقریر ایدملم:

انسان، جلب خیرات و لذائه، دفع مکروهات و مخافاته محتاج برحالده یرادلمش‌در. بوعالم ایسه عالم اسباب اولمغله جلب خیر، دفع شر آنجق وسائط معینه‌یه مراجعتله میسر اوله‌بیلیر.

انسان باقیورکه اسبابه تشبث ایدلمدکجه نه جلب خیر، نه دفع شر ممکن اوله‌میور. وسائط جلب و دفع اولان اسباب ظاهره‌یه برمیل شدید پیدا ایدییور. اسبابك حصول مطالبه خدمتی دمادم کوردکجه بونلره تعلق خاطری دوام وتزاید ایدوب کیدییور.

برده حكمةً ثابتدركه برشيله كثرت اشتغالدن ملكات راسخه حصوله كلير. طبع بشر ايسه تشبهه ميالدر.

امور معلومه‌دن دكميدركه برصنعتله مدت مديده اوغراشان آدم، او صنعتده بر ملكهٔ قويه پيدا ايدر. اشتغال ودوامى نه قدر زياده اولورسه حاصل ايتديكى ملكه‌ده او قدر قوتلى اولور.

امور مجهوله‌دنميدركه انسان، فساق ايله مجالس اولديغى زمان طبيعتنده فسقه ميل حس ايدر. بونك سببى‌ده ارواحك حب محاكات وائتلاف ايله مجبول بولنمسيدر.

بوراسى معلومك اولنجه ديرزكه: افاده ايتديكمز وجه ايله اسبابسز جلب منفعت، دفع مضرت امكانده اولماديغندن بوحال، اسباب ظاهره‌يه تعلق خاطرى موجب اولوب انسانك ايسه اسباب ظاهره‌يه مواظبتى زياده‌لشدكجه قلبنده‌كى بوميل وطلب دخى قويلشير. ايشته اكثر ناس بوصفتله موصوف، بوحاله مواظب ومداومدر.

نفوس بشريه ايسه حب محاكات وائتلاف ايله مجبول اولمغله بودوام ومواظبت، حالت مذكوره‌يه تقويت ويرر.

بناءً عليه شوايضاحاتمزله ظاهر اولوركه حب دنيايى ايجاب، انسانى وسائط ظاهره‌يه تشبثه ترغيب ايدن سببلر جداً چوقدر. قويدر. شديددر.

فقط انسانه هدايت حق مصادف اولنجه بواسبابك حقائقنى شافى وافى برصورتده تأمله باشلار.

مثلا جابرەدن جهانی استیلا ایتمش برینی کورردە کندی کندینه دیرکه :

« شــودە بنم کبی بر آدم اولدیغی حالدە بو کون عالمه حکم ایدییور. بو نەدن ؟ عجبا کندی فرط قوتندن، کمال درایتندنمی ؟ خیر ! حقیقت حال مطلقــا بویله دکل ؛ بوندن قوتلی، بوندن درایتلی آدم چوق !»

شوملاحظەیی درپیش ایلیەرك حکم ایدرکه بوامارت وریاست او آدمك قوت و درایتیله دکل، ارادەسی رد اولنمز برکریم قسامك، برحکیم علامك قسمت وحکمتیله حصوله کلمشدر.

انسانك نظر اعتباری بو فکرینی تأیید ایدەجك دهــا نیجه آثارە تصــادفله بونلردە تجلی ایتمکدە اولان حقیقتی کوردکجە، مؤثر حقیقی کیم اولدیغنی دوشوندکجە، قلبی اسباب ظــاهرەدن بالانصراف مسبب الاسبابه توجه ایدر.

بو یولدەکی اعتبارات ومکاشفاتی تسلســل ایدە ایدە بر حاله کلیرکه هر کوردیکی خیری آنجق (نافع) اسمنــك، هر کوردیکی شری دخی آنجق (ضار) اسمنك تجلیات مخصوصەسنــدن اولمق اوزرە تلقی ایدوب اورتەدە مؤثری بر بولور.

بوعرفان اعلایی حاصل ایتمش اولان برقلب دراك، ممکنمیدرکه وجه اللهدن غیری شایان توجه برجهت کوروبدە معنیً ارتکاب اشراك ایدەبیلسون ؟

بوحاله بومقامه واصل اولان انسان، شکر وشکایتنی آنجق

بارگاه آلهی یه رفع ایده‌بیلیر. ایده‌جکی حمد و تعظیم، خدایه منحصر اولور. ایشته اوزمان معنای حقیقیسنی بیلەرك (الحمدلله) دیر.

عالم سفلیـده تصرف آنجق جناب حقك اولدیغی نظرنده تعین ایدنجه فکری بر درجه دها یوکسـلەرك عالم علویده دخی تصرف ینه آنجق حقك اولدیغنی کورر.

ایشته نه دیمك اولدیغنی آکلایەرق او وقت (رب العالمین) دیر.

بر عالم سفلی یه، برعالم علوی یه عطف نظر امعـان ایدرك حسن ترتیبنه، کمال انتظامنه حیران قالەجغی کائناتی صانع حکیمك کمال رحمتنی اعلان ایچون یکزبان اقرار اولمش کورنجه برلسـان عارفانه ایله (الرحمن الرحیم) دیر.

بو مشاهدات ایله مصالح دنیویەسنی تسویه ایدن فضل حق اولدیغنی آکلایان انسان امور اخرویەسی نصل اولەجغنی تأمله باشلار. چوق کچمز قلبنه برانشراح کلیر. زیرا وردزبان تقدیس ایلدیکی فاتحەنك کندیسنه «ــ مالك یوم الدین ــ ایله ــ الرحمن الرحیم ــ بیننده فرق یوقدر. مالك یوم دین طانیـدیغك الله، آثار بدیعهٔ رحمتنی کورمکده اولدیغك آلهدر. اوهر حالده رحمان و رحیم در» دیمش قدر اولدیغنی فهم ایله تیقن ایلرکه دنیـاده آخرتده اصلاح مهماتنه متکفل آنجق رب العالمینـدر. بونك اوزرینه آرتق ماسوایه التفات ایده‌مز، قلبنـده حقـدن غیری تعلق بوله‌ماز اولور.

بر زمان اکابر اهل دنیایه مائل، آنلرك خدمتیـله مشتغل

اولان وایفای خدمتدن صکره تحصیل مهماتنده آنلردن استعانه ایدن انسـان بوتعلقك زوالنی متعاقبـاً بیلیرکه خدمت اکابرده بولنمقدن خدمت معبـودده بولنمق البته اولادر . ایشته او وقت مخلصانه (ایاك نعبد) دیر .

عبده کوره بونك معناسی شو اولیور : « یارب ! بن بوندن اول سندن غیری طرفلره متوجه و متعبـد ایدم . شمدی ایسه عبادتمی سکا تخصیص ایلدم . »

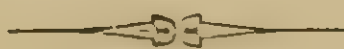
بوندن صکره لسـان عبودیتی تزیین ایده‌جك اولان (ایاك نستعین) ینه عبده کوره دیمك اولور که «الٓهی! بن بوندن اول اوته‌دن بریدن مستعین ایدم . شمدی ایسـه آنجق سندن استعانه ایدییورم . »

بعده سریع الزوال اولان مال وجاهك استحصـالی ایچون خلقه مراجعتـدن طوغری یولی بولمق ایچون خالقه مراجعت البته اولی اوله‌جغنی تفکرله (اهدنا الصراط المستقیم) نیـازنده بولنور .

اهل دنیا ایکی‌یه منقسم اولوب برقسمی آنجق خالقه عبادت آنجق خالقدن اسـتعانه ایدنلردر . قسم دیکری ایسـه خلقه خدمت ، خالقـدن استعـانه ایاینلر اولدیغندن طبیعیدرکه ، عبد صادق کندیسنی فرقهٔ ثانیه‌یه التحاقدن وقایه ایله فرقهٔ اولایه الحاق بیورمسنی جنـاب حقدن استـدعا ایلر . بو استـدعای سـلامتجویانه‌یی ده (صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب

عليهم ولا الضالين) ديمسيله باركاه آلهه عرض ايتمش اولور . چونكه فرقهٔ ثانيه‌يه متابعت، خسار وهلاكدن غيری شیٔ مفيد اولماز .

(لم تعبد مالايسمع ولايبصرولايغنی عنك شيئاً) قول كريمی منطوقنجه حضرت ابراهيم عليه السلام بو معنايی نه كوزل افاده ايتمشدر. (والله اعلم)

باب رابع

سورهٔ فاتحه‌دن مستنبط مسائل فقهیه بیانده‌در

برنجی مسأله

نمازده قرائت واجب اولدیغنه اکثر علما متفقدر.
یالکز (اصم) و (حسن بن صالح) عدم وجوب قرائته ذاهب اولمشلردر.
مذهب شافعی‌یه سالك اولانلر نمازده مطلق قرائتدن بشقه قرائت فاتحه‌نك‌ده وجوبنه قائل اولدقلرندن حضرت مفسر دیرکه:
فاتحه‌نك وجوب قرائتی حقنده ایراد ایتدیکمز دلائلك کافه‌سی قرائت مطلقه‌نك وجوبنه‌ده دلیلدر.
بز او دلائل ایله اکتفا ایتمیز. بو بابده بعض وجوه مثبته دها درمیان ایده‌جکز.
شویله‌که:
١ — جناب حق (اقم الصلاة لدلوك الشمس الی غسق اللیل وقرآن الفجر) بیورمشدر. بو آیت جلیله‌ده مذکور اولان قرآن ایله مراد قرائتدر. مضمون آیت دخی (اقم قراءة الفجر) تقدیرنده‌در. ظاهر امر ایسه وجوب ایچوندر. دیمك اولدیکه نمازده مطلقا قرائت قرآن واجبدر.
٢ — ابو الدردادن مرویدرکه بر آدم امام الانبیا صلی الله

علیه وسلم افندمزه (افی الصلاة قراءة) دیه صورمش؛ رسالتمآب افندمز دخی (نعم !) بیورمش.

سائل، حضرت پیغمبردن بو «اوت !» جوابنی آلنجه «دیمك که نمازده قرائت واجب اولدی» دیمش.

اعلم الرسل افندمز دخی آنك بوقولنی رد ایتمیوب سکوتلریله تصدیق بیورمشدر.

٣ — ابن مسعوددن مرویدرکه نبی ذیشان صلی الله علیه وسلم افندمزه «اقرأ فی الصلاة» دیه نمازده قرآن اوقونوب اوقونمیه‌جغنی صورمشلر؛ حضرت پیغمبر افندمز دخی (اتکون الصلاة بغیرقرائة) دیهرك «نماز قرائتسز اولورمی ؟» یولنده اعطای جواب بیورمشلردر.

شو ایکی خبر معتبری. شیخ ابوحامد الاسفرائینی‌نك تعلیقندن اخذ ونقل ایتدم.

*

«نمازده قرائت، واجب دکلدر» دیین اصم، (صلوا کما رأیتمونی اصلی) حدیث عالیسنی سند ایدرك دیرکه:

جناب خیر البشر بو حدیث عالیلرنده صلاتی اشیای مرئیه صرەسنه قویمش! قرائت ایسه مرئی اولان شیلردن دکلدر. بناءً علیه قرائت، ارکان صلاتدن اولمیوب خارج ازصلات اولمق لازم کلیر.

اصحك بو احتجاجنه شو وجه ایله جواب ویریلیر.

«لفظ رؤیت ایکی مفعوله تعدیه ایتدیکی وقت معنای علمی مفید اولور.»

ایکنجی مسأله

امام شافعی « نمازده قرائت فاتحه واجبدر . مصلی فاتحه‌دن حرف واحد ترك ایدرسه نمازی صحیح اولماز » دیمش : اکثر علما دخی قول امامه اتباع ایتمش‌در . یالکز امام اعظم ابو حنیفه رضی الله عنه « قرائت فاتحه واجب دکلدر » دیمش‌در.

للمترجم ـ حضرت مفسر، قول شافعی‌یی تأییداً بوراده بر چوق سوزلر سویله‌مش ایسه‌ده او سوزلر حائز اهمیت اولمقله برابر بزم سالك اولدیغمز مذهب حنفی‌یه مخالف اولمغله نقل وترجمه ایدلمامش‌در . « صوك . »

اوچنجی مسأله

مسألهٔ سابقه‌ده بیان اولندیغی وجه ایله عند الحنفی نمازده مطلقا قرائت قرآن واجب اولوب فقط بالخاصه قرائت فاتحه واجب اولمادیغی ایچون امام اعظم ابو حنیفه حضرتلریله امامین محترمین، مقدار قرائتده اختلاف ایتمشلر .

حضرت امام همام « الم ـ حم ـ والطور ـ مدهامتان » مثللو آیت واحده‌نك قرائتی‌ده کافیدر . » بیورمش اولدیغی حالده امام ابو یوسف ایله امام محمد، قیصه‌جق آیتلردن لااقل اوچ آیت، ویاخود « آیة الدین » مثللو آیت واحدهٔ طویله اوقومق لازم کله‌جکی رأینده بولنمشلردر .

دردنجی مسأله

امام شافعی «رضی الله عنه» ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ سورهٔ فاتحه‌نك اولندن بر آیتدر. بونی فاتحه‌ایله برلکده اوقومق واجبدر دیمش.

امام مالك ایله اوزاعی، دخی یالکز سورة النمل‌ده‌کی بسمله‌ٔ شریفه‌یی قرآندن عد ایدوب آندن ماعدا اوائل سورده‌کی بسمله‌لر قرآندن دکلدر. نمازده بسمله‌ٔ شریفه‌یی جهراً دکل، سراً اوقوملیدر دیمشلر.

امام اعظم ابو حنیفه بسمله، سورهٔ فاتحه‌نك اولندن بر آیتمی دکلمی؟ بو بابده قطعیاً بر شی دیمیوب یالکز نمازده سراً اوقونمق لازم کله‌جکنی بیان بیورمشدر.

یعلی، دیمشدرکه:

بن امام محمد بن حسن دن ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ حقنده‌کی رأینی صوردم. «ما بین الدفتین قرآن» جوابنی ویردی. اویله ایسه بسمله‌یی نیچون نمازده جهراً اوقومیورسکز؟ یولنده ایتدیکم استیضاحه هیچ برجواب ویرمیوب اختیار سکوت بیوردی.

فقهای حنفیه‌دن بعضیلری دیمشلرکه:

امام اعظم حضرتلریله اصحاب فضائل انتسابی بو مسأله حقنده بر رأی قطعی بیان ایتمکدن تورع بیوردیلر. چونکه بسمله‌نك قرآندن اولوب اولمادیغنی بیانه قالقیشمق بر امر عظیم وخطیر اولدیغندن بو بابده اختیار سکوت اولادر.

للمترجم — حضرت مفسر بالطبع مذهب شافعی‌یی التزام ایدرك «بو مسأله ظواهر و آحاد ایله استدلال، جائز اولان بر مسأله‌ٔ اجتهادیه‌میدر؟ یوقسه مسائل قطعیه‌دنمیدر؟ مسائل اجتهادیه‌دن اولدیغی تقدیرده بسمله‌یی جهراً می سراً می اوقوملی؟ بونده حق نه‌ در؟»

شو اوچ سؤالی ایراد ایلدکدن صکره مسأله‌ٔ مبحوث عنهانك مسائل قطعیه‌دن اولمادیغنی بیان ایله بو بابده‌ده اوزون اوزادی‌یه بسط مقال ایلمش‌در.

ایشته بشنجی مسأله بو بحث طویلی محتوی اولمغله ترجمه‌سندن صرف نظر ایدلمش‌در. صوك.

آلتنجی مسأله

بسمله‌ٔ شریفه قرآندنمی دکلمی؟ فاتحه‌دن بر آیتمی دکلمی؟

مدینه‌ٔ منوره‌نك، بصره‌نك قراسی، کوفه‌نك فقهاسی «بسمله فاتحه‌دن دکلدر» دیدیلر.

مکهٔ مکرمه‌نك، کوفه‌نك قراسی، حجازك اکثر فقهاسی بسمله‌نك آیات فاتحه‌دن بر آیت اولدیغی رأینده بولندیلر. ابن مبارك ایله ثوری‌نك‌ده قولی بودر.

بو قول اخیری وجوه آتیه دخی تأیید ایلر.

١ — امام شافعی «رضی الله عنه» مسلم بن جریجدن، ابن ملیکه‌دن، ام سلمه‌دن روایت ایلمش‌درکه:

مشارالیها ام سلمه، رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز بر کون فاتحة الکتابی اوقویوب – بسم الله الرحمن الرحیم – ی، – الحمدلله رب العالمین – ی، – الرحمن الرحیم – ی، – مالك یوم الدین – ی، – ایاك نعبد و ایاك نستعین – ی، – اهدنا الصراط المستقیم – ی، – صراط الذین انعمت علیهم غیرالمغضوب علیهم ولاالضالین – ی برر آیت مستقله عدوشتار بیوردیلر دیمشدر.

ایشته بو روایت، بسمله نك فاتحه دن بر آیت اولدیغنه نص صریحدر.

٢ — سعید المقبری، پدرندن، ابو هریره دن روایت ایتمشدرکه: رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز (فاتحة الکتاب سبع آیات اولاهن بسم الله الرحمن الرحیم) بیورمشدرکه. سورهٔ فاتحه نك یدی آیت اولدیغنی و بو آیات جلیله نك اولکیسی بسمله بولندیغنی مشعردر.

٣ — ثعلبی، کندی تفسیرنده ینه کندینك اسناديله ابو بریده دن، اوده پدرندن روایت ایتمشدرکه: رسالتپناه افندمزله پدر ابو بریده بیننده شویله بر محاوره جریان ایلمشدر.

نبی ذیشان افندمز – سلیمان بن داوددن صکره سمادن هیچ بر کیمسه یه نازل اولمامش اولان بر آیتی سکا خبر ویره یممی؟

پدر ابو بریده – احسان بیورورسکز.

نبی – نمازه باشلادقدن صکره قرآنی نه ایله افتتاح ایدرسین؟

پدر ابو بریده – بسم الله الرحمن الرحیم ایله افتتاح ایدرم.

نبی – ایشته او آیت بو آیتدر.

بو حديث شريف نبوى دخى بسمله‌نك قرآندن اولديغنه دلالت ايدر .

٤ — ثعلبى، كندى اسناديله جعفر بن محمددن، اوده پدرندن، جابر بن‌عبداللهدن روايت ايدوب ديمشدركه : رسول الله صلى الله عليه وسلم افندمزله جناب جابر بيننده شويله بر محاوره جريان ايتمشدر .

نبى ذيشان — نمازه طورديغك وقت نه ديرسين ؟

جابر — « الحمدلله رب العالمين » ديرم .

نبى ذيشان — « بسم الله الرحمن الرحيم » ديمليسين .

ينه ثعلبى، كندى اسناديله ام سلمه‌دن روايت ايتمشدركه نبى محترم صلى الله عليه و سلم افندمز حضرتلرى « بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين » دير ايدى . يعنى فاتحه‌يى مع البسمله اوقور ايدى .

ينه ثعلبى، كندى اسناديله امام على عليه السلام افندمزدن روايت ايتمشدركه امام‌مشاراليه « سورهٔ فاتحه‌يى « بسم الله الرحمن الرحيم » ايله افتتاح ايدر و « قرائت بسمله‌يى ترك ايدن كيمسه‌نك نمازى ناقصدر » دير ايدى .

ينه‌ثعلبى كندى اسناديله سعيد بن‌جبيردن روايت ايتمشدركه ابن‌عباس (ولقد آتيناك سبعاً من المثانى) آيت كريمه‌سنده مذكور اولان (سبع المثانى) دن مراد، فاتحه‌در ديو بيان بيورملريله آكا « اويله ايسه فاتحه‌نك آيت سابعه‌سى هانكيسيدر ؟» ديه صورانلره « بسم الله الرحمن الرحيم » در جوابنى ويرمشلردر .

ينه ثعلبی کندی اسنادیله ابوهریره‌دن روایت ایتمش‌درکه اعلم الانبیا صلی الله علیه و سلم افندمز حضرتلری «ام القرآنی اوقویه‌جغکز وقت ــ بسم الله الرحمن الرحیم ــ ی ترك ایتمیکز! زیرا بسمله آیات ام القرآندن بریسیدر» بیوردیلر.

ينه ثعلبی کندی اسنادیله کذلك ابوهریره‌دن روایت ایتمشدرکه فخر رسالت افندمز «یقول الله قسمت الصلاة بینی و بین عبدی نصفین فاذا قال العبد بسم الله الرحمن الرحیم قال الله سبحانه مجدنی عبدی واذاقال «الحمدلله رب العالمین» قال الله تبارك وتعالی «حمدنی عبدی» واذاقال «الرحمن الرحیم» قال الله عز وجل «اثنی علی عبدی» واذاقال «مالك یوم الدین» قال الله «فوض الی عبدی» واذاقال «ایاك نعبد و ایاك نستعین» قال الله تعالی «هذا بینی و بین عبدی» واذاقال «اهدنا الصراط المستقیم» قال الله تعالی «هذا لعبدی ولعبدی ماسأل» بیورمشلردر.

ایشته شو حدیث شریف دخی بسمله‌نك آیات فاتحه‌دن اولدیغنی معاندر.

ينه ثعلبی کندی اسنادیله کذلك ابو هریره‌دن بروجه آتی روایت ایتمش‌در.

ابو هریره دیمش‌درکه:

رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمزله مسجدده بولندم. نبی ذیشان افندمز اوراده اصحاب کرامیله صحبت ایدرکن بریسی کلوب نمازه طوردی. بعد التعوذ «الحمد لله رب العالمین» دیه‌رك قرائت فاتحه‌یه باشلادی.

رسول اکرم افندمز اوکیمسه‌نك بسمله‌سز قرائت فاتحه‌یه شروع ایتدیکنی ایشیدنجه (یا رجل ! قطعت علی نفسك الصلاة اما علمت ان بسم الله الرحمن الرحيم من الحمد من ترکها فقد ترك آية منها ومن ترك آية منها فقد قطع صلاته فانه لاصلاة الا بفاتحة الكتاب فمن ترك آية منها فقد بطلت صلاته) بیورمشلردرکه بو حدیث شریف دخی هم بسمله‌نك فاتحه‌دن بر آیت اولدیغنی، همده نمازده قرائت فاتحه واجب بولندیغنی موضحدر.

ینه ثعلبی، کندی اسنادیله طلحة بن عبد اللهدن روایت ایتمشدرکه رسول مجتبی صلی الله علیه و سلم افندمز حضرتلری (بسم الله الرحمن الرحيم — ی هر کیم ترك ایدرسه کتاب اللهدن بر آیت ترك ایتمش اولور) بیوردیلر.

بن شو احادیثك کافه‌سنی شیخ ابو اسحاق الثعلبی‌نك «رحمه الله» تفسیرندن نقل ایتمشمدر.

٥ — نمادامکه اول فاتحه‌ده — بسم الله الرحمن الرحيم — ك قرائتی واجبدر. بسمله آیات فاتحه‌دن بر آیت اولمق لازمکلیر.

اول فاتحه‌ده بسمله‌نك وجوب قرائتی شو وجه‌ایله ایضاح اولنور.

«اقرأ باسم ربك» آیتنده‌کی با صلهٔ زائده‌در دینیله‌مز. زیرا اصل اولان کلام اللهك هر حرفی بر فائده‌یی مفید اولمقدر. مادامکه بو بر حرف، مفیددر آیت جلیله «اقرأ مفتتحاً باسم ربك» تقدیرنده اولمق لازم کلیر. ظاهر امر ایسه وجوب ایچوندر. بو وجوب دخی نمازده قرائتك غیریسنده ثابت اولمامش اولدیغندن نصی تعطیلدن صیانةً نمازده‌کی قرائتده بسمله‌نك اثباتی لازمکلدی.

٦ — بسمله شریفه خط قرآن ایله یازیلی‌در. حال بوکه قرآندن اولمیان کلامی مصاحفده خط قرآن ایله یازمازلر.

کورمزمیسینکه علمای کرام مصحفده اسامیٔ سورك یازلمسنی، اعشار واخماس اوزرینه علامتلر قونلمسنی منع ایتمشلردر. بو منعدن غرض ایسه مجرد قرآن کریمك قرآندن اولمیان کلام ایله قارشمامسیدر. بناءً علیه بسمله شریفه قرآندن اولمسیدی، آنی خط قرآن ایله یازمازلرایدی. مادامکه بسمله‌یی خط قرآن ایله یازمقده اجماع علما واقع اولمشدر. علم یقین حاصل ایتدككه بسمله قرآندندر.

٧ — «بین‌الدفتین ـ یعنی مصحفك ایکی جلدی آره‌سنده نه وارسه، آنك هپسی قرآندر» دیه اجماع مسلمین واقع اولمشدر. مادامکه تسمیه دخی بین الدفتین موجوددر. آنی کلام اللهدندر دیه اعتقاد ایتمك لازم کلیر. بو سببدن ناشیدرکه یوقاریده حکایه ایتدیکمز وجه ایله (یعلی) امام محمد بن حسنه بو یولده ایراد ایتدیکی سؤاله امام مشارالیه جواب ویره‌میوب اختیار سکوته مجبور اولمشدر.

معلوم اولملیدرکه «ابوبکر الرازی» نك مذهبنجه تسمیه کرچه قرآندندر. لکن سورهٔ فاتحه‌دن بر آیت دکلدر. مشارالیه «بسمله‌نك تنزیلندن مقصود الٰهی سور قرآنیه‌نك آره‌سنی فصل وتفریقدر» دیر ایدی. سالف الذکر ایکی دلیل ایسه مشارالیه ابوبکر الرازی‌نك قولنی ابطال ایده‌مز.

٨ — اکثر علما متفقدرکه سورهٔ فاتحه یدی آیتدر.

شو قدر كه امام شافعی «رضی الله عنه» بسم الله الرحمن الرحیم، بر آیت اولدیغی کبی «صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین» دخی بر آیتدر دیدی.

امام اعظم ابو حنیفه «رضی الله عنه» دخی «بسم الله» آیات فاتحه‌دن دکلدر. لکن «صراط الذین انعمت علیهم» بر آیتدر. «غیر المغضوب علیهم ولا الضالین» ده آیت دیکردر رأینده بولندی.

للمترجم — حضرت مفسر بوراده مذهب شافعی‌یه نصرت ایدرك دیرکه: «قریباً برمسأله‌ٔ مفرده‌ده بیان وایضاح ایده‌جکمز وجه ایله حضرت امام اعظمك رأیی مرجوحدر. بناءً علیه — بسم الله الرحمن الرحیم — ی آیت تامه اعتقاد ایتدیکمز وقت آیات فاتحه یدی‌یه بالغ اولماز». صوك.

٩ — دیه بیلیرسین که فاتحه‌دن اول، بسمله‌نك قرائتی واجبدر. بناءً علیه آیات فاتحه‌دن بر آیت اولمسی لازم کلیر.

فاتحه‌دن اول، بسمله‌نك وجوب قرائتی شو وجه ایله ایضاح اولنور.

امام اعظم ابو حنیفه «رضی الله عنه» قرائت فاتحه‌نك افضلیتنی تسلیم ایدیيور. مادام که بو مسلمدر. مادام که نبی اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزك دخی بونك قرائتنه مواظبت بیوردقلری ظاهردر. (واتبعوه) فرمان الهیسنه امتثالاً بزم اوزرمزده قرائتی واجب اولور. بسمله‌نك وجوب قرائتی ثبوت بولنجه سورهٔ فاتحه‌دن اولدیغی دخی تبین ایتمش اولور. زیرا فرقه قائل اولان یوقدر.

١٠ — خواجۀ كائنات صلى الله عليه وسلم افنـدمز (كل امر ذى بال لا يبدأ فيه باسم الله فهو ابتر او اجذم) بيورمشدر. بعد الايمان اعظم اعمال ايسه صلاتدر. او جهتـله فاتحۀ شريفه‌يى نمازده — بسم الله — سز اوقومق نمازك ابتر قالمسنى ايجاب ايتمزمى؟ حال بوكه حق سبحانه وتعالى حضرتلرى جناب رسالتمآب افندمزك دشمنى اولان بر كافرى ذم معرضنده (ان شانئك هو الابتر) بيورمش اولمسى دليليله‌ده ثابتدركه (ابتر) لفظى كمال نقصان وخلله دلالت ايدر. آنكچون قرائت بسمله‌دن خالى اولان نماز. غايت ناقصدر؛ غايت خللپذيردر ديمك لازم كلمزمى؟ شو خلل و نقصانى اقرار واعتراف ايدن كيمسه بسمله‌سز قيلنان نمازك‌ده فسادينه حكم ايلر. ايشته بوده دلالت ايدركه بسمله فاتحه‌دندر؛ اوقونمق‌ده واجبدر.

١١ — مرويدركه نبى اعلم واكرم افندمز (ما اعظم آية فى كتاب الله تعـالى) كلاميله آيات قرآنيه‌نك اك بيوكى هانكيسى اولديغنه دائر كنديسنه توجيه بيورديغى سؤاله جواباً ابى بن كعب «بسم الله الرحمن الرحيم» در ديمش: رسـالتپناه افندمز دخى آنك بو سوزينى تصديق بيورمشدر.

بو روايت. بسملۀ شريفه‌نك آيت تامه اولديغنه دلالت ايدر. حال بوكه «انه من سليمان و انه بسم الله الرحمن الرحيم — قول كريمنده بسمله‌نك آيت تامه دكل، آيتك بعضى ايدوكى معلومدر. بناءً علـيه شوندن غيرى مواضعده بسـمله‌نك آيت تامه اولمسى لازم كله‌جكى روايت مذكوره‌دن استدلال اولنور. ايشـته بوكا قائل اولانلر بسمله، سورۀ فاتحه‌نك اولنده آيت تامه‌در ديديلر.

۱۲ — معاویه، زمان سلطنتنده مدینهٔ منورهده‌کلوب ناس ایله ادای صلات ایدرك ام القرآنی بسمله‌سز اوقویی ویردی؛ نمازی بیترنجه مهاجرین وانصار «رضوان الله تعالی علیهم اجمعین» مسجدك هرطرفندن «یا معاویه! اونوتدکمی نه یاپدك؟ هانی بسم الله الرحمن الرحیم» دیه ندا ایتدیلر. بونك اوزرینه معاویه نمازی اعاده ایدرك — بسم الله الرحمن الرحیم — ی جهراً اوقومغه مجبور اولدی. ایشته بو خبر، بسمله‌نك قرآن وفاتحه‌دن اولدیغنده، قرائتنده جهرك اولی بولندیغنده صحابهٔ کرین افندیلرمزك اجماع واتفاقنه دلالت ایدر.

۱۳ — سائر انبیای عظام علیهم السلام اعمال خیره شروعلرنده بسم اللهك ذکریله ابتدا بیوررلردی. او جهتله بزم پیغمبر ذیشانمز افندمز حضرتلرینه‌ده بو، واجب اولمق لازم کلیر. حضرت رسول الله افندمز حقنده بو وجوب ثابت اولنجه، بزم حقمزده‌ده ثبوت بولمش اولور. وجوب مذکور، بزم حقمزده ثابت اولدقدن صکره‌ده بسمله‌نك آیات فاتحه‌دن بر آیت اولدیغی تبین ایدر.

مقدمهٔ اولانك اثباتنه کلنجه:

بونك دلیلی شودرکه: نوح نبی علیه السلام کمی‌یه بینه‌جکی صره‌ده (ارکبوا فیها بسم الله مجراها ومرساها) دیدی. سلیمان نبی علیه السلام بلقیسه کوندردیکی نامه‌نك عنوانده — بسم الله الرحمن الرحیم — یازدی.

دیرلرسه‌که:

« انه من سليمان وانه بسم الله الرحمن الرحيم » قول كريمى
حضرت سليمانك كندى نامنى نام پاك خدايه تقديم ايتمش اولديغنه
دلالت ايتمزمى ؟
ديرزكه :
معاذالله ! هيچ اويله شى اولورمى ؟
يا نصلدر ؟
هدهد نامه بر، مكتوب جناب سليمانى كتيروب صدر صفهٔ
صفاى بلقيس اوزرينه قودى. حال بوكه قصر دلاراى بلقيس
از هر جهت عساكر مستحفظه ايله محروس اولوب خارجدن
درون قصره رخصتسز فرجه‌ياب دخول اولمق ممكن دكل ايدى.
نام وصيت سليمان ايسه اولجه واصل سامعهٔ بلقيس اولمشدى .
بناءً عليه هدهدنامه برى ديوارده، نامه‌يى‌ده صدر عزت ووقارده
كورنجه، « محقق بونامه سليماندندر. » مألنده اوله‌رق كنديلكندن
(انه من سليمان) — نامه‌يى آچوب‌ده عنوانده‌كى بسمله‌يى كورديكى
آنده دخى (وانه بسم الله الرحمن الرحيم) ديدى .
ايشته شو ايضاحات ايله تبين ايتدى‌كه. انبياى عظام عليهم السلام
هر نه زمان برعمل خيره شروع ايتمشلر ايسه « ذكر بسم الله
الرحمن الرحيم » ايله ابتدا بيورمشلردر.
مقدمهٔ ثانيه‌نك صورت ثبوتنه كلنجه :
مادام‌كه سائر انبياى عظامك اعمال خيريه‌يه شروعلرنده
بسمله‌كش ابتدا اولدقلرى تبين ايتمش‌ در . مادام‌كه جناب حق
قرآن كريمده پيغمبر ذيشانمز افندمزه (اولئك الذين هداهم الله

فبهداهم اقتده) بیورمشدر. هر عمل خیرده بسملهٔ شریفه ایله ابتدا ایتمك هم نبی محترمز افندمزه، هم ده (واتبعوه) فرمان الهیسنه مبنی بزه واجب اولمق و بسمله‌نك بووجه ایله وجوب قرائتی ثابت اولنجه بسمله آیات فاتحه‌دن بر آیت صاییلق لازم کلیر. چونکه فرقی وار دیین یوقدر.

١٤ — الله تعالانك وارلغی سائر موجوداتك وارلغنه متقدمدر. چونکه جناب الله، قدیمدر؛ خالقدر. ماسوی الله محدثدر؛ مخلوقدر. قدیم اولان خالقك ایسه، محدث اولان مخلوقی سابق اولمسی طبیعیدر. مادامکه خالق تعالی حضرتلرینك سائر موجوداتی سابق اولدیغی ثابتدر. مناسبت عقلیه ایله حکم اولنورکه آنك ذکری‌ده غیریسنك ذکرینی سابق اولمق لازم کلیر. ذکرده‌کی شو سبق ایسه، آنجق ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ك سائر اذکار وقرا آت اوزرینه سابق اولمسیله حاصل اولور. مادامکه بو سبق وتقدمی عقول ناس، استحسان ایدییور. مادامکه حضرت پیغمبر (ماراٰه المؤمنون حسناً فهو عند الله حسن) بیوریور. عندالشرع دخی معتبر اولمق لازم کلیر. بسمله‌نك وجوب قرائتی ثابت اولنجه فاتحه‌دن بر آیت اولدیغی دخی ثبوت بولور. چونکه فرقی وار دیین یوقدر.

١٥ — مادامکه «سورة النمل» ده ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ك قرآندن اولدیغی شکسزدر. مادامکه بسمله‌نك مصاحفده خط قرآن ایله مکرراً مکتوب اولدیغنی کورییورز. بسمله‌نك قرآندن اولمسی لازم کلیر.

نصل كه ـ فبأى آلاء ربكما تكذبان ـ ويل للمكذبين ـ قوللرينك قرآنده خط واحد ايله، صورت واحدهده مكتوب اولدقلرينى كورديكمزدن بونلرك كافه‌سى قرآندر ديه حكم ايدرز.

١٦ ـــ مرويدركه رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمز اوائل نبوتلرنده رسم قريش اوزره ـ باسمك اللهم ـ يازديررلردى. صكره (اركبوا فيها بسم الله مجراها ومرساها) آيت جليله‌سى نازل اولنجه ـ بسم الله ـ يازمغه باشلاديلر. متعاقباً (قل ادعوا الله اوادعوا الرحمن) نازل اولمغله ـ بسم الله الرحمن ـ يازديلر. (انه من سليمان وانه بسم الله الرحمن الرحيم) آيت جليله‌سى نازل اولدقدن صكره دخى ـ بسم الله الرحمن الرحيم ـ يازمغه مداومت بيورديلر.

وجه استدلال ـ مادام كه شو كلمه‌نك ـ يعنى بسمله‌نك بشقه بشقه هر جزئى‌ده، هيئت مجموعه‌سى‌ده قرآندر. مادام كه بو كلمه قرآنده ثابت اولمشدر. بونك قرآندن اولديغنه جزم ويقين حاصل اولمق لازم كلير. چونكه شو موجبات كثيره‌نك، شو شهرتك وجوديله برابر بسمله‌نك قرآندن اخراجى جائز اولسيدى، بونك كبى سائر آيتلرك‌ده اخراجى جواز دادۀ عقلا اولمق لازم كليردى. بو ايسه حق قرآنده طعنى موجبدر.

للمترجم ـ حضرت مفسر مذهب شافعى‌يى تأييداً بروجه بالا ايراد ايلديكى دلائلك اون يدنجيسنده‌ده «تواترله ثابت اولمشدركه جناب حق بو كلمه‌يى ـ يعنى بسمله‌يى حضرت محمد عليه السلام افندمزه مكرراً انزال و بونك خط مصحف ايله يازلمسنى امر

بیورمش‌در » دیدکدن و بو بابده دها بعض سوزلر سویلدکدن صکره مخالف مذهبی اولان ائمهٔ حنفیه‌نك وجه احتجاجلرینی‌ده بروجه آتی بیان ایتمش‌در .

دلائل حنفیه

اولکیسی ـ ابوهریره‌نك روایت ایتدیکی خبر صحیح در .
نبی الرحمه افندمز (یقول الله قسمت الصلاة بینی و بین عبدی نصفین فاذاقال ـ الحمدلله رب العالمین ـ یقول الله تعالی « حمدنی عبدی » و اذا قال ـ الرحمن الرحیم ـ یقول الله تعالی « مجدنی عبدی » واذا قال ـ ایاك نعبد وایاك نستعین ـ یقول الله تعالی هذا بینی وبین عبدی نصفین) بیورمش‌در.
ایشته بسمله، فاتحه‌دن بر آیت اولمادیغنه شو خبر صحیح ایله ایکی وجه ایله استدلال اولنور .
١ — حضرت پیغمبر بو حدیث شریفده بسمله‌یی ذکر ایتمدی . اکر بسمله دخی فاتحه‌دن بر آیت اولسیدی، آنی‌ده ذکر ایدردی .
٢ — رسالتمآب افندمز (جعلت الصلاة بینی و بین عبدی نصفین) بیوردی . صلاتدن‌ده مراد، فاتحه‌در . شو تنصیف ایسه آنجق بسمله، فاتحه‌دن بر آیت دکلدر دیدیکمز وقت حاصل اولور. زیرا فاتحه یدی آیتدر . بناءً علیه آیات مذکوره‌نك ـ الحمد لله ـ دن ـ ایاك نعبد ـ یه قدر اوچ بوچنی خدانك و ـ ایاك نستعین ـ قولندن آخرسوره‌یه دکین دیکر اوچ بوچنی عبدك‌در.

حال بوکه بسمله آیات فاتحه‌دن عد ایدیلنجه تنصیف مذکور باطل اولور .

ایکنجیسی ـ عایشهٔ صدیقه « رضی‌الله‌عنها » روایت ایتمشدرکه « نبی اکرم افندمز حضرتلری نمازی تکبیر ایله ـ و ـ الحمد لله رب العالمین ـ ی قرائتله افتتاح بیوررلردی » ایشته بوروایت صحیحه دخی دلالت ایدرکه بسمله فاتحه‌دن بر آیت دکلدر .

٣ — اگر ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ بو سوره‌دن بر آیت اولسیدی، فاتحه‌ده واقع اولان ـ الرحمن الرحیم ـ مکرر اولمق لازم کلیردی . بو ایسه دلیل ایله ثابت اولانك خلافیدر .

ایشته حضرت مفسر دلائل حنفیه‌یی بویله‌جه بیان ایلدکدن صکره بروجه آتی جوابه تصدی ایدییور .

دییورکه :

حجت اولایه بر قاچ وجه ایله جواب ویریلیر .

وجه اول ـ بالاده نقل و بیان ایتمشدکه، شیخ ابو اسحاق ثعلبی، کندی اسنادیله حدیث مذکوری شویله روایت ایتمشدر .

دیمشکه :

« حضرت فخر کائنات افندمز سوره باشلاینجه ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ی فاتحه‌دن بر آیت تامه عدوشمار بیورمشلردر . »

مادامکه شو ایکی روایت، تعارض ایتمشدر . بزمکی [*] مرجحدر . زیرا روایت اثبات، روایت نص اوزرینه مقدمدر .

وجه ثانی ـ ابو داود السختیانی، نخعی‌دن، مالکدن، علاء

[*] شافعیلرك روایتی .

بن عبد الرحماندن، اوده پدرندن، پدری‌ده ابوهریره‌دن روایت ایتمشدرکه حضرت نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندمز (واذا قال العبد ــ مالك یوم الدین ــ یقول الله تعالی « مجدّنی عبدی وهو بینی و بین عبدی) بیورمشدر.

بوراسی نکاشتهٔ صحیفهٔ ایقانك اولنجه دیرزکه:

« مالك یوم الدین » قول شریفنده ــ هذا بینی و بین عبدی ــ بیورلمادیمی؟ ایشته « مالك یوم الدین » قول شریفی قسمتده مشترکدر دیمك‌اولوب بو آیتك بینهماده تقسیمی‌ده آنجق ماقبلنده اوچ، مابعدنده‌ده اوچ آیت حاصل اولدیغی وقت قابل اوله‌بیلیر. « مالك یوم الدین» آیتندن اول، اوچ آیت جلیله‌نك حصولی ایسه آنجق بسمله‌یی فاتحه‌دن بر آیت صایمقله ممکن اوله‌بیلیر. بو حالده خبر مذکور شو وجهدن طولایی بزم [*] لهمزه حجت اولور.

وجه ثالث ــ نصف، لفظی عدد آیاتده نصفه محتمل اولدیغی کبی، بونك معناده‌ده نصفه احتمالی واردر. اعلم الانبیا افندمز (الفرائض نصف العلم) بیورمشدر. چونکه موت ایله حیات ایکی قسمدر. فن فرائض دخی احوال امواتدن باحثدر. ایشته شوسببدن ناشی فرائض، نصف ایله تسمیه بیورلمشدر.

شریح، (اصبحت و نصف الناس علیّ غضبان) دیمشدر. کندیسندن ناسك بعضیلری خشنود، بعضیلری ناخشنود اولدقلری جهتله کندیسندن ناخشنود اولانلری نصف تسمیه ایتمشدر.

---

[*] شافعیلرك.

وجه رابع ــ بسم الله الرحمن الرحيم ــ ك فاتحه‌دن بر آيت اولديغى حقنده‌كى دلائلمز پك صريحدر .

ائمهٔ حنفيه‌نك متمسك اولدقلرى شو خبردن مقصود ايسه ــ بسم الله الرحمن الرحيم ــ فاتحه‌دنمى دكلمى ؟ بونك بيانى دكلدر. شئ آخردر . بناءً عليه بزم [*] دلائلمز آنلرك دلائله نسبتله دها قوى دها ظاهردر .

وجه خامس ــ بزم قولمز احتياطه دها قريبدر .

* * *

ائمهٔ حنفيه‌نك حجت ثانيه‌سنه دخى امام شافعينك ويرديكى شو جواب كافيدر .

امام مشاراليه ديمش‌كه :

«حضرت عايشه جائزكه ــ الحمد لله رب العالمين ــ ى بو سورهٔ شريفه‌نك اسمى عد ايتمش اوله ! نصل‌كه (فلان كيمسه ــ الحمد لله الذى خلق السموات ــ ى اوقودى) دينيرده مراد، شو قول كريم ايله مفتتح اولان سوره‌يى اوقودى ديمك اولور . ايشته حضرت عايشه‌نك قولنده مراد بو اولسه كركدر . »

جوابك تمامى جناب انسدن مروى اولمق اوزره آتيده نقل ايده‌جكمز خبردن مستبان اولور .

حنفيه‌نك حجت ثالثه‌سنده شو وجه ايله جواب ويريلير . دينيليركه :

الرحمن الرحيم ــ ك تكرارى تأكيد ايچوندر . لاجل التأكيد

[*] شافعيلرك .

تكرار ايسه قرآنده پك چوقدر. الله تعالانك رحمان ورحيم اولديغنى تأكيد دخى اعظم امور مهمه‌دندر. «والله اعلم»

يدنجى مسأله

سورۀ فاتحه‌نك عدد آياتى بيانده‌در

بعض روايات شاذه‌ده كوردم كه: حسن بصرى «رحمه الله» سورۀ فاتحه سكز آيتدر دير ايمش!

فاما اكثر علمانك همزبان وفاق اولديغى روايت مشهوره‌يه كوره سورۀ فاتحه يدى آيتدر. (ولقد آتيناك سبعاً من المثانى) آيت جليله‌سنى‌ده بو وجه ايله تفسير ايتمشلردر.

بسم الله الرحمن الرحيم ـ ك فاتحه‌دن بر آيت اولديغنه قائل اولانلر ـ صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين ـ تام بر آيتدر ديديلر.

اما امام اعظم ابوحنيفه «رضى الله عنه» بسمله‌يى سورۀ فاتحه‌دن اسقاط ايتديكى ايچون ـ صراط الذين انعمت عليهم ـ بر آيتدر. (غيرالمغضوب عليهم ولاالضالين) دخى آيت ديكردر ديدى.

بز [*] ديرزكه:

امام شافعينك قولى اولى اولديغنه وجوه آتيه دلالت ايدر.

١ — صراط الذين انعمت عليهم ـ قول كريمنك مقطعى

[*] شافعيلر.

آیات متقدمه‌نك مقطعلرینه مشابه دكلدر ۰ مقطعلرده تشابهه رعایت ایسه لازمدر. زیرا بز مقاطع وفواصل قرآنی ایکی قسمه منحصر كوریبورز . بر قسمی یكدیكرینه متقاربدر . او بر قسمی متشاكل ومتشابهدر. (ق) سوره‌سنده‌کی آیات بیناتك مقطعلری متقـارب، (ص) سوره‌سنده‌كیلرده متشاكل قسمندندرلر .

«انعمت علیهم» قول کریمی‌ایسه هر ایکی قسمدن‌ده دكلدر . بناءً علیه بو قول کریمی مقاطع آیاتدن عد ایتمك ممتنعدر .

۲ — غیر المغضوب علیهم ـ قولنی آیتك ابتداسی فرض وتقدیر ایتدیكمز حالده (غیر) لفظنی اول آیت، اعتبـار ایتمش اوله‌جغز . بولفظ ایسه یاماقبلنك (صفتی) یاخود ماقبلندن (استثنا) اولمق لازم كلـوب حال بوكه صفت ایله موصوف، استثنـا ایله مستثنی منه، شیء واحد كبی درلر . بینهمایه فصلك ایقاعی ایسـه دلیلك خلافنه‌در . اما ـ صراط الذین انعمت علیهم ـ ی الی آخر السوره آیت‌واحده اعتبار ایلرایسه‌ك، اول‌حالده موصوف ایله صفتی، استثنـا ایله مستثنی منهی كلام واحد و آیت واحده حكمنه قویمش اولورزكه دلیله اقرب اولان صورت دخی بودر .

۳ — مبدل، محـذوف حكمنده‌در . آیت كریمه دخی ـ اهدنا صراط الذین انعمت علیهم ـ تقدیرنده‌در. لكن مظهر انعام خدا اولانلرك یولنه اهتدائی طلب آنجق مظهر انعـام اوله‌جق كیمسه، نه مغضوب علیه، ونه‌ده ضال و كمراه اولمـامق شرطلریله جائز اوله‌بیلیر . اكر بو شرطی اسقاط ایدرسـه‌ك، اویوله طلب اهتدا جائز اولماز . بو عـدم جوازده ـ الم ترالی الذین بدلوا

نعمة الله كفراً ــ آيت جليله‌سی برهان باهردر . زیرا شو آیت کریمه اول کیمسه‌لرك مظهر انعام خدا اولدقلرینه کرچه دلالت ایدر. آنجق آنلر سوء صنیعلرندن ناشی غضب الٰهی‌یه اوغرامش کمراه اولمش اولدقلری جهتله شبهه یوقدرکه آنلره اقتدا ایله طلب اهتدا جائز اولماز .

ایشته تبین ایتدی‌که ــ صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین ــ ك مجموعی کلام واحد اولمغله ــ صراط الذین انعمت علیهم ــ قولنی ــ غیر المغضوب علیهم ــ قولندن فصل ایتمك جائز اوله‌ماز . بناءً علیه بونك مجموعی آیت واحده‌در دیمك لازم کلیر .

اکر « الحمد لله رب العالمین ــ آیت واحده ــ الرحمن الرحیم ــ دخی آیت ثانیه دکلیدر ؟ حالبوکه بو آیت بنفسها مستقل بر آیت دکل، ماقبلنه متعلق ومربوطدر » دیرلرسه، شو وجه ایله مقابله ایدرزکه : بونده فرق واردر . شویله‌که : ــ الحمد لله رب العالمین ــ قولی ــ الرحمن الرحیم ــ سز دخی کلام تامدر . دیمك اولدی‌که مجرد ــ الحمد لله رب العالمین ــ ك آیت تامه اولمسی ممتنع دکلدر . حالبوکه یوقاریده بیان ایتدیکمز وجه ایله مجرد ــ اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم ــ قولی کلام تام دکلدر. زیرا ــ غیر المغضوب علیهم ولا الضالین ــ قولی آکا منضم اولمادقجه ــ اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم ــ قول کریمنك معناسی صحیح اولماز . ایشته بینهماده‌کی فرق ظاهر اولدی .

سکزنجی مسأله

بسم الله الرحمن الرحيم ـ سور سائره‌نكده اوائلندن برر آيتميدر دكلميدر ؟

اصحاب شافعيدن بعضيلری امام‌شافعينك بو بابده مختلف ايكی قولنی ذكر ايتمشلر ايسه‌ده آنلرك محققلری بسم اللهك سور سائره‌دن‌ده قرآن اولديغنه بالاتفاق حضرت امام شافعيدن منقول اولان قولينی شو وجه ايله توجيه وتقديره همزبان وفاق اولمشلر ديمشلركه :

« فاتحه‌دن‌ماعدا هرسوره‌نك اولنده‌كی بسمله‌ده آيت‌تامه‌ميدر؟ يوقسه او‌بسمله مابعدلريله‌می برابر آيت تامه اوليورلر؟ ايشته حضرت امامك قولينی بونلردر . »

ائمهٔ حنفيه‌دن بعضيلری ديديلركه : امام شافعی بو مسأله‌ده اجماعه مخالفت ايتمش‌دز . زيرا آندن اول ـ بسم الله ـ سور سائره‌نك اوائلندن بر آيتدر دينن اولمامش‌در . »

شافعيلرك بو بابده سرد ايتدكلری دليل شودركه :

« بسم‌الله ـ اوائل‌سورده خط قرآن‌ايله مكتوب اولديغندن قرآندن معدود اولمق لازم كلير . »

حنفيلر، ابو هريره‌نك روايت ايتديكی حديث شريف ايله احتجاج ايدوب ديمشلركه :

نبی اكرم صلی الله عليه وسلم افندمز حضرتلری سورة

المالكك اوتوز، سورة الكوثرك اوچ آيت كريمه‌يى مشتمل اولديغنى بيان بيوردقلرى كبى علماى كرام دخى عـدد مذكورك تسميه‌سز حاصل اولديغنه اتفاق ايتمشلردر. بناءً عليه تسميه‌نك بو سوره‌لردن بر آيت اولمامسى لازمكلير.

شافعيلر، بو احتجاجه شو وجه ايله جواب ويرمشلردر. ديمشلركه:

ــ بسم الله الرحمن الرحيم ــ مابعـديله برابر بر آيتـدر ديرسه‌ك، شو اشكال زائل اولور.

اكر حنفيلر، «مادامكه بسمله‌نك اول فاتحـه‌دن بر آيت تامه اولديغنى معترف اولديكز! سور سائره‌دن آيتك بعضى ايدوكنى نصل ادعا ايده‌بيليرسكز؟» يولنده اعتراض ايدرلرسـه، جواباً ديرزكه:

بسمله‌نك اول فاتحـه‌ده آيت تامه، اوائل سور سـائره‌ده‌ده بعض آيت اولمسى امر بعيـد دكلدر. كورمزميسينكه سـورهٔ فاتحه‌ده ــ الحمدلله رب العالمين ــ قول كريمى آيت تامه‌ايكن صكره ديكر سوره‌ده ــ وآخر دعواهم ان الحمدلله رب العالمين ــ قول كريمنك مجموعى بر آيت اولمق اوزره وارد اولمشدر.

ايشته اول فاتحه‌ده‌كى بسمله ايله اوائل سورسائره‌ده‌كى بسمله‌لر دخى بويله اوله‌بيلير.

سورة الكوثرك اوچ آيت اولديغنى بياندن‌ده مقصود، «ماهو خاصية هذه السورة ثلاث آيات» ديمكدر.

تسميه‌يه كلنجه: بو، جميع سورده مشترك فيه بر شى كبيدر.

ایشته ایضاحات مبسوطه‌ایله شو سؤال دخی حکمدن ساقط اولور .

طقوزنجی مسأله

مرویدرکه، امام احمد بن حنبل (رضی الله عنه) « تسمیه، فاتحه‌دن بر آیتدر . شوقدرکه هر رکعتده سراً اوقونملیدر. » دیمش در . امام شافعی، رضی الله عنه «تسمیه. فاتحه‌دن بر آیتدر. جهراً اوقونملیدر . » رأینده بولنمش در . امام اعظم ابو حنیفه، رضی الله عنه « تسمیه، فاتحه‌دن بر آیت دکلدر.. شوقدرکه هر رکعتده سراً اوقونملیدر . » بیورمش در .

للمترجم ــ حضرت مفسر، « بسمله‌نك هر رکعتده جهراً اوقونمسی سنتدر . » دیه‌رك بورادده بر چوق حجج و براهین ایرادیله مدعاسنی تنویر ایتمش در . حجج و براهین مذکوره ایسه بزم اصول مذهبیه‌مزك خلافنی اثبات ایچون سرد وایراد ایدلمش اولدیغندن ترجمه‌سندن صرف نظر اولنمش در . یالکز حضرت مفسرك بو بابده جالب نظردقت اولان برایکی سوزی بروجه آتی نقل اولنور .

علیه الصلاة والسلام افندمز (طوبی لمن مات ولسانه رطب من ذکر الله) بیورمش در. نه موطلو او کیمسه‌یه که ذکرالله ایله تر زبان اولدیغی حالده آخرته منتقل اوله، دیمکدر.

علی بن ابی طالب علیه‌السلام (یا من ذکره شرف للذاکرین) بیوررلردی. بوسببدن ناشی منقولدرکه حضرت علی رضی‌الله عنه افندمزك جمیع صلواتده ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ی جهراً اوقومق مذهب پاکلری اقتضاسندن ایدی.

حضرت مفسر بوراده شو وجهله ادارهٔ کلام ایدییور. دییورکه:

«بنجه بو حجت پك قوی‌در. عقلمده اویله اساسکیر رسوخ واستقرار اولمش درکه مخالف مذهبم اولانلرك سوزلریله اصلا زائل اولماز.»

بعدازین امام شافعی حضرتلرندنده شونی روایت ایتمش‌در. دیمش‌درکه:

امام شافعی کندی اسنادیله روایت ایتدی‌که: معاویه، زمان سلطنتده مدینهٔ منوره‌یه قدمنه مواصلت اوله‌رق جماعت مسلمین ایله نماز قیلدی. بسم‌الله الرحمن الرحیم ـ ی اوقومدی. رکوع و سجودده واردیغندده تکبیر کتیرمدی. بناءً علیه نمازی بیتروب سلام ویرنجه، مسجد شریفده حاضر بولنان مهاجرین و انصار «یا معاویة سرقت من الصلاة این بسم الله الرحمن الرحیم این التکبیر عند الرکوع والسجود» ندالریله ولوله انداز مسامع صغار وکبار اولدیلر. بونك اوزرینه معاویه، تسمیه وتکبیر ایله اعادهٔ صلاته مجبور اولدی.

امام شافعی دیمشدرکه:

معاویه، عظیم القوه شدید الشوکه بر سلطان قاهر ایدی.

اکر تسمیه، مهاجرین وانصاردن بالجمله اصحاب اخیـار عندنده بر امر متقرر کبی اولمسیدی، ترك تسمیه سببیله مشارالیهم معاویه‌یه قارشی بویله اظهار انکاره مقتدر اوله‌مازلردی .

* * *

بوندن‌صکره‌ده حضرت‌مفسر «احتج المخالف بوجوه وحجج» دیه‌رك مخالف مذهبی اولانلرك دیکر بعض دلائلنی بروجـه آتی بیان وایراد ایتمش‌در .

حجت اولی

امام‌بخاری کندی اسنادیله روایت ایتمشدرکه «حضرت انس بن رسول الله صلی الله علیه و سلم افندمزك، ابو بکرك، عمرك، عثمانك خلف سعادتلرنده نماز قیلدم . جمله‌سی قرائتی ـ الحمدلله رب العالمین ـ ایله استفتـاح بیوررلردی» دیمش‌در . امام مسلم دخی بو خبری، صحیحنـده روایت ایتمش وآنده فضـله اوله‌رق «انهم لایذکرون بسم‌الله الرحمن الرحیم» قولی مندرج بولنمش‌در . دیکر روایتده‌ده «لم اسمع احداً منهم قال بسم الله الرحمن الرحیم» دینلمش‌در . رابعه‌نك روایتـده‌ده «فلم یجهر احد منهم ببسم الله الرحمن الرحیم» دیه نقل اولنمش‌در .

حجت ثانیه

عبدالله بن مغفلك روایت ایتدیکی خبردر .

مشارالیه‌دیمش‌درکه پدرم‌نمازده ـ بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم ـ ی

اوقودیغمی ایشـتدی . بکا دیدی که « ایاك و الحذر فی الاسـلام فقد صلیت خاف رسول الله صلی الله علیه وسلم وخاف ابی بکر وخلف عمر وعثمان فابتدؤا القراءة بالحمد لله رب العـالمین فاذا صلیت فقل الحمدلله رب العالمین »

ایشته شو عبـارهٔ عربیه ناطق اولدیغی اوزره پدر عبد الله پسر حقـایق پرورینی امر دین‌ده بدعتدن تحـذیر ایدرك « بن رسول الله افندمزك، ابوبکرك، عمرك، عثمانك خلف سعادتلرنده نماز قیلمق شرفنه نائل اولانلردنم . مشـارالیهمك کافه‌سی ایسـه نمازده قرائته ـ الحمد لله رب العـالمین ـ ایله بدأ بیوررلردی . بناءً علیه سن‌ده نماز قیلدیغك وقت ـ الحمدلله رب العالمین ـ ایله استفتاح ایتملیسین » مآلنده ایفای نصح وپند ایتمش‌در .

للمترجم ـ حضرت مفسر بوندەده مذهب شافعی‌یی التزاماً بروجه آتی ادارهٔ مقال ایتمش‌در .

« کوریورسکز که کرك حضرت انس، وکرك ابن مغفل ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ك عدم ذکرینی خلفای ثلاثه‌یه تخصیص ایدوب جناب علی المرتضایی قاله آلمامشلردر . ایشته بوده دلالت ایدرکه حضرت علی ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ی جهراً اوقومقده اولدقلرنده راویلرك جمله‌سی متحدالقول اتفاق ایمشلر »

حجت ثالثه

حنفیه‌نك اوچنجی حجتلری‌ده « ادعوا ربکم تضرعاً وخیفةً ـ واذکر ربك فی نفسك تضرعاً وخیفةً » آیتلری اولوب دیرلرکه:

بسم الله الرحمن الرحيم ـ دخی ذکر اللهدر . بناءً علیه بونكده
اخفاسی لازم کلیر .

*
* *

للمترجم ـ حضرت مفسر استدلالات حنفیه‌یه ایلیشه‌رك دیرکه:
حضرت انسدن مروی اولان خبره برقاچ وجه ایله جواب
ویریله‌بیلیر :

١ ــ الشیخ ابوحامد الاسفرائینی دیمش درکه :
حضرت انسدن بو بابده آتی روایت، مروی اولدیغی حالده
ائمۂ حنفیه مشار الیهدن یالکز اوچ روایت نقل ایتمشلردر .
بو روایات ثلاثه‌نك اولکیسی ـ « رسول الله افندمزك، ابو
بکرك، عمرك، عثمانك خلف سعادتلرنده نماز قیلدم . مشارالیهمك
کافه‌سی نمازی ـ الحمدلله رب العالمین ـ ایله استفتاح بیورررلردی »
قولیدر . ایکنجیسی ـ « مشارالیهم ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ی
ذکر ایتمزلردی » قولیدر . اوچنجیسی ـ « بسم الله الرحمن الرحیم
ـ دیدیکنی مشارالیهمك برندن ایشتمدم » قولیدر .

ایشته قول حنفیه‌یی بواوچ روایت کرچه تقویه ایدییورسه‌ده
دیکر اوچ روایت دخی نقض ایلر .

ناقض اولان روایات ثلاثه‌نك اولکیسی ـ حضرت انسدن
مروی اولدیغنی بیان ایتدیکمز شو خبردرکه معاویه، نمازده ـ
بسم الله الرحمن الرحیم ـ ی ترك ایدنجه مهاجرین و انصار
طرفندن کوردیکی معاملۂ رد وانکاردر . بوخبری بیان ایتدیکمز
صرده شوراسنی‌ده علاوۂ کفتار ایتمشدككه مهاجرین و انصار

حضراتنك بو انكارلرى نمازده بسمله شريفه‌نك جهراً قرائتى بينلرنده امر متواتر كبى اولديغنه دلالت ايدر .

٢ — ابوقلابه، حضرت انسدن روايت ايتمشدركه كرك رسول الله صلى الله عليه وسلم افندمز وكرك ابوبكر وعمر رضى الله عنهما ـ بسم الله الرحمن الرحيم ـ ى جهراً اوقورلردى .

٣ — بسم الله الرحمن الرحيم ـ ك جهر و اسرارندن استفسار ايدنلره جناب انس « بو مسأله‌يى بيلميورم » جوابنى ويرمش اولديغى‌ده منقولدر . بناءً عليه بو مسأله‌ده جناب انسدن ايديلن روايتلر مضطرب و متعارض بر حالده اولوب بهمه حال دلائل سائره‌يه مراجعت لازم كلير .

شو تعارضدن بشقه، روايت واقعه‌ده بر تهمت ديكرده واردر . شويله‌كه : امام على افندمز، جهر بسم الله‌ده مبالغه بيوررلردى . وقتاكه دولت وسلطنت بنى اميه‌يه واصل اولدى . آثار مقدسهٔ حضرت امامى ابطال، قصديله رجال بنى‌اميه جهردن منعده مبالغه ايلديلر . بو جهتله جائزكه، جناب انس، امويلردن قورقديغى ايچون مسألهٔ مبحوث عنهاده اقوالى بويله مضطرب اولمشدر . بز ايسه ـ هر نه قدر بعض شيده شك ايده‌بيلير ايسه‌كده ـ شونده اصلا شك واشتباه ايده‌ميزكه، انس بن مالكك، ابن مغفلك سوزلريله، طول عمرنده بسمله‌يى جهراً قرائت بيوردقلرى مثبت اولان حضرت امام عليك قول شريفى بيننده تعارض واقع اولنجه، قول صادق حضرت امام ايله عمل ايتمك البته اولادر . ايشته مسألهٔ مبحوث عنهاده بو بر جواب قاطع النزاعدر .

للمترجم ـ حضرت مفسر، بوقدرله‌ده قناعت ایتمیوب سوزی
تا راویلرك حال وشانلرینه وارنجه ایلری کوتوره‌رك دیمشدرکه:
«سزك راویلرکز انس ایله ابن مغفلدر. بزم قوللمزك راویلری‌ده
علی بن ابی طالب علیه السلام ایله ابن عبـاس، ابن عمر، ابو
هریره کبی اجلهٔ اصحابدر. اجلهٔ مشارالیهمك ایسه کرك علم
وفضیلتلری وکرك حضرت رسول الالهه «صلی الله علیـه وسلم»
مقارنتلری انس ایله ابن مغفلدن زیاده ایدی. همده بالضروره
معلوم اولان اموردندرکه حضرت نبی اکرم صلی الله علیه و سلم
افندمز دائما اکابری اصاغره، علمایی غیر علمایه، اشرافی اعرابه،
تقدیم بیوررلردی. امام علینك، ابن عباسك، ابن عمرك ایسـه
شبهه یوقدرکه علمده، شرفده، علو درجه‌ده حاللری انسدن، ابن
مغفلدن چوق عالی ایدی. ظنه غالب اولان دخی بودرکه مسجد
شریفده حضرت علی، ابن عباس، ابن عمر رسول الله افندمزه
دهاقریب، انس ایله ابن مغفل بالنسبه دهااوزاق یرده طوررلردی.
آنك ایچون احتمالکه بونلر حضرت پیغمبر افندمزك بسمله‌یی جهراً
قرائت بیوردقلرینی ایشتمامش اولسونلر! شوراسی‌ده وارکه ـ
ولاتجهر بصلاتك ولاتخافت بها ـ امر الهیسنه امتثالاً رسالتماب
افندمز حضرتلری جائزکه جهرده مبالغه بیورمازلردی. کذلك
انسان، قرائت قرآنه شروع ایدنجه ابتدا صوت ضعیف ایله باشلار.
آندن صکره آناً فآناً سسنی یوکسلدیر. ایشته رسول الله افندمزك
بسمله‌یی جهراً قرائت بیوردقلرینی حضرت علینك، ابن عباسك،
ابن عمرك، ابوهریره‌نك ایشیده‌بیلمسـنه؛ انسـك، ابن مغفلك

ایشیدەماەسنە شو احوال معروضە برر سبب ظاهری اولەبیلیر.

امام شافعی دیمشدرکە:

« رسول الله افندمز نمازی ـ الحمدلله رب العالمین ـ ایلە استفتاح بیوررلردی » دیمسندن جناب انسك مرادی، جائزکە قرائتدە بو سورۀ شریفەیی، سورۀ دیکرە تقدیم ایدرلردی دیمك اولسون. بوصورتدەجائزکە ـ الحمدللّەرب‌العالمین ـ ایلە مرادی، سورەنك تمامیدردە راویٔ مشارالیە بولفظەیی اسم‌سورە مقامندە استعمال بیورمش اولسون.

بردە حدیث ابن مغفلدە عدم جهردن مراد، رفع صوتدە عدم مبالغە اولمق محتملدر. نتەکیم (ولا تجهر بصلاتك ولا تخافت بها) آیت جلیلەسندە رفع صوتدن منع بیورلمش‌در.

بردە جهر ـ کیفیت ثبوتیە، اخفا ـ کیفیت عدمیەدر. روایت مثبتە ایسە، روایت نافیەدن اولادر. باخصوص دلائل عقلیە دخی بزم [*] قولمزە موافق، و عمل امام علی بزم عملمزە مطابق اولوب حضرت علی‌یی ایسە هر کیم دیننده امام اتخاذ ایلرسە، دینندەدە، نفسندەدە عروۀ وثقایە تمسك ایتمش اولور.

(واذکر ربك فی نفسك تضرعاً وخیفةً) آیت کریمەسیلە ایدیلن تمسکە کلنجە: بوکادە شو جوابمز واردر.

بز بو آیت جلیلەیی مجرد ذکرە حمل ایلرز. ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ایسە، مجرد ذکراولمیوب بوندن‌مراد علی‌سبیل العبادە کلام‌اللهی قرائتدر. بناءً علیە بوندەجهر، اخفادن اولادر.

[*] شافعیلرك.

اونجی مسأله

تفاریع تسمیه

بونده بر قاچ فرع واردر.

فرع اول ــ شیعه دیمشدرکه: کرك صلات جهریه‌ده، وکرك صلات سریه‌ده بسمله‌یی جهراً اوقومق سنتدر. جمهور فقها ایسه بو بابده شیعه‌یه مخالفدر.

فرع ثانی ــ تسمیه اوائل سوردن بر آیت دکلدر دینلر تسمیه‌نك مصحفده هر سوره‌نك اولنده سبب اثباتنده اختلاف ایتمشلردر. بو بحثده‌ده ایکی قول واردر.

قول اول ــ تسمیه، قرآندن دکلدر.

بو قولی التزام ایدنلر دخی ایکی فرقه اولوب بر فرقه‌سی « تسمیه، مصحفده مجرد بین السور فصل ایچون یازلمشدر. بو فصل ایسه شمدی معلوم اولدیغندن تسمیه‌یی اثباته بیله حاجت یوقدر. بناءً علیه تسمیه‌نك مصاحف شریفه‌ده یازلماسی‌ده جائزدر » دیدیلر. دیکر فرقه‌سی‌ده « تسمیه‌نك مصاحف شریفه‌ده اثباتی، واجب ولازمدر. ترکی ابداً جائز دکلدر » دیدیلر.

قول ثانی ــ تسمیه قرآندندر. آنی جناب حق انزال بیورمشدر. کرچه آیت مستقله‌در. لکن سوره‌دن بر آیت دکلدر.

بو قولی التزام ایدنلرده کذلك ایکی فرقه اولوب بر فرقه‌سی « جناب حق تسمیه‌یی هر سوره‌نك اولنده علی حدة انزال

بیورردی » دیدی . دیکر فرقه‌سی « خیر ! هر سوره‌نك اولنده علی حدة انزال بیورلمامش‌در . یالکز بر کره نازل اولمش؛ فقط هر ســوره‌نك اولنده اثبات اولنمسی‌ده ینه طرف الٰهیدن امر بیورلمش‌در » دیدی .

بسمله‌نك طرف الٰهیدن منزل اولدیغـنه وقرآندن ایدوکنه دلالت ایدن خبر، ام سلمـه‌دن مروی اولان خبردرکه نبی اکرم صلی الله علیـه وسـلم افندمز ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ی آیت فاصله عد بیوررلردی .

ابراهیم بن یزیددن مرویدر؛ دیمش‌که :

« فضل ر قاشی ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ك قرآندن اولمادیغنی عمرو بن دیناره سویلدم . دیدی‌که ـ سبحان الله بو آدم نه‌ده‌جری کیمسه‌ایمش ؟ ! بن سعید بن جبیری ایشتدم، دییوردی‌که ابن عباسی ایشتدم « نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندمز ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ نازل اولدقجه سوره‌نك ختام بولوب سورهٔ دیکره باشلاندیغنی آندن بیلیردی » در ایدی .

عبد الله بن مبارکدن مرویدرکه ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ ی ترك ایدن کیمســه، محقق اوله‌رق یوز اون اوچ آیت ترك ایتمش اولور .

ابن عمر ایله ابوهریره‌دن‌ده بو خبرك مثلی مرویدر .

فرع ثالث ـ تسمیه‌نك فاتحه‌دن بر آیت اولدیغنه، فاتحه‌نك‌ده نمازده قرائتی واجب بولندیغنه قائل اولانلر شبهه‌یوقدرکه تسمیه‌نك قرائتنی ایجاب ایدرلر . یعنی قرائت بسمله لازمدر دیرلر .

بوكا قائل اولمیانلرك اقوالی ایسه مختلفدر.

امام اعظم ابو حنیفه ایله آنك اتباعی، حسن بن صالح بن جنی، سفیان ثوری، ابن ابی لیلی «تسمیه، سراً اوقونور» دیدیلر.

امام مالك، تسمیه‌نك صلات مکتوبه‌ده نه سراً ونه ده جهراً اوقونمسی لائق دکلدر. اما نافله نمـازده مصلی بسمله‌یی دیلرسه اوقور؛ دیلرسه ترك ایلر» دیدی.

فرع رابع ـ مذهب شافعی تسمیه‌نك هر ركعتده قبل الفاتحه وجوب قرائتنی مقتضیدر.

امام اعظم ابوحنیفـه‌دن‌ده ایکی روایت منقولدر. یعنی، ابو یوسفدن، اوده ابو حنیفه‌دن روایت ایتمشدركه «قبل الفاتحه هر ركعتده بسمله‌یی اوقوملیدر.» ینه ابویوسف ایله امام‌محمد وحسن بن‌زیاد بونلرك اوچیده امام‌اعظم حضرتلرندن روایت‌ایتمشلردركه «مصلی تسمیه‌یی اولکی ركعتده قرائته باشلامزدن اوقورسـه، او ركعتله باشلادیغی نمـازدن فارغ اولنجه‌یه قدر او نمازده بر دهـا اوقومق كرچه‌اوزرینه واجب‌ولازم دكاسه‌ده اوقومق كوزلدر.»

فرع خامس ـ ابوحنیفه‌نك ظاهرقولی بودركه مصلی تسمیه‌یی اول فاتحه‌ده اوقودقدن صكره اوائل سور سائره‌ده آرتق اعاده ایله مكلف دكلدر.

عند الشافعی ایسـه (كل امر ذی بال لایبدأ فیه ببسم الله فهو ابتر) حدیث عالیسنه بناءً هر سوره‌نك اولنده اعادهٔ بسمله افضلدر.

فرع سادس ـ حائضك، جنبك «بسم‌الله الرحمن‌الرحیم» ی

اوقومسی جائزمیدر؟ بونده اقوال مختلفدر. بزم [١] عندمزده صحیح اولان عدم جوازیدر.

فرع سابع ـ وضوءده ذکر بسمله مندوب ایدوکنه اجماع علما واقع اولمشدر. عامهٔ علما ایسه غیر واجب اولدیغنه قائل اولمش و بو بابده (توضأ کما امرك الله) حدیث نبویسنی سند اتخاذ ایتمشلردر. چونکه آیت وضوءده تسمیه مذکور دکلدر.

اهل ظاهر دیمشدرکه: وضوءده تسمیه واجبدر. متوضئ کرك عمداً وکرك سهواً تسمیه‌یی ترك ایدرده آبدست آلیرکن «بسم الله» دیمزسه، آنك نمازی صحیح اولماز.

اسحاق، دیمشدرکه: عامداً ترك ایدرسه جائز دکلدر. ساهیاً ترك ایلرسه جائزدر.

فرع ثامن ـ عندالتذکیه [٢] متروك التسمیه اولان ذبیحه‌نك اکلی جائزمی دکلمی؟ بومسأله پك مشهوردر. جناب حق (فاذکروا اسم الله علیها صواف ـ ولاتأکلوا مما لم یذکر اسم الله علیه) بیورمشدر.

فرع تاسع ـ اجماع علما واقع اولمشدرکه: انسان ـ بسم الله الرحمن الرحیم ـ دیمکسزین هیچ برعمله شروع ایتمامك مستحبدر. اوطوردیغی یردن قالقارکن ـ بسم الله ـ دیملی، عبادته قصد و نیت ایتدیکی وقت ـ بسم الله ـ دیملی، اوه کیررکن ـ بسم الله ـ دیملی، اودن چیقارکن ـ بسم الله ـ دیملی، بر شی

[١] شافعیه.
[٢] تذکیه، ذبح معناسنه‌در.

ییه‌جکی، ایچه‌جکی، آله‌جغی، ویره‌جکی وقت ـ بسم الله ـ دیملی، قابله دخی چوجغی آناسنك قرنندن آیرکن ـ بسم الله ـ دیمك مستحبدر . ایشته مولودك دنیا احوالندن برنجی حالی بو اولوب بعد الوفات قبره ادخال اولنورکن‌ده ـ بسم الله ـ دینیلیلی درکه دنیا احوالندن صوك حالی دخی اودر .

عبد مقبور، روز جزاده قبردن قالقه‌جغی زمان دخی کذلك ـ بسم الله ـ دیملی، موقفه واردیغنده‌ده ـ بسم الله ـ دیملی که ـ بسم الله ـ قولنك برکتیله کندیسندن نارجهنم تباعد ایتسون.

اون برنجی مسأله

امام شافعی « قرائت قرآنی محسن اولان واولمیان کیمسه‌لر حقنده ترجمهٔ قرآن، صحت صلاتده کافی دکلدر . » دیدی .

امام اعظم ابوحنیفه « ترجمهٔ قرآن، قادر و عاجز حقنده جائزدر . » دیه اجتهاد ایتدی .

امام ابو یوسف ایله امام محمد « حق عاجزده کافیدر؛ حق قادرده غیر کافیدر . » دیدیلر .

للمترجم ـ حضرت مفسر دیرکه : « ابوحنیفه‌نك بومسأله‌ده‌کی مذهبی جداً بعیددر . بو سببدن ناشی فقیه ابو اللیث السمرقندی وقاضی ابوزید الدبوسی ترجمهٔ قرآنك صلاتده لزوم ترکنی تصریح ایتمشلردر . »

حضرت مفسر ترجمهٔ قرآنك صلاتده عدم کفایتنی اصول

شافعیه اوزره بر چوق دلائل سردیله اثباتنه قالقیشه‌رق سوزی
خیلی اوزاتمش‌در. مشارالیهك تطویلات و تعریضاتندن صرف
نظارله‌یالکز دلائل مسرودەسندن بعضیلری بروجه آتی نقل اولنور.

١ — رسول الله صلی الله علیه وسلم افندمز آنجق قرآن
منزل عربی ایله نماز قیلمشلردر.

٢ — خلفای راشدین دخی قرآن عربی ایله ادای صلات
بیورمشلردر.

٣ — کرك رسول الله افندمز وکرك آنك اصحابی نمازلرنده
آنجق بو قرآن عربیی قرائت بیوررلردی.

٤ — سراسر دیار اسلام، صلاتده قرآن کریمی طرف
الهیدن منزل اولدیغی کبی اوقومقده مطابق ومتفقدر.

٥ — نمازده قرائت قرآن ایله مأمورز. قرآنك فارسی
ترجمه‌سنی اوقویان کیمسه ایسه قرآن منزلی اوقومش اولماز.
(فاقرؤا ماتیسر من القرآن) فرمان الهیسی ایله حضرت پیغمبر
افندمزك اعرابی‌یه (ثم اقرأ بما تیسر معك من القرآن) امر
رسالتپناهیلری نمازده قرائت قرآن ایله مأمور بولندیغمزه برر
برهان باهردر. الفاظ فارسیه ایله مرتب اولان کلامك قرآندن
معدود اولمادیغنه‌ده (وانه لتنزیل رب العالمین ـ الی قوله ـ
بلسان عربی مبین) و (وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه)
و (قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا القرآن
لایأتون بمثله ولوکان بعضهم لبعض ظهیراً) آیات بیناتی برر دلیل
ظاهردر.

٦ — ابن المنذرك، ابو هريره‌دن روايت ايتديكى حديث شريفده نبى اكرم صلى الله عليه و سلم افندمز (لايجزى صلاة لايقرأ فيها بفاتحة الكتاب) بيورمشدر.

٧ — فابعثوا بورقكم هذه الى المدينة فلينظر ايها ازكى طعاماً فليأتكم برزق منه — قول كريمنك فارسيجه ترجمه‌سى شو اوليور.

«بفرستيد يكى از شما بانقره بشهر پس بنكرد كه كدام طعام بهترست پارهٔ ازان بياورد.»

بو كلامك ايسه لفظاً و معنىً كلام ناس جنسندن اولديغى معلومدر. حال بوكه رسول الله صلى الله عليه وسلم افندمز — ان صلاتنا هذه لايصلح فيها شىء من كلام الناس — بيورمشدر. بناءً عليه شو كلام مترجمك قرائتيله نماز صحيح اولمامق لازم كلير.

٨ — عليه الصلاة و السلام افندمز — انزل القرآن على سبعة احرف كلها شاف كاف — بيورمشدر.

اكر قرآنك ترجمه‌سى دخى قرآن ديمك اولسيدى، يالكز يدى حرف اوزرينه منزل اولماسى — يعنى السنهٔ عديده اوزره نازل اولمش بولنمسى لازم كليردى.

٩ — اكر نمازده ترجمهٔ قرآنك قرائتى جائز اولسيدى، رسالتپناه افندمز قرآنى فارسيجه اوقومسى ايچون سلمان فارسى‌يه، روميجه اوقومسى ايچون صهيب رومى‌يه، حبشيجه اوقومسى ايچون بلال حبشى‌يه اذن ويررلردى. باخصوص بو بر امر مشروع اولسيدى، بين الخلق جوازى شايع و مشتهر اولمق لازم كليردى.

١٠ — قرآنك قرائتى يالكز معناسى ايچون مطلوب دكل،

لفظی ایچون ده مطلوبدر . زیرا اعجاز قرآن قرآنك فصاحتنده‌در. فصاحتی‌ده لفظنده‌در . علی الخصوص صحت صلاتك لفظ قرآنی قرائته موقوف اولمسی الفاظ قرآنیه‌نك حفظنی وبویله ملیونلرجه مسلمانلرك حفظ قرآنه اعتناسی دخی قرآنك علی وجه الدهر تحریفدن مصونیتی موجبدر . بو کثرت حفظ دخی جناب حقك قرآنی تحریفدن محافظه بیوره‌جغنه دائر ـ انا نحن نزلنا الذکر وانا له لحافظون ـ قول کریمیله ایتدیکی وعدك تحقیقنی مقتضیدر . اما «صحت صلات، بو نظم لطیف عربی‌نك قرائتنه متوقف دکلدر . » دیدیکمز وقت شو مقصود اهم مختل اولور .

للمترجم ـ حضرت مفسر بوندن صکره‌ده مخالف مذهبی اولانلرك ـ یعنی حنفیه‌نك دلائلی بیانه آغاز ایده‌رك دیمشدرکه :

مخالفلرمز مذهبلرینك صحتنه شو وجه‌ایله احتجاج ایتمشلردر. دیمشلرکه : بز نمازده قرائت قرآن ایله مأمورز . ترجمه‌یی قرائت، قرآنی قرائت دیمکدر . قرائتده عین قرآن ایله ترجمهٔ قرآن مساوی اولدیغنده وجوه آتیه دلالت ایدر .

١ ـ مرویدرکه، عبد الله بن مسعود بر مرد اعجمی‌یه تعلیم قرآن ایدییوردی . (ان شجرة الزقوم طعام الاثیم) آیت جلیله‌سنده‌کی ـ اثیم ـ لفظنی تلفظه اعجمی‌نك دیلی دونمیوردی. ـ طعام الاثیم ـ دیه‌جك یرده ـ طعام الیتیم ـ دییوردی . بناءً علیه ابن مسعود آکا « ـ طعام الاثیم ـ یرینه ـ طعام الفاجر ـ دی‌ویر » دیدی . وبونکله برابر حضرت ابن مسعود،

« قرآنده ـ علیم ـ لك یرینه ـ حکیم ـ اوقومق خطا دکلدر . خطا آیت رحمتی آیت عذاب یرینه وضع ایتمکدر » دیدی .

٢ — جناب حق (انه لفی زبر الاولین) بیوردی .

ایشته بو آیت کریمه قرآنك ـ زبر اولین ـ دهده حصولنی مخبردر . ینه جناب باری (ان هـذا لفی الصحف الاولی صحف ابراهیم وموسی) بیوردی . معهـذا قرآن کریمك زبر اولینده بوالفاظ عربیهٔ قرآنیهنك عینی اولهرق موجود اولمیوب عبرانیجه ، سریانیجه ایدوکنده جملهمز متفقز .

٣ — حق سبحانه وتعالی (واوحی الی هذا القرآن لانذرکم به) بیورمشدر . عرب اولمیانلر ایسه بدیهیدرکه لفظ عربیی آکلامدقلری جهتله الفاظ قرآنیهنك مدلولاتی تفهم ایچون آنلره کندی لسانلریله آکلاتمغه توقف ایدر . کلام اللهیده جناب حق (قرآن) تسمیه بیورمشدر . ایشته تبین ایتدی که لسان فارسی ایله منظوم اولان کلام مترجم دخی قرآندر .

***

حضرت مفسر شو احتجاجات حنفیهیه دخی جواب ویرهرك معتادی وجه ایله سالکی اولدیغی مذهب شافعییه نصرتده قصور ایتمامشدر .

اون ایکنجی مسأله

امام شافعی قول جدیدده « امام اینسـتر سراً ، ایسـتر جهراً اوقوسون مقتدییه قرائت واجبدر » دیدی .

قول قديمده‌ده «امام سراً اوقودیغی وقت مقتدی‌یه قرائت واجبدر. جهراً اوقودیغی وقت واجب دکلدر» دیدی.
امام مالکك، ابن مبارکك، احمد بن حنبلك دخی قولی بودر.
امام اعظم ابو حنیفه «هر حالده خلف امامده قرائت مکروهدر» دیدی.
للمترجم — حضرت مفسر بو مسأله‌ده دخی مذهب شافعی‌یی مؤید بر چوق دلیللر ایراد ایلمشدر.

اون اوچنجی مسأله

امام شافعی «رضی الله عنه» هر رکعتده قرائت فاتحه واجبدر. فاتحه‌یی بر رکعتده ترك ایدن مصلی‌نك صلاتی باطل اولور» دیدی.
شیخ ابو حامد اسفرائینی «بین الصحابه مجمع علیه اولان قول بودر. حضرت ابو بکر، عمر، علی، ابن مسعود رضی الله عنهم دخی بویله دیمشلردر» دیو امام شافعی‌نك رأی و اجتهادینی تصدیق ایلدی.
معلوم اولسونکه بو مسأله‌ده آلتی مذهب واردر.
اولکیسی — اصمك، ابن علیه‌نك مذهبیدر. بونلر «نمازده قرائت قرآن اصلا واجب دکلدر!» دیمشلر.
ایکنجیسی — حسن بصری‌نك، حسن بن صالح بن جنی‌نك مذهبیدر. بونلر دیمشلرکه: «قرائت قرآن یالکز رکعت واحده‌ده واجبدر! چونکه علیه الصلاة والسلام افندمز (لاصلاة الابفاتحة

الكتاب) بيورمشدر . نفیدن استثنا ایسه اثباتدر . بناءً عليه نمازده يالکز بر کره فاتحهٔ شریفه اوقونه‌جق اولورسه بحکم الاستثنا صحت صلاته حکم ایدلمك لازم کلیر . »

اوچنجیسی — امام اعظم ابوحنیفه‌نك مذهبی‌در .

مشارالیه « اولکی ایکی رکعتده قرائت واجبدر . صکره‌کی ایکی رکعتده مصلی مختاردر . دیلرسه اوقور ؛ دیلرسه تسبیح ایدر ؛ ایسترسه سکوت ایلر . » دیمش . « کتاب استحباب » ده‌ده من غیر تعیین يالکز رکعتین‌ده قرائتك واجب اولدیغی ذکر اولنمش‌در .

دردنجیسی — ابن الصباغ — کتاب شامل — ده نقل ایتمشدرکه : سفیان « ایکی اولکی رکعتده قرائت واجبدر . ایکی صکره‌کی رکعتده قرائت مکروهدر » دیدی .

بشنجیسی — امام مالکك مذهبی‌در . مشارالیه « اکثر رکعاتده قرائت واجبدر . جمیع رکعاتده واجب دکلدر . اکر نماز درت رکعت ایسه يالکز اوچ رکعتده قرائت ، کفایت ایدر . اکر صلات مغرب اولورسه ایکی رکعتده قرائت کافی‌در . صلات صبح اولورسه رکعتلرك ایکیسندده‌ده قرائت واجبدر » دیدی .

آلتنجیسی — مذهب امام شافعی‌در . « مشارالیه هر رکعتده قرائت واجبدر » دیدی .

للمترجم — حضرت مفسر بوراده‌ده مذهب شافعینك صحتی مؤید بعض دلیللر ایراد ایلمش‌در .

اون دردنجی مسأله

مادام‌که، قرائت فاتحـه، شرائط صلاتدن بر شرط اولدیغی تبین ایتمش‌در. بونك بر طاقم فروعی‌ده بولنمق طبیعی‌در.

فروع

فرع اول ــ بالاده‌ده بیان ایتمشدك‌كه مصلی قرائت فاتحه‌یی، یاخود حروف فاتحه‌دن بر حرفی عمداً ترك ایلرسه، صلاتی باطل اولور.

سهواً ترك ایدرسه امام شافعینك قول قدیمنجه، صلاتی فاسد اولماز، قول جدیدنجه فاسد اولور.

امام‌مشارالیه (قدیم) ده سهواً تارك قرائت اولانك صلاتی فاسـد اولمیه‌جغنه ابوسلمة بن عبدالرحمانك روایت ایتدیکی خبرله احتجاج ایتمشدی. ابوسلمه دیمشدركه:

عمر بن الخطـاب رضی الله عنه بر کره بزمله برابر صلات مغربی قیلوب قرائتی ترك ایلدی. نمـازی بتیرنجه قرائتی ترك بیوردقلری کندینه اخطار اولنغله ــ رکوع وسجود نصل‌ایدی؟ یعنی بونلرده بر اکسـکلك وقوع بولدیمی؟ ــ دیه صـوردی. «خیر! رکوع وسجود یولنده ایدی» دیدیلر. «اویله ایسه بأس یوق» جوابنی ویردی.

امام شافعی مقدما بو خبرایله استدلالنده ــ مادام‌که بو واقعه

محضر اصحابده وقوع بولمشدر . اجماع امت حكمنی آلمشدر . ــ دیمشدی .

صكره (جدید) ده بورأیندن رجوع ایدوب «ولوكه سهواً اولسون، تارك قرائتك صلاتی فاسد اولور. زیرا دلائل مذكوره عمده‌ده، سهوده ده عام و شاملدر» دیدی . و جناب عمرك قصهٔ مذكوره‌سندن ایكی وجه ایله جواب ویردی .

وجه اول ــ شعبی‌دن مرویدركه حضرت عمر او نمازی اعاده ایلدی .

وجه ثانی ــ جائزكه حضرت عمر جهراً اوقومغی ترك ایتمش اولسونده نفس قرائتی ترك ایتمامش اولسون . امام شافعی، حق عمرده ظن اولنان بودر دیدی .

فرع ثانی

قرائتده ترتیبه رعایت، واجبدر . مصلی اكر ابتدا نصف اخیری، صكره‌ده نصف اولی اوقورسه، نصف اول محسوب اولور . نصف اخیر محسوب اولماز .

فرع ثالث

فاتحه‌نك تمامنی محسن اولمیان [*] كیمسه، اكر یا اكثر بعضیسنی ازبرلیه‌بیلمش ایسه ازبرله‌مش اولدیغی مقدارایله برابر وجه اقرب اوزره دها آلتی آیت اوقوملی؛ اكرفاتحه‌دن هیچ برشی ازبرلیه‌مامش ایسه (فاقرؤا ما تیسر من القرآن) فرمان آلهیسنه امتثالاً سائر

[*] شیوهٔ عرب اوزره درست اوقویه‌میان .

سـور قرآنيه‌دن ازبرله‌مش بولندیغی شـیلری اوقویوب بوش طورمامللی؛ شاید قرآندن حفظنده هیچ بر شی یوق ایسه ذکر، تکبیر، تحمید ایتملی‌در.

امام اعظم ابوحنیفه «قرآندن هیچ بر شی محفوظی اولمیان کیمسه‌یه نمازده بشقه بر شیئك اثباتی لازم کلمز» دیدی.

امام شافعی‌نك بو بابده‌کی حجتی، رفاعة بن المالکك روایت ایتدیکی خبردر.

رفاعه‌دن مرویدرکه: امام الانبیا صلی الله علیه وسلم افندمز (اذا قام احدکم الی الصلاة فلیتوضأ کما امره الله ثم یکبر فان کان معه شیٔ من القرآن فلیقرأ وان لم یکن معـه شیٔ من القرآن فلیحمد الله ولیکبر) بیورمش‌در.

ایشته بو حدیث شریف نبوی صراحةً مشعردرکه: نمازه طوران کیمسـه قرآندن محفوظی اولان شیٔی اوقومق وهیچ بر محفوظی یوق ایسه جناب حقی تحمید وتکبیر ایتمك لازم کلیر.

شوراسی قالدی‌که بر کیمسه اکر فاتحه‌یی ازبرلیه‌مامش، قرآندن اذکار عربیه‌دن‌ده هیچ بر شی حفظ ایده‌مامش ایسه نه یاپملی؟

بکا قالیرسه علیه الصلاة والسلام افندمزك (اذا امرتکم بامر فأتوا منه ما استطعتم) امر رسالتپناهیلریله عمل ایده‌رك او کیمسه هر هانکی لسان ایله ذکر اللهه مقتدر اوله‌بیلیرسـه اولسان ایله مشغول اوللی‌در.

للمترجم

حضرت مفسر سورهٔ فاتحه‌ایله معوذتین حقنده ابن‌مسعوددن

منقول اولان بر روایت غیر معقوله‌یی اون بشنجی مسأله‌ده ایراد ایلدکدن صکره «ظنه اغلب اولان بو بر نقل کاذب اولمیدر» دیدی. بعده «سورهٔ فاتحه‌یه متفرع اولان مسائل فقهیه حقنده‌کی کلامزکده صوکی بو اولسون «والله الهادی للصواب» سوزیله باب ثالثی مسکی الختام ایلدی.

بشنجی باب

سورهٔ فاتحه‌نك تفسیری بیانده اولوب چند فصلی مشتملدر

فصل اول

الحمدلله ــ قول شریفنك تفسیرینی مبیندر

فائده

١

بونده متقارب المعنی اوچ لفظ واردر . حمد، مدح، شکر . حمد ایله مدح لفظلری بیننده‌کی فرق برقاچ وجه‌ایله ایضاح اولنور .

١ — ارباب حیات ده، ارباب حیاتك غیریسی ده سزاوار مدح و ستایش اولور . کورمزمیسین‌که بریسی برلؤلوی لالا، بریاقوت حمرا کورسه آنی مدح ایدر . فقط تحمید وتعظیم ایتمسی مستحیلدر . ایشته ثبین ایتدی‌که مدح، حمددن اعمدر .

٢ — مدح، احساندن اول‌ده، احساندن صکره‌ده اولور . حمد ایسه آنجق احساندن صکره اولور .

٣ — مدح بعضاً منهی عنه اولور . علیه الصلاة والسلام افندمز (احثوا التراب فی وجوه المداحین) بیورمشدر . حمد

ایسه مطلقا مأموربه‌در . صلی الله علیه وسلم افندمز (من لم یحمد الناس لم یحمد الله) بیورمش‌در .

٤ — مدح، انواع فضائلدن بر نوعه مختص اولدیغنه دال اولان قولدن عبارتدر . حمدایسه برفضیلت معینه‌یه مختص اولدیغنه دلالت ایدن قولدرکه او فضیلت دخی فضیلت انعام و احساندر .

ایشته شوایضاحمزله‌ده تبین ایتدی‌که مدح، حمددن اعمدر. حمد ایله شکر بیننـده‌کی فرق دخی شـودرکه حمد سکاده، سندن غیریسنه‌ده واصل اولان انعامه عام وشـامل اولوب شکر ایسه یالکز سکا واصل اولان انعامه مختصدر .

مدحك ارباب حیـاته‌ده، ارباب حیاتك غیریسـنه‌ده، فاعل مختاره‌ده، فاعل مختارك غیریسنه‌ده شمولی اولدیغنی یوقاریده بیان ایتمشدك . بنـاءً علیه عبد ـ المدح لله ـ دیمش اولسه، آنك بو قولی جناب حقك فاعل‌مختار اولدیغنه دلالت ایتمز . ـ الحمدلله ـ قولی ایسه جناب حقك فاعل مختار اولدیغنه دلالت ایدر .

كذلك ـ الحمد لله ـ قولی « آله عالملك ـ فلاسـفه‌نك زعم ایتدكلری كبی ـ موجب بالذات دكل، فاعـل مختـار اولدیغنی حامدك مقرومعترف بولندیغنه‌ده دلالت‌ایدر . اوجهتله ـ الحمدلله ـ قولی جناب حقدن صادر و آندن غیری‌یه واصل اولان هر انعام سببیله الله تعالایه ثنادر . ـ الشكر لله ـ قولی ایسـه یالكز شاكره واصل اولان انعـام الٓهی سببیله بر ثنـادر . بو حالده اولـكینك افضل اولدیغی بی اشتباهدر . زیرا حامد كویا « الٓهی ! بن حصه‌مند انعـامك اولسه‌مده، اولمسه‌مده سنك انعام بی‌پایانك

كافهٔ عوالمه واصلدر • سن حمد و تعظيم عظيمه مستحقسين» ديمش اولور.
دينيلديكه :

جنـاب حقك دفع ايتديكي بلايه حمد ــ احسان و اعطا بيورديغي نعم و آلايه ــ شكر اولنور. اگر دينيلير سه‌كه :

اعطـاده‌كي نعمت، دفع بلاده‌كي نعمتدن اكثر اولديغي حالده حكمت نه‌در كه جناب حق اكثرى ترك ايتدى‌ده اقلى ذكر ايلدى ؟ يعنى نيچون ــ الشكر لله ــ ديمدى‌ده ــ الحمد لله ــ ديدى ؟

بو سؤاله بر قاچ وجه ايله جواب ويريلير •

١ ــ گويا حامد « بن كه نعمتينك اداسـنه‌ده شـاكرم ! يا اعلاسنه شاكر اولمازمى‌يم ؟ » ديمش اولور •

٢ ــ منع غير متناهى‌در. اعطا ايسه متناهى‌در. بناءً عليه نامتناهى اولان بلانك دفعى شكريله كلامه آغاز ايتمك اولادر •

٣ ــ دفع مضرت، جلب منفعتدن اهمدر. بو سببدن ناشى حمدى شكره تقديم ايلدى •

فائده
٢

جناب حق اول فاتحه‌ده ــ احمد الله ــ ديمدى • ــ الحمد لله ــ بيوردى •

بو عبارهٔ ثانيه‌نك اولكيسندن اولى اولديغنى وجوه آتيه‌دن آكلارسين !

١ — اكر «احمد الله» ديمش اولسيدى، بو تعبير قائلك حمد خدايه قادر اولديغنى افاده ايدردى . «الحمدلله» ايسه جناب حقك حامدين وشاكرين آكا حمدوشكر ايتسونلر ايتمسونلر آنلرك حمدلرندن شكرلرندن اولدە حمد قديميله، كلام قديميله ازلدن ابدەدك محمود اولديغنى مفيددر .

٢ — الحمدلله — حمدوثنا جناب حقك حقى، ملكى اولديغى معناسنى مشعردر . زيرا قوللرينه مبذول ورايكان اولان انواع نعم و آلاى الٰهيەسى سببيله كرچكدن حمد وتعظيمه مستحق اولان ده اودر . بو جهتلەدركه — الحمدلله — قولمز «حمد وثنا حق خدا اولوب آكا لذاته مستحقدر» معناسنى تضمن ايدر . «احمد الله» ديمش اولسه بو تعبير جناب حقك لذاته حمده مستحق اولديغنه دلالت ايتمز . خدانك حمده استحقاقنه دال اولان لفظ ايسه معلومدركه يالكز شخص واحدك كنديسنه حمدايتديكنه دال اولان لفظدن اولادر .

٣ — عبد اكر «احمدالله» ديمش اولسه كرچه خدايه حمد ايتمش اولور . لكن آكا لائق حمد ايتمش اولماز . اما «الحمدلله» ديينجه كويا «بن كيمكه حتى آكا لائق حمد وثنا ايدەبيلەيم؟ لكن كندى جميع حامدينك حمديله محموددر .» ديمش اولور .

بر مثال عرض ايدەلم :

بر كيمسه سزه صورسەكه : «فلانك اوزركزده حق نعمتى وارميدر؟» سزده يالكز «اوت!» ديسەكز كرچه او ولى النعمه حمد ايتمش اولورسيكز . لكن بو حمدكز پك ضعيف بر حمددر .

آکرجوابکزده « آنك مظهر نعمت وعاطفتی اولان یالکز بن‌دکلم ! جهان مستغرق احسانیدر ! » دیه‌جك اولورسه‌کز ولی نعمتکزی اکمل محامد ایله حمد ایتمش اولورسیکز .

٤ — حمد ، صفت قلبدن عبارتدر . بو صفت دخی ذات محمودك متفضل ، تعظیم واجلاله مستحق اولدیغنی اعتقاد ایلمکدر . بناءً علیه انسان ، جلال اللهه لائق اولان تعظیم معناسندن قلباً غافل اولدیغی حالده ــ احمدالله ــ دیسه قولنده کاذب اولور . زیرا حقیقتده حامد دکل ایکن « بن حامدم » دیيور . اما ــ الحمدلله ــ دینجه معنای تعظیمی مستحضر اولسون اولمسون ، بوقولنده صادقدر . زیرا معنای قولی حمدوثنا جناب خدانك حقی ، ملکی اولدیغنی مشعردرکه عبدمعنای تعظیم واجلال ایله مشتغل اولسون اولمسون ، بو معنی حاصلدر . ایشته تبین ایتدی‌که ــ الحمدلله ــ قولی ــ احمدالله ــ قولندن اولادر . بونك نظیری (لااله الاالله) قولمزدر . زیرا بوقولمزه کذب صیغماز . (اشهد ان لا آله الاالله) قولمز ایسه آنك خلافیدر . زیرا بو قولك قائلی بعضاً ــ اشهد ــ سوزنده کاذب اوله‌بیلیر . مثلا اللهك برلکنه معتقد اولمادیغی حالده‌ده « بن اللهك برلکنه شهادت ایدرم » دیه‌بیلیر . بو سببدن ناشیدرکه عالم السر و الخفیات اولان مولای متعال حضرتلری نبوت ورسالت جناب پیغمبری‌یی قلباً انکار ، لساناً اقرار ایدن منافقلری تکذیبده (والله یشهد ان المنافقین لکاذبون) بیوردیلر . ایشته بو سر و حکمته مبنی‌درکه اذان شریفده « اشهد » قولیله امر بیوریلوب « لا آله الا الله » قولیله ختام واقع اولمشدر .

فائده
٣

« الحمدلله » قولنده‌کی لامك وجوه کثیره‌یه احتمالی واردر.
١ — اختصاص لائق.
« الجل للفرس » قولك کبی.
٢ — ملك.
« الدار لزيد » قولك کبی.
٣ — قدرت واستيلا.
« البلد للسلطان » قولك کبی.
ایشته ـ الحمد لله ـ قولکده‌کی لامك شو وجوه ثلاثه‌یه احتمالی واردر. اکر اختصاص لائق معناسنه حمل ایدرسه‌ك، بو بديهيدرکه غايت جلال شانی و کثرت فضل و احسانی جهتيله حمد آنجق جناب حقه لائقدر.
اکر معنای ملکه حمل ایدرسه‌ك، بوده معلومدرکه حق سبحانه و تعالی حضرتلری هر شیئك مالکیدر. او جهتله قوللرينك کندیٔ حمد و تعظيميله مشتغل اولملرينه‌ده مالك اولمسی لازم کلير.
اکر قدرت واستيلا معناسنه حمل ایلرسه‌ك. کذلك خفی دکلدرکه جناب حق قادر ومستولیدر. زيرا خدای متعال واجب لذاته‌در، آنك ماسواسی‌ده ممکن لذاته‌در. وجوب ذاتی ايله واجب الوجود اولان ذات اقدس و اعلی ايسه ممکناته مستولی اولمق طبيعیدر.

بو صورتده « الحمدلله » ، معانئ ثلاثهٔ مذکوره‌یی متضمن و ناطق و بو اوچ معناجه‌ده حق باریده صادق اولمش اولور .

فائده

٤

« الحمد لله » قولی سکز حرفدر . ابواب جنتده سکزدر . بناءً علیه بو سکز حرفی صفوت جنان ایله زیور زبان ایدن مرد خدا پرست، جنتك ابواب ثمانیه‌سنه مستحق اولور .

فائده

٥

الحمد، برلفظ مفرد اولدیغی حالده آکا حرف تعریف داخل اولمشدر . بونده ایکی قول واردر .

قول اول ـ اکر معهود سابق ایله مسبوق اولورسه آکا منصرف اولور . مسبوق دکلسه کلامی اجمالدن صیانةً استغراقه حمل اولنور .

قول ثانی ـ حرف تعریف عموم افاده ایتمز . فقط ماهیت وحقیقت افاده ایدر .

بوراسی معلومك اولنجه دیرزکه:

الحمدلله ، تعبیرینك قول اوله کوره معناسی ـ « حمد وثنا نامنه اوله‌رق هرنه‌وارسه کافه‌سی اللهه مخصوصدر؛ اللهك حقیدر؛ ملکیدر . » دیمك اولور .

بو تقديرجه ماسوى الله. البته حمد و ثنايه مستحق اولماز .
قول ثانی‌یه كوره معنـاسی ــ « ماهيت حمد. الله تعـالانك حقيدر؛ مالكيدر . » ديمك اولورکه اشبو معنی دخی ماهيت حمد، افرادندن بعضيسنك غيراللهه ثبوتنی نفی ايلر .
ايشته تبين ايتدی‌كه هرايكی قوله كورده « الحمدلله » تعبيری غيراللهه حصول حمدی نفی ايلر .
سؤال ــ منعمك منعم عليهدن، استاذك تلميذدن، سلطان‌عادلك رعيتدن حمد و تعظيمه استحقاقی يوقميدر ؟ عليه الصلاة و السـلام افندمز (من لم يحمد الناس لم يحمد الله) بيورمديمی ؟
جواب ــ افراد انساندن صدور ايده‌بيلن انعامك حقيقتده منعمی جناب حقدر . زيرا اكر جناب حق انسانك قلبنده داعيهٔ انعامی خلق ايتمسه، اوانسان انعام واحسانه اقدام ايتمزدی .
كذلك هم نعمتی خلق، همده منعمی او نعمته مسلط ايتمسه، منعم عليهی‌ده اونعمتدن انتفاعه تمكين واقدار بيورمسه، اونعمتله انتفاع ممكن اولمازدی .
ايشته تبين ايتدی‌كه منعم حقيقی جناب حقدر .

فائده
٦

محمود آنجق جناب معبود اولديغنه « الحمد لله » قولی دلالت ايتديكی كبی عقل‌ده دلالت ايدر .

دلالت عقلیه‌یی موضح اولان وجوه شونلردر :

١ — خالق تعالی حضرتلری قلب منعمده داعیهٔ انعامی یاراتمسه انساندن انعامك صدوری ممکن اولماز . دیمك اولورکه منعم حقیقی اوداعیه‌یی خلق ایدندر . اوده جناب حقدر .

٢ — آخره انعام ایدن کیمسه، ایتدیکی انعام ایله یاثواب، یا ثنا، یا تحصیل حق، یا خالق بخلدن تخلیص نفس کبی بر عوض ایستر. طالب عوض اولان ذات ایسه منعم دکلدر. بناءً علیه حمده مستحق اولماز . الله تبارك وتعالی حضرتلری ایسه بر کمال ایله متصفدرکه اوکمال، مقتضای ذاتی‌در . بویله کامل اولان ذات اقدس واعلی ایسه طلب کمال ایتمز . چونکه حاصلی تحصیل محالدر . بو جهتله آنك عطایای سبحانیه‌سی جود محض، احسان محض اولمش اولور . بناءً علیه حمده مستحق اولدیغنده‌ده اشتباه یوقدر . ایشته تبین ایتدی‌که حمد وتعظیمه مستحق‌اولان آنجق جناب‌حقدر.

٣ — هر نعمت ممکن الوجود اولان موجوداتدندر. مادام‌که هر ممکن الوجود اولانی یا ابتداءً ویا بالواسطه وار ایدن جناب حقدر . هر نعمتك مصدری جناب حقدر .

بو قضیه‌یی (ومابکم من نعمة فمن الله) قول کریمی دخی تأکید ایلر .

حمدك معناسی انعامه ثنادر . مادام‌که انعام آنجق اللهدن صدور ایدر . اللهدن بشقه‌سی حمده مستحق دکلدر .

٤ — کمال نعمت شو امور ثلاثه‌نك اجتماعنه متوقفدر . اولکینسی — نعمت، محض منفعت اولملیدر. برشی ایله انتفاع

ایده‌بیلمك دخی منتفعك حی و مدرك اولمسیله مشروطدر . آنك حیات و ادراك ایله اتصافی ایسه ایجاد حقله حصولپذیر اولور .

ایکنجیسی ــ منفعتك نعمت کامله اولمسی شوائب ضرردن، غمدن خالی بولنمسنه وابسته‌در . منافعی شوائب ضرردن تخلیه ایسه آنجق اللهه مخصوصدر .

اوچنجیسی ــ منفعت، خوف انقطاعدن‌ده امین اولمادقجه نعمت کامله اوله‌ماز . بو تأمین ایسه آنجق اللهه مخصوصدر .

مادامکه بو امورك کافه‌سی اللهه مخصوص اولدیغی ثابتدر . نعمت کامله‌نك مصدری آنجق جناب حقدر . بناءً علیه حمد کامله‌ده مستحق اولان اودر .

ایشته شو براهین ایله ــ الحمدلله ــ قول کریمنك صحتی ثابت اولدی .

فائده

٧

معلومك اولمشدرکه حمد، مجرد منعم و متفضل اولمسندن ناشی غیری مدحدن عبارتدر . انسان ایسه بر نعمتك کندینه واصل اولدیغنی بیلدکجه حمد وشکر ایله مکلف طوتیله‌مز .

بو صورتده انسانك جناب حقه حمد وشکر ایده‌بیلمکدن عاجز اولمسی لازم کلیر . بو بابده‌کی عجز انسانه وجوه آتیه دلالت ایدر :

وجه اول ــ جناب منعم حقيقينك انسانه احسان بيورديغى نعم جليله اول قدر چوقدركه (وان تعدوا نعمة الله لاتحصوها) آيت كريمه‌سى منطوقنجه عقل انسان آنلرى احاطه وادراكه مقتدر اوله‌ماز . مادامكه انسانك مظهر اولديغى نعم جليلهٔ الهيه‌نك كافه‌سنه وقوفى ممتنعدر . او نعمتلره لائق حمد و شكر و ثنايه اقتدارى ده ممتنعدر .

وجه ثانى ــ انسانك حمد خدايه، شكر مولايه قيامى آنجق حق تعالانك كنديى آكا اقدار بيورمسنه و قلبنده فعل حمد و شكره بر داعيه ياراتمسنه و بوفعله مانع و حائل اولان شيلرك كيدرلمسنه متوقف اولوب بو اقدار وداعيه وازالهٔ عوائق كبى شيلرك ايسه كافه‌سى كذلك شكرى واجب برانعام ديكر الهيدر. ديمك اولديكه انسان عاجزك شكر وسپاس خدايه قيامى برچوق نعم عظيمهٔ الهيه‌نك وساطتنه محتاجدر. حال بوكه اونعمتلر دخى بشقه‌جه شكرى موجبدر . بو تقديره كوره عبدك نهايتسز حمد و شكر ايله اشتغالى لازم كليركه جناب حقه لائق حمد وشكرى ادايه مقتدر اوله‌بيلسون . بوده محالدر . محاله موقوف اولان شيده محالدر . بناءً عليه انسانڭ جناب حقه لائق حمد و شكرك اتيانى ممتنعدر .

وجه ثالث ــ حمد و شكرك معناسى، قائلك لسانيله مجرد ــ الحمد لله ــ ديمسى دكلدر . بلكه منعم حقيقى اولان مولاى متعالك صفات كمال وجلال ايله موصوف اولديغنى منعم عليهك بيلمسيدر . حال بوكه صفات كمال وجلالدن انسانك خاطرينه هر نه

خطور ایلرسه مولای متعالك کمال و جلالی اومتخیل ومتصور اولان صورتدن اعلی و اعظم اولدیغی بدیهیدر. مادامکه انسان صفات کمال وجلال مولایی کماهی بیلەمز. حمد و شکر و ثنای مولایی ادا ایدەبیلمکدە ممتنعدر.

وجه رابع ــ حمد وشکر ایله اشتغال کویا منعم علیه، منعمدن صادر اولان انعامه کندی شکریله کندی حمدیله مقابله ایدییورمش کبی بر معنایی مشعردر. بو ایسه وجوه آتیه دلالتیلەدە ثابت اولدیغی اوزره جداً بعیددر.

١ ــ نعم جزیلهٔ الهیه اول قدر چوقدرکه آنلره حد وغایت یوقدر. بناءً علیه اونعمتلره بواعتقاد واحد ایله بو لفظهٔ واحده ایله مقابله ایدەبیلمك نه قدر اوزاقدر.

٢ ــ کندی حمد و سپاسی خدانك نعم بی قیاسنه مساوی کلیر اعتقادنده بولنان کیمسه خدانکردە چرك شرکه دوشمش اولور. ایشته وسطی حضرتلرینك «الشکر شرك» قولی بو معنایی مشعردر.

٣ ــ انسان کرك ذاتندە، کرك صفاتندە وکرك احوالندە انعام عام خدایه محتاجدر. خدای متعال ایسه شکر شاکرین، حمد حامدیندن مستغنیدر. بو صورتدە شو حمد ایله، شو شکر ایله نعم غیر متناهیهٔ الهیەیه مقابله نصل ممکن اولەبیلیر؟

ایشته شو وجوه ثلاثه ایله ثابت اولدیکه عبد، حمد خدا شکر مولایی اتیاندن عاجزدر.

بو دقیقەدن ناشیدرکه ــ احمدوا الله ــ بیورمدیدە ــ

الحمدلله ـ بیوردی. زیرا ـ احمدوا الله ـ بیورمش اولسیدی، عبادینی مالا یطاق ایله مکلف قیلمش اوله‌جقدی.

اما ـ الحمدلله ـ دینجه، چونکه بو تعبیر شریفك معناسی «کمال حمد، جناب حقك حقی و ملکیدر. کمال حمد، حق خدا، مالك مولادر» دیمك اولمغله عبدی تکلیف مالا یطاقده بولندیرمامش اولدی.

داود نبی علیه السلام حضرتلرندن منقولدرکه «یارب! سکا نصل شکر ایده‌بیله‌یم‌که بنم سکا شکرم آنجق بنی اوشکره موفق بیورمقلغك کبی بر انعام دیگرکه تمام اوله‌بیلیر؟» دیمش، طرف الهیدن‌ده «مادامکه ادای حق شکردن عجزکی بیلدك؛ ایشته شمدی قدرتك، طاقتك مقدارنجه بکا شکر ایتمش اولدك» خطاب عزتیله مجاب اولمشدر.

فائده

٨

مرویدرکه نبی اعلم واکرم صلی الله علیه و سلم افندمز (اذا انعم الله علی عبده نعمة فیقول العبد ـ الحمد لله ـ فیقول الله تعالی ـ انظروا الی عبدی اعطیته مالاقدرله فاعطانی مالاقیمة له ـ) بیورمشدر.

مآل حدیث ـ عبد برنعمت الهیه‌یه مظهر اولوبده «الحمدلله» دیدیکی وقت جناب حق «باقکز قولمه بن آکا دکرسز

بر شی ویردم! اوایسه بکا بالاتر تقادیر قدر وقیمت بر شی تقدیم ایلدی بیورر » دیمکدر.

شو حدیث شریفك تفسیری بودرکه: جناب حقك عبده اولان انعامی ـ مثلا عبدی آج ایکن طویورمق، صوسز ایکن سیراب ایتمك، چپلاق ایکن کیدرمك کبی اشیـای معتادهدن بر شیدر. عبدك ایسه زیور زبان شکران ایلدیکی ـ الحمد لله ـ ك معناسی باقکز نه قدر چوقدر! «کرك حامدین طرفلرندن اتیان ایدیلن وکرك هیچ بر حامد جانبندن اتیان ایدلمامش اولدیغی حالده سلسلهٔ وجوده دخولنی عقل قبول ایدن هر حمد وثنا سزاوار بارکاه اقدس واعلادر» معنـاسنی متضمندرکه، بونده کرك عرش وکرسی ملکلرینك، سکنهٔ سماواتك، جناب آدمدن حضرت محمد علیهما السلامه کلنجهیهقدر روی زمینده تبلیغ احکام رب العالمین ایدن جمیع انبیـا ومرسلینك، بالجمله اولیا وعلمـانك. سائر جمیع خلقك ذکر ایتمش اولدقلری. وکرك (دعواهم فیها سبحانك اللهم وتحیتهم فیها سلام وآخر دعواهم ان الحمدلله رب العالمین) کلام بشارت انجـامیله تزیین لسـان شکر ومحمدت ایدهجکلری وقت معلومه دکین ذکر و اتیـان ایلیهجکلری محامدك مجموعی داخل اولور. شو محامدك ایسه کثرتیله برابر نه مقداری متنـاهیدر. نامتنـاهی اولان محـامد دخی بوندن صکره ابد الآباد اتیـان ایدهجکلری محامددرکه نهایتی اولمیان شو محامدك کافهٔ اقسـامی عبدك ـ الحمدلله رب العالمین ـ قولی تحتنده داخلدر.

ایشته بو سببدن ناشیدرکه جنـاب حق «انظروا الی عبدی

قد اعطيته نعمة واحدةً لاقدرلها فاعطانی من الشكر مالاحدله ولانهاية » بیورمشدرکه باقکز ! قولمه بن آکا قدری، دکری اولمیان برنعمت ویردم. اوده بکا حدوپایانی اولمیان شکر وسپاسی تقدیم ایلدی دیمکدر.

بن دیرمکه: بونده بر دقیقه دها واردر.

شویله‌که:

جناب‌حقك دنیاده قولنه احسان بیوردیغی نعمتلر متناهیدر.

ـ الحمدلله ـ قولی ایسه غیر متناهیدر. غیر متناهیدن مقدار متناهی ساقط اولدقدن صکرده غیر متناهی‌نك باقیسی ینه غیر متناهی اولمق اوزره قالیر.

آنك ایچون جناب حق کویا « قولم ! نائل اولدیغك نعمته مقابل ـ الحمدلله ـ دیدیکك وقت او ـ الحمدلله ـ کلمهٔ مبارکه‌سندن سکا قالان حصه برطاقم طاعات غیر متناهیه‌در. بناءً علیه اوطاعات غیرمتناهیه‌یه نعمت‌غیرمتناهیه‌ایله‌مقابله لابدولازمدر » دیمش‌اولور.

ایشته بو سببدن ناشیدرکه عبد حامد ثواب ابدی‌یه، خیر سرمدی‌یه کسب استحقاق ایدر.

شوافاداتمزله ثابت اولدی‌که عبدك ـ الحمدلله ـ دیمسی صوکی اولمیان سعادتلری، نهایتی بولنمیان خیرلری ایجاب ایدر.

فائده

٩

شك واشتباهدن بریدرکه وجود، عدمدن خیرلیدر. دلیلز

ــ هر موجود حیدر. صاغ اولان کندینك یوقلغنی کریه کورر. اکر وجود، عدمدن خیرلی اولمسیدی، صاغلر یوقلقلرینی بویله کریه کورمامك لازم کلیردی.

بو قاعدۀ کلیه ثابت اولنجه دیرزکه:

سوی الله هر بر شیئك وجودی الله ذوالجلالك ایجادیله، فضلیله، احسانیله حصوله کلمش‌در.

وجودك بر نعمت عظیمه اولدیغی‌ده ثابتدر. ایشته شو تفصیلدن مستبان اولدیغی اوزره ارواح، اجسام، علویات، سفلیات عوالمنده هیچ بر موجود یوقدرکه آنده جناب حقك بر نعمتی، بر رحمتی، بر احسانی بولنمسون. نعمت، رحمت، احسان ایسه موجب حمد وشکراندر. بناءً علیه عبد حامدك ــ الحمدلله ــ دیمکدن مرادی «الحمدلله علی النعم الواصلة الی» دیمك دکل، بلکه «الحمد لله علی النعم الصادرة منه» دیمك اولور.

انعام خدا ایسه جمیع ماسوی المولایه واصل اولدیغنی بیان ایتمشدك. آنك ایچون عبد حامدك زیور زبان شکران ایتدیکی ــ الحمد لله ــ تعبیر لطیفی «الحمدلله علی انعامه علی کل مخلوق خالقه وعلی کل محدث احدثه من نور وظلمة وسکون وحرکة وعرش و کرسی و جنی وانسی وذات وصفة وجسم وعرض الی ابد الآباد ودهر الداهرین وانا اشهد انها بأسرها حقك وملکك ولیس لاحدمعك فیها شرکة ومنازعة» معنای شریفنی تضمن ایتمش اولور.

فائده

۱۰

بریسی چیقوب دیه‌بیلیرکه :

تسبیح، تحمیددن مقدمدر . زیرا جنـاب حق « سبحان الله والحمدلله » بیورمشدر . اویله ایســه سبب نه‌درکه فاتحه‌ده بدایت، تحمید ایله واقع اولمش‌در ؟

الجواب ـ محققدرکه تحمید، دلالت تضمن ایله تسبیحه دلالت ایدر . زیرا تسبیح، جناب‌حقك ذاتنده، صفاتنده، نقائص و آفاتدن مبرا اولدیغنه، تحمید ایسه بو صفت برائتك حصولیله برابر خالقه محسن، منعم، رحیم بولندیغـنه دلالت ایدییور . خلاصه تسبیح، خدای‌متعالك تام‌اولدیغنه اشارتدر . تحمیدایسه فوق‌التمام بولندیغنه دلالت ایدر . ایشته بوسببدن ناشی تحمید ایله ابتدا اولادر .

شو وجه وجیه، قوانین حکمیه‌دن مستفـاد اولوب، قوانین اصولیه‌یه لائق اولان وجه دخی بروجه آتی بیان اولنور .

شویله‌که :

الله تعالی وتقدس حضرتلری ـ عبادك هر درلو حاجتلرینی بیلوب آکا کوره چاره‌ساز دفع احتیـاج اوله‌بیلمك ایچون جمیع معلوماتی عالم، عبادك محتاج الیه اولدقلری شی‌ئی تحصیله قدرتیاب اولمق‌ایچون جمیع مقدوراته قادر، حاجت نفسنی دفع ایله اشتغالی حاجت عبــدی دفعدن کندینی منع ایده‌جکی جهتله دفع حاجات

عبادده بويله بر مانعه‌يه تصادف ايتمامك ايچون كافهٔ حاجاتدن مستغنى اولمق لازم كلير كه، اك شامل معناسيله محسن اوله‌بيلسون. بو افاده‌مزدن آكلاشيليركه جناب حقك محسن اولمسى آنجق نقائص و آفاتدن منزه ومبرا بولنمسيله تمام اولور . ايشته تبين ايتدى كه، «الحمدلله» قوليله ابتدا ـ سبحان‌الله ـ قوليله ابتدادن اولادر .

فائده
١١

«الحمدلله» ك ماضى‌يه‌ده، مستقبله‌ده تعلقى واردر . ماضى‌يه تعلقى شودركه : نعم متقدمه‌يه شكر، واقع اولور . مستقبله تعلقى شودركه: «لئن شكرتم لازيدنكم» قول كريمى ناطق اولديغى اوزره زمان مستقبلده تجدد نعمى موجب اولور .

بو تعلقه عقل دخى دلالت ايدر .

شويله كه:

نعم سابقه، خدمتده اقدامى، طاعته قيامى ايجاب ايلر . عبد، شكر ايله مشتغل اولنجه، عقل و قلبنده نعم آلهيه‌نك قپولرى آچيلير . ابواب معرفت ومحبت خدا منفتح اولور . بو انفتاح ايسه اعظم نعم سنيه‌دندر . ايشته بومعنادن ناشيدركه «الحمد» ك ماضى‌يه دركار اولان تعلقى سببيله ابواب نيرانى سكا قپار؛ مستقبله دركار اولان تعلقى سببيله‌ده، ابواب جنانى سكا آچار . ديمك اولدى كه

زمان ماضیده‌کی تأثیری ـ جناب حقدن ابواب حجابی سد، مستقبلده‌کی تأثیری‌ده ـ ابواب معرفة اللهی فتح ایتمکدر. مادامکه درجات جلال خدایه نهایت متصور دکلدر، فکذلك عبدایچون‌ده معارج معرفة اللهده نهایت یوقدر. ابواب معرفة اللهی آچه‌بیله‌جك مفتاح دخی آنجق ـ الحمدلله ـ قولمزدر. ایشته بوسببدن ناشیدرکه ـ سورة الحمد ـ (سورة الفاتحه) اسم سامیسیله نامور اولمشدر.

فائده
١٢

الحمدلله، بر کلمهٔ شریفهٔ جلیله‌در. لکن موضعنده ذکر اولنمق لازمدر. یوقسه آندن مقصود اولان فائده حاصل اولماز. کبار اولیاءاللهدن سرّیء سقطی حضرتلری کندینه « طاعت نه وجه ایله اتیان ایدلمك لازمکلیر؟ » دیه سؤال ایدنلره شو جوابی ویردی:

« بن بر کره‌جك ـ الحمد لله ـ دیمش بولندیغمدن طولایی اوتوز ییلدرکه جناب حقدن طلب مغفرت ایدییورم! »

سائل « اونصل سوز؟ » دیدی.

ولیّ مشارالیه دخی ایضاحات آتیه‌یی ویردی:

« بغدادده بیوك بر یانغین اولدی. نیجه اولر، دکانلر یاندی. اویانغین یرنده بنمده بر دکانم وارایدی. نصلسه اودکان یانمدی. بکا بو خبری کتیردکلرنده سوینه‌رك ـ الحمد لله ـ دیدم. بو حمدمك معناسی ایسه ناسك بونجه دکانلری محترق اولدیغی حالده

بنمكي نك نار حريقدن قورتولديغنه فرحلانديغمى مشعر ايدى .
حال بوكه حق دين، حق مروءت بو دكل ايدى. خلق كثيرك
مصيبتزده اولديغى اويله بر زمانده بن فرحناك اولماملى ايدم .
آنك ايچون اول وقت ديمش بولنديغم شو ـ الحمدلله ـ سوزندن
طولايي تام اوتوز ييلدركه استغفار ايدييورم ! »
ولىّ مشاراليهك شو كلاميله ثابت اولدى كه ـ الحمدلله ـ
بر كلمهٔ جليله اولديغندن موضعنه رعايت ايتمك لازم كلير .
جناب حقك عبده رايكان بيورديغى نعم جليله واقعا حدسز
حسابسزدر . مع مافيه قسمت اولى حسبيله ايكى نوعه منحصردر .
نعم دنيا، نعم دين .
نعم دين ايسه نعم دنيادن بالوجوه افضلدر .
الحمدلله ـ بر كلمهٔ جليله‌در . بناءً عليه عاقل اولان كيمسه بوكلمهٔ
شريفه‌يى نعم خسيسهٔ دنيا مقابلنده ذكر ايتمكدن چكنملى؛ باكه‌ده
نعم دين‌دن بشقه هيچ بر نعمت مقابلنده ذكر ايتماملى‌در .
نعم دين دخى ايكى قسمدر . اعمال جوارح، اعمال قلوب،
بونك‌ده قسم ثانيسى اشرفدر .
نعم دنيا دخى ايكى قسمدر . نعمت دنيا بعضاً نعمت اولديغى
حيثيتله نعمت، بعضاده عطيهٔ منعم اولديغى حيثيتله عطيهٔ منعم
اعتبار اولنور .
بونك‌ده قسم ثانيسى اشرفدر .
ايشته حامد، بو مقاماته رعايت واعتبار ايتمك لازم كلير . تاكه
ـ الحمدلله ـ قولمز موضعنه موافق، سبينه لائق اولسون .

فائده

١٣

بابامز حضرت آدم عليه السلامك اك اول زيورزبان تقديس ايتديكى كلمهٔ طيبه ــ الحمدلله ــ در.

شويله‌كه :

جناب ابوالبشر نفخ روح عقيبنده آقسيرمغله «الحمدلله» ديدى.

اهل جنتك ده صوك كلامى «الحمد لله» اوله‌جقدر. «و آخر دعواهم ان الحمدلله رب العالمين» قول كريمى بونى ناطقدر.

ديمك‌كه عالمك فاتحه‌سى‌ده، خاتمه‌سى‌ده حمد اوزرينه مبنى‌در.

اويله ايسه سن‌ده چاليش‌كه، اعمالكك اولى‌ده، آخرى‌ده بو كلمهٔ شريفه‌يه مقرون اولسون.

زيرا انسان، عالم صغيردر. بناءً عليه آنك احوالى‌ده عالم كبيرك احوالنه موافق اولمق لازم كلير.

فائده

١٤

ناســدن بعضيسى «كلام ــ قولوا الحمد لله ــ تقديرنده‌در» ديدى.

بكا قاليرسه بو قول، ضعيفدر. زيرا اضمار، مجرد صحت كلام

ایچون اختیار اولنور. شو اضمار ایسه وجوه آتیه دلالتیله ثابت اولدیغی اوزره بالعکس فساد کلامی ایجاب ایدر.

وجه اول ــ الحمدلله، قولی حمدك حق خــدا، مالك مولی اولدیغندن بر اخباردرکه بو، فی نفسه کلام تامدر. اضماره محتاج دکلدر.

وجه ثانی ــ الحمدلله، قولی کندینه حمد ایتسونلر ایتمسونلر جناب حقك بحسب ذاته و بحسب افعاله حمده مستحق اولدیغنه دلالت ایدر. زیرا امور بدیهیه‌دندرکه «ما بالذات اولی واجل مما بالغیر»

وجه ثالث ــ «واقعات» ده بر مسأله ذکر ایتمشلر، دیمشلرکه: بر پدر مشفقه کوره لائق دکلدرکه ولدینه امر قطعی صورتنده «شونی یاپ! بونی یاپ!» دیسون. زیرا جائزکه ولد، امر والده امتثال ایتمه‌یی ویررده آثم اولور. والد مشفق لدی الحاجه ولدینه «شویله بویله یاپمق لازم کلیر» دیملیدرکه ولدی اکر کریم الشیم ایسه پدرینه اجابت واطاعت ایدر. اکر عاق وعاصی ایسه پدرینه شفاهاً رد ایله جواب ویرمزده هیچ دکلسه کناهی دها آز اولور.

فائده

١٥

کرك جبریه، وکرك قدریه کندی مذهب ناحقلرینك صحتی اثباتده «الحمدلله» قولیله تمسك ایتمشلردر.

جبریه نك تمسكی
بر قاچ وجه ایله در

وجه اول ـ محققدر كه هر كیمك فعلی اشرف واكمل اولورده آندن صدور ایدن نعمت دخی سـائرلرك نعمندن اعلی و افضل بولنورسه، آنك حمده استحقاقیده اكثر اولور. اشرف مخلوقات ایسـه (ایمان) اولدیغنده شبهه یوقدر. آنكچون اكر (ایمـان) عبدك فعلی اولسـیدی، عبدك حمده استحقاقی، الله تعالانك حمده استحقاقندن اولی واجل اولمق لازم كلیردی.

مادامكه امر بالعكس در، بیلدككه (ایمان) آنجق خلق خدا ایله حاصل اولمش در. خلق عبد ایله حاصل اولمامش در.

وجه ثانی ـ «الحمدلله علی نعمة الایمان» دیمكده اجماع امت واقع اولمش در. اكر (ایمـان) فعل الله اولمیوب ده فعـل عبد اولسیدی، «الحمد لله علی نعمة الایمـان» دیدكاری باطل اولمق لازم كلیردی. زیرا «ویحبون ان یحمدوا بما لم یفعلوا» قول كریمی دلالتیله ثابت اولدیغی اوزره كندی فعلی اولمیان بر شیدن طولایی فاعله حمد وثنا ایتمك باطلدر.

وجه ثالث ـ بز «الحمدلله» قولنك ظاهری هر حمدك جناب حقه مخصوص ومنحصر اولدیغنه دلالت ایدر. غیراللهدن كیمسه نك اصلا حمده استحقاقی یوقدر» دیه دلیل كتیرمشدك. اكر هر نعمتك مصدری جناب الله ایسه، نعمت ایمان دخی جناب حقدن صادر اولمق لازم كلیر. زیرا (ایمان) افضل نعمدر.

وجه رابع ـ الحمدلله، قول كريمی جنـاب حق طرفنـدن كندی ذات پاكنه مخصوص برمدحدر. مدح نفس ايسه بين الخلق بر امر مستقبحدر. مادامكه جناب باری كتاب كريمنی مدح نفس ايله بدأ ايتدی، آنك حالی خالقك حالنه مخالف اولديغنه و خلقجه چركين كوريلان شيئك حقجه مستحسن بولنديغنه بو بر دليلدر وبوده جناب بارينك افعالی افعال عباده قياس اولنه بيلمكدن مقدس ومتعالی ايدوكنه دلالت ايدر. زيرا بعض شيلر واركه او شيلرك طرف عبددن صدوری قبيح اولديغی حالده جانب حقدن صدوری قبيح دكلدر. ايشته بو استدلال بالكليه هادم اصول اعتزالدر.

للمترجم ـ حضرت مفسر جبريه نك دها برقاچ وجه استدلالنی بيان ايتمش ايسه ده ترجمه سندن صرف نظر ايدلمشدر. صوك.

فائده

١٦

شكرك وجوبی عقلاً می سمعاً می ثابتدر؟ بو راسی تحت اختلافده در. ناسدن بعضيسی ـ «وماكنا معذبين حتی نبعث رسولاً» و «رسلاً مبشرين ومنذرين لئلا يكون للناس علی الله حجة بعد الرسل» آيت جليله لريله بالاستدلال، وجوب شكر سمعاً ثابتدر ديدی. كيمی ديدی كه: شرع شريفك مجيئندن اول ده شكر ده علی الاطلاق ثابتدر وبونك دليلی ده «الحمدلله» قوليدركه صورت ثبوتی بر قاچ وجه ايله ايضاح اولنور.

۱ — الحمدلله، قولی شو حمد، علی الاطلاق جناب حقك حقی وملکی اولدیغنه دلالت ایدر. بوده شو استحقاقك قبل مجیء الشرع ثبوتنه دلالت ایلر.

۲ — حق تعالی حضرتلری ـ الحمد لله ربّ العالمین ـ بیوردی. اصول فقهده ایسه ثابت اولمشدرکه وصف مناسب اوزرینه حکمك ترتبی، او حکمك وصف مذکور ایله معلل اولمسنه دلالت ایدر. ایشته بورادهده جناب حق حمدی نفسنه اثبات ایدرك کندینی هم رب العالمین، همده عوالمه رحمان ورحیم اولمقله وروز رستخیزده عوالمك عاقبت امرلرینه مالك بولنمقله وصف ایلدیکی جهتله بو وصفلر دلالت ایدرکه حمد وتعظیمه استحقاق آنجق عوالمك مربیسی، رحمانی، رحیمی اولمقله حاصل اولور. مادامکه امر بویلهدر، حضرت پیغمبرك ایستر مجیئندن اول ایستر صکره اولسون؛ جمیع اوقاتده حمد و تعظیم، جناب خداوند علیمه خاص اولدیغی درجهٔ ثبوته وارر.

فائده

۱۷

حمدك حقیقت وماهیتندنده بحث ایتمهمز لازم کلیر.

تحمید خدا ـ الحمد لله ـ قولمزدن عبارت دکلدر. زیرا ـ الحمدلله ـ قولمز حمدك حصولندن اخباردر. بر شیدن اخبار ایسه مخبر عنهك عینی دکل، مغایریدر. بناءً علیه تحمید خدا

ـ الحمدلله ـ قولمزه مغاير اولمق لازم كلير. يامنعم حقيقي‌يه مجبور ايفاسى اولديغمز حمد نه‌دن عبارتدر؟ هرهانكى فعل‌كه منعمك منعم اولمسى سببيله تعظيمنى مشعر اوله، حمد ايشته اوفعلدن عبارتدر.

اوفعل دخى يا فعل قلب، يا فعل لسان، ياخود فعل جوارح اولور.

تعظيم منعمى مشعر اولان فعل قلب نه‌در؟

مولاى متعالك كمال و اجلال صفتلريله موصوف اولديغنى اعتقاد ايلمكدر.

فعل لسان نه‌در؟

الله ذو الجلالك صفات كمال ايله موصوف اولديغنه دلالت ايدر لفظلر ذكر ايتمكدر.

فعل جوارح نه‌در؟

منعم عميم النوالك كمال واجلال صفتلريله اتصافنه دلالت ايدر افعالى اتياندر.

ايشته حمددن مراد بونلردر.

معلوم اولسون‌كه اهل علم بومقامده ايكى فرقه‌يه آيرلمشلردر.

اولكى فرقه

«جناب حقك كنديسنه حمد ايتملرنى قوللرينه امر بيورمسى جائز دكلدر» دينلردركه بونك اوزرينه بر قاچ وجه ايله احتجاج ايتمشلردر.

١ — عباداللهك اتيانيله مأمور اولمش اوله‌جقلرى تحميد،

یاکندیلرینه واصل اولان ویاخود کندیلرینه واصل اولمیان بر انعام اوزرینه اوله‌جقدر .

احتمال اول ایسه باطلدر . زیرا بو احتمال جناب حقك قوللرینه اولان انعامه مقابل کندیلرندن برنوع، جزا ومکافات طلب ایتمش اولمسنی اقتضا ایدر .

انعام واحسانی مقابلنده طلب مکافات ایسه کمال کرمه منافیدر . زیرا کریم، کرم وانعامی مقابلنده طلب مکافات ایتمز .

احتمال ثانی که کندینه هنوز واصل اولمیان بر نعمته مقابل عبدی مجبور حمد ایتمکدر، ابتداءً غیری اتعاب دیمکدرکه بوده ظلمی ایجاب ایدر .

٢ — دیمشلرکه : بو حمد ایله اشتغال، حامد ایچون تعب و مشقتی موجب، محمود ایچون غیر نافعدر . زیرا محمود، کامل لذاته اولوب بویله کمال ذاتی ایله کامل اولان جناب بارینك ایسه غیریله مستکمل اولمسی مستحیلدر . ایشته تبین ایتدی‌که، بو تحمیدایله اشتغال عبثدر . ضروردر : بناءً علیه تحمیدك مشروع اولمامسی لازمکلیر .

٣ — معنای ایجاب، فعل واجبی ترك ایدن مستحق عقاب اولور دیمکدر . حمد خدانك ایجابی معناسی‌ده « شو حمد ایله مشتغل اولمازسه‌ك، سنی معاقبه ایدرم ! » دیمك اولوب حالبوکه شو حمدك حق باریده هیچ بر نفعی یوقدر . بو صورتده ایجاب حمدك معناسی « کیمسه‌یه برفائده‌سی اولمیان شوفعلی ترك ایدرسه‌ك، ابدالآباد سنی معاقبه ایدرم ! » دیمك اولورکه بویله برمعامله حکیم وکریم اولانه سزاوار دکلدر .

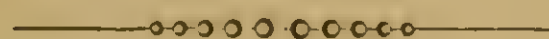
ایکنجی فرقه

دیشلرکه: حمد خدا ایله اشتغال بر قاچ وجهدن طولایی سوء ادبدر.

١ — احسان آلهی‌یه حامدك حمد وشکریله مقابله ایدلمش صایپلیر!

٢— شکر ایله اشتغال، موجب شکر اولان نعمتلری قلبده استحضاره متوقفدر. قلبك نعم ایله اشتغالی ایسه معرفت منعم ایله استغراقنی مانعدر.

٣ — نعمتك وجدانی حالنده جناب حقه ایدیله‌جك شکر وثنا آنجق او نعمته نائلیتدن ناشی اولدیغنه دلالت ایدرکه بوده عبدك عبادتدن، شکر وثنادن مقصودی نعم مذکوره‌یه فوز وظفر اولدیغنه شهادت ایلر. بو حال و اعتقادده اولان شخصك ایسه حقیقتده معبودی، مطلوبی جناب حق دکل، آنجق او نعمتدن، حظ نفسدن عبارت اولمش اولورکه بو بر مقام نازلدر.

فصل ثانی

رب العالمين

قول کریمڭ تفسیری بیانده اولوب بر قاچ فائده‌یی مشتملدر

فائده
١

موجودات ایکی قسمدر . واجب، ممکن.

واجب لذاته‌که، ذاتی وجودینی مقتضی اولان دیمکدر، آنجق جناب حقدر.

ممکن لذاته، دخی ماسوی الله هر شیئه اطلاق اولنورکه بونڭ عنوان دیکری‌ده (عالم) در.

زیرا متکلمین، (عالم) سوی الله هرموجوده اطلاق اولنور دیدیلر.

موجوداتڭ شو قسم ممکننه (عالم) تسمیه اولنمسنه سبب بودرکه سوی الله هر شیئڭ وجودی وجود آلهه دلالت ایدر. ایشته بو سببدن ناشی سوی الله هرموجوده (عالم) نامی ویرلمشدر.

بورداسی معلوممڭ اولنجه دیرزکه:

ماسوی الله هر موجود یا متحیزدر؛ یا بر متحیزڭ صفتیدر؛ ویاخود نه متحیزدر؛ نه‌ده بر متحیزڭ صفتیدر. بو حسابجه ماسوی الله اوچه منقسم اولور.

قسم اول

متحيز

متحيز، يا قابل قسمتدر؛ يا دكلدر .

قابل قسمت ايسه جسمدر . دكلسه جوهر فرددر .

جسم، ياعلوى ياسفلى اولور .

اجسام علويه، افلاك وكواكبدر .

شرع شريف ايسه بزه بو شيلردن بشقه عرش، كرسى، سدرة المنتهى، لوح، قلم، جنتكبى دها بعض شيلرك وجودينى‌ده خبر ويرمشدر .

اجسام سفليه، يابسيط يامركب اولور .

اجسام بسيطه، عناصر اربعه‌دركه بونلردن بريسى — كرهٔ ارض ايله اوزرنده‌كى مفاوز، جبال، وبلاد معموره‌در .

ايكنجيسى — كرهٔ مادر .

بوده بحر محيط ايله ربع معموره‌ده موجود اولان بحار كبيره وآنلرده‌كى اوديهٔ عظيمه‌دركه عددلرينى اللهدن بشقه بيان يوقدر .

اوچنجيسى — كرهٔ هوادر .

دردنجيسى — كرهٔ ناردر .

اجسام مركبه دخى كثير الاقسام و متباين الانواع اولان نبات، معادن، حيواندر .

قسم ثانی

متحیرانك صفتی اولان ممكن

بوده ارواحدر .

ارواح، یاسفلی یاعلوی اولور .

ارواح سفلیه، یا ارواح خیره اولورکه بونلر طائفهٔ جنك صالحلریدر . یا ارواح شریره اولورکه بونلرده مردهٔ شیاطیندر .

ارواح علویه، یااجسامه متعلق اولورلرکه بونلرارواح فلکیه‌در. یاخود اجسامه متعلق اولمازلرکه بونلرده ارواح مطهرهٔ مقدسه‌در.

ایشته شو ایضاحات، موجودات عالمك تقسیمنه اشارتدر .

انسان، اگر بو اقسام موجوداتك شرحنده بر ملیون کتاب تألیف ایتسه، ینه اقسام مذکوره مراتبنك الك قلیلنی بیله بیان وایضاحه مقتدر اولەماز .

یالکز شوراسی ثابت و متیندرکه، جناب حق، واجب الوجوددر. بردر. شریکی، نظیری یوقدر. آنك جمیع ماسواسی ممكن الوجوددر . بونلر وار اولمه‌ده ایجاد واجبه محتاجدر . ایجاددن صکره‌ده ممكن، حال بقاده بر مبقی‌دن مستغنی اولەماز . واجب تعالی و تقدس حضرتلری کافهٔ عوالمی یوقدن وهیچدن صحرای وجوده اخراج ایتمش اولمق حیثیتیله « آله العالمین » در . عوالمی، حال دوام واستقرارده ابقا ایدن اودر . بوجهتله‌ده « رب العالمین » در .

بورالری معلومك اولنجـه «الحمد لله رب العـالمين» قولنك تفسيرندن سكا آز بر شی منكشف وظاهر اولور .

شو اقسام ثلاثه‌نك احوالنه احاطه‌سی اكثر اولان كيمسه‌نك «رب العالمين» قولنك تفسيرينه‌ده وقوف واطلاعی اكثر اولور .

فائده

٢

مربی، ايكی‌يه منقسمدر .

بر قسمی ـ كنديله سـودمند اولمق ايچون بر شیئی تربيه ايدندر .

ديكر قسمی ـ مجرد مربايی سـودمند ايتمك ايچون تربيه ايدندر .

جميع خلقك تربيه‌سی ايسه قسم اوله مقصوردر .

زيرا آنلر، بشـقه‌لرينی يا ثواب، ياخود ثنـا كبی بر مقصد استفاده تحتنده تربيه ايدرلر .

قسم ثانی‌ده مذكور اولان مربی دخی آنجق جناب حقدر كه بو معنايی (خلقتكم لتربحوا علی لالاربح عليكم) قول شريفی موضحدر.

جناب باری مخلوقاتی هم تربيه، هم‌ده مظهر احسان بی‌نهايه ايدر . سائر مربيلر، سائر محسنلر ايسه بونك خلافنه‌در .

شوراسی‌ده معلوم اولمليدر كه تربيهٔ خدا، بشقه‌سنك تربيه‌سنه بالوجوه مخالفدر .

١ — خدای متعال قوللرینی کندی غرضی ایچون دکل، آنلرك غرضی ایچون تربیه ایدر. بشقه‌لری ایسه بالعکس تربیه ایتدکلرینی مربالرینك غرضی ایچون دکل، مجرد کندی غرضلری ایچون تربیه ایدرلر.

٢ — غیرالله، برینی تربیه ایدرسه، تربیه‌سی نسبتنده مالی اکسیلیر. الله ذوالجلال ایسه (وان من شیء الاعندنا خزائنه وماننزله الابقدر معلوم) قول کریمی ناطق اولدیغی اوزره نقصان وضرردن متعالیدر.

٣ — اللهدن بشقه محسنیندن کیم اولورسه اولسون برفقیر کندینه الحاح و ابرام ایدنجه آکا بغض ایدر. ایپلك ایده‌جك اولسه‌بیله ایتمه‌یی ویرر. حق تعالی وتقدس حضرتلری ایسه بونك خلافنه‌در. نته‌کیم نبی‌ارحم افندمز (ان‌الله یحب الملحین فی‌الدعاء) بیورمشدر.

٤ — اللهدن‌بشقه محسنیندن کیم‌اولورسه اولسون کندیدن ایستنلمدکجه بر شی احسان ایتمز. حق تعالی حضرتلری ایسه قبل السؤالده احسان واعطا ایدر.

کورمزمیسین‌که جناب حق سنی جنین ایکن‌ده آنا رحمنده تربیه ایلدی. جاهل وغیر عاقل ایکن‌ده آندن هیچ بر شی طلب ایتمکسزین هردرلو آفاتدن‌وقایه ونیجه‌انعام واحسانیله تربیه‌ایلدی.

٥ — اللهدن‌بشقه محسنیندن کیم‌اولورسه اولسون، یافقر، یاغیبت، یاموت سببیله آنك احسانی منقطع اولور. جناب حقك احسانی ایسه هیچ بر وجه ایله منقطع اولماز.

٦ — اللهدن بشقه محسنین‌دن کیم اولورسه اولسون، آنك احسانی کافهٔ اقوامه شامل اوله‌ماز. اولسه اولسه یالکز بر قومه مخصوص ومنحصر اوله‌بیلیر. حق تعـالی وتقدس حضرتلرینك تربیه‌سی، احسانی ایسه جمله‌یه واصل وشاملدر. نصلکه (رحمتی وسعت کل شیء) بیورمشدر.

ایشته شو دلائل ایله ثابت اولدی‌که «رب العـالمین ومحسن الی الخلائق اجمعین» جناب حقدر.

بوسببه مبنیدرکه کندی حقنده (الحمدلله رب العالمین) بیوردی.

فائده

٣

دنیاده بر ذات شو درت وجهك بریسی ایچون حمد ومدح وتعظیم اولنور.

سکا بر احسانی اولمسه بیله مجرد یا ذاتنده، صفاتنده کامل، جمیع نقائص و آفاتدن منزه اولدیغی ایچون،

یاخود، سکا محسن ومنعم اولدیغی ایچون،

یاخود، زمان مستقبلده بر احسانی اومدیغك ایچون،

یاخود، قهرندن، قدرتندن، کمال سـطوتندن قورقدیغك ایچون آکا حمد وتعظیم ایدرسین.

ایشته تعظیمك جهـات موجبه‌سی اولان حالات بونلردر.

بناءً علیه حق سبحـانه وتعالی حضرتلری کویا «اکر کمال ذاتی‌یی

تعظيم ايدنلردن ايسه‌كز، بكا حمد و تعظيم ايدكز! زيرا بن آله العالمينم.
[الحمدلله، قولندن مراد بودر .]

اكر احسانى تعظيم ايدنلردن ايسه‌كز، «رب العالمين» بنم . اكر مستقبلده نائل احسان اولمق طمعى ايچون تعظيم ايدييورسه‌كز، رحمان و رحيم بنم . اكر قورقو ايچون تعظيم ايدييورسه‌كز مالك يوم الدين، بنم» ديمش اولور .

فائده

٤

جناب حق قوللرينى قاچ وجه ايله تربيه ايدييور؟ بو قابل بيان و تعداد دكلدر . وجوه تربيه غير متناهى‌در . بناءً عليه يالكز بر قاچ مثال ايراديله اكتفا ايدرز .

١ — مثال، وقتاكه برقطره نطفه صلب پدردن رحم مادره دوشدى؛ باق‌كه نصل اولا ـ علقه‌يه، ثانيا ـ مضغـه‌يه متحول، صكره‌ده آندن عظـام، غضاريف، رباطـات، اوتار، اورده، شرايين [ط] مثللو اعضاى مختلفه متولد اولوب بعده اعضـاى

[ط] علقه، اويوشمش قان. (مضغه) كوشتپاره . (عظام) كميك معناسنه اولان عظمك جمعى. (غضـاريف) اسلوب وزننده اولان (غضروف) ك جميدركه قولاق كيكنه وديكر يومشاق كيكلره دينير . (رباطات) رباطك جميدركه مفصللرده كيكلرى يكديكرينه ربط ايليان سكره ديرلر .
(اوتار) وترك جميدركه اوزون سكرلره دينير .
(اورده) وريدك جميدركه بيونده اولان شاخ طمرك اسميدر .
(شرايين) شريانك جميدركه نبض طمرلرينك ناميدر .

مذکوره‌دن بعضیسی بعضیسنه اتصال ایله هر برنده انواع قوادن بر نوع خاص حاصل اوله‌رق قوهٔ باصره کوزده، قوهٔ سامعه قولاقده، قوهٔ ناطقه لسانده حصوله کلدی.

«فسبحان من اسمع بعظم وبصر بشحم وانطق بلحم»

بدن انسانك کیفیت خلقتنی بیلدیرن کتاب تشریح اوقونسه نیجه عجائب حکم آلهیه‌یه تصادف اولنور. بو احوالك هر بری حکیم متعالك عبدی نه یولده تربیه بیوردیغنه برر دلیل باهردر.

۲ — مثال، یاش طوپراغه دوشن حبه شیشوب قبارر. بو انتفاخ ایسه حبه‌نك هر جانبنده حاصل ایکن یالکز اوست و آلت طرفلری یاریلیر. اوست یاریغندن شجره‌نك جزء صاعدی، آلت یاریغندنده شجره‌نك کوکلری دیمك اولان جزء غائصی خروج ایدر. جزء صاعدك صعودندن (ساق) حاصل، او، ساقدنده اغصان کثیره منفصل اولور. صکره بو داللرده رنکارنك چیچکلر، او چیچکلرك آره‌دنجه کوناکون میوه‌لر رونمون اولور.

میوه‌لرکده ابتدا لطافت و کثافتده مختلف اولان قشرلری، صکره لبلری، دها صکره دهنلری حصوله کلیر.

شجره‌نك جزء غائصندن تحت الارض اطراف شجره‌یه منتشر اولان کوکلر ایسه، ماء منعقد کبی غایت لطیف ایکن، الك صلابتلی، الك خشونتلی یرلری بیله یاره‌رق هم طوپراغه طالار کیدر؛ همده جناب حقك آنلره ایداع بیورمش اولدیغی قوای جاذبه واسطه‌سیله یاش طوپراغك اجزای لطیفه‌سنی کندیلرینه جذب ایدرلر.

شو تدبيراتك كافه‌سنده‌كى حكمت بالغهٔ آلهيه‌ايسه، مجرد غدا، قاتق، فواكه، اشربه، ادويه‌دن عبدك محتـاج اليه اولديغى شيلرك تحصيليدر . نته‌كيم بو معنايى مشعر اوله‌رق حضرت قرآنده (انا صببنا الماء صباً ثم شققنا الارض شقاً ـ الآيات) بيورلمشدر .

٣ — مثال، خداى متعال افلاك وكواكبى مصـالح عبادك حصولنه سبب وخادم اوله‌بيله‌جك بر وضعيته قودى . سبب سكون وراحت اولمق ايچون كيجه‌يى، مدار معاش وحركت اولمق ايچون كوندزى خلق ايلدى. آفتابى منير، ماهتابى مستنير «عدد سنينى، حسابى بيله‌سيكز ديه» قمره بر طاقم منازل تقدير ايدن او ذات اقدس واعلادر . بدايع آثار حكمت ورحمتنه واله وحيران اولديغمز او، خداوند عليم ايســه بونلرى ناحق يراتمامشــدر. ظلمات بر وبحرده سزه دليل راه صواب اولان يلدزلرى‌ده يرادان اودر .

« الم نجعل الارض مهاداً والجبال اوتاداً »

قول كريمنى آخر آيته‌دك دقتـله اوقوكه تحصيل و تسهيل احتياجات عباد ايچون جناب رب العبادك دها نه‌لر خلق وايجـاد بيورديغنه بر علم اجمالى حاصل ايده‌سين .

اكر عجائب احوال معــادن و نبــات و حيوانى، آفرينش انسانده‌كى آثار رحمت رحمانى پيش نظر تأمل و امعانه آليرسه‌ك، آثار تربيت خدانك اسبابى نه‌قدر متكاثر، دلائل رحمت مولانك نه‌درجــه لائح وظاهر اولديغنه عقلك بالبداهه حكم ايدر . ايشته اوحالده بحار اسرار ــ الحمدلله رب العالمين ــ دن سكا برقطره بديدار اولور .

فائده

٥

جناب حق حمدی نفسنه اضافه ایدرك ـ الحمدلله ـ بیوردی. آندن صکرده‌ده نفسنی عوالمه اضافه ایلدی. آنك ایچون معنای آیت (انی احب الحمد فنسبته الی نفسی بکونه ملکاً لی ثم لما ذکرت نفسی عرّفت نفسی بکونی رباً للعالمین) تقدیرنده‌در.

بدیهیدرکه هرکیم بر ذاتی بر صفتله تعریف ایلرسه صفاتك احسن واکملنی ذکر ایتمك ایستر. ایشته بو دلالت ایدرکه جناب بارینك ـ رب العالمین ـ اولمقلغی اکمل صفاتدر. نفس الامرده‌ده اویله‌در. زیرا اکمل مراتب. تام وفوق التمام اولمقدر. بو جهتله (لله) قولمز جناب حقك ـ فی ذاته وبذاته ـ واجب الوجود لذاته اولدیغنه دلالت ایدرکه (تمام) ایله مرادبودر. (رب العالمین) قول شریفنك‌ده معناسی «ماسوی اللهك وجودی تربیت واحسان وجود خدادن فائضدر» دیمك اولوب (فوق التمام) قولمزدن‌ده مراد بودر.

فائده

٦

«ومایعلم جنود ربك الاهو» قول کریمی ناطق اولدیغی اوزره

جناب‌حق سندن بشقه عباده‌ده مالکدر . سنك ایسه آندن بشقه ربك یوقدر . حال بویله ایکن او کویا سندن بشقه قولی یوغیمش کبی سنی او صورتده تربیه ایدییور ! سن‌ده بالعکس کویا دها بشقه ربك وارایمش کبی آکا اویله خدمت ایدییورسین ! ایمدی انصاف ایسترم ! بوندن کوزل تربیه‌می اولور ؟ سنی کوندزین آفاتدن، کیجه‌لین مخافاتدن حفظ ایتمیورمی ؟ معلومدرکه مستحفظلر امرایی هر کیجه حفظ وحراست ایدرلر . فقط عجبا حشراتك صوقسندن، بلیاتك چوکمسندن‌ده محافظه ایده‌بیلیورلرمی ؟ نه ممکن ! ؟ حق‌تعالی حضرتلری ایسه آنلری آفاتدن حراست، مخافاتدن صیانت‌ایلر . انصاف ایسترم ! بوندن بیوك بوندن کوزل تربیه‌می اولور ؟

رسول الله صلی الله علیه و سلم افندمز « آدم، بناء اللهدر . بناء اللهی ییقان ملعوندر » مآلنده اوله‌رق (الآدمی بنیان‌الرب، ملعون من هدم بنیان الرب) بیورمش‌در .

بو نه تربیه‌در ! ایشته (قل من یکلؤکم باللیل و النهار من الرحمن) قول کریمی بو معنایی مشعردر . بو حافظ حقیقی ملك جبار، واحد قهار، مقلب القلوب والابصار، واقف‌ضمائر واسرار اولان جناب پروردکاردن بشقه کیم اوله‌بیلیر ؟

فائده

٧

قدریه دیمش‌درکه :

الله تعالی اکر عوالمه احسان ایدر، کندیلرندن مضراتی دفع

ایلرسه، آنجق او وقت عوالمك ربی و مربیسی اولمغه سزاوار اولور. اما کفری، کافری خلق ایدر، صکرده کافری تعذیب ایلرسه، کافرده ایمان ایله امر بیوروب ده صکره آنی ایماندن منع ایدرسه اول حالده نه رب اوله بیلیر! نه مربی! بلکه ضار، مؤذی اولمش اولور.»

جبریه دیمش درکه:

اکر (نعمت) کندیدن صادر، (الطاف) رحمت الٰهیه سندن فائض اولورسه جناب حق آنجق اول وقت عوالمك ربی و مربیسی اولمغه مستحق اولور. مادامکه (ایمان) نعمتلرك اعظم و اجلی در، جناب حق عوالمك ربی، و کندیلرنده ایمانی یراتمق سببیله محسنی اوله بیلمك ایچون ایمان آنك طرف الٰهیسندن حاصل اولمش اولمق لازمکلیر.

فائده

٨

اسماء اللٰهی تفسیر ایتدیکمز صره ده بیان ایتمش اولدیغمز وجه ایله الله، قولمز (رب) قولمزدن اشرفدر.

حال بویله ایکن دعا ایدنلر اکثر اوقاتده «یارب! یارب!» دیرلر. بوندکی سبب، تفسیر استاده مذکور اولان نکت و وجوهدر. بناءً علیه آنلری بوراده تکرار ذکر ایتمیه جکز.

فصل ثالث

الرحمن الرحيم

بو آیت جلیله‌نك تفسیری‌ده بعض فوائدی مشتملدر

فائده

١

رحمن، شول منعم بی امتناندرکه جنس انعامنك عباددن صدوری متصور دکلدر .

رحیم، شول منعمدرکه جنس انعامنك عباددن صدوری متصوردر .

ابراهیم بن ادهمدن محکیدر؛ دیمشکه :

بریره مسافر اولمشدم . بکا یه‌جك حاضرلادی . متعاقباً بر قارغه کلوب سفره اوزرندن برپارچه اتمك آلوب کوتوردی. بن‌ده تعجب ایدرك قارغه‌نك آرقه‌سنه دوشدم، قارغه بر تپه‌یه قوندی . اوراده الی آیاغی باغلی بر کیمسه وارایدی . قارغه اتمکی او کیمسه‌نك یوزینه آتی ویردی .

ذی‌النون مصریدن مرویدر؛ دیمشکه :

خانه‌مده اوطوروب طوررکن قلبمده بر اضطراب حس ایتدم . او اضطراب درونم کیتدکجه چوغالدی . بر درجه‌ده‌که

كندیمی ضبط ایده‌میه‌رك اودن طیشـاری فرلادم . كیده كیده شط نیله واردم . اوراده قوجامان بر عقرب كوردم‌كه قوشوب كیدییور . بن‌ده آنك آرقه‌سنه دوشـدم . عقرب نیلك كنارینه واصل اولدی . اوراده‌ده برقوربغه‌طوریپور، كویاعقربك ورودینه منتظر اولیوردی . عقرب، قوربغـه‌نك آرقه‌سـنه صچرادی . قوربغه‌ده یوزوب كتمكه باشلادی . بن‌ده بر قایغه بنوب بونلری تعقیب ایتدم . قوربغه نیلك اوبر سـاحلنه واصل اولنجه عقرب آرقه‌سندن اینه‌رك قوشمغه باشلادی . بن‌ده آرقه‌سنی براقدم . برده كوردم‌كه بر شجره‌نك سایه‌سنده كنج بر دلیقانلی یاتمش اویویور . بر حیهٔ هلاهل فشـان دخی اوته‌دن باش كوستردیكنی كوردم‌كه شـاب نائمك اوزرینه طوغری كلیوردی . حیـه، اویقوده‌كی دلیقانلی‌یه یاقلاشیر یاقلاشماز عقرب دخی حیه‌یه یتشدی . عقرب، حیـه‌نك اوزرینه صچرادی . حیه‌یی صوقدی . حیـه‌ده عقربی صوقدی . ایكیسی بردن هلاك اولدیلر . شاب نائم دخی ایكیسنك‌ده مضرتندن سالم اولدی .

محكیدركه : قارغه‌نك یاوروسی یومورطه‌دن تویسز قپ‌قرمزی بر ات پارچه‌سی كبی چیقـار ایمش ! قارغه آنی كورنجه قاچارده یاوروسنك تربیه‌سنه باقمـاز ایمش ! صكره او ات پارچه‌سی كبی یاورو اوزرینه سیوری سـنكلر قونار، یاورووده آنلری برر برر یوتار ایمش‌ده بو صورتله غدالنیرمش ! ایشـته تا تویلری كلنجه‌یه قدر قارغـه یاوروسی بویله‌لكله چینه‌رك وجودینك هر طرفنی توی قاپلاینجه آناسی كلیر بسله‌مكه باشلارمش ! بو سببه مبنی‌دركه

ادعیهٔ عربده «یا رازق النعاب [*] فی عشـه» وارد اولمش‌در .
ایشته شو مثاللردن ظاهر اولدی‌که فضل خدا جمله‌یه عام،
احسان مولی هرکسه شامل، رحمت ذوالکبریا واسع‌در .

*
* *

معلوم اولسون‌که، حوادث کونیه ایکی‌یه منقسمدر .
بعض حوادث وارکه ظاهرده رحمت ظن اولنور؛ مع هذا
حقیقتده رحمت دکل، عذاب ونقمتدر .
بعض حوادثده وارکه ظاهرده عذاب ونقمت ظن اولنور؛
مع‌هذا حقیقتده فضل واحسان ورحمتدر .
قسم اوله مثال ــ بر پدر چوجغنی تعلمه سوق ایتمزده هر
ایستدیکنی یاپق اوزره کندی حالنه براقیرسه، چوجغه کوره
کرچه بو، ظاهرده بر نعمت‌کبی کورینور؛ اما باطنده بر نقمتدر.
قسم ثانی‌یه مثال ــ برپدر معارفپرور چوجغنی مکتبه ویرر،
تعلمه مجبور ایدرسه، بوده چوجغه کوره کرچه ظاهرده بر نقمت
کبی کورینور؛ اما باطنده راحت ورحمتدر .
انظار بلها ظواهره، انظار عقلا سرائره منعطفدر .
دنیاده نه‌قدر محنت ومشقت وارایسه کرچه ظاهرده عذاب
والم کبی کورینور؛ اما حقیقتده حکمت ورحمتدر .
بونك تحقیقنی ایسترمیسین ؟ دیکله !

---

[*] نعاب، غراب وزنده قارغه‌نك اوتمه‌سنده‌ده، قارغه‌یه‌ده دینیر .
(عش) عینك ضمی شینك تشدیدیله آغاجده اولان قوش یووه‌سنه دینیر .

حكمةً ثابتدركه شر قليل ايچون خير كثيرك تركی مستلزم شر كثيردر .

تكاليف شرعيه‌دن مقصود، ارواحی علائق جسدانيه‌دن تطهيردر . (ان احسنتم احسنتم لانفسكم) قول كريمی بو معنايی مصدقدر .

خلق ناردن مقصود، اشراری اعمال ابراره چويرمك، دارالفراردن دارالقراره چكمكدر . (ففروا الى الله) قول كريمی بو معنايی ناطقدر .

موسى و خضر عليهما السلامك قصۀ مشهوره‌لری بو بابك مثال اقربيدر .

حضرت موسى، حكمی ظواهر اموره بنا ايدردی‌ده او جهتله سفينه‌نك تخريقنی، غلامك قتلنی، جدار مائلك عمارتنی استنكار ايلدی .

حضرت حضر ايسه حكملرينی حقائق واسراره بنا ايدردی‌ده آنك ايچون (اما السفينة فكانت لمساكين يعملون فی البحر فاردت ان اعيبها وكان وراءهم ملك يأخذكل سفينة غصباً ۰ واما الغلام فكان ابواه مؤمنين فخشينا ان يرهقهما طغياناً وكفراً . فاردنا ان يبدلهما ربهما خيراً منه زكاةً واقرب رحماً . واما الجدار فكان لغلامين يتيمين فی المدينة وكان تحته كنز لهما وكان ابوهما صالحاً فاراد ربك ان يبلغا اشدهما و يستخرجا كنزهما رحمة من ربك) ديدی .

ايشته شو قصه‌دن ظاهر اولدی‌كه حكيم محقق، اموری

ظاهرهٔ دکل، حقائقه بنا ایدندر. آنکچون شاید افعال خدادن طبعاً کریه، عقلاً غیر وجیه بر شی کوره‌جك اولورسه‌ك، محقق بیلملیسین‌که آنك تحتنـده مطلقا بر طاقم اسرار خفیه وحکم بالغهٔ الٰهیه واردر. آنی جناب حکیم ورحیمك حکمت ورحمتی اقتضـا ایتمش‌در.

شو دقیقه‌یی پیش نظر دقت وتأمله آلیرسه‌ك، بحـار اسرار «الرحمن الرحیم» دن سکا بر اثر ظاهر وبدیدار اولور.

فائده

٢

الرحمن، نام خاص یزداندر.

الرحیم، جناب اللهه‌ده، غیر اللهه‌ده منطلق اولور.

سؤال

بوصورتده (رحمان) رحیمدن اعظم اولمق لازم کلیر. اویله ایسه نیچون ادنادن اول، اعلایی ذکر ایتمدی؟

جواب

زیرا کبیر وعظیمدن شیٔ حقیر و یسیر طلب اولنماز.

محکیدرکه:

بریسی اکابردن بر ذات کریم الشیمك نزدینه کیدەرك «بر مهم یسیر ایچون سزه کلدم!» دیمش.

اوذات دخی «اویله ایسه اواهمیتسز ایشك ایچون براهمیتسز آدم آراملیسین!» جوابنی ویرمش‌در.

بو حكمته مبنی‌دركه جناب حق كويا « يالكز ـ الرحمن ـ
ديسه‌يدمده بو وصفی ـ الرحيم ـ ايله تعقيب ايتمسه‌يدم، سن
بندن چكينيردكده امور يسيره‌يی طلب ايتمك متعذر اولوردی .
لكن سن بنم رحمان اولديغمی بيلديكك ايچون نصل بندن امور
عظيمه طلب ايدييورسه‌ك ـ چونكه بن رحيم‌ده آنك ايچون
آياغكده‌كی نعلك قايشنه، قيناتديغك چوملكك طوزينه واريجه‌يه
قدر محتاج اليه اولديغك شيلری كاملاً بندن ايسته‌يه‌بيلرسين » ديمش
اولور .

نصل‌كه حضرت موسايه‌ده (سلنی عن ملح قدرك وعلف
شاتك) بيورمش‌در .

فائده

٣

جناب حق ذات اقدسنی رحمان و رحيم اولمقله وصف
بيورمش‌در . حضرت مريم عليها السلامه ايسه « ورحمة مناوكان
امراً مقضياً » آيت جليله‌سی منطوقنجه يالكز بر رحمت اعطا
ايلمشيكن او رحمت واحده كفار و فجارك توبيخندن حضرت
مشار اليهانك نجات وخلاصنه سبب اولمش‌در . يا بزكه هر كون
اوتوزدردر كره ذات پاكنی رحمان ورحيم اولمقله وصف ايدوب
طورركن، عجبا بو ذكرمز عذاب ناردن، عار ودماردن خلاصمزه
سبب اولميه‌جقمی‌در ؟

[صلوات مكتوبه اون يدی ركعتدر . ـ الرحمن الرحيم ـ

هر ركعتده ايكى كره اوقونور. بركره ـ بسم الله الرحمن الرحيم ـ ده، بركره‌ده ـ الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم ـ ده، بو حسابجه اوتوز درت عدده وارر .]

فائده

٤

جناب رب العالمين، رحماندر .

چونكه عبدك قدرتى تعلق ايتمين شيلرى يرادر .

رحيم‌در .

چونكه جنسنى يابمغه عبدك قادر اولماديغى ايشلرى يابار .

آنكچون جناب رب العالمين (وصوّركم فاحسن صوركم» قول كريمى ناطق اولديغى اوزره كويا « بن رحمانم! زيرا سن بكا بر نطفه تسليم ايدييورسين؛ بن ايسه آنى بر صورت حسنه‌يه افراغ ايله سكا اويله‌جه تسليم ايدييورم . بن رحيم! زيرا سن بكا ناقص بر طاعت تسليم ايدييورسين؛ بن ايسه مقابلنده بر جنت خالصه ويرييورم . » ديمش اولور .

فائده

٥

مرويدركه :

بر دليقانلينك اوله‌جكنه ياقين ديلى طوتلدى‌ده كلمهٔ منجيهٔ شهادتى سويليه‌مز اولدى .

حضرت رسول اکرم وارحم افندمز کیفیتدن خبردار اولنجه بالذات نزد مریض محتضره واروب کلمهٔ شهادتی سویلتمکه خیلی اقدام بیورمشلر ایسه‌ده مفید اولمادی !

حضرت پیغمبر « بودلیقانلی نماز قیلماز، اوروج طوتماز، زکات ویرمزمی ایدی ؟ » دیه صوردیلر .

حاضر اولانلر « بلی ! » دیدیلر .

« والدینه عصیان ایتدیکی وارمی ایدی ؟ » سؤال عالیسنه دخی « نعم ! » جوابنی ویردیلر .

بونك اوزرینه نبی الرحمه افندمز دلیقانلینك اختیار والده‌سنی چاغروب اوغلنك صوچنی عفوایتمه‌سنی اخطار بیورمشلر ایسه‌ده خاتون « خیر ! عفو ایتمم؛ زیرا او بکا بر یومروق اورمش‌ده کوزمی چیقارمش‌در » دیدی .

حضرت پیغمبر افندمزده « اویله ایسه بر آز اودون، آتش کتیریکز ! » دیه امر بیوردیلر .

عجوز عورا « آتشی، اودونی نه‌یاپه‌جقسیکز ؟ » دیه صوردی .

« سنك حقکده روا کوردیکی شو معاملهٔ غیرلائقه‌نك جزاسنی ویرمك ایچون اوغلکی حضورکده احراق بالنار ایده‌جکم ! » بیوردیلر .

خاتون، بو سوزی ایشیدنجه درحال « عفو ایتدم ! یاقیك ! بن آنی طقوز آی قارنمده طاشیدم؛ ایکی سنه امزیردم؛ امان یاقمیك ! یاقمیك ! صکره مرحمت مادرانه نرده‌قالیر ؟ » دیدی .

متعاقباً دلیقانلینك دیلی آچیله‌رق « اشهد ان لا آله الا الله » کلمهٔ منجیه‌سیله زینتساز نفس واپسین اولدی .

نكته ـ ايشته شو خاتون رحمانه دكل، رحيمه ايدى . آنك ايچون كنديسندهكى مرحمت قليله سببيله عاصى اوغلنك احراق بالنار ايدلمسنى تجويز ايتمدى. يا، رحمان ورحيم اولان جناب رب العالمينكه قوللرينك جنايات واقعهسيله اصلا متضرر اولمامقله برابر حقلرنده بونجه عنايات جزيلهٔ الٓهيهسى مبذول ورايكاندر ، يتمش ييل « لا آله الا الله » كلمهٔ منجيهسنه مواظبتله وحدانيت الٓهيهسنه شهادت ايدن مؤمن قوانى آتشده ياقمغى هيچ تجويز بيوررمى ؟

فائده

٦

مشتهر اولمشدركه، رحمةً للعالمين « صلى الله عليه و سلم » افندمزك غزاده اوك ديشيله آزو ديشنك آرهسندهكى ديشلرى اصابت سهم ايله منكسر اولنجه « اللهم اهد قومى فانهم لايعلمون » بيورمشلر .

ظاهر اولمشدركه، يوم قيامتده هر كس كندى درديله اوغراشيركن جناب رسالتمآب بلزى « امتى ! امتى ! » بيورهجقلر .

ايشته حضرت پيغمبرك دنيا و آخرتده حقيقةً پك بيوك اولان بو كرم و احسان بى امتنانى آنجق ذات قدسيت سماتلرى « رحمةً للعالمين » اولدقلريچون جلوهگر ساحهٔ حصول اولمشدر .

نتهكيم جناب ارحم الراحمين حقاحق رسالتپناهيلرنده « وما ارسلناك الا رحمةً للعالمين » بيورمشدر .

آرتق دوشونكزكه، رحمت واحدهنك اثرى بو مبلغه بالغ

اوليوركن، يارحمان و رحيم اولان جنـاب ارحم الراحمينك كرم واحسان بى پاياني نه مرتبه‌ده اولمق لازم كلير ؟

مرويدركه :

نبى ارحم صلى الله عليه و سلم افندمز (اللهم اجعل حساب امتى على يدى) بيورمشـلر ايكن، صكردده يالكز ايكى درهم بورجلو اوله‌رق وفات ايدن بر كيمسه‌نك جنـازه نمازينه حاضر اولمقدن امتناع بيورديلر.

زوجهٔ مطهره‌لرى حضرت عايشـه‌يى‌ده افك معهود سببيله خانهٔ سعادتلرندن چيقارديلر.

«وما ارسلنـاك الا رحمةً للعالمين» آيت جليله‌سى منطوقنجه جناب بارى كويا رسـالتپناه افندمزه «سن بر رحمته مالكسين؛ رحمت واحده ايسه عالم مخلوقاتى اصلاحه كفايت ايتمز! بناءً عليه قوللرمه ايديله‌جك معامله‌يى سن بكا براق! امتكى بكا ترك ايت! زيرا بن رحمان ورحيم: بنم رحمتم بى نهايه‌در. آنلرك معصيتلرى ايسه متناهيدر. متناهى نزد غيرمتناهيده هيچدر. اوجهتله شبهه‌يوق‌كه جميع خلقك معاصيسى بحـار رحمتمده فنا پذير اولور. زيرا بن رحمان ورحيم.» بيورمش اولور.

فائده

٧

قدريه ديدى‌كه :

نار جهنمى، عـذاب ابدى خلق ايدن ذات، نصل رحمـان ورحيم اوله‌بيلير ؟

کفری، کافری یرادوب صکره‌ده نیچون کافر اولمش دیه آنی تعذیب ایلین ذات، نصل رحمان ورحیم اوله‌بیلیر؟

عبادینه ایمان ایله امر بیوروب‌ده صکره کافرلری ایماندن منع ایلین ذات، نصل رحمان و رحیم اوله‌بیلیر؟

جبریه دیدی‌که:

انواع نعمت ورحمتك اعظمی ایماندر. بناءً علیه اکر ایمان، طرف حقدن عبد مؤمنه براحسان اولمسه‌ده عبدك محصول کسبی اولسیدی؛ رحمان و رحیم، عنوانی‌ده اللهدن زیاده عبد مؤمنه یاقیشق آلمق لازم کلیردی. والله اعلم

فصل رابع

مالك يوم الدين

قول كريمنك تفسيرينى مبيندركه بوده فوائد عديده‌يى مشتملدر

فائده
١

مالك يوم الدين ــ قولى مالك روز بعث و جزا ديمكدركه بونك‌ده معناسى بروجه آتى ايضاح اولنور. شويله‌كه:

محسن ايله مسىء، مطيع ايله عاصى، موافق ايله مخالف مساوى طوتلامق، البته فرقلى اولمق لازم كلير. بو فرق ايسه (ليجزى الذين اساؤا بما عملوا ويجزى الذين احسنوا بالحسنى ــ و ــ ام نجعل الذين آمنوا وعملوا الصالحات كالمفسدين فى الارض ام نجعل المتقين كالفجار ــ و ــ ان الساعة آتية اكاد اخفيها لتجزى كل نفس بما تسعى) آيات جليله‌سى ناطق اولديغى اوزره آنجق روز جزاده ظاهر اولور.

شوراسى‌ده معلوم اولمليدركه بر ظالمى بر مظلومه تسليط ايدن ذات صكره او ظالمدن انتقام آلمازسه، آنك انتقام آلماسى يا عجزدن، يا جهلدن وياخود اوظلمه رغبتدن ايلرى كلير. جناب حقك بوصفات ثلاث‌ايله اتصافى ايسه محالدر. بناءً عليه مظلوملرك

انتقامنی ظالملردن آلمسی لازم کلیر. مادام‌که بو انتقام دار دنیاده حاصل اولمیور، دار دنیـادن صکره دار اخراده حاصل اولمق لازم کلیر. ایشته ـ مالك یوم الدین ـ قول کریمیله‌ده، ـ ومن یعمل مثقال ذرة خیراً یره . . . . . . ـ قول شریفیله‌ده مراد بودر.

قصه ـ مرویدرکه یوم قیامتده برکیمسه موقع سؤال وحسابه کتیریلیر. برکره کندی کندینه دوشونور. حسنـاتدن بالکلیه صفرالید اولدیغنی کورمکله مأیوس اولور. متعاقباً «یافلان! ادخل الجنـة بعملك» دیه بر ندای مسرتبخشا کوشزدی اولور. اوده جواباً «الٓهی! بن بر عمل خیرده بولندیغمی بیله‌میورم!» دیر. بونك اوزرینه خطاب عزت کلیرکه «سن‌هانی فلان کیجه اویومدکمی ایدی؟ صکره اویانوب بر طرفدن اوبر طرفـه دونرکن (الله) دیدك. فقط سن او آنده اویقویه طـالدکده (الله) دیدیککی اونودی ویردك. بن ایســه غفلتدن، اونوتمقدن منزه ومبرایم. آنك ایچون سنك اوکیجه برکره (الله) دیدیککی اونوتمـادم.»

قصه ـ مرویدرکه یوم قیامتده برکیمسه‌نك حسنات وسیئاتی موازنه ایدیلیر؛ نصلسه حسناتی خفیف کلیر؛ متعاقباً بر ورقپاره کتیررلر؛ میزانك حسنات کفه‌سنه قورلر؛ درحال اوطرف آغیر باصـار؛ برده باقارلرکه او ورقپـارده‌ده (اشهد ان لا آله الا الله) یازیلی ایمش! ذکر الله ایله غیریسی هیچ بروقت متوازن اوله‌ماز.

معلوم اولســونکه واجبات ایکی‌یه منقسمدر. حقوق الله؛ حقوق عباد.

حقوق اللهك مبناسی مسامحه اوزرینه‌در . زیرا الله تعـالی غنی عن العالمین‌در . حقوق عباددن ایسه احتراز ، واجب ولازمدر . مرویدرکه :

امام اعظم ابو حنیفـه حضرتلرینك « رضی الله عنـه » بر مجوسی‌ده آله‌جغی وارایمش ؛ بر کون آله‌جغی ایسـته‌مك اوزره مجوسینك اوینه کتمش ؛ مجوسینك قپوسنه وارر وارماز ؛ آیاغنده‌کی نعلینه نجاست بولاشمغله نعلینی چیقاروب تمیزلرکن نجاست مجوسینك دیوارینه صچرادی . بونك اوزرینه حضرت امام متحیر اوله‌رق کندی کندینه دیدی‌که :

« نجاستی دیوارده براقسه‌م ، دیواره بر لکه اولور . اورادن قازییوب چیقارسه‌م ، دیوارك طوپراغی‌ده برابر آقار ! »

ایشته شو ملاحظات حیرت افزا ایله قپویی چالدی . برجاریه چیقدی . جاریه‌یه دیدی‌که :

« افندیکه سویله ! ابو حنیفه سنی قپوده بکلیور »

قز کتدی سویلدی . درحال مجوسی قپویه کلدی .

حضرت امام کندیسندن آله‌جغنی ایستیه‌جك ظنیله حریف اعتذاره باشلادی . حضرت امام رضی‌الله عنه « آله‌جقدن کچدم ! بونده دهامهم برایش‌وار ! » دیه‌رك دیواره صچرایان نجاست کیفیتنی آکلاتدی . و « شو دیواری تمیزله‌مه‌نك یولی نه‌در ؟ » دیه صوردی .

مجوسی حضرت امامك بو اتقـاسنه حیران اوله‌رق « اویله ایسه اول باول بن نفسمی تطهیر ایده‌یم ! » دییوب او آنده شرف اسلام ایله مشرف اولدی .

بو قصه‌ده‌کی نکته شودرکه: حضرت امام اعظم، مجوسی‌یه
ولوکه یك آز اولسون، ظلم ایتمیم دیه زیاده‌سیله احتراز، وبوبابده
آله‌جغنی‌ده فدا ایده‌رك کمال عفتنی ابراز بیورمسی، مجوسینك
کفردن ایمانه انتقالنه سبب اولمش‌در.
یا ظلم صریحدن احتراز ایدنك عند الله حالی نیجه اولمق
لازم کلیر؟ دوشون!

فائده
٢

«مالك یوم الدین» ده‌کی (مالك) کلمه‌سنك قرائتنده قرای
کرام اختلاف ایتمشلردر.
کیمی لامك کسریله (ملك یوم الدین) کیمی‌ده (مالك یوم‌الدین)
اوقودی.
للمترجم ــ حضرت مفسر، هر ایکی طرفك‌ده بو بابده ایراد
ایلدکاری دلائلی هر ایکی صورتده‌ده تفرع ایدن احکامی تفصیلاً
بیان بیورمش ایسه‌ده بعض ملاحظه‌یه مبنی نقل وترجمه‌سندن
صرف نظر اولندی. صوك.

فائده
٣

ملك ــ کسر لام ایله ــ قدرتدن عبارتدر.

بو صورتده جناب رب العالمينك مالكيت و ملكيتی قدرتدن
عبارت اولمق لازم كلير. بو ايسه جای بحث ونظردر.
شويله كه:
جناب حق يا موجوداتك، يا معدوماتك ملكيدر. صورت
اولی ايسه باطلدر. زيرا ايجاد موجودات، محالدر. ديمك اولوركه
الله تعالانك موجودات اوزرينه اعدامدن بشقه قدرتی يوقدر.
بو تقرير و بيانه كوره جناب حق آنجق عدمك ملكی اولمق
لازم كلير. حالبوكه بو صورت ثانيه‌دخی باطلدر. زيرا بوصورت
جناب حقك قدرتی، ملكی عدمه منحصر اولمه‌يی اقتضا ايدركه
اوحالده «موجوداتده مالكيت و ملكيتی يوقدر» دينيلمه‌بيلك
لازم كلير. بو ايسه عقلدن نه قدر اوزاقدر!
الجواب — الله تعالی «موجوداتی وجوددن عدمه، ياخود
برصفتدن ديكرصفته نقل وتحويله قادردر» معناسنجه موجوداتك
هم مالكی، هم ملكيدر. بو قدرت نقل و تحويل ايسه، آنجق
جناب حقه مخصوصدر. اوجهتله مالك حق، آنجق جناب حقدر.
ايشته خدای متعالك مالك حق اولديغی معلوم‌مكز اولنجه ديرزكه:
جناب حق يوم دينك مالكيدر. چونكه خلقی اولدكدن‌صكره
ديرلتمك، ابدان ناسدن آيريلوب طاغيلان اجزايی بيلمك آنجق
خدانك قدرتنه، علمنه مخصوص بر كيفيتدر. مادامكه حشرك،
نشرك، بعثك، قيامتك حصولی جميع معلوماته متعلق اولان برعلم
كامله، جميع ممكناته متعلق اولان بر قدرت كامله‌يه محتاجدر: تبين
ايتدی كه، مالك يوم دين آنجق جناب رب العالمين‌در.

بو بحثده سويلنه‌جك سوزك تمامی حشر و نشر مسأله‌سنه متعلقدر .

اكر «مملوك، موجود اولمينجه مالك بر شيئه مالك اوله‌ماز . قيامت ايسه حال حاضرده موجود دكلدر . او جهتله جناب حقك مالك يوم دين اولماسی لازم كلير» دينيليرسه جواب ويريليركه : واقعا ديديككز طوغريدر . شوقدركه قيامت بر امرحقدر . قاعدهٔ حكمت بو امرك خلاپذير اولمق احتمالی اولماديغنی‌ده مثبتدر . بناءً عليه وجود قيامت، حال حاضرده بر امر قائم مثابه‌سنده‌در . برده «من مات فقـد قامت قيـامته» مصداقنجه هر كسك وفاتيله برابر باشنه قيـامت قوپار . ديمك اولديكه، قيامت حال حاضرده‌ده حاصلدر . بناءً عليه شو سؤال بر طرف اولور .

فائده

٤

جناب حق بو سورهٔ شريفه‌ده كندی اسمای حسناسندن بش اسم ذكر ايلدی . الله، رب، رحمان، رحيم، مالك .

بونك سببی شو اولسه كركدر . جناب حق كويا «ای قولم ! سنی اولا يراتديغم ايچون، ثانيـا كوناكون نعمتلرله تربيه ايتديكم ايچون ربم ! صكره سن بكا عصيان ايتدك، بن ايسه سنك عصيانكی ستر ايلدم . آنك ايچون رحمانم ! بعد العصيـان تائب و مستغفر اولدك، بن ده سنی عفـو و مغفرت ايلدم . آنك ايچون رحيم !

بعدازين سكا ايصـال جزا ومكافاتْ لابد و لازم اولمغـله بونك ايچون‌ده مالك يوم دينم ! » ديمش اولور .

سؤال

جناب حق ـ الرحمن الرحيم ـ ى هم تسميه‌ده، هم‌ده سورهٔ كريمه‌ده ذكر ايدوب بو تكريرك ايسـه ديكر اوچ اسمـده واقع اولمامسنه سبب و حكمت نه‌در ؟

جواب

تقدير كلام شو وجه ايله‌در :

كويا « بنم آله و رب اولديغمى بر كره ذكر ايت ! رحمـان و رحيم اولديغمى ايسه ايكى كره ذكر ايت‌كه رحمته اعتنـا سائر اموردن اكثر اولديغنى بيله‌سين » بيوريليور .

ايشته جناب‌حق بووجه‌ايله رحمت مضاعفه‌يى بيان بيوردقدن صكره‌ده كوياكه «وسعت رحمته آلدانميك! زيرا بن مالك يوم دينم. » ديمش اولور .

(غافر الذنب وقابل التوب شديد العقاب ذى الطول) قول كريمى بونك نظيريدر .

فائده

٥

قدريه ديدى‌كه :

اكر اعمال عبادك خالقى الله ذوالجلال ايسه ثواب، عقـاب،

جزا اعتقادى باطل اولور . زيرا كشى ايشله‌مديكى بر ايشدن طولايى مثاب، و ياخود دوچار عقاب اولورسه، برنجيسى عبث، ايكنجيسى ظلمدر . ثواب وعقابك وقوعى تقديرنده‌ده جناب حقك مالك يوم دين اولديغى باطل اولمق لازم كلير .

جبريه ديديكه :

اكر اعمال عباد، جناب حقك تقدير وترجيحيله حصوله كلمامش اولسيدى، اعمال عباده مالك اولمامق لازم كليرذى . مادامكه جناب حقك عباده‌ده، اعمال عباده‌ده مالك اولديغنه اجماع امت واقع اولمشدر ، بيلدككه اعمال عبادك خالقى‌ده، مالكى‌ده اودر .

فصل خامس

ایاك نعبد و ایاك نستعین
قول کریمنك تفسیری بیانده اولوب فوائد شتایی مشتملدر

فائده
١

عبادت، غیری تعظیم قصدیله اتیان ایدیلن فعلدن عبارتدر.
لفظ عبادت (طریق معبد ـ ای مذلل) قولندن مأخوذدر.
معلوم اولسونکه؛ «ایاك نعبد» نك معناسی «سندن بشقه‌سنه عبادت ایتمم، عبادتم سکا منحصردر.» دیمکدر.

بو حصره دلالت ایدن وجهلر دخی شونلردر:

١ — عبادت، نهایت تعظیمدن عبارتدر. نهایت تعظیم ایسه آنجق غایت انعام کندیدن صادر اولان و منتفع بهی برادان ذاته لایقدر. وجوه انعامك اعظمی ایسه انتفاعه قدرت بخش اولان حیاتدر. مرتبهٔ اولی‌که، انتفاعه قدرت بخش اولان حیاتدر. (وقد خلقتك من قبل و لم تك شیئاً ـ و ـ کیف تکفرون بالله وکنتم امواتاً فاحیاکم) آیتلریله آکا اشارت بیورلمشدر.
مرتبهٔ ثانیه‌که منتفع بهك خلقیدر. بوکاده (هو الذی خلق لکم مافی الارض جمیعاً) قولیله اشارت بیورلمشدر.

وچونکه بو عالم سفلیده انتظام امور، علی سبیل العاده حرکات فلکیه‌یه وابسته اولمغله شوقول کریمك عقبنده (ثم استوی الی السماء فسواهن سبع سموات وهو بکل شیٔ علیم) بیوردی.

ایشته شو ایضاحاتمزله ثابت اولدی که نعمتلرك کافه‌سی ایجاد حقله حاصلدر. بناءً علیه عبادت، دخی جناب حقدن بشقه‌سنه بجا دکلدر. بو معنایه مبنی‌درکه قوللرینه تعلیم طرز عبادت ایچون سورهٔ کریمهٔ فاتحه‌ده (ایاك نعبد) بیوردی. زیرا بوقول شریف، حصر افاده ایدر.

٢ — وجه ثانی شو حصر وتعیینك دلائلی مبین‌در. شویله‌که:

جناب حق بو سورهٔ کریمه‌ده نفسنی بش اسم ایله تسمیه بیوردی. الله، رب، رحمان، رحیم، مالك یوم الدین.

عبدك دخی اوچ حالی واردر. ماضی، حاضر، مستقبل.

عبدك حال ماضیسی معدوم محض‌در.

نته‌کیم جناب باری (وقد خلقتك من قبل ولم تك شیئاً) بیورمش‌در.

چونکه عبد، اولو ایکن جناب حق آنی دیرلتدی. نصل‌که (کیف تکفرون بالله وکنتم امواتاً فاحیاکم) بیورلمش‌در.

جاهل ایکن آنی تعلیم بیوردی.

بو معنای‌ده (والله اخرجکم من بطون امهاتکم لاتعلمون شیئاً وجعل لکم السمع والابصار والافئدة) قول کریمی ایضاح ایتمش‌در.

عبدك یوقدن وهیچدن وارلغه، موتدن حیاته، عجزدن قدرته،

جهلدن علمه انتقالی آنجق جناب حق قدیم وازلی اولدیغی ایچون آنی قدرت ازلیه‌سیله، علم ازلیسیله ایجاد واحداث ایده‌رك عدمدن وجوده نقل بیورمسندن ایلری کلمشدر • ایشته جناب حق بو معناجه آلهدر .

حال حاضره کلنجه : عبدك بو حالنده‌ایسه جناب حقه احتیاجی دها شدید ومزیددر . زیرا عبد، معدوم ایکن‌ده رب رحمان ورحیمه محتاج ایدی . وقتاکه سلسلهٔ وجوده داخل اولدی : آکا ابواب حاجات بسبتون آچیلی ویردی . اسباب ضرورات یوز کوستردی • بناءً علیه جناب حق دیمش اولدی‌که :

« قولم ! سنی عدمدن وجوده اخراج ایتدیکم ایچون بن آلهم؛ سلسلهٔ وجوده دخول ایتدکدن صکره سنك بکا اولان حاجاتك ایسه چوغالدی؛ آنك ایچون‌ده بن رحمان ورحیم . »

عبدك حال مستقبلی‌ده اولومدن صکره‌کی حالیدر . او حالت مستقبله‌یه متعلق اولان صفت‌دخی (مالك یوم الدین) قول کریمیدر.

ایشته شو بش صفت، عبدك ذکر اولنان احوال ثلاثه‌سنه متعلق اوله‌رق عبدك ماضی‌ده، حال حاضرده، مستقبلده‌کی امور ومصالحی آنجق الله ذوالجلالك فضل واحسانیله تمام اولور ،

مادامکه هر حالده امور عباد، فضل حقله تسویه پذیر اولور. عبد بشقه هیچ بر شیئه پرستشکار اولمیوب آنجق عبادت خدا ایله مشتغل اولمق لازم کلیر .

بو سببه مبنی‌درکه عبد، علی سبیل الحصر (ایاك نعبد و ایاك نستعین) دییور .

٣ — وجه ثالث دخی شو حصرك دليلنی كوسترر . دليل قاطع ايله ثابتدركه آله عالمك قادر، عالم، محسن، جواد، كريم، حليم اولمسی لازمدر . آندن بشقه‌سنك ايسه بو صفتلرله متصف اولديغی مشكوك فيه‌در . زيرا طبيعته، فلكه، كواكبه، عقله، نفسه مضاف ومنتسب اوله‌بيله‌جك هيچ بر اثر يوقدركه، اواثرك قدرة اللهيه‌ده اضافتی محتمل اولمسون . حالبوكه شو احتمال ايله برابر انتساب مذكور دخی مشكوك فيه‌در. بناءً عليه تبين ايدركه خالقك معبودی آله متعال اولديغنه علم بر امر يقينی‌در . آندن بشقه‌سنك معبود خالق اوله‌بيلمسی ايسه مشكوك فيه‌در. حالبوكه يقين طوررکن شكه اعتبار اولنماز . آنك ايچون مشكوكی آتوب، معلومی آلمق لازمكلدی . بوتقديره‌كوره خالقك معبود حقی، آنجق جناب حقدر.

ايشته بو معنايه مبنی‌دركه جناب حق قوللرينه تعليم طرز عبوديت ايچون (اياك نعبد واياك نستعين) بيوردی .

٤ — عبوديت، ذلت وخواريدن عبارتدر . شوقدركه‌مولی اشرف واعلی اولنجه آكا عرض ايديله‌جك عبوديت‌دخی كنديسنك علويتنه كوره اولور .

مادامكه الله تعالی، موجوداتك اشرف واعلاسيدر ، آكا عبوديت، آخره پرستشدن اولادر .

كذلك جناب حقك قدرتی ــ آخرك قدرتندن اعلی، علمی ــ آخرك علمندن اكمل، جودی ــ آخرك جودندن افضلدر . بناءً عليه آكا عرض عبوديت البته آخره پرستشدن اولی اولمق لازمكله‌جكی بديهيدر . ايشته بو سببدن ناشيدركه قوللرينه تعليم

طرز عبودیت ایچون حصر افادهایدن صیغه ایله (ایاك نعبد وایاك نستعین) بیوردی .

٦ — باقکزکه قدرت باری نصل آستانی ایلیشکسز، زمینی طیاقسز طوتیور ! مهر وماهی یورودر ! بلوطدن گاه آتش [١] گاه هوا [٢] گاه صو [٣] چیقارر ! طاشدن صو آقیدر ! صودن طائش پیدا ایتدیرر [٤] کرهٔ ارض اوزرنده بعض اجسام متحیه [٥] خلق ایتدیکی کبی، بعض اجسام سیاره [٦] دخی یراتدی ! قارونی یره باتیروب زمینی اوزرینه رفع ایلدی . حضرت محمد علیه السلام افندمزی یوکسلدوب قاب قوسینی تحتنده قودی . قوم فرعونی تفریق ایله آنلر ایچون صویی عذاب ناره تحویل، حضرت ابراهیم حقندده آتشی برد و سلامه تبدیل ایتدی . حضرت موسایی فوق الطور رفع ایدوب (فاخلع نعلیك) خطابیله تأنیس وتلطیف، قوم موسانکده فوقنه جبل طوری رفع ایدوب آنلری (ورفعنا فوقکم الطور) عتابیله تقریع وتخویف بیوردی . (وفار التنور) منطوقنجه بر قوری پیکاردن فیشقرتدیغی صو ایله

---

[١] شمشك .
[٢] روزکار .
[٣] یغمور .
[٤] بوز . بوزدنبشقه بعض میاهجاریه وارکه آقنجه تحجر ایدیور . مترجم فقیر بونی طربزون ولایتنده اردو قضاسنده رأیالعین مشاهده ایتمشدر . محال سائرهده دخی واردر .
[٥] جبال .
[٦] انهار .

جهانی طوفانه غرق ایتدی! مروروموسی ایچون دریایی قورودی!
ایشته استحقاق عبادت، جناب حقده بویله بر قدرت کامله‌نك وجودینی مستدعیدر.

انصاف ایده‌لم! بویله بر قدرت قاهره صاحبی اولان جناب واجب الوجود ایله جمادات، نبات، حیوان، انسان، فلك، ملك انواعندن دیگر بر شی امر عبادتده نصل مساوی اوله‌بیلیر؟ ناقص ایله کاملی، خسیس ایله نفیسی مساوی عد ایتمك دلیل سفه ونادانی دکلمیدر؟

فائده

٤

(ایاك نعبد) قولی دلالت ایدرکه معبود بالحق آنجق جناب حقدر. مادامکه استحقاق عبادت، اللهه منحصردر. اللهدن بشقه آله اولمادیغی تبین ایدر. بو صورتده «ایاك نعبد و ایاك نستعین» قولی توحید محضه دلالت ایلر.

—

معلوم اولسونکه، مشرکین طوائف عدیده‌یه منقسمدر. شویله‌که:

مشرکلرك جناب حقه اثبات ایتدکاری شریك یاجسمدر. یا دکلدر.

جسم ایسه او جسم یااجسام سفلیه‌دن، یااجسام علویه‌دندر.

اجسام سفليه‌دن ایسه، او جسم یا مرکبدر. یا بسیطدر. مرکب ایسه، یا معادندن، یا نباتدن، یا حیواندن، یا انساندندر.

اجسام معدنیه‌دن شرکا اثبات ایدنلر یا طاشدن، یا آلتوندن، یا کموشدن، اصنام اتخاذ ایدوب آنلره عبادت ایلینلردر.

اجسام نباتیه‌دن اصنام، اتخاذ ایدنلر کندیلریچون بر شجر معینی معبود اتخاذ ایلینلردر.

انساندن اثبات شرکا ایدنلر ـ عزیر ابن الله و المسیح ابن الله ـ دیینلردر.

اجسام بسیطه‌دن شرکا اتخاذ ایدنلر آتشه طپانلردرکه بونلر طائفهٔ مجوسدر.

اجسام علویه‌دن شرکا اتخاذ ایدنلر شمس وقمره و سائر کواکبه پرستش ایدوب سعادت ونحوستی آنلره اسناد ایلینلردرکه صابئه ایله اکثر منجمین بونلردندر.

اجسامك غیری اوله‌رق جناب حقه اثبات شرکا ایدنلر دخی طوائف عدیده‌یه منقسمدر.

طائفهٔ اولی ـ مدبر عالم، نور وظلمتدر دیینلردرکه، (مانویه) و (ثنویه) آنلردندر.

طائفهٔ ثانیه ـ «ملائکه، ارواح فلکیه‌دن عبارتدر هر اقلیمك ارواح فلکیه‌دن بر روح معینی واردرکه او اقلیمك امور ومصالحنی تسویه و تدبیر ایلر. وبوعالمك انواعندن هر نوعه مخصوص بر روح فلکی واردرکه اونوعك امورینی تدبیر ایدر.» دیینلردرکه، بو ارواح فلکیه ایچون بر طاقم صور و تماثیل اتخاذ ایله آنلره پرستش ایدرلر. بونلر عبدهٔ ملائکه‌در.

طائفهٔ ثالثه ــ بری خیر، دیكری شریر اولمق اوزره عالمك ایكی آلهی واردر دینلردر.

بونلر دیرلركه :

« مدبر عالم، الله تعالی ایله ابلیسدر. الله وابلیس ایكی برادردر. دنیاده خیره متعلق نه وارســه اللهدن، شره متعلق نه وارسـه ابلیسدندر. »

بو تفصیل معلومك اولنجه دیرزكه :

جناب حقه هركیم شریك اثبات ایدرسه، یانفعنی ایستهمك، یاضررندن قاچمق كبی بر وجهـدن طولایی اوشریكك عبـادتنه اقدام واعتنا ایتمك لازم كلیر.

وحدانیت خدایی اقرارایله توحیدده اصرار، شركا واضداد، اعتقادینی ابطال ایدوب اللهدن بشقهسنه عبادت، غیراللهه التفات ایتمینلرك ایسه بیم وامیدلریده، رغبتلریده، رهبتلریده حضرت اللهه منحصردر. آنك ایچونده شبهه یوقكه آنجق حضرت اللهه عبادت، آنجق حضرت اللهدن طلب معاونت ایدرلر. ایشـته سبب بودركه معنای حصری مفید اولان تركیب بلیغ ایله (ایاك نعبد وایاك نستعین) دیدیلر. بوصورتده (ایاك نعبد وایاك نستعین) قولی (لا آله الا الله) قولنك مقامنه قائم اولمش اولور.

شو (سبحان الله والحمد لله ولا آله الا الله والله اكبر ولاحول و لاقوة الا بالله العـلی العظیم) ذكر مشهوری معـلومكزدر. یوقاریدده بالاستدلال بیان ایتمشدككه ــ سبحان الله ــ ك معناسی « الحمد لله » قولنده داخلدر، زیرا ــ سبحـان الله ــ قولی جناب

حقك ذاتنده كامل وتام اولديغه. «الحمدلله» قولى دخى غيريسنى مكمل ومتمم بولنديغنه دلالت ايدر. برشيئك ايسه غيريسنى مكمل ومتمم اولمسى تكميل وتميم فعلندن مقدم كندى ذاتنده كامل وتام اولمسنه متوقفدر.

ايشته ثابت اولديكه «سبحان الله» قولمزك معناسى «الحمدلله» قولمزده داخلدر.

جناب حق «الحمدلله» قوليله حمدك جميع انواعنى اثبات ايلدكدن صكره جميع انواع حمدك كنديسنه اثباتنى موجب اولان سبب وعلتى دخى بيان ايدرك يوقاريده بيان ايتديكمز وجه ايله عبدك اوقات ثلاثه‌دده امور ومصالحنى تسويه‌يه مدار اولان بش صفتله ذات اجل واعلاسنى وصف ايلدى.

ذكر اولنان صفات خمسه‌دن صكره‌ده «اياك نعبد» بيوردى. بز ايسه بنه بالاده بيان وايضاح ايتمشدككه «اياك نعبد» قول شريفى «لا آله الا الله» مقامنه قائمدر. متعاقباً «اياك نستعين» بيورديكه بونكده معناسى «الله تعالانك عون وتوفيق واحسانى اولمقسزين هيچ برغرض ومقصود ممكن دكل تمشيت‌پذير حصول اوله‌ماز.» ديمكدركه «ولا حول ولاقوة الا بالله العلى العظيم» قولمزدن مراد بودر.

ايشته شو ايضاح ايله تبين ايتديكه سورهٔ فاتحه اولندن آخرينه‌دك ذكر مذكوره منطبق اولوب بو سورهٔ كريمه‌نك آيات بيناتى او ذكر شريفده مذكور اولان بش مرتبهٔ جليله‌نك شرح و تفصيلى مجراسنده جاريدر.

فائده
٣

« اياك نعبد » بيوريله‌رق « اياك » تعبيرى « نعبد » قولنه تقديم اولندى‌ده « نعبدك » بيورلمادى .
بونده بر قاچ وجه واردر :
وجه اول ــ اياك، تعبيرينك ــ نعبد ــ اوزرينه تقديم بيورلسى مجرد عابدك وهله اولاده معبود بالحق جناب حق اولديغنى پيش نظر دقت وتأمله آلوب‌ده تعظيمده تكاسل ايله صاغه صوله التفات ايتمامسى ايچوندر .
محكيدركه : مشهور اوسته پهلوانلردن بريسى برعادى كويلو ايله كولشدى . كويلو پهلوانى برقاچ كره آلت ايتدى . بالآخره كويلويه ديمشاركه بوسنك ييقديغك پهلوان كيمدر بيليرميسين ؟ بو، مشهور فلان پهلواندر . آندن صكره بر كره دها كولشديلر . بودفعه كويلو پهلوانه مغلوب اولوب ايلك حمله‌ده ييقيلى‌ويردى . كويلونك بو دفعه‌كى مغلوبيتنه سبب ايسه مجرد اومشهور اوسته پهلوانك شهرت شايعه‌سندن چكنمه‌سيدر .
ايشته شو مقامده « اياك » تعبيرينك تقديمى‌ده بويله بر معنايه مبنى‌در . جناب حق، ابتدا نفسنى تعريف بيوردى‌كه عابد، كيمك قارشوسنده مشغول عبادت اولديغندن غافل اولمسون‌ده آكا كوره بر صايغيسزلقده بولنميه‌رق عبادت ايلسون .

وجه ثانی ـ طاعات سکا آغر کلیورده قیام، رکوع، سجود کبی عباداتده کوجلك چکیورسه‌ك، الك اوّل (ایاك نعبد) قولنی زیور زبان تقدیس ایتکه بن خاطرکه کله‌یم‌ده کوکلکده باب معرفتم آچاسون. بنم جلال وعظمت وعزتمی برکره خاطرکه کتیروب‌ده بنم سنك مولاك اولدیغمی، سن بنم قولم بولندیغکی برکره بیلدکمی؟ سکا کوج کلن او عباداتی درحال تسهیل ایدرم.

بونك خارجده مثالی شودرکه: اجسام ثقیله‌یی یوکلنوب قالدیرمغه آلیشمق ایستین کیمسه نه یاپار؟ ابتدا برطاقم اغذیهٔ مقویه استعمالیله وجودنی بسیله‌یه‌رك قوتنی آرتیرمغه چالیشمزمی؟

ایشته عبد دخی تکالیف شاقه یوکنك آلتنه کیرمك ایستینجه حمل بار عبودیته قدرتیاب اولمق ایچون اولا معرفت ربوبیت معجونی (ایاك) قولی حقه‌سندن تناول ایدر.

مثال دیکر ـ برعاشق‌که معشوقندن طولایی حضور معشوقده طیاق یر! او طیاغه قولای تحمل ایدر. [١]

ایشته بومقامده‌ده اویله‌در. عابد، جمال (ایاك) ی مشاهده ایدنجه تحمل بار عبودیت کندینه غایت آسان کلیر.

وجه ثالث ـ الله تعالی (ان الذین اتقوا اذا مسهم طیف [٢] من الشیطان تذکروا فاذا هم مبصرون) بیورمش‌در. بناءً علیه نفس انسانه تسویلات شیطانیه ایله کسل، غفلت، بطالت عارض

[١] «ضرب الحبیب زبیب» سوزی مشهوردر. للمترجم

[٢] «طائف. طیف» ایکیسی‌ده قراآت سبعهٔ مشهوره‌دندر. اولکیسی حفصك روایتیدرکه مصاحفمزده بویله یازیلیدر. للمترجم

اولنجه (اياك نعبد) مشرقندن حضرت جلال اللهى تذكر ايدرده اداى عبادات وطاعاتده مبصر ومستعد اولور.

وجه رابع ـ سن «نعبدك» ديسه‌كده كندي عبادتكك ذكريله كلامه آغاز ايلسه‌ك، او عبادتك كيمك ايچون اولديغنى تصريح ايتمسه‌ك، محتملدركه ابليس «بونك عبادتى اللهه دكل، اصنامه، يا اجسامه، يا شمسه، يا قمره‌در.» دیی ویرر. اما بوترتيبى تغيير ايدوبده اولا (اياك) ثانيا (نعبد) ديديكك وقت ايلك سوزك اولان (اياك) صريحاً افاده ايدركه مقصود ومعبودك جناب واجب الوجوددر. بناءً عليه بوترتيب، توحيدده ابلغ، احتمال شركدن ابعد اولمش اولور.

وجه خامس ـ واجب لذاته اولان (قديم) محدث اولان ممكن لذاته‌دن وارلقده مقدمدر. بناءً عليه جناب واجب الوجودك ذكرى‌ده كافهٔ اذكاره متقدم اولمق لازم كلير. ايشته بوسببدن ناشى مجرد ذكر حق، ذكر خلقدن متقدم اولسون ديه (اياك) تعبير شريفى (نعبد) قولى اوزرينه تقديم اولنمشدر.

وجه سادس ـ محققينك بعضيسى ديمشدركه وقت نعمتده نظرى منعمه منعطف اولان كيمسه‌نك وقت بلاده‌ده نظرى بلايه دكل، مبتلى‌يه معطوف اوله‌جغى جهتله او كيمسه كافهٔ احوالده بحر معرفت خداده مستغرق بولنور. ايشته بوحالده اولان كيمسه الى الابد اعلاى مراتب سعاداتده اولور. اما وقت نعمتده نظرى منعمه دكل، نعمته منعطف اولان كيمسه‌نك وقت بلاده‌ده نظرى مبتلى‌يه دكل، بلايه معطوف اوله‌جغى جهتله او كيمسه جميع اوقاتده غيرالله ايله

اشتغاله مستغرق اوله‌رق الى الابد شقـاوتده قالير . چونكه نائل نعمت اولدیغی وقت او نعمتك زوالندن خائف وهراسان اولدیغندن متنعم ایكن‌ده عذابده بولنور . زوال نعمت حالنده ایسـه بالطبع مبتلای خزی وخذلان اوله‌جغندن اول وقت‌ده‌خی دوچار سلاسل واغلال اضطراب اولور .

ایشته بو حقیقته مبنی‌دركه جناب رب العالمين امت موسایه (اذكروا نعمتی) امت محمد مصطفـایه‌ده (اذكرونی اذكركم) بیورمش‌در .

بوراسی معلوملك اولنجه دیرزكه : (ایاك) تعبیرینك (نعبد) قولنه تقدیم بیورلمسی مجرد عابدك نورجلال (ایاك) ی مشاهده‌ده مستغرق اولمسی ایچوندر . بو حال استغراقك حصولنده‌ده عابد ، وقت ادای عباداتده عین فردوسده مستقر اولمش اولور . نته‌كیم بر حدیث قدسیده « لايزال العبد يتقرب الىّ بالنوافل حتى احبه فاذا احببته كنت له سمعاً وبصراً » بیورلمش دركه عبد كندینی سودیرنجه‌یه‌قدر نوافل عبادات ایله بكا یاقلاشمقدن خالی قالماز . كندینی بر كره بكا سـودیردیمی ؟ آرتق بن‌ده آكا كوز قولاق اولورم دیمكدر .

وجه سابع ــ یالكز « نعبدك » بیورلمش اولسیدی ، بو تعبیر ، عبادك عبادتلری اللهه منحصر اولدیغنی مفید اولمازدی . زیرا هم حضرت اللهه ، هم‌ده ــ دأب مشركين اوزره ــ غيراللهه عبادت ممتنع دكلدر . مؤمنلر جناب‌حقه عبادت ایتدكلری كبی مشركلرده بر طاقم آلههٔ باطـله‌یه پرستش ایدرلر . « اياك نعبد » تعبیر شریفی

ايسه عبادك منحصراً جناب‌حقه عبادت ايدر اولدقلريني مشعردر.
وجه ثامن — «نعبد» قولنده‌كي نون، نون عظمتدر. كويا عابده شويله‌امر بيورلمش اولديكه: «مليونلرجه قولاره، نهايتسز مال ومناله مالك اولسه‌ك دخي خارج صلاتده بولنديغك وقت (نحن) ديمه! — يعني عظمتي مشعراولان صيغهٔ متكلم مع‌الغيري استعمال ايتمه! اما نمازه طوروبده بكا عرض و اظهار عبوديت ايتديكك وقت (نعبد) ديمليسين‌كه بزه قوللق ايدنلرك سلطنت دنيا وعقبايه سزاوار اولدقلريني هركس بيلسون.»
وجه تاسع — عابد (اياك نعبد) يرينه (اياك اعبد) ديمش اولسه «اناالعابد» ديمش‌قدر اولور. بوايسه معناً تكبري‌مشعردر. اما «اياك نعبد» ديديكي وقت «اني واحد من عبيدك» ديمش‌كبي اولوركه بو معني تواضعي مفيددر. «من تواضع رفعه الله و من تكبر وضعه الله»
بريسي چيقوب ديسه‌كه:
«بو افاداتكزك كافه‌سي — الحمد لله — قولنده‌ده واردر. مع‌هذا آنده — الحمد — ك ذكري — الله — ك ذكرينه تقديم اولنمش‌در.»
شويله جواب ويريليركه:
حمد — اللهده‌ده، غيراللهده‌ده شامل اولديغندن حمد — جناب حقه اختصاص ايله تقيد ايتمش اولمق ايچون «الحمد» دن صكره «لله» ديمك لازمدر. «نعبد» كلمه‌سي ايسه «اياك» اوزرينه تقديم اولنديغي حالده — چونكه عبادتك اللهده‌ده، غيراللهده‌ده شمولي

تحت احتمالده بولنديغندن؛ غير اللهه عبادت ايسه كفر اولديغندن
ــ « اياك » تعبيرينك تقديمى بهمه‌حال لازمدر .
ايشته بونده شو نكته واردركه: هم اللهه، هم ظاهرده غير
اللهه حمــد، جائز اولديغى ايچون حمدك ذكرده تقديمى بجــادر .
« اياك نعبد » قولنده ايسه اويله دكلدر . چونكه عبادت جناب حقه
مخصوص اولوب غير اللهه عبادت غيرجائزدر. بناءً عليه « اياك »
صيغهٔ حصرى (نعبد) اوزرينه تقديم اولندى‌كه عبــادت آنجق
جناب رب عزته مخصوص اولديغى تعين ايلســون . بو صورتده
كلامده عبادتك غيراللهه وقوعنى ايما ايده‌جك هيچ براحتمال قالماز.

فائده

٤

بريسى ديه‌بيليركه :
« نعبد، كلمه‌سنده‌كى نون يانون جمعدر؛ يا نون تعظيمدر. احتمال
اول ايســه باطلدر. زيرا شخص واحد، جمع اولماز . احتمال ثانى
دخى باطلدر . زيرا عبادتله مشــغول ايكن انســانه لائق اولان
كنديني عظمت ورفعتله دكل، عجز وذلتله ذكر ايلمكدر.
شــو سؤاله، هر برى بر حكمت بالغه‌يه دلالت ايدن بر قاچ
وجه ايله جواب ويريله‌بيلير:
وجه اول ــ بو نوندن مراد، نون جمعدر. جماعتــله اداى
صلات، منفرداً نماز قيلمقدن اولى اولديغنى عابده تنبيه واخطار ايلر.
جماعتله نماز قيلمه‌نك فائده‌سى ايسه معلومدر.

جماعتله اداى صلاتك اولويتنه عليه الصلاة والسلام افندمزك (التكبيرة الاولى فى صلاة الجماعـة خير من الدنيا ومافيها) حديث عاليسى دلالت ايدر.

بز شوراسنىده علاوهٔ كفتار ايدرزكه :

صوغان، صارمساق ييه‌ن كيمسه بالطبع آغزنده حاصل اوله‌جق رائحهٔ كريهه‌دن يانـنـده‌كيلر متأذى اولمسون ديه جماعتـه حاضر اولمقدن شرعاً ممنوعدر. آنكچون كويا جناب حق «جماعتله نماز قيلمه‌نك نه‌قدر اجر جزيلى مستوجب اولديغى معلومدر. مع‌مافيه او اجر عظيم بيله مسلمنـدن فرد واحدك رائحـهٔ ثوم وبصلدن متأذى اولمسنه دكمز» ديمش اولور. آرتق سن وار قياس ايت‌كه نمازك ثواب عظيمى برمسلمك يالكز رائحهٔ ثوم وبصلدن بيله متأذى اولمسنه دكمز ايكن آچيقدن آچيغه ايذاء مسلمه، نميمه، غيبته، سعايته عجبا دكرمى ؟

وجه ثانى ــ جماعتله نماز قيلانك زيور زبان تضرع ايتديكى (نعبد) كلمه‌سنده‌كى نون جمع ايله مرادى بديهيدركه حاضر اولان جماعتدر. منفرداً قيلان كيمسه دخى (نعبد) دينجه «عابدك يالكز بن دكلم! ملائكه‌ده بمله برابر سكا عبادت ايدرلر.» ديمش اولور. ديمك اولدى‌كه (نعبد) قوليله مراد، هم بوقولك قائلى اولان عابد، هم‌ده جناب حقه عبادت ايدن ملائكهٔ كرامدر.

وجه ثالث ــ مؤمنلر قرداشدرلر. بناءً عليه عابد (اياك اعبد) ديمش اولسـه يالكز كندى عبادتنى ذكر ايتمش اولورده ديكر اخوان دينك عبادتلرينى مسكوت عنه براقمش بولنور. اما (اياك

نعبد) دینجه هم کندی عبادتنی، هم ده شرقاً و غرباً جمیع مؤمنینك عبادتلرینی ذکر ایتمش وکویا سائر مؤمنلرکده مهماتنی اصلاحه چالیشمش اولور. عابد بویله سائر اخوان دینیك‌ده اصلاح مهماننه سعی ایدنجه (من قضی لمسلم حاجةً قضی الله له جمیع حاجاته) حدیث عالیسی منطوقنجه جناب حق دخی آنك مهماتنی قضا ایدر.

وجه رابع ــ کویا جناب حق قولنــه دیمش اولورکه «سن (الحمد لله رب العـالمین الرحمن الرحیم مالك یوم الدین) دیه‌رك جمیع محامد دنیا و آخرتی بزه تفویض ایتدیکك ایچون عندالهیمزده قدر و منزلتك بیودی. بناءً علیـه یالکز کندی مهماتکی اصلاحه حصر مساعی ایتمه! (ایاك نعبد وایاك نستعین) دیه‌رك جمیع مسلمینك مهماتی‌ده اصلاحه چالیش!»

وجه خامس ــ عبد «الٰهی! بنم عبادتم هنوز او درجــه‌یه وارمامشــدرکه آنی یالکزجه ذکر ایتمکله استحقاقم اوله‌بیلسون. زیرا جهات تقصیرات ایله ممزوجــدر. آنکچون عبـادتمی جمیع عابدینك عبادتلرینه قارشدیره‌رق کافه‌سنی عبارهٔ واحده ایله ذکر ایدرم‌ده (ایاك نعبد) دیرم.» سویلمش کبی اولور.

بو بابده بر مسألهٔ شرعیه واردر:

«بر کیمسه اون نفر کوله‌یی صفقهٔ واحده ایله صاتسه؛ صکره مشتری بونلردن بعضیسنك معیوب ایدوکنه مطلع اولسه‌ده یالکز او معیــوب اولانلری ترك ایتمك ایســتسه ترکه قادر اوله‌ماز. یا هپسنی آلمق ویاخود هپسنی ترك ایتمك لازم کلیر.»

ایشته صدد بحثده اولدیغمز مسألهٔ عبادت دخی بونك نظیریدر.

شويله كه:

عبد، صيغهٔ مع الغير ايله (اياك نعبـد) ديديكى وقت، جميع عبادات عابدينى باركاه اقدس خدايه عرض ايتمش اولور. بناءً عليه كرم مولايه لائق دكلدركه بو عبـاداتك بعضيسنـدن بعضيسنى تمييز ايله كيمنى قبـول، كيمنى رد بيورسون. يا هپسنى رد ايدركه بوده جائز دكلدر. زيرا (اياك نعبد) قولنده ملائكه‌نك ده، انبيـا واوليانك ده عبادتلرى داخلدر. يا هپسنى قبول ايدركه عبـادت ديكرانك قبولى بركاتيله (اياك نعبد) سوزينى زيور زبان عبوديت ايدن كيمسه‌نك ده عبادتى حائز عز قبول اولور.

(اياك نعبد) قوليـله مرطوب اللسان اولان عابد، شـويله ديمش قدر اولوركه «آلهى! بنم عبـادتم دركاه الوهيت و باركاه ربوبيتكده سزاوار شرف قبول اولمسه دخى ينه سن آنى لطفاً رد ايتمه! زيرا شو عبادتده بن منفرد دكلم. بنمله برابر پرستشكار باركاه اقدسك اولان قوللرك چوقدر. آنكچون بن شرف اجابته نائليتله كامياب اولمغه مستحق دكل ايسه‌م سائر مظهر اجابت اولان متعبـدلرك عبادتلرينى سكا شفيع اتخاذ ايله بنم عبـادت قاصره وناقصه‌مك ده قبولنى نياز و رجا ايدرم.»

فائده

فوائد عبادتى بيلن كيمسـه‌يه عبادتله اشتغال خوش، عبادتك غيريله اشتغال آغير كلير.

ایضاح

١ — کمال، محبوب بالذاتدر. محض سعادت اولمقده اکمل احوال انسان ایسه عبادت خدا ایله اشتغالدر. زیرا انسانك قلبی نور الٓهی ایله مستنیر، لسانی شرف ذکر وقرائتله متشرف، اعضاسی جمال خدمت خدا ایله متجمل اولور. شو احوال شریفه ایسه مراتب انسانیه ودرجات بشریه‌نك اشرف واعلاسیدر. مادامکه شو احوالك حصولی حال حاضرده اعظم سعادات انسانیه‌در، زمان مستقبلدده موجب حصول اکمل سعاداتدر. بناءً علیه شو احواله واقف اولان کیمسه اوزرندن بارکران طاعات زائل، قلبنده حلاوت عبادات حاصل اولور.

وجه ثانی ــ عبادت، امانتدر.

«انا عرضنا الامانة علی السموات . . . . . » قول کریمی بوکا دلالت ایدر.

رد امانت ایسه عقلاً وشرعاً واجبدر.

«ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها» قول کریمی‌ده بوکا شهادت ایدر.

ادای امانت، صفات کمالدن بر صفتدرکه محبوبة بالذاتدر. زیرا اماتی احد جانبین‌دن ادا، جانب ثابتدن‌ده ادایه سبیدر.

صحابهٔ کرامدن بر ذات خجسته‌صفات روایت ایدوب دیمشدرکه: «برکون عرابی‌نك بریسی باب مسجدده کلوب ناقه‌سندن نزول ومسجد شریفه دخول ایدرك جمله‌مزك انظار تعجب وتحسینی جلب ایده‌جك صورتده کمال سکینت و وقار ایله نماز قیلدقدن

صکره‌طیشاری چیقدی . باقدی‌که دوه میدانده یوق ! دیدی‌که :
«الٰهی ! بن سنك امانتکی ادا ایتدم . یا بنم امانتم نره‌ده
قالدی ؟ »

اعرابی نك شو حال و قالی تعجبمزی آرتدیروب طوررکن
اوته‌دن مقطوع الید بریسی ناقهٔ مفقوده ایله چیقه‌کلوب دوه‌یی
اعرابی‌یه تسلیم ایلدی .

بونده‌کی نکته شودرکه، اعرابی امانة اللهی محافظه ایتدیکی
ایچون الله تعالی وتقدس حضرتلری دخی آنك امانتنی صاقلادی.

ابن عباسه خطاباً شرفریز صحیفهٔ سنوح وصدور اولان
(یا غلام احفظ الله فی الخلوات، یحفظك فی الفلوات) حدیث
عالیسندن‌ده مراد بودر .

وجه ثالث — عبادتله اشتغال، عالم غروردن عالم سروره،
خلق ایله اشتغالدن عز حضور رب غفوره انتقالدر . بو حالت
ایسه موجب کمال لذت و بهجتدر .

محکیدرکه :

برکون سقف مسجددن یره برحیهٔ عظیمه دوشوب موجود
بولنان جماعت طاغلدی . اوراده ادای صلات ایله مشغول اولان
حضرت ابو حنیفه ایسه نه حیه‌نك سقوطندن خبردار اولدی !
نه خلقك طاغلمسندن !

عروة بن الزبیر حضرتلرینك بعض اعضاسنده پیدا اولان
بردرد دواناپذیردن طولایی اطبا اوعضوی کسمکه قرار ویردیلر.
فقط قطع عضو آجیسنه طیانمق مشکل ایدی .

وقتاکه حضرت عروه نمازه طوردی، عضو مذکوری کسی ویردیلرده عروه‌نك آندن خبری بیله اولمادی!

حضرت رسول الله افندمز حقنده‌ده مرویدرکه، جناب رسالتمآبلری نمازه شروع بیوردقلری وقت صدر سعادتلرندن قاینار قازانك خیشیردیسی کبی بر آواز ایشیدرلردی.

بو احوالی استبعاد ایدنلر (فلما رأینه اکبرنه وقطعن ایدیهن) قول کریمنی اوقوسونلر!

شو آیت جلیله ناطق اولدیغی اوزره مصرلی خانملرك قلبلرینه جمال یوسف علیه السلام غلبه چالنجه، اوغلبهٔ معنویه برغایته‌واصل اولمشکه خانملر اللرینی کسمشلرده آندن خبرلری بیله اولمامش!!

مادامکه بو، حق بشرده جائز الوقوعدر، عظمت خدا قلبه استیلا ایدنجه اویله بر حال استغراقك جواز وقوعی اولی بالطریقدر.

اهل تحقیق دیمشدرکه: عبادتك اوچ درجه‌سی واردر:

درجهٔ اولی — یا امید ثواب ویا بیم عقاب ایچون اللهه پرستش ایتمکدرکه (عبادت) ایله مسمی اولان بودر. زیرا بو فکر و نیتله جناب حقه عبادت ایدن کیمسه‌نك حقیقتده معبودی او عبادت مقابلنده امیدوار اولدیغی ثوابدرکه خدای متعالی اومطلوبنه نیل و وصوله وسیله اتخاذ ایتمش اولور. احوال خلقدن برشیئی مطلوب بالذات اتخاذ ایدوب‌ده جناب حقی آکا وسیلهٔ حصول ایدن جزا خسیسدر.

درجهٔ ثانیه — یا عبادت خدا، یا قبول تکالیف ذوالکبریا

ویاخود انتساب بارکاه اقدس مولی ایله تشرف ایچون اللهه پرستش ایتمکدر.
ایشته بو درجه، کرچه درجهٔ اولادن اعلادر. شوقدر که
بو دخی بر درجهٔ کامله دکلدر. زیرا بونده ده مقصود بالذات،
حضرت الله دکل، غیر اللهدر.
درجهٔ ثالثه ـ جناب واجب الوجودك آله العالمین، آفرینندهٔ
زمان وزمین اولدیغی وکندی آنك پرستار صدقشعاری بولندیغی
ایچون درکاه عزتنه عرض پرستش ایتمکدر. چونکه آلهیت ـ
هیبت وعزتی، عبودیت ـ خضوع و ذلتی ایجاب ایدر.
ایشته بو درجه مقاماتك بالاسی، درجاتك اشرف واعلاسیدر که
(عبودیت) دخی بوکا دیرلر. مصلی نمازه باشلارکن (اصلی لله)
دییورمی؟ ایشته آنکله ده مراد بودر. زیرا مصلی (اصلی لثواب الله)
یاخود (اصلی للهرب من عقاب الله) دیمش اولسه نمازی فاسد اولور.
معلوم اولسون که عبادت وعبودیت مقامی بر مقام عالیدر.
بو مقامك علویتنه بروجه آتی ذکر ایده جکمز آیات جلیله دخی
دلالت ایدر.
اولکیسی شودر:
جناب منزل قرآن، سورة الحجرك آخرنده (ولقد نعلم انك
یضیق صدرك بما یقولون، فسبح بحمد ربك وكن من الساجدین،
فاعبد ربك حتی یأتیك الیقین) قول کریمیله علویت مقام عبودیتی
بیان واعلان بیوردیلر.
بو آیت جلیله ایله عبودیت مقامنك علویتنه ایکی وجه ایله
استدلال اولنور.

١ — جناب رب عزت (واعبد ربك حتى يأتيك اليقين) فرمان آلهیسیله حضرت محمد علیه السلام افندمزی رحلتسرای علیینی تشریف ایدنجه‌یه‌دك عبادته مواظبتله مأمور بیوردیلر. بو امرك معناسی شو دیمك اولیورکه، «اوقاتدن هیچ بر وقت، عبادت خدایه خلل ایراث ایتمك جائزدکلدر.» ایشته امر عبادتك کمال جلالت شانه بو بر دلیل باهردر.

٢ — جناب حق شو آیت جلیله‌ده برده (ولقد نعلم انك یضیق صدرك بما یقولون) بیوردقدن صکره حضرت پیغمبر افندمزی درت شیله مأمور بیوردی.

برنجیسی — تسبیحدر. (فسبح) قول کریمی بونی آمردر.

ایکنجیسی — تحمیددر. (بحمد ربك) قول شریفی بوامری مشعردر.

اوچنجیسی — سجوددر. (وکن من الساجدین) قول کریمی بونی امر ایلر.

دردنجیسی — عبادتدر. (واعبد ربك حتى يأتيك اليقين) اوفرمان نافذ الجریانی ناطقدر.

ایشته شو اوامر جلیلهٔ آلهیه دلالت ایدرکه عبادت، ضیق قلبی ازاله، انشراح صدری افاده ایدر. بو انشراح ایسه مجرد، عبادتك خلقدن حقه رجوعی موجب اولمسندن حصوله کلیر.

شرف عبودیتی مشعر اولان ایکنجی آیت جلیله دخی شودر: جناب حق (سبحان الذی اسری بعبده لیلاً) بیوردی. اکر عبودیت مقامی مقاماتك اشرفی اولمسیدی، جناب حق حبیب

اكرمنى مقامات معراجك اعلاسنده بو صفتله وصف ايتمزدى .
علماى كرامدن بعضيسى ديمشدركه :
« عبوديت، رسالتدن اشرفدر . زيرا انسان، عبوديت ايله خلقدن حقه، رسالتله‌ده حقدن خلقه منصرف اولور . كذلك عبوديت سببيله تصرفاتدن منعزل اولور . رسالت سببيله‌ده تصرفاته اقبال ايدر . عبده لائق اولان حال ايسه تصرفاتدن انعزالدر .
كذلك عبدك مهماتنى اصلاحه مولاسى متكفل اولور . رسول ايسه امتك مهماتنى اصلاحه متكفل اوليور . »

*
* *

شرف عبوديتى مبشر اولان آيت ثالثه دخى شودر :
قرآن، ناطقدركه حضرت عيسى عليه السلامك الك اول نطق ايتديكى كلام (انى عبد الله) قوليدر. نبى محترم مشاراليهك ايسه بويله ديمسى والدۀ محترمه‌سى حضرت مريمك طهارتنه، طعندن برائتنه سبب اولمقله برابر كافۀ خيراتك مفتاحى، جميع آفاتك دافعى اولدى .
كذلك نبى مشاراليهك ايلك سوزى ذكر عبوديت اولديغى ايچون (ورافعك الىّ) قول كريمى ناطق اولديغى اوزره آنكده عاقبت امرى رفعت اولدى .
نكته ــ باقكزكه قولاً ادعاى عبوديت ايدن ذات، نصل جنت عاليه‌يه رفع ايله قدر ومنزلتى اعلا بيورلدى . ياعملاً وفعلاً يتمش ييل قدر آنى ادعا ايله مفتخر اولان كيمسه هيچ جنتدن محروم قاليرمى؟
شرف عبوديته دال اولان آيت رابعه دخى شودر :

حق تعالی حضرت موسایه (انی انا الله لا آله الا انا فاعبدنی) دیه‌رك ابتدا ــ توحید، ثانیا ــ عبودیت ایله امر بیوردی. زیرا توحید، اصلدر. عبودیت، فرعدر. توحید، شجره‌دو. عبودیت، ثمره‌در. احدهمانك قوامی بهمه‌حال دیکره محتاجدر.

ایشته شو آیات بیناتك هر بری شرف عبودیته برر دلیل باهردر.

معقوله‌کلنجه: مقام عبودیتك علویتنه عقلك دلالتی ظاهردر. زیرا معلومدرکه عبد، محدثدر. ممکن الوجود لذاته‌در. بناءً علیه جناب حقك عبدده تأثیر قدرتی اولمسیدی، عبد، ظلمت عدمده، فنای فناده قاله‌جقدی‌ده کمالات وجودك حصولی شویله طورسون، او بیچاره حتی وار بیله اوله‌میه‌جقدی. وقتاکه آکا حقك قدرت ازلیه‌سی تعلق ایدوب آثار جود و ایجادی فائض اولی ویردی؛ هم وجود، هم کمالات وجودك حصولیله مظهر تکریم اولدی.

«عبد، قدرت خدانك مقدوریدر. ایجـاد مولانك متعلقیدر.» دیمه‌مز ایسه آنجق معنای عبودیتی مشعردر. بناءً علیه عبدنه‌قدر شرف وکمال و بهجته. نه درجه فضیلت و مسرت و منقبته نائل اوله‌بیلش ایسه کافه‌سی محض عبودیت سببیله تیسرنمای حصول اولمش‌در. شـو ایضاح ایله تبین ایتدی‌که (عبودیت) خیراتك مفتاحی، سعاداتك عنوانی، درجات عالیـاتك مطامی، کراماتك ینبوعی‌در. ایشته بو سببدن ناشی عبد (ایاك نعبد وایاك نستعین) قول کریمنی ورد زبان افتخار ایدر.

حضرت علی «کرّم الله وجهه» ــ کفی بی فخراً ان اکون لك

عبداً، وكفى بى شرفاً ان تكون لى رباً، اللهم انى وجدتك آلهاً كما اردت فاجعلنى عبداً كما اردت ــ بيوررلردى .

فائده
٦

معلوم اولسونكه مقامات ايكى يه محصوردر :
معرفت ربوبيت، معرفت عبوديت .
بو ايكى مقامك اجتماعى حالنده (واوفوا بعهدى اوف بعهدكم) قول كريمنده مذكور اولان عهد حاصل اولور .
معرفت ربوبيتكده كمالى (الحمدلله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين) نظم جليلنده مذكوردر .
چونكه عبدك عدم سابقدن وجوده منتقل اولمه سى جناب حقك آله اولديغنه، عبد ايچون حال وجودده خيرات وسعاداتك حاصل اولمه سى ده رب ورحمان ورحيم اولديغنه دلالت ايدر . عبدك احوال معادى ده كذلك جناب حقك مالك يوم دين اولديغنه دلالت ايدر .
ايشته شو صفتلرى احاطه حالنده اقصى الغايات اوزره معرفت ربوبيت حاصل اولور .
بوندن صكره ده معرفت عبوديت صره سى كلير .
معرفت عبوديتك مبدئى، كمالى، اولى، آخرى واردر .
مبدأ واولى ــ عبوديتله اشتغالدركه (اياك نعبد) قوليله مراد بودر .

كالى ـ معصيت خدادن رجوع ايتمك آنجق عصمت مولى ايله، طاعت مولايه قدرتياب اولمق آنجق توفيق خدا ايله امكان پذير حصول اوله‌بيله‌جكنى عبدك بيلمه‌سيدر. بورالرى معلومى اولنجه عبد استحصال مطالبده جناب حقدن استعانه‌يه باشلاركه (اياك نستعين) قوليله‌ده مراد بودر.

عهد ربوبيتله عهد عبوديته وفاى عهدين تمام اولدقدن صكره عبده بونك فائده و ثمره‌سى ترتب ايدركه بوده (اهدنا الصراط المستقيم) قول كريميدر.

ايشته بو بر ترتيب شريف و رفيع وعاليدركه بتون عقلا بر يره كلسه بوندن اشرفى ترتيب ايتمكه مقتدر اوله‌ماز.

فائده

٧

بزيسى ديه‌بيليركه:

« الحمدلله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين » نظم جليلى سراسر لفظ غيبت اوزرينه مذكور ايكن « اياك نعبد واياك نستعين » قولنده لفظ غيبتدن لفظ خطابه انتقالك فائده‌سى نه‌در؟

بو سؤاله جواباً ديرزكه بونده بر قاچ وجه واردر.

١ — مصلى نمازه باشلاركن اجنبى صاييلير. اوجهتله نمازك اولنده جناب حقى الفاظ مغايبه ايله ثنا ايدر. « مالك يوم الدين» قولنه قدر كلدكدن صكره كويا جناب حق ديمش اولوركه « بكا

حمد وتعظیم ایلدك. آله، رب، رحمان، رحیم اولدیغمی، یومدینك مالکی بولندیغمی مقر ومعترف اولدك. سن نه کوزل عبدسین! آرتق حجابی آره‌دن قالدیردق؛ بعدی‌قربه تبدیل ایلدك. بوندن صکره خطاب صورتنده تکلم ایت‌ده — ایاك نعبد — دیی ویر!»

۲ — سؤالك احسنی علی وجه المشافهه وقوع بولاندر.
کورمزمیسین‌که انبیای عظام علیهم السلام ربلری تعالی وتقدس حضرتلرندن هر نه‌که طلب و سؤال بیورمشلر ایسه علی وجه المشافهه طلب و سؤال ایدرك (ربنا ظلمنا انفسنا — ربنا اغفرلنا — رب‌هب‌لی — رب ارنی) دیمشلر. بونك سببی‌شودرکه مشافهه ومخاطبه یولنده کریمدن وقوع رد پك بعیددر.

برده عبادت، خدمتدر. خدمت ایسه حضورده اولادر.

۳ — سوره‌نك اولندن — ایاك نعبد — قولنه‌دك ثنادر. ثنا ایسه غیبتده اولادر. — ایاك نعبد وایاك نستعین — دن آخر سوره‌یه‌دك دخی دعادر. دعا ایسه حضورده اولادر.

٤ — عبد وقتاکه نمازه باشلار، (نویت ان اصلی تقرباً الی الله) دیه‌رك حصول قربته نیت ایدر. بو نیتدن صکره‌ده انواع ثنای‌الٰهی‌یی ذکر ایلر. بناءً علیه جناب للهك کرمی قربت‌مذکوره‌یی تحصیله دائر اولان دعاسنی قرین اجابت ایتمه‌یی اقتضا ایدرك آنی مقام غیبتدن مقام حضوره نقل ایلدی‌ده — ایاك نعبد وایاك نستعین — بیوردی.

فصل سادس

اياك نستعين

دلائل عقليه ايله مثبتدركه عبدى معصيته اقدامدن منع ايدن عون خدادر. طاعته سوق ايلينده توفيق مولادر.

دلائل عقليه

١ — قادرك فعل و تركه اقتدارى مساويدر . بناءً عليه احد همايى آخره ترجيح ايده‌جك برمرجحك حصولى لازمدركه رجحان حاصل اوله‌بيلسون. اومرجح دخى آنجق جناب حقدر. ايشته تبين ايتديكه عبدك برفعله اقدامى مجرد اعانهٔ بارى ايله امكان پذير حصول اولور.

٢ — محققدركه بوعالمده هركس برحق دين، برطوغرى اعتقاد جستجو ايدر. كيمى مقصودينه ظفرياب اوليور. كيمى اولميور. حال بوكه جمله‌سى قدرتده، عقلده، جدوسعيده، طلبده مساويدر. ديمك اولديكه بعضيسنك حق دينه، طوغرى اعتقاده ظفرياب اوله‌بيلسى آنجق برمعينك اعانه‌سيله حاصلدر. او معين دخى جناب حقدن بشقه‌سى دكلدر.

٣ — انسان، بعضاً برشى ياپمق ايسترده نصلسه ياپمغه موفق اوله‌ماز. صكره برآرالق قلبنده حاصل اولان براعيهٔ

جازمه‌نك سوقيله او ايشی ياپی ويردی . ديمك كه قلبنده اويله برداعيهٔ جازمه حاصل اولمسيدی، انسان او ايشی ياپه‌ميه‌جقدی . ايشته او داعيه‌يی قلب انسانه القاء، و آكا معارض اولان دواعی‌يی ازاله ايلين آنجق عون وتوفيق الٰهی دركه اعانه‌نك ده معناسی بودر .

دلائل نقليه

دلائل نقليه‌نك اولكيسی « اياك نعبد » ايكنجيسی « استعينوا بالله » در .

بو استعانه آيتنده جبريه ايله قدريه‌نك اقوالی مضطربدر.

جبريه ديمش دركه :

عبد اگر فعلنده مستقل اولسيدی، اوفعل اوزرينه استعانه‌سی فائده‌سز اولمق لازم كليردی .

قدريه ديمش دركه :

عبدك اصل فعلده تمكن واقتداری حالنده استعانه بجادر. يوقسه فعله كندی قدرتی تعلق ايتميوب ده تحت قدرت خداده مضطر اولورسه اوحالده استعانه‌نك كنديسنه نه فائده‌سی اولور؟

حضرت مفسر ديركه :

بكا قالیرسه قدرت آنجق داعيهٔ جازمه‌نك حصولی حالنده فعله تأثير ايدر. ايشته اعانهٔ مطلوبه او داعيهٔ جازمه‌يی يراتمق، داعيهٔ صارفه‌يی كيدرمكدن عبارتدر .

* * *

برده شو كلمه‌نك [*] متضمن اولديغى لطائف و فوائدى بيان ايده‌لم .

فائده

١

بريسى چيقوب ديه بيليركه :

« بر عمل اوزرينه استعـانه، آنجق او عمله شروعدن اول كركدر . حال بوكه سورهٔ فاتحـه‌ده ابتدا (اياك نعبد) صكره‌ده (اياك نستعين) بيورلدى . بوتقديم وتأخيرده عجبا حكمت نه‌در؟ »

بوسؤاله بر قاچ وجه ايله جواب ويريلير .

١ — كويا مصلى ديمش اولوركه « ايشته عبادته باشلادم . آنى اتمام ايچون سنـدن استعانه ايدرم . اولومله، خستـه‌لكله، دواعىٔ عبادتى قلب وتغيير ايله بنى اتماممندن منع ايتمه ياربى! »

٢ — كويا انسان ديمش اولوركه : « الٰهى ! بيليرسين كه بنم بر نفسم، برده قلبم وار . ايشته نفسم عرض وجيبهٔ عبوديت ايچون حضوركه كليور . قلبم ايسه بندن قاچيور! بناءً عليه حصول حضور قلب ايچون سندن استعانه ايدرم .»

حضور قلب ايچون عبـد، نصل طلبكار عون ومدد خدا اولمسون كه، فخر كائنات افنـدمز (قلب المؤمن بين اصبعين من اصابع الرحمن) بيورمش در ؟

[*] اياك نستعين

ایشته شو حدیث صحیح نبوی دلالت ایدر که، حضور قلب، آنجق اعانهٔ رب قدیر ایله امکان پذیر اولور.

٣ — سندن بشقه نه جبریلك اعانه‌سنی ایسترم! نه میکائیلك! بن یالکز سنك عون وعنایت ربانیه‌کی ایستر و بومذهبده حضرت خلیل علیه السلامه اقتدا ایدرم. زیرا معلومدرکه نمرود، نبی مشارالیهك مبارك اللرینی، آیاقلرینی قید و بند ایده‌رك کندینی ناره آتارکن جبریل امین نزد عالیلرینه‌کلوب «برحاجتك وارمی؟» دیه ایتدیکی سؤال اوزرینه «سندن دیله‌یه‌جك بر حاجتم یوقدر!» جوابنی آلمغله «اویله ایسه جناب حقدن دیله!» دیدی ایسه‌ده بوکاده حضرت خلیل الله (حسبی من سؤالی علمه بحالی) مقال تسلیمکارانه‌سیله مقابله بیوردی که «بنم سؤالمه نه‌حاجت؟ اوحالمی بیلمیورمی؟ آنك بیلشی بکا کافیدر!» مؤداسنی مشعردر. بن ایسه بوبابده کلام خلیله شوراسنی‌ده علاوه ایدرك دیرم که:

نمرود، حضرت خلیلك یالکز مبارك اللرینی، آیاقلرینی باغلامشدی. حال بو که بنم آیاقلرم ده باغلیدر؛ یورویه‌میورم! اللرمده باغلیدر؛ قیلدادامیورم! کوزلرمده باغلیدر؛ کوره‌میورم! قولاقلرمده طیقالیدر؛ ایشیده‌میورم! دیلم طوتوقدر؛ سویلیه‌میورم!

برده حضرت خلیل، مشرف نار نمرودایدی؛ بن ایسه مشرف نار جهنم! بناءً علیه حضرت خلیل سندن بشقه معینك اعانه‌سنه راضی اولمادیغی کبی بن‌ده سندن بشقه معین ایسته‌مام! آنکچون (ایاك نعبد وایاك نستعین) دیه‌رك آنجق سکا عبادت، آنجق سندن طلب معاونت ایدرم.»

عبدك بو مناجاتی اوزرینه کویا شو یولده خطاب عزت کلیرکه «قولم! سن اثر پاك خليله اقتدا ايله برابر بعض علاوه‌لرده ایتدك؛ بو صورتده بزده سکا آندن زياده مكافات ايده‌جكز! زيرا بز فعل خلیل اوزرینه يالكز (یانار کونی برداً وسلاماً على ابراهيم) دیوب نار نمرودی کلزار برد وسلامه تحویل ایتمشدك. سنی ایسه هم آتشدن قورتاردق! هم جنته ایلتدك! فضله اوله‌رق كلام قدیمك سماعیله‌ده، موجود قديمك رؤيتيله‌ده مشرف ايلدك. نصل که بز نار نمروده (یانار کونی برداً وسلاماً على ابراهيم) ديدك ايسه نار جهنم دخی سکا (جز یا مؤمن فقد اطفأ نورك لهبي) دييور.»

٤ — اياك نستعين ـ سندن بشقه کیمسه‌دن استعانه ایتمم. زيرا سندن بشقه‌سی ینه سنك مظهر اعانتك اولمادقجه اعانه‌یه مقتدر اوله‌ماز. مادام‌که بشقه‌سنك اعانه‌سی ده ينه سنك اعانه‌که محتاجدر، بزده آره‌دن واسطه‌یی قالديررزده سنك اعانهٔ الهیه‌که حصر مطلب ایدرز دیمکدر.

٥ — «اياك نعبد» قولی عبادت خدا سبيله نفس ایچون بر رتبهٔ عظیمه‌نك حصولنی مقتضیدر.

بو ایسه انسانه عجب ایراث ایدر. بناءً علیه عبادت سبيله حاصل اولان او رتبه عبدك قوتيله دكل، مجرد حقك اعانتيله حصولپذیر اولدیغنه دلالت ایتمك ایچون (اياك نعبد) قولنه (اياك نستعين) قولی ترديف بيورلمشدر. دیمك اولدی‌که (واياك نستعين) قولنی ذكردن مقصود، عجبی ازاله، او نخوت و تكبری افادن عبارتدر.

فصل سابع

اهدنا الصراط المستقيم

بو قول كريم دخی فوائد شتايی مشتملدر

فائده
١

بريسی ديه بيليركه :

« مصلی البته مؤمندر . مادامكه هرمؤمن، مهتديدر ، مصلی ده مهتديدر . بنـاءً عليه مصلينك (اهدنا) ديمه‌سی ذاتاً نائل نعمت هدايت اولان بركيمسه‌نك تكرار طلب هدايته قالقيشمه‌سنه بكزركه حاصلی تحصيل قيلندندر . بوده محالدر . »

علمای كرام، بو سؤاله برقاچ وجه ايله جواب ويرمشلردر.

١ — صراط مستقيمدن مراد، صراط اولين‌در . انبيـای متقدمين حضراتی مجرد مرضـات خـدا ايچون مشاق عظيمه‌يه تحمل بيوررلردی . عابد دخی بو قول كريم ايله اويله بر تحمله مظهريتی طلب ورجا ايتمش اولور .

٢ — علمای كرام بيان ايتمشلردركه اخلاق انسانيه‌دن هر هانكی خلق اولورسه اولسون آنك افراط و تفريط، طرفلری مذمومدر . مستحسن اولانی ايكيسی اورته‌سيدركه اوده عدلدر .

بو قولك صحتنى (وكذلك جعلناكم امةً وسطاً) نظم جليلىده تأييد ايدر . مؤمن ايســه كرچه جناب حق دليل ايله بيلدكدن صكره مؤمن مهتــدى اولمش اولور ، فقط ايمــان و اهتدانك حصولندن صكره افراط وتفريط بيننده‌كى خط متوسطدن عبارت اولان عدلىده بمه‌حال بيلمك لازم كلير .

بناءً عليه مؤمن كافهٔ اخلاقده، كافهٔ اعمالده، افراطوتفريطك وسطى‌اولان صراط مستقيمه‌اهتداسنى جناب‌حقدن‌طلب ورجا ايدر.

ايشته بو تفسيره كوره سؤال مذكور بر طرف اولور .

٣ — مؤمن، اوله‌بيليركه جناب حق يالكز دليل واحدله بيلمش اولسون . اقســام ممكناتدن ايسه هيچ بر موجود يوقدركه الله تعــالانك وارلغنه، علمنه، قدرتنه، جودينه، رحمتنه، حكمتنه دلالتدن خالى بولنســون . بنــاءً عليه « اهدنا الصراط المستقيم » قولنك معناسى شو ديمك اولوركه :

« الٓهمز ! هر شيده سنك ذاتكه، صفــاتكه، قدرتكه، علمكه دلالت ايدن كيفياتى بزه بيلدر ! »

ايشته بو تفسيره كوره‌ده سؤال برطرف اولور .

٤ — جناب حق (و انك لتهــدى الى صراط مستقيم، صراط الله الذى له مافى السموات ومافى الارض) برده حضرت محمد عليه السلام افندمزه (وان هذا صراطى مستقيماً فاتبعوه) بيورمش‌در . بو آيتلرده مذكور اولان صراط مستقيم انســانك ماسوى اللهدن معرض، قلبنك فكرينك ذكرينك كليتيله جنــاب اللهه مقبل اولمه‌سيدر . ايشته (اهدنا الصراط المستقيم) قوليله‌ده

مراد، صفت مذكوره‌ايله موصوف اولان صراط مستقيمه اهتدايى جناب حقدن طلب ورجادر .

بو بابده برمثال عرض ايده‌لم :

عبد بر حاله كلملى كه بالفرض ولدينى ذبح ايتمكه مأمور اولسه او امرده اطاعت ايتملى !

حضرت ابراهيم عليه السلامك ياپديغى كبى .

بشقه‌سى كنديني ذبحه منقاد اولمغه امر اولنسه آكاده اطاعت ايتملى !

حضرت اسماعيل عليه‌السلامك ياپديغى كبى .

كنديني دكزه آتمغه مأمور اولسه بوامرده اطاعت ايتملى !

حضرت يونس عليه‌السلامك ياپديغى كبى .

كندى برمنصب عالى يه نائل اولمش و اعلم ناس بولنمش ايكن علميجه‌كندى درجه‌سندن دون اولان برذاتدن تلمذه مأمور اولسه آكاده روى مطاوعت كوسترملى !

حضرت موسانك حضرت خضردن تلمذى كبى .

عاقبةالامر قتل واعدام اولنه‌جغنى، بچقى‌ايله ايكى‌يه بولونه‌جكنى محقق بيلديكى حالده امر بالمعروف و نهى عن المنكره مأمور اولسه ينه اطاعت ايتملى !

يحيى وزكريا عليهما السلامك ياپدقلرى كبى .

ايشته (اهدنا الصراط المستقيم) قوليله مراد، شدائده صبر وتحمل، نزول بلاحالنده ثبات خصوصلرنده انبياء اللهه اقتدادر .

بو مقامك برمقام شديد وهائل اولديغنده ايسه اشتباه يوقدر .

زیرا هر کس بو مثللو شدائده تاب آور اولهماز. مکر دیهلم که: «ایها الناس! قورقمیکز! محزون ومکدر اولمیکز! دین حق خداده هیچ بر امر ضیق یوقدر که بالآخره متسع اولمسون. زیرا شو آیت جلیلهده یسر وسهولته دلالت ایدر بر نکته واردر. باقکز! جناب حق (اهدنا صراط الذین ضربوا وقتلوا) بیورمدی. (صراط الذین انعمت علیهم) بیوردی. بناءً علیه بو آیت جلیلهیی اوقورکن نیتك شو اولسون! دیمش اول که: الٰهی! بنم ایتدیکم کبی، بابامك ده ارتکاب کبائر ایتمش اولدیغنی کوردم. بنم ایتدیکم کبی، بابامك ده معاصی یه اقدام ایتدیکنی کوردم. صکره ینه بابامی کوردم که اولهجکنه یاقین تائب ومستغفر اولدی. او جهتله ناردن نجات بولوب داخل جنت اولهجغنه حکم ایلدم. ایشته ابتدا آنی توبهیه موفق، ثانیا: توبهسنی قبول بیورمقله مظهر انعام ایتمشسین! بناءً علیه بن دخی بویله تائب ومستغفر اولانلرك مرتبهسنی طلب ایدهرك (اهدنا مثل ذلك الصراط المستقیم) دیرم. اودرجهیه نائل اولدقدن صکرهده درجات انبیایه اهتدائی طلب ایدرم.»

ایشته (اهدنا الصراط المستقیم) قولنك تفسیری بودر.

٥ — کویا انسان دیر ایمش که: یوللرده احبا چوق! آنلر بنی بر یوله چکیور. دشمنلرده ایکنجی بر یوله، شیطانده اوچنجی بر یوله چکوب طوریور. شهوت، غضب، حقد، حسدده بنی بر کشمکش اضطراب ایچنده بولندیریور. جبر، قدر، ارجا، رفض مسائلیده ذهنمی تردده دوشوریور. طوبی بر عقل

وار ! اوده ضعیف؛ عمر ایسه پك قیصه؛ صناعت اوزون ! تجربه، مخاطره‌لی؛ قضا کوج؛ ایشته بن بوامورك کانه‌سنده ولهزدهٔ عقل وشعور اولوب قالدم . بنـاءً علیه جنته چیقار بر یوله اهتدامی میسر ایت !

مشاهیر ابراردن ابراهیم بن‌ادهم حقنده محکیدرکه : مشارالیه بر وقت زیارت بیت خدا قصدیله یوله چیقمشدی؛ اثنای راهده ناقه سوار بر اعرابی‌یه راست کلدی . ایکیسی بینـده شویله بر محاوره جریان ایلدی :

اعرابی — یاشیخ ! نره‌یه کیدییورسین ؟

ابراهیم — بیت اللهه !

اعرابی — چیلدیردکمی ؟ هانی مرکبك ؟ هانی زادك ؟ بویله اوزون سفره زاد وراحله‌سز کیدیلیرمی ؟

ابراهیم — بنم مراکبم چوق اما سن کوره‌میورسین !

اعرابی — هانی باقه‌لم ؟

ابراهیم — بکا بر بلا نازل اولدیغی وقت مرکب صبره بنرم ! بر نعمتك نزولنـده مرکب شکره بنرم ! بر قضـا نازل اولنجه‌ده مرکب رضایه بنرم !

نفسم بنی بر شـیئه دعوت ایتدیکی وقت بیلیرم‌که عمرمك کچمشندن قالانی دها آزدر !

اعرابی — اویله ایسه هایدی کیت اللهك اذنیله ! مکرراکب سن ایمشسین ! راجل بن ایمشم !

فائده
٢

بريسى چيقوب ديه‌بيليركه :
نيچون (اهدنا) بيورلدى‌ده (اهدنى) بيورلمادى ؟
بو سؤاله ايكى وجه ايله جواب ويريلير .
١ — دعا اعم اولورسه اجابته دها قريب اولور .
حكايه ـ معلوم‌دركه طلبهٔ علوم حضور استاذده درسه باشلادقلرى وقت « رضى الله عنك وعن جماعة المسلمين » جملهٔ دعائيه‌سنى تقديم ايدرلر .
علماى كرامدن بعضيسى تلاميذينه دير ايمش‌كه : « رضى الله عنك » ديديكك وقت اكر بنى نيت ايدرسه‌ك، نه كوزل ! شايد نيت ايتمزسه‌كده بأس يوق؛ فقط « وعن جماعة المسلمين » ديركن زنهار بنى اونوتمه !
چونكه « رضى الله عنك » قولنده دعا مخاطبه مخصص اولديغندن بو دعانك قرين اجابت اولمامسى‌ده جائزدر . « وعن جماعة المسلمين » قولنده ايسه عموم اهل اسلام داخل اولوب بوقدر مسلمان ايچنده البته مستحق اجابت بركيمسه‌ده بولنه‌بيلير . جناب حقك كرمى ايسه آكا قائل دكل‌كه دعاى واقعى ياالكز بعضيسى حقنده قرين قبول بيوروب‌ده باقيسنى رد ايلاسون .
دعاى صلات و سلام ايله باشلايوب ينه صلات وسلام ايله

بتیرمه‌نك سنت مأثوره اولمسی ایشـته بو سببدن ناشیدر . زیرا صلوات شریفه‌ده داعی‌یه اجابت بیوره‌جغنی جناب حق وعـد بیورمش‌در . بر دعانك ابتداسنی انتهاسنی قرین قبول و اجابت بیوروب‌ده اورته‌سنی رد ایتمك ایسه شان الوهیته لائق دکلدر .

٢ — فخر کائنات واشرف موجودات صلی الله علیه وسلم افندمز « جناب حقه شول السنه ایله دعا ایدکزکه آنلرله کندینه عصیان ایتمامش اوله‌سیکز . » مآلنـده اوله‌رق (ادعوا الله بالسنة ماعصیتموه بها) بیورمش‌در . اصحاب کرام دخی ـ یارسول الله ! او نصل السنه‌در ؟ ـ دیه استیضاح ایتملریله جناب رسالتمأبلری‌ده « یکدیکرکزه دعا ایدکز ! زیرا سن عصیـان ایتمش ایسـه‌ك بیله آرقداشکك لسـانیله ایتمامشسین . اوده سنك لسانکله عصیـان ایتمامش‌در . » جوابنی ویردیلر .

٣ — کویا جناب‌حق دیمش‌اولورکه « ایها العبد ! سوره‌نك اولنده ـ احمد الله ـ دیمیوب ـ الحمدلله ـ دیدك‌ده اولا : جمیع حامـدینك حمدلرینی ذکر ایتدك دکلمی ؟ فکذلك وقت دعاده‌ده حامدلرك عمومنی تشریك ایدەرك (اهدنا) دیملیسین . »

٤ — کویاعبد دیرایمش‌که « یارب ! رسول اکرمکی ایشتدم ؛ بیوررلردی‌که (الجماعة رحمة والفرقة عذاب) ـ جماعت ، رحمتدر ؛ فرقت عذابدر ـ او جهتله تحمیدکی ذکر ایتمه‌یی مراد ایدنجـه جمله‌نك حمدینی ذکر ایدوب ـ الحمدلله ـ دیدم . عبادتی‌ده ذکر ایدنجه هرکسك عبـادتنی ذکر ایلدم‌ده ـ ایاك نعـبد ـ دیدم . استعانه‌یی‌ده ذکر ایدنجه جمله مستعینلرك استعـانه‌سنی ذکر ایدوب

ـ و اياك نستعين ـ ديدم . بنـاءً عليه طلب هدايتده‌ده آنلرى تشريك ايده‌رك ـ اهـدنا الصراط المستقيم ـ ديدم . صـالحينه اقتدايى طلب ايدنجـه‌ده كافهٔ صـالحينه اقتدايى طلب ايده‌رك ـ صراط الذين انعمت عليهم ـ ديدم . وقتاكه مردودلردن فرارى طلب ايلدم ، هپسندن قاچوب ـ غير المغضوب عليهم ولا الضالين ـ ديدم . كرچه دنياده انبيـا وصالحيندن آيرلمق ضروريدر ، فقط اومارم‌كه آخرتده كنديلرندن مفارقت ايتمم . زيرا حق تعالى (فأولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين ـ الآية) بيورمشدر .

فائده

٣

معلوم اولميدركه : اهل هندسه « ايكى نقطه بيننده الڭ قيصه يول خط مستقيمدر . » ديديلر .

حاصلى ديمك اولدى‌كه خط مستقيم ، جميع خطوط معوجه‌دن قيصه‌در . او جهتله عبـد كويا وجوه آتى الذكردن ناشى « اياك نستعين » دير ايمش .

١ — خط مستقيم ، خطوطڭ اقرب واقصريدر . بن ايسه عاجزم ! بناءً عليه بنم ضعفمه آنجق طريق مستقيم يراشير .

٢ — خط مستقيم بردر . خطوط سائره ايسه معوجدر . اعوجاجده يكديكرينه بكزه‌يور . آنكچون يولى شاشـيره بيليرم . خط مستقيمه ايسه خطوط سائره‌دن هيچ برى بكزه‌مز . بناءً عليه خط مستقيم خوف و آفاتدن اوزاق ، امانه ياقيندر .

٣ — طريق مستقيم، سالكنى منزل مقصوده ايصال ايدر . اكرى يول ايسه سالكنى منزل مقصوده ايصال ايلمز .

٤ — خط مستقيم دكيشمز . خط معوج ايسه دكيشير .

ايشته بو اسبابدن ناشى عبد «اهدنا الصراط المستقيم» ديه‌رك صراط مستقيمه اهتداسنى جناب حقدن طلب ايلدى . «والله اعلم»

فصل ثامن

صراط الذين انعمت عليهم

قول كريمك تفسيری بیانده اولوب فوائد شتایی مشتملدر

فائده
١

نعمتك تعریفی

نعمتی تعریفده علما اختلاف ایتمشدر .

کیمی « انها عبارة عن المنفعة المفعولة على جهة الاحسان الى الغير » یولنده تعریف ایتدی .

کیمی « المنفعة الحسنة المفعولة على جهة الاحسان الى الغير » یولنده تعریف ایدوب « الحسنة » قیدینی علاوه ایلدی .

تعریف ثانی‌یی التزام ایدنلر :

« نعمت سزاوار شکر و محمدتدر . فقط (نعمت) نعمت حسنه اولمیوب‌ده نعمت قبیحه اولورسه سزاوار شکر اولهماز . بو جهتله تعریفده (الحسنة) قیدینی علاوه‌یه مجبورز . » دیدیلر .

طوغریسی آرانیرسه، بو قید معتبر دکلدر .

زیرا محسنك فعلی هر نه قدر محظور و ممنوع اولسه دخی

احسانی مقابلنده شکره مستحق اولمق جائزدر. چونکه شکرك جهت استحقاقی بشقه، ذنب وعقابك جهت استحقاقیده بشقه‌در. جهتین مذکورتینك اجتماعنده ایسه نه امتناع واردر؟ کورمزمیسین که فاسق، انعامی سببیله شکره، معصیتی سببیله‌ده ذمه سزاوار اولیور؟ بونده‌ده امر اویله اولمق نه‌دن جائز اولمسون؟

حد نعمتی تفسیره کالم:

نعمت، منفعتدن عبارتدر دینله‌یور. طوغریدر. زیرا مضرت محضه نعمت اوله‌ماز.

او منفعت‌ده «المفعولة علی جهة الاحسان» قیدیله تقیید ایدیله‌یور. بوده طوغریدر. زیرا منعم انعامیله منعم علیهك انتفاعنی قصد ایتمیوب ده کندی نفعنی قصد و اراده ایده‌جك اولورسه آنك انعامی نعمت صاییلماز.

بو مجرد کندیله سودمند اولمق ایچون جاریه‌سنه احسان ایدن کیمسه‌نك احسانه بکزر.

فروع نعمت

فرع اول — جناب حق (وما بکم من نعمة فمن الله) بیورمشدر. دیمك اولدی که کرك منفعته، وکرك دفع مضرته دائر خلقه واصل اولان نعمك کافه‌سی اللهدندر.

نعمت اوچ قسمدر.

اولکیسی — ایجادنده جناب حقك متفرد اولدیغی نعمتدر. بر شیئی یراتمق، برینی مرزوق ایتمك کبی.

ایکنجیسی ـ ظاهر حالده جهت غیراللهدن بزه واصل اولان نعمتدرکه حقیقتده بوده جناب حقدندر. زیرا او نعمتكده، منعمنكده، او منعمك قلبنده‌كی داعیهٔ انعامكده خالقی جناب حقدر. شوقدرکه جناب حق او نعمتی اعطاده کیمی توسیط بیورمش ایسه او کیمسه‌ده وساطتندن طولایی مشکور اولیور. یوقسه حقیقتده مشکور اولان ینه جناب حقدر. بو سببه مبنی‌درکه جناب حق (ان اشکرلی ولوالدیك الیّ المصیر) آیت جلیله‌سنده خلقك انعامی آنجق انعام آلهی ایله تمام اولدیغنی کوسترمك ایچون نفسیله بدأ بیورمشدر.

اوچنجیسی ـ طاعتمز سببیله اللهدن بزه واصل اولان نعمتدرکه بوده جناب حقك بر لطف واحسانیدر. زیرا اکر جناب حق بزی طاعته موفق بیورمسه، او طاعتك اداسنده بزه مددرس اولمسه، بزی مظهر هدایت ایتمسه، ادای طاعته مانع اولان کوناکون عذرلرمزی کیدرمسه ایدی؛ ابتدا او طاعته موفق اوله‌مزدق‌که آنك سببیله بو نعمته نائل اوله‌بیله‌لم. ایشته شو ایضاحمز له مستبان اولدی‌که نعمك کافه‌سی حقیقتده الله ذوالجلال و منعم عمیم النوال بی زوالدندر.

فرع ثانی ـ خالق تعالی وتقدس حضرتلرینك قوللری حقنده مبذول اولان نعم آلهیه‌سنك برنجیسی نعمت کران قیمت حیاتدر.

عقلاً دلیلمز

کندیله انتفاع ممکن اولمیان شی نعمت صایلماز. منتفع به اولان

شیله منتفع اوله‌بیلمك دخی حصول حیاته متوقفدر. زیرا جماد ومیتك بر شیله منتفع اوله‌بیلمسی امکان خارجنده‌در. ایشته تبین ایتدی‌که جمیع نعمك اصل واساسی نعمت حیاتدر:

نقلاً دلیلمز

جناب حق قرآن مجیدده (کیف تکفرون بالله وکنتم امواتاً فاحیاکم) بیوردقدن صکره (هو الذی خلق لکم مافی الارض جمیعاً) بیوروب حیاتك ذکرینی سائر منتفع بها اولان شیلرك ذکرینه تقدیم ایلدی.

ایشته بو تقدیم دلالت ایدرکه جمیع نعمك اصلی حیاتدر.

فرع ثالث — کافرك اوزرنده‌ده جناب حقك برنعمتی وارمی یوقمی بوراسی تحت اختلافده‌در.

بزم اصحابمزدن بعضیلری یوقدر دیدیلر.

معتزله، جناب حقك کافر اوزرنده‌ده هم دینی، هم دنیوی نعمتلری واردر دیدیلر.

بزمکیلر قوللرینك صحتنه قرآن ایله، معقول ایله احتجاج ایلدیلر.

قرآن ایله احتجاجلری

١ — «صراط الذین انعمت علیهم» بیورلدی. اگر جناب حقك کافر اوزرنده‌ده نعمتی اولسیدی؛ کفارده «انعمت علیهم» قولنك حکمی آلتنده بولنمق و او حالده «اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم» قولیله مطلوب اولان صراط مستقیم، صراط کفار اولمق لازم کلیردی. بو ایسه باطلدر.

ایشته شو آیت جلیله ایله تبین ایتدی که الله تعالانك كفار اوزرنده بر نعمتی یوقدر.

مخالفلرمز دیرلرسه‌که:

«الصراط، قولی شو محذوری دفع ایدر.»

جوابنده دیرزکه:

«صراط الذین انعمت علیهم ـ قولی ـ الصراط المستقیم ـ قولندن بدلدر. بناءً علیه آیت جلیله (اهدنا الصراط الذین انعمت علیهم) تقدیرنده‌در. بو تقدیرده محذورمذكور عودت ایدر.

۲ — جناب حق (ولا تحسبن الذین کفروا انما نملی لهم خیر لانفسهم انما نملی لهم لیزدادوا اثماً) بیوردی.

عقل ایله احتجاجلری

نعم دنیا عذاب دائم آخرته نسبتله هیچدر. بویله برشیٔ قلیل ایسه نعمت صاییلماز.

معتزله‌نك احتجاجی

جناب حقك كافر اوزرنده‌ده نعم كثیره‌سی واردر دینیلردخی بعض آیات قرآنیه ایله احتجاج ایتمشلردر.

۱ — جناب حق (یا ایها الناس اعبدوا ربکم الذی خلقکم والذین من قبلکم لعلکم تتقون. الذی جعل لکم الارض فراشاً والسماء بناءً) قول كریمنده مذكور اولان نعم عظیمه‌یه مقابل هر كسه طاعت مولی واجب اولدیغنی كوسترمشدر.

۲ — «کیف تکفرون بالله وکنتم امواتاً فاحیاکم» قول

کریمه‌ده احیای انسانی امتنـان، وشرح نعم بی پایان معرضنده ذکر وبیان بیورمش‌در .

٣ — «یا بنی اسرائیل اذکروا نعمتی التی انعمت علیکم» قول کریمنك‌ده بوکا دلالتی ظاهردر .

٤ — «وقلیل من عبادی الشکور» قول کریمیله لسـان ابلیسدن حکایةً (و لاتجـد اکثرهم شـاکرین) نظم جلیلی بر ر شاهددرکه اکر نعم الهیه حاصل اولمسیدی؛ عبـاد اوزرینه شکر واجب اولمازدی . عبـادك شکره عدم اقداملرندن‌ده بر محذور لازم کلمزدی . زیرا شکرك وجوبی حصول نعمتله مقیددر .

فائده

٢

«اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم» قول کریمی ابو بکر الصدیق رضی الله عنه حضرتلرینك امامتنه دلالت ایدر . زیرا اولجه‌ده بیان ایتمش اولدیغمز وجه ایله بو آیت جلیله «اهدنا صراط الذین انعمت علیهم» تقدیرنده‌در . الله تعالی ایسه دیکر بر آیت جلیله‌ده مظهر انعام الهیسی اولانلرك کیملر اولدقلرینی بیان بیوروب «اولئك انعم الله علیهم من النبیین والصدیقین ... » دیمش‌در . حضرت ابوبکرك رأس و رئیس صدیقین اولدیغنده‌ده اشتباه یوقدر . دیمك اولدی‌که شو «اهدنا الصراط .... » آیت جلیله‌سی ابوبکر الصدیق ایله سـائر صدیقینك مظهر اولدقلری

هدايتی طلبه جناب حق بزی‌ده مأمور بیورمش اولدیغی معناسنی متضمندر . حضرت ابوبکر ایسه اکر ظالمدن اولسیدی؛ آکا اقتدا جائز اولمامق لازم کلیردی .

ایشته شو ایضاحمزله ابو بکر رضی الله عنه افندمزك امامته آیت مشارالیهانك دلالتی ثابت اولدی .

فائده

٣

(انعمت علیهم) قولی مظهر انعام خدا اولان هر کسه شاملدر . بو نعمتدن‌ده مراد یا نعمت دنیا، یا نعمت دین‌در . مادامکه اولکیسی باطلدر، ثابت اولدی‌که اونعمتدن مراد، نعمت دین‌در . ایماندن بشقه هر بر نعمت دینیه ایسه حصول ایمان ایله مشروطدر . ایماندن عبارت اولان نعمتك سائر نعم دینیه‌دن خالی اولدیغی حالده‌ده حصولی ممکندر . ایشته شونك امکان حصولی دلالت ایدرکه «انعمت علیهم» قولندن مراد، نعمت ایماندر . بناءً علیه «اهدنا الصراط المستقیم صراط الذین انعمت علیهم» قول کریمنك حاصلی نعمت ایمانی طلبدر . شو اصل ثابت اولنجه دیرزکه: بو اصل اوزرینه بعض احکام تفرع ایدر .

حکم اول ــ مادامکه شو نعمتدن مراد، نعمت ایمان اولدیغی ثابتدر، مادامکه آیت جلیله‌نك لفظی بو نعمتك منعمی جناب حق اولدیغنه صراحةً دلالت ایدییور، ایمانك خالقی‌ده، معطیسی‌ده جناب حق اولدیغی تبین ایدر . بو ایسه معتزله‌نك فساد قولنه بر

دليل قويدر. زيرا ايمان، اعظم نعمدر. بناءً عليه ايمانك فاعلى اكر عبد اولسيدى؛ انعام عبد، انعام خدادن اشرف واعلى اولمق و اول حالده الله تعالانك كندى انعامنى معرض تعظيمده ذكر وبيان بيورمسى نابجا بولنمق لازم كليردى.

حكم ثانى — مؤمن، نارده مخلد قالمامق لازم كلير. — زيرا «انعمت عليهم» قولى نعمت ايمانى تعظيم معرضنده مذكور در. اكر نعمت ايمان، عذاب مؤبدى دفعده بى اثر اولسيدى؛ قليل الفائده اولمق، بناءً عليه جناب حقك بو انعامى معرض تعظيمده ذكر ايتمسى بجا اولمامق لازم كليردى.

حكم ثالث — بو آيت جليله دلالت ايدركه امر دينده اصلحه، صلاحه رعايت جناب حق اوزرينه واجب دكلدر. زيرا ارشاد عباد جناب رب العباد اوزرينه واجب اولسيدى؛ اوارشاد، انعام اولمامق لازم كليردى. زيرا واجبى ادا انعام دكلدر. حال بوكه الله تعالى آنى انعام تسميه بيورمشدر. ايشته بوندن بيلدككه ارشاد عباد جناب رب العباد اوزرينه واجب دكلدر.

حكم رابع — انعام ايله مراد، «عبد مكلفى نعمته اقدار وارشاد ايتمش، كنديسنك اولابده كى اعذار وعللنى كيدرمش» ديمك اولمق جائز دكلدر. زيرا بو احوالك كافه سى حق كفارده ده حاصلدر. مادامكه جناب حق بعض مكلفينى شو انعامه تخصيص بيوردى، مادامكه بو اقدار وازاحهٔ علل مؤمن وكافره عام وشاملدر، بيلدككه انعامدن مراد، انعامه اقدار، انعامدن موانعى ازاحه دكلدر.

فصل تاسع

غير المغضوب عليهم ولا الضالين

قول كريمنك تفسيرى بيانده اولوب بعض فوائدى مشتملدر

فائده ١

مشهور اولان بودركه «مغضوب عليهم» ايله مراد يهوددر. «ضالين» ايله‌ده مراد، نصارادر.

اولكيني «من لعنه الله وغضب عليه» قول كريمى، ايكنجيىى «قدضلوا من قبل و اضلوا كثيراً ــ و ضلوا عن سواء السبيل» نظم جليلى مؤيددر.

دينلديكه:

بو بر قول ضعيفدر. زيرا صانع تعالايى انكار، صانع تعالايه شريك اثبات ايدنلر البته يهود ونصارادن دين ومذهبجه اخبثدرلر. بناءً عليه منكر صانع ومشرك اولانلرك دين ومذهبلرندن احتراز اولادر. اويله ايسه اولى اولان «مغضوب عليهم» ى اعمال ظاهره‌ده خطا ايدن فسقلره (ضالين) ى دخى اعتقادده خطا ايلينلره حمل ايتمكدر. زيرا لفظ عامدر. تقييدايسه خلاف الاصلدر.

شويله‌ده ديه‌بيليرز:
احتمال‌كه « مغضوب عليهم » كفار، « ضالون » دخی منافقين اولسون.
چونكه الله تعالی سورهٔ بقره‌نك اولندن بش آيت كريمه‌ده مؤمنلرك ذكريله كلامه باشلايوب آنلری ثنــا بيوردی. صكره مؤمنلرك ذكرينی ذكر كفار ايله تعقيب بيورمشدركه بوده « ان الذين كفروا » قوليدر. كفارك ذكرينی‌ده ذكر منافقين ايله تعقيب بيورمشدركه بوده « ومن الناس من يقول آمنا » قوليدر.
ايشته سورهٔ فاتحه‌ده‌ده ابتدا ــ «انعمت عليهم» قوليله مؤمنلر، ثانيا ــ « غير المغضوب عليهم » قوليله كفار، ثالثا ــ «ولا الضالين» قوليله منافقين ذكر اولنمشدر.

فائده

٢

مادام‌كه جناب حق «ضالين» قوليله آنلرك گمراه اولدقلرينه حكم ايلدی، آرتق بونلرك ايمان ايله اتصافلری ممتنع‌در. يوقسه خبر صدق الهينك كذبه انقــلابی لازم گلير. بوده محالدر. محاله مؤدی اولان‌ده محالدر.

فائده

٣

« غير المغضــوب عليهم ولا الضــالين » قولی دلالت ايدركه

ملائکه و انبیا علیهم السلامدن هیچ بری «انعم الله علیهم» قولنه مخالف بر عمله، مظهر انعام خدا اولانلرك اعتقادینه مخالف بر اعتقاده اصلا اقدام ایتمامش‌در. زیرا ملائکه وانبیا علیهم السلام حضراتی اویله برعملده بولنمش اولسه‌لردی؛ «فماذا بعد الحق الاالضلال» قول کریمی منطوقنجه طریق حقدن چیقمش اوله‌جقلردی. و اکر «ضالین» اولسه‌لردی؛ آنلره اقتدا ایله یوللرینه اهتدا جائز اولمامق لازم کلیردی که اول حالده «انعمت علیهم» قولیله مشارالیهم اولان زمرهٔ ابراردن خارج اولملری لازم کلیردی. مادام که بو باطلدر، شو آیت کریمه‌دن بیلدك که انبیای عظام وملائکهٔ کرام علیهم السلام حضراتی معصومدرلر.

فائده

٤

غضب، شهوت انتقامدن ناشی خون دلك غلیانی حالنده حاصل اولور برتغیردر. بو ایسه معلومدرکه حق باریده محالدر. لکن بوراده برقاعدهٔ کلیه واردر. شویله‌که: رحمت، فرح، سرور، غضب، حیا، غیرت، مکر، خداع، تکبر، استهزا مثللو اعراض نفسانیه‌نك اوائلی‌ده، غایاتی‌ده واردر.

بر مثالنی عرض ایده‌لم:

غضبك اولی، خون دلك غلیانی‌در. غایتی، مغضوب علیهه ایصال ضرر ایتمه‌یی ایسته‌مکدر.

بناءً عليه لفظ غضب، حق باريده خون دلك غليانـنه دكل، ارادهٔ اضراره حمل اولنور.

برمثال دها:

حيانك اولى نفسده حاصل اولان انكساردر.

حيانك عرضى‌ده وازدركه بوده فعلى تركدر.

بناءً عليه لفظ حيا ـ حق باريده انكسار نفسـه دكل، ترك فعله حمل اولنور.

ايشته بو حفظه شايان بر قاعده‌در.

فائده

٥

معتزله ديمشدركه:

اهل معصيتك مغضوبيتلرى قبائحى اختيارلريله فاعل اولدقلرينه دلالت ايدر. يوقسه جناب حقك آنلره غضب ايتمسى حقلرنده ظلم اولمش اولور.

بزم اصحابمزده ديمشلركه:

اهل معصيتك مغضوبيتلرينى ضالين اولدقلرينك ذكريله تعقيب بيورمسى دلالت ايدركه مغضوبيتلرى ضلالتلرينه علت وسببدر.

بوصورتده صفت خدا صفت عبـدده مؤثر اولمش اولور.

ضلالتلرى مغضوبيتلرينى ايجاب ايدر دينله‌جك اولسه، اول حالده صفت عبد، صفت خداده مؤثر اولمق لازم كلير. بو ايسه محالدر.

فائده
٦

سورهٔ شریفه‌نك اولی ـ جناب حقك حمد وثناسنی، مدحنی، آخری‌ده جناب حقه ایماندن، طاعت خدایی اقراردن معرض اولانلرك ذم و قدحنی مشتملدر. ایشته بو دلالت ایدرکه مطلع خیرات، عنوان سعادات، اقبال علی اللهدر. مطلع آفات، رأس مخافات دخی خدادن اعراض ایله طاعت مولادن ایراق طورمق، خدمت حقدن اجتناب ایتمکدر.

فائده
٧

شو آیت جلیله دلالت ایدرکه مکلفین اوچ فرقه‌در. بری ـ «انعمت علیهم» قولیله مشارالیه اولان اهل طاعتدر. دیگری ـ «غیر المغضوب علیهم» قولیله مشارالیه اولان اهل معصیتدر. اوچنجیسی‌ده ـ «ولاالضالین» قولیله مشارالیه اولان اهل جهل وکفردر.

دینیرسه‌که:
نیچون ذکر عصات کفره‌نك ذکرینه تقدیم بیورلدی؟
دیرزکه:

زيرا هركس كفردن محترزدر. فقط انسان بعضاً فسقدن احتراز ايتمه‌ين ويرر. بناءً عليه اهميتى جهتيله عصاتك ذكرى تقديم بيورلدى.

فائده

٨

آيت جليله‌ده برسؤال واردر.

شويله‌كه:

جناب حق عبددن فعل قبيح وجنايت، صادر اوله‌جغنى بيلدى‌كه اوسببدن ناشى آكا غضب ايلدى. جناب حقك بوعملى ايسه ياقديمدر؛ يا محدثدر.

احتمال اوله كوره ديمك كه عبدك سلسله وجوده دخولى حالنده عذاب دائمدن بشقه برشى استفاده ايده‌ميه‌جكنى ذات اقدسى بيليوردى. اويله ايسه نيچون آنى يرادوب يوقدن وار ايلدى؟ برده غضبناك اولان ذاتك حال غضبنده عبدى ايجاد و تكوينه اقدامى نصل معقول اوله‌بيلير؟

احتمال ثانى يه كوره‌ده جناب بارى محل حوادث اولمش اولمازمى؟

برده جناب حقك بو عملى علم حادث اولسه آنك احداثى علم ديكرك سبقنه مفتقر اوله‌جغندن ايش محال اولان تسلسله وازمازمى؟

الجواب ــ «يفعل الله مايشاء و يحكم مايريد.»

فائده

۹

آیت جلیله‌ده برسؤال دها واردر.

شویله‌که:

مظهر انعام الهی اولان کیمسه‌نك مغضوب علیه، ضال اولمسی ممتنعدر. اویله ایسه «انعمت علیهم» دیدکدن صکره بونك عقیبنده «غیر المغضوب علیهم ولا الضالین» ی ذکر ایتمسنده نه فائده واردر؟

الجواب — ایمان، آنجق بیم وامید ایله کسب کمال ایدر. نته‌کیم حضرت فخر کائنات افندمز (لو وزن خوف المؤمن و رجاؤه لاعتدلا) بیورمش درکه مؤمنك بیم و امیدی طارتیله‌جق اولسه ایکیسی‌ده مساوی کلیر دیمکدر.

«صراط الذین انعمت علیهم» قولی رجای کاملی، «غیر المغضوب علیهم ولا الضالین» قولی‌ده خوف کاملی ایجاب ایدر. بوصورتده ایمان، خوف و رجادن عبارت اولان ایکی رکننك‌ده قویلشمسیله حد کماله منتهی اولور.

فائده

۱۰

آیت جلیله‌ده برسؤال دها واردر.

شویله‌که:

جناب حق مظهر انعام الهیسی اولان مقبول قوللرینی

بر طائفه ــ مغضوب وضال اولانلری ایکی طائفه عد وشمار بیورمسنده حکمت نه‌در ؟

الجواب ــ علی وجه الکمال نائل نعم خدای متعال اولان کسان، حقی حق طانیوب خیری‌ده آنکله عمل ایچون بیلمك كبی معرفتینی جمع ایدنلردرکه «انعمت علیهم» قولیله مراد بونلردر.
اگر شو تعریفده‌کی قید عمل مختل اولورسه ــ یعنی حقی‌ده، خیری‌ده طانیور، فقط عامل خیر اولمیورسه بو قبیل کیمسه‌لر «مغضوب علیهم» اولان فاسقلردر.

«و من یقتل مؤمناً متعمداً فجزاؤه جهنم خالداً فیها وغضب الله علیهم ولعنه» قول کریمی بومعنایی موضحدر.

واگر حقی حق طانیمق قیدی مختل اولورسه ــ یعنی حقی حق طانیموب ده باطله حق دییور، یاخود بالکلیه حقی انکار ایدییورسه بوقبیل کیمسه‌لر دخی «ضالین» دینیلان گمراهلردر.

«فماذا بعدالحق الا الضلال» نظم جلیلی بومفادی معلن‌در.
ایشته سورهٔ فاتحه‌نك آیت آیت تفصیلاً تفسیرینه دائر کلاممز بوراده نهایت بولدی. والله اعلم.

قسم ثانی

سورهٔ فاتحه‌نك مجموعنی تفسیر

بو بابده سویلیه‌جكمز سوز بر قاچ فصله منقسمدر

فصل اول

سورهٔ فاتحه‌دن مستنبط اسرار عقلیه

معلوم اولملیدركه عالم دنیا، عالم كدورتدر. عالم آخرت، عالم صفادر. دنیایه نسبتله آخرت ــ فرعه نسبتله اصل، ظله نسبتله جسم كبی‌در. بناءً علیه دنیاده هر نه وارسه لابد آنك آخرتده بر اصلی واردر.

یوقسه دنیا ومافیها سراب باطله، خیال عاطله بكزه‌مك لازم كلیردی.

كذلك آخرتده نه‌وارسه لابد آنك دنیاده‌ده برمثالی بولنور. یوقسه آخرت ــ ثمره‌سز شجره، دلیلسز مدلوله بكزه‌مك لازم كلیردی.

عالم روحانیات، عالم انوار ولذت وسروردر. روحانیاتك نقصان وكمالده مختلف اولدقلری‌ده شكسزدر. اوجهتله جمله‌سنك اشرف واعلاسی، اكمل و ابهاسی اولمق اوزره ایچلرنده بریسی

بولنمق لازم كليركه ديكرلرى آنك طاعتى، امرى، نهيى آلتنـده بولنسون. (ذى قوة عند ذى العرش مكين مطاع ثم امين) قول كريمى بو معنايى موضحدر.

كذلك دنياده‌ده اشخاص عالمك اشرف واعلاسى، اكمل وابهاسى اولمق اوزره بر شخصك وجودى لابد ولازمـدركه بو عالمده‌كى ماسواسى آنك تحت طاعت وامرنده بولنسون.

بونلرك اولـكيسى ــ عالم روحانيـاتده، ايكنجيسى ــ عالم جسمانياتده مطاعدركه او، عالم اعلانك، بو، عالم اسفلك مطاعى ديمك اولور.

مادامكه عالم جسمانيات ــ عالم روحانياتك ظلى، اثرى كبى‌در، شوايكى مطاع آره‌سنده ملاقات، مقارنت، مجانست بولنمق لازمكلير. عالم ارواحده‌كى مطاع، مصدردر. عالم اجسامده‌كى مطاع، مظهردر. مصدر، رسول ملكى‌در. مظهر، رسول بشرى‌در.

ايشته دنيا وآخرتده امر سعادات، بو ايكى مطاع امين ايله تمام اولور.

بوراسى معلوم اولنجه ديرزكه:

رسول بشرينك كمال حالى آنجق دعوت الى اللهده ظاهر اولور. بو دعوت سـنيه دخى سـورهٔ بقره‌نك آخرنده واقع (والمؤمنون كل آمن بالله ــ الآية) نظم جليلنده الله تعـالانك ذكر وبيان بيورديغى امور سبعه ايله تمام اولور.

(لا نفرق بين احد من رسـله) قول كريمى احكام رسلده مندرج اولور.

ایشته شو اموراربعه معرفت ربوبیتدن عبارت‌اولان معرفت مبدئه متعلقدر .

بوندن صکره معرفت عبودیته متعلق اولانی ذکر ایلدی‌که اوده ایکی امر اوزرینه مبنی‌در .

اولکیسی — مبدأ، ایکنجیسی کمال .

مبدأ (وقالوا سمعنا واطعنا) قولیدر. زیرا «ذهاب الی الله» مراد ایدن کیمسه ایچون بو معنانك — یعنی سمع و طاعتك — لزومی بدیهیدر.

کمال — جناب حقه توکل ایله آکا بالکلیه التجادن عبارتدرکه (غفرانك ربنا) قولیله مراد اودر. بو، اعمال بشریه و طاعات انسانیه‌دن قطع نظرله بالکلیه اللهه التجاء اللهدن رحمت ومغفرتی طلب و رجا دیمکدر .

اصول اربعهٔ مذکوره‌نك بیلنمسیله معرفت ربوبیت، وشو ایکی اصلك بیلنمسیله‌ده معرفت عبودیت تمام اولور . آندن صکره آرتق حضرت ملك وهابه ذهابدن بشقه برشی قالمازکه (والیك المصیر) قولیله‌ده مراد بودر .

ایشته شو ایضاحات ایله ظاهر اولورکه مراتب اوچدر : مبدأ، وسط، معاد .

معرفت مبدأ — شو امور اربعه‌یی بیلمکله کمال بولور :
معرفة الله (١) معرفت ملائکه (٢) کتب (٣) رسل (٤)
معرفت وسط — شو ایکی امری بیلمکله کمال بولور .
«سمعنا واطعنا» عالم اجسادك، «غفرانك ربنا» عالم ارواحك نصیبی‌در .

معرفت نهایت ــ یالکز امر واحدله تمام اولورکه بوده (والیك المصیر) قول کریمیدر .
مراتبك ابتداسی درت، وسطی ایکی ایدی . نهایتی برده قرار بولدی .
ایشته معرفتده ثابت اولان شویدی مرتبه‌دن دعا وتضرعده‌ده دیکر یدی مرتبه تفرع ایلدی‌که بو مراتبك‌ده اولکیسی (ربنا لا تؤاخذنا ان نسینا اواخطأنا) قولیدر . نسیانك ضدی ذکردر. (یا ایها الذین آمنوا اذکروا الله ذکراً کثیراً ــ واذکر ربك اذا نسیت ــ تذکروا فاذاهم مبصرون ــ و اذکر اسم ربك) قول کریمی بو معنایی موضحدر . بو ذکر ایسه آنجق «بسم الله الرحمن الرحیم» قولیله حاصل اولور .
ایکنجیسی (ربنا ولاتحمل علینا اصراً کما حملته علی الذین من قبلنا) قولیدر . «بارکران» معناسنی مشعر اولان اصراری دفع ایسه حمدی موجبدر . حمد وتعظیم دخی آنجق «الحمد لله رب العالمین» قولیله حاصل اولور .
اوچنجیسی ــ (ربنا ولا تحملنا مالاطاقة لنابه) قولیدر . بو قول کریم جناب حقك کمال رحمتنه اشارتدر . کمال رحمت باری دخی (الرحمن الرحیم) قولندن مستفاددر .
دردنجیسی ــ (واعف عنا) قولیدرکه «یوم دین‌ده قضا و حکومته مالك اولان سنسین ؛ آنکچون بزی عفو ایت !» دیمکدر . ایشته (مالك یوم الدین) قولیله‌ده مراد بودر .
بشنجیسی ــ (واغفرلنا) قولیدرکه «بز دنیاده سکا عبادت ایلدك . کافهٔ مهماتده طلبکار عون وعنایتك اولدق.» دیمکدر .

(اياك نعبد واياك نستعين) قولندن مراد بودر .

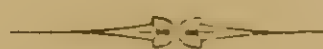
آلتنجيسی ــ (وارحمنا) قوليدركه «بز ــ اهـدنا الصراط المستقيم ــ قولمزده سندن طلب هدايت ايلدك .» ديمكدر .

يدنجيسی ــ (انت مولانا فانصرنا على القـوم الكافرين) قوليدركه (غير المغضوب عليهم ولا الضالين) قوليله مراد بودر.

ايشته سورۀ بقره‌نك آخرنده مذكور اولان شويدی مرتبه‌يی حضرت محمد عليه السـلام افندمز معراجـه صعودلرنده عالم روحانياتده زيور زبان تقديس بيورمشلردی .

وقتاكه معراجدن نزول بيورديلر ، مصدرك اثری مظهرده فيض بخش ظهور اولەرق مراتب مذكوره‌دن «سـورۀ فاتحه» ايله تعبير واقع اولدی .

ايشته شو انوار الٓهيه عهـد سعيد حضرت رسالتپناهيده مصدردن مظهره، يعنی حضرت پيغمبره نازل اولديغی كبی شمدی‌ده سورۀ فاتحه‌يی نمازنده هركيم اوقورسه، انوار مذكوره مظهردن مصدره صعود ايدر . بو سببدن ناشيدركه عليه الصلاة و السلام افندمز (الصلاة معراج المؤمن) بيورمشدر .

فصل ثانی

مداخل شیطان

مداخل شیطان فی الاصل اوچدر .

شهوت، غضب، هوی.

شهوت، خصلت بهیمیه‌در. غضب، خصلت سبعیه‌در. هوی، خصلت شیطانیه‌در .

شهوت، کرچه آفتدر ، لکن غضب آندن بیوکدر . غضب، بیوك آفتدر ، لکن هوی آندن دها بیوکدر . بناءً علیه (ان الصلاة تنهی عن الفحشاء) قول کریمندن مراد، آثار شهوتدر . (والمنکر) قولندن مراد، آثارغضبدر . (والبغی) قولندن مراد، آثار هوادر .

انسان ــ شهوت سببیله نفسنه، غضب سببیله نفسندن غیریسنه ظلم ایدر . هوی سببیله‌ده ایتدیکی ظلم، تا حضرت جلال اللهه وارر طیانیر . بوسببدن ناشیدرکه علیه الصلاة والسلام افندمز (الظلم ثلاثة فظلم لایغفر وظلم لا یترك وظلم عسی الله ان یترکه) بیورمش‌در.

مغفور اولمیان ظلم، شرك بالله‌در .

متروك اولمیان ظلم، عبادك یکدیکرینه ایتدکاری ظلمدر .

جناب حقك ترك بیورمسی قریب الاحتمال اولان ظلم دخی انسانك کندینه اولان ظلمیدر .

مغفور اولمیان ظلمك منشائی هوادر .
متروك اولمیان ظلمك منشائی غضبدر .
جناب حقك ترك بیورمسی قریب الاحتمال اولان ظلمك منشائی شهوتدر .
بونلرك برطاقم نتیجه‌لری ده واردر .
حرص وبخل — شهوتك ،
عجب وكبر — غضبك ،
كفر وبدعت — هوانك نتیجه‌سیدر .
بو آلتی خصلتك اجتماعندن انسانده یدنجی برخوی تولد ایدركه اوده حسددر . نصل كه شیطان ، اشخاص مذمومه‌نك الڭ آلچنی ایسه خلق حسد دخی اخلاق ذمیمه‌نك نهایتیدر .
بو سببدن ناشی جناب حق مجامع شرور انسانیه‌یی حسدله ختم بیوردی . بو ختمی (ومن شر حاسد اذا حسد) قولی متضمندر .
نته‌كیم مجامع خبائث شیطانیه‌یی ده وسوسه ایله ختم بیورمشدر . بو ختمی ده (یوسوس فی صدور الناس من الجنة والناس) قولی معلندر.
او جهتله بنی آدمده حسددن بدتر ، حسددن شر برخوی یوقدر. نته‌كیم شیاطین ایچنده وسواسدن اشر برشیطان اولمادیغی كبی .
حتی حاسد ، ابلیسدن بیله اشردر دیین اولمشدر .
زیرا مرویدركه : بركون ابلیس ، فرعونك قپوسنه واروب دق باب ایلدی . فرعون « كیمدر او؟ » دیدی . ابلیس « سن آلهم دیورسین ! الله ایسه‌ك . بنم كیم اولدیغم مجهولك اولمامق لازم كلزمی؟ » دیه‌رك حضور فرعونده تمثل ایلدی . فرعون . ابلیسه صوردی كه :

« عجبا بر يوزنده سندن بندن شر برشخص ثالث وارميدر ؟ »
ابليس ديدى كه : « وار ! حاسد ايكيمزدن ده فنادر. حتى بن بيله بو محنته حسد سببيله دوچار اولدم. »

ايشته بوراسى معلوم اولدقدن صكره ديرزكه : اخلاق قبيحه‌نك اصولى سالف الذكر شهوت، غضب، هوادر . بو اصول ثلاثه‌نك اولاد و نتائجى‌ده شو ذكرى كچن يدى خلق ذميمدر . بناءً عليه جناب حق سورهٔ فاتحه‌ده يدى آيت جليله انزال بيورمشدركه شو آفات سبعه‌يى حسم ايلسون .

كذلك سورهٔ فاتحه‌نك اصلى تسميه‌در [*] تسميه‌ده شو اخلاق اصليهٔ فاسده‌يه مقابل اوله‌رق اسماء اللهدن اوچ اسم پاك ذكر اولنمشدر . ديمك اولديكه اسماء ثلاثهٔ اصليه، اخلاق ثلاثهٔ اصليه‌يه، فاتحه‌نك آيات سبعه‌سى‌ده اخلاق سبعه‌يه مقابلدر .

برده قرآن كريمك كافه‌سى نصل فاتحه‌نك نتيجه وشعبه‌لرى كبى ايسه كذا اخلاق ذميمه‌نك كافه‌سى ذكرى كچن اخلاق سبعه‌نك نتائج وشعبى كبى‌در .

امهات ثلاثه‌نك ديكر امهات ثلاثه مقابلنده اولديغنك بيانى

اللهى بيلن اللهك برلكنى اقرار ايدن كيمسه‌دن شيطان ده هوى‌ده تباعد ايدر .

زيرا (افرأيت من اتخذ آلهه هـواه) قول كريمى هـوى،

---

[*] بسمله .

سوى الله برالٓه معبود اولديغنه دليلدر . بونك بردليل ديكرى ده شودر .

جناب حق موسى عليه السلامه « خالف هواك فانى ما خلقت خلقاً نازعنى فى ملكى الا الهوى » بيورمش در.

جناب حقك رحمان اولديغنى بيلن كيمسه غضب ايتمز . زيرا غضبك منشائى طلب ولايتدر.

(الملك يومئذ الحق للرحمن) قول كريمى ايسه دليلدركه ولايت حضرت رحمانه مخصوصدر.

رحيم اولديغنى بيلن رحيم اولەدە جناب حقه تشـبه ايتمك لازم كلير . رحيم اولان كيمسه ايسه نفسنه ظلم ايتمز . نفسنى افعال بهيميه ايله بولاشديرمز .

اولاد سبعەنك آيات سبع مقابلنده
اولديغنك بيانى

شو معارضەيى بياندن اول ديكر بردقيقه ذكر ايدەلم .

شويله كه :

جناب حق تسميەدە مذكور اولان اسماى ثلاثەيى [*] نفس سورەدە ذكر بيوردقدن بشقه آنلرله برابر ايكى اسم ديكر دهـا ذكر ايلدى كه بونلردە (رب) و (مالك) در.

(رب)ك معناسى « رحيم » ە قريبدر . دليلى ده (سلام قولاً من رب رحيم) قول كريميدر .

---

[*] الله، رحمن، رحيم .

(مالك)ك مفهومى «رحمان»ه قريبدر. دليلى ده (الملك يومئذ للرحمن) قول شريفيدر.

ايشته بوسببدن ناشيدركه جناب حق سورقرآنيه‌نك آخرينى «رب، ملك، اله» اسم شريفلريله ختم ايلدى .

تقدير كلام

كويا بيوريليوركه :

شيطان اكر شهوت طرفندن سكا يوز كوستره‌جك اولورسه «اعوذ برب الناس» ديمليسين .

اكر غضب يوزندن كورينه‌جك اولورسه «ملك النـاس» ديمليسين .

اكر من قبل الهوى كليرسه «آله الناس» ديمليسين.

معارضه‌نك بيانى

«الحمدلله» دين اللهه شكر ايتمش، نعمت حاصله ايله اكتفـا ايلمش اولور. بناءً عليه اوكيمسه‌نك شهوتى زائل اولور.

جناب حقك «رب العالمين» اولديغنى بيان دسترس اوله‌مديغى شيئه حريص اولماز. ظفرياب اولديغى شيده بخل كوسترمز. آنك حرص وبخلى زائل اولور . بناءً عليه كنديسندن شهوتك آفت ولذاتى مندفع اولور. حقـك رحمان و رحيم اولديغنى بيلدكدن صكره «مالك يوم الدين» اولديغنى بيلن كيمسه‌نك غضبى زائل اولور.

« اياك نعبد و اياك نستعين » دينـك (اياك نعبد) ايله كبرى

(ایاك نستعین) ایله عجبی زائل اوله‌رق کندیسندن آفت غضب ایکی نتیجهٔ لازمه‌سیله برابر مندفع اولور.

«اهدنا الصراط المستقیم» دیین عابددن‌ده شیطان الهوی مندفع اولور.

«صراط الذین انعمت علیهم» دینجه‌ده کندیسندن شیطانك کفری، شبهه‌سی «غیرالمغضوب علیهم ولاالضالین» دیدیکی زمان دخی شیطانك بدعتی مندفع اولور.

ایشته شو ایضاحات ایله تبین ایتدی‌که شو یدی آیت جلیله ذکر اولنان اخلاق قبیحهٔ سبعه‌یی دافعدر.

فصل ثالث

سورهٔ فاتحه‌نك مبدئی، وسطی، معادی بیلمه‌ده انسانك محتاج اولدیغی هر شیئی جامع بولندیغی مبین‌در

معلوم اولسون که «الحمدلله» قولی صانع مختارك وجودینی اثباته دلالت ایدر.

قرآن کریمده اثبات صانع بابنده معتمد اولان نه‌در؟

خلقت انسان ایله وجود صانعه استدلالدر.

کورمزمیسین که ابراهیم علیه السلام بر یرده (ربی الذی یحیی ویمیت) دیکر یرده (الذی خلقنی فهو یهدین) دیدی.

موسی علیه السلام دخی بر یرده (ربنا الذی اعطی کل شیء خلقه ثم هدی) موضع دیکرده‌ده (ربکم ورب آبائکم الاولین) دیدی. سورهٔ بقره‌نك اولنده دخی (یا ایها الناس اعبدوا ربکم الذی خلقکم والذین من قبلکم لعلکم تتقون) ا‌ك اول حضرت محمد علیه السلام افندمزه نازل اولان آیت جلیله‌ده‌ده (اقرأ باسم ربك الذی خلق خلق الانسان من علق) بیورلدی.

ایشته شو آلتی آیت جلیله‌نك هر بری بشقه بشقه دلالت ایدرکه حق تعالی حضرتلری خلق انسان ایله وجود صانعه استدلال بیورمشدر. حضرت قرآنی بر نظر دقتله کوزدن کچیرسه‌ك استدلالك بونوعنه پك چوق تصادف ایدرسین.

معلوم اولمليدركه شو دليل [١] هم فى نفسه وجود صانعه دلالت ايدر بر دليل قطعيدر. همده كندى بر انعام عظيمدر. بناءً عليه شو حالت [٢] وجود آلهى عبده بيلديرديكى جهتله دليلدر. اللهدن عبده واصل اولمش برنفع عظيم اولديغى جهتلهده انعامدر. ديمك اولدى‌كه من وجه دليلدر. من وجه انعامدر.

— منعم نه وقت مستحق حمد وتعظيم اولور؟

— انعامنى محض انعام اولمق قصديله ايقاع ايتديكى وقت مستحق اولور.

— بدن انسانك حدوثى اويله‌مى وقوع بولمشدر؟

— اوت!

— نصل؟

— شويله: «طبايع وصور واشكالى مختلف اولان اعضانك متشابهة الاجزا اولان نطفه‌دن تولدى مجرد آنلرى او صور وطبايع اوزره ايجاد ايتمه‌يى خالق تعالى وتقدس حضرتلرى قصد واراده بيورمش اولمسندن ناشى امكان پذير حصول اولمشدر. بناءً عليه شو اعضاى مختلفه‌نك حدوثى — معلوماتك كافه‌سنه عالم، مقدوراتك كافه‌سنه قدرتى متعلق اولان بر صانعك وجودينه دلالت ايدركه او صانع لم يزل، محض رحمت واحسانى اثرى اوله‌رق او اعضايى مصالحمزه مطابق، منافعمزه موافق بر صورتده ياراتمه‌يى قصد و اراده بيورمشده آنك ايچون وار

[١] خلق انسان.

[٢] خلقت بشر.

اولمشدر . مادامکه بو قصد و اراده ایله آنلری یارادان اودر ،
حمد وثنایه‌ده مستحق اولان اودر .

«الحمدلله» قولی صانع تعالانك وجودینه، علمنه، قدرتنه،
رحمتنه، کمال حکمتنه، حمده، ثنایه، تعظیمه مستحق اولدیغنه دلالت
ایتمش اولور . آنك ایچون «الحمدلله» قولی شو معانی‌نك کافه‌سنه
دالدر . «رب العالمین» قولی دخی آله عالمك واحد اولدیغنه،
عوالمك کافه‌سی ملکی بولندیغنه، عالمده آندن بشقه آله ــ بشقه
معبود بولنمادیغنه دلالت ایدر .

«الرحمن الرحیم» او آله واحدك اولومدن اولده، صکره‌ده
کمال رحمت و کرمله، کمال فضل واحسان ایله موصوف اولدیغنه
دلالت ایدر. او آله واحدك لوازم حکمت ورحمتندندرکه بو
کوندن بشقه برکون حاصل اولسون‌ده اوکونده محسن، مسیء‌دن
سچیلسون؛ یعنی ایيلر بر یکا، کوتولر بر یکا آییریله‌رق هر کس
جزای سزاسنی کورسون، مظلوملرك حقی ظالملردن آلنسون .
چونکه شو بعث وحشر، حاصل اولمیه‌جق اولسه جناب حقك
رحمان و رحیم اولدیغی نره‌دن بیلنه‌جکدی ؟ ایشته بو معنایه‌ده
(مالك یوم الدین) قولی دلالت ایدر .

بورالری معلوم اولنجه تبین ایدرکه : «الحمدلله» قولی صانع
مختارك وجودینه، «رب العالمین» قولی وحدانیتنه، «الرحمن
الرحیم» قولی دنیا و آخرتده رحمتنه، «مالك یوم الدین» قولی
دار آخرتی یاراتمسی سببیله کمال حکمت ورحمتنه دلالت ایدر .

ایشته سورهٔ کریمه‌نك بورایه‌قدری انسانك معرفت ربوبیتده محتاج الیه اولدیغی شیلری شاملدر .

« ایاك نعبد » قولندن سوره‌نك آخرینه قدری دخی تقریر عبودیتده بیلنمسی الزم اولان اموره اشارتدرکه بو اموردخی ایکی نوعه محصوردر . بری ـ اعمال عبد، دیکری اعماله متفرع آثار.

اعمال عبد

اعمال عبدك ایکی رکنی واردر .

۱ ــ اتیان عبادتدرکه « ایاك نعبد » آکا اشارتدر .

۲ ــ اتیان عبادت آنجق اعانةالله ایله امکان‌پذیر حصول اولدیغنی عبدك بیلمه‌سیدرکه « ایاك نستعین » دخی بوکا اشارتدر .

ایشته بو مقامده جبر و قدر، مسائله دائر بر بحر بیکران منفتح اولور .

اعمال عبده متفرع آثار

بو آثار، عبدده هدایت وانکشاف و تجلی‌نك حصولیدرکه « اهدنا الصراط المستقیم » آکا اشارتدر . شوراسی‌ده بیلنملیدرکه اهل عالم، اوچ طائفه‌در .

طائفهٔ اولی ـ کامللر، محققلر، مخلصلردرکه بونلر معرفة الله ایله معرفت خیر بینی جمع ایدنلردر . « انعمت علیهم » آنلره اشارتدر .

طائفهٔ ثانیه ـ اعتقادلری درست، فقط اعمال صالحه‌دن خالی اولان فاسقلردرکه « غیر المغضوب علیهم » قولی بونلره اشارتدر.

طائفهٔ ثالثه ـ اعتقادات صحیحه‌دن خالی اولان اهل بدع وکفردرکه «ولاالضالین» قولی آنلره اشارتدر.

بورالری معلوم اولنجه دیرزکه:

نفس انسانیه‌یی معارف و علوم ایله استکمال ایکی وجه ایله اولور. اولکیسی ـ معارف وعلومی فکر ونظر واستدلال ایله استحصاله چالیشمق، ایکنجیسی ـ انسانه واصل اولان محصولات متقدمین ایله تکمیل نفس ایلمکدر.

ایشته «اهدنا الصراط المستقیم» قسم اوله، «صراط الذین انعمت علیهم» قسم ثانی‌یه اشارتدر.

برده بوقسم ثانی‌ده انسان عقائد صحیحه واعمال صائبه‌یی جمع ایدن طائفهٔ محققه‌نك انوار عقولنه اقتدا ایله اهتدایی طالب اولمقله برابر اعمال صالحه‌دن خالی اولان «مغضوب علیهم» ه، و عقائد صحیحه‌دن خالی اولان «ضالین» ه اقتدادن تبری ایتمش اولور.

ایشته سورهٔ کریمه‌نك تفصیلاً تفسیری‌ده بوراده رسیدهٔ حسن ختام اولدی.

ملخصاً بیان و ایضاح ایتدیکمز شو معنایه واقف اولانلره ظاهر اولورکه بوسورهٔ رییه معرفت ربوبیتله معرفت عبودیتده معتبر اولان مقاماتك کافه‌سنی جامعدر.

فصل رابع

علیه الصلاة والسلام افندمز جناب حقدن حکایةً بیورمشدرکه :

« قسمت الصلاة بینی و بین عبدی نصفین فاذا قال العبد ــ بسم الله الرحمن الرحیم ــ یقول الله تعالی ذکرنی عبدی واذاقال ــ الحمدلله رب العالمین ــ یقول الله حمدنی عبدی واذاقال ــ الرحمن الرحیم ــ یقول الله عظمنی عبدی و اذاقال ــ مالك یوم الدین ــ یقول الله مجدنی عبدی ــ وفی روایة اخری ــ فوض الیّ عبدی واذاقال ــ ایاك نعبد ــ یقول الله عبدنی عبدی واذاقال ــ و ایاك نستعین ــ یقول الله توکل علیّ عبدی ــ وفی روایة اخری ــ فاذا قال ــ ایاك نعبد و ایاك نستعین ــ یقول الله تعالی هذا بینی و بین عبدی و اذاقال ــ اهدنا الصراط المستقیم ــ یقول الله هذا لعبدی ولعبدی ماسأل »

شو حدیث شریفك فوائدی

فائده

١

جناب حقك « صلات نماله عبدم آره‌سنده ایکی یه بولونمشدر»

بیومسی مدار شرایع، مصالح خلقه رعایته مبنی اولدیغنـه دلالت ایدر . (ان احسنتم احسنتم لانفسـکم و ان اسأتم فلهـا) آیت جلیله‌سی‌ده بومعنایی موضحدر.

بومعنی شو وجه ایله ایضاح اولنور .

عبـده کوره اهم مهمات اولا ـ معرفت ربوبیتله، ثانیا ـ معرفت عبودیتله قلبی مستنیر اولمقدر .

زیرا عبد آنجق بوعهده رعایت ایچون یرادلمش‌در . نته‌کیم جناب باری (وماخلقت الجن و الانس الا لیعبدون ـ انا جعلنـا الانسان‌من نطفة امشاج نبتلیه فجعلناه سمیعاً بصیراً ـ یا بنی اسرائیل اذکروا نعمتی التی انعمت علیکم واوفوا بعهـدی اوف بعهدکم) بیورمش در.

ایشـته حال بو منوال اوزره اولدیغیچوندرکه الله ذو الجلال حضرت محمد علیه السـلام افندمزه انزال بیوردیغی شـو سورهٔ جلیله‌نك نصف اولنی معرفت ربوبیته، نصف ثانیسنی ده معرفت عبودیته تخصیص بیوردی . تا که سورهٔ مشارالیها وفای عهدده انسانك هر محتاج اولدیغی شیٔی جامع اولسون .

فائده

٢

جناب حق فاتحه‌یی (صلات) اسمیله تسمیه بیوردی . بو تسمیه بعض احکامه دلالت ایدر .

حكم اول ــ فاتحه‌نك عدمى حالنده صلات حاصل اولمامق لازم كلير . بو ايسه قرائت فاتحه، اركان صلاتدن بر ركن اولديغنه دلالت ايدر . نته‌كيم بزم اتحامزكده [*] رأيى بودر . بودليل بشقه بر طاقم دليللرله‌ده متأكد اولور .

للمترجم ــ حضرت مفسر نمازده سورهٔ فاتحه‌نك وجوب قرائتنه دائر دلائل شافعيه‌دن اون قدر دليلى بوراده‌ده ايراد ايتمش‌در . بو دلائلك چوغى باب رابعده مذكوردر . صوك .

فائده

٣

« فصل رابعده مذكوراولان حديث قدسى‌يه دائر ايضاحات »

عبد « بسم الله الرحمن الرحيم » ديديكى وقت جناب حق (ذكرنى عبدى) بيورر .

شو ذكر خدا بعض احكامى متضمندر .

١ ــ قرآن مجيدده (فاذكرونى اذكركم) بيورلمش‌در . « بنى ذكر ايدكزكه بنده سزى ذكر ايده‌يم » ديمكدر .

ايشته بو سببه‌مبنى‌دركه عبد، ذكر اللهى متضمن اولان بسملهٔ شريفه‌يى زيور زبان تقديس ايدنجه جناب حق دخى آنى ملأ اعلاده ذكر ايدر .

---

[*] اصحاب شافعى .

٢ — حديث شريفك شو فقرهٔ جليله‌سی دلالت ايدركه مقام ذكر، عبوديتده بر مقام شريف وعاليدر. بومقامك علويت وكماله (اذكرونى اذكركم) قول كريمنده ذكر ايله واقع اولان امر آلهى بر دليل قاطعدر. چونكه بو امرى متعاقب (يا ايها الناس اذكروا الله كثيراً ـ الذين يذكرون الله قياماً و قعوداً وعلى جنوبهم ـ ان الذين اتقوا اذا مسهم طائف من الشيطان تذكروا فاذاهم مبصرون) بيورلمشدر. ايشته كوريليوركه جناب حق مقام ذكرى تقرير وبيانده اول قدر مبالغه بيورمشدركه مقامات عبوديتدن هيچ بر مقامى تقرير و بيانده اوقدر مبالغه بيورديغى يوقدر.

٣ — «ذكرنى عبدى» قولى لفظة الله، ذات مخصوصهٔ خدانك اسم علمى اولديغنه دلالت ايدر. چونكه لفظهٔ مذكوره اسماى مشتقه‌دن اولسيدى، مفهومى‌ده بر مفهوم كلى اولمق و او حالده‌ده جناب حقك ذات مخصوصهٔ معينه‌سى بو لفظ ايله مذكور اولماق لازم كليردى. بسمله‌نك مشتمل اولديغى اسماى ثلاثه‌دن «رحمان و رحيم» لفظلرى ايسه معلومدركه مفهوم كلى‌يى متضمن ايكى لفظ اولمغله بسملهٔ شريفه‌ده «ذكرنى عبدى» قولنه ماصدق اوله‌جق لفظة اللهدن بشقه‌سى قالماز. ايشته بونكله ثابت اولديكه حديث قدسيده‌كى (ذكرنى عبدى) قولى لفظة اللهك اسم علم خدا اولديغنه دلالت ايدر.

***

«واذاقال ـ الحمدلله ـ يقول الله تعالى حمدنى عبدى»

حديث قدسينك بو جملهٔ جليله‌سی‌ده دلالت ايدركه مقام حمد، مقام ذكردن اعلادر .

مقام حمدك علويتنه مناسبت آتيه دخی دلالت ايدر .

شويله‌كه :

پيش از آفرينش آدم ملائكهٔ كرام (ونحن نسبح بحمدك و نقدس لك) ديمديلرمی ايدی؟ ديمك‌كه اول آفرينش عالمده اك اول زيور زبان مخلوقات اولان سوز (حمد) در .

صفت اهل جنتده (و آخر دعواهم ان الحمدلله رب العالمين) بيورلمديمی؟ ديمك‌كه فنا عالمندن صكره‌ده زيورزبان عباد اوله‌جق كلامك صوكی ينه حمددر .

مقام حمدك علويتنه عقل دخی دلالت ايدر .

زيرا (تفكروا فی الخلق ولاتفكروا فی الخالق) حديث شريفی ذات اللهده اعمال فكر، غير ممكن اولديغنی مشعردر .

ذات اللهده اعمال فكر ممكن دكلدر . زيرا بر شیئی تصور ايتمكسزين آنده اعمال فكر ايده‌مز . حقيقت حقك كنهنی تصور ايسه غير ممكندر . بناءً عليه ذات اللهده اعمال فكر غير ممكندر . بوكا مبنی‌دركه آنجق جناب حقك افعالنده، مخلوقاتنده اعمال فكر ممكن اوله‌بيلير .

برده دليل ايله ثابت اولمش دركه خير، بالذات مطلوبدر . شر، بالعرض مطلوبدر . بو جهتله دركه جناب حقك مخلوقات ومصنوعاتنده هر كيم اعمال فكر ايدرسه حقك رحمتنه، فضلنه، احسانه آنك وقوف واطلاعی اكثر اولور . بوكا وقوفی اكثر

اولان كيمسه‌نك حمد و شكر ايله اشتغالىده اكثر اولور. ايشته سبب بودركه «الحمدلله رب العالمين» بيورلدى. عبد بو جملهٔ جميله‌يى زيورزبان تقديس ايدنجه جناب حق دخى «حمدنى عبدى» بيورر. جناب حق عبدك ترتيب عالم اعلى و اسفلده عقليله، فكريله فضل واحسان آلهيسنك وجودينه واقف اولديغنه ولسانى عقلنه موافق ومطابق بولنديغنه شهادت ايلر. بوندن اجل واعلى بر حالتمى اولور ؟

« واذا قال ــ الرحمن الرحيم ــ يقول الله عظمنى عبدى. »

حديث قدسينك بو جملهٔ مجله‌سى اوزرينه بريسى چيقوب ديه‌بيليركه :

عبد ــ بسم الله الرحمن الرحيم ــ دينجه الرحمن الرحيمى ذكر ايتمش اولديغى حالده اول‌وقت جناب حق «عظمنى عبدى» ديمدى‌ده فاتحه‌ده‌كى (الرحمن الرحيم) ى زيورزبان‌تقديس ايدنجه «عظمنى عبدى» بيوردى. بونده بر فرق وارميدر؟

آكاده شو وجه ايله جواب ويريلير :

«الحمدلله» قولى جناب حقك ذاتى كامل، وغيريسنى مكمل اولديغنى عبدك معترف اولديغنه دلالت ايتديكى كبى متعاقباً «رب العالمين» دينجه بو دخى ذاتنده كامل وغيريسنى مكمل اولان آله عالم، واحددر؛ شريكى يوقدر. آندن صكره لسانى تزيين ايلين «الرحمن الرحيم» قولى‌دخى ذاتنده كامل وغيريسنى مكمل بولنان آله عالم شريكدن، نظيردن، مثلدن، ضددن، نددن منزه اولان آله عالمك كندى عبادينه كمال رحمت و فضل و كرمى بى نهايه‌در

دیه دلالت ایدر . مع هذا شن بوقدرکه معنای کمال و جلالی تصوردن عقل وفهمك . وهمك ایردیکی مرتبه‌نك نهایتی بومقامدن بشقه‌سی دکلدر . ایشته سبب بودرکه جناب حق بوراده «عظمنی عبدی» بیوردی .

*
* *

«واذا قال ــ مالك یوم الدین ــ یقول الله مجدنی عبدی، ای نزهنی وقدسنی عما لاینبغی»

ایضاح

بز دار دنیاده ظالملرك مظلوملره مسلط، اقویانك ضعفایه مستولی اولدقلرینی مشاهده ایدییورز . عالم وزاهد کاملی، ضیق معیشتده، کافر فاسقی، پك اعلی راحت ورفاهیتده کورییورز . بو حال ایسه ارحم الراحمین واحکم الحاکمین اولان جناب حقه لایق وسزا دکلدر .

بناءً علیه مظلوملرك حقنی ظالملردن آلمق، اهل طاعتی ثوابه، اهل کفر ومعصیتی عقابه ایصال ایتمك ایچون معاد، بعث، حشر حاصل اولمه‌جق اولسه دنیاده‌کی بو اهمال وامهال، طرف حقدن حق عبادده بر ظلم اولمش اولوردی . مادامکه یوم جزا، یوم دین واردر . جناب حقه اسناد ظلم، واهمه‌سی مندفع اولور .

ایشته بو سببدن ناشیدرکه جناب باری (لیجزی الذین اساؤا بما عملوا ولیجزی الذین احسنوا بالحسنی) بیورمشدرکه «مجدنی عبدی الذی نزهنی عن الظلم وعن شیمه» قولندنده مراد، بودر.

« واذاقال العبد، اياك نعبد واياك نستعين » قال الله « هذابینی و بين عبدى . »

ایضاح

بو جملهٔ مجمله مسئلهٔ جبر وقدره اشارتدر .

زیرا « اياك نعبد » قولنك معناسى « عبدك عمل طاعت وعبادته اقدامندن اخباردر . بوندن صکره‌ده جبر وقدر بحثی کلیر .

شویله‌که :

عبد، عمل طاعت و عبادتی اتیانده غیرك اعانه‌سنه محتاج اولمیه‌رق مستقلیدر ؟ دکلیدر ؟

طوغریسی آرانیر ه مستقل دکلدر . زیرا عبدك قدرتی فعل وترکه یاصالحدر . یاغیر صالحدر . احتمال اول طوغری ایسه قدرت عبد، مرجحسز ترکی براقوب‌ده فعله مصدر اولمق ممتنع‌در . جانب فعلی ترجیح ایدن مرجح ایسه شبهه یوقدرکه عبد دکلدر . اللهدر .

قلب عبدده معارضدن خالی اولان اوداعیهٔ فعلی خلق ایتمك اعانه دیمکدرکه « اياك نستعين » قولندن مراد بودر .

« ربنا لاتزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا » قولندن‌ده مراد بودرکه بونك معناسى « اى لاتخلق فی قلوبنا داعیة تدعونا الى العقائد الباطلة والاعمال الفاسدة » ــ بزی عقائد باطله‌یه، اعمال فاسده‌یه سوق ودعوت ایده‌جك برداعیهٔ جازمه‌یی قلبلرمزده خلق ایتمه! ــ « وهب لنا من لدنك رحمة » ــ بزی اعمال صالحه‌یه، عقائد حقه‌یه سوق‌ودعوت ایده‌جك برداعیهٔ‌جازمه خلق ایت! دیمکدر.

ایشته اعانه واستعانه‌دن مراد بودر .

بوكا قائل اولمیان كیمسه « ایاك نعبد و ایاك نستعین » قولنك معناسی نه دیمك اولدیغنی آكلامیور.

بوراسی تبین ایدنجه « هذا بینی وبین عبدی » قولنك صحت مآلی ظاهر اولور.

داعیهٔ جازمه‌نك خالق طرف اشرف خدادندر .

قدرت وداعیه‌نك مجموعی حاصل اولنجه اثرك صدوری جانب عبددندر .

ایشته بو شایان تأمل بر كلام دقیقدر .

***

« واذاقال ـ اهدنا الصراط المستقیم ـ یقول الله تعالی هذا لعبدی ولعبدی ماسأل »

ایضاح

بز اهل عالمی كوریبورزكه الٓهیات. نبوات، معاد مسائلنك كافه‌سنده كیمی نفی كیمی اثبات ایله دوچار كشمكش اختلافات اولمشلردر. مسائل مبحوث عنهاده شبهات، غالبدر. ظلمات، مستولیدر. اشخاص كثیره‌دن پك آزی كنه‌حقه واصل اوله بیلمش‌در. مع هذاكه عقول وافكارده، بحث و مناظرده‌ده، تأمل شدیدده جمله‌سی مساویدر. دیمك اولدیكه هدایت واعانت خدا مددرس اولمسه، نظر عقل طالبده حقی تزیین، باطلی تقبیح اتمسه فرد واحدك بیله حقه وصولی ممتنع اولوردی. نصل‌كه (ولكن حبب

اليكم الايمـان وزينه فى قلوبكم وكره اليكم الكفر والفسـوق والعصيان) بيورلمشدر . « اهدنا الصراط المستقيم » قول كريمى شو حالته اشارتدر .

بوكا شوده دلالت ايدركه مبطل، باطله راضى اولماز . اوده براعتقاد حق، بر دين متين، برقول صحيح آرامقده‌در . بناءً عليه اكر امر هركسك يد اختيارنده اولسيدى؛ هيچ كيمسه‌نك خطاده واقع اولماسى لازم كليردى . مادامكه بز اكثر خلقك غريق بحر ضلال اولديغنى كوريبورز ، بيلديككه حقه وصول آنجق هدايت خدا ايله تيسرنماى حصول اولور .

بونى تقويه ايدن شيلردن برى‌ده شودركه :

ملائكۀ كرام وانبياى عظامك كافه‌سى بوبابده متفق الكلامدر .

ملائكۀ كرام (سبحانك لاعلم لنا الا ماعلمتنا انك انت العليم الحكيم) ديديلر .

آدم عليه‌السلام (وان لم تغفرلنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين) ديدى .

ابراهيم عليه السـلام (لئن لم يهدنى ربى لاكونن من القوم الضالين) ديدى .

يوسف عليه‌السلام (توفنى مسلماً والحقنى بالصالحين) ديدى .

موسى عليه السلام (رب اشرح لى صدرى ــ الآية) ديدى .

محمد عليه السلام افندمز (ربنا لاتزغ قلوبنـا بعد اذهديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب) بيوردى .

شو حديث قدسينك لطائفنه دائر اولان مقـالهمز بوراده

ختـام بولدی . ترك ايتديكمز لطائف ايسـه ذكر ايتدكلرمزدن چوقدر .

فائده

٤

آيات فاتحه يدی‌در . نمازده‌كی اعمال محسوسه دخی يدی‌در .
قيام ١ ركوع ٢ انتصاب ٣ سجود اول ٤ سجوداولده‌كی انتصاب ٥ سجود ثانی ٦ قعده ٧

ديمك‌كه عدد آيات فاتحه، شو اعمالك عددينه مسـاويدر .
اعمال مذكوره شخص مثابه‌سنده اولوب فاتحه دخی او اعمـالك روحی كبی‌در . كال ايسه آنجق روحك جسده اتصاليله حصول پذير اولور . بناءً عليه « بسم الله الرحمن الرحيم » قيامه مقابلدر . كورمز ميسـين‌كه بسم الله‌ده‌كی با اسم اللهه اتصـال ايدنجه قائم ومرتفع اولدی . كذلك تسميه بدايت اموراچوندر . حضرت فخر رسالت (كل امر ذی بال لايبدأ فيه ببسم الله فهو ابتر) بيورمش‌در.
حضرت قرآنده (قد افلح من تزكی وذكر اسم ربه فصلی) بيورلمش‌در .
تسميه بدايت ايچون اولديغی كبی نمازده‌كی قيـام دخی بدايت اعمال ايچوندر . ايشـته شو وجوهدن طولايی تسميه ايله قيـام بيننده مناسبت حاصل اولمش اولدی .
« الحمد لله رب العالمين » قول كريمی‌ده ركوعه مقابلدر .
شويله‌كه :

عبد، مقـام تحميدده هم حقه، همده خلقه ناظردر. زيرا تحميد جناب حقدن صادر اولان انعام سببيله جناب حقه ثنادن عبارتدر.

ايشته بو مقامده عبد هم منعمه، همده نعمته ناظردركه بو، اعراض ايله استغراق بيننده متوسط بر حالتدر. ركوع دخی قيام ايله سجود بيننده بر حالت متوسطه‌در. كذلك حمد، نعم كثيره‌يه دلالت ايدر. نعم كثيره ايسـه عبدك آرقه‌سنی آغرلشـديره‌رق ظهری ركوعه منحنی اولور.

«الرحمن الرحيم» قولی دخی انتصابه مناسبدر. زيرا عبد، ركوعده وقتاكه اللهه تضرع ايلدی، رحمت باری‌يه لايق اولان اودركه عبدی تكرار انتصابه رد ايليه.

بو سببدن ناشيدركه عليه الصلاة والسـلام افندمز (اذا قال العبد سمع الله لمن حمده نظر الله اليه بالرحمة) بيورمشدر.

(مالك يوم الدين) قولی‌ده سجدهٔ اولايه منـاسبدر. زيرا «مالك يوم الدين» قولی كمال قهره، جلاله، كبريايه دلالت ايدر. بوده خوف جديدی موجبدر. بناءً عليه عبده لايق اولان كمال خضوع وخشوع اوزره بولنمقدركه سجده دخی بوندن عبارتدر.

«اياك نعبد واياك نستعين» قولی‌ده بين السجدتين اولان قعده‌يه سزاواردر.

زيرا «اياك نعبد» تقدم ايدن سجـده‌دن اخبـاردر. «اياك نستعين» قولی‌ده سجدهٔ ثانيه‌يه دخی عبدی موفق بيورمسی ايچون استعانه باللهدر.

« اهدنا الصراط المستقيم » قولی اهم اشیانی سؤاله مخصوصدر. بناءً علیه کمال خضوعه دال اولان سجدۀ ثانیه عبده سزادر.

« صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین » قول کریمیده قعده‌یه مناسبدر.

چونکه عبد، کمال تواضعله عبادتنی اتیان ایدنجه جناب حق آنك بو تواضعنه اکرام ایله مقابله ایدر. او اکرام دخی حضور عزتنده اوطورمسنی امر بیورمسیدرکه بو، طرف حقدن عبده بر انعام عظیمدر. ایشته بوده « انعمت علیهم » قولنه شدیدة المناسبه‌در.

کذلك حضرت محمد علیه السلامی وقتاکه جناب حق قاب قوسینه رفع ایتمکله مظهر انعام ایلدی، او صرده حضرت محمد علیه السلام « التحیات المبارکات الصلوات الطیبات لله » دیدی. صلات دخی معراج مؤمندر. بناءً علیه وقتاکه عبد مؤمن کندی معراجنده کمال اکرامه واصل اوله‌رق حضور عزتده جلوس ایلدی؛ حضرت محمدك معراج سعادتلرنده ذکر ایلدیکی کلماتی اوده ذکر ایتمك لازم کلدی. اوجهتله عبد دخی قعده‌ده (التحیات) ی اوقور. بو، عبده شونی تنبیه واخطار ایدرکه کندینه حاصل اولان بو معراج، شمس معراج محمددن بر شعله، بحر معراج محمددن برقطره‌در. (واولئك مع الذین انعم الله علیهم من النبیین ـ الآیة) قول کریمنك تحقیقیده بودر.

معلوم اولسونکه آیات فاتحه که یدی‌در، شو اعمال سبعه‌نك روحی کبی‌در. بو اعمال سبعه دخی (ولقد خلقنا الانسان من سلالة من طین ـ الی قوله ـ فتبارك الله احسن الخالقین) آیت

جليله‌سی ناطق اولدیغی اوزره خلقت انسانده مذکور اولان اطوار سبعه‌نك روحی کبی‌در .

ایشته بوراده اجسادکده، ارواحکده مراتبی کثیر اولدیغی منکشف اولور . روح الارواح ونور الانوار ایسه الله تعالادر. (وان الی ربك المنتهی) قول کریمی بو معنایی موضحدر .

فصل خامس

صلات، معراج عارفيندر

معلوم اولسونكه رسول الله صلى الله عليه وسلم افندمزك معراجى ايكيدر ، برى ـ مسجد حرامدن مسجد اقصايه، ديكرى ـ مسجد اقصادن اعالئ ملكوت الالهيه قدر اولانيدر .

ايشته بومعراجلرك ايكيسى‌ده ظاهره تعلق ايدن معراجدر.

عالم ارواحه متعلق اولان معراج مصطفى دخى ايكيدر، برى ـ عالم شهادتدن عالم غيبه، ديكرى ـ عالم غيبدن عالم غيب الغيبه قدر اولانيدر .

بوروحانى‌معراجلرقاب‌قوسين منزله‌سنده‌اوله‌رق متلاصقدرلر.

حضرت محمد عليه السلام افندمز بو روحانى معراجلرى‌ده تخطى بيوردیلر . « فكان قاب قوسين او ادنى » قول كريميله مراد بودر .

(او ادنى) قولى حضرت محمدك مظهر سرّ فنا فى‌الله اولديغنه اشارتدر .

عالم شهادتدن عالم غيبه انتقال سعادتلرينه كلنجه :

معلوم اولسونكه، جسم وجسمانياته متعلق اولان شيلر عالم شهادتدندر . زيرا سن جسم و جسمانياته متعلق اولان شيلرى كوزكله مشاهده ايديورسين • بناءً عليه روحك عالم اجسادن

عالم ارواحه انتقالی عالم شهـادتدن عالم غیبه سیر وسفر دیمکدر .
عالم ارواحه کلنجه : بو بر نهایتسز عالمدر .
شویله‌که :
مراتب ارواحك آخری ارواح بشریه‌در . مراتب مذکوره معارج کمالات و مصاعد سعاداتدن تا سمای دنیـایه متعلق اولان ارواحه وارنجـه‌یه قدر ترقی ایلر . اورادن‌ده ایلریلیه‌رك ارواح سمای ثانیه‌یه وارر . هکذا تا درجات کرسی سلطانی اولان ارواحه واصل اولنجیه قدر ترقیـدن خالی قالمـازکه ملائکهٔ کرسی دخی درجات استعلاده متفاوتدرلر . بوندن صکره مراتب ارواح دها یوکسلیرکه بونلرده (وتری الملائکة حافین من حول العرش) آیت جلیله‌سیله مشـارالیهم اولان ملائکهٔ کرامدر . صکره بر درجه دها یوکسلیر . بو مرتبه‌ده‌کی ملائکهٔ کرام دخی (ویحمل عرش ربك فوقهم ثمانیة) قول کریمیله مشارالیهم اولانلردر .
شو سکز عدده ایسـه بر طاقم اسرار عالیهٔ خفیه واردرکه اواسراری ذکر وبیان ایتمه‌نك یری بوراسی دکلدر . آندن صکره دها عالی بر مرتبه‌یه واریلیر . بو مرتبه اجسـامه تعلقدن مقدس و مطهر اولان شول ارواحه منتهی اولورکه آنلرك طعـاملری ذکر الله، شرابلری محبة الله، انسـلری ثنـاء علی الله، لذتلری خدمة اللهدر .
ایشته‌بونلرده (ومن عنده لایستکبرون عن عبادته) و (یسبحون اللیل والنهار لایفترون) آیت جلیله‌لریله مشارالیهم اولان ملکلر درکه بونلرك‌ده درجاتی متفاوت، مراتبی متباعددر . عقول بشر

ایسه بونلرك احوالی احاطه‌دن، صفتلرینی شرح و بیاندن قاصردر.
الحاصل «و فوق کل ذی علم علیم» منطوقنجه تا نور الانوار، ومسبب الاسباب ومبدأ الکل وینبوع الرحمه، ومبدأ الخیر اولان الله تعالایه وارنجه‌یه قدر بو ترقی وتصاعد اکسیلمز.

ایشته تبین ایتدی که عالم ارواح، عالم غیبدر. غیب الغیب دخی حضرت جلال ربوبیتدر. بونك ایچوندرکه فخر موجودات افندمز (ان لله سبعین حجاباً من النور لوکشفها لاحرقت سبحات وجهه کل ما ادرك البصر) بیورمشدر. بو حجابلری یتمش عدد تقدیر ایتمك آنجق نور نبوتله بیلنیر شیلردندر.

ایشته شو ایضاحاتمزله‌ده تبین ایتدی که معراج ایکی‌یه منقسمدر.
اولکیسی ــ عالم شهادتدن عالم غیبه، ایکنجیسی ــ عالم غیبدن عالم غیب الغیبه معراجدر.

بو افاداتمز کلمات برهانیهٔ یقینیهٔ حقیقیه‌در. آرتق صدده رجوع ایده‌لم:

حضرت محمد علیه السلام وقتاکه معراج سعادتلرندن عودت ایتمك ایستدیلر «یارب العزة! بر مسافر وطننه عودت مراد ایدنجه اصحاب واحبابنه اتحاف ایده‌جك بعض محمولاته محتاج اولور.» دیدیلر. شو جوابی‌ده آلدیلر. «سنك امتکه کوتوره‌جکك هدیه، صلاتدر.»

ایضاح

صلات ــ معراج جسمانی ایله معراج روحانی بینی جامعدر.
معراج جسمانی ــ افعال ایله‌در.

معراج روحانى ـ اذكار ايله‌در .

ايمدى ايها العبد ! بو معراجه شروع ايتمك ايسته‌ديككك وقت اولا : تطهير ايتمليسين . زيرا مقام، مقام قدس و طهارتدر . او جهتله ثوبكده، بدنكده طاهراولملى . چونكه سن وادئ مقدس طوى‌ده بولنيورسين .

شونى‌ده بيلمليسين‌كه سنك يانكده برملك، برده شيطان واردر. بناءً عليه باق‌كه بونلردن هانكيسنه مصاحب اوليورسين !

بر دين، بر دنيا واردر . باق‌كه بونلردن هانكيسنه مصاحب اوليورسين !

برعقل، برهوى واردر . باق‌كه بونلردن هانكيسنه مصاحب اوليورسين !

بر خير، بر شر وار . برصدق، بر كذب وار . برحق، بر باطل وار . بر حلم، بر طيش وار . بر قناعت، بر حرص وار . حاصلى كافهٔ اخلاق متضاده وصفات متنافيه حقنده حال بو منوال اوزره‌در . همان باق‌كه هر ايكى طرفدن هانكيسنه مصاحب، هانكيسنه موافقسين !

زيرا مرافقت، اساسكير رسوخ و استحكام اولدقدن صكره آندن مفارقت، متعذر اولور .

كورمزميسين‌كه صديق اكبر مصاحب حضرت پيغمبر اولنجه، دنياده‌ده، قبرده‌ده، قيامتده‌ده، جنتده‌ده آندن آيرلمامق لازمكلدى؟ بر كلب، مرافقت اصحاب كهف شرفنه نائل اولمغله دنياده‌كى كبى آخرتده‌ده آنلرك ملازمت بابيله تشرف ايده‌جكدر . ايشته بو

سره مبنیدرکه جناب حق (یا ایهـا الذین آمنوا اتقوالله وکونوا مع الصادقین) بیوردی .

تطهردن صکره اللرینی یوقاری قالدیر !

بو رفع یدین، عالم دنیایی عالم آخرته تودیعه اشارتدر . بناءً علیه نظرکی ایکیسندن‌ده قطع ایت ! قلبکی روحکی سرکی عقلکی فهمکی ذکرکی فکرکی اللهه توجیه ایت !

صکره «الله اکبر» دیی ویر !

بونك معنـاسی شو دیمکدرکه الله تعـالی کافهٔ موجوداتدن اکبردر . اعلادر . اعظمدر . کافهٔ معلوماتدن اعزدر . بلکه آکا بر شی قیاس اولنوبده «الله آندن بیوکدر» دینلمکدن‌ده اکبردر .

آندن‌صکره «سبحانك اللهم وبحمدك» دعاسنی اوقو !

بو مقـامده سکا سبحـات جلالك نوری تجلی ایدر . صکره تسبیحدن تحمیده ترقی‌ایدرسین . صکره‌ده «تبارك‌اسمك» دیرسین . بومقامدده نورالازل والابد سکامنکشف اولور . زیرا «تبارك» قولی افادن، اعدامدن منزه اولان دوامه اشارتدر .

بو مقام، حقیقت ازلی ــ عدمده ــ حقیقت ابدی ــ بقاده مطالعه‌یه متعلقدر .

آندن صکره (وتعالی جدك) دیی ویر !

بوده جناب‌حقك صفات‌جلال ونعوت کمالی مقدار مذکورده محصور اولمقدن اعلی واعظم اولدیغنه اشارتدر .

آندن صکره‌ده (لا آله غیرك) دیی ویر !

بوده كافۀ صفات جلال وسمات كمال، خدای متعاله مخصوص ومنحصر ايدوكنه اشارتدر .

« فهو الكامل الذى لاكامل الاهو والمقدس الذى لامقدس الاهو وفى الحقيقة لاهو الاهو . »

ايشته بو مقامده عقل ـ منقطع، لسان معتقل اولور . فهم ـ تبلد ايدر . خيال ـ متحير قالير .

بوندن صكره كنديكه، حالكه كلده (وجهت وجهى للذى فطر السموات والارض) ديى وير !

ايشته سنك « سبحانك اللهم وبحمدك » قولك معراج ملائكۀ مقربيندركه بومعراج باهر الابتهاج (ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك) قول كريمنده مذكوردر .

كذلك بو معراج، معراج محمد مصطفادر . زيرا معراج محمد عليه السلام دخى « سبحانك اللهم و بحمدك » قوليله مفتخدر .

(وجهت وجهى) قولك دخى معراج ابراهيم الخليل عليه السلامدر .

« ان صلاتى و نسكى و محياى ومماتى لله) قولك دخى كذلك معراج محمد الحبيب در . عليه السلام .

ايشـته شو ايكى ذكر شريفى زبور زبان تقديس ايتديكك وقت اكابر ملائكۀ مقربينك معراجلريله عظمای انبيا ومرسلينك معراجلرينى جمع ايتمش اولورسين .

بو حالتدن فارغ اولدقدن صكره‌ده ضرر عجبى نفسكدن دفع ايتمك ايچون « اعوذ بالله من الشيطان الرجيم » ديى وير !

شونی‌ده بیلمیسین‌که جنتك سکز قپوسی واردر .

ایشته بو مقامده ابواب جنتدن سکا بر باب کشاده اولمش اولورکه بو باب دنجی باب معرفتدر .

باب ثانی ـ باب ذکردرکه اوده « بسم الله الرحمن الرحیم » قولکدر .

باب ثالث ـ باب شکردرکه اوده « الحمدلله رب العالمین » قولکدر .

باب رابع ـ باب رجادرکه اوده « الرحمن الرحیم » قولکدر .

باب خامس ـ باب خوفدرکه اوده « مالك یوم الدین » قولکدر .

باب سادس ـ معرفت عبودیتله معرفت ربوبیتدن متولد اولان باب اخلاصدرکه اوده « ایاك نعبد وایاك نستعین » قولکدر .

باب سابع ـ باب دعا و تضرعدرکه اوده « اهدنا الصراط المستقیم » قولکدر . نصلکه « امن یجیب المضطر اذا دعاه » ـ و ـ « ادعونی استجب لکم » بیورلمشدر .

باب ثامن ـ ارواح طیبهٔ طاهره‌یه اقتدا ، ارواح طیبهٔ طاهره‌نك انواریله اهتدادرکه اوده « صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالین » قولکدر .

ایشته شو طریق ایله بو سورهٔ کریمه‌یی اوقویوبده آنك اسرار عالیه‌سنه واقف اولدیغك زمان جنتك ابواب ثمانیه‌سی سکا آچیلیر . « جنات عدن مفتحة لهم الابواب » قول کریمندن‌ده مراد بودر . معارف ربانیه جناتنك قپولری شو مقالید روحانیه ایله منفتح اولور .

ایشته بوراسی صلاتده حاصل اولان معراج روحانی‌یه اشارتدر .

كلهلم معراج جسمانی‌یه : بونك مرتبهٔ اولاسی حضور آلهیده اصحاب کهفك قیامی کبی قائم اولمقلغکدر . (فاذا قاموا فقالوا ربنا رب السموات والارض) آیت جلیله‌سی قیام اصحاب کهفی مبین‌در.
خیر! اصحاب کهفك قیامی کبی قائم اولمقلغك کافی دکل، بلکه اهل قیامتك قیامی کبی قائم اولملیسین . (یوم یقوم الناس لرب العالمین) قول کریمی‌ده قیام اهل قیامتی موضحدر .
صکره « سبحانك اللهم » دعاسنی اوقو !
آنی متعاقب « وجهت وجهی » دعاسنی و آندن صکره‌ده فاتحهٔ شریفه‌یی، فاتحه‌یی متعاقب قرآندن قولایکه کلن مقداری اوقو !
وچالش که عبادتکه معبود طرفندن نظر ایده‌سین . تاکه عبادتك نظرکده حقیر کورونسون . زنهار معبوده عبادتك جهتندن نظر ایتمه! زیرا معبوده او جهتدن باقارسه‌ك هالکیندن اولورسین .
ایشته « ایاك نعبد وایاك نستعین » قولنك سری بودر .
شوراسنی بیلملیسین‌که نفسك الآن نارخوف جلاله معروض اولان برخشبه مجراسنده جاریدر . آتشی‌کورنجه یومشایی‌ویردی.
بناءً علیه آنی رکوع ایله منحنی‌قیل‌ده « سمع الله لمن حمده » دیی‌ویر!
صکره نفسکی براق‌که برکره دها اسکی استقامتنی آلسون . زیرا بو دین بر دین متین‌در . دین‌ده رفق ایله ایغال ایت ! عبادت خدایی نفسکه مبغوض ایتمه ! اسکی استقامتنه عودت ایتدکدن صکره‌ده کمال تواضعله یره منحدر اول ! ربکی کمال علو ایله ذکر ایت‌ده « سبحان ربی الاعلی » دیی ویر ! سجدهٔ ثانیه‌یه واردیغك وقت‌دخی انواع طاعتدن اوچ نوع طاعت حاصل ایتمش اولورسین.

رکوع واحد ایله ایکی سجده‌دن عبارت اولان شو اوچ نوع طاعتله عقبات ثلاثهٔ مهلکه‌دن نجات بولمش اولورسین.

رکوع ایله عقبهٔ شهواتدن، سجود اول ایله رئیس مؤذیات اولان عقبهٔ غضبدن، سجود ثانی ایله کافهٔ مهلکات ومعضلاته داعی اولان عقبهٔ هوادن نجات بولورسین.

شو عقباتی تجاوز ایدوب ده او درکاتدن قورتولدیغك وقت درجات عالیاته واصل، باقیات صالحاته مالك، مدبر الارض والسمواتك عتبهٔ جلالنه منتهی اولورسین.

بناءً علیه اول حالده (التحیات المبارکات الصلوات الطیبات لله) دیی ویر!

تحیات مبارکات، لسان ایله‌در. صلوات ارکان ایله‌در. طیبات، جنان وقوهٔ ایمان ایله‌در.

بو مقامده نور روحك صعود، نور روح محمدی‌ده نزول ایدرده ایکی روح بری برینه ملاقی اولور. اول حالده روح وراحت وریحان حصوله کلیر.

بناءً علیه روح پاك حضرت محمده بر محمدت وتحیتك تقدیمی الزمدر. همان «السلام علیك ایها النبی و رحمة الله وبرکاته» دیملیسین. ایشته بو صرده حضرت محمد علیه السلام دخی سکا رد سلام ایده‌رك «السلام علینا و علی عباد الله الصالحین» دیر.

برده «سن بو خیرات و برکاته نه وسیله ایله، نه یولده نائل اوله‌بیلدك؟» دیه وارد اولان بر سؤاله جواباً «اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمداً رسول الله» دیملیسین.

بو صرده «مادامکه سنی بو دولت وسعادته ایرشدیرن حضرت محمددر، آکا نه هدیه تقدیم ایده‌جکسین؟» یولنده وارد اولان

دیگر سؤالده جواب ویروب « اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد » دیملیسین .

صکره « سکا حضرت محمد کبی بر پیغمبری بعث و ارسال بیورمسنی جناب حقدن ایستین (ربنا وابعث فیهم رسولاً) دیین ابراهیم علیه السلامدر . آکا نه مکافات ایده‌جکسین ؟ » دیرلر . سن ده جواب اوله‌رق « کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم » دیملیسین .

ینه سکا سؤال اولنورکه : بو خیراتك کافه‌سی حضرت محمددنمی ؟ ابراهیمدنمی ؟ جناب اللهدنمی ؟

سن ده « حمید مجیددندر . » « انك حمید مجید » دیملیسین .

عبد جناب حقی بو اثنیه ومدائح ایله ذکر ایدنجه « اذا ذکرنی عبدی فی ملائه ذکرته فی ملاء خیر من ملائه » حدیث قدسیسی ناطق اولدیغی اوزره جناب حق دخی آنی محافل ملائکه‌ده ذکر ایلر .

ملائکهٔ کرام جناب حقك بوذکرینی ایشیدنجه او عبده عرض اشتیاق ایدرلر . جناب حق دخی عبدینه خطاباً « ملائکهٔ سماوات ، زیارتکه مشتاقدرلر . سکا یاقین اولمق ایستیورلر . ایشته کلدیلر . همان سن ابتدا سلام ایله آنلری قارشیلاملیسین که بوبابده سابقین مرتبه‌سنی قزانه‌سین » بیورر . عبد دخی درحال صاغنه صولنه باشنی چویره‌رك « السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته » دیر . آنکچون شبهه یوقدرکه عباد مؤمنین دخی جنته داخل اوله‌جقلری وقت ملائکهٔ کرام هر طرفدن نزدلرینه کله‌رك آنلره (سلام علیکم بما صبرتم فنعم عقبی الدار) دیرلر .

فصل سادس

كبريا و عظمته دائردر

جلالت و مهابت جهتيله مخلوقاتك اعظمی مكان وزماندر.
مكان — نهايتی اولميان بر فضا، غايتی بولنميان بر خلادر.
زمان — بر امتــداد متوهمدركه ظلمتكدهٔ ازلدن خروج ايله تاريكخانهٔ ابده منتهی اولور. گويا بر نهر سريع الجرياندركه دامن كهسار ازلدن نبعــان ايدوب قعر جبل ابده داخل اولنجه‌يه قدر امتداد ايلر. نه انفجارينك مبدئی بيلنير، نه استقرارينك منزلی!
الاول والآخر — زمانك، الظـاهر و البـاطن — مكانك صفتلريدر.

بو درت صفتك كمالی «الرحمن الرحيم» آينه‌سنده گورينور. زيرا ظاهراً وباطناً مكانی، اولاً و آخراً زمانی احاطه ايدن حق سبحانه وتعالی حضرتلريدر. مادامكه زمان ومكانك مدبری جناب حقدر، جناب حق زمان ومكاندن منزهدر.
بوراسی معلوم اولنجه ديرزكه:
حق سبحانه وتعالی حضرتلرينك بر عرشی، برده كرسيسی واردر. حكمت بالغه‌سی مكانی كرسی‌يه عقد ايدوب «وسع كرسيه السموات والارض» بيوردی. زمانی عرشه عقد ايدوب «وكان عرشه علی الماء» بيوردی. زيرا زمانك جريانی صويك جرياننه

مشاهددر . بناءً عليه كرسينك اوته‌سنده مكان، مفقوددر . عرشك وراسنده زمان، نابوددر .

علو ـ كرسينك صفتيدر .

« وسع كرسيه السموات والارض »

عظمت ـ عرشك صفتيدر .

«وقل حسبي الله لا آله الاهو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم »

علو وعظمتك كالى «ولا يؤده حفظهما وهو العلى العظيم » قرآننده مشاهده اولنور .

معلوم اولمليدركه علو وعظمت، درجات كمالدن ايكى درجه‌درلر. شوقدركه عظمتك درجه‌سى علوك درجه‌سندن اكمل و اقوادر . درجهٔ كبريا ايسه بو ايكى درجه‌نك‌ده فوقنده‌در . برحديث قدسيده « الكبرياء ردائى والعظمة ازارى » بيورلمش‌در . ردانك ازاردن اعظم اولديغنده ايسه اشتباه يوقدر . صفت جلال دخى رتبه‌جه، شرفجه صفات مذكوره‌نك مجموعنه فائقدر .

صفت جلال ـ ممكناتدن بر شيئه مناسبتدن جناب حقك حقيقت مخصوصه وهويت معينه‌سنده تقدسندن عبارتدركه صفت آلهيته استحقاقى‌ده مجرد او هويت مقدسهٔ مخصوصه‌دن ناشيدر .

ايشته بو معنايه مبنى‌دركه عليه الصلاة والسلام افندمز « الظو بياذا الجلال والاكرام » بيورمش‌در .

حضرت قرآنده‌ده (ويبقى وجه ربك ذوالجلال والاكرام) و (تبارك اسم ربك ذى‌الجلال والاكرام) بيورلمش‌در .

شو اصل، معلومك اولنجه ديرزكه:

مصلى اداى صلاته قصدايدنجه شول زمرهدن معدود اولوركه جناب حق او زمرهنك صفتنده (يريدون وجهه) بيورمشدر. برسلطان عظيم الشانك حضورينه داخل اولمق ايستين كيمسه ايسه طبيعيدركه كنديني ادناس و انجاسدن تطهير ايتمك لازم كلير. بو تطهيرك‌ده مراتبى واردر.

مرتبهٔ اولى ــ دنس ذنوبدن توبه ايله تطهيردر. نصل كه جناب حق (ياايها الذين آمنوا توبوا الى الله توبةً نصوحاً) بيورمشدر.

مقام زهدده بولنان كيمسه‌نك طهارتى دنيانك حلال و حرامندن؛ مقام اخلاصده بولنان كيمسه‌نك طهارتى كندى اعمالنه التفاتدن؛ مقام محسنين‌ده بولنان كيمسه‌نك طهارتى كندى حسناتنه التفاتدن؛ مقام صديقينده اولان كيمسه‌نك طهارتى جميع ماسوى اللهدن واقع اولسه كركدر.

و بالجمله مقامات طهارت چوقدر. درجاتى‌ده متفاوتدر. بو مقامات و درجات طهارت بياغى غير متناهى كبيدر. نصل كه جناب حق (فاقم وجهك للدين حنيفاً فطرة الله التى فطر الناس عليها لاتبديل لخلق الله) بيورمشدر.

بناءً عليه حقلرنده (يريدون وجهه) دينلمش اولان زمرهٔ ابراردن اولمق ايسترسه‌ك، آياغه قالق! نفسكدن باشلايه‌رق اولا ــ جمله اعضاى بسيطه و مركبه‌كى، جميع قواى طبيعيه و حيوانيه وانسانيه‌كى ثانيا ــ بو عالم سفليده‌كى معادنك، نباتك، حيوان

وانسانك وسائر موجوداتك انواعنى بحـارى، جبـالى، تلالى، مفاوزى وبونلردهكى عجائب نبات وحيوانى، ذرات هبـائى، ثالثا سـدرة المنتهايه، رفرفه، لوحه، قلمه، جنته، ناره، كرسى‌يه، عرشه واصل اولنجه‌يه قدر بر بر سمـاواته ترقى ايتدكدن صكره عالم اجسامدن عالم ارواحه بالانتقال جميع ارواح ارضيهٔ سفليهٔ بشريه وغير بشريه‌يى، جبال وبحاره متعلق اولان جميع ارواحى، رابعاً ملائكهٔ سمـاواتى (۲) حول عرشده حافين اولان جميع ملائكه‌يى، جميع حملهٔ عرش و كرسى‌يى، اورادنده (وما يعـلم جنود ربك الاهو) قول كريمى منطوقنجه بو عالمك خارجندهكى عالمه بالانتقال آندهكى سائر موجوداتى پيش نظر عقل وهوشه كتير ! شواقسام روحانيات وجسمانياتى عقلكده استحضار ايتدكدن صكره نمـازه شروع ايله (الله اكبر) ديمليسين . وبو (الله) قولكله بو اشيانك كرك وجودينى وكرك صفات وافعالندهكى كمالاتنى يوقدن وهيچدن وارايدن ذات مقدسه‌يى مراداتمليسين . (اكبر) قولكه‌ده اوذات مقدسه‌نك بو اشيايه مشابهتدن مشاكلتدن وبلكه‌ده بونلره مقايسه و منـاسبتنك جوازينه عقل حكم ايتمـكدن منزه اولديغنى مراد ايتمليسين . ايشته نمازك اولنده زيور زبان تقديس ايتديكمز (الله اكبر) دن مراد بودر .

بو تكبيرك تفسيرنده ايكنجى بر وجه دهـا وار . شويله‌كه : عليه السلام افندمز (الاحسان ان تعبد الله كانك تراه فان لم تكن تراه فانه يراك) بيورمشدر . بناءً عليه تكبير كتيرركن (الله اكبر من ان لايرانى ومن ان لايسمع كلامى) ديمش كبى اولورسين .

بونك اوچنجی وجهی‌ده تكبیر مـذكورك (الله اكبر من ان تصل الیه عقول الخلق و اوهامهم و افهـامهم) معناسنی مشعر اولمسیدر. علی بن ابی طـالب كرم الله وجهه (التوحید ان لا تتوهمه) بیورمشدر.

وجه رابعی‌ده تكبیر مذكورك (الله اكبر من ان یقدر الخلق علی قضاء عبودیته) معناسنی مفید اولمسیدر. واقعا (طاعات عباد) خدمت خدادن (ثنای خلق) كبریای مولادن (علوم ناس) كنه صمدیت ذوالكبریادن قاصردر. «ایهاالعبد! معلومك اولسون كه، سن عالم اجسام وارواحك كافهٔ عجائبنی عقلك احاطه ایده‌بیله‌جك بردرجه‌یه بالغ اوله‌بیلسه‌ك دخی غور ومنتهایه دكل، میادین جلال الالهك مبادیسنه بیله بالغ اولدیغكی صـاقین ذهنكه كتیرمه! باق! شاعر نه كوزل سویله‌مشدر.»

« اسامیاً تزده معرفة
و انما لذة ذكرناها »

رسول الله صلی الله علیه و سلم افندمز جناب حقه دعا و ثنا بیوردقلری وقت (لاینالك غوص الفكر ولاینتهی الیك نظرناظر ارتفعت عن صفة المخلوقین صفات قدرتك و علا عن ذلك كبریاء عظمتك) بیوررلردی.

ای مصلی! (الله اكبر) دیدیكك وقت چشم هوشكی آفاق جلال اللهه دیك! (سبحانك اللهم وبحمدك) یی؛ صكره (وجهت وجهی) یی اوقو! آندن صكره‌ده عالم امر وتكلیفه بالانتقـال سورهٔ فاتحه‌یی كندیكه مرآت ایدینه‌رك عجائب دنیا و آخرتی او

مرآت لاهوتی نماده تماشا ایت ! اسمای حسنانك، صفات علیانك انوارینی؛ ادیان سالفه‌نك، مذاهب ماضیه‌نك، کتب آلهیه‌نك، شرایع نبویه‌نك اسرارینی اومجلای مجلاده مطالعه ایله‌که شریعته، آندن طریقته، بوندن‌ده حقیقته واصل، انبیا و مرسلین علیهم السلام حضراتنك درجاتنه، ملعونین ومردودین وضالینك‌درکاتنه مطلع اوله‌سین .

همان « بسم الله الرحمن الرحیم » دیدیکك وقت دنیایی پیش نظر دقته کتیررسین . چونکه آسمان وزمین اسم پاك رب العالمین ایله قائم اولمش‌در .

(الحمد لله رب العالمین) دیدیکك وقت آخرتی کورمش اولورسین . زیرا آخرت کلمهٔ حمد ایله قائم اولمشدر . نته‌کیم (وآخر دعواهم ان الحمدلله رب العالمین) بیورلمشدر .

« الرحمن الرحیم » دیدیکك وقت عالم رحمت، عالم فضل واحسان اولان عالم جمالی کور !

« مالك یوم الدین » دیدیکك وقت، عالم جلالی واو عالمده‌کی احوال واهوالی کور !

« ایاك نعبد » دیدیکك وقت ــ عالم شریعتی، « ایاك نستعین » دیدیکك وقت ــ بونکله‌ده عالم طریقتی، « اهدناالصراطالمستقیم » دیدیکك وقت ــ بونکله‌ده حقیقتی کوررسین .

« صراط الذین انعمت علیهم » دیدیکك وقت ــ نبیین وصدیقین، شهدا وصالحیندن اولان ارباب سعادات واصحاب کراماتك درجاتنه عطف نظر ایت !

«غير المغضوب عليهم» ديديكك وقت ـ فساق اهل آفاقك مراتبنی پیش نظر انتباهه كتير !

«ولا الضالين» ديديكك وقت ـ اهل كفر و نفاق، اهل خزی وشقاقك دركاتنی كوزدن كچير !

ايشته شو احوال عاليه ومراتب ساميه سكا منكشف اولدقدن صكره ينه ظن ايتمه كه غور وغايته ايرمشسين. خير !

همان كری دون ! جنـاب حقك كبرياسنی، كنديكك ذلت و مسكنتكی اقراره عودت ايتده (الله اكبر) ديی وير !

آندن صكره صفت كبريادن صفت عظمته ايننده (سبحان ربی العظيم) ورديني زيور زبان تعظيم ايت !

اكر صفت عظمتك بر ذره سنه واقف اوله بيلمك ايسترسه ك، شوراسنی دوشـونكه بالاده بيان ايتديكمز وجه ايله (عظمت) عرشك صفتيـدر. حال بوكه بر مخلوق، عالمك صوك كونه قدر قالسه ده بيك چالشسه ينه عظمت عرشك كنهنه وارهماز. صكره ده دوشونكه عرشك عظمتی ـ عظمت خدا مقـابله سنده دريادن برقطره كبی بيله دكلدر. بوصورتده سنك كنه عظمت خدايه وصولك نصل امكان پذير حصول اوله بيلير ؟

برده شو ذكر شريفده بر سر عجيب واردر. «سبحـان ربی الاعظم» بيورلمادی. «سبحان ربی العظيم» بيورلدی. «سبحان ربی العالی» بيورلمادی. «سبحان ربی الاعلی» بيورلدی.

ايشته شو تفاوتك بر طاقم اسرار عجيبه سی واردركه آنلرك بوراده ذكر وبيانی جائز ومناسب دكلدر.

ركوعه واروب «سبحـان ربى العظيم» ديدكدن صكره ثانيا قيامه عودت ايتده سنك شـو موقفكده واقف اولانلر، سنك حمدك كبى حقـه حمد ايدنلر ايچون ده دعا ايدەرك «سمع الله لمن حمده» دييويرر! زيرا غير ايچون ايدەجكك دعا ينه سكا راجع اولور. (لايزال الله فى عون العبد مادام العبد فى عـون اخيه المسلم) حديث عاليسندن مراد بودر.

اكر دينيرسه‌كه: بو مقامده نيچون تكبير كتيرلميورده «سمع الله لمن حمده» دينيله‌يور؟

جوابنده ديرزكه: تكبير، مقام هيبت وخوف اولان كبريادن مأخوذدر. بومقام‌ايسه مقام شفاعتدركه بونلر ايكى مقام متباين‌در. شوشفاعت مقامندن فارغ اولديغك وقت دخى تكبيره عودت ايده‌رك صفت علوه منحدر اول‌ده «سبحان ربى الاعلى» دييويرر! سجود، ركوعدن زياده مشعر تواضع اولديغى‌ايچون سجودده مذكور اولان ذكر، مبالغه صيغه‌سيله (الاعلى) ركوعده مذكور اولان ذكر دخى من غير بناء المبالغه (العظيم) واقع اولمش‌در.

مرويدركه:

جناب‌حقك تحت العرش (جرقيل) نامنده برملكى واردر. بر وقت طرف حقدن اوچمغـه مأمور اولدى. ملك اوچ كره اوتوزر بيك سنه طيرانه دوام ايلديسه‌ده عرشك احـد جانبيننه بيله رسيده اولمق ممكن اوله‌مدى. طرف حقدن آكا ينه وحى اولندى‌كه «ايها الملك! دم نفخ صوره دكين طيرانه دوام ايتسه‌ك، عرشك طرف ثانيسنه وارەمازسين!»

ایشته بو صره‌ده ملك مشارالیه (سبحان ربی الاعلی) دیدی.
سجدتین‌ده حکمت نه در ؟

بو سؤال بر قاچ وجه ایله ایضاح اولنور .

وجه اول ــ سجدهٔ اولی ازله، سجدهٔ ثانیه ابده، بینهماده‌کی ارتفاع دخی ازل ایله ابد آره‌سنده دنیانك وجودینه اشارتدر .

ایضاح

سن جناب حقك ازلیتنی عارفسین؛ بیلیرسین‌که هرشیئك اولی اودر. زمان جهتیله آنی هیچ بر شی سبق ایتامشدر. بناءً علیه آکا سجده ایدرسین .

ابدیتنی عارفسین؛ بیلیرسین‌که هرشیئك آخری اودر. زمان جهتیله آندن صکرده قاله‌جق کیمسه یوقدر. بناءً علیه آکا بر دها سجده ایدرسین .

وجه ثانی ــ دینیلدی‌که سجده ایله دنیانك آخرتده فناسنی [*] سجدهٔ ثانیه ایله‌ده جلال الله نورینك ظهوری حالنده‌ده آخرتك فناسنی بیل !

وجه ثالث ــ سجدهٔ اولی کافهٔ موجوداتك حد ذاتنده‌کی فناسنی، سجدهٔ ثانیه دخی کافهٔ موجوداتك ابقاء الله ایله بقاسنی مشعردر . (کل شیٔ هالك الاوجهه)

وجه رابع ــ سجدهٔ اولی عالم شهادتك قدرة اللهه، سجدهٔ ثانیه دخی عالم ارواحك حضرت اللهه انقیادینه دلالت ایدر . نصل‌که جناب حق (الا له الخلق والامر) بیورمش‌در .

[*] فنافی الآخرة .

وجه خامس ـ سجدهٔ اولی، سجدهٔ شکردر . ذات وصفات باریدن حصه‌مند معرفت اولدیغمز مقدارك شکرینی آنکله ادا ایدرز . سجدهٔ ثانیه دخی سجدهٔ عجز وخوفدر . حقوق جلال وکبریای خدادن ادا ایدیله‌مین مقدارایچون سجده برعجز وهراس اولیورز .

معلوم اولسونکه حقایقین اولمیان ناس، صفت عظمتدن ـ جنتك بیوکلکنی، صفت علودن ـ جهتك یوکسکلکنی، بیوکلکدن‌ده مدتك اوزونلغنی فهم ایدرلر . حق سبحانه و تعالی حضرتلری ایسه بو اوهام باطله‌دن اجل واعلادر . واقعا جناب حق عظیمدر . اما جنت سببیله دکل؛ عالیدر . اما جهت سببیله دکل؛ کبیردر . اما مدت سببیله دکل .

ذات پاکی فرددر . احددر . بناءً علیه جنت سببیله نصل عظیم اوله‌بیلیر؟ جسمیتدن منزهدر . جهت سببیله نصل عالی اوله‌بیلیر؟ جهتدن منزهدر . مدت سببیله نصل کبیر اوله‌بیلیر؟ باخصوص مدت، ساعت بساعت متغیردر . بناءً علیه محدثدر . آنی ایجاد ایدن ذات اجل واعلی ایسه مدتك حدوثندن اول‌ده موجود ایدی . بو صورتده نصل اولورکه مدت سببیله کبیر اولسون .

جناب حق مکاندن عالیدر . فقط علوی مکان سببیله دکل . زمانی سابقدر . فقط سبقی زمان سببیله دکل . آنك کبریاسی کبریای عظمتدر . عظمتی عظمت علودر . علوی علو جلالدر . ذات پاك خدا محسوساته مشابهتدن، مخیلاته مناسبتدن اجل‌در .

متوهملرك توهم ایتدکلری درجه‌دن اکبردر . واصفلرك کندینی وصف ایتدکلرندن اعظمدر . ممجدلرك تمجید ایتدکلرندن اعلادر.

ایها العبد ! حسك سکا بر مثال تصویر ایتدیکی وقت (الله اکبر) دیی ویر !

خیالك سکا بر صورت تعیین ایتدیکی وقت «سبحانك اللهم وبحمدك» دعاسنی اوقو !

پای طلبك ورطهٔ تعطیلده سورچدیکی وقت (وجهت وجهی للذی فطر السموات والارض) آیتنی اوقو !

روحك عزت وجلال، میدانلرنده جولانه باشلایوب ده اورادن صفات علیا اسمای حسنایه ترقی. وسطح لوح محفوظده‌کی مرقومات ومنقوشاتی مطالعه ایده‌رك تسبیحات مقربینی، تنزیهات ملائکهٔ روحانیینی ایشیدوب آنده سکونت پذیر اولدقده (سبحان ربك رب العزة عمایصفون وسلام علی المرسلین والحمدلله رب العالمین) آیتنی اوقو !

فصل سابع

الحمدلله قولنك لطائفی ایله سورهٔ فاتحه‌ده مذکور اولان اسمای خمسه‌نك فوائدی بیاننده‌در

الحمدلله قولنك لطائفی نكت اربعهٔ آتیه‌ده ایضاح اولنور

نكته
١

نبی اکرم صلی‌الله علیه وسلم افندمزدن مرویدرکه :
ابراهیم الخلیل، علیه‌السلام «یارب! سکا حمد ایدوب الحمدلله، دیین کیمسه‌نك جزاسی نه‌در؟» دیه سؤال ایلدی . و «الحمدلله شکرك هم فاتحه‌سی هم خاتمه‌سیدر» جوابنی آلدی .
اهل تحقیق دیمشدرکه :
الحمدلله، کلمه‌سی فاتحة الشکر اولدیغندن جناب حق کلام قدیمنی آنکله افتتاح بیوردیغی کبی خاتمة الشکر اولدیغندن‌ده اهل جنتك کلامنـه دخی آنکله خاتمه چکه‌رك «وآخر دعواهم ان الحمدلله رب‌العالمین» بیوردی.
حضرت علی علیه‌السلام افنـدمزدن مرویدرکه «خلق الله العقل من نور مکنون مخزون من سـبق علمه فجعل العلم نفسـه

والفهم روحه والزهد رأسه والحياء عينه والحكمة لسانه والخير سمعه والرأفة قلبه و الرحمة همه والصبر بطنه ثم قيل له تكلم فقال الحمدلله الذى ليس له ند ولاضد ولامثل ولا عدل الذى ذل كل شئ لعزته فقال الرب و عزتى وجلالى ماخلقت خلقاً اعز علىّ منك» بيوردى .

ينه منقولدركه :

آدم عليه‌السلام بابامزك نفخ روح عقيبنده كنديده بر آقسيرق كاوب درحال (الحمد لله) قوليله فتح دهان شكران ايلدى .

بوراسى معلومك اولنجه ديرزكه :

مخلوقاتك برنجى مرتبه‌سى عقلدر. صوك مرتبه‌سى ده جناب آدمدر. بالاده زيور صحيفهٔ بيان ايتديكمز حديث جناب على منطوقنجه عقلك اول كلامى (الحمدلله) اولديغى كبى خاتمهٔ محدثات اولان حضرت آدم دخى بوكلمه ايله فتح دهان شكران ايلدى. بناءً عليه جناب حق دخى بوكلمهٔ طيبه ايله كتاب كريمنى افتتاح ايدوب «الحمدلله رب العالمين» بيوردى.

ايشته بوراسى ثابتدركه كلمات الاهيك اولى «الحمدلله» اولديغى كبى آخر انبياء الله دخى محمد رسول اللهدر . اول ايله آخر بيننده ايسه مناسبت دركار اولمغله جناب حق «الحمدلله» قولنى رسول اكرمى اولان حضرت محمده انزال بيورديغى كتاب كريمندن ايلك آيتك اولى قيلدى . و بوكلمه‌نك جوهرندن مشتق اولمق اوزره حضرت محمد عليه‌السلام افندمزه ايكى اسم وضع بيوردى برى احمد، ديكرى محمد .

رسالتپناه افندمز دخی (انا فی السماء احمد وفی الارض محمد) بیورمش در.

اهل سما ـ تحمید الله ده در. رسول الله اهل سمانك احمدی در. الله تعالی اهل ارضك تحمیدنده در. نصل كه حق تعالی (فاولئك كان سعیهم مشكوراً) بیورمش در. رسول الله ده اهل ارضك محمدی در.

نكته

٢

حمدك حصولی بر نعمت وراحته ظفریاب اولمغه منوطدر. مادام كه حمد، كلماتك اولی در، نعمت ورحمت ده افعال و احكامك اولی اولمق لازم كلیر. بوسببدن ناشی جناب حق « سبقت رحمتی غضبی » بیورمش در.

نكته

٣

رسول اكرم صلی الله تعالی علیه و سلم افندمزك بر اسم شریفلری ده احمددر. بونك معناسی « بن حامدلرك احمدی یم • یعنی الك چوق حمد ایدنلری یم » دیمكدر. بناءً علیه حضرت رسول اكرم افندمزك هركسدن زیاده حصه مند نعم مولی اولمش اولمسی لازم كلیر . زیرا كثرت حمد، نعمت ورحمتك كثرتی حسبیله در. بو حالده حضرت محمد علیه السلام افندمزك حق سعادتلرنده

مبذول اولان رحمت واسعهٔ آلهیه، جمیع عوالم حقنده‌کی رحمت خدادن اکثر اولمق طبیعی‌در .

ایشـته بو سببدن ناشیـدرکه حق احق رسالتپناهیـلرنده (وما ارسلناك الارحمة للعالمین) بیورلدی .

نکته

٤

مرسلك (کسر سین ایله) رحمتدن مشتق ایکی اسم شریفی واردرکه آنلرده « الرحمن الرحیم » در.

بو ایکی اسم، رحمتده مبالغه‌یی مفیددر . رسولنك ده کذلك ایکی اسمی واردرکه آنلرده محمد و احمددر . و بونلرده رحمتـدن مشتقدرلر. زیرا یوقاریده‌ده بیان ایتمشدككه حمدك حصولی حصول رحمتله مشروطدر. بناءً علیه (محمد واحمد) قولمز مرحوم وارحم قولمز مجراسنده جاریدر.

بعض رؤایاتده کلمش درکه : حمد، حامد، محمود دخی اسامئ سامیهٔ حضرت رسول اللهدندر . بونلرله اسامئ سامیهٔ حضرت رسول بش عدده موصول اولور . ایشـته شو اسمای خمسه‌نك کافه‌سی رحمته دالدر.

بوراسی ثابت اولنجه دیرزکه :

جناب حق قرآن مجیدده (نبئ عبادی انی انا الغفور الرحیم)

بیوردی. (نبیء) قولی حضرت محمد علیه السلام افندمزه اشارتدر. حضرت محمدك قبل العباد مذکور اولدیغی بوندن آکلاشیلیر. (یا عبادی) قولنك آخرنده‌کی (یا) جناب اللهه عائد بر ضمیردر. (انی) قولنده‌کی (یا) دخی آکا عائددر. (الغفور الرحیم) دخی اللهك ایکی صفتیدر.

ایشته بونلرده بش لفظدرکه بشی ده کریم و رحیم اولان اللهه دالدر.

رحمته دلالت ایدن بش اسم شریف ایله برابر حضرت رسول اوك طرفنده ـ کذلك رحمته دلالت ایدن اسماء اللهدن بش لفظ دخی آرد طرفنده بولندیغی حالده عبد، یوم قیامتده قادمه جنبان اولور کیدر. رحمت رسول ایسه چوقدر. نصل که (وما ارسلناك الا رحمةً للعالمین) بیورلمش در. رحمة الله دخی غیر متناهی‌در. نصل‌که (رحمتی وسعت کل شیء) بیورلمش‌در. رحمته مشحون اولان شواون بحر زاخر وارایکن مذنبك ضیاعی نصل تصور اوله‌بیلیر؟

سورهٔ فاتحه‌ده مذکور اولان اسمای خمسه‌نك فوائدینی مبین نکته‌لر

نکته

١

سورهٔ فاتحه اون شیئی جامعدرکه بونلرك بشی صفات ربوبیتدن، دیکر بشی‌ده صفات عبددندر..

صفات ربوبيت

الله، رب، رحمن، رحيم، مالك .

صفات عبد

عبوديت، استعانه، طلب هدايت، طلب استقامت، طلب نعمت .

ايشته شواسمای خمسهٔ آلهيه، بواحوال خمسه‌يه تماميله منطبق اولدی . كويا (اياك نعبد، لانك انت الله، و اياك نستعين، لانك انت الرب، اهدنا الصراط المستقيم لانك انت الرحمن، وارزقنا الاستقامة لانك انت الرحيم ـ وافض علينا سجال نعمك وكرمك لانك مالك يوم الدين) دينيلمش اولدی .

نكته
٢

انسان، بش شيدن مركبدر.

انسانك بدنی (١) نفس شيطانيه‌سی (٢) نفس شهوانيه‌سی (٣) نفس غضبيه‌سی (٤) جوهر ملكئ عقليسی (٥) حق سبحانه وتعالی اسمای خمسه‌سيله بو مراتب خمسه‌يه تجلی بيوردی .

اسم الله ـ روح ملكيهٔ عقليهٔ فلكيهٔ قدسيه‌يه تجلی ايتديكی آنده روح، عرض خضوع واطاعت ايلدی . نته‌كيم (الا بذكر الله تطمئن القلوب) بيورمشدر.

اسم رب ـ نفس شيطانيه‌يه بر و احسان ايله تجلى ايتدى .
اوده عصيانى ترك ايله طاعت ديانه منقاد اولدى .

نفس غضبيهٔ سبعيه‌يه اسم رحمان ايله تجلى ايتـدى . بواسم شريف ايسـه قهر ولطفدن مركبدر. نته‌كيم (الملك يومئذ الحق للرحمن) بيورمشدر . بو تجلى اوزرينه نفس غضبيه خصـومتى ترك ايلدى .

نفس شهوانيـهٔ بهيميه‌يه اسم رحيم ايله تجلى ايتـدى . بوده مباحات وطيباتى اطلاق بيورمسندن عبارتدر. نصل‌كه (احل لكم الطيبات) بيورمشدر. بو تجلى اوزرينه نفس شهوانيه‌دخى يومشايوب عصيانى ترك ايلدى .

اجساد و ابدانه‌ده (مالك يوم الدين) قول كريمنـك قهريله تجلى ايتدى . زيرا بدن، غليظدر. كثيفدر. بناءً عليه قهر شديد لابد ولازمدركه بوده يم روز جزادن حاصل اولان قهردر.

وقتاكه حق سبحانه وتعالى حضرتلرى اسماى خمسه‌سيـله شو مراتب خمسـه‌يه تجلى ايلدى، ابواب نيران قپانى ويردى. ابواب جنان آچيلى ويردى .

بعدازين مراتب مذكوره كلدكارى كبى رجوعه باشلاديلر .
بورجوعه ابدان، اطاعت ايدوب (اياك نعبد) ديدى .

نفوس شهوانيه اطاعت ايدوب (واياك نسـتعين) على ترك اللذات والاعراض عن الشهوات .) ديدى .

نفوس غضبيه اطاعت ايدوب (اهدنا وارشدنا وعلى دينك فثبتنا) ديدى .

نفس شيطانيه اطاعت ايدوب اللهدن استقامت، و انحرافدن صيانت ايستدى‌ده (اهدنا الصراط المستقيم) ديدى .

ارواح قدسيهٔ ملكيه دخى تواضع كوستروب كنديلرينى ارواح قدسيهٔ عاليه‌يه ايصال بيورمسنى جناب حقدن طلب ايلديلرده (صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين) ديديلر .

نكته

٣

حضرت رسول اكرم صلى الله عليه وسلم افندمز (بنى الاسلام على خمس شهادة ان لا آله الا الله و ان محمداً رسول الله واقام الصلاة وايتاء الزكاة وصوم رمضان وحج البيت) بيورمشدر.

وحدانيت خدايه شهادت، نور اسم اللهك تجليسندن حاصلدر. اقامت صلات، اسم ربك تجليسندن حاصلدر. زيرا رب، لفظى تربيه‌دن مشتقدر. ايتاء زكات دخى فقرايه رحمت ايچوندر.

وجوب صوم رمضان ــ اسم رحيمك تجليسندن حاصلدر. زيرا صائم آجيقديغى وقت جوع فقراىى تذكر وتخطر ايدرده آنلره محتاج اولدقلرى شيئى اعطا ايدر. كذلك صائم آجيقديغى وقت محسوسات ايله التذاذدن منقطع اولور. آنكچون اوله‌جكى زمان محسوساتدن مفارقتى كنديىه قولاى كلير.

وجوب حج ــ مالك يوم الدين، اسمنك تجليسندن حاصلدر. زيرا عندالحج هجرت وطن، مفارقت اهل وولد لازم كلير. بو

حالت ایسه سفر قیامته بکزر. کذلك حجاج کرام یالین آیاق باش آچیق عریان اولورلر. ایشته بوحال دخی اهل قیامتك حاله بکزر. وبالجمله حج ایله احوال قیامت بیننده‌کی مناسبت جداً چوقدر.

نکته

٤

قبله‌نك انواعی بشدر:

بیت مقدس ۱ کعبه ۲ بیت معمور ۳ عرش ٤ حضرت جلال الله ٥

بناءً علیه فاتحه‌ده‌کی اسمای خمسه‌یی قبله‌نك انواع خمسه‌سنه توزیع ایلدی.

نکته

٥

حواس بشدر.

بصری (فاعتبروا یا اولی الابصار) قولیله، سمعی (الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه) قولیله، ذوقی (یا ایها الرسل کلوا من طیبات واعملوا صالحاً) قولیله، شمی (انی لاجد ریح یوسف لولا ان تفندون) قولیله، لمسی (والذین هم لفروجهم حافظون) قولیله تربیه ایت!

نکته
٦

معلوم اولسون که فاتحه‌نك شطر اولی اسمای خمسـهٔ الٓهیه‌یی مشتمل اولوب بونلر اسراره افاضـهٔ انوار ایدرلر . شطر ثانیسی دخی عبدك صفـات خمسه‌سنی مشتمل اولوب بونلردن‌ده اسرار، انوار مذکوره‌نك مصاعدینه صعود وعروج ایلر . ایشته شوایکی حالت سـببیله‌درکه عبد ایچون صلاتنده معراج حاصل اولور . بونك اولکیسی نزول، ایکنجیسی صعوددر . بین‌القسمین حدمشترك دخی « مالك یوم الدین » ایله « ایاك نعبد » قوللری بینده‌کی حد فاصلدر .

ایضاح

عبدك حاجتی یاطلب دنیایه، یاطلب اخرایه‌متعلقدرکه بونلرك هرایکیسی‌ده ایکیشر قسمه منقسمدر . دنیایه متعلق اولان قسمینك بری ــ دفع مضرت، دیکری جلب منفعتدر.
آخرته متعلق‌اولان قسمینك‌ده بری ــ کذلك دفع ضرردرکه ناردن قاچمقدر . دیکری ــ طلب‌خیردرکه طلب جنتدن عبارتدر.
شو درت قسمك بشنجیسی‌ده‌که اشرف اقسام بودر ، جنـاب حقك خدمتی، طاعتی، عبودیتی ــ لا لاجل رغبة ولا لاجل رهبة ــ طلبدر . شویله‌که : نورپاك اسم اللهی مشاهده ایتسه‌ك‌ده اللهدن سوی الله بر شی طلب ایتمزسین . اکر نور ربی مطالعه

ایتسه‌ك آندن یالکز خیرات جنتی طلب ایدرسین. اکر نور رحمانی مطالعه ایتسه‌ك آندن بو دنیانك خیراتی طلب ایدرسین. اکر نور رحیمی مطالعه ایدرسه‌ك، آندن آخرتك مضرتلرندن سنی حفظ و صیانت ایتمه‌سنی طلب ایدرسین. اکر نور مالك یوم الدین ـ ی مطالعه ایدرسه‌ك عذاب آخرته دوچار اولمامق ایچون بو دنیانك آفاتندن و اعمال قبیحه‌دن سنی صیانت ایتمه‌سنی آندن طلب ایدرسین.

نکته
۷

شو اسمای خمسه‌یی (سبحان الله والحمد لله ولا آله الا الله والله اکبر ولاحول ولاقوة الا بالله العلی العظیم) ذکر مشهورنده مذکور اولان بش مرتبه‌یه دخی تنزیل ایتمك ممکندر. شویله‌که:
«سبحان الله» قولی برسورهٔ شریفه‌نك فاتحه‌سیدر. اوده (سبحان الذی اسری بعبده‌لیلاً) کلمات مقدسه‌سیله باشلایان سورهٔ اسرادر.
«الحمدلله» قولمز بش سوره‌نك فاتحه‌سیدر.
«لا آله الا الله» قولمز سورهٔ واحده‌نك فاتحه‌سیدر. اوده (الم، الله لا آله الاهو) الفاظ شریفه‌سیله باشلایان سورهٔ جلیله‌در.
«الله اکبر» قولمز قرآنده ایکی موضعده مذکوردرکه برنده ذکره ـ دیکرنده رضوانه مضافدر.
«ولذکر الله اکبر» موضع دیکرده «ورضوان من الله اکبر» بیوردی.

«لاحول ولاقوة الابالله العلى العظيم» قولمز قرآنده صريحاً مذكور دكلدر. زيرا بو قول كريم، كنوز جنتدن معـدوددر. كنز ايسه مخفى اولور. ظاهر اولماز.

ايشته سورۀ فاتحه‌ده مذكور اولان اسمـاى خمسۀ الٓهيه شو اذكارخمسه‌نك مباديسيدر. شويله‌كه: (الله) قولمز «سبحان الله» قولمزك مبدئيدر. (رب) قولمز «الحمد لله» قولمزك مبدئيدر. «الرحمن» قولمز «لا آله الا الله» قولمزك مبدئيدر. زيرا «لا آله الا الله» قولمز آنجق كمال قدرت، كمال رحمت صاحبى اولان ذاته لايق وسزادركه اوده حضرت رحماندر. «الرحيم» قولمز «الله اكبر» قولمزك مبدئيدر. معناى شريفى ده «انه اكبر من انلايرحم عباده الضعفـاء» ديمكدر. «مالك يوم الدين» قولمز «لا حول ولاقوة الا بالله العلى العظيم» قولمزك مبدئيدر. زيرا ملك (١) و مالك اول ذات جليل القدردركه آنك عبـادى كندى ارادۀ سنيه‌سنك خلافنه بر شى ياپمغه مقتدر اوله‌مازلر. «والله اعلم»

فصل ثامن

« بسم الله الرحمن الرحيم » لك اسمای ثلاثه‌یه اشتمالنی مقتضی اولان سبب بیاننده اولوب بر قاچ وجهی شاملدر

وجه اول

شبهه یوقدر که جناب حق عقول خلقه تجلی ایدر . شوقدر که او تجلیٔ الهینك اوچ مرتبه‌سی واردر .

شویله که : جناب حق اول امرده — افعالیله ، آیاتیله تجلی ایدر . وسط امرده — صفاتیله ، آخر امرده ده ذاتیله تجلی ایلر .

دینیلدی که :

جناب حق عامهٔ عبادینه افعال و آیاتیله تجلی ایدوب « و من آیاته الجوارى فى البحر كالاعلام — و — ان فى خلق السموات والارض و اختلاف الليل والنهار لآيات » بیوردی .

اولیاسنه ده صفاتیله تجلی ایدوب « يتفكرون فى خلق السموات والارض ربنا ماخلقت هذا باطلاً » بیوردی .

اکابر انبیایه ، رؤسای ملائکه‌یه دخی ذاتیله تجلی ایدوب « قل الله ثم ذرهم فى خوضهم يلعبون » بیوردی .

بوراسی معلومك اولنجه دیرزکه :

(الله) اسم پاکی تجلیٔ ذاتده اقوای اسمادر . زیرا لفظده

اسمانی اظهار ایدوب معناجه عقولدن ابعاد بیوردی . ظاهر
و باطن اودر . وارلغنی انکار کوج، اسرارینی ادراك مشکلتر !
ابرار کرامدن حسین بن منصور حلاج شوقطعه‌یی نه‌کوزل
سویله‌مش‌در .

شعر

اسم مع الخلق قدتاهوابه و لهاً   لیعلموا منه معنیً من معانیه
والله ما وصلوا منه الی سبب   حتی یکون الذی ابداه مبدیه

وله

یا سرّ سرّ یدق حتی   یخفی علی وهم کل حی
فظاهراً باطناً تجلی   لکلّ شیءٔ بکلّ شی

رحمان ــ اسم شریفی جناب حقك صفات عالیه‌سیله تجلیسنی
مفیددر . بونك ایچوندرکه (قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن ایاً
ماتدعوا فله الاسماء الحسنی) بیورمش‌در.
رحیم ــ اسم پاکی دخی جناب حقك افعال و آیاتیله تجلیسنی
مفیددر. بوسببدن ناشیدرکه (ربنا وسعت کل شیءٔ رحمةً وعلماً)
بیورمش‌در .

فصل تاسع

سورهٔ فاتحه‌نك اسمای خمسه‌یه اشتمالی سببنی مبین در

بونك سببی شودر .

احوال خلقك مراتبی بشدر. اولكیسی ـ خلق، ایكنجیسی ـ مصالح دنیاده تربیه، اوچنجیسی ـ مبدئی تعریفده تربیه، دردنجیسی ـ تعریف معادده تربیه، بشنجیسی ـ ارواحی عالم اجساددن دارمعاده نقل در .

اسم الله ـ خلق وایجاد وتكوین وابداعك منبعی‌در.

اسم رب ـ وجوه فضل واحسان ایله تربیه‌یه دلالت ایدر .

اسم رحمن ـ معرفت مبدأده تربیه‌یه دلالت ایدر.

اسم رحیم ـ معرفت معادده تربیه‌یه دلالت ایدر. تاكه عبد اعمال ناسزادن احتراز، اعمال لائقه‌یه اقدام ایلیه .

اسم ملك ـ جناب حق عبادینی دار دنیادن دار جزایه نقل ایده‌جكنه دلالت ایدر.

ایشته عبد شو مقاماته واصل اولدقدن صكره كلام غیبتدن حضوره منتقل اوله‌رق (ایاك نعبد) بیورلدی. كویا دیمش اولوركه شوبش اسم پاك ایله شوبش مرتبه‌ده حصه ربای انتفاع اولوبده دار جزایه قدمنه انتقال اولدیغك وقت الله ذو الجلالی كورر كبی

اولورسين. همان اوصرەدە كنديله على سبيل المغايبه دكل، على سبيل المشاهده تكلم ايت! دە (اياك نعبد واياك نستعين) ديي وير!

عبد كويا ديمش اولوركه «اياك نعبد. لانك الله الخالق. و اياك نستعين، لانك الرب الرازق. اياك نعبد، لانك الرحمن. واياك نستعين، لانك الرحيم. اياك نعبد، لانك الملك. اياك نستعين، لانك المالك»

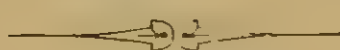
عبادتم سكا منحصردر. زيرا سن الهمسن. خالقسين. استعانەم سكا منحصردر. زيرا سن ربسين. رازقسين. عبادتم سكا منحصردر. زيرا سن قوللركه مبالغه ايله رحمت ايديجيسين. رحمانسين. آنجق سندن طلب معاونت ايدرم. زيرا سن رحيمسين. عبادتم سكا منحصردر. زيرا سن فرمانفرماى اقليم بود ونبودسين. ملكسين. آنجق سندن طلب اعانه ايدرز. زيرا سن مالك رقاب امميسين.

معلوم اولسونكه «مالك يوم الدين» قولى عبدك دار دنيادن دار آخرته، دارشروردن دار سروره منتقل اولديغنه دلالت ايدر. بناءً عليه عبد ديمشدركه «اوروز رستخيز ايچون البته بر زاد واستعداد لازمدر.» ايشته اوده عبادتدر. اوجهتلەدركه (اياك نعبد) ديدى. صكرەده ينه عبد ديمشدركه «بن كندى قوت وقدرتمله اكتساب ايتديكم زاد وذخيره بكا او اوزون كونده كفايت ايتمز.» ايشته بونك اوزرينەده ربندن استعانه ايدەرك ديديكه «الهى! بنم مستصحبم اولان شى پك آزدر. بناءً عليه او اوزون كونده بكا كفايت ايدەجك مقدارى سن خزائن رحمتكدن احسان و اعطا ايله!» نيازيله دهنكشاى تضرع اولەرق (اياك نستعين) ديدى.

وقتا که یوم معاد ایچون محتاج اولدیغی زاد حاصل اولدی، دوشوندی که «بو بر اوزون مشقتلی سفردر. یوللر ایسه متعدد ومنشعبدر. خلق بو بادیهٔ وحشتزارده گمکرده راه اولیور. بونك بشقه یولی یوق! مگر سالکاری ارشاده حقیق واحری اولان ذات اقدس واعلادن یولی صورهیم. او بکا ارائهٔ راه صواب ایتسون!» ایشته بوملاحظهٔ عاقبت اندیشانه اوزرینه «اهدنا الصراط المستقیم» دیدی.

برده رهپیمای سفر بعید اولان کیمسه بر رفیقه بر بدرقه‌یه بردلیله محتاجدر. بوجهتله‌ده (صراط الذین انعمت علیهم) دیدی. مظهر انعام آلهی اولانلر ایسه نبیین وصدیقین، شهدا وصالحین‌در. دیمك اولدی که بو اوزون یولك دلیللری انبیادر. بدرقه‌لری صدیقین‌در. رفیقلری شهدا وصالحین‌در.

بونی متعاقب «غیر المغضوب علیهم ولا الضالین» دیدی. چونکه الله ایله قول آره‌سنده حجابلر ایکی‌یه منقسمدر. بری حجب ناریه‌در که بو عالم دنیادن کنایه‌در. دیگری حجب نوریه‌در که اوده عالم ارواحدر. بناءً علیه نه حجب ناریه، نه‌ده حجب نوریه ایله مشغول السر قالمامقلغك ایچون شو ایکی شیدن عصمت خدایه یاپش!

فصل عاشر

بوسورۀ كريمه‌ده ايكى كلمه واردركه بونلر اسم اللهه مضافدرلر. ايكى اسم‌ده واردركه بونلرده غير اللهه مضافدرلر.

اسم اللهـه مضـاف اولان كلمتين دن برى ـ بسم الله [*] ديكرى ـ الحمدلله، در.

بسم الله، بدايت امور ايچوندر.
الحمدلله، خواتيم امور ايچوندر.
بسم الله، ذكردر.
الحمدلله، شكردر.

عبد «بسم الله» ديدكجه مرحمت خـداى اكبره «الحمدلله» ديدكجه‌ده رحمت ديكره كسب استحقاق ايدر.

ديمك كه «بسم الله» قوليـله اسم رحمـاندن ـ «الحمدلله» قوليله‌ده اسم رحيمدن مستحق رحمت اولور.

ايشته جناب حقه «يا رحمن الدنيا ورحيم الآخرة» دينلسى بو معنايه مبنى‌در.

«رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين» قول كريمنه كلنجه: ديرزكه:

ربوبيت، عبادك بدايت حاللريچوندر.
«الست بربكم قالوا بلى» بوكا دليلدر.
صفت رحمان، وسط حاللريچوندر.
صفت ملك، نهايت حاللريچوندر.

[*] عند الشافعى بسمله آيات فاتحه‌دن معدوددر.

«لمن الملك اليوم لله الواحد القهار» بوكا دليلدر •
«والله اعلم بالصواب، وهو الهادى الى الرشاد»

تم تفسير سورة الفاتحة بحمد الله وعونه.

يقول المترجم الحقير البائس الفقير «الحمدلله الذى هدانا لهذا وماكنا لنهتدى لولا ان هدانا الله» و صلى الله على اشرف جميع الانبياء والمرسلين وعلى آله وصحبه الطيبين الطاهرين ورحمة الله على كافة العلماء المحققين وغفر الله لى ولوالدى ولمن علمنى حرفاً واجعل اللهم هذا سبباً لغفرانك و رضوانك ووسيلة الى دخول جنانك بفضلك واحسانك يا ارحم الراحمين و ياأكرم الاكرمين مع الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين آمين.

وكان ختامه فى اليوم الثانى والعشرين من شهر ربيع الاول شهر مولد النبى المحترم صلى الله عليه وسلم لسنة ثلاث و ثلاثمأة والف من هجرة من له العز و الشرف ببلدة انقره صانها الله عن الآفة وادامها فى يدالخليفة سيدنا ومولانا السلطان الاعظم والخاقان المعظم مولى ملوك العرب والعجم خادم الحرمين المحترمين وسلطان البرين و البحرين السلطان بن السلطان السلطان الغازى ﴿عبد الحميد خان﴾ الثانى طول الله عمره وافاض على العالمين بره بحرمة سيد الانبياء والمرسلين آمين.

فى ١٧ كانون اول سنه ١٢٦٤

سر قرآنك دردنجی جزئنك فهرسی

صحیفه

سر قرآن — جزء ثالث

صحیفه	سطر	خطا	صواب
٤	٥	دینیلش اولور	دینلمش در
٩	٥	سورهٔ قدیمه	سورهٔ کریمه
١٩	٤	آتینا	آتیناك
٢٠	٨	مرویدرده	مرویدر
٦٣	٥	خرقی	فرقی
٦٦	٢٠	روایت نص	روایت نفی
١٣٣	٤	الآیات	الآیة
١٤٨	٨	لیخزی	لیجزی
١٦٠	٢٠	تفریق	تغریق
١٦٥	٢٢	حا ه	حالده
١٧٤	١٨	ثابتدن	ثانیدن
١٧٤	٢٠	عرابی	اعرابی
١٧٦	٢١	جزا	جداً
١٨٤	١٨	بر ادعیهٔ	بر داعیهٔ
١٨٧	٢٠	بشقة	بشقه
٢١١	٨	عملی	علمی
٢١١	١٧	عملی	علمی
٢٢٩	١٧	ریمه	کریمه
٢٣٦	١٣	ا ل	اهل
٢٨٠	١٩	دیدی که	و
٢٨٤	١	دردنجی	اوچنجی

3 1761 07066007 1